

VOLKS ONTWIKKELING

MAANDBLAD UITGEGEVEN
DOOR HET NUTSINSTITUUT
VOOR VOLKSONTWIKKELING

ONDER REDACTIE VAN:

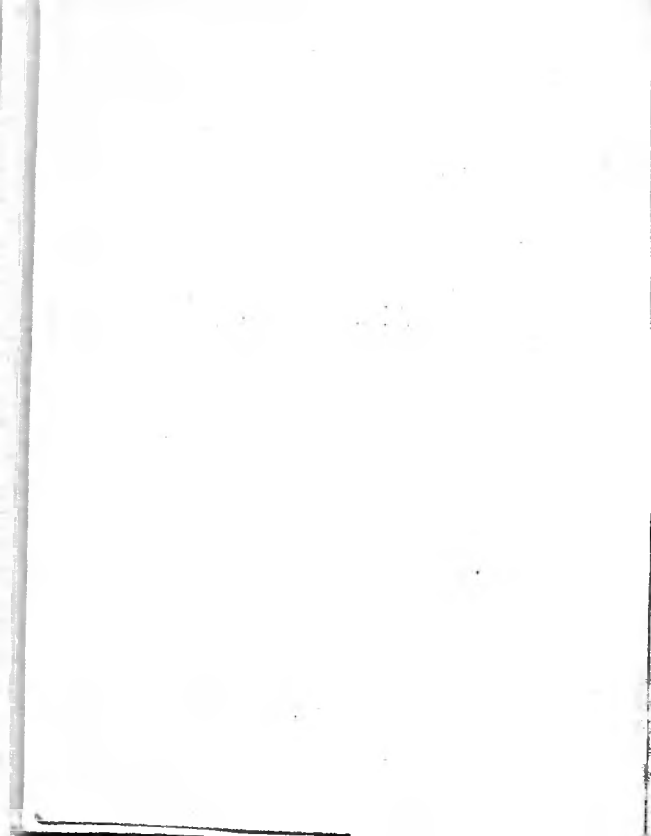
Prof. Dr. PH. KOHNSTAMM, L. C. T. BIGOT, Prof. R. CASIMIR,
A. H. GERHARD, Prof. Dr. J. H. GUNNING Wzn.,
Dr. PH. J. IDENBURG, Dr. K. F. PROOST,
G. VAN VEEN, J. HOVENS GREVE, Secretaris.

18e JAARGANG 1936-1937

Jan Nieuwenhuysen
1784

VAN GORCUM & COMP. N.V. - UITGEVERS - ASSEN

VOLKS ^{1713 3867} **ONTWIKKELING**

**MAANDBLAD UITGEGEVEN VOOR DE
MAATSCHAPPIJ TOT NUT VAN 'ALGEMEEN
ONDER REDACTIE VAN :**

Prof. Dr. PH. KOHNSTAMM, L. C. T. BIGOT, Prof. R. CASIMIR, A. H. GERHARD,

Prof. Dr. J. H. GUNNING Wz., IDA HEYERMANS, Dr. Ph. J. IDENBURG,

Dr. K. F. PROOST, G. VAN VEEN, J. HOVENS GREVE, *Secretaris*

Jan Nieuwenhuysen
1784

PER
JAAR
F 8.75

VAN GORCUM & COMP. N.V.
UITGEVERS ===== ASSEN

PER
NUMMER
F 0.75

INHOUD VAN AFLEVERING 1.

	Bladz.
Sociale Psychologie. Naar aanleiding van Prof. Mennicke's boek, door A. H. Gerhard	1
Meisjesopvoeding in deze tijd, door Ida Heyermans	21
Tekenen des Tijds. Dwaas optimisme?, door A. H. Gerhard	23
Feiten en Pogingen, door G. van Veen	28
Jeugdbeweging, door Mevr. W. Kuin-Harttorff	30

Sociale Psychologie.

Naar aanleiding van Prof. Mennicke's boek
door A. H. GERHARD.

Het is al een tamelijk kleurloze gemeenplaats geworden, dat we in een tijd leven van ongekennde economische verwarring en van morele verwildering, als nog steeds doorwerkend gevolg van de wereldoorlog, in hevige mate verscherpt door de funeste houding der overwinnaars met hun fataal verdrag van Versailles. Dat daardoor een toestand is geschapen van nog steeds groeiend wantrouwen tussen de volkeren, zich openbarend in een steeds verder opgevoerde bewapening, welke regelrecht dreigt te voeren naar de totale wereldondergang, lijkt al heel gewoon.

Met de historie van ons geslacht voor ogen schijnt het wel wat naïef, hierin iets „ongekends" te zien, want tijden van verwarring en verwildering zijn er vele geweest in bijna periodische regelmaat.

't Is waar dat de huidige herhaling zich in één belangrijk opzicht van alle vorige schijnt te onderscheiden. Deze laatste immers waren en bleven altijd beperkt tot enkele volkeren met de overige als belanghebbende en ook wel ongeruste toeschouwers, terwijl thans de gehele wereld het beeld vertoont van een naar alle zijden en gestadig voortwoekrend ziekteproces.

Dit laatste verschil, opgeschijnlijk kenmerkend, laat zich niettemin voldoende verklaren uit de veel groter onderlinge afhankelijkheid der volkeren dan ooit te voren, doch in wezen maakt ze geen nieuw element uit in het leven der mensheid.

In algemene zin is wat we nu waarnemen en ondervinden feitelijk gelijk aan vroegere catastrophale toestanden, alleen heviger dan welke ook.

Men zou dus gevoegelijk tot de berustende conclusie kunnen komen, dat — wijl in alle noottijden de toestand zich steeds enigermate heeft hersteld of, beter gezegd, een minder beangstigend aspect heeft gekregen — we ook nu hopen mogen, dat een herstel, of wat er tenminste op lijkt, niet zal uitblijven.

Uiteraard zijn er altijd mensen geweest, die een verklaring trachtten te vinden van het ontstaan en verloop der blijkbaar onvermijdelijke catastrophen. Men zocht die dan bijna altijd in uiterlijke omstandigheden als onvoldoend productief kunnen, bron van economische nood, die tot een volkerenstrijd om het bestaan dwong of hebzucht en machtsbegeerte van heersende groepen dan wel men groef nog dieper en geloofde de bron van alle ellende te moeten zoeken in het algemeen zondig karakter van ons geslacht.

Voor deze tijd stuit men nu bovendien bij zijn onderzoek op het ontzettend, naar alle schijn onoplosbaar raadsel, dat het technisch en productief

vermogen van den mens op alle mogelijk gebied reeds zo groot is, dat in de wezenlijke behoeften van allen op aarde zou kunnen worden voorzien en dat in spijt daarvan ettelijke miljoenen in volstrekte ontbering blijven, een nog groter aantal op de rand er van en bijna alle overigen in voortdurende vrees er ook toe te vervallen.

Dit raadsel noopt tot de conclusie, dat de feitelijke oorzaak gevonden moet worden in het bestaande maatschappelijk systeem van productie en distributie, dat — welke goede diensten het moge bewezen hebben in de begintijden der economische ontwikkeling en de opbouw der maatschappij — thans ondeugdelijk, ja, noodlottig is geworden.

Deze opvatting, het richtsnoer van een grootse beweging, wordt geenszins door allen gedeeld. Doch er is welhaast niemand meer, die niet erkent dat er grove fouten of zelfs misbruiken aan de huidige organisatie kleven, die diepgaande correctie behoeven.

Alzo: verandering of in elk geval grondige wijziging van stelsel.

Een oplossing in deze richting is vanzelfsprekend in de ogen van ieder, die de bron van het sociale kwaad vóór alles ziet in de uiterlijke levensomstandigheden en bestaansvoorwaarden, gevolg van een sociaal stelsel, dat gehandhaafd wordt ter voldoening van de baat- en heerszucht van machthebbende klassen met flagrante miskenning van de rechten van allen op een gelijkwaardig menselijk bestaan.

Tot zulke simplistische beschouwing kan men slechts komen, als men zich nooit de vraag vóórlegt, of ons geslacht in zijn geestelijke gesteldheid niet zelf de schepper is van alle sociale misstanden, ze niet zelf schrijnender deed worden dan behoefde en ze niet zelf in al haar lagen de grootste hinderpaal is voor intense verbetering.

Men kan de kwestie, waarom het hier gaat, dus ook zo stellen of de rampzalige toestand der wereld slechts een vraagstuk is van economische organisatie, voor een bevredigende oplossing afhankelijk van de goede wil van een numeriek kleine klasse dan wel een van voornamelijk psychologische aard, welks oplossing beheerst wordt door de mogelijkheid ener voortschrijdende ontwikkeling van ons geslacht in zielkundig opzicht.

Dit laatste punt is niet nieuw. Steeds zijn er predikers geweest, die aanspoorden tot zedelijke vernieuwing, 't zij dat men wees op de wil van een Hemelsen Vader, die de naastenliefde als gebod stelde, 't zij dat men het humanisme propageerde, al of niet op religieuze grondslag, als de enige voorwaarde voor een gelukkige samenleving. Zij deden daartoe een beroep op christenzin en godsvrucht of op de rede met het doel in de mensen de bewuste wil te wekken een betere levenshouding aan te nemen, in de overtuiging, dat als men maar wilde of de dingen maar goed begreep, alles ten goede kan komen.

Waarschijnlijk zal niemand beweren, dat er langs deze weg in enigerlei

richting een deugdelijk resultaat is bereikt; en toch, in weerwil van alle ontgoochelingen, is het zo natuurlijk, dat men steeds opnieuw tot de verzuchting komt: „Och waren alle mensen wijs en wilden daarbij wel...”, want 't kost moeite de illusie los te laten, dat alles in 't reine zou komen, als die wens maar vervuld werd, en dan spitst de hele vraag zich toe in dit éne punt: hoe is ons geslacht te brengen tot goed weten en daardoor tot goed willen?

Hiermede raken we de kernvragen der zielkunde: handelt een mens steeds in overeenstemming met wat hij wéét dat goed of juist is; laat hij altijd na wat bezinning of zedelijk besef hem doet erkennen als verkeerd; is hij zich altijd de beweegredenen bewust, die hem tot het verrichten of tot het nalaten van een handeling drijven; kortom, wordt zijn denken en doen steeds, voor hem zelf bewust, bepaald door wat rede of zedelijk besef hem voorschrijft of verbiedt?

De ervaringen van vele psychologen, verkregen bij het doelbewuste onderzoek in deze materie, hoewel nog pas een halve eeuw oud, hebben, gelijk bekend, geleid tot het inzicht en de erkenning van de verreikende betekenis van het onderbewustzijn, inbegrepen de rol der erfelijkheid op geestelijk gebied.

De slotsom kan als volgt geformuleerd worden: Het doen en laten, spreken en zwijgen van ieder mens staat niet alleen onder de directe invloed van duidelijk herkenbare oorzaken, doch ook van een totaliteit van gevoelens, driften, neigingen, erfenis van vorige geslachten, van reeds vergeten indrukken en ervaringen, alles slechts voor een zeer klein deel hem zelf klaar bewust en welker inwerking zich doet gevoelen ieder uur van zijn bestaan in houding en gedrag tegenover verwanten, vrienden, kennissen en vreemden, in kleine kring of in de massa.

Enerzijds kan dit de bron zijn van veel zelfbedrog en anderzijds mag men daarin de uiteindelijke oorzaak veronderstellen van veel onbegrijpelijks in 's mensen karakter en gedragingen.

Hoewel de studie der „ab-normalen” in eerste instantie op het voetspoor dezer nieuwere psychologie heeft gebracht is er geen enkel motief aan te voeren, dat zij niet evenzeer geldt voor ieder, voor alle „normalen” van welke geestelijke standing zij mogen zijn.

Ook mag men wel aannemen, dat met behulp der nieuwe wetenschap, objectief toegepast, het niet onmogelijk behoef te zijn om bij benadering een redelijke verklaring te vinden voor de levenshouding van andere individuen.

Het probleem krijgt evenwel plotseling een verbijsterend karakter, zodra men tracht de zielkundige verklaring te geven van het gedrag van vele individuen te zamen.

In de regel vertoont dat gedrag bij allen een zelfde grondtrek, al zijn er zelfs aanwijsbare grote onderlinge verschillen in karakter.

De collectiviteit schijnt dan te spotten met elke poging om uit de samenvoeging van wat men als de psychische gesteldheid der verschillende individuen beschouwt, tot die der collectiviteit te concluderen.

Dit probleem in 't kwadraat heeft ook pas sedert de allerlaatste tijd de volle aandacht.

Opmerkelijk genoeg is dit probleem, als zodanig voor het eerst besproken door Scipio Sighele in zijn geschrift „De menigte als misdadigster" (1892) uit wiens voorwoord ik dit citaat neem:

De bestudering van de misdaden der menigte is inderdaad belangwekkend; vooral aan het einde dezer eeuw, waarin, in de vorm van werkstakingen, zowel als van straatoproeren, geen gebrek is aan gemeenschappelijke woelingen der volksmassa's, welke somtijds naar het schijnt in een misdaad een uitweg zoeken voor allen wrok, dien geleden leed en onrecht in hun harten hebben opgestapeld".¹⁾

De zaak kreeg evenwel een veel ruimer aspect, doordat men begreep, dat de inwerking der veelheid van mensen op het gedrag van allen te zamen allerminst beperkt bleef tot de mogelijkheid van excessen in strafwaardige handelingen, doch zich deed gelden in alle vormen van publiek leven. Het is de taak der sociale psychologie om wegwijz te worden in dit nog weinig onderzochte gebied.

In hoeverre is nu de boven besproken methode ter verklaring van individueel gedrag bruikbaar om inzicht te geven in de houding van een menigte, van een gemeenschap, van een volk, als geheel gezien? Het ligt immers voor de hand, dat ook de sociale verschijnselen in verband werden gebracht met dezelfde dieper liggende oorzaken uit het onderbewuste als voor het individu golden.

Prof. Mennicke slaat in boven aangekondigd werk een andere weg in. Het studieveld bakent hij aldus af:

„Het probleem van de sociale psychologie in vergelijking met de individuele psychologie is dus dit: de individuele psychologie houdt zich bezig met de psychische elementen en relaties, die weliswaar in alle menselijke individuen op de een of andere manier kunnen terug gevonden worden, maar toch in ieder individu een afzonderlijke constellatie ondergaan. Deze constellatie hangt voor een groot deel zeker af van de milieu-omstandigheden, waarin het individu leeft, maar toch van omstandigheden, die wederom als individueel moeten gekarakteriseerd worden in die zin, dat ze door de enkeling als afzonderlijk beleefd worden en dat ze dus niet tot een maatschappelijke groepering kunnen leiden.

De sociale psychologie daarentegen bestudeert psychische dispo-

¹⁾ Scipio Sighele „De menigte als misdadigster" uit het Italiaansch, naar den tweeden druk, door Anna Polak 1895. W. Bibl.

die afhankelijk zijn van een groepsgewijze (innerlijke of uiterlijke) maatschappelijke situatie, die de enkeling beleeft als lid van een groep en die hem karakteriseren als tot deze bepaalde groep behorend" (blz. 23).

Wij kunnen aantonen „dat een zekere gelijksoortigheid van de innerlijke of uiterlijke omstandigheden en de daaruit resulterende psychische invloeden een overeenkomstige psychische dispositie in de leden van een groep tot stand brengen. Deze overeenkomstige dispositie begrijpen en verklaren betekent de sociaalpsychische verschijnselen begrijpen en verklaren" (bl. 24).

De zichtbare maatschappelijke situaties spelen dus volgens hem de hoofdrol en hij schakelt bijna geheel het onderbewuste uit.

„Ik heb in mijn betoog „het onbewuste" buiten beschouwing gelaten, omdat ik mij er niet van kan overtuigen, dat de massapsychologische verschijnselen slechts uit conflict-situaties in de vroegere stadia van de maatschappelijke ontwikkeling kunnen verklaard worden" (bl. 79).

Wijl de werking van het onderbewuste voor geen gering deel gezocht wordt in de erfelijk bewaarde disposities, afkomstig uit het vóór-menselijk tijdperk van ons geslacht, voelde de schrijver blijkbaar, om die werking te kunnen uitschakelen, de behoefte, een principieel verschil te vinden tussen het dier en de mens. Hij zoekt dit in „het samenspel van drijfveren en instincten."

Drijfveren zijn de onmisbare grondslag van alle leven en kunnen dus nooit geheel worden overwonnen.

„Dat is bij de instincten anders. Wij noemen instinctmatig de wijze, waarop het dierlijk organisme zijn drijfveren bevredigt. De geslachtsdrift bijv. drijft het ertoe zijn geslachtspartner te zoeken. Op grond van zijn instinct weet het, hoe het zich bij de paring moet gedragen. De hongerdrift doet het dier eten. Door het instinct weet het, wat het moet eten, hoe het voedsel te vinden, te vangen enz. De drang tot zelfbehoud doet het dier vluchten of vechten. Het instinct zegt hem, waar in een bepaalde situatie de grootste kans ligt — zoals het dier ook in de kudde „instinctief" op bepaalde tekens van de kuddeleider reageert (de apenkudde bijv. op de kreet, de buffelkudde op de houding van de staart). Het instinct is dus eigenlijk een soort kennis. Een kennis, die het dier niet door leren heeft verworven, maar die hem de natuur heeft meegegeven, omdat het anders zijn drijfveren niet zou weten te bevredigen (en dus zijn bestaan niet zou weten te handhaven) (bl. 43).

Deze redenering doet al dadelijk, bij mij althans, de vraag rijzen hoe de natuur die kennis heeft meegegeven of, anders gezegd, langs welke weg zij het gestelde teleologische resultaat heeft verkregen. Deze vraag klemmt te meer, wijl de schrijver op dit punt een essentieel verschil ziet.

„De mens is, van uit dit oogpunt gezien, het dier, dat meer en meer

door middel van denken en leren te weten komt, hoe het zijn drijven kan en moet bevredigen. Het instinct wordt dus geleidelijk overbodig. Het „bewustzijn” komt in zijn plaats” (bl. 43).

Wel neemt de Schrijver aan, dat dieren uit ervaringen kunnen **l e r e n**; de hoogst ontwikkelde zelfs kunnen **d e n k e n**, zij 't in eenvoudige vorm, terwijl bij de primitieve mens en bij de zuigeling het instinct nog een beslissende rol speelt.

„Maar desniettenstaande blijft er toch het absolute verschil, dat **leren** en **denken** (voor zover van dit laatste sprake kan zijn) bij de dieren steeds ten nauwste gebonden blijven aan het drijven- en instincten-stelsel en nooit een zelfstandige betekenis krijgen. Terwijl dat bij de mens heel anders is” (bl. 43).

In ogenblikken van gevaar of in toestanden van sterk affect handelt de mens nog wel instinctief. „Maar in het algemene verloop van het menselijk leven is het instinct vervangen door denken en leren” (bl. 47).

Met de drijven staat het anders. Deze worden omschreven als „dat soort ingeboren impulsen, die met het menselijk organisme onbrekkelijk verbonden zijn, omdat zonder de werkzaamheid daarvan het bestaan van dit organisme niet gegarandeerd zou zijn” (bl. 49).

Zij kunnen onderscheiden worden in twee dubbelgroepen: I, die tot behoud en verhoging van het individuele leven dienen en II, die welke tot gemeenschap drijven.

In verband met het gehele betoog is de volgende nader gedefinieerde onder-verdeling van belang.

I. A. is de drang tot zelfbehoud, zich splitsend in:

a. de voedingsdrift;

b. de vechtsdrift;

c. de drang tot machtsuiting en groei van macht, die over kan gaan in d. de vernieldrift, als laatste hulpmiddel voor c.

B. de drang zich te doen gelden, door deze Schrijver van buitengewoon grote betekenis geacht voor den mens en de menselijke samenleving (bl. 55-57).

„Want er kan niet aan getwijfeld worden of alle culturele pogingen der gemeenschapsgroepen staan in nauw verband met de drang zich te doen gelden” (bl. 57).

Ook deze splitst zich in:

a. de drang te leiden, te overheersen, desnoods te onderdrukken en b. zich ongeschikt te maken, teneinde aan de hoogachting, die een enkeling of een groep genieten, aandeel te krijgen.

II A. a. de geslachtsdrift; b. de paringsdrift en c. de gebondenheid van de ouders aan de kinderen (parental instinct).

B. de drang zich bij een groep aan te sluiten, zich in de orde van de

groep te voegen en de leiding daarvan te aanvaarden. N.B. deze drang wordt als afkomstig gezien van de kuddedrift, misschien beter aangeduid als de hordedrift, wijl daarbij de leider als integrerend deel optreedt.

Het object van het wetenschappelijk onderzoek zijn nu de vormen, waarin onder de invloed der gemeenschap naar gelang van haar omvang en totstandkoming de natuurnoodwendige bevrediging dezer driften wordt nagestreefd en ze tot „rhythmisering en sublimering” kunnen worden opgevoerd.

In de beschouwingswijze van den Schrijver zijn voor de sociaal-psychologie de belangrijkste factoren de kracht en de innerlijke waarde der traditionele gebondenheid, de onmisbaarheid van den leider (leiding), de dwingende behoefte aan 't gevoel van bestaanszekerheid met als tegenpool de collectieve angst voor de toekomst.

Met het oog op het zeer grote gewicht dat de schrijver verbindt aan de eerstgenoemde factor, volgde hier zijn uiteenzetting:

„Het ligt voor de hand, dat de traditie altijd bij een groep behoort — al is deze groep misschien ook klein, zoals de familie van een boerenhofstede, de inwoners van een dorp enz. Want de traditie moet bewaard en van geslacht op geslacht overgebracht worden en dat kan alleen, wanneer als drager van de traditie een gemeenschappelijk bewustzijn van een groep aanwezig is, waaraan alle leden van die groep deelnemen, zodat er een gemeenschappelijke controle en een wederzijdse waarschuwing kan plaats hebben. Hiermede is dan ook tevens één typisch kenmerk naar voren gebracht: de traditionele gebondenheid — onverschillig of het om opvattingen of om zeden en gebruiken gaat — wordt niet beredeneerd. Er wordt alleen naar gevraagd, hoe is 't altijd geweest en er wordt dus gewaarschuwd en gecontroleerd. Voor zover er van redenering sprake kan zijn, gaat het om het bewijs, dat deze opvattingen en gewoonten altijd profondervindelijk waren en dat het gevaarlijk zou zijn, om daarvan af te wijken.

Deze karakteristiek is eigenlijk negatief. Het is echter niet toevallig, dat wij dit negatieve vooropstellen. Want een wetenschappelijk bewustzijn, dat helemaal op rationele en causale redenering gegrond is, kan een psychische houding, die deze manier van redenering principieel afkeurt, in beginsel slechts van buitenaf benaderen. Het is dan ook de bijzonder grote verdienste van Tönnies, dat hij deze grote moeilijkheid overwonnen en het mogelijk gemaakt heeft, om deze houding ook als het ware van binnen uit te begrijpen. De volgende positieve beschrijving steunt vooral op zijn onderzoekingen.

In de mensen, die aan een door de traditie gebonden groeps-

bewustzijn deelnemen, leven bepaalde opvattingen en gewoonten zodanig, dat de vraag, of zij aan een redelijk inzicht beantwoorden, niet bij hen opkomt. Er wordt een bepaalde houding tegenover het leven ingenomen, er wordt op een bepaalde wijze gehandeld en zelfs gevoeld en gedacht, omdat een bepaald waardebesef, een bepaald geestelijke en maatschappelijke orde een zo onaantastbare betekenis en zekerheid hebben, dat het daaraan toegeven een van zelf sprekende uiting van een innerlijk bestaan is. Vandaar dat alle traditioneel gebonden cultuur de eigenaardige diepe kracht heeft om uitingen en scheppingen tot stand te brengen, die een werkelijke inhoud hebben. Vandaar ook, dat alle leden van die groep een bepaalde levensstijl hebben (manier van wonen, van kleding, van godsdienst enz.) Er bestaat geen pedagogisch probleem. Iedereen weet wat er behoort gedaan en gelaten te worden en voor iedereen spreekt het van zelf, dat de kinderen op dezelfde manier behoren opgevoed te worden, als het eeuwenlang gebeurd is.

Hier hebben we dus met een psychische dispositie te maken, die de enkeling onverbreekelijk aan een bepaalde groep bindt. Wat hij voelt en denkt en doet, heeft hij van de groep overgenomen; wij zouden kunnen zeggen: de groep leeft en voelt en denkt in hem en door hem heen (hoewel hij daarbij natuurlijk toch een zeer karakteristieke persoonlijke eigenaardigheid kan hebben), zijn zelfbewustzijn is eigenlijk geen individueel bewustzijn. Het is de zin en de waarde van zijn leven, dat hij lid van deze groep is. Bestond die groep niet, dan zou hij ook geen bestaan meer hebben, want hij zou niet weten, waar de maatstaf vandaan te halen voor zijn voelen en denken, voor zijn doen en laten. Het is juist de eigenaardigheid van deze psychische dispositie, dat de psychische en geestelijke inhouden, de waarderingen en gedragslijnen van het persoonlijk leven worden overgenomen van de groep, zonder dat de mogelijkheid van een twijfel gevoeld wordt." (blz. 27—29).

Zulke gemeenschappen en volkeren met hun strenge codex van levensregelen, zeden en gebruiken, van rechten en gemeenschapsplichten, doorgaans steunend op de basis van enigerlei religie, zijn er steeds geweest, waren kenmerkend voor de middeleeuwen, zij 't eigenlijk nooit in de ideale gedaante van vorenstaande beschrijving.

Uitgaande van dit historisch feit gaat de schrijver vervolgens na de oorzaken en de ontwikkelingsgang van 't verloren gaan der traditie of van de onmogelijkheid der geboorte ener nieuwe traditie.

De innerlijke verzwakking tot geheel verloren gaan blijkt onvermijdelijk

door het toenemend onderling verkeer der volkeren, dat kennis doet krijgen van andere zeden en gewoonten, door wijziging in de economische bestaansmogelijkheden, door voortschrijdende kennis van de wetten der natuur. Wat eeuwen lang buiten alle discussie viel, — de traditionele opvattingen omtrent goed en kwaad, omtrent rechten en plichten, omtrent wat passend of onbehoorlijk is — wordt aan kritiek onderworpen, vordert op de rede steunende verdediging of wordt als van geen belang dan wel als schadelijk erkend.

De onberedeneerde, niettemin vaste levensvisie maakte gaandeweg plaats voor onzekerheid ten aanzien van levenshouding en moraal in algemene zin, die haar tegenwicht zocht in het geloof, dat voor allen aanvaardbare levensnormen waren te vinden langs de weg van redenering en overleg. Het hoogtepunt in deze gang werd bereikt in de 18e en 19e eeuw, de tijd der Aufklärung, der heerschappij van het rationalisme.

Toch werkte een belangrijk deel der traditionele opvattingen, ondanks het ontvallen van haar grondslag, in deze tijd nog na: (ik zou geneigd zijn te zeggen instinctmatig). Het ware noodlotsmoment was de wereldramp. „Eerst de oorlog heeft de band van de traditie helemaal en waarschijnlijk voor goed verbroken" (bl. 60.) oordeelt de schrijver, zodat de funeste werking van de „diepgaande vergissing", dat men 't mogelijk heeft geacht om 't heilzame resultaat van traditionele gebondenheid te verkrijgen langs de weg van 't redelijk inzicht, zich ten volle deed gevoelen.

Of 't dan anders zou gekund hebben? een vraag waartoe deze mismoedige beschouwing aanleiding geeft, die schrijver toont feitelijk in zijn voortreffelijke historische aantekeningen duidelijk aan, dat alles zo moest lopen. Dit als tussenzin.

De geschetste gang der ontwikkeling tekende zich o.a. af in de karakteristiek der verschijningsvormen der samenleving.

Waar de traditionele gebondenheid geheel te loor ging werd in de terminologie van den schrijver geboren de „abstracte massa", aangeduid als een „amorphe hoop" en kortweg gedefinieerd in deze zin: „Wij noemen de mensen en mensengroepen, die van de traditie los en dus in de onzekerheid geraakt zijn, de abstracte massa." Deze is dus „een groot aantal mensen, die geatomiseerd naast elkaar staan en leven, die geen innerlijk verband met elkander en dus geen betrouwbaar gemeenschappelijk waardebesef hebben, waarop een beroep kan gedaan worden. Zij zijn blootgesteld aan alle mogelijke invloeden en het is vooreerst nog een open vraag, voor welke invloeden zij in het bijzonder vatbaar zijn" (bl. 33).

Zodra er echter uit die „vormloze" massa onder de een of andere invloed duidelijke groeperingen ontstaan van kortere of langere duur, dan

kwalificeert de schrijver deze als de zeer onderscheiden, talrijke vormen van „de concrete massa”. Elk dezer bevat dan de kiem van wat tot een nieuw bindend waardebesef zou kunnen uitgroeien. Hij brengt ze terug tot vier hoofdvormen. De eerste is die van een toevallige menigte, welke plotseling in actie komt voor een bepaald doel, bijv. de bestorming van de Bastille, het palingoproer, de menigte, toegesproken door Antonius in Julius Cesar, bijna alle voorbeelden uit Sighele. Deze vallen weer uiteen of gaan over in de vorm der georganiseerde meetings en demonstraties. Ook deze vinden hun einde als de menigte weer uiteen is.

Een belangrijker vorm volgt als de groep zich duurzaam organiseert, als vakbonden, politieke partijen, belangengroepen van oud-strijders, mobilisatie-slachtoffers enz.

Tenslotte de zeer belangwekkende vorm, die men aanduidt als een „beweging”, de socialistische, de pacifistische, de fascistische enz.

Gelijk men ziet werken hierbij steeds duidelijk te onderscheiden uiterlijke omstandigheden, die de vorming provoceren. Uiteraard is de factor van onberekenbaarheid het grootst bij de eerste twee vormen, waarin de toevallige menigte optreedt, plotseling in beweging komt, meer of min verwoestend werkt, even plotseling weer uiteenvalt of een korte tijd een hevige uitbreiding krijgt om toch eveneens te verlopen. Hier zijn ongetwijfeld psychische situaties in 't spel, die nog van grote betekenis zijn. Opmerkelijk is nu, dat volgens den schrijver de menigte, als zodanig, haar grote maatschappelijke betekenis heeft verloren.

Daarentegen is de organisatie en de doelbewuste „beweging” van veel groter belang en het onderzoek naar hun „grondslagen en wetmatigheden” van groot gewicht.

Practisch hebben inderdaad in deze tijd van geperfectioneerde militaire middelen spontane oproertjes en verzet der slecht gewapende menigte zo goed als niets meer te betekenen voor wat betreft beïnvloeding van de maatschappelijke structuur. Men kan eveneens toegeven, dat in de tijd van ruime verkeersmiddelen en van verbreiding van de pers, radio en telefoon alleen de georganiseerde menigte een factor in 't sociale leven oplevert.

Maar dat de geestelijke gesteldheid der menigte, zoals die dan bij Sighele en Le Bon op de voorgrond is getreden, niet meer van belang zou zijn bij het onderzoek van de zoeven genoemde grondslagen en wetmatigheden lijkt mij hoogst twijfelachtig.

Natuurlijk komen daarbij in de eerste plaats uiterlijk waarneembare omstandigheden en oorzaken.

Onvoorwaardelijk moet o.a. erkend worden, dat bij de beoordeling van sociaal-psychische verschijnselen, zoals die zich in een bepaald tijdperk voordoen, men een overwegende plaats moet gunnen aan de invloed der in dat tijdperk bestaande sociaal-economische verhoudingen.

In de vroegere sterk traditioneel gebonden maatschappij met haar relatief kleine levensgemeenschappen bij het nog voor een goed deel heersend stelsel der gesloten huishouding, met haar scherp afgebakende standen en de grote rol van het handwerk in het productiesysteem, wist ieder in welke richting zijn bestaansmogelijkheid en levenstaak lag. De grote meerderheid der bevolking kon in elk geval er op rekenen te zijner tijd in de gelegenheid te komen in zijn levensonderhoud te voorzien.

Enige eeuwen van voortdurende ontwikkeling der productie-techniek, waardoor en het aanzicht der samenleving en haar innerlijke structuur grondig zijn veranderd, hebben de huidige toestand geschapen, waarin het gevoel van levenslange bestaanonzekerheid in hevige mate is toegenomen voor een steeds groter aantal mensen. Deze situatie is des te bedenkelijker, waar de overgrote meerderheid absoluut niet begrijpen kan, waardoor dit alles veroorzaakt is, evenmin intellectueel bij machte is om zich zelf een wel overwogen, redelijke verklaring er van te geven en daardoor toegankelijk voor de meest tegenstrijdige, mits met aplomb gegeven toelichtingen. Ze weet dus zelfs bij benadering niet aan wie de ontredde toestand is te wijten en leent dus gewillig het oor aan elke, nog zo dwaze aanwijzing van de eigenlijke schuldigen.

Dit kwellende gevoel van onzekerheid speelt in de mentaliteit der massa, waartoe wij allen behoren, gering ontwikkelde of intellectueel, proletariër, boer of middenstander, een ontzettend fatale rol, welker betekenis nog steeds onvoldoende wordt ingezien.

De daarmee inherente angst voor het bestaan ontketent enerzijds een wilde jacht naar alle te benutten mogelijkheden om zulk een bestaan te veroveren, hoe dan ook, zij 't desnoods ten koste van anderen, en doet zich anderzijds in nog veel sterker mate vastklampen aan alles of ieder, die een perspectief van collectieve bestaanszekerheid voorspiegelt, al is dit ook hersenschimmig.

De gretige bereidheid om zich over te geven aan dergelijke veel belovende perspectieven wordt bovendien gevoed door de begeerte zich bevrijd te kunnen voelen van de eeuwige onrust, die opgewekt wordt door zich mede-verantwoordelijk te moeten voelen voor het onvermoeid aanwenden van pogingen aan de onzekerheid te ontkomen.

Zielkundig is niet te overschatten de kracht der behoefte voor de allermeesten onzer zich met gelatenheid in een gevoel van morele rust te kunnen overgeven aan de beschikkingen, die in de handen van anderen berusten.

Daarin schuilt de betekenis van den leider of der leiding. Deze is te groter naarmate het losraken van traditie elk algemeen geldend waardebesef, alle houvast aan vaste normen van goed en kwaad heeft doen verloren gaan en in het wezenlijke de leider of de collectieve leiding

het aanvaardbaar richtsnoer biedt voor levenshouding of ten minste bepaalt wat van de middelen ter bereiking van de in uitzicht gestelde perspectieven toelaatbaar en zelfs geboden moet worden geacht.

Men behoeft slechts de geschiedenis der huidige dictaturen van elke kleur en die hunner volkeren na te gaan om de overvloedige illustraties dezer stelling te krijgen.

In al het aangevoerde treedt duidelijk aan het licht de werking van de vroeger genoemde drift tot zelfbehoud.

Doch naast deze hecht de Schrijver hoge waarde aan de drang zich te doen gelden, die de bereids aangegeven uitingen der eerste versterkt. Immers men zoekt en vindt bevrediging in het verbonden zijn aan leider of leiding, in wier machtsbetekenis men op deze wijze deel heeft. Ik geef nog eens het woord aan den Schrijver.

„Wat is de functie van den leider in de abstracte massa, in de massa, waarin het waardebesef tengevolge van het verbreken van de traditie onzeker geworden is, die bovendien, zoals we gezien hebben, meer en meer geteisterd wordt door de angst om het bestaan, die dus naar de bevrediging van hun drijven als zodanig en in deze bevrediging naar zekerheid vraagt? Le Bon heeft het zuiver positivistisch uitstekend beschreven. De massa vraagt van haar leiders kracht, zegt hij, ja zelfs geweld. Zij wil beheerscht en onderdrukt zijn en haar meester vrezen. Wie invloed wil uitoefenen, heeft geen logische argumenten nodig. Hij moet in krachtige beelden spreken, overdrijven en steeds hetzelfde herhalen. Wij begrijpen onmiddellijk, dat wij hier aan de ene kant met de behoefte aan zekerheid te maken hebben.

Maar even onmiddellijk duidelijk is het, dat er nog iets anders in het spel is. Want waarom wordt de behoefte aan zekerheid juist door den leider bevredigd? Wij hebben gezien, dat zij onder zekere omstandigheden ook door een dogma, door een demonstratie, door een bepaald soort vergaderingen enz. kan bevredigd worden. Het antwoord ligt in de opmerking, dat de massa beheerst en onderdrukt wil zijn en haar meester vrezen wil. Met deze woorden wordt een driftmatige gebondenheid van de massa aan den leider aangeduid, die wij met behulp van het inzicht in het menselijk drijvenstelsel, dat wij verworven hebben, gemakkelijk kunnen verklaren. Wij herinneren ons, dat de drang zich te doen gelden soms bevredigd wordt door het zich ondergeschikt maken aan een figuur of aan een instelling, die een algemene waardering geniet. Wij zagen, dat in de door de traditie gebonden maatschappij de algemeen erkende waarderingen vast verbonden waren aan de verschillende groepen, dat dus de drang zich te doen gelden een betrouwbare bevrediging vond. Tegenwoordig bestaat voor vele mensen deze drager van een

algemeen erkende waardering niet meer. Noch de koning, noch het vaderland, noch de maatschappelijke groep waartoe men behoort, noch de beroepsstand, noch het bedrijf waarin men werkt, noch de familie geven voor velen in dit opzicht een voldoening. (Voor vele anderen nog wel natuurlijk. En hoe meer dat het geval is, hoe minder deze mensen tot de abstracte massa behoren, hoe minder zij vatbaar zijn voor de hier beschreven massa-behoeften en massa-ervaringen). En voor al deze mensen komt principieel de leider in de plaats voor wat zij verloren hebben. Want de leider geniet in zijn zelfbewustzijn en in het geloof van zijn volgelingen een onaantastbare waardering. Zich aan hem overgeven betekent dus deelnemen aan zijn waardegevoel, betekent (bij alle onderwerping) verheffing van het eigen zelfbewustzijn, betekent bevrediging van de drang zich te doen gelden." (bl. 75-77).

Los van de op zich zelf zeer belangwekkende, uitvoerige en goed gemotiveerde verdere detaillering van het proces, speciaal ten aanzien van de sterk uiteenlopende, samenstellende bestanddelen der totale bevolking, blijkt dus voor den Schrijver de kern der ontwikkeling deze, dat de „traditionele gebondenheid" aan een complex van erkende normen voor een levenshouding in een werkelijke levensgemeenschap verloren ging, parallel met de groei der abstracte massa.

Deze verandert niet wezenlijk van karakter, al gaat ze over in verschillende vormen van concrete massa, terwijl de gehele ontwikkeling recht evenredig voortschrijdt met de betekenis van het leiderschap.

Logisch moest de auteur derhalve wel de aandacht vestigen op de vraag, waardoor de traditie verloren kan gaan en dan vinden we deze zin: „de mentaliteit der abstracte en concrete massa is over het algemeen de mentaliteit der grote steden" (94).

De bedoeling hiermede is niet de ontkenning, dat er ook geestelijke oorzaken in het spel zijn, inzonderheid de ontdekking der natuurwetten, die haar overheersende betekenis heeft gekregen in verband met de zeer revolutionerende kennis van de astronomie.

De anthropocentrische wereldbeschouwing moest plaats maken voor de lijnrecht tegenovergestelde

„dat wij te midden van een kosmisch gebeuren staan, dat doorgaans beheerst wordt door wettelijke verhoudingen, die de menselijke geest nagaan en steeds nauwkeuriger vaststellen kan.

Hier kreeg de mens dus een gebied in handen, waarop voor hem de traditie niets te betekenen had, waar hij zich integendeel meester van de traditie kon maken, omdat hij kon bewijzen, dat zij fout was" (bl. 94).

Maar hiermede was de evolutie in het denken niet ten einde:

„Het kan geen verbazing wekken, dat de ontdekking van de natuurwetten de illusie deed ontstaan, dat met deze sleutel alle deuren konden geopend, dat met dit beginsel alle raadselen konden opgelost worden. Want de omwenteling, die door de ontdekking der natuurwetten op alle gebieden van het menselijk leven werd tot stand gebracht was geweldig — in het begin nog niet zozeer in de praktijk van het maatschappelijk leven, maar heel spoedig in de perspectieven, die de grotere geesten voor ogen kwamen. In ieder geval werd het begrip natuur voor eeuwen het leidende begrip. De natuur van het menselijk organisme, van de menselijke ziel, van de menselijke geest (en dus de wetmatigheden daarvan) leren kennen, betekent, meende men, de oplossing vinden van alle problemen, die in het individuele en het sociale leven van de mensen gesteld zijn. Hoe dieper het inzicht hierin vordert, hoe meer de traditie overbodig wordt. Want de mensen en de menselijke maatschappij, die er in slagen, om hun leven en de menselijke samenleving op te bouwen volgens de natuurlijke wetmatigheden van alle leven (natuurlijke opvoeding, natuurlijk recht, natuurlijke religie enz.) hebben geen inlichtingen meer nodig van een instantie buiten hen zelf. De mens is zelfstandig geworden, omdat hij over het orgaan beschikt (de ratio) met behulp waarvan hij principieel alle natuurlijke wetten kan leren kennen en toepassen. Met behulp waarvan hij dus de natuurlijke orde van alle leven tot stand kan brengen. Ziedaar de tweede belangrijke geestelijke voorwaarde voor het zich losmaken van de traditie: de toepassing van het begrip natuur op de mens en het menselijk leven" (bl. 95).

Dit rationalisme heeft een paar eeuwen door zijn ondermijnende kracht op de traditie geoefend met onuitwisbare gevolgen, al is dialektisch zijn alleenheerschappij gebroken.

Doch een veel sterker werkende oorzaak is begrepen in de veranderde productievormen, de toenemende industrialisatie, die een verbijsterende vlucht en omvang verkrijgt als gevolg van de snelle en voortdurende vooruitgang der techniek, waaruit toch weer het verband met de ontwikkeling der natuurwetenschap in 't oog springt.

Het resultaat er van is de geboorte van de moderne grote stad, die eerst in de loop der 19e eeuw haar intrede in de wereld deed. Voor dien waren de steden van enige grootte al wel duidelijk anders dan de middeleeuwse gemeenschappen met hun gesloten karakter, doch er was nog veel van de klassieke traditionele gebondenheid bewaard.

De uitbreiding evenwel van industrie, handel en verkeer die de massaproductie voor de nationale en de wereldmarkt snel deden groeien, de verminderde betekenis van het handwerk tegenover de

fabriekmatige productie, de centralisatie van bedrijven, daaruit voortvloeiend, deed overal de bevolking zich opeenhopen in de steden, komende van heinde en ver uit de dorpen, van het platteland.

De aldus saamgestroomde menigte, doorgaans losgerukt uit de hun vertrouwde woonplaats werd in haar nieuw verblijf door geen band van gemeenschappelijke waarden van zeden, gewoonten en levensopvatting tezamen gehouden, zodat zij met een tekenend beeld geatomiseerd werd.

In de grote stad wordt de mens een enkeling in de scherpste zin van het woord. Hij leeft niet, zoals in het dorp of in de kleine stad, in een verband met mensen, die hem kennen, een zekere waardering voor hem hebben en waarmee hij door gemeenschappelijke herinneringen, opvattingen en gewoonten verbonden is, zodat hij in ieder opzicht een heel bepaalde vormkracht van een gemeenschap ondergaat. Hij is een (vrij wel onbekend en onverschillig behandeld) atoom te midden van een onoverzienbare massa principieel gelijksoortige atomen. Er zijn zeer zeker verschillen, die ieder voor zich opmerkt, waar hij woont en werkt, in het gezin en in het bedrijf.

Maar de stad als vorm van samenwoning neemt er geen notitie van. Er is geen sprake van dat de burens van zelf sprekend onderling contact hebben, dat de enkeling zich door een gemeente-bewustzijn opgenomen en ingelijfd voelt, dat hij heel bepaalde invloeden en dus een bepaalde vorming ondergaat.

Iedereen (ieder gezin althans) is aan zijn lot overgelaten. Natuurlijk hebben bijna allen kennissen en dus een gezellig onderling verkeer. Maar van de stad uit als woningsvorm gezien, zit er geen lijn in, is dat op duizenderlei wijze verschillend en principieel door de willekeur van de enkeling bepaald." (bl. 100).

Deze beschouwing dringt tot de gevolgtrekking, dat dit sombere beeld een steeds troostelozer aspect moet aannemen bij de niet te stuiten voortgaande groei der groot-stedelijke bevolking ten koste van het platteland, wat dan aangevoeld moet worden als een noodlot, dat zich over onze maatschappij voltrekt.

Wel mag men als tegenstelling de enigszins geruststellende omstandigheid constateren, dat over 't algemeen de plattelands-bevolking in de dorpen en de kleine steden een minder verontrustend beeld oplevert, of liever in veel minder mate van de oude vorm der traditionele gebondenheid is losgeweekt. Uiteraard ontsnapt ze evenwel niet ten volle aan de „egaliserende" en „atomiserende" tendenties der onweersstaanbaar zich uitbreidende industrialisatie in de huidige maatschappij; ze komt ook door de talrijker en gemakkelijker verkeersmiddelen lichter onder de

grote-stadsinvloeden, maar haar nauwer samenleven met de natuur, haar groter afhankelijkheid van het ritme der wisselende jaargetijden, oefenen een beschermende werking uit tegen bovengeschetste onthbindende invloeden.

Tussen deze beide uitersten bevat de bevolking nog verschillende belangrijke groepen, elk met een eigen karakter, waarvan de schrijver een uitvoerige analyse der psychologische situatie geeft. Toch is in alle een duidelijke gelijke grondtrek aan te wijzen, overeenkomstig die der grote stad.

Wel is waar kan men bij vele een tegenstrekkend opmerken, doch niet sterk genoeg. Kenmerkend voor het geheel blijft de moderne grote stad, de bewaarplaats der typisch „abstracte massa“.

Haar behoefte aan prikkels en hun superlatief, de sensatie, haar oppervlakkigheid, die slechts behagen doet vinden in sterk tot de zinnen sprekend amusement, haar geblaseerdheid, die steeds prikkelender sensatie verlangt, haar vatbaarheid voor suggestie, dit alles wordt door den schrijver voortreffelijk getekend en causaal verklaard.

Bijzondere aandacht wordt in dit verband gewijd aan de stijgende betekenis van den leider, die echter om zich als zodanig te kunnen handhaven, alle middelen moet aangrijpen om aan de geschetste behoeften der massa te voldoen en daardoor juist de ongewenste eigenschappen in de massa versterkt.

Aanlokkelijk is de totaal-indruk niet, die men ten slotte verkrijgt. Een maatschappij, die in haar meest essentieel bestanddeel haar eigenlijk samenbindend element, de traditionele gebondenheid voor goed verloren heeft en daardoor de willige prooi wordt van mogelijk gewetenloze leiders, die op onnavolgbare wijze de massa-psychologische middelen kunnen hanteren om de massa tot hun blinde volgelingen te maken, die zonder enig leedwezen elk recht op een vrije, zelfstandige levenshouding prijs geven.

Dit is geenszins de vrucht van voorop gezette mening, integendeel, de schrijver streeft doorlopend oprecht naar objectiviteit, doch hij is als Duitser te veel beheerst door zijn ervaringen aan het oorlogsfront en door de in-treurende lotgevallen van het na-oorlogse Duitsland. Wanhopend aan de toekomst wil hij niet, wijst ook herhaaldelijk op bemoedigende tekenen, doch ondanks zichzelf laat hij bij den lezer een pessimistische stemming na.

„Volgens mij is de levenswerkelijkheid, waarin wij staan, tragisch tot in de grond toe. Tragisch — doch niet hopeloos” zegt hij in zijn voorwoord.

In verschillende variaties wordt er op gewezen, dat de „massa” niet discussiëren kan, niet discussiëren wil, afkerig van argumentatie, want nooit is ze op de hoogte van de vraagstukken, waarover gesproken wordt,

onverschillig of het nu politieke, economische, culturele of welke vraagstukken ook zijn.

Ze wil in de feitelijke toestand van voortdurende bestaansbedreiging de illusie hebben van levenszekerheid en geeft zich deswege over aan den leider, die haar in zijn aureool van onfeilbaarheid die zekerheid voorspiegelt en juist haar absoluut vertrouwen verwerft, wijl alle discussie als overbodig is uitgesloten.

Dit is niet de voorstelling, waaruit zich hoopvolle perspectieven laten afleiden.

„Het enige, wat zich misschien laat denken, is dit, dat het algemene bewustzijn tegen suggestieve invloeden over het algemeen meer immuun gemaakt wordt." (Blz. 85).

Doch deze taak lijkt na al het aangevoerde zo weinig bereikbaar, dat vlak daarop de waarschuwing volgt, dat het goed lijkt de vraag naar de sociaal-pedagogische oplossing niet te gauw te stellen.

Hij zelf stelt de kwestie dan aldus:

„Het probleem is, lijkt me, heel scherp zo te stellen: hoe kan de activiteit van de proletarische massa op het gebied der maatschappelijke vorming worden tot stand gebracht, terwijl er meningsverschil en gebrek aan inzicht aanwezig is? En het antwoord kan, na alles, wat wij in het voorafgaande hebben uiteengezet, alleen luiden: door een leiding (een leider of een groep van leiders), die het vertrouwen van de massa verwerft, aan welke als het ware een vertrouwenswissel op de toekomst wordt uitgereikt. Er wordt dan verwacht, dat de leiding toestanden schept, die door het massabewustzijn kunnen aanvaard worden; toestanden, die tevens inhouden (dat is ten minste een voor het proletarisch bewustzijn onmisbaar element), dat de deelname van de massa aan de discussie en aan het redelijk inzicht steeds beter mogelijk wordt. Daarom moet ook de gebondenheid aan de leiding in de sfeer der democratische vrijheid tot stand komen." (Blz. 146).

Ideaal gaat het dus om leiding en beïnvloeding. Maar om een leiding, die zich ervan bewust is, dat zij in geen enkel opzicht mag profiteren van de onderdrukking van andere overtuigingen en om een beïnvloeding, die wel degelijk rekening houdt met de massale behoefte aan zekerheid en die de sociaal-pedagogische toepassing van de massapsychologische invloedsmiddelen op haar verantwoording durft te nemen.

Dat wil dus zeggen, dat de ideale leider sensatie en suggestie durft te hanteren en vertrouwen weet te wekken door de indruk van onfeilbaarheid en in wie practisch een nieuwe traditionele gebondenheid zou

zijn belichaamd, m.a.w. een Hitler of Mussolini van hyper-menselijke gezinsheid. Zulk perspectief ligt toch wel heel ver!

Is het werkelijk geboden zich bij zo visionaire toekomst neer te leggen?

Wij kunnen naar mijn overtuiging volkomen accoord gaan met den schrijver in de waarde te erkennen ja zelfs de onmisbaarheid van traditionele gebondenheid aan een klaar waardebesef van goed en kwaad in alle verhoudingen des levens voor een goed functionerende maatschappij.

Voor den auteur is die ongeveer synoniem met religie in de beperkte zin van een godsdienstige wereldbeschouwing en die dus eigenlijk teruggevonden zou moeten worden. Doch hij ontwikkelt in zijn schets het jammerlijke heden uit de middeleeuwse verhoudingen met haar traditionele gebondenheid, die inderdaad ten nauwste verbonden was aan de heersende religie. Die sociale binding is echter toch niet zo uit de lucht komen vallen of door edele en krachtige figuren bewust tot stand gebracht; ze was zelve toch ook de vrucht van een eeuwenlange ontwikkeling, die ook tijden van traditionele gebondenheid van verschillende aard en bij onderscheidene volkeren gekend heeft benevens perioden van verwarrende onzekerheid!

Is er reden te twifelen aan de door hem zelf in 't veld gebrachte „oneindige dialectiek van vrijheid en gebondenheid in de geschiedenis der mensheid”, die in zich sluit de zekere terugkeer van een traditionele gebondenheid zij 't in een nieuwe vorm, om in zijn eigen stijl te spreken, mogelijk gebaseerd op een religieuze kracht van andere inhoud dan een godsdienst.

Mogen we niet enig vertrouwen koesteren in de sociaal-pedagogische waarde van allerlei sociale verbeteringen, zoals bijv. betere woning-toestanden, hygiënisch ingerichte woonwijken, tuindorpen, sterk verenigingsleven met culturele doelstelling enz., die alle ingaan tegen de geweldig neerdrukkende invloeden der grote stad, der „atomisering”, zoals die geschetst zijn als inherent aan de opkomende kapitalistische productiewijze?

Is bovendien de karakteristiek der massa nog wel doeltreffend, waar de Schrijver zelf zegt, dat zij veel minder impulsief, veranderlijk en prikkelbaar is dan vroeger, dank zij het moderne socialisme en idem fascisme, die er in geslaagd zijn haar beweging tot een voorbeeld van bestendigheid te maken, terwijl zij in vele opzichten en in scholing en in beschavingspeil is vooruitgegaan.

Concentratiekampen e.d. behoeven we niet als kenmerkend voor de „massa” te zien.

Geeft niet vooral de jeugd in spijt van alle kritiek op haar „verwilderding” blijken van een groeiende begeerte naar nieuwe vormen en van aanpassing daaraan, die een belofte inhoudt? Bijzonder treffend vind ik wat de Schrijver

aanhaalt op bl. 156 over een algemene jeugdleidersconferentie Nov. 1932 van de „Reichsausschusz der deutschen Jugendverbande". Het slotwoord der beraadslagingen luidde:

„politieke vorming van de jonge generatie doet zich voor, wanneer men zich goed bewust is van de verschillen ten opzichte van de wereld-beschouwing en de religie, wanneer men beslist afstand doet van de bekering van den tegenstander, zich echter met hem verenigt, om de speciaal politieke opgaven te vervullen. De discussies hebben ons laten zien, dat wij op weg zijn dit te bereiken."

't Is waar, vlak daarop werd de Hitlerstaat in 't leven geroepen, die heel deze opvatting tot een aanfluiting maakte en, erger nog, de gehele duitse jeugd in een gewelddadig doorgevoerde nationaal-socialistische opvoeding, zodanig misvormt, dat zij enthousiast al haar vroegere idealen schijnt te verwerpen.

Bovendien, de ervaringen met alle diktatuurlanden en hun ogenschijnlijk fascinerende uitwerking op grote volksgroepen in andere landen, waar men de democratische gezindheid voor goed verankerd geloofde, kunnen de kleinmoedige er toe brengen alle hoop op te geven, dat het vóór-land der mensheid niet zal zijn: een horde van diverse willoze massa's, met ten afgrond voerende leiders!

Staat daar niet tegenover de veelvuldig herhaalde les der historie, dat dergelijke toestanden op den duur onhoudbaar blijken, wijl de opheffende tegenkrachten zelf er door opgewekt worden?

Natuurlijk leest niemand uit deze laatste zin een aansporing tot of zelfs maar een vergoelijking van een afwachtend, werkeloos optimisme. Dan ware pessimisme inderdaad verkieslijker, wijl de mens, in 't algemeen al weinig geneigd tot berusting, als in strijd met zijn natuur, 't zeker niet is in een zwartgallige stemming, die uiteraard tot verzet prikkelt.

Neen, wij mogen de ogen niet sluiten voor de feiten en moeten ons rekenschap geven van hun ware betekenis, hoe somber die ook moge zijn. Maar tevens moeten wij de ogen geopend houden voor de dialectische dynamiek, die er in besloten ligt, hoe moeilijk vaak waarneembaar.

Die dynamiek is evenwel eigenlijk niet anders dan een andere benaming voor de voortgaande verandering in de gevoelens en beweegredenen en in de daaruit voortspuitende handelingen der mensen en dezen zijn toch nog iets meer dan slechts door machten buiten hun wil in 't werk gestelde instrumenten. De tegentendities, waarop blijkbaar ook de schrijver vertrouwt of ten minste op hoopt, ontstaan immers in het gros der mensen grotendeels onder de stuwende invloed van wat verder ontwikkelde medemensen. Wat rechtvaardigt anders een streven tot volks-opvoeding, als men 't niet mogelijk achtte, dat in die richting de ene mens doelbewust iets zou kunnen uitwerken in anderen!

Bij voorbaat stemmen we in met de mogelijk op te werpen bedenking, dat de tijden niet alleen buitengewoon moeilijk zijn voor een succes belovende poging, maar dat we zelfs verder dan ooit verwijderd schijnen van enige verbetering in het algemeen moreel aspect.

Welk ander gevolg mag dit echter hebben dan dat ieder, die niet wil vertwijfelen over de toekomst van ons geslacht, met des te meer ijver al zijn krachten instelt met die van alle gelijk-willenden op de bevordering van de algemene opvoeding?

Haar doel is als volgt samen te vatten: in de massa, d.w.z. o n s a l l e n de behoefte kweken goed inzicht te verkrijgen in de samenhang der dingen, de erkenning van de plicht bevorderen, onder alle omstandigheden de belangen en rechten van anderen in acht te nemen en te eerbiedigen, wat insluit aan alle doen steeds nadenken vooraf te laten gaan en de begeerte wekken, zich immuun te maken tegen alle invloeden, die èn juist inzicht èn wel overwogen handelen belemmeren.

Wie zich oriënteren wil in de wegen die tot dat doel kunnen leiden vindt een waardevolle gids in de voortreffelijke sociaal-psychologische studie van den schrijver, waaraan haar ietwat eenzijdig karakter geen afbreuk doet. Een juist inzicht in de betekenis van het onderbewuste zal evenwel m.i. evenzeer onmisbaar blijken, want, hoe men 't Wendt of keert, de wijze, waarop iemand i n de massa op de invloed der massa reageert, hangt toch zeker in belangrijke mate óók af van zijn individuele dispositie.

Naast dit alles sta als dwingende voorwaarde, dat wij a l l e n doordrongen moeten worden van de waarheid der oude ervaring, dat niets goeds en allermint ons eigen stijgen als massa op hoger geestelijk peil te bereiken is dan in samenwerking van allen, ieder naar de mate van zijn gaven en krachten, de grondslag der ware democratie.

Het totaal der opdracht is zwaar en 't lijkt reeds onbegonnen, mislukt, als men zich blind staart op de „massa", die als een geheel bewerkt zou moeten worden. Men bedenke dan evenwel, dat de „massa" nooit stijgen kan in geestelijke, in 't bijzonder in zedelijke waarde, als de individuen, als zodanig, het niet doen.

Bij dezen begint per slot van rekening alle verheffing. Nu ware het een onvergeeflijke dwaasheid, van gelukken slechts te willen spreken, als alle individuen tegelijk op hoger peil waren gestegen.

De gang van zaken, ook in de gunstigste zin, is deze, dat enkelen, misschien hier en daar verspreid, door overdenking en zelfonderzoek moreel zijn gestegen, door voorbeeld en kracht van woord stimulerend op anderen werkten, met het gevolg, dat het aantal der gelijkgezinden groeide, waardoor eindelijk verdere uitbreiding in versneld tempo ging.

Deze gang geldt immers, sociaal-psychologisch gesproken, niet enkel voor misdadige neigingen.

Deze overtuiging van onvermijdbare langzaamheid schijnt enerzijds het streven hopeloos te maken voor wie slechts naar een absoluut eindresultaat uitziert; anderzijds kan zij ieder tot geestdriftig volharden aanvuren, die op kleiner of groter gebied poogt te doen, wat daar bereikbaar is in het onwrikbaar vertrouwen, dat alle ware vooruitgang in de maatschappij de som is van een oneindig aantal kleine, individuele winsten op humanitair gebied.

In een volgend artikeltje hoop ik de gelegenheid te benutten aan te tonen, waarin ik in het somber-zwarte beeld der huidige maatschappij aanwijzingen zie voor lichtpunten, die, dialektisch gesproken, zich wel moesten voordoen, niettemin als een verheugend bewijs kunnen dienen voor de oude waarheid, dat „achter de wolken de zon schijnt“.

Meisjesopvoeding in deze tijd

door IDA HEIJERMANS.

In een Hollands tijdschrift las ik een opgewekte beschrijving van het vervolgonderwijs voor meisjes in Duitsland. Het wordt er gegeven aan haar, die de leeftijd hebben van dertien tot zestien jaar. Het moet gevolgd worden; allen, bij wie zij in betrekking zijn, moeten haar daarvoor vrijaf geven. Het onderwijs wordt verstrekt gedurende twee of drie jaar eenmaal per week ongeveer een halve dag. Zij leren allerlei huishoudelijk werk, en waar het onderwijs over drie jaar loopt, ook nog vaardigheid in de naaldvakken.

Heel veel aandacht wordt besteed aan de zuigelingenverzorging.

Iedere les, die de schrijfster bijwoonde, begon met het zingen of aanleren van wiegeliedjes, door de onderwijzeres zacht ingezet en dan door de leerlingen meegezongen.

„Van forceren geen sprake“, lees ik, — „hier zijn ze allen jonge Duitse moeders in spe.“

Voor al bij dit onderwijs, vertelt de schrijfster, wordt „de nieuwe gezondheid“ bijgebracht.

„Waarom“, werd er aan de meisjes gevraagd, „is vooral tegenwoordig ieder kind zo belangrijk voor de Duitse Staat?“ En: „waarom zijn vele Duitse families tegenwoordig zo kinderarm?“ En voorts vroeg de leidster: „Wat wordt er gedaan om het aantal geboorten te vergroten?“

In een map wordt alles bijgeschreven en na het einde van de cursus krijgen de meisjes die map mee naar huis.

De schrijfster heeft er een op haar gemak mogen lezen en vond o.a. bladen, waarop beschreven stond: Het verdrag van Versailles met voor-geschiedenis en gevolgen; — Een kaart van Duitsland voorheen en thans; — Over de noodzakelijkheid van koloniaal bezit; — Spreuken van Hitler; — Geboorteteruggang van Duitsland: oorzaken en gevolgen; — Levensbericht en jaartallen van Hindenburg; — Idem van Adolf Hitler; — De erfelijkheidsleer met stamboom en cellen, afbeelding met het opschrift: „Gedenke dass Du eine Deutsche Ahnfrau bist!“ — Erfrecht en Testament.

De schrijfster eindigt haar verslag met de verzekering, dat de werklust in de cursussen opvallend groot is.

* * *

Het spreekt vanzelf, dat ik dit alles zonder commentaar laat, want Volksontwikkeling is niet de plaats om de betekenis van het meegedeelde te bespreken. Het behoeft niet, ook omdat ieder, al lezende en verwerkende, er naar eigen gezindheid en overtuiging op reageren zal.

Doch wel kan elke lezer, die weet van hoe groot belang de opvoeding van elk kind is en van het meisje in het bijzonder, slechts tot de conclusie komen van welke grote betekenis de vorming van dat meisje is, omdat zij de moeder der toekomst is en van haar opvoeding zoveel afhangt, en voor haar kinderen, en voor de sfeer van haar gezin, en voor de gemeenschap!

Het is waarlijk niet de eerste keer, dat ik dit betoog. Al jaren lang werd het door mij onder woorden gebracht in het geschreven en gesproken woord, ook o.a. in Volksontwikkeling.

Meer dan ooit moet het onder de ogen gezien worden wat goede meisjesopvoeding voor heden en toekomst betekent.

De antwoorden op deze vragen zullen, meen ik, gezocht moeten worden:

Hoe zullen wij onze meisjes tot de moeders der toekomst vormen en daarbij alles nalaten wat te veel nadruk legt op het seksuele?

Hoe zullen wij haar opvoeden zo, dat het individu in haar geëerbiedigd wordt, zodat zij zich ook ontwikkelen kan naar eigen gaven en aanleg?

Hoe zullen wij in haar vormen en de vrouw der toekomst, innig verbonden aan eigen land, maar die ook heeft leren kijken naar wijder geesteshorizon, zodat zij weet, dat alle volken van elkander afhankelijk zijn?

Hoe zullen wij in haar de mens vormen, die heeft leren ervaren en begrijpen, dat wij deel uitmaken van de Kosmos, en we allen doorstroomd worden van het Oneindige, het Onzienlijke?

* * *

Goede meisjesopvoeding moet de moeder der toekomst zich leren richten naar het Eeuwige, waarvan het tijdelijke slechts een onderdeel is, naar

het Onzichtbare, omdat dit het wezen van het ons omringende bepaalt.

De moeder der toekomst heeft te leren de handen te gebruiken, lief te hebben en te beschermen wat haar steun nodig heeft, zij moet haar verstand scherp, begrijpend om zich heen zien, voor eigen gezondheid zorgen en die van de gemeenschap.

Meer dan ooit is de opvoeding onzer meisjes iets van de allergrootste en allerdiepste betekenis geworden.

Tekenen des Tijds

DWAAS OPTIMISME?

door A. H. GERHARD.

Elders in ons tijdschrift sprak ik de verwachting uit, dat in het sombere, zwarte beeld der huidige maatschappij aanwijzingen te vinden zijn, die men zelfs bij gematigd pessimisme toch wel als lichtpunten mag beschouwen.

Op het eerste gehoor lijkt zo'n verwachting een groteske dwaasheid, daar schier elke volgende dag een angstwekkender beeld onzer caricaturale samenleving biedt en men zich dus eer gedwongen voelt om aan de toekomst voor goed te wanhopen.

De historie van ons geslacht moedigt ons echter aan tot opschorting van vertwijfeling.

Hoe diep treurig 't er overal uitziet, zo zelfs, dat men geneigd is te geloven, dat 't nog nooit zo jammerlijk gesteld was als nu, toch mogen we ons wel beroepen op de ervaring uit de geschiedenis, dat ons geslacht vele malen tijden van ontzettende verwarring en verwildering heeft doorleefd, die niettemin door tijden van herstel zijn gevolgd, al was dit nog geenszins volstrekte gezondheid.

Waarom zou een herhaling dier ervaring nu uitblijven? Voor den aandachtigen beschouwer is deze gang der historie niet te verwonderen, want één bemoedigend feit leert die historie tevens. Immers, in en onder de vernielende werking van ontbindende krachten in de maatschappij werden tegentendenties gewekt, uiteraard aanvankelijk in verspreide individuen, die echter door leer en voorbeeld de stoot gaven tot aangroeiende beweging, welke het algemeen besef wakker riep van de noodzakelijkheid van betere verhoudingen.

Ik waag dan ook de stelling uit te spreken, dat elk kwaad in de wereld in zijn voortwoekering zijn meester kweekt.

Men behoeft mij ter bestrijding niet voor de voeten te werpen, dat elk

zodanig herstel toch steeds vooraf gegaan door, ja zelfs gepaard is gegaan met ontzettend veel leed en onrecht.

Inderdaad, doch het schijnt nu eenmaal het noodlot, misschien onontkomelijke consequentie van 's mensen natuur, dat in het leven der mensheid geen licht kan geboren worden dan uit zwarte duisternis.

Natuurlijk heeft elke wereldcatastrophe haar eigen kenmerk en die, welke we thans ondergaan, schijnt zich wel zeer van alle vorige te onderscheiden.

Deze ontredde is ongetwijfeld voor een goed deel te verklaren uit economische en daarmee samenhangende politieke oorzaken. Het is zeer verklaarbaar, dat de bron van 't heersend kwaad gezocht wordt in de beangstigende wanverhouding tussen het schier onbegrensde productie-vermogen en het slechtst denkbare distributiesysteem. Wat wonder, dat de mening veld wint, dat alles beter kon worden als de economische verhoudingen zich in hun grondslag maar wijzigden.

Wanneer men zich nu stellen moest op het standpunt, dat de hele kwestie van zuiver economische aard is, dan zou ons tijdschrift niet aangewezen zijn ter behandeling daarvan.

Doch alle maatschappelijke verschijnselen worden gedragen of bestreden of bevorderd door mensen en daarin ligt de overeenkomst van alles wat met ons geslacht is gebeurd, gebeurt of zal gebeuren.

't Moge schijnen of we dan slechts werktuigen zijn in de hand van oppermachtige driften en hartstochten en we in wezen slechts drijfhout zijn op 's levens oceaan.

Er ligt evenwel in ieder de instinctieve behoefte om in te grijpen in wat onafwendbaar schijnt om de wereldgang richting te geven natuurlijk in de richting, die men de juiste acht.

Ziedaar weer de bron van alle ellende: ieder gelooft, dat zijn opvatting de enig juiste is en wie anders denkt, wordt, zo al nog niet als de schadelijke vijand dan toch ten minst als een bedenkelijk medewerker gezien.

Die geestesgesteldheid scheurt alles uit elkaar en rechtvaardigt ten slotte het oude bittere woord: „homo homini lupus”. In zijn diepe grond is al het zelfmoordend gebeuren op economisch en politiek terrein slechts het uitvloeisel van deze noodlottige geestesgesteldheid en de oplossing is derhalve een zaak van volksopvoeding.

Maar hoe?

De kenmerkende trek in het vigerende wereldbeeld is de geweldige botsing tussen twee beginselen van samenleving, de democratische en de fascistische.

Het is allerminst mijn doel in dit opstel te willen naspeuren, waardoor dit conflict is ontstaan, noch waardoor het zulke mens-onterende vormen kon aannemen.

We willen ons bepalen tot de feiten.

Allereerst mogen we dan vaststellen, dat de ontwikkeling der idee van de democratie als staatsbeginsel pas sedert de 17e eeuw is begonnen en geleidelijk aan voortging tot in de 19e eeuw om dan ogenschijnlijk plotseling gewelddadig te worden verstoord.

De ontzettende wereldramp van 1914 heeft 't zonder twijfel in de eerste plaats op zijn geweten; de weergaloze inzinking op economisch gebied heeft 't spoor geheel bijster doen worden en als gevolg daarvan, greep de mens in zijn rade- en redeloosheid naar wat men als verbetering voor zijn geestesooch deed schemeren, omdat het gans anders was dan wat hij had.

Maar 't zijn toch mensen, „redelijke wezens“, die het zich zelf en anderen aandoen.

Er moet toch een grondfout zijn in het geestelijk bestel der mensen, die hen uiteindelijk tot onderlinge vernietiging voert in stede van de enige goede weg ter ontkoming in te slaan, die der volkeren samenwerking.

Die fout kan geen andere zijn dan die der reeds geschetste geestesgesteldheid.

De kern der democratische idee nu is de erkenning der betekenis en waarde van de persoonlijke individualiteit, die naar aanleg en neiging tot ontwikkeling moet kunnen komen, van de grote divergentie in aanleg en neiging en tevens van de fundamentele waarheid, dat ieder individu de hem geëigende plaats pas tot volle recht kan brengen in en door de gemeenschap, waarvan hij onder alle omstandigheden een deel uitmaakt. De onmisbare attributen zijn dus individuele vrijheid in denken en doen, onverbrekelijk vastgeklonken aan individuele gebondenheid aan de behoeften der gemeenschap.

Het lijnrechte tegenstuk is de volkomen vervanging der vrije persoonlijkheid door de absolute onderworpenheid aan een mystiek staatsbelang, inbegrip van het enige doel van 's mensen bestaan, uitsluitend naar de interpretatie door den dictator of de dictatoriale leiding.

Hoewel 't zich zeer goed laat betogen, dat de groeiende anti-democratische stroming haar voornaamste voedsel vindt in de tegenwoordige economische ellende, moet men toch rekening houden met 't feit, dat die stroming thans met succes naar de alleenheerschappij streeft, wijl zij blijkbaar in ernstige mate epidemisch werkt.

Erger nog: 't volkskarakter krijgt er allicht een duurzame knauw door, die zich nog kan laten gelden, ook als er betere tijden komen.

* * *

Ergo: de oplossing der sociale kwestie — 't woord in de ruimste zin genomen — is, niet in de laatste plaats, een vraagstuk van volksopvoeding.

Men kan zich moeilijk een noodlottiger vicieuse cirkel denken dan die, waarin de beschaafde wereld sedert de laatste twee eeuwen in razende vlucht rondtoelt.

Ze is begonnen met het vaste geloof, dat in de „Aufklärung“ de voorwaarde voor en de stimulans tot het heil der mensen zou liggen. De toenemende kennis der wetten van het leven en der natuur zou het mogelijk maken, dat de natuurkrachten in die mate in dienst der industrie werden gesteld, dat deze bij machte was voortdurend de middelen te verschaffen om in de stoffelijke behoeften van allen te voorzien. Op hoe groter schaal dit tot stand zou komen, des te groter zou op economisch gebied de onderlinge afhankelijkheid worden en deze ervaring zou doen begrijpen, hoezeer 't belang van allen afhing van allen te zamen, welk beter begrip de gezindheid zou kweken en versterken om daarnaar te handelen.

Het is 'n jammerlijke vergissing gebleken, doordien het „ieder voor zich“ meer dan ooit gehuldigd werd als de grote motor voor alle werken en het streven naar kennis feitelijk vooral ten dienste kwam van dat „ieder voor zich“, wat praktisch neerkwam op maximaal nadeel, zo mogelijk en nodig vernietiging van anderen, terwijl het zo schoon bepleite „ieder voor allen“ tot een aanfluiting werd gemaakt.

Hoe is nu het ware beeld van 't heden?

Het staat wel vast, ettelijke malen reeds betoogd door honderden, dat door het gemis van een oprecht en krachtig streven om te komen tot samenwerking, tot gemeen overleg, een alles verterend onderling wantrouwen de mensheid steeds verder uit elkander scheurt en de bron is van toenemend oorlogsgevaar, van burgeroorlog.

En weer klinkt de wanhoopskreet: Waarom, waardoor toch deze volgehouden waanzin?

Dat er principiele verschillen bestaan ten aanzien der als wenselijk geoordeelde grondslagen der samenleving, dat de inzichten omtrent de juiste wegen en middelen, die ter bereiking van een goed doel kunnen leiden, zeer uiteenlopen, dat er verschillende geloven worden beleden, 't is alles het natuurlijk verschijnsel in een wereld, waarin opvoeding en voorgang, temperament en bestaansvoorwaarden, volksgewoonten en zeden de mensen in de meest uiteenlopende richtingen drijven en gedreven hebben.

Maar 't is toch óók waar, dat er zo onmetelijk veel is, waarin de belangen van allen samengaan, hun deugdelijke behartiging slechts denkbaar is, indien deze door allen voor allen plaats vindt, dat er zoveel is, waarin men gelijkelijk lief en leed zal ondervinden, onverschillig welke beginselen men op politiek, economisch of godsdienstig gebied is toegedaan, terwijl

zij bovendien in één opzicht volkomen aan elkaar gelijk zijn: ieder denkt namelijk met zijn speciale beginselen het heil van allen oprecht op het oog hebben.

Waarom gelooft men dat echter alleen van zich zelf; waarom neemt men dat ook niet aan van andersdenkenden en ziet slechts tegenstanders in hen?

Sterker nog; waardoor weigert men doorgaans zelfs de meningen, gevoelens, bedenkingen, grieven rustig en zonder vooropgestelde afwijzing aan te horen en te overdenken van hen, die niet in dezelfde politieke, economische of godsdienstige veste zich gebarricadeerd hebben?

Helaas, het antwoord daarop laat zich niet zoeken: deels gebrek aan geloof in de kracht en de deugdelijkheid van eigen principes, deels in de dogmatische overtuiging der minderwaardigheid van tegengestelde beginselen, deels in de ingewortelde wraakneiging: het kwaad dat ge mij doet, doe ik U in wederverging.

Daartegen in te gaan lijkt een onbegonnen taak in een wereld, die steeds meer uiteen splijt. Wel zijn er sterke stromingen, die een sterke innerlijke samenhang vertonen, voor zover zij ten minste uiterlijk te beoordelen zijn, maar hoe sterker die innerlijke band, hoe sterker de afwijzing van anderen. Hoe verklaarbaar dit ook moge zijn, dit houdt de wezenlijke verbetering tegen, want deze wordt in géén geval verworven, als zij slechts rust op een verhouding van overwinnaars en overwonnenen. Duurzaam kan een oplossing pas ten goede zijn, als zij berust op de erkenning van het recht der persoonlijkheid, van de waarde der individuele zelfstandigheid, van de waarachtige samenwerking van allen als gelijk-rechtigden.

De medicus, aan de lijdenssponde van een dodelijk zieke gezeten, ziet nauwlettend en gespannen toe of er aanwijzingen zijn waar te nemen, dat er genezende krachten in het lichaam werkzaam zijn, worstelend om de overhand en hij roept zijn wetenschap te hulp voor de middelen om die te steunen. Zelfs de zwakste aanwijzing zal hij met vreugde benutten, al is de uitslag nog geheel onzeker.

In het ziekteproces der wereld is de enig mogelijke genezende kracht, die van het besef der noodzakelijkheid van en de wil tot die geest van samenwerking, welke zo bovenmate moeilijk tot leven komt.

Hoe zwak ook nog, er zijn toch tekenen dat zodanige geestesgesteldheid komende is.

Ik meen ze te mogen zien in de stichting van het „Genootschap tot behoud van den rechtsstaat in Nederland", in de vestiging van het Comité van Waakzaamheid, in de Nederlandse beweging voor Eenheid door democratie.

In al deze lichamen is het blijkbare doel de gelegenheid te scheppen, waar de vertegenwoordigers van verschillende partijen en stromingen,

zonder in 't geringste prijsgeving van beginselen, tot nader overleg te komen onder de leuze van het ten onrechte defaitistisch gescholden „Zoekt wat vereent". Natuurlijk lukt dat niet dadelijk. Het ingeboren wantrouwen doet weer terugdeinzen wie aanvankelijk naar de weg van overleg neigde, doch het is iets, als blijkt, dat die weg komt open te liggen.

Van niet minder betekenis is het, als ook op godsdienstig terrein de geest toegankelijk wordt voor de idee der samenbinding van wat divergeert, al valt het menigeen, in wie de oude secte-Adam springlevend is, moeilijk. Verschijnselen als de Oxford-beweging, de internationale conferenties van kerkelijke richtingen, die elkaar zoeken, van het wereldcongres voor de vrede, zijn hoopgevende tekenen.

Maar bovenal het onmiskenbare streven in velerlei landen onder de jeugd, om tot samenwerking te komen door te leren naar elkaar te luisteren en verschillende meningen en inzichten te verstaan en te begrijpen, wijst op werkingen in de groeiende wereldziel, die recht geeft te hopen.

Zo min, als de medicus bij een enkel lichtpunt reeds „gered" roept, zo min is er in 't wereldgebeuren ook nog maar de geringste aanleiding tot juichen, doch evenmin als de medicus de geringste flikkering van mogelijke genezing verwaarloost, evenmin mogen wij geringschattend voorbijgaan aan wat ten goede kan uitlopen, al is er voor 't ogenblik nog weinig meer dan vermindering van duister, mits we niet verzuimen naar vermogen en inzicht dat goede te steunen.

Feiten en Pogingen.

Onze moeilijke tijdsomstandigheden zijn ook voor de vakverenigingen op onderwijsterrein aanleiding zich op nieuwe aanpassingen te bezinnen, die, indien men die omstandigheden zou negeren, mischien aan het onderwijs zouden worden opgedrongen op een wijze, die de school in gevaar zou brengen.

In de hoop nog menigmaal een „F. en P." aan de vakverenigingen te mogen wijden, beginnen wij met van het in Augustus l.l. gehouden N.O.G.-congres een aantal agendapunten naar voren te brengen, die van algemeen onderwijsbelang zijn.

Daar was in de eerste plaats een rapport van de onderwijzersopleiding

dat door prof. Kohnstamm op zeer gewaardeerde wijze is ingeleid. Er is nog wel eens gelegenheid op dit rapport, dat in enige nummers van „Het Schoolblad" is verschenen en ook afzonderlijk is afgedrukt, terug te komen. Volstaan wij hier met op te merken, dat prof. Kohnstamm den Nederlandsen onderwijzer een weg tot emancipatie heeft gewezen via het gezag, dat vak-kennis geeft. De onderwijzer moet wetenschappelijk de evenknie worden van medicus en jurist door de beoefening van zijn vakwetenschap op hoger niveau te heffen. Tot nog toe — aldus prof. K. — is hij te groot voor servet en te klein voor tafellaken geweest. Een vak-

opleiding, op behoorlijk wetenschappelijke leest geschoeid, moet hem zijn plaats onder de intellectuelen verzekeren. Na de vakopleiding moet door de knapste koppen de studie op universitaire grondslag worden voortgezet. Heeft de spreker niet reeds vroeger uitgesproken, dat een vak gewaardeerd wordt op grond van wat de besten daarin presteren? En sociaal moet die opleiding aansluiting zoeken met het hart van onze volks-cultuur, zodat de onderwijzer vóór alles tegemoet kan komen aan de behoeften van het eigen volk. Daarom moet de Nederlandse taal ook als het centrale vak staan in die opleiding. Het is een verouderd standpunt, dat het intellect zich alleen in een klassieke of wiskundige opleiding laat ontwikkelen. De mens voert daar zijn denken tot de hoogste spanningen op, waar zijn grootste belangstelling ligt. Van uit deze gedachtegang werd er onderwijs in biologie, psychologie, didactiek en paedagogiek als vakstudie in engere zin, in het licht van een levende werkelijkheid broefend, aanbevolen. Details moet ik hier achterwege laten.

Het was een nieuw geluid en de vergadering, ofschoon duidelijk onder de druk der tijden staande, toonde door een levendig applaus, dat ze begreep, dat hier een nieuw parool voor een betere toekomst was uitgegeven.

De tweede kwestie hoort nog duidelijker onder „Feiten en Pogingen“, omdat zij bereids te Amsterdam uit de sfeer van de theorie is overgegaan in die van de practijk. Om duidelijk te zijn: de Amsterdamse wethouder van onderwijs heeft een commissie samengesteld, die het probleem der scholenorganisatie zal behandelen. Ook aan het initiatief van den wethouder is het N.O.G. niet vreemd. Als wij trouwens goed zijn ingelicht, heeft de Ver. v. Hoofden van Scholen dit initiatief mee gestimuleerd. Intussen verliep de behandeling van dit punt op het N.O.G.-congres niet voorspoedig. Een ter zake benoemde commissie verdedigde een rapport, waarin voor de grote

steden grote schoolcomplexen werden voorgesteld. Het denkbeeld van de commissie was zeer gezond. Wie geen geindividualiseerd onderwijs wil binnen het klasseverband in de geest van het Montessori- en het Daltonstelsel (en de meeste onderwijzers blijven daarvan afkerig) en toch het bezwaar voelt, dat kinderen van zo verschillende aanleg tot schade van de sterken zowel als van de zwakken, in gelijk tempo voort moeten, moet wel tot grote scholen komen, waar hij men de leerlingen van enigszins gelijke aanleg gegroepeerd kunnen worden, zodat de verschillende groepen als geheel elk in hun eigen tempo voort kunnen. En zo waren hier de kinderen gedacht in groepen, die resp. zes, zeven en acht jaar over het leerplan zouden doen, zonder dat iemand het in zijn hoofd zou halen de langzamen „dom“ te noemen. Terecht werd opgemerkt, dat de vluggen op de lange baan lang niet altijd de meest productieven blijken. Binnen het algemene schoolverband waren op de indeling steeds correctiemogelijkheden aanwezig en, waar de kinderen in één gebouw samen waren, zouden naar de inleiders m.i. terecht bevoegden, de ouderlijke bezwaren gemakkelijk zijn te verzoenen.

Een moedige kant van dit voorstel was, dat men den leider een belangrijke taak toedacht. Hij zou niet aan een vaste klasse mogen zijn gebonden, want hij zou zijn handen vol hebben met bestudering en vergelijking van de resultaten, waarover hij aan de leerkrachten rapport zou uitbrengen. Ik noem dit voorstel „moedig“, omdat de onderwijzers-angst voor „leiding“ bekend is. Het viel me op, dat blijkbaar de redelijkheid van deze leiding algemeen erkend werd.

Intussen viel het voorstel ondanks het feit, dat voor het principe in de vergadering stellig een meerderheid aanwezig was. De oorzaak daarvan lag in het feit, dat de commissieleden elkaar op een detailpunt gingen bestrijden. De meerderheid was van mening, dat op het eind

van de eerste klassen in de voorgestelde „grote school” hergroepering moest plaats hebben. Een minderheid wou uitstel van deze hergroepering tot het vierde leerjaar. De motieven van deze minderheid (waarmee het Hoofdbestuur zich accoord had verklaard op straffe van onaannemelijk-verklaring) werden door de tegenstanders overgenomen en aangedikt en tegen de selectie in het algemeen aangevoerd. En, waar dit nog al in populaire stijl geschiedde, maakte deze oppositie nog al indruk op dat deel van het publiek (het platteland), dat de grootste moeilijkheden niet uit ervaring kent. En het slot was, dat het rapport kelderde.

Was de commissie wat taktischer geweest, dan had zij het tijdstip der hergroepering helemaal uit de besprekingen geëlimineerd. Dat was ook wetenschappelijker geweest. Eenmaal leidend in de school accepterende, had de commissie nauwgezette bestudering van het materiaal in haar opzet begrepen. Welnu, men kon het dan aan de leerkrachten overlaten op de basis van de feiten conclusies te trekken. Alles wat daaromtrent nu werd vastgelegd zowel in het minderheids- als in het meerderheidsvoorstel was voorbarig en onwetenschappelijk.

Het is te betreuren, dat op deze wijze het

rapport door onderling en voorbarig meningsverschil kwam te vallen. Intussen blijft het probleem urgent. Want — zoals wij zeiden — de school heeft ten slotte geen andere keus dan te individualiseren binnen klasseverband of tot groepering van leerlingen te komen, wier leertempo ongeveer overeenkomt. Tussen deze twee mogelijkheden zal ook de Amsterdamse commissie o.i. hebben te kiezen.

Een derde belangrijke kwestie is pas voorbereid en op de enig juiste wijze voorbereid. Ter tafel lag een voorstel Nijkerk, om te komen tot bijbelonderwijs op de openbare scholen en in principe had het Hoofdbestuur zich daarmee accoord verklaard. Een paar grote afdelingen waren terecht van mening, dat een behandeling zonder deugdelijke voorbereiding op een babylonische spraakverwarring moest uitlopen. En zo lag ter tafel o.a. een motie Amsterdam, die een commissie vroeg, die het probleem in zijn ganse omvang moest bekijken. De leider der Amsterdamse delegatie gaf een voortreffelijke exposé betreffende de vragen, die onder het oog moesten worden gezien en de vergadering verenigde zich na dit betoog met algemeen stemmen op de voorgestelde motie.

G. van Veen.

JEUGDBEWEGING.

WAT GEBEURT ER IN DE JEUGD-BEWEGING?

Nu gebleken is, dat het Nederlandsche Jeugdleidersinstituut de uitgave van zijn maandblad de Jeugtleider niet zal voortzetten, hebben wij de wenselijkheid gevoeld om, zij het op beknopter schaal dan in de Jeugtleider kon geschieden, maandelijks een overzicht te geven van de belangrijkste Feiten en Pogingen in de Jeugdbeweging.

Wij vonden op ons verzoek Mevrouw W. Kuin-Harttorff bereid de verzorging van deze rubriek op zich te willen nemen en het verheugt ons, dat wij haar in zo vertrouwde handen hebben kunnen leggen.

In verband met deze rubriek houden wij ons aanbevolen voor de toezending van alle verenigings-tijdschriften, die voor dit werk in aanmerking komen.

De Redactie.

DE GRAAL.

De katholieke vrouwelijke jeugdbeweging „De Graal”, die sinds enige jaren ook in Duitsland en Engeland bestaat, zal binnenkort in Australië haar werk aanvangen. Op 15 Augustus l.l. vertrok een kleine groep Hollandse jonge vrouwen naar Australië, gehoor gevend aan de uitnodiging der bisschoppen aldaar om de organisatie van de vrouwelijke jeugd in de Graalbeweging, ter hand te nemen.

NEDERLANDSCH JONGELINGS VERBOND.

Van 10—12 Oktober a.s. wordt op de Ernst Sillemhoeve te Lage Vuursche het twaalfde zendingsweek-end gehouden, georganiseerd door de Zendingscommissie in het N.J.V.

Gesproken zal worden over „Zendingswerk in Peking”, „Met de blijde boodschap onder de inheemse jeugd” (Halmahera); „Door het Papoeazieland”.

VRIJZINNIG CHRISTELIJKE JEUGD CENTRALE.

Op 12 Augustus l.l. werd te Beekbergen het permanente kamp voor jeugdige werklozen door de V.C.J.C. georganiseerd, officieel geopend. Elke 8 weken kunnen daar 100 jongeren een plaats vinden. Uit de vele speeches bij de opening gehouden citeren wij dit slot: „Wanneer gij terug zijt gekomen in Uw werkloosheid, in Uw grauwe dagen van vóór het kamp, laat er dan toch dit éne veranderd zijn, blijvend en voor goed: het zekere weten, dat ge geen schorem zijt, maar dat ook gij behoort tot de jeugd van ons Nederlandse Volk”.

ARBEIDERS JEUGD CENTRALE.

Deze zomer werden door de A.J.C. 15 kampen gehouden met totaal 528 deelnemers. Behalve enkele vakantie-kampen werden er studieweken georgani-

seerd voor de andere leden: (E.H.B.O. kamp, natuur-philosophischkamp, politiekamp, muziekcamp enz.).

Door de Rode Valken werd de traditie getrouw de „Rode Nederzetting” bevolkt, dit keer met 1256 jongens en meisjes.

Op 5 September namen bijna 5500 jongeren (oudere leden der A.J.C.) uit het gehele land deel aan de Jeugddemonstraties, die dit jaar voor het Plan van de Arbeid waren georganiseerd, voorafgaande aan de grote demonstraties van S.D.A.P. en N.V.V. op 6 September voor hetzelfde doel.

10 JAREN NATIONAAL JONGEREN VERBOND.

Het Nationaal Jongeren Verbond hield deze zomer een landdag op de Westerbouwing, ter viering van zijn 10 lustrum. Uit de rede die de voorzitter Mr. W. de Vries daar hield (afgedrukt in „De Trom” van September 1936) nemen wij een en ander over.

Spr. begon met een grote herleving van het nationaal gevoel in ons land te konstateren en te herinneren aan de geheel andere situatie die 10 jaren geleden bestond toen het N.J.V. 2 werd opgericht. „Uit reactie tegen al dat wroeten van pacifisten, vegetaristen, anti-militaristen, communisten, socialisten enz. is uit een spontaan beleven van de nationale gedachte in 1925 ons Verbond ontstaan.”

„Maar ook nu nog blijken velen geen begrip te hebben voor het werkelijke streven van het Verbond, dat noch „demo-liberaal”, noch „fascistisch” is zoals meermaals gezegd wordt, maar dat is en blijft een algemeene, nationale, niet-politieke jongeren organisatie, die ten doel heeft zijn leden, de staatsburgers der toekomst te leren, de nationale zaak uit te heffen boven den strijd der partijen en gezamenlijk te strijden voor de „gemeene saek”.

Het Nat. Jongeren Verbond heeft aldus spr. in deze tijd, die zo zorgelijk ook voor

ons land is een belangrijke taak te vervullen. „Het Nederlandsche volk moet wakker worden geschud." Men zal moeten inzien dat de handhaving der Rijkseenheids-gedachte een nationaal en een internationaal belang is. „Voldoende bewapening, handhaving onzer onafhankelijkheid, bewaring der Rijkseenheid, bescherming der wereldvrede, het hangt alles ten nauwste te zamen."

Spr. eindigde zijn rede met er op te wijzen, dat hoewel het N.J.V. 2, als volkomen onafhankelijke jongerenorganisatie eigen overtuiging naar voren wenst te brengen, van de leden onvoorwaardelijk geëist wordt zich ten allen tijde te onderwerpen aan het wettig gezag, dat voor hen zijn hoogste belichaming vindt in de persoon van Oranje.

EERSTE WERELD JEUGD CONGRES TE GENEVE.

Van 31 Augustus—7 September werd te Genève een wereldjeugdcongres gehouden, georganiseerd door de „Internationale Unie van Volkenbondsverenigingen". De ± 700 jongeren die aanwezig waren, waren door bemiddeling van verschillende landelijke Volkenbondsverenigingen daar gekomen en de belangrijke redevoeringen werden ook door anderen gehouden. En toch — schrijft de Heer J. M. van Veen, een der drie min of meer officiële gedelegeerden van Nederland — was het een echt jeugdcongres, en wel vooral in de commissie-

arbeid, waarover nog nadere mededelingen zullen volgen.

Zoals men waarschijnlijk uit de pers weet, is er in ons land van te voren nog al actie tegen dit congres gevoerd, waar — naar men zei — vooral linkse groepen het overwicht zouden hebben. Genoemde Heer v. Veen (alg. secr. der Vrijz. Chr. Jeugd Centrale) schrijft daaromtrent in „Groei": „als er op dit jeugdcongres überhaupt van enig overwicht sprake was van een bepaalde groep, dan niet van communisten of Volksfrontpolitici, zoals velen van tevoren gevreesd of gehoopt hebben, maar van de Christelijke groep." „Vooral door de medewerking van de leiding der internationale jeugdorganisaties is b.v. bewerkt, dat er naast de twee commissies, die resp. de internationaal-politieke en de economisch-sociale vragen behandelden een derde commissie is gekomen, welke de „morele, godsdienstige, philosophische en andere grondslagen van de vrede behandelde."

NED. JEUGDHERBERG CENTRALE.

Op Zaterdag 19 September is het nieuwe gebouw van de Ned. Jeugdherberg Centrale te Amsterdam officieel geopend. Prof. Dr. G. A. van Poelje, de voorzitter, sprak de openingsrede uit, waarin hij er op wees, dat de jeugdherbergen nationale instellingen zijn, ten dienste van de gehele Nederlandse jeugd.

W. K.-H.

VAN GORCUM'S TONEELFONDS

voor jonge mensen van vier tot veertig, onder redactie van David Tomkins. Een serie Voordrachten, Samenspraken, Toneelstukjes, Zangliedjes en Zangstukjes, Poppekastspelen, enz. voor Huis, School (Ouderavond), Vereniging en Kamp.

Nr 1: Mevrouw en de keukenmeid, Het hoedje met de pauzeren en De poppen-dokter, door David Tomkins; Nr 2: De Braziliaanse hoed, door David Tomkins; Nr 3: Hoogmoed komt voor de val, door Truus Eysenhuysen; Nr 4: Alle veranderingen is geen verbetering, door David Tomkins; Nr 5: Mene prius Mario pleaser in 't lezen kreeg, door Jans Bakker; Nr 6: Hans en de kabouters, door Jans Bakker; Nr 7-8: 's Nachts in het korenveld, door G. Bos; Nr 9: Ballonliedje, door G. Bos; Nr 10: Hoe Jan Klaassen zijn kind weer kreeg, door M. Schultuis-Brugman; Nr 11: Een goed kind is een koninkrijk waard, door M. C. Schumacher; Nr 12: De Ballerina, door L. Koope; Nr 13: Pauze, door T. Westra; Nr 14: Pom en Pann, door T. Westra; Nr 15: Stel onder het kleed, door M. C. Schumacher; Nr 16: Het levende beeld, door David Tomkins; Nr 17: Het kwartier, De vechterbazen, De kattenmoedertjes en Chinese kroeg, door F. L. Aardema; Nr 18: Nooit ruste, door F. L. Aardema; Nr 19: Toe maar!, door Dr M. H. van der Zeyde en Drs J. H. Hoornweg; Nr 20: Hanneke Lekkerland, door Drs J. H. Hoornweg en Dr M. H. van der Zeyde; Nr 21: De sneeuwklutjes loiden de lente in, door G. Bos; Nr 22-23: De Verjaardag, door Tine Brunkgreve-Wichman; Nr 24-25: De Minusdrank, door Geert Kagemier; Nr 26-27: Het hoedje, dat haar past, door Anke Servaes; Nr 28-29: De Koning van Hawai, door David Tomkins; Nr 30-32: Hantje als detective, door C. Wilkshuis; Nr 33-34: Een inbraak, door Dr J. B. de la Faille; Nr 35: De Huid Dag, door Antoinette van Dijk; Nr 36-37: De verkouden Prinses, door Sien de Bruyn; Nr 38-39: Het Paradijsen Eiland, door Maria van Rortpaey, de Lannoy; Nr 40-42: Handleiding voor het Poppekastspel, door J. J. Zuidema; Nr 43: Rododapje, door J. J. Zuidema; Nr 44-45: Naja en de Aardbeu, door Jans Bakker; Nr 46: Lannoy, door Ab Visser; Nr 47: Vredeslicht, door H. M. Content-Hofstede, B. Rodermont-Oortgijzen en David Tomkins.

Afzonderlijk cataloguie op aanvraag. Zichtvending gratis. De serie wordt regelmatig uitgebreid. Prijs 30 cent per nummer.

Er bestaat dringende behoefte aan feugtoneel dat uitgaat bopen het gemoeu drahangene. De firma Van Gorcum wil in deze behoefte coördin door haar serie Kamptoneel. Zij kan moedelijk beter keuu doen dan de leiding op te dragen aan den om afte geestige toneelachtigen gursig bekenden David Tomkins, die ook reeds menig prachtig kinderboek op zijn actie heeft.

(Bibliotheekgids.)

Deze serie blijft op hoog peil. Men moet er zich over vermelden, dat de firma Van Gorcum & Comp. in haar toneel/fonds zoveel goeds en zoveel verscheidenheid weet samen te brengen. (Ons Goddiensonderwijs.)

JAN PIEREWIET. 'n Bundel van meer dan honderd liedjes, samengesteld door Boy Wolsey met medewerking van Jan Brandt Corstius, Geert Dils, Yvonne de Man, Margot Vos e.a. Het Nederlandse volkslied. Tweede druk. Prijs in linen 95 ct, in kunstleder 50 cent meer.

Koop dan „Jan Pierewiet“, haal uw hart op aan alle oude bekenden uit de fleurige boekje en lees de liedjes (nieuw of ouderde wijzen, zing ieder lied tienmaal met alle coupletten en u zegen uw vakantie. (Redactie Het Kind.)

Een heerige kinderbundel, fraai uitgevoerd en spotgoedkoop, die stellig z'n weg wel zal vinden! Deze bundel schep voor de Hollandse jeugd een prachtige gelegenheid het eigen volkslied te leren kennen en te leren zingen. (Ons Godd. Leven.)

Verhrijgbaar bij de boekhandel en bij
VAN GORCUM & COMP. N.V. - UITGEVERS - ASSEN

INHOUD VAN AFLEVERING 2.

	Bladz.
Gezonde Detective-lectuur, door Ph. Kohnstamm . . .	33
Naar aanleiding van een tentoonstelling op het gebied van onderwijs aan zwakzinnigen, door Ida Heijermans	45
De hogere burgerschool met driejarige cursus, door G. van Veen	47
De toelating tot de Universiteit in het aanhangige voorstel tot wijziging der H.O.-wet, door Ph. Kohnstamm	54
Tekenen des Tijds. Het kind als film-acteur, door Ida Heijermans .	56
Feiten en Pogingen, door H. N. ter Veen	59
Jeugdbeweging, door Mevr. W. Kuin-Harttorff	60
Boekaankondiging	62

Gezonde Detective-lectuur

door PH. KOHNSTAMM.

Ik vermoed, dat veel lezers van Volksontwikkeling de stelling, die implicite in de bovenstaande woorden is uitgedrukt, geen ogenblik van overweging waard achten. Zij vinden reeds bij voorbaat alles wat in dit genre thuishoort, veroordeeld als „jacht naar sensatie“ en dus als schadelijk, in 't bijzonder voor jonge mensen¹⁾. Zij zouden dus gaarne alles, wat daarnaar zweemt, uit de uitstallingen der boekwinkels en de aankondigingen der bioscopen zien verdwijnen, mits daartoe maar kans bestond. Maar juist hier wringt de schoen. Want de belangstelling voor het detective-verhaal is zeer groot en zeer algemeen, zo algemeen, dat het misschien toch de moeite loont er een ogenblik bij stil te staan.

Immers, het is volstrekt niet alleen „de grote hoop, die naar sensatie zoekt“, die zich levendig voor het detective-verhaal interesseert. Wat G. K. Chesterton tot de clou maakt van een van zijn zeer goede verhalen van dit genre: *The strange crime of John Boulnois*, berust op goede waarneming. John Boulnois, de wereldberoemde bioloog, zou bijna in ernstige moeilijkheid zijn geraakt, omdat hij in stede van naar het avondfeest te gaan, waar hij beloofd had te komen, na tafel zo in een detective-verhaal verdiept raakt, dat hij besluit thuis te blijven en zelfs niet tegen een leugentje opziet, om dat plan door te zetten. Welnu, het zou niet moeilijk zijn, naast den fictieven John Boulnois een aantal echte onderzoekers en geleerden te stellen, die zijn voorliefde met hem delen. En ik vermoed, dat het aantal intellectuelen, die van detectiveliteratuur een geliefde, misschien zelfs de geliefde ontspannings-lectuur maken, bij onderzoek zeer aanzienlijk zou blijken. Dat vermoeden berust op het relatief grote aantal, dat ik zelf heb ontmoet; ik voeg er aanstonds bij, dat ik daaronder opmerkelijk weinig vrouwen heb gevonden.

Misschien zal de lezer, dien ik in de aanhef introduceerde, hierop antwoorden, dat klaarblijkelijk deze intellectuelen door hun dagelijks werk zó overvoerd zijn met inspannende hersenarbeid, dat zij in hun „vrije tijd“ zich daarvan liefst zo ver mogelijk verwijderen en daarom zich conformeren aan de genoogens der massa, die alleen sensatie zoekt.

¹⁾ Nadat het hier volgende neergeschreven en naar den drukker was gezonden, gaf het *Alg. Handelsblad* een sterk sprekende uitdrukking aan de mening, dat zelfs een intellectueel detective-verhalen leest om de sensatie. Het kondigde nl. een interview in de *Haagsche Post* met onzen minister-president, waarin deze over zijn detective-lectuur spreekt, onder het opschrift aan: Dr. Colijn kan rillen, en sprak van diens „rilboeken“. Aan de — klaarblijkelijk niet door detective-lectuur geschoolde — speurzin van den schrijver was klaarblijkelijk zelfs het zo opmerkelijke feit ontgaan, dat onze minister-president, anders toch zulk een trouw propagandist voor Nederlands fabricaat, in het interview had meedeeld, dat hij alleen Engelse detective-verhalen leest. Verg. beneden p. 42.

Maar dat antwoord houdt geen rekening met de feiten. Want het is een feit, dat de detective-film en de detective-lectuur in de geest van de Lord Listers, die de grote menigte trekken, juist niet in de smaak vallen van die groep van lezers, die ik op het oog had, en waartoe ik ook mezelf reken. Ik zal met dat démasqué maar niet langer wachten, want de lezer, die nauwkeurig toeziet, heeft mij immers toch reeds lang doorgrond.

Ik kan daarom bij wijze van illustratie een ervaring van de laatste maanden hier meedelen. In een van onze grote dagbladen las ik de volgende aankondiging van: Een zekere Manuël, door Jan Apon, naar de criticus blijkbaar oordeelt een nieuwe „ster" op dit gebied, en nog wel een Nederlandse. Immers hij schrijft:

„Ons exemplaar van dit boek is niet meer toonbaar. Toen wij het, in de vakantie-gemeenschap aan de plassen, op tafel lieten liggen, maakte een acute leeswoede zich van het gezelschap meester. Men ging met Manuel in 't bad, nam hem tersluiks mee om te zeilen, canoën, hengelen; men koekeloerde met hem in de avondzon en bij het petroleumpitje verslond men hem zwijgend, der wereld afgestorven. Gasten, die kwamen weekenden, werden ongezellig, toevallige bezoekers verzuimden hun bus of lieten de bestelde taxi's staan, er was geen eten meer voor al de onverwachte blijvers en het huis had weldra bedden te kort."

Daar ik toen reeds het plan had, in dit tijdschrift iets over het detective-probleem en de volksoontwikkeling te schrijven, liet ik het boek en een tweede van denzelfden schrijver komen. Het werd een bittere teleurstelling. Alleen met grote moeite, en om het reeds genoemde doel, heb ik mij door de beide boeken kunnen dóorworstelen. Want zij bleken — het tweede in nog veel hoger mate dan het eerste — juist dat te missen, wat de groep lezers, die ik meen te representeren, in een detective-verhaal zoekt: een reeks van feiten, weliswaar verborgen onder een aantal de aandacht afleidende details en bijzonderheden, maar die, eenmaal herkend en in hun onderling verband bekeken door een streng logische redenering naar een bepaalde uitkomst voeren, die de lezer den schrijver kan narekenen, ook al is het hem niet gelukt uit eigen kracht die uitkomst te vinden. In de genoemde boeken — althans in het tweede van begin tot einde; het eerste heeft hier en daar iets dat aan een logische draad herinnert — bevond ik me daarentegen als in een nachtmerrie of een spookwereld; het bleek een wild relaas van onsamenhangende brokken zonder draad en de uitkomst kan dan ook door generlei redenering worden bereikt; het is alles sensatie-in-reincultuur.

Laat mij het tegengestelde geval ook door een voorbeeld illustreren.

De Amerikaanse Ellery-Queen-serie bevat — althans voor zover ik haar ken — in elk van haar boeken tegen het einde een Challenge to the Reader, die, vrij vertaald, hierop neerkomt: „Ge zijt nu in 't bezit van al de feiten, die in staat stellen de oplossing van het schijnbare raadsel door scherpe redenering te vinden. Probeer nu met behulp van Uw aantekeningen in het voorgaande die oplossing voor Uzelf te vinden. Zij is in wezen heel eenvoudig, maar de ontdekking van die eenvoud eist, gelijk gezegd, scherpe redenering.”

Ik heb met enkele van deze boeken de proef genomen. De uitkomst zou mij verbaasd hebben, als ik er door ons stil-lees-werk niet geheel op was voorbereid geweest. Bijna steeds gelukt het, als men inderdaad met scherpe aandacht heeft gelezen, tot een goed gefundeerde onderstelling te komen, overeenkomende met de bedoeling van den schrijver. Nooit echter is het me gelukt, al le feiten daarin te betrekken door den schr. in zijn bewijs ingelast; daardoor gaat de bewijskracht van het door mij opgemerkte bijna altijd minder ver dan wat in het boek volgt. Omgekeerd blijken echter ook belangrijke gegevens door den schr. wel te zijn vermeld, zonder dat hij hun portée heeft ingezien, althans bij zijn oplossing gebruikt. Ook komt het wel voor, dat een andere oplossing dan die van den schr. zich met goede gronden laat verdedigen, en dat deze oplossing dan alleen door nieuwe feiten — bijv. een bekentenis in de hoofdstukken, volgende op de „Uitdaging” — kan worden geëlimineerd. In zulke gevallen is dus het probleem onvoldoende scherp gesteld, wat niet uitsluit, dat het als voortreffelijke stof voor een denk-oefening dienst kan doen.

De stelling, die ik boven deze bladzijden plaatste, spitst zich nu nader toe tot de volgende vraag: Mag men boeken of verhalen, die aan de vereisten voor zulk een analyse en samenvatting voldoen als „gezonde” lectuur beschouwen?

* * *

De vraag, die ik zoeven formuleerde, is geenszins een nieuwe ontdekking voor mij geweest. Reeds voor vele jaren, nl. in de mathematisch-didactische bijeenkomsten, die het Nutsseminarium in de cursus 1920-'21 organiseerde, heb ik een negental stellingen toegelicht en verdedigd, waarvan ik hier een drietal laat volgen.

1. Een van de functies van den menselijken geest, onontbeerlijk voor de beoefening der wiskunde, is het vermogen „bewijsbaren samenhang”, en zijn tegendeel „bewijsbare strijdigheid van stellingen” in een redenering te kunnen ontdekken.

2. Dat vermogen is in kiem bij elken mens aanwezig (zwaar pathologische gevallen uitgezonderd). Het kan door oefening tot groter scherpthe gebracht worden. Het is voor het leven van individu en gemeenschap van grote betekenis, dat die verheldering wordt bereikt.

6. Goed gekozen „detectiveproblemen" zijn zodanige constructies, die zich uitnemend voor deze oefening lenen. Zij bieden het grote voordeel dat zij de belangstelling van velen boeien, die niet of slechts met de grootste moeite hun aandacht kunnen concentreren op punten en driehoeken, en „zelfs" op knikkers, elkaar inhalende wandelaars of leegstromende vaten.

Hoewel ik deze en de andere toen geformuleerde stellingen thans niet meer volkomen op dezelfde wijze zou formuleren, ben ik van de hoofdzak van het daarin neergelegde thans meer overtuigd dan ooit. Allereerst reeds, doordat, in toen voor mij nog onvoorstelbare mate, het gevaar van het ontbreken van deze scholing is aan de dag getreden. Immers, wat de massa-bewegingen van dezen tijd kenmerkt, is juist het volstrekte onvermogen van die massa's om zich te bezinnen op logische samenhang, zodra sterke sentimenten in het geding komen. Van hun standpunt uit en met het oog op hun doeleinden terecht, speculeren de leiders dier massa-bewegingen — wien men, hoe oneens men ook met die doeleinden is, de lof van een zeer deskundige keuze der middelen niet mag onthouden — op de niet door logische bezinning gebroken „instincten" van hun volgelingen.

Het is waarlijk voor de volksontwikkeling geen onbetekenend probleem, dat daarmee aan de orde is gesteld. Het gaat om de vraag, of men als ideaal een volk ziet, toegankelijk voor redelijke bezinning, geneigd altijd weer tot zelfkritiek, maar dus ook tot kritiek op zijn vertrouwensmannen, met de daarmee noodzakelijk verbonden vermindering van élan en doorslaande kracht, dan wel een massa van blinde volgelingen met de verhoogde kracht en het versnelde tempo van haar werking.

Een van de noodzakelijke vooronderstellingen voor elke nationale staatsinrichting en voor alle internationale volkeren-verhouding, op onderling overleg en verstandhouding en niet op geweld gebaseerd, is een volks-mentaliteit van de eerstgenoemde soort. Zelfs waar goede wil tot verstandhouding aanwezig is, leidt die niet tot de gewenste uitkomst, als het vermogen ontbreekt om de gedachtengang te volgen van den ander. Daartoe is nodig, dat men in staat is om liefkoosde en — wat misschien nog moeilijker is — als volstrekt vanzelf-sprekend geldende vooronderstellingen los te laten, als zij niet in het geheel van de feiten passen. Ik zeg natuurlijk in 't geheel niet, dat het vermogen daartoe voldoende is om in vrede te leven met anderen — immers het is mogelijk, welbewust aan oorlog boven vrede de voorkeur te geven — maar ik acht het onbetwifelbaar, dat een onmisbare voorwaarde voor nationale en internationale samenleving aldus is aangegeven.

Bedrieg ik mij niet, dan lag hier een belangrijk motief voor het volksontwikkelingswerk der 19e eeuw, ja voor de gehele „liberale" volks-

ontwikkelings-politiek. En voor zover dat het geval was, schijnt zij mij nog thans op juiste grondslag gefundeerd. Maar de pogingen, om door verheffing van het intellectuele peil althans een der onmisbare voorwaarden voor het beoogde doel te vervullen, hebben veel te weinig gerekend met de natuurlijke belangstelling van ongeschoolden. De Volksuniversiteiten zijn m.i. een duidelijk bewijs, dat men met onderwerpen, die juist de geschoolden het meest trekken, de ongeschoolden niet bereikt omdat zij hun belangstelling niet trekken en niet kunnen trekken. Een tweede bewijs vindt men in de omstandigheid, waarvan ik bij dit gehele artikel uitga, dat nl. de geschoolde intellectueel voor zijn ontspanningslectuur gaarne iets zoekt, dat weliswaar hem het genot van het volgen van een heldere, strak-logische gedachtengang kan verschaffen, maar dat zelfs hij daarbij heel dikwijls de populair-wetenschappelijke lectuur versmaadt, die toch schijnbaar zo gemakkelijk voor hem toegankelijk is. Ons probleem spitst zich dus voorlopig nader toe tot deze vraag: Waarom zit John Boulnois op de avond, waarop Father Brown hem voor een zeer ernstige beschuldiging bewaart, van dit alles onbewust in zijn leunstoel voor de haard, geheel verdiept in *The Bloody Thumb*; waarom leest hij niet liever een populaire verhandeling over de theorie van het uitdijende Heelal of over de resultaten van het onderzoek der Bantoe-talen?

De oppositionele lezer, dien ik in de aanhef introduceerde — ik kan hem in dit verband misschien het best als den „Watson“ van ons onderzoek aanduiden — heeft natuurlijk reeds zijn antwoord gereed: „Zelfs John Boulnois valt, als hij moe is, terug op het niveau van den primitieven mens, hij zoekt dan sensatie en niets dan sensatie! Als er een of andere sensationele film te bereiken was geweest, was hij daar zeker nog liever heengegaan.”

Nu moet ik erkennen, dat ik van *The Bloody Thumb* niets meer weet, dan dat John Boulnois er zo echt door gepakt is; ik moet dus over zijn inhoud met zekere reserve spreken. Maar dit durf ik wel vol te houden: Tenzij Father Brown, die anders altijd zulk een bij uitstek fijn menskenner blijkt te zijn, zich ditmaal op een bij hem onbegrijpelijke wijze vergist heeft. leest John Boulnois het boek met de griezelige titel niet om de griezeligheden, die hij er in verwacht en vindt, maar o n d a n k s deze en o m het streng logische vernuft-spel, waarvoor de griezeligheden slechts steunpunten zijn, in hun uitwerking enigszins — maar niet geheel! — vergelijkbaar met het „sneuvelen“ van een koningin, een paard of een pion in een schaakspel. En juist omdat het te doen is om dat vernuft-spel en niet om de aanschouwelijke griezeligheden is de vergelijking met de film volkomen ontoelaatbaar.

Maar dit eist nadere toelichting. Want voor de meeste lezers — zelfs als zij een eind boven het peil van Watson uitkomen — zal de principiele

tegenstelling tussen detective-film en detective-lectuur niet aanstonds duidelijk zijn. Ja, misschien kent menig lezer zelfs alleen de eerstgenoemde en de in wezen daarmee overeenkomstige literatuur, waarvan ik boven een staaltje noemde; zolang dat het geval is, is het echter geheel uitgesloten, dat wij elkaar zouden begrijpen ten opzichte van wat ik onder „gezonde detective-lectuur” versta.

Ik knoop mijn toelichtende opmerkingen dus vast aan een film-recensie, die ik kort geleden in een onzer grote dagbladen vond. Zij staat m.i. een heel eind boven de meeste van deze aard door de poging tot diepere ontleiding van haar gegeven. Juist daarom is zij voor ons doel bruikbaar, al acht ik haar hoofd-uitkomst volstrekt onjuist. Het voor ons belangrijke er uit luidt aldus.

„HET COMLOT DER ZEVEN”.

*Onderhoudende Amerikaansche
detective-film, die zich afspeelt
in Frankrijk en Engeland.*

Zonder twijfel is het heel wat gemakkelijker, een detective-film te maken, die aan haar doel beantwoordt, dan een goeden detective-roman te schrijven. De lezer van een boek, toch, heeft alle gelegenheid op ieder punt van het verhaal te stoppen om de feiten rustig te overdenken en te herlezen. Wil het boek, als detective-story, waarlijk goed zijn, dan moet het dien lezer — verondersteld als van normale intelligentie — mogelijk zijn, op grond van de gegevens, die te zijner kennis worden gebracht, de oplossing te vinden ... maar toch moet het hem mislukken; de detective in het boek evenwel slaagt erin op een wijze, die den lezer (als hij niet eerst het laatste hoofdstuk heeft doorgebladerd) aan het slot doet uitroepen: „Natuurlijk ... wat dom, dat ik daaraan niet heb gedacht.”

Dit effect te bereiken, is uiteraard verbazend moeilijk. De vernuftige Conan Doyle is er, in vele (niet alle) van zijn Sherlock Holmes-verhalen, op bewonderenswaardige wijze in geslaagd, hetgeen mogelijk was, in de eerste plaats door de waarlijk buitengewone gaven op dit gebied van den schrijver, in de tweede plaats, omdat het genre toen nog niet zoo was afgegraasd als nu, en ten derde, omdat Conan Doyle zoo verstandig is geweest, zijn vertelsels bijna altijd te beperken tot het formaat van een kortere of langere novelle. Ditzelfde deed G. K. Chesterton, een der weinigen, die in dit opzicht recht hebben, Conan Doyle's evenknie te worden genoemd. Mis is het echter, als de schrijver (en dat doen de meesten) zijn lezer misleidt, door eenige troeven achter de hand te houden: als de detective méér weet dan de lezer, of geholpen wordt door toevallige omstandigheden, waarmee de lezer geen rekening kon houden.

Ook in een tooneelstuk is het een heele prestatie, den toeschouwer — die immers in de pauze gelegenheid heeft tot „puzzlen” — tot het laatst toe op een dwaalspoor te houden, zonder gebruik te maken van machtsmiddelen, waar hij niet tegen op kan.

Hoeveel gemakkelijker hebben het echter de makers van detective-films! Hierin volgen gebeurtenissen, die verondersteld worden, in werkelijkheid vele dagen uiteen te liggen en waartusschen de man der wet dus vele nachtjes kan slapen of wakend en deduceerend kan doorbrengen, elkaar op het doek binnen het tijdsverloop van een uur in geforceerd snel tempo op; men heeft van alles en nog wat te zien, gezichten en namen en omstandigheden te onthouden, brokstukken van gesprekken in zich op te nemen en er is slechts een matige hoeveelheid handigheid voor noodig, dit alles, zonder den weg der eerlijke logica te verlaten, zóó verwarrend dooreen te mengen, dat de toeschouwer het spoor hopeloos bijster raakt — des te gemakkelijker, omdat de cineast in staat is, op de beslissende momenten een gezicht, een hand, een tafeltje of wat ook van het beeldvlak te laten verdwijnen, zoodat men omtrent allerlei elementen, die tot de ontkenning moeten leiden, in onzekerheid verkeert.

Tegenover deze beschouwing nu, volgens welke het gemakkelijker zou zijn een goede detective-film te maken dan een goed detectiveverhaal, wil ik mij aansluiten bij W. Huntington Wright, die in zijn Essay over het detective-verhaal een goede detective-film juist een volslagen onmogelijkheid, een contradictie in terminis noemt. Hij zegt daar: ¹⁾

„In dit verband is het kenmerkend, dat de bioscoop nooit in staat is geweest een detective-verhaal te vertonen. Het detective-verhaal is inderdaad de enige soort van belletrise, die niet verfilmd worden kan. De voorwaarde, waaraan een stuk literatuur moet voldoen — te weten, zijn aanbieding in visuele beelden, men zou ook kunnen zeggen het in aanschouwing omzetten van zijn woord-schilderingen — is onvervulbaar voor detective-verhalen. De moeilijkheden, waarvoor een film-regisseur staat bij het op doek brengen van een detective-verhaal vertonen grote overeenkomst met die, welke hij ontmoeten zou als hij een kruis-woord-raadsel zou willen verfilmen. De enige ernstige poging om een detective-verhaal over te brengen op het doek, was het geval van Sherlock Holmes; en die poging kon alleen uitgevoerd worden door de echte detective-momenten tot een minimum terug te brengen, en de nadruk te leggen op allerlei onwezenlijke dramatische en avontuurlijke factoren; want er is noch drama, noch

¹⁾ The Great Detective Stories. A chronological Anthology. New York, Ch. Scribner, Sons, 1932. Introduction by W. H. Wright p. 10—11.

avontuur, in de gewone zin van het woord, in een goed detective-verhaal."

Inderdaad, het dramatische en avontuurlijke moment, dat in een goed detective-verhaal ligt is van zuiver intellectuele aard; het is in wezen gelijk aan het avontuur, waarop ieder wetenschappelijk onderzoeker uitgaat, maar met deze belangrijke beveiliging tegen ontmoediging, dat het probleem strikt beperkt is, en oplosbaar moet blijken met de gegevens, die men aangeboden krijgt, zonder dat daarbij nieuwe feiten of een de krachten van den gewonen lezer te boven gaande specialistische denkwijze wordt gevraagd. Het is de geslotenheid en overzichtelijkheid van het probleem, waardoor de oplosbaarheid wordt gewaarborgd en wat bij grotere uitbreiding een zware inspanning zou zijn, in een ontspanning wordt omgezet.

Maar daartoe moeten dan altijd de inhoud, nl. de constructie van het probleem, die een zeer scherpe vereenvoudiging van de werkelijkheid eist, en de vorm van aanbidding der gegevens samenwerken. Men moet bij het voortschrijden van het verhaal alle gegevens helder voor ogen houden, elk nieuw ding daarmee in verband kunnen brengen, elke opkomende onderstelling direkt aan het voorafgaande kunnen toetsen. Juist dat toetsen van elke vooronderstelling, telkens weer, aan het geheel der ter beschikking staande gegevens, het verwerpen van iedere stelling, die in dat geheel niet blijkt te passen, maakt het goede detective-verhaal daarom inderdaad tot een voor-school voor echt wetenschappelijk zoeken en denken. Maar dit alles is bij de film principieel onmogelijk, omdat de toeschouwer noch het tempo van aanbidding beheerst, noch terug kan komen op het reeds vertoonde. Het allerge wichtigste, de gelegenheid tot kritiek en toetsing wordt hier dus weggelaten. Om die reden staat reeds de lectuur van een detective-verhaal in tijdschrift-vervolgartikelen zo verre ten achter bij de lectuur in boekvorm; juist de finesses gaan aldus verloren. In veel hogere mate is dat echter bij de film het geval, omdat de omzetting van woord in beeld bijna altijd — schematekeningen vormen bijv. een uitzondering — een sterke versterking van het aanschouwelijk-emotionele moment ten koste van het logisch-controleerbare betekent.

In afwijking van de boven aangehaalde recensie meen ik dus te moeten stellen, dat de omzetting in de film het wezen van het detective-verhaal niet tot zijn recht brengt, maar vernietigt. De zelfwerkzaamheid, het zoeken en het controleren wordt onmogelijk, en daarmee de echte vreugde, waarmee men aan het slot ziet, dat het gestelde probleem nog andere kanten heeft, dan men er aan heeft gevonden, hoe volledig men het ook meende doordacht te hebben. In de plaats daarvan komt in de film-vertoning de dwang tot opnemen van een overmacht van niet-meer-te-verwerken-gegevens, die voor ieder wetenschappelijk-aangelegden en dus

naar orde en beheersing strevendende geest eerder een kwelling dan een genoegen is. Daarentegen leent zich alles, waarin geen of weinig logische samenhang te bespeuren valt, bij uitstek tot verfilming. En dit maakt, dat de detective-film een volkomen ander, eigenlijk tegengesteld karakter krijgt dan het detective-verhaal. De romantiek en het gevaar van de mensenjacht worden er het middelpunt van; de logische analyse treedt op de achtergrond of verdwijnt geheel. Natuurlijk bedoel ik met deze constatering geen afkeuring van de film als zodanig uit te spreken; voor andere doeleinden, dan de hier besprokene, heeft hij zeker on-ervangbare voordelen; wel is een grens-afbakening bedoeld en een ernstige waarschuwing om de mogelijke betekenis van het detective-verhaal voor intellectuele scholing niet af te meten naar de analogie van de film, die juist zijn tegenvoeter is.

Nu zullen er toch nog lezers, en misschien nog meer lezeressen zijn, die hun bedenkingen door het voorgaande in 't geheel niet ontzenuwd achten. Wanneer men problemen wil voorleggen, die dienen moeten als oefenstof voor het kritisch nadenken en de logische zelf-controle, waarom moet men die dan bij voorkeur op het gebied van de misdaad, van het abnormale, in stede van op het gebied van het normale leven zoeken? Tegen het opwerpen van die vraag heb ik niet alleen geen bezwaar; ik heb haar in de laatste jaren mijzelf telkens weer gesteld met het oog op de ontwikkeling van onze stil-lees-methode; want het moet, dunkt me, iederen belangstellende opvallen hoe vaak de voorbeelden in de tot nu verschenen publicaties, voor zover zij niet zuiver „zakelijke stof“ bevatten, op de een of andere wijze (leugen, bedrog, oplichterij, diefstal) een afkeurenswaardig of zelfs misdadig gedrag in 't middelpunt plaatsen. Dat men hier niet met de zwaardere vormen van misdaad, zoals in echte detective-verhalen, te doen krijgt is m.i. slechts een schijnbaar tegenargument. Immers het bewijst m.i. juist, dat de schrijvers zeer goed in 't oog hebben gehouden, dat zij voor een kinderpúblik werkten, en desondanks geen kans hebben gezien om buiten de sfeer van het verbodene te blijven.

Misschien vergis ik mij — en ik hoop zelfs dat ik mij hier vergis en dat het bewijs daarvan zal worden geleverd door de productie van een groot aantal voorbeelden van het tegendeel — maar voorlopig althans meen ik, dat verbodsbepalingen en hun overtreding in wezen behoren tot het in deze bladzijden besproken vernuft-spel, op dezelfde wijze als schaak-, dam-, of bridge-problemen zonder spelregels onmogelijk zijn. Alleen de goed geschoolde en zich van zijn denkkraft bewuste denker kan zich wagen op het gebied van de „volle werkelijkheid“. Maar dat betekent dan ook dadelijk ernst en inspanning. Wie nog niet geschoold is

of ontspanning zoekt, moet vragen om afbakening en vereenvoudiging. En opdat die afbakening niet tot al te abstracte constructies leidt — zoals die van de wiskunde, en in mindere mate ook in de zoeven genoemde spel-problemen — schijnen het wel de normen van menselijk gedrag te zijn, wier overtreding constitutief moet zijn voor de hier besproken denk-oefeningen. Natuurlijk denk ik er niet aan, te ontkennen dat daaraan ook ernstige bezwaren zijn verbonden. Een eenzijdig dieet van detective-verhalen zou zeker niet meer als gezond geestelijk voedsel kunnen beschouwd worden. En als John Boulnois behalve vak-literatuur niets anders meer kan lezen dan boeken van de soort van *The Bloody Thumb*, leidt hij aan dezelfde verarming van zijn emotionele leven, waarover zijn grote tegenstander, Charles Darwin, zich in zijn autobiografie zo bitter heeft beklagd. Maar juist in onze tijd schijnen mij de gevaren van overvoeding met emotionaliteit heel wat dreigender, dan die van ondervoeding. En ik acht het in dat verband een opmerkelijke coincidentie, dat de Angelsaksische landen, die ongetwijfeld het best tegen die overvoeding bestand blijken, tevens ongeveer de enige wereld-producenten zijn van goede detective-lectuur en in 't bijzonder van wat misschien haar hoogtepunt is: de short story, de korte novelle.

Op de betekenis van de laatste wijst de film-recensent terecht, dien ik boven aanhaalde. Maar hij toont de zeer uitgebreide literatuur op dit gebied slechts gebrekkig te kennen, als hij beweert, dat „het genre afgegraasd is”, en dat er maar zeer weinigen zijn, die naast Conan Doyle mogen worden genoemd. Integendeel heeft het mij verbaasd, toen ik in het laatste jaar wat verder in de echte detective-literatuur doordrong, — gelijk gezegd is die literatuur, met uitzondering van een enkelen schrijver als Gaboriau vrijwel uitsluitend van Angelsaksischen huize — hoe uitgebreid daar het genre is en hoe sterk het zich nog voortdurend met nieuwe kanten verrijkt.

Ik wil dit artikel beëindigen met de bespreking van twee voorbeelden daarvan uit de jongste tijd. Als eerste daarvan kies ik de nieuwe schepping van Agatha Christi: Miss Marple, de oude vrijster uit het kleine dorpje St. Mary Mead, die, rustig in haar leunstoel gezeten met haar breiwerk, op grond van haar wijde en milde, maar zeer reële levenswijsheid al de diepe levens-problemen doorziet, die voor de „mensen van de wereld” onoplosbaar zijn gebleken.

De poging om een vrouwelijke detective te doen optreden is volstrekt niet nieuw; in ons land heeft bijv. Ivans het beproefd. Maar die vrouwelijke detectives plegen de copie van een man te blijven met onbeduidende afwijkingen. Voor zover mij bekend is, is Miss Marple de eerste vrouwelijke detective-figuur, door een vrouw geschapen en wier kracht dan ook in haar

bij uitstek vrouwelijke eigenschappen ligt. En de uitkomst is dan ook zeer verrassend. Wat wij hier vinden is natuurlijk volkomen los van het heroïsme en de romantiek der mensenjacht, die de attractie vormt van de detective-film, maar toch zelfs bij Sherlock Holmes niet ontbreekt; maar het is ook helemaal geen analytische, hoog gespecialiseerde logica, zoals zij bij den „wetenschappelijken" detective, den man van de feiten, de détails en de deductie past. Het is een typisch intuïtieve logica, die werkt met analogie-gevallen die zich opdringen uit de omgang met de vele medemenssen, die men — als medemenssen — in het primitieve verkeer van het dorp zoveel nader kan leren kennen dan in het drukke stadsverkeer. Maar, wel te verstaan, het wordt niet zuivere intuïtie, het blijft logica, d.w.z. het blijft eenvoudig, analyseerbaar, controleerbaar. De intuïtie helpt ons op het goede idee voor de oplossing te komen, maar de constructie van het geval blijft zo logisch-doorzichtig — anders zou het geen echt detective-probleem zijn in de hier beschreven zin — dat men het alleen door redenering, zonder analogie-geval, ook wel had kunnen doorzien. Ik moet nederig erkennen, dat mij dat van de gevallen, in *The Thirteen Problems* van Agatha Christie besproken, slechts bij een minderheid gelukt is. Maar ik heb moeten erkennen, dat inderdaad op het ogenblik, waarop Miss Marple aan het woord komt nadat alle anderen ten einde raad zijn, bijna steeds alle feiten zijn genoemd, die met vrijwel volledige zekerheid de oplossing aanwijzen. En voor den lezer, — zo er nog zo ouderwetse lezers van Volksontwikkeling mochten zijn —, die nog waarde hecht aan het oude sprookje van de misleidendheid van „vrouwen-logica", is dan ook zeker de lezing van dit boek „gezonde lectuur".

Een typische tegenvoeter van deze vrouwelijke poging is de juist in tegengestelde richting wijzende proef van Dennis Wheatley en J. G. Links om alles, wat naar roman- of novelle-sfeer zweemt, te vermijden en alleen objectieve, ja zelfs quasi-officiële en ambtelijke feiten te geven. *Hun Murder* off *Miami* wordt dan ook niet in boekvorm gepubliceerd, maar als een dossier, dat het hoofd van de politie te Miami, Florida, U.S.A. ontvangt van den inspecteur, belast met het onderzoek van de schijnbare zelfmoord van een der passagiers van het stoomjacht *Golden Gull*, in volle zee dicht bij Miami. Het behelst afschrift van telegrammen, instructies, rapporten, veel foto's, facsimilé's van brieven en documenten, tot enkele „overtuigingsstukken" (een paar haarvlokken, een stukje katoen van een gordijn, een afgebrande lucifer en allerlei vingerafdrukken) toe.

Daarin zit zeker een gedachte, die de overweging waard is. In het detective-verhaal heet de waarneming na of naast de redenering meestal een zeer gewichtige rol te spelen. Maar de lezer heeft met die waarneming zo goed als nooit iets te maken; hij kijkt niet door eigen ogen, maar door

die van den schrijver; de feiten worden hem door dezen verteld. Dat is hier voor een niet onbelangrijk deel, met name wat al de foto's betreft, anders geworden. En ik moet dan ook erkennen, dat bij de bewijsvoering een aantal bijzonderheden een rol bleken te spelen, die ik op die foto's had kunnen opmerken, maar over het hoofd had gezien. Toch heb ik, dus onafhankelijk van deze gegevens, de Challenge to the reader, die hier evenals in de boven genoemde boeken van Queen voorkomt, in de door den schr. bedoelde zin door redenering kunnen oplossen, want het gegeven voldoet aan de boven door ons gestelde eis van een werkelijk logische samenhang voor een zeer belangrijk deel. En juist de „overtuigingsstukken", die in afzonderlijke zakjes aan het dossier toegevoegd zijn, leren niets nieuws; ze zouden zonder bezwaar weggelaten kunnen worden. Ik heb dus de indruk dat zij meer als sensatie-verhoging en onbekend-nieuwe attractie, dan als essentieel stuk van het probleem werken. In deze opdrijving van de hoeveelheid aanschouwelijk materiaal, ook in de zeer vele en fraai uitgevoerde foto's, ligt eerder iets dat in de richting van de „detective-film" dan van het echte detective-verhaal wijst. En het schijnt mij dubieus of dit nieuwe denkbeeld levensvatbaar zal blijken, ook reeds om de veel hogere kosten en de veel langere lees- en waarnemings-tijd die het vraagt. Dit dossier, waarvan de inhoud zonder veel moeite in een enkele short story zou kunnen worden verwerkt, kost — ondanks zijn oplaga van nu reeds 40000 exemplaren — 3 sh. 6, d.w.z. omstreeks de helft meer dan de Thirteen Problems van Agatha Christie, en de helft van de gezamenlijke uitgave der 40 Father-Brown-verhalen. En het schijnt mij essentieel voor dit „documentatie-denkbeeld" dat men, juist omdat men vlak bij de gecopieerde werkelijkheid komt te staan, zijn aandacht en energie zonder winst dikwijls afgeleid ziet. Dat hier inderdaad, zoals de omslag van het dossier beweert, „a new era in crime fiction" wordt ingeluid, acht ik dus nog geenszins zeker. Het blijve aan de toekomst overgelaten, dat te beslissen.

En zo wil ik ook de praktische toepassing van de hier gegeven beschouwingen, althans voorlopig, achterwege laten. Ik heb daarover trouwens nog volstrekt niet uitgewerkte gedachten. Alleen weet ik zeker, dat het mij zou verheugen, wanneer onze literatuur, voortkomende uit een volk, dat toch in zo heel veel opzichten in zijn mentaliteit overeenkomst vertoont met de Angelsaksers, op de duur voor de intellectuele scholing, die hier m.i. te vinden is, niet uitsluitend bij hen leentjebuurt behoefde te spelen. Dan zou het ook mogelijk worden, dat de invloed der typisch sensationele, quasi-detective-publicaties verminderde en dat onze dagblad-recensenten ten opzichte daarvan wat beter het kaf van het koren leerden onderscheiden, dan in de op p. 34 overgenomen aankondiging het geval bleek.

Naar aanleiding van een tentoonstelling op het gebied van onderwijs aan zwakzinnigen

door IDA HEIJERMANS.

De tentoonstelling, die in Rotterdam is gehouden, toen daar veertig jaar lang onderwijs was gegeven aan zwakzinnigen en imbecielen, — het was de eerste stad in ons land waar het van gemeentewege werd verstrekt, — was te belangrijk om er niet een nabetrachting aan te wijden, ook door de overdenkingen, die er aan te verbinden zijn.

Wie het werk zag, al was wellicht de bezoeker der tentoonstelling nog nooit in een der scholen geweest, waar het onderwijs wordt gegeven, moet wel eerbiedig langs al het tentoongestelde gewandeld zijn, omdat er uit blijkt met welk een buitengewone liefde en overgave de onderwijzers en onderwijzeressen zich wijden aan hun leerlingen, hoe er alles gedaan wordt om de vonk van het sluimerend verstand tot een vlam aan te blazen, die het innerlijk leven van deze misdeelden verlicht, zo, dat die kinderen veel van het omringende kunnen gaan verwerken, hun handen langzamerhand bestuurd worden door de wil tot arbeid en zij niet meer deel uitmaken van hen, die een prooi worden van gewetenloze individuen, of tot misdaad als vanzelf gedreven worden.

En over welk een mate van geduld en vindingrijkheid beschikken die onderwijzenden! Hoe slaan zij gade en wachten af, ook door middel van verschillende tests, hoe weten zij leermiddelen of te gebruiken, of zelf te vinden om hun doel te bereiken: aanblazen van het zwakke, flikkerende verstandsvlammetje. Reeds jaren geleden, toen ik scholen bezoeken mocht, waar het onderwijs aan zwakzinnigen wordt gegeven, kon ik dit alles dankbaar constateren. Doch uit de tentoonstelling bleek, dat het werk met de kinderen nog op hoger peil is gebracht, en door de vorderingen van het onderzoek door middel van tests, en door de verschillende leermethoden, welke sindsdien steeds meer navolgers vinden, omdat door aanschouwing en zelfwerkzaamheid het kind naar innerlijke stuwkracht zich ontwikkelt.

Bewonderend moet de toeschouwer gekeken hebben naar al de bewijzen, dat die zwakzinnige leerlingen denkkraft hebben gekregen of ontwikkeld, naar al die proeven van handenvaardigheid vanaf het heel eenvoudige werkstukje, tot het andere, dat door een normaal kind niet beter zou verricht zijn.

Zelfs de imbecielen, de grootste stakkers onder al die misdeelden, worden uit hun isolement verlost, ook al kunnen onmogelijk alle kluisters verbroken worden, die ziel en lichaam gevangen houden.

Doch in hun strijd tegen de geestelijke ellende van hun leerlingen zijn de onderwijzenden in dit opzicht de overwinnaars, dat zij wat menselijk mogelijk met die kinderen is, ook bereiken.

Doch als vanzelf deed deze tentoonstelling hen, die naar de samenhang

tussen gevolgen en oorzaken zoeken, zich vragen stellen.

Als er met het abnormale kind zo veel bereikt kan worden door het inzicht, het geduld en de liefde van den volwassene, — den onderwijzer, — hoe veel meer is er dan ook te wekken en te vormen in het kind, dat normaal is! Hoeveel meer zou er te voorkomen zijn, als dat kind ook wekkend onderwijs steeds kreeg, ook het eigen kunnen leerde ontdekken, ook door leermethoden, welke in hem den mens tot de hoogste ontwikkeling brachten, leerden gehoorzamen aan het leidende verstand, over vaardige handen voor altijd de beschikking gaven.

Is het niet een aanklacht tegen onze samenleving, dat een kind soms abnormaal moet zijn om een onderwijs, vorming en verzorging te ontvangen, die redt wat te redden is?

Voorkomen is altijd beter dan ingrijpen bij het ziektegeval!

Voorkomen ook in die zin, dat het aantal abnormale en imbeciele kinderen steeds vermindert, omdat de maatschappij in haar geheel weer gezond kan zijn, daar alles gedaan zal worden om haar gezond te houden.

Uit boekjes, ter tentoonstelling verspreid, blijkt dat alleen in Rotterdam 9 openbare en bijzondere scholen voor het onderwijs aan zwakzinnigen zijn en in ons gehele land 102. Zelfs als men weet, dat de klassen zo klein mogelijk worden gehouden, — in Rotterdam tellen zij niet meer dan 18 leerlingen elk, — komt men toch tot een groot getal van die misdeelde stakkers in het geheel, — en dan nog zijn er natuurlijk velen, die op andere wijze geholpen worden!

Als men de oorzaken niet aantast, zal dat getal nooit verminderen. Integendeel!

Men hoeft waarlijk geen diepgaande studies te maken om te weten, dat maatschappelijke verwildering, drankmisbruik, zedeloosheid, het voortwoekeren van verderfelijke ziekten zwakzinnigheid en het imbeciele bij het kind maar al te dikwijls tot gevolg hebben.

Nu worden alleen de gevolgen bestreden, maar niet de oorzaken. Die zullen blijven voortwoekeren, al wordt het kind, dat nu niet normaal is, ook met het grootste geduld en inzicht behandeld. Er zullen toch weer talloze andere misdeelden geboren worden. Zelfs het zogenaamde steriliseeren kan dat nooit voorkomen.

Er moet oneindig veel meer gebeuren. De vele zwakzinnigen en imbecielen, — de uitzonderingen natuurlijk daar gelaten, welke het gevolg zijn van andere oorzaken, — zijn een aanklacht tegen onze maatschappij als zodanig: het gemis aan verantwoordelijkheidsgevoel tegenover het nageslacht, — sociale verwildering, — drankellende, ontucht en wat dies meer zij.

Boven alle lof verheven is de zorg op de scholen aan al de minderwaardigen besteed, — het werd in het voorgaande reeds uitdrukkelijk geconstateerd.

Maar dit alles neemt de oorzaken niet weg.

Zo lang daartegen niet met alle kracht gestreden wordt, zullen in grote getallen de misdeelde stumpers van maatschappelijke ziekten en individuele ontaarding blijven getuigen.

De hogere burgerschool met driej. cursus

door G. VAN VEEN.

Verschenen is een voorstel tot „Wijziging en aanvulling der Middelbaar Onderwijswet”. In de Algemene Beschouwingen wordt allereerst de lijdensweg van deze wet beschreven sedert October 1921, toen een wetsontwerp met hetzelfde doel werd ingediend, dat op 16 Maart 1928 gevolgd werd door een nieuw ontwerp, hetwelk eveneens in het afdelingsonderzoek strandde.

Wie onder deze omstandigheden geroepen wordt enige kritiek te oefenen op een onderdeel zet van zelf een sourdine op zijn snaren. Hij zou niet gaarne meewerken, om een zo belangrijke materie nogmaals van de dis te zien teruggenomen en aldus aan deze tragedie van wettelijke inefficiency nog een nieuw bedrijf te zien toegevoegd. De ervaring leert ons langzamerhand: hoe scherper de kritiek op aangeboden wetsontwerpen, hoe zekerder alles bij het oude blijft.

Wij beginnen dan ook met te verklaren, dat wij het zeer zouden betreuren, als het ontwerp, dat hier in 't geding is, door dezen minister niet in veilige haven kon worden gebracht. De wettelijke regeling, die in dit voorstel speciaal voor het handelsonderwijs wordt gebracht, zal in brede kringen een bevrediging brengen, die niet mag worden teleurgesteld.

Als wij dan toch ten opzichte van een onderdeel met kritiek komen, is het, omdat wij menen, dat dit onderdeel niet alleen zonder schade uit de „Wijziging” kan worden gelicht, maar zelfs, dat daarmee de regeling der materie eerder ten goede dan ten kwade zal worden beïnvloed. Indien het een gans nieuwe opzet gold op onontgonnen terrein, dan zou mogelijk niemand hieraan ernstige aandacht schenken, maar, waar het organisch gegroeide schoolverhoudingen betreft, mag, menen wij, niet zonder noodzaak worden weggebroken, wat in een behoefte blijkt te voorzien.

Het onderdeel, dat wij op het oog hebben, wordt in de Algemene Beschouwingen afgedaan met enkele regels: „Met zijn ambtsvoorgangers is ondergetekende van oordeel, dat naast de handelsschool met driejarige cursus en de Uloschool en hogere burgerschool met driejarige cursus niet strikt nodig kan worden geacht. Haar opheffing wordt dan ook voorgesteld.”

De woordkeuze doet vermoeden, dat de minister ergens in zijn hart nog wel een warm plekje heeft voor de H.B.S.-driejarige en het is dan ook wel jammer, dat de slotzin niet is komen te luiden: „Haar opheffing wordt des ondanks niet voorgesteld, omdat op een enkele plaats die driejarige in het systeem een dusdanige belangrijke plaats inneemt, dat wij geen vrijheid vinden daar zonder noodzaak in de organisatorische verhoudingen in te grijpen.”

Het betreft hier, zoals men weet, in de eerste plaats de gemeente Amsterdam en het zal niemand verwonderen, die de Amsterdamse onderwijsverhoudingen kent, dat het gemeentebestuur der hoofdstad een adres naar de Tweede Kamer zond met het verzoek in haar organisatie niet gewelddadig in te grijpen, wat te minder gewenst was, omdat een convertering der driejarige H.B.S. geen bezuiniging, maar wel hogere kosten zou meebrengen.

Wij hebben in Juli 1928 naar aanleiding van het door Minister Waszink ingediende ontwerp een uitvoerig artikel in dit tijdschrift aan de plaats van de „driejarige” in het onderwijssysteem van de hoofdstad gewijd. Wij menen ditmaal met een korte samenvatting onzer argumenten, die nog niets aan kracht hebben verloren, te kunnen volstaan. Op een enkel punt willen wij ons betoog dan nog even versterken.

Wij constateren dan, dat de driejarige in Amsterdam „populair” is in de goede zin van het woord, zowel in arbeiderskringen als in beter gesitueerde milieus. Nieuwe gesprekken, die wij te dezer zake hebben mogen voeren, gaven ons de indruk, dat men aan deze scholen meent, dat zij minder steun hebben van de kant van het lager onderwijs dan in het belang der leerlingen goed is. Als men daar de l.l. voor H.B.S. vijfj. en Gymnasium heeft uitgezocht, geeft men er zich niet altijd voldoende rekenschap van, dat er voor het betere deel van de rest (en juist voor de arbeiderskinderen) nog een mogelijkheid voor bredere opleiding open blijft, als men ze inplaats van naar de Uloschool naar de H.B.S. driejarige stuurt. Zijn ze eenmaal op de Uloschool, dan blijkt het (dit is volkomen menselijk) voor de ouders moeilijk hun kinderen alsnog naar een driejarige te doen overgaan en het personeel der Uloschool, dat voelt voor eigen zaak, te froisseren.

Hier (dit in het voorbijgaan) ligt een probleem, het probleem van de rechtspositie van de betrokken ouders en kinderen en in dit geval mede van de driejarige, welker rechtspositie vrijwel geheel in handen is van de lagere school, waar nog te vaak een éénmansoordeel beslist, dat ook bij de ernstigste wil, om rechtvaardigheid te betrachten, niet altijd objectief kan wezen. Hoe goed zou 't zijn, als in bijzondere gevallen een beslissing van een deskundige officiële instantie bepaalde gevallen eens wat dieper zou kunnen bekijken.

Nog altijd — zeiden wij — is de „driejarige” onder de Amsterdamse bevolking populair. Wel is de hoogconjunctuur van de oorlogsjaren en de na-oorlogsjaren met andere hoge conjuncturen verdwenen (1925 geeft het culminatiepunt met 1962 i.l.), maar nog altijd is het leerlingental groter dan in 1915. (Voor de cursus 1935—36 ruim 1100 i.l.). Dit aantal is nog groot genoeg, om, mocht opheffing van de H.B.S. driejarige, een verplaatsing van een groot deel dezer leerlingen naar de H.B.S. A en de H.B.S. B ten gevolge hebben, daar een ernstige dislokatie van het onderwijs te bewerken.

Welke leerlingen trekt nu in de hoofdstad de H.B.S.-driejarige?

Wij hebben op grond van onze becijferingen in 1928 twee groepen kunnen vaststellen.

De eerste groep was deze:

„Een derde deel van de nieuw geplaatste i.l. van de H.B.S.-driejarige bestaat uit kinderen beneden 12½ jaar. Zij zijn kennelijk in hoofdzaak uit eenvoudig milieu en tonen een duidelijker staat van onrijpheid dan een groter aantal kinderen van dezelfde leeftijd aan de vijfjarige.”

De tweede groep werd aldus omschreven:

„Een vierde deel van de pas geplaatste i.l. van de H.B.S.-driejarige bestaat uit kinderen boven 13½ jaar. Zij zijn kennelijk in hoofdzaak uit beter gesitueerde kringen en tonen duidelijk een zwakkere aanleg dan de overeenkomstige, kleinere groep kinderen aan de vijfjarige.”

Met het signaleren van deze twee groepen is de bijzondere positie van de H.B.S.-driej. in het hoofdstedelijke systeem duidelijk. In de eerste plaats zal men in arbeiderskringen voor deze school op de bres moeten staan. In de pedagogische litteratuur wordt het als een uitgemaakte zaak beschouwd, dat de leerlingen uit eenvoudig milieu langzamer tot intellectuele rijpheid komen dan in beter gesitueerde kringen. Reeds de taal-beheersing, die in intellectuele kringen zoveel betere kansen heeft, is hier een factor van betekenis. Ook is het duidelijk, dat de leerlingen uit eenvoudig milieu wat meer moeite hebben met de aanpassing en vele remmingen moeten overwinnen. Zou men ze zo van de lagere school overbrengen naar een H.B.S.-vijfj. of naar een Gymnasium of een Lyceum, dan zou in veel gevallen hun zelfvertrouwen op een al te zware proef worden gesteld. De H.B.S.-driejarige biedt een mooie mogelijkheid om te acclimatiseren en tevens de weg naar verdere opleiding open te houden. Deze mogelijkheden zijn op de Uloscholen en bij de driejarige handelsscholen veel beperkter en eenzijdiger.

Daarbij komt, dat de ouders beperkt zijn in hun middelen en niet kunnen overzien, of ze een vijfjarige opleiding zullen kunnen bekostigen. En onder die omstandigheden prefereren ze een driejarige, ook omdat die een afgerond geheel aan leerstof geeft en een diploma na eindexamen. Zouden

ze met drie jaar van een vijfj. H.B.S. moeten volstaan, dan blijft op een afgebroken schoolcarrière het odium van een gedeeltelijke mislukking rusten. Dit bezwaar wordt door de afgifte van een diploma aan het eind van de derde klasse van de vijfj., door directeuren voorgesteld, niet opgeheven. De l.l., die dit krijgen zullen geen afgerond programma hebben afgewerkt en door de leraren, de leerlingen en het publiek in het algemeen beschouwd worden als jongelui, die verderop slechte kansen hadden gehad.

Wat de tweede groep betreft, deze is op middelbaar onderwijs mede zeer gesteld. Men kan daarover denken, zoals men wil, maar uit deze kringen een kind (vooral een jongen) naar de Olschool te moeten sturen, wordt gevoeld als een ernstig échec. En men kan er zeker van zijn, dat als voor deze l.l. de weg naar de H.B.S. driej. zou worden geblokkeerd (een handelsschool met driej. opleiding zal deze ouders moreel minder bevredigen en is als specialisatie ook dikwijls minder doelmatig, omdat ze tot vervroegde beroepskeuze verplicht), dan zal uit deze groep een sterke drang opkomen ondanks alles de kinderen naar een vijfjarige te krijgen. Wat voor die kinderen in veel gevallen een grote ellende en voor de betrokken scholen een ernstige handicap betekent.

Men mag dus zeggen, dat op onze huidige driejarige leerlingen uit verschillend milieu elkaar op zeer gelukkige wijze ontmoeten. De leerlingen uit eenvoudig milieu, die nog niet geheel rijp zijn en moeilijkheid hebben met de aanpassing, ontmoeten er leerlingen, die er minder zware druk op ze oefenen dan op de vijfj. 't geval zou zijn en krijgen gelegenheid zich rustig te ontplooiën met een goede kans voor bredere opleiding; de leerlingen uit beter milieu brengen iets mee, dat de sfeer omhoog haalt en ze worden minder geforceerd dan op de vijfjarige noodzakelijk het geval zou moeten zijn.

Dat het lesgeven op deze H.B.S.-driejarige bijzondere eisen stelt en dat de opleiding zich mee voegen moet naar de behoefte van een wat heterogeen leerlingenmateriaal spreekt wel van zelf. Ook, dat het percentage zittenblijvers hier hoger moet zijn dan in dezelfde klassen van de H.B.S.-vijfj. en het Gymnasium. De statistiek van het voorbereidend Hoger en Middelbaar Onderwijs geeft in de eerste klassen van de H.B.S.-driej. voor '31 en '32/'34 resp. 35.5 en 34.5 % als zittenblijvers en voor de tweede klasse 33.9 % en 29.1 %. De percentages zittenblijvers zijn aan de H.B.S. B in de zelfde jaren 27.6 en 25.5 % (eerste jaar) en 25.6 en 25.2 % (tweede jaar) en aan de H.B.S. A 25.8 en 28.5 % (eerste jaar) en 29.3 en 24.4 % (tweede jaar). Een sprekend verschil.

Om nu eens te laten zien tot welke soepele aanpassingen het Amsterdamse systeem in staat stelt, teneinde tegemoet te komen aan de bijzondere aanleg en behoeften van de heterogene schoolbevolking geven we hier als voorbeeld een indruk van het gedifferentieerde programma van een dezer

scholen (van ouds opgezet met handelsprogramma), die meer dan vier honderd leerlingen telt.

Er wordt op de school gedurende de eerste twee leerjaren gewerkt met tweeërlei programma, dat uit de uurindeling spreekt.

I. Handelsprogramma.

II. Wiskundig programma.

Klasse I. 15 uur talen

Klasse I. 13 uur talen

4 uur wiskunde

6 uur wiskunde

(= algebra + minimum
meetk.)

Klasse II. 17 uur talen

Klasse II. 14 uur talen

3 uur wisk. (tot

6 uur wiskunde.

1 Febr.)

1 uur boekh. (+ 3 uur
handelsrekenen na

1 Febr.).

Wat nu de eerste afdeling betreft (Handelsprogramma) hebben de leraren uiteraard op het eind van het tweede jaar een voldoende kijk op hun leerlingen. De „gewone” leerlingen d.w.z. zij, die geen bijzondere verwachtingen hebben opgewekt, worden verder klaar gemaakt voor het eigen einddiploma der school, die voor deze l.l. dus in feite een driejarige handelsschool is, zoals de minister die in zijn ontwerp een plaats heeft gegeven. Deze leerlingen hebben in een speciale derde klasse: 16 uur talen en 5 uur boekhouden en handelsrekenen en doen hun school-eindexamen. Maar op het eind van de tweede klasse heeft zich ook reeds afgetekend een groep van betere aanleg. Deze worden apart genomen als overgangsklasse naar H.B.S. A. Op het programma dezer l.l. staat in de derde klasse 15 uur talen, 2 uur wiskunde (ze krijgen voor algebra een extra-beurt) en 3 uur boekhouden. Op het eind van de derde klasse gaan deze l.l. zonder toelatingsexamen over naar de vierde klasse van een H.B.S. A. In 1933 waren dat in totaal in Amsterdam 44 leerlingen.

Wij hebben speciaal geïnformeerd naar de carrière dezer leerlingen op de H.B.S. A. De directeur van deze H.B.S. verzekerde ons, dat ze op de nieuwe school vrij algemeen behoorden tot de goede leerlingen. Hij levert aan twee H.B.S.-en A leerlingen en was zo vriendelijk aan één school cijfers te vragen. In 1935 werd daar van 12 van zijn oud-leerlingen 1 afgewezen, in 1936 van 6 geen enkele. Van 24 dit jaar geplaatste leerlingen hadden 4 drie onvoldoenden op het eerste rapport, de overigen 1 of 0 onvoldoenden. Het aantal leerlingen, dat naar de H.B.S. A gaat is stijgende. Het volgende jaar zullen het alleen van zijn school over de 40 zijn. Uit deze cijfers moge enerzijds blijken, dat de driejarige zijn kandidaten voor de H.B.S. A met grote zorg uitzoekt en dat deze toevoer een verhoging betekent van het leerlingengehalte van de H.B.S. A, aan de andere kant leert

men er uit, hoe zeer deze leerlingen zelf gebaat zijn geweest bij deze gang van zaken. Onder de voorgestelde bedeling zouden velen van hen terecht zijn gekomen op een Handelsschool met driej. cursus en vandaar zou overgang naar een H.B.S. A zoal niet onmogelijk dan toch wel uiterst moeilijk zijn geweest. Deze l.l. hebben zich op de H.B.S.-driejarige onder omstandigheden kunnen ontplooiën, die voor hen zeer geschikt bleek. Afgescheiden van de vraag, of vele ouders er toe zouden hebben kunnen besluiten hen dadelijk op een H.B.S. A te plaatsen en of ze daartoe de medewerking van de lagere school zouden hebben gekregen, geeft reeds het feit, dat men hen voor een H.B.S.-driejarige bestemd heeft, aanleiding te denken, dat ze op de H.B.S. A moeite met de aanpassing zouden hebben gehad en het is bekend, dat gebrek aan zelfvertrouwen voor leerlingen (het zullen er velen zijn uit eenvoudig milieu) een ernstige handicap is.

De groep, die overgaat naar de H.B.S. A, is dus op alle manieren bij de instandhouding van de H.B.S.-driejarige gebaat en, als in de pers daarvoor gepleit werd, als zijnde een arbeidersbelang, dan geloven ook wij, dat hier in de eerste plaats de belangen van kinderen uit eenvoudig milieu op het spel staan.

Maar er gaan op deze H.B.S.-driejarige nog andere leerlingen, die wél wiskundige aanleg tonen, ook al zullen ze, vooral in de aanvang, het tempo niet kunnen bijbenen, dat op de H.B.S. B en zelfs op een H.B.S. A vereist wordt. Hun belangstelling gaat niet uit naar het uiteraard sterk routine-matige werk der handelsafdeling, dat in kantoorwerkzaamheid uitmondt. Zij krijgen minder lesuren voor moderne talen en meer wiskunde. In enkele gevallen (het zijn er niet vele, maar toch altijd enkele) geeft de directeur op het eind van de tweede klasse de raad overplaatsing te vragen naar een H.B.S. B, omdat zulks practischer is dan aan het eind van de derde klasse. De statistiek van 1933 bewijst intussen, dat dit niet veel voorkomt (2 gevallen), terwijl uit de derde klasse in totaal 30 l.l. in Amsterdam van de driej. naar de vijfj. B overgingen. Een aantal, dat niet onbelangrijk mag heten.

De derde klasse met wiskundig programma geeft 13 uur talen, 4 uur wiskunde en 2 uur boekhouden en handelsrekenen. Het spreekt wel van zelf, dat het gehalte van de leerlingen dezer klasse zeker niet achterstaat bij dat van die uit de handelsafdeling. Hier openen zich dan ook vele mogelijkheden. Het einddiploma geeft zonder examen toegang tot de vierde klasse van een H.B.S. A. De leerlingen, die zich dus niet gespecialiseerd hebben voor het handelsonderwijs, zijn daarmee niet van een beroepskeuze in deze richting afgesneden. Ze kunnen blijkbaar nog even goed in deze richting voort. Verder hebben leerlingen uit deze klasse toegang tot scholen als de Middelbaar Technische en de Zeevaartschool. M.a.w. de beroepskeuze blijft er open naar alle kanten.

Het hoeft wel nauwelijks gezegd te worden, dat als zulke I.I. in de toekomst terecht zouden kunnen op een handelsschool driej., dat deze mogelijkheden dan niet aanwezig zouden zijn. Het feit, dat ze niet op een H.B.S.-vijfj. werden geplaatst, doet vermoeden, dat óf de ouders zich financieel te zwak voelden, of dat de leerlingen niet rijp werden geoordeeld voor een H.B.S.-vijfj., 't zij A of B. In beide gevallen is de driejarige een zegen voor hen geweest. In het eerste geval, omdat ze anders in 't geheel niet op een H.B.S. zouden zijn terecht gekomen, in 't tweede geval, omdat de aanpassing op een H.B.S.-vijfjarige moeite zou hebben gegeven.

Deze uiteenzetting aan de hand van de Amsterdamse onderwijspraktijk moge volstaan, om aan te tonen, dat een verdwijning van de H.B.S.-driejarige uit het Amsterdamse Middelbaar Onderwijs:

- 1°. veel kinderen uit arbeiderskringen van middelbaar onderwijs verstoken zou doen blijven óf hen op scholen brengen, waar ze moeite zouden hebben met de aanpassing.
- 2°. veel kinderen uit beter gesitueerde kringen aan een diploma helpt, waartoe hun krachten reiken, terwijl het gaan naar een H.B.S.-vijfj. voor velen een lijdensweg zou betekenen.
- 3°. dat het onderwijs aan de H.B.S.-vijfj. B zowel als A gebaat is enerzijds met de voorscholing, die de beste leerlingen van de driejarige op deze school krijgen en anderzijds met het feit, dat deze school als zeef dient, om ongeschikte leerlingen van de H.B.S.-en vijfj. terug te houden, waarvan er anders vele op deze scholen zouden verschijnen.
- 4°. dat de H.B.S.-driejarige bereids als handelsschool driej. functionneert voor die leerlingen, voor wie het onderwijs werkelijk eindonderwijs is en die naar kantoren gaan.
- 5°. dat de H.B.S.-driejarige er met groot succes in slaagt voor een belangrijke, in de aanvang nog onrijpe categorie de weg naar de H.B.S. A open te houden niet alleen, maar aan deze school zeer goed leerlingen toevoert.
- 6°. dat zij daarnaast met haar wiskundig program een opleiding geeft in andere richting, welke node door de bevolking zal worden gemist.

De H.B.S.-driej. telt — dit ten slotte — onder haar oud-leerlingen mannen van grote betekenis, ook met grote wetenschappelijke reputatie. Men mag aannemen, dat de aanleg van deze belangrijke mannen zich voor een deel op de lagere school niet duidelijk genoeg heeft kenbaar gemaakt, om hen op een inrichting te brengen, waar aan hoger verwachtingen moest worden voldaan. Dat is ten dele te wijten aan het feit, dat de hogere begaafdheid zich op jeugdige leeftijd vaak zeer moeilijk laat herkennen. Onderzoekingen van Kindler hebben aangetoond, dat juist het intellectuele type dikwijls niet tot de vluggen behoort, die met een sterk zekerheidsgevoel tot de mechanisatie komen, waarvan ook het werk

der lagere school vol is. Dit type is juist in zijn behoefte, om te begrijpen, vaak zeer langzaam, is dikwijls visueel, akustisch en motorisch zeer zwak, is op het gebied van het handig en paraat aanwenden van „weetjes" alles behalve voorlijk en loopt zodoende gevaar vooral door de lagere school zeer onderschat te worden.

Het zijn dan ook naar Kindler's oordeel de „Durchschnitt-intelligenzen", die het op onze handelsscholen, waar bereidwilligheid om eentonige sterk mechanische studie te verrichten, een grote rol speelt, menigwerf beter figuur maken dan meer abstracte denkers.

Intussen is het van de grootste betekenis, dat die elementen, die onvoldoende „schoolknop" zijn mede vaak door onrijpheid, nog een kans krijgen, om tot ontplooiing te komen. Zij hebben vaak een bijzondere acclimatisering nodig, die onder de geselecteerde „vluggen", welke naar hogere eisen stellende inrichting gaan, niet tot haar recht komt.

Anderzijds is het duidelijk, dat deze typen op de Uloschool niet terecht zijn, waar de drill weer een grote plaats inneemt en de kansen voor het wekken van een diepere belangstelling weer zoveel ongunstiger. De vormende waarde van de Uloschool staat uiteraard achter bij het middelbaar onderwijs, waar de leraren op hoger peil staan.

Het is dus mede te hopen, dat de H.B.S.-driejarige juist voor deze typen de ontwikkelingsweg openhoudt, zoals tot nog toe met succes geschiedde.

Wij zouden daarom de H.B.S.-driej. gaarne nogmaals in de welwillende zorg van den minister willen aanbevelen, een zorg, die gemakkelijk binnen zijn bereik valt.

De toelating tot de Universiteit in het aanhangige voorstel tot wijziging der H.O.-wet

door PH. KOHNSTAMM.

De regeling van het middelbaar handelsonderwijs — waarover elders in dit nummer van Volksontwikkeling wordt gesproken — staat in verband met een wijziging in de H.O.-wet, waardoor een wettelijke grondslag wordt gegeven aan het Hooger Handelsonderwijs, zoals dat reeds gedurende geruime tijd wordt gegeven door de faculteit der economische wetenschappen te Amsterdam en de bijzondere Handels-hoogescholen te Rotterdam en Tilburg.

Deze voorstellen werden reeds lang door alle deskundigen bepleit, en het is dan ook zeer wenselijk, dat zij thans spoedig tot wet zullen worden verheven. Ook de bepaling, dat de zogenaamde „maatschappij-school",

de A-H.B.S., naast Gymnasium en B-H.B.S. toegang geven zal tot deze studie, zal alleen bedenking wekken bij degenen, voor wie de wet-Limburg nog altijd een doorn in 't oog is.

Incidenteel wordt echter bij de regeling dezer materie een andere wijziging in de toelating tot de Universiteit gebracht, die los staat van het handels-onderwijs en m.i. een schrede achteruit betekent. Sinds de invoering van het nieuwe Academisch Statuut immers zijn de Faculteiten, waaruit onze Universiteiten bestaan, niet meer geïsoleerde lichamen. Er zijn bepaalde studierichtingen, die niet meer passen in de oude faculteits-verdeling, zonder dat zij zover uitgegroeid zijn, dat reeds thans een gehele Faculteit dat onderwijs zou moeten organiseren, gelijk bij de Economische Faculteit. Het Statuut heeft dit geregeld door de invoering van het begrip Verenigde Faculteiten. Voor de studie van het Ned. Ind. recht en de Indologische studie is de samenwerking geregeld tussen de Faculteiten van Rechtsgeleerdheid en Letteren en Wijsbegeerte. Zo zijn ook in 't leven geroepen de Verenigde Faculteiten van Letteren en Wijsbegeerte en Wis- en Natuurkunde. Voorlopig behoort tot de taak der laatstgenoemde alleen de studie der aardrijkskunde in haar drie richtingen (natuurkundige, sociale, vrije). Maar ik heb reeds in Volksontwikkeling van Maart '36 betoogd, dat het daarbij niet behoort te blijven. Er zijn andere vakken, die naar meer dan één kant georiënteerd zijn, zodat zij niet volledig door één faculteit kunnen worden verzorgd. Als zodanig heb ik t.a.p. genoemd de psychologie en de sociologie. Men zou zelfs zeer goed de stelling kunnen verdedigen, dat deze vakken samenwerking vragen van hen, die thans over meer dan twee faculteiten zijn verdeeld. Wat de psychologie betreft zou men in dit verband op de medische, wat de sociologie betreft op de juridische en (of) de economische kunnen wijzen. Dat ligt in de loop der wetenschappelijke ontwikkeling. De nieuwere wetenschappen zijn anders vertakt en voegen zich niet in de systematiek der oudere; waarop onze faculteits-indeling betrekking heeft. Wil men de Universiteit vrij laten in haar groei, dan moet men de gelegenheid openlaten om nieuwe organisatievormen in de zo geboren behoefte te doen voorzien. Dat is in principe mogelijk door het instituut der Verenigde Faculteiten; immers in werkelijkheid worden de zaken der Verenigde Faculteiten afgedaan door een Gemengde Commissie uit de Faculteiten, gekozen met het oog op het belang der studie, die zij moeten organiseren. We hebben hier dus een begin van wat in Amerikaanse Universiteiten een department heet, een lichaam dat nieuwe wetenschappelijke verbandingen kan verzorgen.

Deze groei wordt nu plotseling afgesneden door het genoemde wets-ontwerp. Voor de huidige toestand geldt de bepaling, dat in de Verenigde Faculteiten ieder mag studeren, die toegang heeft tot een der beide daarin samenwerkende Faculteiten; de toegang is dus zeer ruim. Nu wordt echter

voorgesteld in de wet op te nemen een omschrijving, die geldt voor de afzonderlijke kandidaats-examens in die Verenigde Faculteit. Voor de sociale aardrijkskunde zijn zij anders dan voor de natuurkundige, terwijl toch bij mijn weten, de huidige ruimere omschrijving nooit bezwaar ontmoet heeft. En mocht er bezwaar zijn, dan zou een Statuutswijziging haar kunnen opheffen.

Veel erger is het echter, dat nu voor iedere uitbreiding van de werkings-sfeer der Verenigde Faculteiten wetswijziging noodzakelijk wordt. Een regeling bijv. van de psychologie-studie, als door mij t.a.p. bepleit, wordt van wetswijziging afhankelijk. En wij weten wat dat in vragen van onder-wijshervorming betekent. En toch geldt het hier niet een vraag zonder actueel belang; integendeel is de regeling der psychologie-studie en de verruiming van de toelating daartoe een zaak, die de levendige belang-stelling heeft van alle betrokkenen. Het schijnt mij dan ook dat de in-cidentele wijziging, die het aanhangige wetsontwerp in deze materie brengt, de groei van het uit organisatorisch oogpunt belangrijke instituut der Verenigde Faculteiten geheel nodeloos aan banden legt, en daarom uit het overigens aanbevelenswaardige ontwerp dient te worden verwijderd.

Tekenen des Tijds

HET KIND ALS FILM-ACTEUR

door IDA HEIJERMANS.

Over het kind als toeschouwer in de bioscoop, vooral ten opzichte van de gevaren, die het daar bedreigen, is betrekkelijk reeds veel geschreven. Doch een andere kwestie begint zich in de laatste tijd steeds meer op de voorgrond te dringen: die waar het gaat om het kind, dat als acteur in de film optreedt en dus, als het over speeltalent beschikt, een publiek trekt, hetwelk steeds groter wordt. Dit is te begrijpen, want het kind in zijn kinderlijkheid boeit altijd den volwassene.

Er is evenwel nog een andere zijde aan de zaak, waar deze beschouwing de aandacht op wil vestigen.

Ik heb in de film zien optreden reeds jaren geleden het kereltje, dat met Chaplin samen speelde.

Toen, heel wat later zag ik de Vlaamse film *De Witte*.

In de laatste tijd Shirley Temple, La Maternelle en een paar dagen geleden Merijntje Gijzen's Jeugd.

Van die vijf filmen, als ik ze met elkander vergelijk, lijkt mij die, waarin het kleine acteurtje met Chaplin samen speelde, voor het kind als zodanig

het minst schadelijk, omdat we toen nog in de tijd waren, dat er geen geluidsfilmen waren en er scènes in voorkwamen, die van opvoedende kracht waren ook voor den kleinen speler.

De andere vier filmen echter kunnen, wat hun invloed op de kinderen zelf betreft, onmogelijk van goede betekenis zijn.

In *De Witte*, — reeds werd er door mij in *Het Kind* indertijd de aandacht op gevestigd, — werd de jonge speler telkens bij zijn optreden in het openbaar gehuldigd met toespraken, die slechts voedsel aan ijdelheid konden geven; ook werd hij door de inhoud van de film een leermeester in allerlei ondeugende streken, die lang niet altijd door de beugel konden, tot uitbundige pret van „de kinderen van elke leeftijd”, die aanschouwelijk onderwijs kregen in al het ondeugende, door den knaap uitgehaald, en spotternijen, waarvan de betekenis zelfs voor volwassenen ergerlijk waren.

Shirley Temple, — zij is de enige, wier naam ik vermeld, omdat wie naar haar gaat kijken alleen het doet om haar te zien en nauwelijks let op de naam van de film, waarin zij optreedt, — is, het kan door niemand ontkend worden, een kind van wonderlijk buitengewone aanleg. Ik heb haar gezien in *Krulkopje*, ging er heen om niet onder de indruk te raken, en en ik heb niet kunnen ontkomen aan de invloed der bekoring, die van dat kind uitgaat. Het was een middagvoorstelling, waar talrijke kinderen ook waren. Eerst was er al het verbijsterende van elke bioscoop, het rommelige van allerlei actualiteiten, het cabaretachtige van een paar ingelaste nummers, al het vermoeiende van de gewone bioscoop. En verschillende kinderen werden lastig. Toen werd *Krulkopje* gedraaid, de kinderen zwegen of juichten, de volwassenen waren geboeid en ontroerd, want daar speelde een kind in al de majesteit van het kinderlijke, dat altijd een wonder is.

Maar wie scherp toekeek, zag, dat die kinderlijkheid niet gerespecteerd wordt door degenen, welke de film in elkaar zetten. Ook in *Krulkopje* moet het kind van allerlei doen, wat niet des kinds meer is, niet aan intuïtie ontbloeit en slechts moet geschieden om het publiek te bekoren. Want het ongewoon begaafde van dat meisje is handelswaar geworden. Hoe lang nog, vroeg ik mij af, zullen wij met *Shirley Temple* in de tempel van het majesteitlijk-kinderlijke kunnen treden?

Opzettelijk heb ik in de volgorde, door mij gekozen, na elkander *La Maternelle* en *Merijntje Gijzen's Jeugd* genoemd, al liggen er maanden tussen de opvoeringen van beide filmen. Er is echter overeenkomst tussen de gevaren, die het heldinnetje uit *La Maternelle* en den jongen uit *Merijntje Gijzen's Jeugd* dreigen.

Want beiden wordt als kleine spelers een taak opgelegd, die innerlijk niet voor het kind als zodanig geschikt is.

La Maternelle is een aangrijpende aanklacht tegen de verwilde-

ring van de kinderen uit de achterbuurten van een grote stad, al hun ontbering en ellende. Wie zal ooit kunnen vergeten de tafelen uit de bewaarschool, waar de kinderen slechts kinderen zijn gebleven, kleine, ontberende armoedzaaiertjes! Doch er is ook het heldinnetje uit de film, het kleine meisje, dat zich hartstochtelijk gehecht heeft aan de onderwijzeres en zelfmoord wil plegen, als die gaat huwen en dus voor haar verloren schijnt.

Die rol van dat kind moest door een klein meisje uitgebeeld worden in bewegingen en gesproken woorden! Er zal wel waarheid schuilen in het verhaal, dat het kind flauw viel, toen het later zichzelf in de film spelen zag!

Hoe zal de reactie wezen op den kleinen jongen, den tienjarige, die voor Merijntje speelt? Dat kereltje is evenals Shirley Temple van buitengewone begaafdheid. Ademloos kijkt men toe, constateert het feit, dat een kleine jongen zo spelen, zo innerlijk reageren kan op wat hij te doorleven krijgt in deze film.

Maar kan en mag het zo blijven, dat een kereltje te verwerken krijgt, wat hij in deze film uit te beelden heeft, vooral in de laatste tafelen, als De Kruik in het dolle van zijn jaloersheid ten slotte Janeke en haar minnaar vermoordt?

Als de kleine jongen radeloos staat te snikken tegen de hoge muur van de gevangenis, waarin De Kruik opgesloten is, is dat een aanklacht tegen ons, omdat wij blijven dulden, dat kinderen misbruikt worden door volwassenen, die het toelaten, dat hun innerlijk verwrongen wordt.

In *Les contes de la Maternelle* geeft Leon Frapié de vertelling, waarnaar de film vervaardigd is, — A. M. de Jong beeldt in zijn boek den kleinen jongen uit, zo, dat het ventje een levende figuur voor ons werd en zo is gebleven.

Maar de grenzen van het tegenover kinderen geoorloofde worden overschreden, als filmopvoeringen kunnen plaats hebben, waarin kinderen moeten weergeven dat wat het meisje uit *La Maternelle* en het kereltje uit *Merijntje Gijzen's Jeugd* jaren hebben uit te beelden!

Als kinderen in filmen meespelen, laten zij het dan doen, wanneer niets hun kinderlijkheid bedreigt, ook als door de opvoeringen gewezen wordt op ontbering, in welk opzicht ook, door hen geleden, als zij ons volwassenen door het weergeven van kinderspelletjes en wat dies meer zij, de bekoring doen ondergaan van dat kind in zijn groei, in zijn ongekunstelde vrolijkheid, ons met zelfverwijt en erbarmen doen kijken naar het vertoonde, omdat er zoveel leed aan kinderen te dragen wordt gegeven, daar wij volwassenen het lijdelijk gedogen.

Dan mogen we het niet toestaan, dat kinderen, gelijk door mij werd betoogd, of objecten zijn voor handelsondernemingen, of uowelijk worden in prille jeugd, of rollen krijgen van smartelijke, tragische betekenis,

of niet meer kinderlijk in hun spelletjes mogen zijn. Dit laatste is ook het geval in Merijntje Gijzen's Jeugd, waar Bloze-kriekske, een klein meisje, een coquet nest moet voorstellen. Zulke kinderen zijn er. Dat A. M. de Jong ze beschrijft in zijn boek met zijn vermogen tot uitbeelding is, het zij herhaald, gans iets anders dan kinderen in woorden en gebaren te laten doorleven, wat de auteur in zijn boek weergaf.

De bioscoop behoort bij onze tijd, kan een machtige, opvoedende arbeid op elk gebied verrichten.

Maar dit gebeurt niet, als kinderen toeschouwers zijn bij filmen, welke slechts een verkeerde invloed kunnen uitoefenen, en evenmin, als zij in woorden en gebaren weergeven, wat voor hun zieleleven van funeste betekenis moet zijn.

Daarvoor werd hun de gave van het wonder, dat het talent is, niet geschonken.

Feiten en Pogingen

Gedurende dit jaar zijn voorbereidende besprekingen gehouden om te komen tot de „Stichting voor het bevolkingsonderzoek in de drooggelegde Zuiderzeepolders". Artikel 2 harer statuten omschrijft het doel, n.l. het verzamelen en het doen verzamelen, het bestuderen en het doen bestuderen van gegevens betreffende de bevolking in de kolonisatiegebieden der drooggelegde Zuiderzee op het terrein der anthropologie, psychologie, erfelijkheidsleer, dialectologie, fonetiek, landhuishoudkunde, folklore, sociografie, rechtswetenschap, sociale hygiëne en andere wetenschappen, zoveel mogelijk in onderling verband.

De laatste toevoeging wijst er op, dat men ook ernaar zal streven, een wetenschappelijk bepaald, maar toch volledig beeld van de kolonisatiebevolking te krijgen. Hierdoor vooral zal het werk der Stichting grote praktische waarde kunnen krijgen. Want voor het beramen van sociaal-economische maatregelen en het toepassen ener juiste politiek in de nieuwe polders, is het noodzakelijk de economische, de sociale, de juridische en andere verschijnselen te kunnen bestuderen in onderling verband,

daar elke maatregel, op welk gebied ook genomen, invloed zal kunnen uitoefenen op verre nevengebieden. Men noemt de Wieringermeerpolder wel eens de proefpolder voor sociaal-economische vraagstukken. De Stichting neemt zich voor, daar de verschijnselen te registreren ter lering bij volgende polders.

De directe wetenschappelijke waarde van haar arbeid springt in het oog. Onder leiding van vooraanstaande werkers op schier elk gebied der wetenschappen van mens en maatschappij, zal hier georganiseerd onderzoek plaats vinden op een schaal als nog nimmer in ons land en — bij mijn weten — ook niet in het buitenland geschiedde. Sociale onderzoekers hebben niet het voorrecht, in laboratoria te kunnen arbeiden. Doch de Wieringermeerpolder is een afgesloten arbeidsterrein dat dit gemis doet vergeten. Allerlei groepsvraagstukken, zoals daar zijn betreffende de ontwikkeling van een zelfstandig anthropologisch en psychisch type in een kolonisatiegebied; betreffende de ontwikkeling van dialect en taalschat; betreffende de sociale en economische gevolgen van de bijzondere juridische verhoudingen waarin de kolonisten ge-

plaatst zijn, kunnen hier op een wijze worden bestudeerd als nooit te voren mogelijk was.

In het curatorium der Stichting hebben reeds zitting genomen Z.E. Dr. H. Colijn, Dr. W. de Vlugt en Prof. Dr. J. v. d. Hoeven, voorzitter der Akademie van Wetenschappen. Uitgenodigd is nog

Z.E. de Commissaris der Koningin in Noord-Holland.

De Stichting wordt gevestigd te Amsterdam in een door het gemeentebestuur welwillend beschikbaar gesteld gebouw.

Secretaresse is Dr. L. Kaiser, Prinsengracht 791, Amsterdam-C.

H. N. ter Veen.

JEUGDBEWEGING.

Binnenland.

GODSDIENSTIGE FORMING IN „DE JONGE WACHT”.

In „De Katholieke Jeugtleider”, orgaan van de Jonge Wachten (de vernieuwde jongenspatronaten-organisatie) wordt in een zeer lezenswaard artikel de vraag beantwoord — die blijkbaar dikwels aan de leiding wordt gesteld — „geeft de Jonge Wacht wel zoveel godsdienstige vorming als de vroegere patronaatsmethode?”

Er wordt in het artikel op gewezen, dat — daar het vroegere Patronaat de steun miste van de moderne wetenschappelijke gegevens over leeftijdseigenschappen, en de psychologische behoeften van de jongen — men er aanvankelijk vanzelf toe kwam de gemakkelijkste oplossing te zoeken en te gaan „doceren”.

In het moderne jeugdwerk nu wordt de godsdienstige instructie niet geheel en al verworpen, maar men wil de godsdienstige opvoeding zoveel mogelijk uitvoeren op een wijze, die in de vrije jeugdvorming past. Het gewone schoolse onderwijs deugt hier niet, omdat hierbij te zeer de zelfwerkzaamheid van de jongen in het gedrang komt.

„Terwijl ik dit neerpen,” aldus de schr., „is rondom me het fleurige leven van een jongensbivak gaande. Ik zou al die vragenstellers op het ogenblik wel eens hier willen hebben. Ze zouden het dan zelf ondergaan en wel aanvoelen, hoe zo’n week van intens samenleven onder onze Jonge Wachters het geestelijk leven van de jongens kan versterken.

De dingen, die ze hier doen, zijn maar gewone jongens-dingen, maar hun werken wordt geheiligd door hun bovennatuurlijke instelling.”

LEKENSPELCONFERENTIE KATH. GEMEENSCHAPSOORD.

Op deze konferentie die begin Augustus werd gehouden, werd volgens de verslaggever in „Bouwen” (een kultuur-tijdschrift van jonge vooruitstrevende katholieken), veel verheldering gebracht, ondanks het feit dat er zeer vele verschillende meningen met elkaar botsten. Immers er werd „definitief een einde gemaakt aan de heerschappij van het spreekkoor als schoonheidsmiddel.”

Over de paedagogische kwaliteiten van het spreekkoor echter liepen de meningen zeer uiteen.

STIJL IN OPTOCHTEN.

Een der leidende figuren in het Ned. Verbond van Chr. Jonge Vrouwen- en Meisjesverenigingen, constateert in een artikelje in „Ons Verbondsblad”, dat de optochten van genoemde organisatie lijden aan een gemis aan stijl. Daarna volgen — vooral in verband met het a.s. Prinselijk huwelijk — vele praktische raadgevingen over het opstellen, het lopen en het zingen in een optocht.

Het is o.i. een gelukkig teken dat steeds meer jeugdbonden aandacht aan de „stijl” gaan besteden, hetzij dat het haar optreden naar binnen dan wel naar buiten geldt. Duidelijk is hierbij ook te merken hoe de verschillende organisaties invloed op elkaar uitoefenen.

GEREFORMEERDE JONGEREN EN POLITIEK.

In het Gereformeerd Jongelingsblad I van 9 October is de wekelijkse „Kroniek" gewijd aan de N.S.B. en de C.D.U.¹⁾

Naar aanleiding van de houding van de N.S.B. na de devaluatie in ons land, wordt gekonstateerd, dat wat geschied is geenszins verwondering behoeft te wekken; daar er meer dan eens in het blad der N.S.B. en in brochures is gelasterd, hetgeen met voorbeelden wordt toegelicht. Op deze dingen wordt dan ook niet nader ingegaan; „de spits van onze spies richten wij op het beginsel" „Wij zijn tegen de N.S.B.:

omdat de beginselen der levens- en wereldbeschouwing van de N.S.B. niet Christelijk zijn, maar evolutionistisch en Hegeliaansch."

Ook het doel en de praktijk van de beweging wordt in strijd geacht met de christelijke beginselen.

„Medewerking aan zulk een beweging verleenen," gaat de kroniek-schrijver verder, „is dus een zich scharen onder de belagers van het Godsrijk en dus handelen in strijd met de bede „Uw Koninkrijk kome", alsmede met de verklaring, die de Catechismus van deze bede geeft: bewaar, vermeerder Uw kerk, verstoor de werken des duivels en alle geweld, dat zich tegen U verheft, mitsgaders alle booze raadslagen, die tegen Uw heilig Woord bedacht worden".

De C.D.U. komt er niet veel beter af. Uit haar houding in de Karner, zowel als uit pamfletten konkludeert men „als 't maar tegen rechts gaat, dan is alles geoorloofd".

De Kroniek eindigt met de twee korte zinnen: „Talma behoort ons. C.D.U. bij Roofdrom in Madrid".

Wanneer men weet, dat de C.D.U. verscheidene jonge leden uit Gereformeerde kringen telt, dan is de geciteerde uitspraak over de C.D.U. een belangrijk feit.

¹⁾ Het zal de lezers bekend zijn, dat de Synode der Geref. kerken een rapport heeft aangenomen waarin de leden het lidmaatschap van N.S.B. en C.D.U. verboden wordt.

INTERNATIONAAL JEUGDKONGRES VOOR DE VREDE.

In het vorig nummer van „Volksontwikkeling" is een algemene indruk meegedeeld van iemand, die bovengenoemd kongres bijwoonde. Thans volgt iets meer over de inhoud van de beraadslagingen.

De vier commissies door het kongres ingesteld, brachten ieder een rapport uit. Het zou te veel plaatsruimte eisen hier op alle rapporten nader in te gaan. We volstaan daarom met enkele punten uit de rapporten van kom. III en IV weer te geven.

In kom. III, waarin Protestanten, Katholieken, Buddhisten en niet godsdienstige groepen de morele, filosofische en religieuze grondslagen van de vrede bespraken, kwam men tot de konklusie, dat het niet mogelijk is de verschillende ethische, filosofische en religieuze bases voor vredesgezindheid tot een gemeenschappelijke ideologie te verenigen. Hetgeen echter de samenwerking van de jeugd, die de verschillende meningen is toegedaan, tot de verdediging van de vrede niet behoeft te verhinderen. „De commissie constateert, dat de minimum-basis voor een gemeenschappelijke actie is gelegen in de erkenning van de waarde van de mens, die zich vrijwillig in dienst van de gemeenschap stelt."

Ten einde de morele ontwapening van de volken voor te bereiden en het internationale gemeenschapsgevoel te versterken, beveelt de commissie allerlei middelen aan, waarbij o.a. genoemd worden: het regelmatig organiseren van internationale vakantiekampen, reizen en kursussen waardoor jeugd uit verschillende landen direkt contact met elkaar kan krijgen; het instellen door de Volkenbond van studiebeurzen voor studenten van alle landen om elders colleges te kunnen volgen; de geleidelijke internationalisering van de opvoeding onder de auspiciën van het Instituut voor Intellectuele Samenwerking, o.a. door de herziening van de oude schoolhandboeken.

Kommissie IV besloot tot het stichten van een internationaal samenwerkingsburo van jongeren der gehele wereld, waarin afgevaardigden zullen zitting nemen van alle landen en van alle grote jongeren-organisaties, die het doel van het kongres aanvaarden. Dit buro zal in Genève zijn gevestigd.

Buitenland:

DE DUITSE WEHRERZIEHUNG.

De Duitse „Obergebietsführer“ Helmut Stellrecht, medewerker van de rijksjeugdleiter, vroeger „Beauftragter für Arbeitsdienst“¹⁾, heeft een boek geschreven dat tot titel heeft „Die Wehrerziehung der deutschen Jugend“.

In „die H.J.“, das Kampfblatt der Hitler-Jugend van 26 Sept. l.l., staat op de titelpagina een uitvoerige recensie, waarin het boek zeer geprezen wordt, als zijnde „eine national-sozialistische Schrift“. Hier gaat het niet meer om de liberale democratische Wehrerziehung van de Duitse Jeugd, die haar tekeningen en platen van kanonnen, geweren en

tanks in handen gaf als gebruiksaanwijzing bij het vervaardigen van modellen uit hout en karton, zo schrijft men.

Stellrecht's boek wil geen exercereglement zijn „keinem deutschen Jungen soll und wird eine Kriegswaffe in die Hand gegeben werden“. Waarvan het boek spreekt, is van het zich innerlijk bereid maken tot de soldatendienst. „Heute ist die bewusste Erziehung zum Deutschen eines der höchsten Ziele der Wehrerziehung, denn der beste Deutsche ist auch der beste Soldat ... Je größer der Soldat, desto größer ist sein Denken und Fühlen; denn der wirkliche Soldat ist kein Kriechstechniker, sondern die Höchstform des Mannes. Hierbei soll gesagt sein, dass nicht die Uniform das Kennzeichen des Soldaten ist.“

Het boek, waaruit hier geciteerd wordt, is voorzien van een voorwoord van de Generalfeldmarschalk von Blomberg en van de rijksjeugdleiter von Schirach.

W.K.-H.

¹⁾ In 1933 publiceerde hij een belangrijk boek „Der deutsche Arbeitsdienst“.

Boekaankondiging

Karl Mannheim. Mensch und Gesellschaft im Zeitalter des Umbaus, Leiden, W. A. Sijthoff, 1935. 207 p.

Dat de wereld-crisis, waarin wij leven, niet maar een opmerkelijk diep dal is in een naar vaste wetten op-en-neer gaan aan de conjunctuur, maar een radicale structuur-verandering der maatschappijvormen, is een steeds meer veldwinnende mening. Maar ik ken weinig geschriften, waarin de hiernede samenhangende problemen aanleiding gegeven hebben tot zo diepgaande analyse als in Mannheim's boek. Er is te meer aanleiding daarop hier attent te maken, omdat de weg uit de impasse, die het ons tonen wil, voor een zeer belangrijk deel op het gebied

der volksontwikkeling ligt.

De schr. laat twee reeds vroeger gepubliceerde artikelen hier omgewerkt verschijnen, gevolgd door een uitvoeriger en dieper gaande beschouwing, die hier voor 't eerst wordt aangeboden. Rationele en Irrationale momenten in onze samenleving, en De sociologische oorzaken der huidige crisis in de cultuur, zijn de titels der eerstgenoemde. Het denken op het niveau van planmatigheid die van het derde deel.

Allereerst wordt de stelling ontwikkeld, dat de crisis haar oorzaak daarin vindt, dat de mens in een vroeger ontwikkelingsstadium is blijven steken, terwijl de maatschappelijke verhoudingen zich gaan richten naar een nieuw principe. Het is

duidelijk, dat daarmede het historisch materialisme in consequenten vorm verlaten is. Inderdaad richt de schr. zich herhaaldelijk tegen de pogingen, om in de kultuur slechts een reflex te zien van economische structuren (p. 5), of om psychologische of politieke factoren over het hoofd te zien of te willen afleiden uit economische (p. 143). Waarin bestaat nu dat achterblijven van den mens? De schr. ziet een dubbele onevenredigheid. N.l. degene, die hij de „algemene" noemt en de „sociale". De eerste bestaat daarin, dat het technische en natuurwetenschappelijke inzicht veel sneller gegroeid is dan de morele en sociale kennis. De sociale onevenredigheid bestaat daarin, dat de functionele verdeling der lagen en klassen vroeger meebracht, dat de naar wil en inzicht minder ontwikkelden tot passiviteit veroordeeld waren, terwijl thans juist de vertegenwoordigers der meest eruptieve en emotionele lagen machthebbers geworden zijn.

Wel verre van een uitweg te zoeken in reactionnair zin — een sociologisch ondenkbare oplossing voor den schr. — hoopt hij op een nieuw niveau van maatschappelijk denken. Formeel met Comte overeenstemmend, maar met een geheel anderen inhoud, ziet hij de maatschappelijke evolutie (of juist mutatie, want het zijn juist essentieel verschillende trappen) in drie stadia. Met het animale leven staat nog veelal gelijk het denken op het niveau van het zoeken-en-vinden, zoals bijv. ook het dier zijn voedsel zoekt en vindt. Dan komt het niveau van het uitvindende denken, het denken dat zich op werktuigen, maar ook op grotere, partiele constructies richt. Men bouwt een fabriek, of zelfs een spoorwag-net. Maar de allesbeheersende categorie is niet die der totaliteit. Men denkt in afzonderlijkheden, los naast elkaar staande details; de wetenschap in deze periode is overtuigd, dat al die details zich vanzelf wel bij elkaar zullen voegen, of dat het geheel niets meer is dan de som der naast elkaar staande delen. Vandaar, dat zij

ook alles wil tellen en meten en in de waan leeft het zonder kwalitatieve analyse te kunnen stellen. Ja ten slotte komt zij zover — en dit verwijt wordt vooral tegen de oudere sociologie gericht — dat zij er niet meer naar vraagt wat wetenswaardig is, maar voor wetenswaardig alleen houdt, wat men kan tellen (p. 141).

Daartegenover wordt nu de gedachte van een totaliteits-sociologie ontwikkeld, die zich nauw aansluit aan de moderne totaliteits-psychologie. Zeer interessant is, wat de schr. in dit verband zegt over pragmatisme, behaviorisme en diepte-psychologie (p. 163—197) speciaal over de samenhang tussen behaviorisme en fascisme, als de poging om alleen het uitwendige gedrag te regelen, met voorbijgaan en verwaarlozing van de fijnere innerlijke gedifferentieerdheden, die naar fascistische beschouwing eventueel ook wel onderdrukt kunnen worden. Hieraan aansluitend geeft hij dan een pleidooi voor de planmatige opbouw van een ware volks-opvoeding.

In dit alles is heel veel, dat mijn harte-lijke sympathie heeft, en veel wat hier origineel en met grote scherpzinnigheid wordt getoond. Maar één, zeer fundamenteel punt wordt over 't hoofd gezien, of juist: de schr. noemt het, maar verliest het dan meer en meer uit het gezicht. Ik bedoel de disproportie tussen emotionele kracht en intellectuele scholing en beheersheid. Zeer terecht heeft hij daarin de wortel gesignaleerd van al de anti-democratische strevingen van deze tijd; zeer terecht toont hij dat alle dictatuur lijnrecht tegen opvoeding en vóór geweld moet zijn. Hoe zal men dan echter in de door dictatuur beheerste landen, die zich al dieper in de dictatuur-mentaliteit inwerken, kunnen komen tot dat hogere niveau van het totaliteits-denken? Die vraag wordt niet beantwoord, ze wordt zelfs niet gesteld.

Naar ik meen te zien, omdat ten opzichte van dit punt de schr. zelf nog niet tot totaliteits-denken is gekomen.

Ph. K.

Dr. F. Holthuisen, pr. Studie over voorlichting bij beroepskeuze in Nederland. N.V. Standaard. W. P. van Stockum en Zn. Brussel, 's Gravenhage. 1935.

Bovenstaand proefschrift, waarop de auteur aan de Leuvense Universiteit promoveerde, is verschenen in de „Economische-Sociale Bibliotheek“, welke onder leiding der Belgische hoogleraren van Goethem en Sap verschijnt.

Een groot deel van het werk is gewijd aan de beschrijving van het ontstaan der voorlichting bij beroepskeuze en van de ontwikkeling in ons land, een ontwikkeling, welke de schrijver laat aanvangen in 1906, wanneer de Haagse arbeidsbeurs van haar belangstelling voor dit tot dan geheel verwaarloosde sociale werk doet blijken. Voor het feit, dat de voorlichting in de vorige eeuw geen belangstelling vermocht te wekken, zoekt de schrijver een verklaring in de toen heersende liberale mentaliteit, welke de meest doeltreffende methode om het welzijn van allen te bereiken hierin zag, dat ieder individu aan zichzelf werd overgelaten. De schrijvende toestanden door ditzelfde individualisme in de wereld gebracht, waren tenslotte aanleiding om een reeks sociale instellingen in het leven te roepen, die de ernstigste gevolgen ervan moesten neutraliseren. De slechte gevolgen van een verkeerde beroepskeuze behoorden overigens niet tot die toestanden, welke, als massaverschijnsel, het meest in het oog liepen.

Dat het niet gemakkelijk was de massa ervan te overtuigen, dat de rechte man niet immer vanzelf op de rechte plaats komt, blijkt uit de beschreven ontwikkelingsgang overduidelijk. En nog is, volgens de schrijver, dit besef nog bij lange geen gemeengoed, anders waren ook de bureaux voor beroepskeuze in vele gevallen niet zo spoedig aan de bezuiniging opgeofferd. Intussen is de belangstelling nog groeiende en mag na de jaren van uiterlijke stilstand een opgang van dit zo noodzakelijke voorlichtingswerk ver-

wacht worden. Ongetwijfeld juist was de opmerking aan het adres van Amsterdam Gemeentebestuur bij de opheffing van het aldaar gevestigde voorlichtingsbureau, dat het kortzichtig was „om voortaan alle voorlichting bij den overgang van de lagere school naar het groote-menschenleven weer geheel te willen wegnemen. Het rendement van eerstgenoemde millioenen (besteed aan het lager onderwijs) wordt mede bevorderd door een deskundige, systematische voorlichting bij beroepskeuze. Verder moge worden bedacht, dat een advies in vele gevallen invloed heeft op een gansch menschenleven; het zal dikwijls betekenis hebben voor 30 à 40 arbeidsjaren.“

Afzonderlijke hoofdstukken zijn gewijd aan de ontwikkeling der psychotechniek, aan de praktijk der voorlichting en aan vraagstukken betreffende hulpinstellingen en hulpwetenschappen. De schrijver vindt daarbij gelegenheid om het bestaansrecht van de confessionele voorlichting naast de neutrale gemeentelijke voorlichting naar voren te brengen.

In een slothoofdstuk wordt speciaal aandacht geschonken aan de betekenis van dit werk voor deze tijd met zijn omvangrijke jeugdwerkloosheid.

Ongetwijfeld zal het boek behoren tot het onmisbare bronnenmateriaal voor hen, die direct bij de beroepsvoorlichting geïnteresseerd zijn. Maar buiten deze kring zijn er nog velen, die met belangstelling van de inhoud zullen kennisnemen. Wij denken b.v. aan de jeugdleiders. Zeer verwonderlijk acht de schrijver de apathische houding van vele jeugdleiders tegenover de beroepskeuze van hun jongens. Met Peter Lippert (in *Abenteuer des Lebens*) vindt Holthuisen „de keuze van een beroep een gevaarlijk avontuur. En hoe zij (de jongens) dit avontuur doormaken, daarvan hangt wezenlijk en op meestal beslissende wijze hun gansche levensvorming en levenshouding af. Op dit gebied staat meestal hun groot levenskruis en wordt misschien ook hun groote levensdaad volbracht.“ v. d. M.

FEESTBUNDEL Dr. J. D. BIERENS DE HAAN 1936, den wijsgeer aangeboden ter gelegenheid van zijn zeventigste verjaardag.

Aan deze Feestbundel hebben een aantal geleerden medegewerkt, die deels de figuur van Dr. Bierens de Haan hebben belicht, deels onderwerpen, aan zijn wijsbegeerte verwant, behandelen. Wij hadden het voorrecht, deze Feestbundel te mogen verzorgen en sielden hem ook voor verdere belangstellenden verkrijgbaar. Wie de eminente persoon van den Jubilaris heeft leren kennen en waarderen, zal in dit werk de gelegenheid vinden zich nog weer eens te bezinnen op de vele gaven van schoonheid en waarheid, die deze wijsgeer hem gedurende zoveel jaren heeft geschonken. Hij zal het op prijs stellen om aan de hand van bekende schrijvers een zuiverder blik op het werk van Dr. Bierens de Haan te krijgen en zich de kanten van diens levenwerk, welke hem vroeger misschien minder duidelijk waren, helder voor ogen gesteld te zien. De feestbundel is verkrijgbaar voor de prijs van f 3.—, in linnen band f 3.90. Voor abonnees op het „Algemeen Nederlands Tijdschrift voor Wijsbegeerte en Psychologie" wordt deze prijs gereduceerd tot f 2.—, geb. f 2.90.

Inhoud:

H. Aalbers, Ontwikkelingslijnen in het denken van Dr. J. D. Bierens de Haan. Dr. D. Bartling, Metaphysische en Bijzonder-Wetenschappelijke Aesthetica. Dr. J. H. Carp, Spinozistische en Hegelsche Beschouwingswijzen. Dr. Jac. van Dael, Psychologische gezichtspunten in de werken van Dr. J. D. Bierens de Haan. Dr. T. Goedewaagen, Het Humanisme. Mej. E. C. Knappert, Dr. J. D. Bierens de Haan als docent. Dr. H. Oldewelt, Wijsgerigheid en Wijsbegeerte. Dr. Herman Wolf, Het wijsgerig idealisme van Dr. J. D. Bierens de Haan en zijn betekenis voor onze tijd. Toespraken bij de eerepromotie te Amsterdam. Toespraak gehouden ter gelegenheid van de promote honoris causa van Dr. J. D. Bierens de Haan in de Universiteit van Amsterdam, op 21 September 1936, door den promotor Prof. Dr. H. J. Pos. Antwoord van Dr. J. D. Bierens de Haan. Bibliographie, bewerkt door Nel Ritman en Bertha Welberson. Benevens twee portretten en een facsimil.

**ALGEMEEN NEDERLANDS TIJDSCHRIFT VOOR WIJS-
BEGEERTE EN PSYCHOLOGIE.** Abonnement per jaar fr. p. p.
/ 7.50; voor aangeslotenen bij de Alg. Ned. Veren. v. Wijs-
begeerte en de met haar verbonden verenigingen en voor
studenten / 5.—.

Proefnummers gratis en franco op aanvraag bij de Uitgevers.

NAAR HET VOLLE LEVEN. Een wegwijzer voor ouders en opvoeders, onder redactie van Dr. D. Bakker, Dr. G. Horreüs de Haas, Dora de Jong en H. Ploeg Jr., met bijdragen van H. Boelmans, E. J. van Det, A. H. Gerhard, Hermien van der Heide, G. Horreüs de Haas, E. C. Knappert, J. M. J. Korpershoek, Aafje Schuitemaker, Jeanette Stårcke-Polenaar en Kees Vorrink.

Inhoud: Woord vooraf, door de Commissie van Redactie Dr. D. Bakker, voorzitter; Dr. G. Horreüs de Haas, Dora de Jong en H. Ploeg Jr., secretaris. — In blijde verwachting, door Aafje Schuitemaker. — De verzorging van de omgeving, door Jeanette Stårcke-Polenaar. — Ontwaking, door Hermien van der Heide. — Naar school, door H. Boelmans. — Na de lagere school, door E. J. van Det. — Vervolgonderwijs, door E. J. van Det. — Voorjaarsatmen, door Kees Vorrink. — Religieuze vorming, door Dr. G. Horreüs de Haas. De lichamelijke opvoeding, door J. M. J. Korpershoek. — Over het huwelijk, door A. H. Gerhard. — Uitzichten en mogelijkheden, door E. C. Knappert.

Verkrijgbaar bij de boekhandel en bij

VAN GORCUM & COMP. N.V. - UITGEVERS - ASSEN

SINTERKLAAS KOMT BIJ SPITS, een St.-Nicolaasvertelling door M. M. Stiemens-Hopman (Een doktersvrouw uit het Zuiden), met illustratieve verzorging van Piet Marée.

Piet heeft vriendschap gesloten met Spits, een waakhond, die zijn leven lang aan een ketting moet liggen en feitelijk alle bewegingsvrijheid mist. Een geweldig verhaal, dat verlicht is met vijf grote reproducties naar originele fotografische opnamen van Piet Marée. Een modern uitgevoerd, prachtig St. Nicolaasgeschenk. De prijs is nu 40 cent.

Een origineel en alternaardig verhaal voor jongens en meisjes van 4 jaar, met telkenaan mooie en gezellige foto's geïllustreerd. (Jeugdkerkblad.)

In de reeks „De Oud-Hollandse Poppkast" verscheen:

Nr 40/42: HANDLEIDING VOOR HET POPPEKASTSPEL. Inrichting en bewoners van de Oud-Hollandse poppekast, door J. J. Zuidema.

De belangstelling voor de poppekast is overal in het land groeiende. Velen zouden er gaarne een willen bouwen, maar missen de gegevens, die nodig zijn. In deze handleiding vindt ieder de aanwijzingen om met succes een poppekast samen te stellen. Tot in finesses is de bouw en inrichting duidelijk beschreven, ook voor den volglagen leek volkomen begrijpelijk. Geen onderdeel, of er is een beschrijving van gegeven, terwijl niet minder dan vijf en vijftig illustraties de tekst verduidelijken. Prijs 90 cent.

Nr 10: HOE JAN KLAASSEN ZIJN KIND WEER KREEG, Poppkastspel door M. Schilthuis-Brugma.

Spekers: 2 meisjes, 3 jongens, een aap, een hond en een aantal kinderen.

Het oude poppekastspel in nieuwe vorm, aangepast aan de pedagogische begrippen van onze tijd. Met beschrijving van de inrichting en de poppekast door S. van der Hoop, directrice van het Museum voor Ouders en Opvoeders. Voor elke opvoering wordt de schriftelijke toestemming van de uitgevers vereist. Prijs per exemplaar 30 cent.

Nr 43: ROODKAPJE. Poppkastspel in drie bedrijven door J. J. Zuidema.

Een der meest geleide sprookjes voor kinderen, het oude verhaal van Roodkapje en de boze Wolf, verschijnt hiermee in een bewerking voor de poppekast. In drie bedrijven voltrekt zich dit bij eindigend drama voor de ogen der kinderen, waarbij Roodkapje aller sympathie zal weten te verwerven, terwijl althuis gewekt wordt tegen de valstrikken van de listige wolf. — Voor elke opvoering wordt de schriftelijke toestemming van de uitgevers vereist. — Prijs per exemplaar 30 cent.

MEVROUW A. VAN HOOGSTRATEN-SCHOCH; de bekende schrijfster oordeelt over de

Bijbelboekjes voor 't kleine volkje, o.m.:

„Het zijn rode en blauwe boekjes die bij mij al stuggelezen zijn."

„Er zit zulk een sfeer in het boekje dat de kindertjes geweldig inderdaad komen."

„Het een warm gevoel in mijn hart raad ik deze boekjes aan de ouders en meesters van kindertjes van drie tot een jaar aan. Ik weet bij ondervinding hoe ze met deze lezende en deze plaatjes de kinderen onmiddellijk veel goeds brengen."

Verkrijgbaar bij de boekhandel en bij

VAN GORCUM & COMP. N.V. - UITGEVERS - ASSEN

18^e JAARGANG.

DECEMBER 1936

VOLKS ONTWIKKELING

MAANDBLAD UITGEGEVEN VOOR DE
MAATSCHAPPIJ TOT NUT VAN 'ALGEMEEN
ONDER REDACTIE VAN:

Prof. Dr. PH. KOHNSTAMM, L. C. T. BIGOT, Prof. R. CASIMIR, A. H. GERHAR
Prof. Dr. J. H. GUNNING Wz., IDA HEYERMANS, Dr. Ph. J. IDENBURG,
Dr. K. F. PROOST, G. VAN VEEN, J. HOVENS GREVE, Secretaris

Jan Nieuwenhuysen
1784

INHOUD VAN AFLEVERING 3.

	Bladz.
Ida Heyermans 70 Jaar, 9 December 1936	65
De vijfde conferentie van de International Association of Settlements, door E. C. Knappert	66
Het onderwijs in 1935, door A. H. Gerhard	76
Opmerkingen over den Schoolbioscoop door W. E. van Wijk	82
Een gegeven voor een toneelstuk? door Ida Heyermans	84
Tekenen des tijds, naar aanleiding van Davin de Jong's Stenen Doolhof, door Dr. K. F. Proost	86
Feiten en pogingen:	
Het cultureel werk voor de werklozen, door v. d. M.	90
Jeugdbeweging, door W. K.-H.	94

Verschenen:

DE BESTEDING VAN DE VRIJE TIJD DOOR DE NEDERLANDSE ARBEIDERS

uitkomsten van een enquête onder 621 arbeiders
door

Dr. A. BLONK en Dr. J. P. KRUIJT

met medewerking van E. W. HOFSTEE

docterandus soc. geogr.

Prijs f 1.50

NUTSUITGEVERIJ CENTRAAL STATION, AMSTERDAM

Ida Heijermans 70 jaar

9 December 1936.

Toen in 1919 tot de uitgave van ons tijdschrift werd besloten, was een der vele vragen, die te beantwoorden waren, de vraag: door wie zal het vrouwelijk element in onze redactie vertegenwoordigd worden.

Aan elk uit te nodigen redactielid stelden wij inwendig de eisen, dat hij moest staan midden in het volle leven, dat hij een open oog voor heden en toekomst moest hebben, dat de problemen der volksoontwikkeling zijn volle belangstelling moesten bezitten, dat hij een goede pen voerde en dat zijn naam een goede klank had in ons land.

Wie zich Nederland van 1919 nog weet te herinneren, zal erkennen, dat wij op zoek naar een vrouwelijk lid van onze redactie moeilijk betere keuze hadden kunnen doen, dan toen wij ons wendden tot Ida Heijermans. De oud-redactrice van De Vrouw voldeed aan alle bovengenoemde criteria en haar warm voelend hart ging daar nog boven uit.

In de jaren van samenwerking, die toen volgden, tot op den dag van heden, waarop Mejuffrouw Heijermans in verband met haar leeftijd heeft gemeend afscheid te moeten nemen, heeft ons medelid zeer werkzaam deel genomen aan onze arbeid. Niet alleen dat zij een der trouwste comparanten was op onze redactievergaderingen, zij heeft ook in een groot aantal artikelen (ruim 60) die altijd een persoonlijke noot droegen, getuigenis afgelegd van hoe een vrouw reageert op de vragen des tijds. Met name het opgroeiende meisje, de toekomstige vrouw had haar aandacht, maar ook de moderne methoden van onderwijs voor het jongere kind volgde zij vol belangstelling, de buitenschoolse ontwikkeling van geest en hart en de invloeden daarop van literatuur en lectuur gaven haar menig artikel in de pen.

De redactie zal aan Mejuffrouw Heijermans de beste herinnering bewaren en verheugt zich er in, dat zij ons bij het afscheid nemen haar medewerking uit de verte niet heeft ontzegd.

De Vijfde conferentie van de International Association of Settlements

door E. C. KNAPPERT.

Nu aan stelster dezès, die de laatste vier jaar secretaris-penningmeester was van bovengenoemde vereeniging, gevraagd wordt iets mede te deelen over de conferentie te Hayward Heath (Sussex) ligt het voor de hand ook over de voorbereiding te spreken. Humanisme of Democratie, ziedaar de beide onderwerpen, die wij lang te voren den voorzitter, Sir Wyndham Deedes ¹⁾, voorlegden. Hij koos het laatste. Van de aangesloten landelijke federaties gingen de Vereenigde Staten, de Scandinavische landen, natuurlijk Nederland, hiermede accoord. Amerika kwam zelfs onmiddellijk voor den dag met een gedetailleerde uiteenzetting hoe methoden en organisaties van volkshuizen behoorden te zijn om te beantwoorden aan het democratisch ideaal. Frankrijk werd echter weer eens de sta-in-de-weg. „Democratie? Onmogelijk; dat is immers politiek." Wij waren wijs genoeg een: „En al was het nu eens politiek" in te slikken, want wij hadden ons immers daarbuiten te houden. Wij brachten in het midden dat, waar er dictatoriale republieken en koninkrijken zijn en democratische dito, de regeringsvorm althans ondergeschikt bleek. Het baatte niet. Als het ondenkbare gebeurd was en onze Bond van Volkshuizen zich verzet had, zou men daar zeker rekening mee gehouden hebben, omdat ons kleine land in dezen kring terdege meetelt. Had Hongarije zich verzet, dan ware men waarschijnlijk kalm zijn gang g. gaan. Maar Frankrijk! „Staatsinmenging en particulier initiatief" ziedaar het door Frankrijk begeerde onderwerp. Goed, maar dan daarnaast een dat Amerika en Engeland en vooral ons nader aan het hart ligt en op het oogenblik ons bovendien veel belangrijker lijkt: Massa-suggestie. Zoo geschiedde.

In de verschillende landen werd door den nationalen Bond de voorbereiding ter hand genomen, het degelijkst, voor zoover wij het kunnen nagaan, in Frankrijk en in ons land ²⁾. Door ons werd aan alle aangesloten volks- en dorps huizen een boekje gezonden dat de onderwerpen toelichtte. Naar aanleiding van het eerste onderwerp werden zes, van het tweede twaalf vragen ter beantwoording gesteld. Verzocht werd dat besturen en

¹⁾ Deze voorbeeldig Fransch sprekende Engelschman, was gedurende een deel van den oorlog in dienst van zijn land te Constantinopel en Tripoli, na den oorlog secretaris onder den High Commissioner, Sir Herbert Samuel, in Palestina, later eerste vertegenwoordiger van Oxford House, een der oudste Settlements van Londen. Hij werkt nu voor de „distressed areas" in de National Council of Social Service. Bovendien is hij voorzitter van den Londensch Raad voor maatschappelijk hulpbetoon. Hij woont in het arbeiderskwartier Bethnal Green.

²⁾ Wanneer hier van landen gesproken wordt, vergeten wij wel niet, dat het gaat om kleine groepen, waarvan het groote publiek in het land zelf vaak het bestaan niet vermoedt.

werkers gezamenlijk de onderwerpen zouden bestudeeren, hunne conclusies zouden stellen en in geen geval met ja of neen de moeilijkheden zouden ontwijken. Op een bestuursvergadering werd aan Dr. Proost onzen voorzitter, opgedragen aan de hand van de ingekomen verslagen, een rapport op te stellen. Dit rapport werd, vertaald, aan de Engelsche congress-commissie toegezonden: deze had reeds te voren het in het Engelsch vertaalde boekje ontvangen. De onderwerpen werden in onze taal aldus geformuleerd:

1. De sociale wetgeving vertoont een neiging tot centralisatie en uniforme administratie der sociale diensten, als: Volkshygiëne, volkshuisvesting, kinder- en gezinsbescherming, enz. Hierbij wordt geen rekening gehouden met het particulier initiatief. Het is van belang dit vraagstuk van nabij te bestudeeren met het oog op het gevaar van deze strekkingen voor individu en gezin.
2. Door de technische vooruitgang in de middelen tot propaganda en publiciteit is een geheel van collectieve suggesties in het leven geroepen, waaraan de massa moeilijk weerstand biedt. Hoe kunnen Volkshuizen dit gevaar bestrijden?

Over de eindrapporten der verschillende landen zou heel wat te zeggen zijn. Wij moeten ons echter beperken tot enkele opmerkingen.

Frankrijk en Nederland schijnen — wij merkten dit reeds op — hunne taak het ernstigst te hebben opgevat ook in dien zin, dat hunne eindrapporten de samenvatting zijn van het grootst aantal plaatselijke verslagen. Ons Hollanders doet het eigenaardig aan na het zakelijk rapport over de eerste vraag, waarin stad en land afzonderlijk worden behandeld, als aanhef van het stuk dat over massasuggestie handelt, door Frankrijk te hooren verzekeren, dat dit onderwerp eenvoudiger is dan het eerste. Er blijkt intusschen uit, hoe goed het is dat wij in dit verband de verschillende landen gewezen hebben op de beteekenis van Pers, Bioscoop, Reclame, Radio. Terwijl aan het Fransch rapport 24 ingekomen verslagen ten grondslag liggen, aan het Hollandsche 12, heeft het Engelsche, geschreven door Miss E. MacAdam, slechts elf antwoorden achter zich. De zeer belangrijke Amerikaanse rapporten, geschreven door twee vooraanstaande figuren in de Settlement-wereld, maken den indruk van persoonlijke uitingen. Dat van Mrs. Simkhovitch, hoofd van het vermaarde Greenwich House, New York, handelt over tendenzen voor en tegen centralisatie. Mrs. Eva White's opstel is een doorlopend getuigenis van de energie en den ernst, waarmede in de Vereenigde Staten volksopvoeding en volksontwikkeling worden ter hand genomen door de Settlements en door allerlei vereenigingen, die met deze in dezelfde richting samenwerken.

Onze vijfde conferentie was dus behoorlijk voorbereid ¹⁾. Wij hadden gehoopt haar in het oude Canterbury te kunnen houden. Het werd Hayward Heath in Sussex. Daar is een soort Soesterberg van het diocces Chichester van de Engelsche kerk, dat dienst doet voor conferenties en als retraite-huis. Het heet Elfinward. Wij hadden onze bijeenkomst opzettelijk in het begin van Juli gesteld om het de aanwezigen mogelijk te maken ook het sociale congres in Londen bij te wonen ²⁾. Meer dan honderd deelnemers vertegenwoordigden negen landen. Uit den aard der zaak was Groot-Brittannië het sterkst vertegenwoordigd. Daarna Amerika. Holland met zijn twee afgevaardigden werd alleen overtroffen door Finland met één. Dat Duitschland niet vertegenwoordigd was, spreekt vanzelf. Immers alle volkshuizen, volkshoogescholen en dergelijke zijn door Hitler opgeheven. Wij hadden echter tot onze vreugde eenige van de Duitsche vrienden in ons midden. Vanaf het podium heeft een hunner alleen aan het internationale publiek gevraagd, te trachten zich waar te maken, wat het zeggen wil, dat een volk van 60 millioen al wat het van de buitenwereld, van binnen- en van buitenland te hooren krijgt, verneemt van één plaats, door één mensch, met één doel. Of er een onder ons was, die dit kon? Wij hebben reden het te betwijfelen. De openingsrede werd gehouden door Dr. G. P. Gooch, professor in de geschiedenis aan de Londensche Universiteit. Het was een genot te luisteren naar de rustige, beknopte, overzichtelijke uiteenzetting van alles, wat wij reeds wisten. Het betoog kwam hierop neer, dat er verzadigde en onverzadigde landen zijn en dat de laatste, Duitschland, Italië, Japan daardoor een bedreiging zijn voor de andere. Over het ontwaken der gekleurde rassen, over de verloren hegemonie van Europa over de andere werelddelen, geen woord. Aan den hier geschilderden historischen achtergrond van de huidige internationale situatie ontbrak daardoor het chaotische, het ondoorzichtige en — hoopvolle, voor wie universeel en in eeuwen denkt.

Den volgende morgen leidde Dr. Mallon, Directeur van Toynbee Hall, het eerste onderwerp van bespreking in, door Engeland geformuleerd: „The State and the voluntary organisation". Het vriendelijke en het schijnt wel onverstoorbare optimisme dat hem zoo bemind maakt, kenmerkte hem ook hier. Wat hij te berde bracht over staatsbemoeiing met het maatschappelijk gebeuren, vond voor het meerendeel onzerzijds bijval.

¹⁾ Zij worden om de drie of vier jaar gehouden. De eerste was in Londen in Toynbee Hall, de tweede in Parijs in de Cité Universitaire, de derde in Amersfoort in de Internationale School voor Wijsbegeerte, de vierde in Wilhelmshagen bij Berlijn.

²⁾ Omdat het daar hoofdzakelijk gaat om de verbetering van toestanden op allerlei gebied, meenen wij dat, waar opvoeding van de massa die nooit nassa-opvoeding wordt, het doel is van Volkshuizen en Settlements het, ook symbolisch gezien, van betekenis is niet op te gaan in deze conferentie.

Hoe zou het ook anders kunnen, waar Engeland ons op den weg der sociale wetgeving is voorgegaan. Doch de bezwaren tegen staatsinmenging werden, naar het ons toescheen, door hem te licht geteld. En zeker gingen wij niet met hem mee, toen hij betoogde hoe de bestaanszekerheid, dank zij staatsinmenging, een voldongen feit was geworden. Zelfs afgezien van den crisistoestand van het oogenblik is dit zeker, ook voor Engeland, veel te boud gesproken, al moge het, in vergelijking met vroegere tijden misschien waar zijn. Een levendige en waardevolle discussie volgde, waarbij weer eens uitkwam hoe een democratische staat met zich verantwoordelijk voelende, kritisch ingestelde burgers de zekerste waarborg is tegen machtsmisbruik. In dezen bieden de Vereenigde Staten, Engeland en Nederland, de beide laatste vooral, de grootste waarborgen.

Duidelijk kwam een en ander uit in de voordracht van Sir Wyndham Deedes wiens niet gemakkelijke taak het was een samenvatting te geven, van wat in de rapporten der landelijke federaties was neergelegd en wat tot uiting was gekomen in de discussie na Dr. Mallon's voordracht. Sir Wyndham begon met aan te toonen hoe het begrip Staat op verschillende wijzen gehanteerd was, ten deele omdat niet ieder land er hetzelfde onder verstaat, ten deele omdat de staat zich, zelfs in hetzelfde land op onderscheiden wijzen manifesteert. Zoo gaf men b.v. toe dat een lichaam als de Commissie voor werklozen-zorg (Unemployment Assistance Board) een nieuw soort staatsorganisatie was die, in hare beginselen en in hare methoden, veel had opgenomen van wat wij ons vleien, dat de uit particulier initiatief geboren instelling kenmerkt. Zij staat menschelijk en sympathiek tegenover het individu en zij vertoont de soepelheid, waarop de particuliere instelling prat gaat. Wat de klacht van de Fransche afgevaardigde betreft, dat de Staat, om politieke redenen, uit het particulier initiatief geboren instellingen bestrijdt, — waarvan een sterk sprekend voorbeeld werd naar voren gebracht — daarover hebben noch Engeland noch de Vereenigde Staten, en eenige kleinere landen zich te beklagen. De eveneens door Frankrijk gemaakte opmerking dat de Staat, ook waar deze uit beginsel, hare vrijheid eerbiedigt, een ernstige concurrent is van de particuliere instelling, dank zij een betere techniek en organisatie, werd beantwoord met de opmerking dat, waar alweer de bovengenoemde landen geenszins afwijzend staan tegenover staatsbemoeiing, Frankrijk haar wantrouwt omdat haar te zeer de gebreken aankleven van de mechanisatie en standaardisatie die de industrie kenmerken. Toegegeven dat alleen de Staat met succes ziekte bestrijden, enkele vormen van stoffelijken bijstand en werkloosheid op groote schaal hanteeren kan, geldt dit niet van alles, wat ziel en geest raakt. Dat staatshulp zonder voorafgaand onderzoek in de plaats trad van het meer oordeelkundige gevallenwerk door particulieren, werd eveneens betreurd, terwijl gewezen werd

op het gevaar voor individu en persoonlijke vrijheid als een gevolg van huizenblokken en kazernewoningen, met duizenden bewoners.

Dit alles belette niet dat ook Frankrijk moest erkennen hoe de zeer wezenlijke voordeelen van staatsbemoeienis, ruimschoots opwogen tegen de nadeelen. Nu in de laatste halve eeuw, dank zij de versterking van het maatschappelijk geweten, meer en betere dingen gevraagd worden voor individu en gemeenschap, werd wel duidelijk dat de maatregelen, die uitdrukking moeten geven aan deze eischen, alleen door den Staat naar behooren konden worden ten uitvoer gebracht.

Terecht herinnerde Sir Wyndham eraan hoe, historisch gezien, het particulier initiatief immer den weg had gewezen aan den Staat. Intusschen, ook waar de wenschelijkheid of zeggen anderen, onvermijdelijkheid van staatszorg erkend werd, bleef er een groot verschil tusschen hen, die onvoorwaardelijk staatsinmenging schenen toe te juichen en hen, die een critische houding minstens altijd onschuldig. Als voorbeeld werd de „Disaffection Act" genoemd en de wetgeving in Noord-Ierland.

Ook Frankrijk gaf toe dat de klok niet kon worden teruggezet. Het eindoordeel van het congres kwam hierop neer, dat het zeer zeker geboden is een waakzaam oog te hebben voor de psychologische, afgezien van de materiele gevolgen van staatsactie en dat er inderdaad gevallen waren, die tot bekommernis aanleiding geven.

Nogeens werd tegenover Dr. Mallon met nadruk gewezen op het niet te loochenen feit dat de mentaliteit van den arbeider beheerscht werd door bestaanonzekerheid. De opmerking van een der afgevaardigden dat in de nationaal-socialistische en fascistische bewegingen toch wel iets goeds was, kwam in het verband waarschijnlijk hierop neer, dat hij zich Staat en Maatschappij als een eenheid dacht en dat hij daarom staatscontrole bepleitte voor particuliere instellingen. Hij deed echter een betere oplossing aan de hand, namelijk dat de uit particulier initiatief geboren organisaties tot co-ördinatie zouden komen. Hiermede was een ieder het eens. In Engeland tracht men reeds hiertoe te komen. Wij twifelen niet of dit is daar gemakkelijker uitvoerbaar dan ten onzent, al wordt het hoog tijd dat niet-principieele verschillen door ons onderkend en ter zijde gesteld worden.

Door Sir Wyndham werd sterke nadruk gelegd op wat volkshuizen doen kunnen om aan overheidsmaatregelen hun mogelijk schadelijken invloed te ontnemen, door den bezoekers bij te brengen wat hun staatsburgerschap inhoudt niet alleen, maar ook door bij hen inzicht in en belangstelling voor staatsactie te wekken. Ter illustratie het volgende. Het moge waar zijn wat Dr. Mallon verzekerde, dat de slechte invloed van steun op den werklooze, schromelijk overdreven werd, dit verhinderde niemand te

erkennen, dat de steuntrekkende behoorde te weten wat steun verleen mogelijk maakt. Het feit dat „stempelen” de eenige voorwaarde is tot het verkrijgen van steun, werkt zeker mede om bij den gegadigde, de rechten van staatsburgerschap ter eene en de verantwoordelijkheden ter andere zijde niet nader tot elkaar te brengen. In dit verband krijgt de vraag van Dr. Mallon haar volle beteekenis, of het geen aanbeveling zou verdienen de een of andere plechtigheid te verbinden met het bereiken van den leeftijd, waarop men staatsburger wordt. Steeds sterker worde — wordt men zich bewust van de noodzakelijkheid den „man in the street” te helpen om in het doolhof van wetten en bepalingen die zijn leven en dat van zijn volk raken — om te zwijgen van de menschheid — begrijpende den weg te vinden. Het ligt voor de hand dat daarbij de een of andere schakel moet bestaan tusschen hen, die de wetgevende schoenen maken en hen die ze te dragen hebben. De wetgever weet niet altijd waar de schoen wringt.

Ons tweede punt van bespreking werd in een frissche toespraak ingeleid door Paul Kellogg, de man die zijn naam leende aan het Kellogg-pact. Engeland had het aldus geformuleerd: The Settlement and the influence of mass suggestion. Dat wij bij Kellogg de benauwenis misten die ons kan overvallen bij de doordenking van deze materie, behoeft niet te verwonderen: afstand en volksaard spreken mee. In de nabespreking kwam ook hier weer het groote verschil in landaard naar voren.

Wat Sir Wyndham Deedes gedaan had voor het eerste onderwerp, was door dezen aan een deelnemer uit Duitschland opgedragen, waar het massasuggestie betrof. Aan zijn samenvattend betoog liet hij twee opmerkingen voorafgaan, welker beteekenis zeker door allen nog dieper ervaren werd, dank zij de omstandigheden, waaronder de spreker te leven had en — leefde. „Settlements”, aldus de spreker, „waren in de halve eeuw van hun bestaan trouw gebleven aan het essentieele beginsel van eerlijkheid tegenover de werkelijkheid. Wat schijnt dit weinig en toch, hoe zelden gebeurt het dat men ernaar leeft, dat het niet gaat om de handhaving van de een of andere theorie, niet om dit of dat stelsel van volkshygiëne of van onderwijs of waarvan dan ook, door te voeren, maar om de bereidheid, de onvoorwaardelijke bereidheid om de feiten in het aangezicht te zien, het leven en den mensch te zien zooals zij inderdaad zijn, niet alleen uw naaste liefhebben zooals uzelf, maar zooals hij daar staat. En ten tweede het onuitroeibaar geloof dat wij moeten helpen en — wat meer is — dat wij iets kunnen doen om te helpen. Een gegeven situatie is nooit zoo ingewikkeld en de tegenkrachten zijn nooit zoo sterk, of het Settlement kan op de een of andere wijze iets doen.” Hebt gij ooit het luchtige: „Make the best of it” aldus hooren toelichten? En kunt gij u bij den overtuigten tegenstander een waardiger houding denken?

Wat ons onderwerp aangaat, wij hebben te maken met inderdaad vervaarlijke machten in het moderne leven, wanneer wij spreken van radio, cinema, pers en massa-productie — vier wereldmachten en niet een van haar „voldaan" maar alle voortdurend roepende om meer macht, alle onvermoeid en uiterst vindingrijk in hare pogingen tot uitbreiding en verovering van nieuw terrein. Waar volkshuizen deze tegemoet treden, moet men denken aan David en Goliath. Dat in de afzonderlijke rapporten in den regel langer bij radio en cinema werd stilgestaan dan bij pers en reclame en massa-productie is, zoo meent de spreker, omdat wij deze laatste gemakkelijker aan kunnen dan de eerste. Of dit waar is? Zeker is dat de gevolgen van de eerste meer zichtbaar zijn en naar voren treden. Ondersteld wordt, vermoedelijk terecht, dat radio noch cinema in zich zelf verkeerd zijn. Enkele afgevaardigden hadden de radio zelfs geestdriftig verdedigd. Op grond waarvan? Zij zou een uitstekend middel zijn tot volksofvoeding; menschen van allerlei stand, ja zelfs uit verschillende landen en werelddelen, luisteren naar hetzelfde. Zij biedt gelegenheid om politieke problemen van alle kanten belicht te zien; dezelfde gedachten en denkbeelden bereiken stad en land; kinderachtige en plaatselijke verschillen vallen weg, worden althans minder gewichtig; allerlei soort van groepswork, ook studiekringen maakt zij mogelijk; kortom, in haar ligt een sterke strekking om menschen dichter bij elkaar te brengen. Dit alles moge waar zijn, dit neemt niet weg dat met grooten nadruk de gevaren van massa-suggestie dienen te worden erkend. Inderdaad zijn de resultaten beangstigend. Als twee algemeene feiten worden genoemd, een ernstig smaakbederf en een geweldige toename van geraas. Dit laatste is waarlijk geen kleinigheid. De huizen zijn bijna even rumoerig geworden als de werkplaats en de straat. Van den vroegen morgen tot den laten avond weergalmen de steegen en sloppen en achterstraten van de overbevolkte arbeiderswijken onzer groote steden van luidsprekers en gramophoneplaten. 's Zondags en op vacantedagen worden deze levenmakers, die werkelijk vaak niet meer zijn dan dat, meegenomen naar buiten, naar bosch of strand of op het water. Van hooren of luisteren is vaak geen sprake. De huisvrouw verricht haar werk onder het accompaniment van leven, het gesprek in de huiskamer moet luidekeels gevoerd worden om den ononderbroken stroom van muziek te overstemmen, die vloeit uit dit instrument van opvoeding en voorlichting. Rustig nadenken, waar geen mensch buiten kan, is uitgesloten.

Het is waar dat voor allerlei belangstelling wordt gewekt, maar nooit een grondige, altijd een oppervlakkige. Een oordeel wordt gevraagd over dingen, die men niet beoordeelen kan. Voor het politieke leven heeft dit verstrekken gevolgen. Wat de menschen te hooren krijgen ligt buiten bereik van eigen ervaring. Het gaat om de centrale, ingewikkelde

problemen waar een land voor staat. Om de aandacht te trekken, moeten deze op primitieve wijze, in den vorm van leuzen, worden voorgesteld, wat eigen nadenken tegenhoudt in plaats van het te bevorderen. Daarbij komt dan nog het zoo hoogst belangrijke feit, dat het de massa-suggestie niet te doen is om het opwekken van gedachten, maar van emoties. Voeg hier nog aan toe dit andere feit, dat een mensch overbelast met een te veel aan problemen, waarvan hij maar de helft begrijpt, vol van dingen die hem matig interesseeren maar waarvan niet één zijn volle belangstelling heeft en hem inderdaad voldoet, die op deze wijze als het ware dakloos geworden is in eigen geest en al deze verwarde en ingewikkelde dingen moe is, stel dan dat zoo iemand op zekeren dag ertoe komt om te luisteren naar een zeer primitieve oplossing van al zijn moeiten en zorgen en van alle politieke problemen, dan hebt gij misschien eenige verklaring van de diepgaande politieke veranderingen, die de laatste tijden in enkele landen hebben plaats gegrepen.

Wat kunnen nu hiertegenover volkshuizen doen? Dit ligt voor de hand: het volkshuis moet de menschen helpen met het probleem der juiste keuze. Er is, vreeszen wij, niet veel kans dat wij invloed zullen kunnen oefenen op het programma van radio of cinema. Hier staan te groote financieele en ook andere belangen op het spel dan dat settlements hier veel zouden kunnen utruchten. Het volks- en dorps-huis geve dus al zijn aandacht aan den luisteraar. Hier en daar hebben zich groepen gevormd om gezamenlijk te luisteren en daarna het gehoorde te bespreken. Elders worden radicaler middelen toegepast. Dat wij van harte meegaan met den uitpraak van den Finschen gedelegeerde „Is massasuggestie het kwaad dat gij bestrijden wilt, help dan het individu te denken als individu", is voor ieder vanzelfsprekend. In zijn settlement bleek, dat zelfs waar 30 à 40 menschen bijeen zijn, de ongezonde invloed van massasuggestie niet geheel kan vermeden worden. Hij geeft er daarom de voorkeur aan slechts drie of vier personen tegelijk te hebben. Spreker zag in dit voorbeeld een bewijs, hoe volkshuizen nooit en nimmer moeten streven naar groote aantallen. Ook hier — als overal — blijkt quantiteit vijand van qualiteit. De noodzakelijkheid van kernvorming wordt overal gevoeld. De door Jezuïten gedreven „Equipes sociales", kleine groepen van kameraden uit den wereldoorlog die alle standen omvatten, getuigen van hetzelfde bewustzijn. Onderling vertrouwen schijnt op het oogenblik slechts in beperkten kring te verwezenlijken. Wanneer men bedenkt dat dit alles en wat hier volgt, gezegd wordt door één wiens werkmogelijkheden in Volkshoogeschool en elders te niet zijn gedaan dan verdiepen zich zijne woorden tot een ontroerend getuigenis. „Uit de opmerking van een Hollandsche afgevaardigde die van de massa's spreekt als van een optrekkend leger, waarin wij niet anders dan Roode-Kruis-werk doen kunnen, spreekt opnieuw het wezen van ons werk.

Wij staan middenin al de nooden en al de beklemmingen van ons gansche volk en wij leven met hen in wier midden wij wonen, maar wij willen altijd klaar staan om — als ik het zoo zeggen mag — op te gaan in één mensch die ons noodig heeft op een gegeven oogenblik". Versterking van een onafhankelijk oordeel door zelfdenken en daarmede beginnen bij het kind, en kinderen, jeugd en volwassenen in voortdurende aanraking brengen, als iets vanzelfsprekends, met wat aan waarheid, goedheid, schoonheid, de eeuwen door door vormgeving is verwezenlijkt, ziedaar Volkshuiswerk bij uitnemendheid. De middelen hiertoe zijn onuitputtelijk.

Wat de cinema aangaat, werden wij verheugd door de mededeeling dat het Settlement in Liverpool een bioscoop heeft overgenomen om die zelf te exploiteeren. „Dit instrument tot massa-suggestie" zoo werd betoogd „moet aan commercieele handen ontnomen worden." Het Settlement hoopt nu nieuwe controleerbare ervaring op te doen betreffende den invloed van de cinema op den toeschouwer en door systematische bestudeering tot een gemotiveerd oordeel te komen. Over de Pers werd weinig gezegd, staatscontrole over advertenties werd wenschelijk geacht. Bovendien meende men dat bladen die zooveel plaats inruimen aan boekbespreking, daar een rubriek: courantenbespreking aan moesten toevoegen.

Spreekers eindigde, met alle besturen en directies van Volkshuizen op het hart te binden, ieder jaar hun programma aan een ernstig onderzoek te onderwerpen, te schrappen wat door de overheid of andere organisaties is overgenomen. „Betreur het niet, wanneer werk dat u lief is geworden, door anderen kan worden overgenomen. Sta klaar voor pionierswerk. Daar is en daar zal altijd nieuwe grond blijven die om bewerking vraagt: laten wij altijd bereid zijn opnieuw te beginnen en ons aan te passen aan de behoeften van onze omgeving. Geen enkel Volkshuis ontleent zijn bestaansrecht aan dat wat het heeft verricht, maar alleen aan wat het bereid is op zich te nemen in dienst van zijn omgeving."

Dat een belangrijk percentage van de congres-bezoekers jonge menschen waren, stemt hoopvol. Uit allerlei uitingen bleek hunne critische instelling op wetten en maatregelen, die heetten het algemeen belang te dienen. Zij zijn zich bewust van de giftige tendenzen die zich overal in het leven van staat en maatschappij openbaren, onderschatten er misschien de kracht van, maar zijn bereid ze het hoofd te bieden. Men krijgt den indruk dat de afstand tusschen de „lady bountiful" door Mrs. Humphrey Ward zoo kostelijk geteekend en de oudere maatschappelijke werkers, veel grooter is dan tusschen deze laatste en hunne jongere medestanders. Daar ging het om een principieel verschil, hier om graadverschil. Dit geldt niet van de Fransen. Men kan zich niet aan den indruk onttrekken, dat ten onzent en in de Angelsaksische landen, de leus der gelijkheid

en broederschap die wij aan Frankrijk danken, zuiverder toepassing heeft gevonden. Op een congres als dit, waar vele landen en vele leeftijden, waar mannen en vrouwen vertegenwoordigd zijn, ontmoeten elkaar, uit den aard der zaak, niet alleen heden en verleden, maar menschen die niet slechts individueel doch collectief anders geaard zijn, en — blijven. Zonder de beteekenis van internationale congressen te willen onderschatten, waartoe wij trouwens allerminst geneigd zijn, meenen wij dat hunne groote beteekenis hierin ligt, dat ingezien wordt hoe het op verschillende wijzen goed kan gaan, hoe er verschil in normen is en zijn moet, en hoe, bij zeer verschillende omstandigheden, hoofdzaak is en blijft van welke beginselen men uitgaat. In de toepassing zij eindelooze, onontkoombare verscheidenheid, over het uitgangspunt kan men het eens worden. Dat het om beginselen gaat, wordt niet genoeg ingezien. Want dan zou men zeker een relaas van eigen verrichtingen alleen daar op zijn plaats achten, waar het toepassing van beginselen illustreert in een gegeven milieu.

Dat hiervan weinig terecht komt waar het Angelsaksische ras overheerscht, ligt voor de hand, al zijn er die zich ter dege bewust zijn van een tekort in deze.

Al zijn wij niet geheel zeker of de bezorgdheid over staatsinmenging, met name bij de Fransche groep, even groot zou zijn onder een ander regime dan het tegenwoordige, één ding staat wel vast: deze vertegenwoordigers van settlements en volkshuizen zagen allen, zonder onderscheid, het individu als gemeenschapswezen. Zij zijn zich bewust hoe van hooger hand veranderde levensomstandigheden, gericht moeten zijn op het welzijn der gemeenschap en de eigen waarde van het individu niet mogen bedreigen, laat staan belagen. Gelijkschakeling, waarmede de m'ddelen tot massasuggestie de menschheid bedreigen, werd door allen als een onheil gezien. De situatie van het oogenblik eischt kernvorming en ziedaar de doelstelling van settlements en volkshuizen. Wij Hollanders hebben daarbij te bedenken dat, dank zij geheel andere verhoudingen, settlements in Amerika en Groot-Brittannië tevens uitgangs- en middelpunten zijn van maatschappelijk hulpbetoon in allerlei vormen.

„One by one“, een voor een, waren de woorden, die de stichter van Toynbee Hall in zijn werkkamer steeds voor oogen had. De laatste woorden van den voorzitter van de International Association of Settlements op dit laatste congres waren: „Wat bedoelen wij ten slotte met onze opzettelijke pogingen om menschen zich één te doen voelen met een grooter geheel? Het vinden van het individu“.

Voor stelster dezes die deze gansche beweging heeft medegemaakt, lijdt het geen twijfel of het individu van Sir Wyndham Deedes is een ander wezen, rijker, inhoudsvoller dan de éénling van vóór een halve eeuw van Canon Barnett. De versterking van het saamhoorigheids- en gemeen-

schapsbesef die settlement en volkshuis zich ten doel stellen, is daarvoor in niet geringe mate medeverantwoordelijk.

Waar mij gevraagd werd verslag uit te brengen over het congres te Hayward Heath, blijve niet onvermeld de ontspanning ons geboden door een groep leekspelers.

In een van de prachtige oude schuren, waaraan Sussex zoo rijk is, werd Sophocles' Oedipus opgevoerd. Velen onzer zullen zich met een zucht hebben afgevraagd of ooit weer de tijd zal aanbreken, dat een gansche bevolking als eertijds in Athene, zoo edel kunstgenot zal ondergaan.

Het onderwijs in 1935

door A. H. GERHARD.

Dit verslag kenmerkt zich weer, evenals zijn voorgangers, door zijn belangrijke inhoud. Over opzet en inrichting, geheel gelijk aan die van vorige jaren, behoeven wij niet meer uit te weiden, daar we er reeds vroeger uitvoerig over geschreven hebben. (Zie jaarg. 34/35 bl. 191 e.v. en jaarg. 35/36 bl. 15 e.v.).

In tegenstelling tot vroeger ontmoet men vrij geregeld in de vakpers en ook wel in de dagbladen uitvoerige overzichten van de inhoud. Vermoedelijk hebben onze lezers daarvan reeds kennis genomen. Wij zullen ons dus bepalen tot enige onderwerpen van algemeen belang.

Gevolgen van de crisis.

Op dit punt is de lezing van het Verslag bitter weinig opwekkend, daar het niets anders weet te melden dan steeds verdere achteruitgang en afbraak, vooral ook in morele zin.

Uit bijna alle rapporten der inspecties klinkt een toon van grote bezorgdheid voor de toekomst der jonge generatie.

De inspecteur te Maastricht schrijft o.a.:

„het geoorloofd schoolverzuim is van 382 op 470 per 10000 schooltijden gestegen. De oorzaken liggen voor de hand. Wel zijn er in dit jaar in sommige scholen tijdperken geweest van sluiting wegens het heerschen van besmettelijke ziekten, doch de groote oorzaken liggen in de tijdsomstandigheden. In kleinere bedrijven kan men geen hulp meer betalen, de kinderen moeten zoo spoedig mogelijk meehelpen; moeder moet buitenshuis gaan werken, om iets bij te verdienen, de oudere kinderen moeten thuis blijven om op de kleinere te passen of om het huishouden te doen tijdens moeders afwezigheid; anderen vooral jongens moeten mee uit om de kar te trekken voor een kleinen kolenhandel of een fruithandel en welke andere redenen zijn er niet waar armoede heerscht. Groot is het aantal gevallen waar moeder overwerkt en afgetoofd is en waar het noodzakelijk is, dat het oudste meisje zoo spoedig mogelijk thuis blijft. De hoofden

van scholen kunnen onder deze omstandigheden niet anders dan ruim verlof geven, ook al zijn zij zich bewust, dat het voor het kind beter zou zijn, zijn leerplicht ten volle uit te dienen" (bl. 221).

Soortgelijke citaten zijn er ettelijke te geven. Wel schijnt er nog geen sprake te zijn van eigenlijke ondervoeding, doch herhaaldelijk luidt de klacht, dat het gebrek aan kleding en schoeisel zoo'n droevige rol speelt.

Tekenend voor vele streken in ons land is wat de inspecteur uit Win-schoten schrijft:

„Over het grote aantal landbouwverloven, dat weer werd aangevraagd en moest worden gegeven, en de remmende invloed, die daarvan uitgaat, zal ik maar niet veel meer zeggen! Ik deed dit immers reeds in vroegere verslagen. Alleen wil ik hier deze opmerking plaatsen, dat het toch moeilijk anders dan als een sociale misstand kan worden aangemerkt, dat honderden kinderen in mijn inspectie, van welke vele nog slechts 11 jaar oud zijn, landarbeid moeten verrichten, terwijl in het gebied van mijn inspectie enkele duizenden werkloze arbeiders zijn. En ik zou het ten zeerste toejuichen, als in het belang van het kind en van het Onderwijs door wettelijke maatregelen aan deze misstand eindelijk eens een eind werd gemaakt." (bl. 419.)

Van gelijke aard is de door de meeste inspecteurs te berde gebrachte grief, dat zo slecht de hand gehouden wordt aan de leerplichtwet. Doch géén durft te bepleiten een strenge toepassing.

Het laat zich zo gemakkelijk voorstellen hoeveel moeilijker het werk in de school is geworden. Des te erger werkt dan ook de tot het bittere eind doorgevoerde bezuiniging met haar opgevoerde leerlingenschaal, te ver gaande beperking van hulpmiddelen en onscrupuleuze concentratie van openbare scholen. Begrijpelijk is dan wat we lezen van den functionaris te Sneek:

„De langzamerhand berucht wordende leerlingenschaal is weer gewijzigd en daardoor zal het geven van degelijk onderwijs voor velen moeilijk worden. De lichamelijke zwakke leerkrachten en zij, wie het orde houden in de klas reeds meer dan gewone inspanning kost, zullen niet opgewassen zijn tegen de zware taak, die nu op de schouders wordt gelegd. Ongetwijfeld zal het aantal ziektegevallen onder het personeel toenemen, waardoor de beoogde bezuiniging teloor gaat en het onderwijs wordt geschaad. Toen in het begin van 1935 een onderwijzer aan een vrij grote school op wachtgeld moest, kwam een bejaarde onderwijzeres mij onder tranen verklaren, dat zij het werk in de school niet meer zou kunnen doen. Haar zenuwen waren de baas en ik heb haar geraden zich te laten keuren. Zij werd echter niet aigekeurd en staat nog voor de klas, hoewel zó nerveus, dat ik nauwelijks bij haar in de klas durf te komen." (bl. 416.)

Zulke gevallen komen veel meer voor dan men denkt, al worden ze zelden gepubliceerd.

't Is trouwens zeer verklaarbaar, als men kennis neemt van de onderscheidene verklaringen over de verminderende belangstelling bij de kinderen, en de groeiende onverschilligheid bij de ouders met als gevolg bemoeilijking der tuchthandhaving.

Ter illustratie dit citaat uit het rapport van den Inspecteur te Haarlem:

„Ook de mentaliteit der jeugd gaat zienderogen achteruit. Haar concentratievermogen vermindert, haar ijver verslapt en wat het ergst is, de tuchteloosheid neemt toe. Ouders, die vroeger niets over hun kant lieten gaan, kijken nu minder scherp, zij zijn onverschillig geworden. Wat kan het hun nog veel schelen, of de kinderen goed of minder goed leren! Zij hebben aan hun eigen zorgen al meer dan genoeg, om zich ook nog over het leren van hun kroost te bekommeren. Veel meer dan vroeger zwerven de kinderen op straat, tot laat in de avond, gaan met allerlei verkeerde elementen om en komen in allerlei verkeerde gelegenheden, die de grote stad maar al te veel biedt, zij gaan veel te laat naar bed en verliezen de nodige belangstelling voor het dagelijks terugkerend ingespannen schoolwerk. De tucht verslapt, de tuchteloosheid neemt hand over hand toe! Er zijn ouders, die bezwaar maken, dat hun kinderen strafwerk mee naar huis krijgen of op school moeten blijven. Al deze dingen — gevoegd bij de grote klassen van tegenwoordig — verzwaren in niet geringe mate het werk der onderwijzers.” (bl. 321.)

En nu nog dit citaat uit het rapport van den inspecteur te Hengelo:

„Daar komt bij dat, ook weer blijkens honderd en één ondervragingen, de leerlingen (vooral die der hogere leerjaren) der volksscholen in heel sterk toenemende mate de funeste gevolgen van de economische kreetgang ondervinden en op school ook wel laten blijken: zo dikwijls werd mij betuigd: „ze spannen zich niet meer in, ze geloven het wel” „ze concentreren hun hersens niet, ze letten niet op, ze gehoorzamen minder”.” Daar komt nog bij, dat de klassen, meer en meer gecombineerd, vol, te vol zijn geworden.” (bl. 425.)

Men lees ook op bl. 421 over de verminderde belangstelling bij de leerlingen.

Er komen in het verslag ook wel uitingen voor, die minder mismoedig klinken, of liever, waarin het accent ergens anders gelegd is dan op de schaduwzijden. De inspecteur te Gouda o.a. oordeelt als volgt:

„Welnu, ik constateer dan, dat wij allen, dus ook de onderwijzers, in de laatste jaren rustiger en bezonnener zijn geworden en daardoor in ons optreden naar buiten meer evenwichtig. Er is bijna geen jaarverslag van mij verschenen, of ik heb melding moeten maken van roering en botsingen onder het personeel van één of meer scholen. Thans kan ik daarover geheel zwijgen: alles gaat zijn geregelde gang en van storingen is in 1935 geen sprake geweest. Er is meer rust of berusting, meer mildheid in het beoordelen van de houding van anderen. Er is ook en vooral een meegegrepen worden door de geest van de tijd. Ik weet niet wat het is, maar we zijn — gelukkig — op de goede weg.” (bl. 302.)

Een optimisme, dat waarschijnlijk geen algemene instemming zal vinden. Men zal zich denkkelijk beter kunnen vinden in de gelatenheid van den inspecteur te Apeldoorn, als hij zegt:

„Wie in een moeilijken toestand verkeert, is reeds verheugd, als hij zich op het oude peil weet te handhaven.” (bl. 223.)

Toch verdienen deze uitlatingen óók waardeering, wijl ze voortkomen uit een geest van „to make the best of it”, die in feite heel sterk in de onderwijswereld spreekt. 't Is een ware verheugenis de gulle erkenning te lezen voor de wijze waarop het grote gros der onderwijzers zich in deze tijden

houdt. Met grote lof wordt gewaagd van de bijna overal betoonde beroepsijver, hoe zwaar 't de allermeesten ook moet vallen de beroepslijfde te behouden. Maar eigenlijk schrijnend is 't feit, dat geen rapport is uitgebracht of het bevatte de grootste lof voor de „Kweekelingen met acte”, die tot zegen van de school worden uitgebuit, wijl zij óf gratis óf voor een schamele aalmoes, op ettelijke plaatsen het onderwijs voor te grote inzinking behoeden. Het is overigens een gelukkig verschijnsel, dat enige duizenden jonge, werkloze onderwijzers in elk geval willen werken; wat de regeringszorg voor hen betreft, daarover vertelt 't verslag op bl. 93/94, dat via de Staatscourant van 25 April '35 de Ministers van Onderwijs en van Sociale Zaken hun aanraadden om zich te laten inschrijven bij de Arbeidsbeurzen. Misschien kunnen ze dan wel een ander baantje krijgen! Volgens het Mulo-orgaan op bl. 510 is ook onze regering erkentelijk voor het werk dezer kweekelingen. In het jaaroverzicht van het Internationaal Onderwijsbureau te Genève. Daarin staat namens haar:

„La présence d'un grand nombre de stagiaires dans les écoles, peu ou pas rétribués, a beaucoup contribué à surmonter les difficultés créées par l'augmentation de l'effectif des classes.”

Dat is tenminste een genoegdoening voor al die uitzichtloze stagiaires!

Doch de bange vraag moet wel rijzen of dit ganse systeem van bezuiniging, dat door de nood heet opgelegd, wel voldoende rekening houdt met „wat 't zwaarste is het zwaarst moet wegen”? Hoe zal 't oordeel zijn van wie na ons komen over het onevenredig aandeel, dat het onderwijs in de last der bezuiniging heeft moeten dragen.

Centraal Pedagogisch Instituut.

In de Decemeraflevering 1935 van V.O. staat op bl. 86 deze zin:

„weer wagen wij de opmerking, dat de hernieuwde studie van dit verslag (over 1934 n.l.) recht geeft tot de vraag of 't niet hoog tijd wordt voor de stichting van een Centraal Pedagogisch instituut.”

Sedert schijnt er in die richting wat werking te zijn.

Uit het Verslag van den Onderwijsraad, opgenomen in het onderhavige verslag vernemen we dat op 13 Sept. 1935 de Minister van Onderwijs een antwoord wenste op twee vragen ten aanzien van den Onderwijsraad, waarvan de tweede ons interesseert. (bl. 118/9).

„2. Of de Onderwijsraad zich zelf voor de behandeling van paedagogische vragen van bijzonder karakter voldoende geoutilleerd acht, dan wel het gewenscht oordeelt, dat hij tot die behandeling in staat gesteld wordt door een andere organisatie binnen zijn eigen kader; als zulke bijzondere vragen noemde de Minister met name:

a. de verhouding van het eerste en tweede leerjaar der lagere school tot het bejaarschoolonderwijs.

b. het vraagstuk van de „aansluiting” (van het lager onderwijs aan het middelbaar en voorbereidend hooger onderwijs en van dit aan het hooger onderwijs).

c. het vraagstuk van de overbevolking van sommige onderwijsinstituten, met name van de universiteit."

Het antwoord kwam hierop neer, dat de Raad een afzonderlijke organisatie binnen zijn kader onnodig en ongewenst achtte, doch het wel aanbevelenswaard vond als er „meer systematisch en nauwer contact" tot stand kon worden gebracht „tusschen den Onderwijsraad en het als zodanig buiten hem staand wetenschappelijk paedagogisch onderzoek".

De inhoud van het verslag in bespreking is het beste bewijs voor de urgentie der bovengenoemde vragen a, b en c. Want er is hopeloze verarring en niemand ziet duidelijk the way-out!

Doch het bevat de aanwijzing van nog talrijke andere problemen, die, hoewel merendeels samenhangend, toch elk een bijzondere oplossing vragen sedert vele jaren.

Wij zullen hier de voornaamste alleen aanduiden, hoewel over de meeste veel vermeld is in 't verslag, dat ruimschoots de moeite der kennisneming verdiende;

1°. De inrichting van het leerplan op de lagere school in verband met de aard, de verscheidenheid, de verdeling, de omvang en de begrenzing van de leerstof.

2°. Klassikaal of individueel onderwijs en in verband daarmee de verschillende stromingen op onderwijsgebied, als daltonisering, montessorimethode, globalisatie, persoonlijkheidsonderwijs, los klasseverband, doescholen.

3°. Huiswerk en zitten-blijvers.

4°. De betekenis van alle genoemde punten voor 't Voortgezet Lager en alle vormen van Middelbaar onderwijs.

Er is blijkbaar veel gisting in elke tak van onderwijs en velen zijn zoekende; de grote meerderheid der onderwijzers en leraren, hoewel veelal reeds twijfelend of men op de goede weg is, bewandelt toch nog bij voorkeur de beproefde wegen van 't bekende. Ze heeft daarin gelijk, want in 't wilde weg maar wat nieuws beproeven is gevaarlijk; 't is slechts zeer weinigen gegeven bij intuïtie en zuiver experimenteel het goede te vinden. Er is behoefte aan een organisatie voor systematisch, wetenschappelijk onderzoek op het bijna onbegrensde gebied der school-pedagogiek.

De leiding in de school.

Hieronder wordt dan in 't bijzonder verstaan de leiding in de lagere school. Blijkbaar heeft men 't nuttig geoordeeld dit onderwerp, hoe doornig velen 't ook vinden, enigszins uitvoerig te behandelen, wat tot uiting komt in de aantallen pagina's, successievelijk bl. 263-287, 392-403, 455-460. Het onderwerp is doornig, omdat er in de onderwijs-wereld diametraal tegenovergestelde meningen worden gekoesterd, die onmogelijk samen

kunnen gaan, terwijl men in de school toch moet zien samen te werken.

Veel opgetogenheid spreekt er uit de vele opgenoemde bladzijden niet. De inspecteur uit de inspectie Helmond ziet een „goede leiding” niet bij de meerderheid. Hij omschrijft ze aldus:

„De hoöden blijven in contact met de klassen, zien de klassenschriften na en bespreken die met de onderwijzers. Onder de godsdienstklassen en door verwisseling van de klassen met de onderwijzers, zoeken zij gelegenheid, om zich op de hoogte te houden met hun werk, en van de vorderingen der leerlingen door nazien van het schriftelijk werken en van de correctie.

Deze meer geprononceerde leiding behoeft niet aanleiding te worden tot een minder aangename verhouding met en onder het personeel. Tactvolle leiding raakt niet aan de persoonlijkheid van den onderwijzer. Ze controleert, waardeert, helpt, stuwt, corrigeert desnoods, maar kwetst of prikkelt niet. Ervaring leert, dat alle goedwillende onderwijzers belangstellende en waarderende leiding gaarne aanvaarden.”

Zo ziet ieder het, die met toezicht belast is en verscheidene mededelingen komt men tegen, dat de waarde van de school goeddeels afhangt van de deugdelijkheid der leiding.

Deze ideaal geoordeelde leiding vindt men volgens het Verslag slechts aan een minderheid der scholen.

Toch is over 't algemeen de verhouding op de scholen goed, vertoont ten minste geen duidelijke gebreken: De verklaring geeft de inspecteur uit den Briel in een vier-delige satyrisch getinte ontboezeming op bl. 392/3.

Ze culmineert hierin, dat het hoofd der school om maar de lieve vrede te bewaren en eigen gemoedsrust niet te verstoren, Gods water over Gods akker laat lopen en zich beroept op zijn eigen taak als klasse-onderwijzer.

Ook blijkt vrij duidelijk, dat volgens de inspectie als geheel het instituut der schoolvergadering een zeer geringe betekenis heeft.

Het resultaat geeft de inspecteur uit Leeuwarden als volgt aan:

„Nu de schoolhoöden zich dikwijls met de leiding zo weinig bemoeien — om welke reden dan ook — en nu de schoolvergaderingen ook dikwijls zo weinig serieus de zaken bespreken, is het geen wonder, dat de nodige eenheid in allerlei zaken hier en daar ontbreekt. En die eenheid is toch beslist noodzakelijk. Zonder controle en leiding is zij niet te verkrijgen.” (bl. 457.)

Niettemin lezen we herhaalde malen, dat het over 't algemeen aan de plichtsvervulling der onderwijzers niet hapert, wel aan de onderlinge samenwerking.

Niemand zal ontkennen dat de kwestie der leiding van eminente betekenis is. Al het verhandelde in dit verslag, hoe interessante lectuur ook, kan niet aangezien worden als een afdoende behandeling van 't vraagstuk.

Het zevende leerjaar.

Hieraan is een gehele afzonderlijke bijlage gewijd van grote omvang (bl. 465-526).

De algemene strekking is zo samen te vatten: Het 7e leerjaar is alleszins

een onmisbaar deel geworden van de lagere school en niemand zou het meer willen missen. Het stelt echter bijzondere pedagogische eisen, waarom en de leerstof en de behandeling daarvan met de verhouding tussen onderwijzer en leerlingen in vele opzichten moeten verschillen met wat in de lagere leerjaren goed is. Hier en daar wordt ook de wens uitgesproken, dat 't eenmaal moge gevolgd worden door een verplicht achtste leerjaar.

Daarentegen treedt ook naar voren, dat er nog belangrijke weerstand is te overwinnen bij de bevolking. De meerderheid erkent nog geenszins het grote belang van dat zevende leerjaar.

Wie kennis heeft genomen van het Rapport uitgebracht aan het Nut Februari 1929 en opgenomen in de Maartaflevering van de 10e jaargang, zal verstaan, waarom wij met ingenomenheid van bovenbedoelde bijlage gewag maken. Ze leent zich slecht voor enkele aanhalingen; liever sporen wij aan tot rechtstreekse kennismaking.

Voor de velerlei onderwerpen, die nog meer in het Verslag voorkomen menen wij te mogen verwijzen naar het Verslag zelf, waarvan wij de lezing met aandrang aanbevelen. In het bijzonder willen we dan wijzen op de ernstige kritiek door de Inspecteurs bij het Middelbaar onderwijs op het onderwijs in de Nederlandse taal.

Misschien komt 't nog wel eens zover, dat we onze reputatie van slecht te stellen en te spreken wat verliezen. Daarnaast kan men ook in 't verslag zien, hoe wonderlijk snel de „Marchant-spelling" de school heeft veroverd en hoe weinig bewondering de allerjongste ministeriële oekase in zake de spelling heeft opgewekt.

Opmerkingen over den Schoolbioscoop

door W. E. VAN WIJK.

De Nederlandsche Daltonvereniging heeft op 7 November 1936 haar lustrum gevierd in de bioscoopzaal in het Museum voor het Onderwijs te 's-Gravenhage. Het bestuur had mij gevraagd tot die gelegenheid iets te willen mededeelen over den schoolbioscoop; op verzoek van de redactie van Volksontwikkeling laat ik deze mededeeling hier volgen. Ik heb er van afgezien haar nader uit te werken; zij wordt hier dus afgedrukt in geheel dezelfde bewoordingen, waarin ik haar op de vergadering heb voorgelezen.

De schoolbioscoop is een instelling van een twintig jaar geleden. Men had er toen de allergrootste verwachtingen van en men meende, dat zij een

totalen omkeer in het onderwijs te weeg zou brengen. Deze omkeer is uitgebleven en de verwachtingen zijn beschaamd. Men moet het feit, dat in vrijwel alle steden van ons land, waar zoo'n instituut bestaan heeft, het weer is opgeheven niet toeschrijven aan kortzichtigheid der gemeentebesturen of aan den afkeer van de onderwijswereld voor het nieuwe. Indien dit laatste de reden geweest ware, had de ervaring van twintig jaren de tegenstanders wel overtuigd.

Het komt mij voor, dat er andere redenen zijn, waarvan ik U hier een drietal wil noemen:

T e n e e r s t e : een bioscoop is een instrument, dat alleen onmisbaar is als er bewegingen af te beelden zijn. In het onderwijs nu zijn de gevallen, waarin de beweging essentieel is, zeldzaam. Ik denk aan de beweging der bloedlichaampjes door de aderen, welke zich door een film gemakkelijk aan een groote klas kinderen laat vertoonen, dan door middel van een levenden kikker, die — op een houten broekje vastgebonden — onder het microscoop gelegd wordt. Voorts aan de wonderbaarlijke resultaten, die de z.g. vertraagde film oplevert, b.v. om den wasdom van planten te kunnen toonen. Men krijgt daar echter gauw genoeg van; als men voor de kinders eerst een tulp heeft laten uitwaaien, dan nog een anemoon, een roos, een kastanjeknop — dan is het toch al wel mooi geweest. Bijzonder belangwekkend is ook het gedrag van klimplanten. Maar dan verder? Men kan toonen, dat een olifant, een kameel, een lama een telganger is of juist niet en veel van dat soort dingen. Maar wat komt dat er nu voor het onderwijs eigenlijk op aan?

T e n t w e e d e : de ontwikkeling van de film is geheel en al den kant van de amusementsfilm opgegaan en films van cultureele waarde zijn practisch niet te krijgen. Op alle filmcongressen neemt men een motie aan, dat er onderwijsfilms moesten worden gemaakt door samenwerking van cineasten met onderwijzers. Ik zou de film wel eens willen zien, waarvan de onderwijzers verklaren, dat die voor het onderwijs geschikt is. Heel belangwekkend in dit opzicht waren twee films, die juist in de afgelopen week hier ter stede vertoond zijn. Daar was een zuiver cultureele film, die de geschiedenis der aarde in beeld bracht op een zeer dichterlijke en waardige wijze, de film Een Lied der Aarde van Sven Noldan en een speelfilm over Louis Pasteur met Paul Muni in den titelrol. Van de eerste meen ik, dat zij voor het onderwijs van waarde is, terwijl een inspecteur van het onderwijs zeide, dat hij haar totaal waardeloos achtte, te moeilijk, te veel tegelijk biedend, enz. Van de tweede hoorde ik den voorzitter van de centrale filmkeuring verklaren, dat hij haar een onderwijsfilm bij uitnemendheid achtte, terwijl ik er zelf niet anders in zien kan dan (de overigens alleramusantste en aandoenlijkste) romantiek. Het is ermede al venzoo gesteld, als met de historische films, die in de laatste jaren bij

aantallen zijn verschenen: Frederik de Groote, Iwan de Verschrikkelijke, Jud Süß, Fransche en Cubaansche revoluties, enz., enz. Maar waar blijft hierin de historie, de objectieve historische studie?

Ten derde: hetgeen ik meen, dat de voornaamste reden is, is de vervelendheid, de mateloze vervelendheid, die een gevolg is van de noodzakelijke oppervlakkigheid der haastig voortvloeiende beeldjes. Er is geen tijd om een beeld rustig op onze ziel te laten inwerken. Op een reis door een stad of land zien we al maar wegen, als maar draaiende gebouwen en fietsers, waarvan we hopen, dat ze tenminste ergens tegenaan zullen rijden. Maar juist voor dat dit gebeurt, is de fiets al weer een auto geworden of een schoenenwinkel of een cathedraal gebouwd in de dertiende eeuw, zestiende eeuw, voor Christus, na Christus Ik denk wel, dat het anders zou kunnen, maar tot heden behoort de film, geschikt voor het onderwijs, tot het eenige van alle genres, dat niet goed is.

Een gegeven voor een toneelstuk?

door IDA HEIJERMANS.

In de portefeuille van ons leesgezelschap bevond zich de Franse vertaling van het Amerikaanse toneelstuk, dat onder de titel van *Onschuldige Meisjes* in ons land is opgevoerd. Dus voelde ik mij verplicht het stuk te lezen en geen andere titel wist ik voor het volgende te kiezen dan die, welke hierboven staat.

De hoofdfiguur uit *The Children's hour* is een heel jong meisje, eigenlijk een kind nog, dat liegt, bedriegt, op geraffineerde wijze ziekte simuleert, een flauwte voorwendt om aan een straf, die zij verdient, te ontkomen. Zij weet medeleerlingen tot gehoorzaamheid aan haar te dwingen, of door ze te pijnigen, of ze te dreigen met het verklappen van een oneerlijkheid, welke zij te weten is gekomen. Zij is afschuwelijk vroegrijp. Uit een afgeluisterd gesprek tussen een der directrices van het internaat en haar tante, — en zij dwingt de meisjes, die de luistervinken waren, alles te herhalen, — distilleert zij verhalen, welke zij opdist aan haar grootmoeder en die een klad werpen op de twee directrices, welke sedert jaren vriendinnen zijn.

Nu zullen wel allen, die onder kinderen en jongeren hun werk hadden of hebben, van gevallen weten te vertellen, die licht werpen op het abnormale in een of andere leerling en ellende voor een volwassene, welke ervan het gevolg was.

Maar een ontaard meisje, dat in dit toneelstuk de hoofdpersoon is,

behoort toch wel gelukkig tot de zéér grote uitzonderingen. Daarom kan dit stuk aan de zucht naar sensatie, die een kenmerk van onze tijd is, slechts nog meer voedsel geven, ook, omdat de schrijfster een publiek moest boeien en daardoor van allerlei er bij fantaseerde.

Dat kinderen en jongeren onder invloed van een gevreesde kameraad vals getuigen, — het komt voor, helaas!

Maar dit kind weet haar grootmoeder alles te doen geloven wat zij haar opdijst! De oude vrouw onderzoekt niets, holt naar de telefoon, schelt de ouders op van de andere leerlingen, die dadelijk ook van school genomen worden, zonder dat er onderzoek plaats heeft.

Haar neef, de dokter, die met de jongste directrice van de school verloofd is, weet welk een simulante en leugenaarster het kind is, — en toch komt ook hij onder de indruk van al de laster. Hij verbreekt de verloving wel niet, maar doet zijn verloofde zo duidelijk wantrouwen tegen haar voelen, dat zij niet met hem huwen wil.

De andere leidster van het internaat geraakt zo onder de suggestie van de beschuldigingen, dat zij er zich niet aan onttrekken kan, en zelfmoord pleegt.

De dwaze grootmoeder, die alles geloofde en het de ouders der leerlingen geloven deed, komt, als het te laat is, tot de ontdekking, dat haar kleinkind loog.

Niets kan er meer goed gemaakt worden. Zelfverwijt en wroeging zullen voor altijd het deel der vrouw zijn.

Hard en wrang is dit stuk. Geen woord van erbarmen klinkt er in. Als aan het slot degenen, die in het huis zijn, weten, dat de oudste der twee vriendinnen zelfmoord pleegde, gaat niemand kijken. Ook niet de ander, die met de grootmoeder aan het redeneren is. Daarom kan dit stuk slechts de zucht naar sensatie bevredigen, omdat het een gegeven behandelt, dat onmogelijk op het toneel tot zijn recht kan komen.

Zulk een groep volwassenen behoren met het kind tot de uitzonderingsgevallen. Het woord dient hier slechts te zijn aan psychiaters en paedagogen.

Hoe zou de schouwburg met een uitgaand publiek de kansel kunnen zijn, waarvan rustig en overtuigend gesproken wordt over de ontaardingsgevallen van kinderen en jongeren? Dat kon met Boefje het geval zijn omdat Brusse met hem tot barmhartigheid wilde opwekken en een aanklacht formuleerde tegen toestanden, die tot verwildering moesten leiden!

Doch deze Amerikaanse geschiedenis?

Die hoort slechts thuis, van alle franje ontdaan, in de zuiver gevoelde en scherp waargenomen betogen van hen, die tot geen verzonnen „drama's" hun toevlucht hoeven te nemen om te overtuigen, te ontroeren en tot voorzichtigheid met oordelen aan te manen. Als op enig gebied overdrijving en romantiek schaden, dan is het zeker ten opzichte van al de ellende met het psychopatische kind.

Tekenen des Tijds

NAAR AANLEIDING VAN DAVID DE JONG'S STENEN DOOLHOF
door Dr K. F. PROOST.

Van David de Jong Jr., die tot nu toe alleen verzen gepubliceerd had, is thans een roman verschenen „De Stenen Doolhof“, een breed opgezet, episch werk dat de geschiedenis van Amsterdam gedurende meer dan een halve eeuw (1870 tot heden) behandelt. In meer dan één opzicht is deze roman een teken des tijds. Ter kenschetsing van het boek allereerst een paar (ietwat uitvoerige) citaten:

„De avonden ...

Neon-licht. Vlamme letters klauteren in transparanten boven de daken als lucht-acrobaten. Rood en blauw. Lila en goud. De contouren van warenhuizen en hotels als vuur-bouwsels uit Arabische nachten. Pseudo-minarets. Moskeeën ter ere van Kyziazi-Frères. Eenzelfde reclame-specialist schrijft voor Vettewinkel's Verfwaren een aanbeveling op de nachtelijke hemel en voor het Leger des Heils boven het dubieuze water van de Prins Hendrikkade de waarschuwing: „God zoekt het weggedrevene.“ In de kino's kwaakt een saxofoon. Orgelmuziek zwatelt bij op ateliers vervaardigde Venetiaanse hartstocht. De nieuwe middenstand zit op fluweel. Kroonluchters flonkeren. Schoonheid van geslepen glas en kunstzijde. De suggestie van het witte doek. Werelden van rijkdom en weelde. De intimiteit van het bekoorlijke dessous. Het gesanctioneerde bordeel. Het erotische voorlichtingsapparaat voor de ontwakende massa ... (blz. 249)“.

En:

„Peters' woede is gezakt. Tenslotte kan hij er om glimlachen Het is ook zo dwaas. Idioot! Met dergelijke koffers bij zich en met dergelijke broeken aan heeft hij jaren over de wereld geworven Stond bij de pyramide van Cheops. Voer in kleine motorbootjes over het Lago di Maggiori. Was in Tunis. In Marokko. In alle hoofdsteden van Europa. In de Verenigde Staten ... Ja, waar niet al! En nu hij hier komt, in z'n geboortestad en in een sentimentele bui door de stad loopt te mediteren en — natuurlijk vergeefs — deze godvergeten crisis tracht te vergeten en dan de gezellig geroemde Oud-Amsterdamse Kalverstraat bezoekt — jouwt hem een publiek van brooddronken jongens en meiden uit — in 't hartje van de stad nog wel! ... Waarom? ... Uit baldadigheid! ... Uit zucht tot pesten! ... Uit ... Uit ... Ach wat kan het hem ook eigenlijk schelen! ... Hij had niet moeten wandelen. Had een taxi moeten nemen, was zakelijker geweest.

Hij besluit er een eind aan te maken. Zal naar een restaurant gaan. Wil wat eten. Wil een Martini of een Whiskey-Soda of iets dergelijks Zal eens zien! ... Heeft zo'n wec, leeg gevoel in de maag ...

Bij het gebouw van de burgerwacht is het druk. De vestibule is hel verlicht. Een barricade van fraai gelakte auto's verspert de ingang. Stalen helmen blinken. Gewapende jongelui op de stoep. Gummistok en browning op de heup.

Er schijnt wat te doen te zijn ...

Een patrouille zwarthemden holt de stoep af.

Verbouwereerde jongensgezichten kijken haar na.

Zenuwachtige uitroepen

Een mislukt commando.

In de gang staan een paar dames te lachen tegen een luitenant van de Vrijwillige Landstorm. De luitenant presenteert sigaretten. Weer stormt een patrouille zwarthemden de trap af. In 't voorbijgaan heffen luitenant en dames de armen op ... Ze glimlachen om hun eigen romantisch gebaar ... Hoe leuk! ... De patrouille gaat terug. Gelach. Gepraat. Damesgekir. Dun geknepen kreten ...

— Houzee!

— Hôzee!

— Hou —

— zee! ..." (bl. 373/74).

Het beeld dat wij uit deze roman krijgen is wel duidelijk. Het is dat van de moderne stad met haar licht- en klaterleven, met haar brutaliteit en lawaaiërigheid; het is dat van de moderne mensheid met haar conflicten en moeilijkheden, met haar strijd en worsteling; het is het beeld van onze verwarde, opgejaagde tijd. Het is alles up-to-date. Dit betreft de inhoud; het teken des tijds ligt echter ook in de vorm, al hangt deze natuurlijk ten nauwste samen met de inhoud. De vorm is die der moderne zakelijkheid, der rauwheid. Hoe ver zijn wij hier verwijderd van de zoete stijl der romantiek, van het uitvoerige, tot in het uiterste nauwkeurig beschrijvende romanticisme. Alle liefelijkheid is verdwenen, alle minutieuze beschrijving eveneens. Eén enkele bladzijde omspant werelden.

De moderne tijd doet met een boek als van David de Jong zijn intrede in de vorm onzer literatuur. De Jong is volstrekt niet de eerste, IJza Erenboerg, Jef Last, M. Revis, Maurits Dekker gingen voor. Het koortsachtige van de tijd vindt vertolking in hun stijl. De jacht van ons leven weerspiegelt zich in hun schrijfwijze. De rust die hoe langer hoe meer in ons leven ontbreken gaat, ontbreekt evenzeer in hun boeken. Rustiglopende zinnen zoekt ge tevergeefs, evenals zinnen van enkele regels zeldzaam zijn: „Hij besluit er een eind aan te maken. Zal naar een restaurant gaan, wil wat eten." De aanwijzende voornaamwoorden zijn wegge laten. Hoe korter men zich uitdrukt, hoe directer de indruk. Alles slipt en vliegt aan ons voorbij. Zo is het in het leven, zo vinden wij het hier. Alles even. De auteur, die het procédé der moderne zakelijkheid goed

weet te hanteren (en dat doet de Jong) vertolkt inderdaad een stuk werkelijkheid. Dit is geen Nieuwe Gidsstijl, geen geweldheid of hoe men het noemen wil, het is het rennende, woelige leven, dat hier weerspiegeld wordt.

Eén woord ter karakterisering van dit soort boeken hebben wij nog vermeden, het is het filmische in deze schrijftrant. In de Literatuur ontstaat een nauwe band met de film, die door de techniek in staat is gesteld, in snelle en bonte afwisseling, het veelkleurige leven aan ons te laten voorbijgaan. Bij haar geen langzame ontplooiing; beeld na beeld flitst voor ons weg. De invloed van de film op de literatuur wordt duidelijk. Naast het beeld van de grote stad, dat wij filmisch-literair voor ogen kregen, het beeld van Peters in de Kalverstraat, het uittrekken van de zwarthemden, de paar illustrerende woorden: Houzee, als de tekst bij het beeld. Dan volgen andere (niet geciteerde) brokken: relletjes in de stad, het volgende beeld, dat vertoond wordt. En zo voort. — Natuurlijk ligt aan film en literatuur in deze vorm éénzelfde geest ten grondslag: het nerveuse, jachtige, dat ons allen meer of minder beheerst, waarbij alle rust op de oude wijze verloren is gegaan. Het tijdbeeld ook in de vorm, in de stijl uit te drukken is een typerend teken des tijds. —

Dat in onze „moderne“ literatuur oude waarden en waarheden verloren gaan, ligt voor de hand. Het zou moeilijk zijn in deze tijden een aesthetica te schrijven; de tijden der vastheden en dus van de voorschriften zijn voorlopig voorbij. Het was vroeger eenvoudiger voorschriften te geven. Zij kunnen niet anders dan in het gedrang komen, wanneer alle verhoudingen zich wijzigen. En wel heel sterk moesten in het gedrang komen de eenmaal zo beroemde eenheden van den Griekschen wijsgeer Aristoteles, van handeling, tijd en plaats. In verschillende tijden zijn zij in de aesthetica sterk op de voorgrond gekomen en toegepast (met variaties), ook wel bediscussieerd. De lezer weet er allicht iets van. Zij golden vooral voor het drama, maar niet minder voor de epiek. Eenheid van handeling wilde zeggen: er moet een held zijn, om wien personen en gebeurtenissen naar de verhouding van belangrijkheid zich moesten groeperen; eenheid van tijd wilde zeggen: de gebeurtenissen moesten zich binnen niet lang tijdsverloop afspelen, eenheid van plaats: men moest niet telkens van de ene plaats naar de andere worden meegevoerd. Dergelijke regels konden natuurlijk alleen ontstaan en gehandhaafd worden in perioden van betrekkelijke rust en harmonie, waarin personen domineerden.

In een boek als van de Jong vindt ge niet meer één held, één hoofdpersoon om wien het hele boek draait. Er duiken natuurlijk wel personen op, van wie een stuk levensgeschiedenis wordt verhaald. Daar is Peters die jong naar Amerika gaat, omdat hij in Amsterdam geen toekomst heeft, daar is de Haan, een arbeider die zijn strijd strijdt in de arbeidersbeweging; daar zijn de kinderen van Peters, daar zijn de kinderen van

de Haan. Maar als een tijd geen helden kent, hoe kan een boek, dat de tijd weerspiegelt, nog helden beschrijven? De held van onze tijd is het gebeuren en in het gebeuren rijst af en toe, hier en daar, een mens op. Zo gaat het in dit boek ook: Peters is de man van het concern, de Haan de man uit de arbeidersbeweging. Het hadden ook Jansen en Pietersen kunnen zijn. De mens van het heden is enkel deel van de beweging, welke dan ook. De held uit het verleden heeft afgedaan, het gebied onzer activiteit is uiterst klein geworden. Het wekt soms de indruk, dat er alleen nog maar gedrevenen zijn. Er is de grote handeling in het aaneengeknoopte wereldgebeuren. In „De stenen Doolhof" zien wij de wereld handelen, de wereld van het onpersoonlijke. Het wordt. Het groeit. Tekenen des tijds!

De eenheden van tijd en plaats behoeven geen uitvoerige toelichtingen; men mocht niet te veel van het ene moment naar het volgende gesleurd worden, de gebeurtenissen moesten zich, zo zij al jaren bestreken, voorzichtig worden ingeleid: „Ik verzoek den aandachtigen lezer met mij te bedenken dat thans zo en zoveel jaren zijn voorbijgegaan...." of, wanneer de aandachtige lezer mij vergezellen wil naar....". Alles voorzichtige voorbereiding om al te grote schokken te voorkomen. De rust, de harmonie moest bewaard blijven. De moderne roman, het moderne leven uitbeeldend, kan zich hier moeilijk aan storen; wij vliegen de wereld over in auto's en vliegmachines, 's morgens is men in Amsterdam, 's middags in London, voor het eten weer thuis. En ook met iets minder snelle vervoermiddelen is de verplaatsing van een respectabele vlugheid. Wij nodigen iemand niet meer in alle uitvoerigheid uit ons naar het stadje A. op een half uur afstand gelegen te vergezellen. Voor wij het gedaan hebben, zijn wij er reeds. Bezien wij uit dit oogpunt de roman van de Jong, dan is er alweer geen sprake van rust en harmonie, dus van geleidelijke ontwikkeling. In 460 niet al te compres gedrukte bladzijden wordt ons een periode van ruim zestig jaar van een stad beschreven. De dingen ploffen voor ons neer, niet in samenhang, maar als geweldige gebeurtenissen: in drie bladzijden een schets van het ontwakende leven na 1870, dan jeugdleven van Peters, Amerika in zijn geweldige groei, agrarische crisis in Nederland in de 80-er jaren, driekwart bladzijde over de samenhang van de wereldproductie, waar onze misère uit onstond, dan om maar enkele dingen te noemen, staking van 1903, met de tekst van de stakingswetten, de oorlog van 1914, de relletjes in 1934. Alles flitst langs ons heen. De film.

Door de tijd worden wij gesleept, over de wereld worden we meegetrokken en dat alles in rennende vaart. Vorm en inhoud zijn één.

Wij kunnen slechts de éne grote conclusie trekken, die al zo vaak is getrokken, de rust is weg uit ons leven, de rust is weg uit de literatuur. Moeten wij terugverlangen naar de „goede oude tijd"? Stellig niet; de mens trouwens die dat zegt, verlangt nooit verder terug te gaan dan tot

wat hij zelf als rust heeft beleefd. Hij stelt de grens bij zichzelf. Inderdaad verlangt hij de oude tijd niet terug. In de Middeleeuwen schreef men romans van 40.000 verzen en meer, in de 18de eeuw nog epen van honderden verzen, in de 19de nog uitvoerige verhalen. De 20ste eeuw kan ze niet meer produceren, wie ze wel nog schrijft haalt dan ook de hele wereld er bij en behandelt ettelijke geslachten.

Tenslotte de diepste kwestie: is de eenheid inderdaad verloren gegaan? Zijn wij alleen maar onrustige zwervelingen over deze aardbodem? Voorop sta bij de beantwoording van deze vraag, dat de gezichtskring van de mens door de moderne techniek ontzaglijk uitgebreid is. Door de radio, de auto, de telegraaf leeft niemand meer op zijn dorp of in zijn stad alleen. Inderdaad is heel de wereld zijn gebied. Wij reizen nu vlugger van Amsterdam naar New-York dan vroeger van Amsterdam naar Groningen; de hele wereld hangt bovendien samen, wij kunnen met den boer uit Faust niet zeggen: „Laat heel de wereld op zijn kop gaan staan, als 't hier maar blijft bij het oude". Wij hangen af van de gang van zaken in Amerika, in China en elders, als straks ergens de oorlog gaat ontbranden, ontbrandt hij overal. En alles gaat bliksemsnel. 's Maandagavonds lezen wij in onze couranten welke reactie een Zondag genomen besluit door Frankrijk in Amerika verwekt. Ons antwoord kan dus alleen zijn: de eenheid is behouden gebleven. Omdat de heele wereld één is geworden.

Het feit dat velen dat niet aan kunnen is moeilijk te loochenen. Maar eigenlijk kunnen wij tegen geen enkele overgang. Alle overgangen maken slachtoffers. En wij klagen en roepen om de oude tijd. Maar ondertussen gaan wij door, wij schaffen de radio niet af, zomin als onze technische gemakken. Wij gaan toch mede. De radio wordt gebruikt bij het onderwijs en de film eveneens. Al de vragen die zich daarbij kunnen voordoen, kunnen hier natuurlijk niet besproken worden. Kinderen die opgroeien in deze nieuwere wereld begrijpen onze zorgen niet. Zij hebben niet de moeite, die wij bij „aanpassing" hebben. Want het gaat om de aanpassing, zoals men zich eeuwenlang heeft moeten aanpassen.

Stellig is David de Jong's boek een teken des tijds. Echter niet om ons oog te verontrusten. Dergelijke literatuur en kunst hangt ten nauwste samen met de tijd en wordt tenslotte juist door de grote gedachte van de eenheid der wereld gedragen.

Feiten en Pogingen

HET CULTUREEL WERK VOOR DE WERKLOZEN.

Eenkele maandelijksche publicaties van de afd. Onderwijsstatistiek van het

Centraal Bureau voor de Statistiek bieden de gelegenheid te dezer plaatse enige bijzonderheden mede te delen over aard en omvang van het cultureel werk, dat

ten behoeve van de werklozen in ons land wordt verricht. Bedoelde overzichten worden samengesteld door het Centraal Bureau in samenwerking met het Departement van Sociale Zaken, onder welks afdeling Werkverschaffing en Steunverlening dit sociale werk ressorteert en dat door subsidiëring dit werk tracht in stand te houden en uit te breiden.

Het aantal gemeenten, waarin één of meer vormen van cultureel werk werd waargenomen, bedroeg blijkens de gegevens

in Febr. 115 met 31.307 (2.238) deeln.

Maart 116	..	30.622	(3.251)	..
-----------	----	--------	---------	----

April 101	26,465	(3,121)
-----------	--------	---------

Me ₂	94	..	22.486	(2.469)	..
-----------------	----	----	--------	---------	----

Juni	92	20.477	(2.318)	"
------	----	--------	---------	---

Juli	86	„	13.754	(1.159)	„
------	----	---	--------	---------	---

Aug. 80	10.452	(251)
---------	--------	--------

De cijfers tussen () geven het aantal vrouwelijke deelnemers aan, dat in het vorige getal begrepen is.

In Maart 1936 is met 116 gemeenten het maximum-aantal bereikt en daarna daalt het aantal gemeenten vrij snel. Overigens hield men er rekening mede, dat in sommige gemeenten ook door werklozen uit naburige, niet medegedeelde, gemeenten aan het culturele werk wordt deelgenomen; deze omliggende gemeenten hebben dan voor hun werklozen in de „centrale gemeente” toegang bedongen.

De lijn van het aantal deelnemers loopt vrijwel parallel aan die der deelnemende gemeenten. Ook daarin valt een sterke daling waar te nemen, nl. van 31.307 in Februari op 10.452 in Augustus.

De daling van de aantallen gemeenten en deelnemers vindt blijkens de verslagen een afdruipende verklaring in de verminderde belangstelling van de kant der werklozen in voorjaar en zomer. Het schijnt, dat de lokking der vrije natuur voor velen te sterk is, terwijl andere het werk op de cursussen vaarwel zeggen om hun groente- en bloementuintje te verzorgen. Tenslotte doen zich hier nog andere seizoenen-

invloeden gelden, nl. het vinden van tijdelijke arbeid in deze periode.

Het sterke verloop in voorjaar en zomer is voor verscheidene gemeenten de aanleiding geweest om het cultureel werk gedurende dit tijdperk stop te zetten. Deze stopzetting heeft inmiddels het aantal deelnemers weer ongunstig beïnvloed daar nu ook de liefhebbers, die overbleven, in de betrokken gemeenten, afgevoerd moesten worden.

Intussen bedenke de lezer nog, dat de statistiek hen, die uitsluitend aan sport of ontspanning deelnamen, niet medetelde bij de aantallen deelnemers aan het cultureel werk.

Een groot aandeel in het werk hebben Amsterdam en Rotterdam. De eerstgenoemde gemeente telde 9064 en de laatstgenoemde 7459 deelnemers in Februari; voor Augustus bedroegen de aantallen resp. 2284 en 1763. In deze beide gemeenten is de achteruitgang blijkbaar wel zeer sterk geweest en beliep resp. 75 en 76 pct.

Een nadere beschouwing van het verloop van het aantal deelnemers aan de onderscheidene vormen van het cultureel werk — welke wij straks nader zullen bespreken — over de periode Februari t/m Augustus geeft ons het volgende beeld

	cursussen	werk- objecten	centrale werk- plaatsen
Februari	38.789 (3.391)	2.042	1.576
Maart	35.676 (4.348)	2.230	1.871
April	32.397 (4.033)	2.153	1.745
Mei	25.754 (3.549)	2.172	1.837
Juni	21.769 (3.315)	2.049	1.748
Juli	13.713 (1.332)	1.859	1.647
Augustus	8.524 (371)	1.916	1.806

Zoals uit de gegeven cijfers blijkt, geldt de hiervoor reeds geconstateerde verminderde belangstelling in het bijzonder de cursussen, terwijl de bezetting van de werkobjecten en centrale werkplaatsen zich heeft gehandhaafd. Een

bijzonderheid, waarmede de lezer bij de beschouwing der cijfers nog rekening heeft te houden is het feit, dat vele personen verschillende cursussen gelijktijdig volgen, terwijl het ook voorkomt, dat één persoon aan meerdere vormen van het culturele werk deelneemt. Hierin zoekt men tevens de verklaring van het verschijnsel, dat het aantal cursisten groter is dan het totaal aantal deelnemers aan het cultureel werk, bij welk laatste aantal de dubbelstellingen zijn geëlimineerd.

Waaruit bestaat nu dat cultureel werk? Ook daarop geven de verslagen het antwoord. Men kan onderscheiden cursussen, werkobjecten, centrale werkplaatsen, kampwerk en sport en ontspanning. Het Februari-overzicht onderscheidt de cursussen weer in praktische, in theoretische en in praktische en theoretische cursussen. Er waren in die maand 11500 deelnemers aan praktische cursussen, w.o. 26 vakcursussen voor metaalbewerkers (o.a. 11 cursussen voor bankwerkers en 9 lascursussen), 17 schilderscursussen, enz.

Het doel dezer praktische cursussen bestaat in hoofdzaak uit het onderhouden en uitbreiden der reeds verkregen vakbekwaamheid. Van enige concurrentie met de nijverheidsscholen, waarvoor men in daarbij betrokken kringen wel eens bevreemd schijnt te zijn, kan en mag geen sprake zijn. Devakopleiding behoort uitsluitend op de daartoe opgerichte nijverheidsscholen thuis. In het algemeen beperkt men zich er dan ook toe slechts hen tot de vakcursussen toe te laten, die reeds een nijverheidsschool bezochten en daarna praktisch in het vak werkzaam waren. Uiteraard dwingen de omstandigheden er nogal eens toe van deze stelregel af te wijken; soepelheid is wel een der eerste vereischten bij dit gehele werk.

De theoretische cursussen telden in Februari 21756 deelnemers. Onder die cursussen waren o.m. 42 cursussen in moderne talen, 30 cursussen in Esperanto,

30 cursussen Nederlands, 53 hand- en vaktekencursussen, 33 cursussen ziekenverpleging, verbandleer of E.H.B.O., 28 cursussen „algemene ontwikkeling“, enz.

Onder de praktische en theoretische cursussen nemen de dienstbodencursussen een afzonderlijke plaats in. Op deze cursussen, welke in Februari in 13 gemeenten aangetroffen werden, tracht men het werkloze fabrieksmeisje die elementaire huishoudelijke kennis bij te brengen, welke ten minste nodig is om een betrekking in de huishouding te kunnen aanvaarden. Hier is men dus wel terecht gekomen op het terrein van het nijverheidsonderwijs. In de eerste plaats hoopt men met deze cursussen het werkloze fabrieksmeisje een lonende, meer vrouwelijke werkkring te bezorgen, terwijl men zó tegelijkertijd in de behoefte aan Nederlands huispersoneel tracht te voorzien.

Uitvoerige bijzonderheden over de speciale werkobjecten voor jeugdige werklozen treffen wij eveneens in het Februari-overzicht aan. In 44 gemeenten waren bij de werkobjecten ruim 2000 deelnemers werkzaam. Deze werkobjecten — wel te onderscheiden van het werk in de werkverschaffing — treffen wij in velerlei vormen aan. Wij vinden o.m. melding gemaakt van aanleg en onderhoud van sport- en andere terreinen, het bouwen, verbouwen en restaureren van musea, jeugdhuizen, kinderbewaarplaatsen, openluchttheaters, zweminrichtingen, enz.

Een der mooiste vormen van het cultureel werk vormen de z.g. centrale werkplaatsen. In de ruim 20 gemeenten, waar men deze instellingen aantreft, zijn daar jeugdige werklozen overeenkomstig hun opleiding werkzaam in werkplaatsen, die wat werk, werktijd, discipline enz. betreft zoveel mogelijk bij het normale bedrijfsleven aansluiten. In totaal zijn in deze werkplaatsen gemiddeld 1800 deelnemers werkzaam.

De werklozenkampen floreren van-

zelsprekend vooral in het zomerseizoen. Telden zij op het einde van Februari 852 deelnemers, op het einde van juni bedroeg het aantal 1737. Men kan de kampen onderscheiden in z.g. korte kampen (duur $\pm$ 1 week) en z.g. lange kampen (duur $\pm$ 8 weken¹⁾. Bijzondere vermelding verdient het R.K. werkkamp Bouvigne in Noord-Brabant, alwaar steeds ongeveer 100 meisjes in opleiding zijn voor dienstbode.

Na deze uiteenzetting van de onderscheidene vormen van het cultureel werk is het hier wellicht de plaats om wat nader in te gaan op de hierboven vermelde vergelijkende cijfers. Hoe komt het toch, dat de cursussen zó snel verlopen, terwijl de werkobjecten, centrale werkplaatsen en werkkampen daarentegen in trek blijven? Wij geloven er niet ver naast te zijn, wanneer wij hierin het verlangen naar productieve arbeid zien. In de cursussen herleeft uiteraard voor de deelnemers steeds iets van de onnatuurlijke schoolse sfeer. Daar komt men om onder leiding nog iets te leren. Geheel anders is over 't algemeen het werk der speciale werkobjecten, centrale werkplaatsen en werkkampen. De werkloze jonge man krijgt daar eerst volop de gelegenheid de jeugdige energie op de gewenste productieve doeleinden te richten. Hier heeft hij niet het op de duur zo ontmoedigende gevoel te worden bezig gehouden. Hij kan er werken aan zwembaden, jeugdehuizen enz. en ziet uit de samenwerking iets geboren worden, waarvan het maatschappelijk nut hem klaar voor ogen staat en welks groei hem een vreugde en voldoening is. Het zelfvertrouwen wordt bij dit werk eerder teruggevonden en gesterkt.

Tenslotte de sport en ontspanning. In het Maart-overzicht zijn de resultaten opgenomen van een speciaal onderzoek naar de zorg voor sport en ontspanning

voor werklozen. In 56 gemeenten werd blijkens dit onderzoek voor sport en ontspanning gezorgd. De vormen, waarin dit geschiedt, lopen nogal uiteen. Naast 6 gemeenten, waar uitsluitend sportbeoefening (vooral voetballen) voorkomt, treft men ook gemeenten aan, waar het werk uitgebreider is en dikwijls door excursies, lezingen, voordrachten, wetenschappelijke films, enz. een meer ontwikkelend karakter draagt. In enkele gemeenten kunnen de werklozen gratis boeken uit de bibliotheken lenen.

In 36 gemeenten heeft men speciale ontspanningshuizen voor de werklozen ingericht. Daar kunnen zij hun tijd doorbrengen met lectuur, dammen, schaken, kaarten en andere gezelschapsspelen, terwijl er somtijds ook wedstrijden worden gehouden. Verschillende besturen maakten melding van lezingen, excursies, enz. voor bezoekers der tehuizen.

Op te merken valt hierbij, dat in vele gemeenten slechts door hen, die reeds aan het ontwikkelingswerk deelnemen, aan het sport- en ontspanningswerk deelgenomen kan worden. Hier mag dus het aangenamen slechts in vereniging met het nuttige genoten worden.

Ook de hygiëne is niet vergeten. Wij vinden tenminste melding gemaakt van gratis baden voor werklozen.

In enkele der geraadpleegde overzichten zijn de gegevens per gemeente vermeld en juist daardoor is men in de gelegenheid vergelijkingen te maken, welke dikwijls een verrassend resultaat opleveren. Wij moeten het echter bij deze summier opsomming laten en verwijzen daarom hen, die bij deze vorm van sociaal werk geïnteresseerd zijn, met nadruk naar de publicaties, welke voor belangstellenden bij de Onderwijsstatistiek gratis verkrijgbaar zijn²⁾.

v. d. M.

¹⁾ Voor nadere bijzonderheden omtrent het kampwerk verwijzen wij naar het artikel van G. J. Visser in de 17e jaargang (blz. 259 e.v.).

²⁾ Mededelingen Nos. 59, 62, 63, 66.

JEUGBEWEGING

KATHOLIEKE ACTIE EN R.K. VRIJE
JEUDEVORMING.

In alle R.K. jeugdverenigingen begint ¹ men deze winter met het uitwerken van een jaarprogram van Katholieke Actie. De oorsprong hiervan ligt in een verklaring van het Episcopaat in Juni 1934, waarin de R.K. jeugdverenigingen werden opgeroepen tot het „hiërarchisch apostolaat“ en van de bisschoppen de zending ontvingen om „volgens de voorschriften van Z.H. Paus Pius XI onder leiding van de resp. Bisschoppen en de door hen aangestelde geestelijkheid, in hunne bisdommen de Kerk een behulpzame hand te reiken en de herderlijke bediening aan te vullen“.

Nadat deze verklaring bekend was geworden, gingen allerlei organisaties aan het werk. Van eenheid in de actie was echter geen sprake. De Interdiocesane Jeugdcommissie heeft nu deze zomer — nadat zowel Paus als bisschoppen zich voor eenheid in het werk hadden uitgesproken — een jaarprogram van katholieke actie voor de gehele mannelijke en vrouwelijke R.K. jeugd opgesteld, in samenwerking met de verschillende vormen van R.K. jeugdwerk in Nederland.

Het program, dat als opschrift de naam „Aposteljeugd“ draagt, is verdeeld in drie delen. I. Leer der Kerk. II. Practische besprekingen (betreffende het geloofsleven). III. Gemeenschappelijke acties.

Het laatste deel bevat de volgende punten: Eucharistisch Triduum ¹⁾ voor-mannelijke en vrouwelijke jeugd (met inschrijving in het Apostolaat des Gebeds). Met behulp der Liturgische vereniging een bewuste en fijnverzorgde beleving der H. Mis (Gregoriaanse zang, vertegenwoordiging enz.). Fijn verzorgd Pinksterfeest van de gezamenlijke jeugd. Wapenschouw en Congressen door de eigen verenigingen verzorgd.

¹⁾ Driedaagse wijdingsbijeenkomst.

NED. JONGELINGS VERBOND.

Als gevolg van het zich steeds uitbreidende jongenswerk van het Verbond, werd op de einde Oktober gehouden Bondsbestuursvergadering besloten tot het aanstellen van een tweede jongenswerk-sekretaris. Het zal vooral de taak van deze sekretaris zijn de verschillende jongensclubs te bezoeken, een arbeid waaraan grote behoefte blijkt te bestaan. De eerste jongenswerk-sekretaris houdt zich voornamelijk bezig met de leidersvorming.

A.R.J.A. TOOGDAG.

Op de derde Oktober hield de Anti Revolutionnaire Jongeren Actie haar jaarlijksche toogdag, ditmaal te Apeldoorn. Er waren ongeveer 400 deelnemers: de vertegenwoordiging van de verschillende clubs bedroeg wel 50% meer dan het vorig jaar. De voorzitter, Dr. L. W. G. Scholten sprak een openingsrede uit, waarin hij wees op de veranderingen die zich in het staatkundig leven voltrokken en op de verandering die zich momenteel in de geesten afspeelt. Als voorbeelden haalde de spr. hierbij de N.S.B. en de S.D.A.P., de liberale groepen en de R.K. Staatspartij aan. De enige macht die dezelfde werkwijze blijft toepassen, is de geest van Moskou. De hulpmiddelen van de landen van goeden wil zijn vele, maar niet voldoende. Dit komt omdat de mens zich steeds moet bepalen tot de beangstigende vraag: geef mij een plaats om te staan. Een plaats die onafhankelijk is van al het vergankelijke. Zulk een plaats heeft ons land en hebben de jongeren nodig. Het enig onvergankelijke is het onvergankelijke van God. Spr. besprak daarna de brief aan de Hebreëen.

Verder hield Prof. Dooyeweerd een referaat over de onvergankelijke christelijke staatsidee.

DE VRIJZ. JEUGDBEWEGING NAAR AMERIKA.

In de afgelopen zomer gingen zestien jongeren uit de V.C.J.B. en V.C.S.B., naar Amerika om op uitnodiging van de Amerikaanse vrijz. chr. jeugdorganisaties, de jaarlijkse konferentie van het „Leiden International Buro“ mee te maken.

Op het kongres waar ruim 225 jongeren aanwezig waren, werd van gedachten gewisseld over de vrijheidsidee en over vragen van oorlog en vrede. Verder werden er door de afgevaardigden van verschillende groepen inleidingen over het eigen werk gehouden. Dat dit vruchtbaar kan zijn, bleek wel uit het feit, dat de Amerikanen na de Hollandse inleiding, onmiddellijk het plan opvatten, ook werklozenwerk te gaan organiseren, zoals de V.C.J.C. dat in ons land doet.

JOODSE JEUGDFEDERATIE.

Op de 17e algemene vergadering van de J. J. F., welke 27 September i.l. te Amsterdam werd gehouden, werd o.a. de volgende motie aangenomen:

„De Algemene Vergadering enz., constaterende, dat de Joden, ook in landen waar de emancipatie gehandhaafd is, meer en meer beschouwd worden als een aparte, nationale groep, en dat bovendien, speciaal voor de Joodse jeugd, niet-Joodse idealen en stromingen aan betekenis verliezen,

voorts constaterende, dat, ondanks de hierdoor in sommige kringen groeiende sympathie voor Palestina en verlangen naar Joodse waarden, een groot deel van deze jeugd nog niet de betekenis heeft erkend van de levenshouding en het levensdoel, die het eigen volk haar kunnen geven, en daardoor de kracht mist, zich te richten naar een eigen Joodse toekomst,

sprekt als haar mening uit, dat het de taak der Federatie is, om, temidden van de huidige verwarring, de Joodse jeugd de weg te wijzen, door binnen de Federatie het besef van verbondenheid

met de geschiedenis en de cultuur van ons volk nog meer dan te voren te versterken en de daardoor in galoeth (ballingschap) hernieuwde nationale krachten uitsluitend te richten op de strijd voor vrijheid en herleving van ons volk in Erets Jisraeel.“

A.M.V.J. IN INDIE.

Inde Augustus opende de Amsterdamsche Maatschappij voor Jongemannen, (een Hollandse tak van de Young Men Christian Association) haar tweede clubhuis, en wel in Soerabaja. Het eerste werd in het voorjaar te Batavia geopend. Dit is het begin van het gewone werk van de A.M.V.J. in Indië. Zoals bekend is werd reeds sinds Mei 1932 crisiswerk verricht. Over deze arbeid, in Bandoeng, Malang en Buitenzorg, vindt men een overzicht in het Oktober-nummer van „De Stuwijng“, het maandblad der A.M.V.J.

PADVINDERS-JAMBOREE 1937.

In de padvinderebeweging is men reeds lang bezig met de voorbereiding van de Wereld-jamboree die in 1937 te Vogelenzang zal worden gehouden. Leiders uit allerlei landen zijn deze zomer al een kijkje wezen nemen. De deelname der padvindere zal niet gering zijn. Uit Engeland zullen 5 à 6000 jongens komen, uit Polen een 500, Amerika zal eveneens een grote groep zenden, in Ned. Indië probeert men klaar te krijgen dat 100 jongens naar Vogelenzang zullen gaan.

In Vogelenzang is men al druk aan 't werk. Voortrekkers kappen, zagen en rooien, verzamelen brandhout enz. Met de dienst der P.T.T. zijn besprekingen gevoerd betreffende de inrichting van een volledig postkantoor op het kamp-terrein. De Spoorwegen maken reeds plannen tot tijdelijke uitbreiding van het station Vogelenzang; waarschijnlijk zullen t.z.t. voor deelnemers-padvindere speciaal lage tarieven worden ingevoerd.

DE NATIONALE JEUGDSTORM.

„De Stormmeuw“, het 14daags blad van de Nat. Jeugdstorm, bevat in het nummer van 15 Okt. een soort beginselverklaring, waarvan wij hier een en ander overnemen.

„De jeugd is verdeeld en de jeugd zal weer één moeten worden, dat willen en dat zullen wij bereiken.“ „Wij roepen ze (de andere jeugd, aan wie de N.J.S. ten voorbeeld wil zijn) toe: Wordt Stormer, neemt afscheid van de jeugd van oude mannen en vrouwen, van de debatterenden en verdeelden. Help mede aan de wederopstanding van de Ware Jeugd, wees ook de futlozen ten voorbeeld, wees ook een vurig strijder, hang ook met hart en ziel ons doel, het doel van de N.J.S. aan: Vorming van een eendrachtige en Nationale Jeugd!“

VRIJZ. DEMOCRATISCHE JONGEREN.

Op 31 Oktober i.l. hield de V.D.J.O. haar algemene vergadering in Blaricum. Mr. A. M. Joekes sprak een rede uit over „Jongeren en democratie“, waarin spr. met nadruk betoogde dat het onwaar is, wat men de laatste tijd van allerlei kant wil doen voorkomen, dat het in de wereld van nu uitsluitend gaat om fascisme of communisme. Het antwoord behoort te zijn: geen van beide. Na de beginselen van de democratie te hebben uiteengezet, zei spr. dat de V.D.J.O. een roeping heeft, vooral daar waar van alle zijden een aanslag op de volksoverheid wordt gepleegd. Ieder lid van de V.D.J.O. moet de waarde van een

democratisch staatsbestuur beseffen (daar toe is ook studie nodig) en mede trachten dit in stand te houden. Het blijft de weg van de V.D.J.O. deze algemene begrippen te bespreken zonder zich rechtstreeks met de politieke vraagstukken te bemoeien.

Uit de verslagen die gedurende het huishoudelijk gedeelte der vergadering werden besproken, bleek dat de organisatie in het afgelopen jaar sterk is gegroeid. Niet minder dan 10 nieuwe afdelingen werden opgericht. Met algemene stemmen werd staande de vergadering besloten het maandblad „Jongeren en Democratie“ vanaf 1 Jan. 1937 om de 14 dagen te doen verschijnen.

VOLKSEENHEID-CONFERENTIE.

Van 13 tot 15 November is te Amersfoort in de School voor Wijsbegeerte de derde Volkseenheidsconferentie gehouden, met als deelnemende organisaties de Unie van R.K. Studentenver., de Ned. Chr. Stud. Ver., de Vrijz. Chr. Stud. Ver., de Calv. Stud. Bew., de Soc. Dem. Stud. Ver., de Vrijz. Dem. Jongeren Org., de Bond van Jonge Liberalen, het Nat. Jongeren Verbond en de Anti Fasc. Stud. Ver.

De onderwerpen van bespreking waren:

Karakteristiek van arbeiders-, boeren- en studentenleven, door Dr. H. v. d. Wielen; Ordening, door Ir. H. Vos, Prof. H. A. Kaag, Dr. C. Beekenkamp; Werkloosheid, door Prof. Mr. A. C. Josephus Jitta; Welke wegen en middelen van internationale samenwerking zijn ons praktisch nog mogelijk, door Mr. H. E. Scheffer. W. K.-H.

SPELEN EN FEESTVIEREN, WIE DOET ER MEE?, door Aafje Fokker.

Het boekje „Kinderfeesten“, dat zich in de loop der jaren steeds in een grote belangstelling mocht verheugen, is wederom uitverkocht. In plaats van een herdruk verschoont men „Spelen en Feestvieren, wie doet er mee?“. Er bleek n.l. langzamerhand steeds meer vraag naar spelletjes, wedstrijden e.d. om te gebruiken bij feestelijke gelegenheden, in vacaties, of bij slecht weer. In dit boekje staat dus nog meer praktische raad, die onmiddellijk in toepassing gebracht kan worden. Wij hopen dat ook dit boekje zijn weg vindt en een prettig bezit zal zijn voor allen die graag met kinderen spelen en van harte feestvieren. Evenals „Kinderfeesten“ gaat ook dit boekje de wereld in onder het motto: „Laat het leven soher zijn, doch rijk aan feesten“. Prijs 90 ct., in linnes band 60 ct. meer.

Inhoud: Inleiding — Over voorbereidingen en programma's voor kinderfeesten — Gewone spelen — Zelf te maken gezelschapsspelen — Spelen met pandeersbeuren — Wedstrijdspelen — Charade en verhalenrupselen — Schimmenspel en poppekast.

Een nieuwe reeks „Akkerklokjes“:

De serie AKKERKLOKJES is een nieuwe reeks kinder verhalen met godsdienstige achtergrond voor de leeftijd van ongeveer 7 tot 14 jaar, onder redactie van R. Oostra.

Het doel van deze serie is:

1°. Geschiede verhalen te verstrekken bij de nieuwe Zondagschoolcursus „Het jaar rond op Gods akker“ van R. Oostra.

2°. Naast de bestaande boekjes een reeks zeer goedkope verhalen uit te geven voor uitdelling op feesten van Zondagscholen, kinderkerken, verteluurten enz. Door de lage prijs van deze boekjes zal het, naar wij hopen, thans ook voor de meest bescheiden kas mogelijk zijn iets aardigs aan de kinderen mee te geven op een Kerstfeest, Zomerfeest enz.

De boekjes verschijnen in een fris omslag en zijn keurig geïllustreerd.

De bovenvermelde leeftijd is zeer ruim genomen; in de praktijk zal het ene deeltje meer naar de jongere, het andere meer naar de oudere kant gericht zijn.

Als eerste zijn verschenen:

Nr 1: UK's KERSTFEEST, door Dora Coolisma, met illustraties van Johan Faber.

Bestemd voor kinderen tot ± 10 jaar. Kleine Uk, die juf „niks liet“ vond, en voor haar alleen geen kerstcadeautje koopt, leert op het Kerstfeest inzien dat Jesus kwam voor allen en dat hij alle mensen liefhad. (Geschiede als verteld bij „Het jaar rond op Gods akker“ deeltje I, blz. 32 en deeltje II, blz. 32.) Prijs 25 ct.

Nr 2: DE BLIJDE BOODSCHAP ONDER DE INDIANEN, door R. Oostra, met illustraties van Johan Faber.

Bestemd voor kinderen van ongeveer 9 tot 14 jaar. Een indianenverhaal, dat de invoering van het Christendom onder indianenstammen behandelt en vertelt hoe de jonge moonsman reysierv door leed en strijd heen. (Geschiede als verteld bij „Het jaar rond op Gods akker“ deeltje III, blz. 18, over de invoering van het Christendom in drie streken. Het laatste hoofdstuk „Een andere Jona“ kan verteld worden bij de Jona-geschiedenis, maar ook bij Ruth, terwijl de eerste hoofdstukjes verteld worden bij het motto: „Liefde tot den vijand“.) Prijs 25 cent.

Verkrijgbaar bij de boekhandel en bij

VAN GORCUM & COMP. N.V. - UITGEVERS - ASSEN

Van Gorcum's Verhalenbundels:

Algemene verhalen

Nr I: HET GROEIENDE LEVEN, bloemlezing, bijeengebracht door G. A. ter Braak-Huizinga, W. L. Crull, Tony de Ridder en D. A. Vorster; bandontwerp L. A. Kortenhorst.

Nr II: LICHT E BLOEI, bloemlezing, als vervolg op „Het groeiende leven" bijeengebracht door G. A. ter Braak-Huizinga, W. L. Crull, Tony de Ridder en D. A. Vorster; bandontwerp H. de Vries.

Nr III: KLEINE FAKKELS, bloemlezing, bijeengebracht door I. C. Thomson-Wentholt en ingeleid door D. A. Vorster; bandontwerp H. de Vries.

Nr IX: VERTELLEN! LUISTERJE MEE? Verhalen voor Kleuters door Aafje Fokker, ingeleid door Henriëtte J. Kluit, met bandontwerp en illustraties van Aafje Bruyn.

Bijbelse verhalen:

Nr IV: HEBBREEUWSE HELDEN, naar het Amerikaans van Rufus M. Jones, door I. C. Thomson-Wentholt.

Nr VIII: JEZUS EN ZIJN VRIENDEN, naar het Amerikaans van Rufus M. Jones, door I. C. Thomson-Wentholt, ingeleid door J. Jac. Thomson; bandontwerp Ger. Mohr.

Nr V: HET HELDENLEVEN VAN PAULUS, naar het Amerikaans van Rufus M. Jones, vrij bewerkt door I. C. Thomson-Wentholt, ingeleid door D. A. Vorster. Met een kaartje.

Kerstverhalen:

Nr VI: DE STER VAN BETHLEHEM, een bundel Kerstverhalen, verzameld door C. Jacobs, ingeleid door Dr G. Horreüs de Haas.

Nr VII: HET BLIJDE GEHEIMENIS, een tweede bundel Kerstverhalen, verzameld door C. Jacobs, ingeleid door Dr G. Horreüs de Haas.

Paasverhalen:

Nr X: TOEN HET BEGON TE LICHTEN.... Een bundel Paasverhalen, verzameld door Corrie Jacobs, ingeleid door Dr G. Horreüs de Haas.

De prijs is nu 90 cent per stuk; voor uitdelingen bij 25 ex. van één nummer 75 ct. Bij aanschaffing van één volledig stel van 10 nummers worden deze eveneens geleverd à 75 ct. per stuk. Gebonden exemplaren steeds 60 ct. per stuk hoger in prijs.

Verkrijgbaar bij de boekhandel en bij

VAN GORCUM & COMP. N.V. - UITGEVERS - ASSEN

VOLKS 718 386 **ONTWIKKELING**

**MAANDBLAD UITGEGEVEN VOOR DE
MAATSCHAPPIJ TOT NUT VAN 'ALGEMEEN
' ONDER REDACTIE VAN :**

Prof. Dr. PH. KOHNSTAMM, L. C. T. BIGOT, Prof. R. CASIMIR, A. H. GERHARD,
Prof. Dr. J. H. GUNNING Wz., Dr. Ph. J. IDENBURG, Dr. K. F. PROOST,
G. VAN VEEN, J. HOVENS GREVE, Secretaris

Jan Nieuwenhuysen
1784

PER
JAAR
F 8.75

VAN GORCUM & COMP. N.V.
UITGEVERS ===== ASSEN

PER
NUMMER
F 0.75

INHOUD VAN AFLEVERING 4.

	Bladz.
Tekenen des tijds.	
Symbool en intellect, door Ph. Kohnstamm	97
Toneelspelen door kinderen, door H. J. van Wielink	99
Wat heeft het referendum van „De Groene“ ons geleerd, door Mr. W. Verkade	105
Aesthetische waarde? door Ida Heyermans	116
Een misgreep, door G. van Veen	117
Feiten en Pogingen	120
Jeugdbeweging	123
Boekaankondiging	126

Verschenen:

DE BESTEDING VAN DE VRIJE TIJD DOOR DE NEDERLANDSE ARBEIDERS

uitkomsten van een enquête onder 621 arbeiders
door

Dr. A. BLONK en **Dr. J. P. KRUIJT**
met medewerking van **E. W. HOFSTEE**
doctorandus soc. geogr.

Prijs f 1.50

NUTSUITGEVERIJ CENTRAAL STATION, AMSTERDAM

Tekenen des Tijds

SYMBOOL EN INTELLEKT

door PH. KOHNSTAMM.

De periode der Europese kultuur, die ten einde loopt — al zullen wij nog lang met haar nawerkingen te worstelen hebben — legde eenzijdig den nadruk op de waarde van het individu tegenover de gemeenschap. Dat betekende tevens dat zij eenzijdig intellektueel was gericht. Want het intellekt is de scheidende functie van den geest; kritiek en scheiding, althans onderscheiding, zijn immers synoniemen, de emotie daarentegen is wat verbindt en de gemeenschap vormt.

Daarmee hangt ten nauwste samen, dat in zulk een periode de waarde van het symbool niet meer wordt verstaan. Want het symbool — een vlag bijv. of een lied, een strijdleuze of een gebaar komt juist daar te hulp, waar de uitdrukking in het woord, althans in het woord alleen, blijkt te kort te schieten, waar de drijvende emotie naar rijker uitdrukkingsmiddel verlangt. En tegen het traditionele symbool, dat herinnert aan grote gemeenschappelijke ervaring en doorleving, richt zich dan ook de verstandelijke kritiek.

Het zijn — Gode zij dank — niet uitsluitend de nieuw-opkomende, anti-democratische bewegingen en stromingen, die blijk geven de waarde, ja de noodzakelijkheid van het symbool in het volksleven te beseffen. De afgelopen weken hebben tot tweemaal toe ons laten zien, hoe het intellektualistisch-individualistisch getij bij ons en elders zijn hoogtepunt heeft overschreden; beide keren waren Koningschap en Huwelijk in het symbool betrokken.

Voor de eerste maal in zijn geschiedenis zag het Engelse volk zich voor de vraag gesteld of aantasting, metterdaad en openlijk, van het huwelijk als uitsluitende en levenslange levens-gemeenschap verenigbaar mag zijn met het symbool van de staatkundige eenheid van het Britse gemenebest. Zijn hyperintellektuele critici als Lloyd George en Bernard Shaw — Chesterton zou, leefde hij nog, vermoedelijk hebben opgemerkt, dat dit juist geen Engelsen waren, maar een Welshman en een Ier — vonden niets dan dwaze aanstellerij in de oppositie van een premier, die zich gewichtig wilde maken en van een aartsbisschop die ex officio opkwam voor de verouderde opvattingen van zijn kerk. En de Rothermere's en de Mosley's zouden gaarne in troebel water hebben gevisst. Maar de overweldigende meerderheid van volk en volksvertegenwoordiging bleek wijzer. Zowel de schending van de beide symbolen, die in het oorspronkelijke plan lag, als die van het Huwelijk alleen — dat immers zou de betekenis van de „morganatische" oplossing zijn geweest — werd onverbiddelijk afgewezen door de verantwoordelijke leiders van Kerk en Staat; oppositie

van betekenis vond ten slotte hun houding niet. Met echt-Engelsen zin voor common sense en loyaliteit schaarde de parlementaire oppositie zich ten volle achter de Regering. Voor de formeel juistere, maar materieel wellicht nog pijnlijker oplossing van een „sauver les apparences" achter een niet ernstig-bedoelde façade heeft de eerlijkheid en de goede smaak van de direkt betrokkenen het Engelse volk en het Gemeenebest bewaard. Die uitslag is waarlijk een gelukwens waard.

* * *

In Nederland stond men voor eens gans andere beslissing. Hier geen conflict van politiek en algemeen-menselijke verhoudingen; de vreugde van een jong en blij mensenpaar mocht en kon gedeeld worden door ieder, wien de angst voor het symbool geen parten speelde. Want, natuurlijk, ook dit huwelijk was niet de daad van twee willekeurige, ons onbekende jonge mensen. Er lag de belofte in van de voortzetting van dat symbool der Volkseenheid, dat het Koningschap, in den zin als wij het in Nederland kennen, tot uitdrukking en beleving brengt.

Daarom was het niet zeker van te voren, dat niet ook in ons land die onwennigheid van den „intellectueel" tegenover het symbool zou blijken. Want ook de intellectueel, heeft, meer dan hij zelf beseft, zijn gehechtheid aan symbolische gebaren. Men kan immers van den strijd zelf tegen het symbool weer een criterium maken en dat dan vasthouden met de kracht van al de gevoelens, waarvan symbolen nu eenmaal de dragers zijn. Toen ons vorig nummer ter perse ging kon men dan ook slechts de hoop koesteren, dat de oude klassenstrijdgedachten aan het verbleken waren om plaats te maken voor een ernstig gemeenschappelijk zoeken naar een waarlijk Nederlandse volksgemeenschap.

Thans mag met dankbaarheid geconstateerd worden, dat elke storing uitbleef, ja dat de overgrote meerderheid van hen, die nog voor weinig jaren zich genoopt voelden demonstratief van feesten weg te blijven, die ons Koninghuis betroffen, thans openlijk van een andere houding deden blijken. Klaarblijkelijk gold voor hen niet het verwijt, dat zij zelfs in de dreigende gevaren van dezen tijd niets zouden hebben geleerd, en niets vergeten.

Ik herinner slechts aan de Vara-uitzendingen en de motivering daarvoor namens den Verenigingsraad gegeven. Niet minder duidelijk was het geluid van de zijde der socialistische jeugdbeweging. Daar deze uitingen in de grote pers minder de aandacht hebben getrokken dan de eerstgenoemde, veroorloof ik mij hier een kort citaat. Het Jonge Volk van Dec. '36 schrijft: „Ons werk aan de verheffing der arbeidersjeugd hebben wij steeds gevoeld als een bijdrage tot de ontwikkeling der gehele volksgemeenschap. Het werd gesteund door een besef van diepere eenheid met alle landgenoten, die van

goeden wille zijn. Dit besef op onze wijze mee te bouwen aan een gezonder, schoner nationaal geheel, leidt de gedachten ook naar ons nationale vorstenhuis, dat in een veelbewogen historie met de tradities van ons volk is vergroeid. Het aanvaarden dier verhouding is even natuurlijk als het aanvaarden van het feit, dat langs onze kust een duinenrij ligt."

Inderdaad, deze vergelijking is treffend. Het historisch-materiëlistisch of theoretisch-republiekijns gefundeerde bezwaar tegen het Nederlandse koningshuis en zijn tradities doet een weinig aan als een plan tot vervanging van onze duinen, als borstwering tegen den traditioneel-Nederlandsen vijand, door een dijken-stelsel van eigen maaksel. Voor d i t soort van plan-matigheid blijkt het enthousiasme in dezen tijd vervlogen. En al is het nog lang geen zomer in de kentering van het klimaat der volksverbindende gedachten, iets van belofte ligt er toch reeds in de lucht.

En deswege past in deze eerste maand van het nieuwe jaar een gelukwens, niet alleen voor het jonge prinselijke paar, maar waarlijk niet minder voor het Nederlandse Volk.

Toneelspelen door kinderen

door H. J. VAN WIELINK.

Wil toneelspel door kinderen betekenis krijgen, dan moet het spel als zodanig op de voorgrond staan, de opvoering voor anderen het verre doel zijn, dat eerst vorm krijgt als het werkelijk bereikt is. Men moet uitgaan van de kinderen zelf, van de, in de groep waarmee men werkt aanwezige, mogelijkheden en niet de groep dwingen zich te wringen in een van te voren klaar gemaakte vorm. Dus niet de kinderen een klaarliggend toneelstukje laten opvoeren, maar, van hun eigen aanleg, belangstelling en kennis uit werkende, met hen samen het spel laten groeien.

Wie meent dat daarmee aan de kinderen een te zware taak wordt opgelegd, heeft nooit goed het kinderspel waargenomen. Immers kinderen doen niets liever dan toneelspelen, ze stellen ieder ogenblik in hun spel een ander voor dan ze zijn: een politie-agent, met de pet achterste-voor, — een rover, met een zware stem en als 't kan een zwarte veeg onder de neus, — een clown, — een indiaan, — welk kind is niet dol gelukkig als hij een, „echt" indianenpakje krijgt —, moedertje en vadtje, — een klein kindje dat-nog-huilt, — de dokter die een visite maakt, — een stoomboot, men denke aan de kostelijke beschrijving in Mark Twain's Tom Sawyer, — een locomotief, — een paard, een, te veel om op te noemen. Zie kinderen met dodelijke ernst hun zelf-bedachte scenes spelen, zie ze dans-spelletjes

als „In Holland staat een huis" opvoeren met een mimiek en een gracielijk gebaar, dat geen ervaren toneelspeler hen verbetert.

Jawel, hoor ik mij tegemoet voeren, maar dat doen de kinderen onbewust — zo gauw als ze merken dat men naar hen kijkt, verliezen ze hun sans-gêne, worden ze verlegen, kunnen ze niet meer spelen. Inderdaad. Maar hier begint dan ook de moeilijke taak van den leider of de leidster. Uitgaande van het spel der kinderen zelf moet die trachten hen over het dode punt heen te helpen, hen leren in hun spel te blijven volharden als anderen op hen letten. De onbewuste concentratie op hun speelhandelingen moet omgezet worden in een bewuste, ze moeten leren om te willen spelen, onverschillig of er iemand naar kijkt of niet.

Daarmee is de eerste stap op de moeilijke weg der toneelspelkunst gezet. Het intuïtieve spel der kinderen wordt een bewust spelen. Deze overgang moet met grote omzichtigheid geleid worden. Er mag geen sprake zijn van een op het publiek spelen, van een laten zien van dat-kan-ik-nou. Ze moeten blijven spelen met en voor elkaar, zich concentreren op hun individuele of gemeenschappelijke handelingen, alsof er niemand was die naar hen keek. En als ze zich direct tot de toeschouwers wenden, moeten zij in hun spel blijven en niet Jantje zijn of Marietje, die Moeder of Tante of broertje zien zitten in het publiek.

Daartoe kan men ze het best eerst voor kinderen, eigen vriendjes en vriendinnetjes, leden van hun groep laten optreden, dan pas voor vreemden en ouderen. En men forcere niets. Een kind dat zich geneert, dwinge men niet iets te spelen, waardoor het opvalt, want men zal zodoende het een stempel van verlegenheid opdrukken, waardoor er van het spel niets terecht komt, maar het bovendien een volgende maal een angst heeft te overwinnen waarover het dikwijls nooit heenkomt.

Wanneer op deze wijze de intuïtieve speeldrang der kinderen omgezet is in een willen spelen, in een meer of minder bewust uitbeelden van zijn innerlijk dus, dan kan men, uitgaande van de speelvormen van het kind-zelf, gestalte geven aan hun verbeeldingen, ze ongemerkt leiden in een bepaalde richting, zodat er een spel van andere vorm met een diepere inhoud ontstaat. Men kan de kinderen over bepaalde dingen aan 't denken brengen, ze prikkelen tot vragen en die vragen gezamenlijk trachten op te lossen. Dan kan men te samen met hen de nieuwe vorm opbouwen, door hen tot het vinden van scènes te stimuleren, door hun invallen te ontwikkelen en in het geheel in te voegen. Natuurlijk moet men ook nu niet naar een van te voren gestelde vorm heenwerken, het spel ontwikkelde zich op zijn eigen wijze, worde niet in tonelen, actes etc. ingedeeld, 't blijve spel, maar met een meer bewuste bedoeling om voor anderen te spelen. Langzamerhand wordt zo het vermogen om iets innerlijks bewust uit te beelden ontwikkeld, dictie, mimiek en gebaar nemen in kracht en uit-

drukkingsvermogen toe, en tenslotte kan men ook eens een poging wagen om een binnen het bereik van het kinderlijke voorstellingsvermogen liggend stukje, dat ze niet zelf gemaakt hebben, op te voeren. Maar daarmee zij men zeer voorzichtig en men late het onmiddellijk weer varen als de kinderen blijken geven nog niet op natuurlijke wijze zich in de rollen te kunnen inleven.

Een mooie theorie, zonder twijfel — maar nu de praktijk, hoor ik al een scepticus sneren. Wel, die is er. En een voortreffelijke ook. Wij bezitten n.l. in ons land, in Amsterdam, in de Jordaan een echt kindertheater. Het kindertheater Tuinstraat onder leiding van Ida Last-Ter Haar. Daar in het hartje van de Jordaan in een gebouwtje, oorspronkelijk een kerkje later een opslagplaats van ijzer, daarna een palingrokerij, komen nu alle Woensdagmiddag een 80 kinderen bijeen, leden van „De Vrolijke Brigade“. Het doel is hen van de straat te houden, en dat doel wordt bereikt door hen met toneelspel bezig te houden. Op deze wijze verschaffen de organisators vrolijkheid aan kinderen van zeven jaar tot 21 jaar, die in hun dagelijkse leven dikwijls niet teveel blijdschap genieten. Maar tevens wordt „door het toneelspel van kinderen zelf, de belangstelling wakker gemaakt voor toneel in 't algemeen — voor muziek — voor bewegingskunst en ook voor allerlei handenarbeid met het toneel verbonden. Deze groep speelt geen uit het hoofd geleerde stukken in snel tempo ingestudeerd, 't is geen club die nog maar half klaar, hun eerste uitvoering geeft en waarvan, zoals maar al te vaak gebeurt, de spelers vlak voordat ze opkomen nog achter de coulissen hun rollen staan te leren. Deze groep werkt, zingt, leest en speelt met elkaar en al werkende — spelende en zingende ontstaan de problemen die de moeite waard zijn als toneelstuk te verwerken. Vrolijke naast ernstige stukken, afgewisseld door zang en schimmenspel“. Aldus de leidster in een artikeltje over „Kindertoneel“ in „Leven en Werken“.

De eenvoudigste vorm waarin deze groep werkt is „Het circus Tuinstraat“. In dit circusspel krijgt ieder nieuweling zijn taak, de meesten beginnen als toeschouwer, of als achterdeel van het „paard“ en raken zo hun eerste verlegenheid kwijt, leren zichzelf te zijn, zonder om zichzelf te denken. Wie het een of ander goed kan, krijgt zo spoedig mogelijk de gelegenheid om met een eigen nummer in het circus-programma op te treden. Dat verandert daardoor steeds, er komen nieuwe nummers bij, er vallen oude af en zo verliest dit spel nimmer zijn bekoring.

We hebben dit circusspel gezien in een opvoering door De Vrolijke Brigade in het stampvolle Centraal Theater, nadat er eerst al een uitvoering was gegeven in het Leidse-Pleintheater. Wat er bereikt was, was werkelijk bewonderenswaardig. Met heel eenvoudige middelen, wat toneelgordijnen, een trap met een kleed erover als verhoging voor de

dirigent van het primitieve orkestje met een paar trommels, fluiten en een harmonica, waaronder „echt" de toegang van de „stallen" naar de „piste", door een paar tafelkleden afgesloten, met een aardige toegang voor 't publiek, dat uit de zaal opkwam — een poging om een eenheid tussen toeschouwers en spelers te suggereren — en dat alles goed van kleur, aangenaam van vorm, een lust om er naar te kijken. En de spelers vervulden hun rollen op werkelijk voortreffelijke manier: een meisje reed op een z.g. paard — een kleed met paardekop waaronder een paar jongens — de piste binnen, liet het paard wat rondlopen en verdween weer, met een ernst een hogeschoolrijdster waardig, een jongen speelde „de sterke man" met een kostelijke mimiek, een meisje danste met castagnetten, een ander jodelde op onverbeterlijke manier, een „beer" verscheen, een „hondje" sprong rond. Het had niet de minste pretentie, het was spel zonder meer, maar vertoond met zulk een overtuiging, met zulk een rustige zekerheid, dat jong en oud in de zaal geboeid zat toe te kijken en zuiverder genoot, dan in een echt circus, waar gerild en gebeefd wordt, maar de natuurlijke sfeer die dit kinderspel omgaf, nimmer bereikt kan worden. Het klinkt wat overdreven, en toch 't is de onopgesmukte waarheid.

Dat hier geen van te voren pasklaar gemaakt spel werd opgevoerd, maar aan het vrije initiatief der kinderen alle speelruimte was gelaten, bleek op twee manieren. In de eerste plaats verzekerde mij een ter zake kundig toeschouwer — hetgeen mij overigens van andere zijde bevestigd werd — dat op de tweede uitvoering dit nummer anders werd opgevoerd dan op de eerste. En bovendien hadden de kinderen, onder aanvoering van den kostelijken directeur volkomen eigener beweging, zonder de leiding er in te kennen, die het principieel eigenlijk niet goedkeurde, een scène-tje: geldinzameling voor de inrichting van het kindertheater in de Tuinstraat, ingelast. Op een handige manier bracht de „directeur" zijn toespraak op dit feit en zeide toen met een overrompelende suggestiviteit, dat hij een achterwiel door de lucht zag zweven en een gulden en nog een. En in minder dan geen tijd lagen er een aantal geldstukken op het toneel.

Behalve dit spel en een aantal vrolijke liedjes door enkele kinderen gezongen, die op een boeiende wijze werden voorgedragen en ten dele door het publiek, daartoe door de jeugdige zangsters op werkelijk veroverend-stellige wijze bewogen, werden meegezongen — werden er nog een tweetal stukjes met meer geestelijke inhoud vertoond: een karakterspel: Als ik groot ben en De Helm (een anti-oorlogspel). In het eerste trof ons het eenvoudige, maar verbluffend natuurlijke spel van een jongen, die, met z'n moeder in een park, vervelend doet en ondanks alle vermaningen onhebbelijk bleef. De wijze waarop dit ventje zich over de leuning van de stoelen — die een bank voorstelden — bewoog en telkens weer een nieuw object tot treiterij ontdekte, was overrompelend van zekerheid:

geen moment van zichzelf interessant vinden — hij dacht niet meer aan zichzelf, hij was een andere jongen geworden. Aardig was ook de uitbeelding van de Moeder, die vragen van 't kind telkens beantwoordde met: Dat kan ik je niet zeggen vent, wacht maar tot je groter bent. Totdat het kind ten slotte vroeg: Als ik groot ben, moeder, mag ik dan ook stempelen? Om dit geval heen speelden zich andere aardig gevonden scēnetjes af.

Bijzonder goed was vooral 't anti-oorlogstukje „De Helm”, zowel van vinding en ontwikkeling als van uitbeelding. De aanleiding er toe was, zo vertelde Mevrouw Last, die de verschillende nummers met een korte toelichting omtrent het ontstaan inleidde, dat een paar kinderen, in België bij 't spelen, een helm opgroeven van een Duitse soldaat. Zij begrepen dat op de plaats waar zij speelden, die soldaat gedood moest zijn en nu rezen allerlei vragen bij hen. Mevrouw Last was toevallig getuige geweest van 't voorval en had de helm gekregen. Ze had het gebeurde aan haar groep verteld en toen waren er allerlei vragen gerezen bij de kinderen en beantwoord door haarzelf of een der oudere kinderen. Hiervan nu had zij met de kinderen samen een stukje gemaakt dat diep trof door de zuivere wijze, waarop het vraagstuk van oorlog en vrede, zonder enige sentimentaliteit, zonder overdrijving ook, waartoe men in zulk een geval zo licht vervalt, werd aanschouwelijk gemaakt.

We zien eerst een paar kinderen bezig met ringen werpen, op de maat van een simpel, frans liedje. Dan komen er andere kinderen, waaronder een arm kereltje, zoontje van een werkloze, die beschimpt wordt door een der anderen, wat een vechtpartijtje tengevolge heeft. Een groep jongens komt spelen met een voetbal, die door een agent wordt buitgemaakt; jongens met hoepels, meisjes dansend bij een orgel, wisselen elkaar af. Dan blijven er een drietal over, twee jongens en een meisje, die gaan graven. Na een poosje vinden ze de helm, ze begrijpen eerst niet wat 't is, dan zet een jongen hem op en marcheert over 't toneel — maar 't meisje begint te huilen en wil de jongen verhinderen verder met de helm te spelen. De moeder komt op, en nog enkele kinderen, er ontspint zich een gesprek dat geïllustreerd wordt door een serie getekende voorstellingen, die een beeld geven van de verklaring van de oorlog, het vertrek van een trein en daarvoor het afscheid van een soldaat van vrouw en kind, (door een paar oudere spelers van de groep voorgesteld), en van een explosie van een bom op 't slagveld, waarvoor de soldaat die getroffen neervalt. Verder worden er enige cijfers over de oorlog gegeven, waarna de conclusie wordt getrokken dat allen zich moeten verenigen om een herhaling te voorkomen.

Zoals we reeds zeiden trof het spel in dit stukje door de grote soberheid en de grote ernst waarmee alle kinderen zich aan hun taak wijdde. Zij waren er volkomen in, wisten het geval — zowel het inleidende kinderspel als het latere deel — op een door eenvoud boeiende wijze levend te maken

en bereikten daardoor het doel dat ze zich te samen met hun leidster gesteld hadden n.l. hun kameraadjes door hun spel aan 't denken te brengen. Op fijne paedagogische wijze werd het oorlogsprobleem in verband gebracht met hun eigen kindertwisten; de moeder die er op wees dat haat en nijd de oorzaak waren van de oorlog, trok een voor de kinderen begrijpelijke parallel met de twist, die er 's morgens had plaats gehad tussen de werkloze jongen en de schimpende voetballer en ried hen aan in 't vervolg steeds verdraagzaam te zijn en vriendschappelijk met elkaar om te gaan.

Het wil mij voorkomen dat we in 't werk van Mevrouw Last meer dan een experiment mogen waarden, dat we hier te doen hebben met een methode van beoefening van kindertoneel, die niet alleen met het oog op het toneelspel van betekenis is, maar ook in zichzelf een grote vormende waarde heeft. Dat ze voor het toneel, zowel voor het volkstoneel als voor het beroepsspel van grote betekenis kan worden, ligt dunkt me voor de hand. Immers de jonge mensen, die zo intens in het toneelspelen zijn ingetroeid, die alle faculteiten die daarbij in actie komen, hebben leren ontwikkelen, zullen ouder geworden voor het toneel een zo grote belangstelling hebben gekregen, dat ze hetzij als actief speler, hetzij als actief toeschouwer het toneel zullen blijven steunen. De verschillende leken-groepen zullen een toevoer krijgen van uitnemend voorbereide spelers, wat het peil van het leken toneel, ook al door de zuivere begrippen omtrent toncelspel die ze hebben meegekregen, zeer ten goede zal komen. Verschillenden zullen blijken meer te kunnen presteren dan het leken toneel vraagt en zich tot het beroepstoneel aangetrokken voelen.

En degenen die niet actief kunnen of willen blijven spelen, zullen althans een warme levende sympathie voor het toneel hebben gekregen, en wanneer er van een „verdramativering“ van ons volk, zoals Mr. A. T. Vos in het Februari-nummer van dit tijdschrift bepleitte, ooit sprake zal kunnen zijn, dan meen ik dat dit mede langs deze weg zal kunnen geschieden.

Maar, ik wees er reeds op, ook in zichzelf heeft dit werk grote waarde. Het ontwikkelt in het kind krachten, die ook in andere levensvormen van betekenis zullen blijken. In de eerste plaats een harmonische beheersing van het lichaam, van gebaar en mimiek en de stem. Het oefent het concentratie-vermogen van het kind, dat zich moet leren richten op een bepaalde levensuiting die het bewust tot gestalte moet brengen. Het leert dus zijn individuele vermogens te ontwikkelen, maar bovendien zijn individuele verlangens te beheersen, doordat het zich steeds moet aanpassen aan de eisen van de groep, van de gemeenschap; het leert dus beseffen dat het zijn individualiteit moet ontwikkelen ten bate van zichzelf én van de groep, maar tevens dat zijn individualiteit buiten de gemeenschap geringe betekenis heeft. Door ze in het spel te verbeelden, wordt het kind gedwongen dieper door te denken over verschillende vragen, waarvoor het leven ook

het jonge kind reeds plaatst. Een paar motieven waarop een spel kan gebouwd worden zijn reeds gegeven, het is niet moeilijk allerlei andere te vinden. Problemen van algemeen zedelijke aard als: eerlijkheid, trouw aan het eens gegeven woord, vriendschap, dierenbescherming, enz., bieden mogelijkheid tot speelmattige behandeling. Het is verder mogelijk de fantasie te ontwikkelen: 1e. door de kinderen te stimuleren zelf situaties te bedenken en toneelmattig te verbeelden, 2e. door tot onderwerp b.v. sprookjesstof te nemen en deze tezamen op eigen wijze uit te werken.

Een voornaam punt is vooral dat deze methode voor iedere kring van kinderen doelmatig is. Immers, doordat men van het kind zelf uitgaat, zullen bij de uitwerking der motieven de gedachtesfeer waarin de kinderen thuis leven en de ontwikkeling die het milieu geeft, waaruit de kinderen komen, richting geven. Wat met Jordaankinderen mogelijk is, kan ook met kinderen uit beter gesitueerde kringen, met kinderen uit katholieke zowel als uit socialistische kringen. En overal kunnen de resultaten dezelfde zijn, want het gaat er niet in de eerste plaats om wat er gespeeld en vertoond wordt, maar hoe dit geschiedt.

Om al deze redenen leek het mij goed op deze zeer belangrijke poging om het toneelspel door kinderen van een individueel liefhebberijtje van deze of gene kindervriend te maken tot een doelbewust gerichte systematische toneelbeoefening in breder kring de aandacht te vestigen. En ik hoop dat de toneelcommissie van de Mij. tot Nut van 't Algemeen zich met het vraagstuk van het kindertoneel op de grondslag van deze mogelijkheden ernstig zal willen bezighouden. Dit jonge plantje, dat nochtans reeds duidelijke kracht vertoont, is ten volle waard tot een krachtig gewas te worden opgekweekt.

Wat heeft het referendum van „De Groene” ons geleerd

door Mr. W. VERKADE.

De betrekkelijke zeldzaamheid van een dergelijke enquête als dit voorjaar door het weekblad „De Groene Amsterdammer” ter gelegenheid van zijn a.s. 60-jarig bestaan uitgeschreven, heeft misschien van de resultaten van dit „referendum” te hoge verwachtingen gewekt. Mogelijk ook heeft de veelheid van gegevens, die er uit voortsproten den niet-statisticus wat overstelpt. Hoe dit zij, het merkwaardige verschijnsel heeft zich voorgedaan, dat na de zeer uitgebreide aankondiging van het referendum en eerste vermelding der voornaamste stemcijfers in de pers („de Telegraaf”

uitgezonderd) de animo om aan deze uitslag beschouwingen te verbinden in veel mindere mate scheen te bestaan.

Een en ander is voor ondergeteekende aanleiding om volgaarne nog eens een uitgebreider en diepgaander beschouwing, dan in een weekblad wenschelijk is, aan den uitslag te wijden.

De paedagogische waarde van het experiment.

Allereerst valt er een groote bereidwilligheid te constateeren in het Nederlandsche vereenigingsleven, om zijn medewerking te verleen aan een onderzoek naar maatschappelijke vragen, mits dit serieus, onder de noodige waarborgen van onpartijdige en deskundige behandeling geschiedt. Slechts zeer weinige der vereenigingen en groepen wier medewerking gevraagd was hebben aan de organiseerende commissie haar medewerking onthouden, en zeer vele hebben het onderzoek door administratieve hulp en een woord van aanbeveling ondersteund. Dit mag men als een gunstig teeken beschouwen in een land, waarop zoozeer het odium van sectarisme rust. Dat twee van de drie groote werkgeversorganisaties, twee groote en drie kleine politieke partijen hun medewerking hebben geweigerd, wijst op een zeker te kort aan begrip in die kringen voor de organische functie welke hun organisaties voor den volksgemeenschap moeten hebben hoewel meerdere daarvan het begrip „organisch” niet zelden in den mond nemen en een dier twee grootere partijen juist de eenheid der volksgemeenschap als wezen van haar activiteit naar voren schuift. Iets begrijpelijker is de afzijdigheid der streng confessioneele vrouwenorganisaties, die ook aan een door hun hoofdkwartieren zelf geselecteerde kern harer leden, de standpunten van anti-godsdienstigen en extremistische groepen niet onder oogen wenschten te brengen.

Daar het nog mogelijk was verschillende der niet-medewerkende groepen op andere wijze voor een aanzienlijk deel te bereiken (slechts bij de N.S.B. werd de onthouding der organisatie streng gevolgd door onthouding der individuele leden; nl. op 241 leden van haar individueel kiezerscorps na) kan gezegd worden, dat de opzet van het referendum in hoofdzaak geslaagd is, doordat degenen op wier ontwikkelingspeil (het criterium was, op één of andere wijze tot de meeningsvorming bij te dragen) de enquête was ingesteld de vragen zeer algemeen voorgelegd hebben gekregen. Dit maakt de „Groene”-enquête waardevoller, dan overeenkomstige proefstemmingen van Amerikaansche bladen (waarbij over het algemeen vermogenscriteria voor de deelname worden aangelegd). Maar zij blijft natuurlijk minder belangrijk, dan de „Peace-Ballot” in Engeland, waarbij met behulp van een half miljoen vrijwilligers bijna twaalf millioen stemmen verzameld zijn over de voornaamste punten der

Volkenbondspolitik. Maar dat 29000 mannen en vrouwen deze vragen beantwoordden (vragen waarvan „Volksontwikkeling“ van Juni j.l. getuigde, dat „in een gewetensvolle beantwoording een groote opvoedende werking gelegen“ kon zijn, nl. voor de „opvoeding tot behoorlijke verantwoording van zijn staatsburgerschap“) en dat men het aantal van hen, die deze vragen en de toelichting en daarop eveneens hebben overwogen, maar hun antwoord niet hebben ingezonden, minstens op een even groot aantal geschat mag worden; en dat dus een geselecteerde groep van $\pm$ 60.000 Nederlanders, die op een of andere wijze de meeningsvorming van hun landgenooten beïnvloeden, deze „cursus“ in het op principieele wijze stellen van staatkundige vragen hebben doorlopen en honderduizenden van deze probleemstelling eens even hebben gehoord is op zich zelf reeds waardevol in een tijd waarin belangenmotieven al te sterk het staatkundige leven schijnen te beheerschen. Wat het paedagogische element betreft mag de feestgave van de „Groene Amsterdammer“ dus als geslaagd beschouwd worden.

De statistisch-politieke waarde.

De opzet van het referendum was dat de deelnemers zich over vraagpunten van reëler belang zouden uitspreken, dan die waardoor de politieke partijen zich onderscheiden. Naar het oordeel van de organiseerende commissie, zijn de vier vraaggebieden, waarover het referendum liep inderdaad die vier belangrijke beginselvragen, waarmee wij in ons land voor de toekomst te maken hebben:

- I. die van de maatschappij-orde;
- II. die van de keuze tusschen democratische of autoritaire staatsvorm;
- III. die van de buitenlandsche en daarmee verband houdende defensie-politiek;
- IV. die van de koloniale politiek;

De vraag der muntpolitiek werd door de organisatoren niet als een beginselvraag beschouwd. Slechts twee vragen die voor den toekomst van groot belang kunnen zijn, had men daarnaast kunnen stellen:

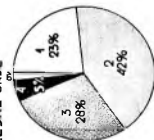
A. de vraag van de verhouding van stad en platteland. Het zou van groot belang zijn te weten, hoe groot het percentage der stedelingen zou zijn, die oog hadden voor de noodzaak van een ook in de politiek tot uiting komende meerdere waardeering voor het platteland, dan in onze economische maar ook in onze cultureele staatspraktijk tot uiting pleegt te komen, en hoe groot het percentage der plattelandsbevolking is, dat dit niet zuiver als een belangenstrijd ziet.

DE UITSLAG VAN HET REFERENDUM IN BEELD

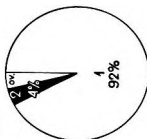
108

HET REFERENDUM VAN „DE GROENE”

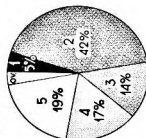
MAATSCHAPPELIJKE ORDE

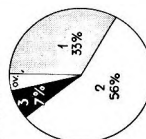
II. REGERINGSVORM

III. BUITENLANDSCHE POLITIEK

IV. VERHOUDING TOT INDIE

De cijfers 1, 2, 3, enz. in deze grafieken verwijzen naar de in de enquête gestelde mogelijkheden 1, 2, 3, enz. Dus 1, 23% betekent, dat 23% der stemmers zich voor mogelijkheid 1 verklaard heeft enz.

De letters Ov. geven aan de overige stemmers, die zich dus niet geheel aan de gestelde mogelijkheden gehouden hebben of die zich van stemming onthouden hebben.

Cliché Groene Amsterdammer.

Maar het zou wel heel moeilijk zijn geweest om de vragen hier zoo principieel te stellen, dat belangen en beginselen niet sterk door elkaar zouden zijn geloopt.

B. De van de verhouding tusschen kerk en staat (of godsdienst en politiek), jaren lang bij uitstek het schibboleth der Nederlandsche politiek en nog steeds grondslag onzer partijindeeling ter rechterzijde. Als hiervoor de vragen zoo geformuleerd hadden kunnen worden, dat men had kunnen ontdekken, waar ter rechterzijde de scheidslijn ligt tusschen hen, die slechts uit opportunisme steun van de staatsmacht tot doorvoering van hun denkbeelden afwijzen, en hen die dit op principieele gronden doen; en ter linkerzijde, wie onder neutraliteit slechts het slappe aftreksel van wat van alle wereldbeschouwing ontdaan is verstaan, en wie het zien als een gelijke uitingmogelijkheid voor verschillend geschakeerde overtuigingen. Een vraag, die voor onderwijs- en radio-politiek niet zonder belang is. Doch ook hier zou het bij uitstek moeilijk zijn geweest, deze vragen te formuleren en toe te lichten.

In hoeverre men hierin bij de vier gestelde vragen-complexen wel geslaagd is, is beter bij elk deze afzonderlijk te behandelen.

De vraag der maatschappij-orde.

Deze vraag was zoo gesteld, dat de keuze werd gegeven tusschen de volgende standpunten, welke de daarachter geplaatste stemmen percentages (en tusschen haakjes de absolute cijfers) wisten te verwerven

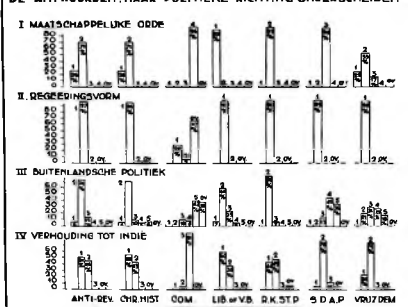
1. *Vrije werking der sociale en economische krachten.* 23% (6266)
2. *Opbouw der maatschappij in solidaristischen zin.* 42% (11497)
3. *Opbouw van een vrije volksgemeenschap op socialistischen grondslag.* 28% (7820)
4. *Overwinning in communistischen zin der klasse-tegenstellingen.* 5% (1263)

Men ziet dus, dat ondanks de critiek waartoe onze improvisatorische „crisis-ordening“ aanleiding heeft gegeven, de groote meerderheid van ons volk beseft dat het „ineengroeien van staat en maatschappij“ een noodzakelijke eisch van sociale gerechtigheid is geworden sinds gebleken is, dat het „spel der economische krachten“ zonder publiekrechtelijk ingrijpen ófwel leidt tot wederzijdsche vernietiging der volkeren ófwel tot verdrukking van de economisch-zwakste menschengroepen (achtereenvolgens de arbeiders, de gekleurde volken, de plattelanders en de werklozen); dat de vrije concurrentie tot nadeel van den consument steeds meer vervangen wordt door monopolievorming; en dat naarmate de techniek voortschrijdt en de verkoopsorganisatie een steeds grooter deel van de bedrijven uit gaat maken, de vaste lasten het den ondernemers steeds

moeilijker maken snelle prijswisseling te doen plaatsvinden en de crises zonder de tijdige rem van het prijsmechanisme tot débâcles worden. Slechts bij een kwart van de stemmende anti-revolutionairen en christelijk-historischen, bij een nog kleiner deel der Vrijzinnig-democraten ¹⁾ en bij vrijwel den geheelen Vrijheidsbond bleek te noodzaak hiervan nog niet

GRAFIEK II

DE ANTWOORDEN NAAR POLITIEKE RICHTING ONDSCHIEDEN

De aan de voet van deze en de volgende grafiek opgegeven leeftijdsgroepen hebben betrekking op alle vier boven elke groep staande teekeningen.

Cliché Groene Amsterdammer.

gevoeld te worden (zie grafiek II). Doch de overige driekwart van de deelnemers aan het referendum voelen die noodzaak sterk. Dit verschijnsel accentueert zich nog door bij indeeling der „kiezers” naar leeftijd blijkt, hoe snel de sympathie voor het „vrije spel” bij de jongere generaties

¹⁾ Bij de Vrijzinnig Democraten leverde deze vraag een zeer bont beeld op, vermoedelijk ook omdat de term solidaristisch (ook in de toelichting slechts door confessionele schrijvers behandeld) niet goed verstaan werd in die kring. Ware hetzelfde begrip anders omschreven, vermoedelijk hadden dan nog meerderen op mogelijkheid 2 en minder op 1 en 3 gestemd. Dit wordt bevestigd door op de stembiljetten gemaakte opmerkingen.

afneemt. Bedraagt het aantal voorstanders daarvan bij de meer dan 65-jarigen en van 50-64 jarigen nog resp. 39 en 33%, onder de 35-50 jarigen gaat het percentage der voorstanders met een sprong omlaag tot 20, om onder de nog jongeren tot 14% te dalen (zie grafiek III)!

Terwijl het schrijver dezes toeschijnt, dat een samengaan van voorstanders van een solidaristische en een „plan van den arbeid“-oplossing alle mogelijkheden biedt voor een zakelijke overeenstemming t.a.z. van alle eventuele geschilpunten, omdat bij beiden het beginsel van gecentraliseerd toezicht en gedecentraliseerde uitwerking en verantwoordelijkheid voorop staat, meent hij, dat aan deze op de nationale traditie aansluitende methode, de communistische te zeer vreemd is, om daarin opgenomen te kunnen worden. Het kleine percentage communistische stemmen moet dus verwaarloosd worden bij het uitzicht op concretisering dezer beginselen, welke thans nog, afgezien van de technische moeilijkheden, door betrekkelijk kleine, maar machtige en gezaghebbende minderheden sterk geremd wordt.

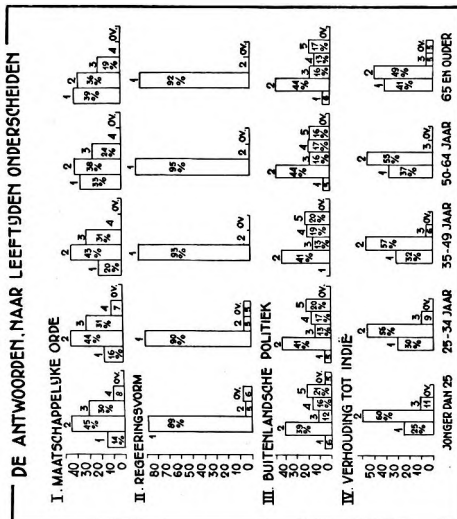
Parlementaire of autoritaire regeringsvorm.

Bij onthouding van de N.S.B. (en met uitzondering van de communisten) biedt de uitslag van het referendum t.a.z. van deze vraag het constante beeld van een verpletterend groote meerderheid voor de parlementaire regeringsvorm. Het totaal cijfer voor dit stelsel is 25241 of 92%; waartegenover 1096 (4%) voorstanders van den autoritair staatsvorm staan. De overige 4% waren verdeeld over blanco-stemmers en voorstanders van tusschenvormen of afwijkende meeningen, waaronder ruim de helft der communisten vielen, die meenden, dat het sowjetstelsel niet onder het begrip „autoritaire regeringsvorm“ zou vallen (slechts 28% hunner kwam daarvoor eerlijk uit) en overigens een aantal voorstanders van een semi-autoritair bewind, welke trouwens blijkens corrigerend commentaar ook wel onder hen, die voor het eerste standpunt stemden, bleken voor te komen.

Overigens late men zich hierdoor niet in slaap sussen. Het naar de macht grijpen van een autoritaire „beweging“ geschiedt nooit door een meerderheid maar steeds door een minderheid, die echter geen groot verzet aantreft, omdat het bestaande stelsel vastgelopen is. Niet de vraag is van gewicht, of de groote meerderheid in beginsel voorstander is van het parlementaire stelsel, doch de vraag of het in de praktijk in staat blijkt de voornaamste maatschappelijke moeilijkheden waarvoor het komt te staan, op te lossen langs haar geleidelijke weg. Reeds Thorbecke erkende: „Blijven wij staan binnen hetgeen wij van onze voorouders „ontvingen: doen wij zelve niets, verzetten wij ons tegen tijdige verbetering;

„dan komt inplaats van verbetering, o m k e e r van zaken. Ieder tijdvak „heeft zijn eigen beginsel van beweging; laat men het slapen, dan ontstaat „in het volgende tijdvak verwarring van beweging.“ In verband hiermee is

GRAFIEK III

Cliché Groene Amsterdammer.

het dan ook symptomatisch, dat het aantal tegenstanders van het parlementaire stelsel onder de jeugd, die ongeduldiger is, tot 10% (voor de 25-34 jarigen) en 11% (voor de beneden de 25 jarigen) stijgt. Overigens

moet men ook bedenken, dat het ongeduld over het gebrek aan resultaten van het parlementaire stelsel, dat uit onmiddellijke levensnood en werkloosheid voortkomt in dit kiezerscorps natuurlijk slecht vertegenwoordigd was.

Buitenlandsche en defensie-politiek.

De derde vraag is het moeilijkste geweest en heeft ook tot de meeste critiek aanleiding gegeven. De vraag was moeilijk omdat men enerzijds in ons land over het algemeen gewend is beide terreinen aan experts over te laten, en hoogstens bezwaren te gaan maken als de hoge kosten het budget uit zijn evenwicht dreigen te brengen en derhalve beide gebieden ten onrechte niet met elkaar in verband brengt (of op een valsche manier als bij de strijd pro- en contra de nationale ontwapening); anderzijds had de Volkenbond in de maanden tusschen het opstellen der vragen en het toezenden der stembiljetten juist een sterke nederlaag in het oog der publieke opinie had geleden. Als men op dit laatste moment de vragen had kunnen opstellen, zou er misschien de voorkeur gegeven zijn aan een vragenreeks als de volgende:

„Zijt gij voorstander van een politiek

„1. die leidt tot versterking van den Volkenbond (militaire dwang-„middelen inbegrepen) ?

„2. die leidt tot handhaving van den Volkenbond in den huidige„vorm ?

„3. die leidt tot terugbrenging van den Volkenbond tot een centrum„voor bemiddeling en onderhandeling ?”

Door deze situatie werden bij de vragen, zooals zij echter gesteld bleven, mogelijkheid en wenschelijkheid verder uiteen getrokken, dan bij de andere vragen; met het gevolg, dat in ir. Albarda's critiek op de uitkomsten aangaande d e z e vraag (Socialistische Gids, Sept. '36). een heel stuk meer waarheid schuilt, dan dat men er zich met een verwijzing naar de andere vragen, waar men toch ook op grond van èn mogelijkheid èn wenschelijkheid zijn keuze moest bepalen, kan volstaan. Inderdaad kan men zich niet aan den indruk onttrekken, dat bij de beantwoording van de 4de en 5de mogelijkheid dezer vraag aanzienlijk meer met wenschelijkheid, dan met mogelijkheid is rekening gehouden.

Dat men hier meer moeilijkheden mee had, dan met andere vragen is zeer verklaarbaar uit het feit, dat men in dezen veel directer-afhankelijk is van de buitenlandsche situatie dan bij de andere vragen. Dat men zich daarvan bij grondiger voorlichting wel rekenschap geeft, bewijst het stijgen van het aantal stemmen voor het standpunt-Van Vollenhoven (3) bij kiezers met hooger opleiding en die in den Haag, waar de Volkenbondsgetrouwe vredesbeweging verreweg het meeste werk verzet (18% tegenover

een gemiddelde van 14%). Hoe het zij, de cijfers voor deze vraag luiden als volgt:

1. *Actieve nationaliteitspolitiek met een zoo sterk mogelijke bewapening.* 5% (1350)
2. *Traditioneele neutraliteitspolitiek met de daartoe noodige bewapening (behoud volkenbondslidmaatschap).* 42% (11468)
3. *Volkenbondspolitiek met een eigen defensiestelsel gebaseerd op collectieve veiligheid.* 14% (3232)
4. *Volkenbondspolitiek met een defensiestelsel uitsluitend in volkenbondsverband.* 17% (4779)
5. *Volkenbondspolitiek met afwijzing van oorlogstoerusting.* 19% (5192)

Voor de verhoudingen onderscheiden naar leeftijd en partij verwijzen wij naar de grafieken.

Koloniale politiek.

T.a.z. der koloniale politiek, een politiek voor de toekomst van ons volk van veel grooter belang dan men vaak beseft, waren de stemcijfers als volgt:

1. *Politiek, waarbij aan het Nederlandsche belang een zelfstandige waarde wordt toegekend.* 33% (8064)
2. *Politiek, welker doelstelling en inhoud gericht wordt op de behoeften en belangen van Indië zelf.* 56% (15258)
3. *Politiek „Indië los van Holland nu“.* 7% (576)

Dit wil dus zeggen een overwinning (zij het geen éclatante) van de „ethische“ of „Leidsche school“-politiek tegenover die der „Utrechtsche school“ en de „Rijkseenheid“-beweging. De waarde van deze overwinning is te grooter, omdat bij een groepeerings naar leeftijd blijkt, dat de voorstanders van eenige exploitatie-politiek regelmatig dalen van 41 tot 25%; en omdat de formuleering en het sentimentsgehalte van dat standpunt in de toelichting een uitgesproken voorsprong had bij het middelste standpunt. Wat het „Indië los van Holland“-standpunt betreft, zij slechts gewezen op het opvallend lage stemaantal bij de S.D.A.P. hierop na de felle strijd, die over dit punt geen tien jaar geleden nog in die partij werd gevoerd.

Het referendum en ons partijwezen.

Wat het Nederlandsche partijwezen betreft geeft dit referendum zeer interessante aanwijzingen. Wie toegeeft, dat de door „De Groene“-commissie gestelde vragen de belangrijkste zijn, waarmee ons volk voorloopig heeft te maken, moet het merkwaardige feit opmerken, dat de belangrijkste

politieke schakeeringen dwars door ons partijwezen heenloopen. Dit heeft tengevolge, dat wie niet actief aan het partijleven deelneemt in belangrijke mate verstoken is van politieke invloed, omdat de partij, welke hij kiest in vele gevallen zeer verschillende kanten uit kan. Een nader onderzoek naar het verband tusschen beroep en politieke partij zou voorts aan dat over de correlatie van kerkgenootschap en politieke partij worden toegevoegd, om het vermoeden bevestigd te krijgen, dat de partijvorming veel meer een kwestie is van geestelijk en sociaal groepsbewustzijn, dan van bepaalde politieke standpunten. Een typeerend voorbeeld hiervan zijn de christelijk-historische en anti-revolutionnaire partij, die over alle gestelde vragen nagenoeg identiek hebben gestemd, doch waarvan de eerste voor 93½% uit hervormden en voor 1% uit gereformeerden blijkt te bestaan en waarvan de tweede voor 85½% uit gereformeerden blijkt te zijn gevormd, — nog ongerekend de leden van de Gereformeerde Bond uit de N. Herv. Kerk. Door onze partijen wordt echter, om hun invloed buiten hun vaste kiezerscorps uit te breiden steeds ten onrechte sterk de nadruk gelegd op het politieke program. Een persoonlijker relatie tusschen kiezers en volksvertegenwoordigers en een minder strak partijverband, zou veel beter op de feitelijke toestand kloppen, dan de huidige toestand van lijstenstelsel en fractiedwang. Bovendien zouden ministeries op zeer breede basis, maar samenwerkend op een vastomlijnd program, in de rede liggen, waarbij de oppositie niet uit groote partijen, maar vooral uit tegenstanders van het program in de partijen zelf zou bestaan (gesecondeerd door de extremisten en splinterpartijtjes). De Vrijzinnige-Democratische Bond geeft bij deze stemming een typisch voorbeeld, dat een dergelijke zakelijke samenwerking bij zeer uiteenlopende standpunten mogelijk is. Oppervlakkig oordeelend zou men aan de hand van deze stemming tot de conclusie kunnen komen, dat een kwart van deze partij met de Vrijheidsbond en driekwart met de S.D.A.P. in nauw verband zou kunnen samenwerken, zool niet daarin opgaan. Maar in wezen staat achter deze partij een volksgroep, die veel meer samenhangt, dan men volgens de rationeele onderscheidingen van een dergelijke referendum zou meenen, en die daarin een groote verwantschap vertoont met de drie groote volkspartijen ter rechterzijde; slechts met deze uitzondering, dat bij haar het arbeiderselement vrijwel ontbreekt.

Aan dit interessante studie-materiaal zouden nog veel meer beschouwingen kunnen worden vastgeknoot. Werpt b.v. het feit dat van de lidmaten der Ned. Hervormde Kerk, die aan deze stemming deelnamen 25% de S.D.A.P. pleegt te steunen en een gelijk aantal, nl. beide 17%, de liberalen en de Christelijk-historischen, niet een eigenaardig licht op de vooronderstellingen der „antithese“?

Doch dit artikel moet een einde vinden. Voor uitgebreider cijfermateriaal moeten wij verwijzen naar het nummer van 4 Juli 1936 van de „Groene Amsterdammer”. Voor voortgezette interpretatie van die cijfers, bestaat nog alle ruimte. In ieder geval heeft dit referendum waardevolle paedagogische arbeid verricht en heeft het bijgedragen tot een helderder inzicht in het vaak zoo verwarde politieke leven in Nederland.

Aesthetische waarde?

door IDA HEIJERMANS.

In een onzer grote dagbladen las ik in een boekbespreking dit: „Het I aanwezig zijn van een geestelijk-pathologische figuur in een litterair kunstwerk, is ongetwijfeld door den psychologisch-bezienden lezer evenzeer te apprecieeren als „de wijn-in-den-man” en de spelopwinding in den speler. In alle drie gevallen zijn remmen buiten werking gesteld en de innerlijke mensch tuimelt blindelings zich prijsgevend in de openlijkheid. De aanvaardbaarheid van een dergelijke figuur in kunst wordt echter, meen ik, hoofdzakelijk door de voorwaarde eener buitengewoon sterke aesthetische waarde van het werk bepaald. Want veel meer dan in wellicht eenig ander boek moet in een, dat iets zoo vaak afstootende en altijd bedroevende — mede door dat zielig-argeloos zich prijsgeven — demonstreert, als geestelijke minderwaardigheid, de aesthetische waarde van de beelding het afstootende en bedroevende van het g e b e e l d e te boven stijgen en compenseeren — zooals, om een Nederlandsch voorbeeld te noemen: dit bij den prachtigen Van Oudshoorn op elke bladzijde het geval is, ja schier door het scheppende rhytme en geluid, in elken volzin. Want zijn deze compensatie en deze overstijging er niet, dan valt voor mij althans onmogelijk te begrijpen, waarom de lezer van zulk een verhaal niet liever maar bij een psychiatrisch handboek zijn kennis zou gaan verrijken.”

Uit welk dagblad ik het citaat overschreef, — het doet niet ter zake. Welk boek hier beoordeeld werd evenmin en ook niet de naam van den schrijver der critische bespreking. Want het gaat hier om een teken van onze tijd, dat in het door mij overgeschrevene zeer duidelijk gedemonstreerd wordt. De recensent, zijn bedenkingen in een groot dagblad weergevend, toetst toch voornamelijk het boek in kwestie aan de aesthetische waarde.

We leven in een tijd, dat talrijke werken verschijnen, waarin pathologische gevallen uitgerafeld worden. Kan dit van een goede invloed zijn,

zelfs al geschiedt het met aesthetische waarde? Wat toch, vraagt zich de lezer af, kan bij het uitbeelden van dergelijke zielen de betekenis zijn van dit aesthetische? Wie zich gedrongen voelt over hen te schrijven, die tot de patiënten der psychiaters behoren, kan alleen gedreven worden door de grootste barmhartigheid en slechts met het diepste indringen in hun psyche en speuren naar de oorzaken van haar ziekte, waaronder ook gerekend moeten worden die, welke van sociale aard zijn. En schrijvers als bijv. Dostojewski en Tolstoi zijn zeldzame verschijningen! Het is of wij in deze tijd ronddraaien in een vicieuze cirkel. Er zijn veel pathologische gevallen om ons heen te constateren. Er wordt veel, heel veel geschreven. En zo verschijnen zij steeds meer in boeken. En niemand zal kunnen beweren, dat dit een winst is, ook daarom niet, daar er een ongezonde invloed van uitgaat.

Wie het pathologische geval behandelt, begeeft zich op het gebied van den psychiater. Alleen de zéér zéér groten onder de schrijvers putten het recht daartoe uit hun bijzondere gaven van verstand, inzicht en hart. Zij beschikken over een pen, die niet anders dan goed kan schrijven, omdat zij bestuurd wordt door begrip en barmhartigheid. Alleen zulke schrijvers kunnen de middelaars zijn tussen de lezers en pathologische gevallen.

Doch, als er aan een boek, waarin het afwijkende beschreven wordt, vóór alles een „aesthetische“ maatstaf wordt aangelegd en we lezen dit in een groot dagblad, dan betekent het, dat wij te maken hebben met een teken des tijds van niet vrolijke betekenis.

Een misgreep

door G. VAN VEEN.

Op 7 Januari heeft de Nederlandse Regering aan de Nederlandse schooljeugd het volgende gedicht met een houtsnedeverisering doen uitreiken van onzen dichter P. C. Boutens.

Aan Prinses Juliana der Nederlanden bij haar huwelijk met Prins Bernhard van Lippe-Biesterfeld.

Keek niet door 't volle zomergroen
De gele pij al van den herfst,
Waar straks het schoone jaar in sterft?
Daar viel weér, buiten elk seizoen,
Een nieuwe lente op Hollands erf.

De dagen keerden licht van lust,
De nachten van belofte zwoel —
Mijn hart, door 't blinde bloed ontrust,
Als in een doolhof op gevoel
Tastte naar ongeweten doel

Daar zag het midden in den hof
Uw oogen, waar verlangen sliep,
Zich openen tot bloemen diep —
Daar vond mijn hart zijn zingens stof,
Daar rees het stomme bloed en riep:

„Dat hebt gij goed en vroom gedaan;
Want die vertrouwen haasten niet;
En diep in 't hart Uws volks verstaan
Het bloed dat kruipt, waar 't niet kan gaan,
Totdat het breekt in lucht en lied:

„Dezelfde grond, hetzelfde veld,
Waar ons gemeene dooden zijn
In hun verheerlijking besteld,
Oefent aan U zijn zoet geweld
Van levens Mei en hoogfestijn!

„Hoe rijker gij beminnen moet,
Te minder schieten wij tekort!
Een wedstrijd zal het zijn voorgoed
In liefdes eerlijke'overvloed,
Die door geen deelen minder wordt!

„Al wat van U hoort lijven we in
Met U bij Hollands huisgezin,
Nu in U zelf verweezlijkt werd
De zoete zekerheid van 't hart:
Daar is geen Meimaand zonder min!

Ik weet niet, welke minister met de verspreiding van deze poëtische bijdrage tot het algemeen feestbetoon zich de tolk van de Nederlandse jeugd heeft gevoeld, maar wel weet ik dat een droeviger fiasco wel niet denkbaar is.

Men doet door dit te constateren den dichter Boutens geen onrecht.

In een van de op Middelbare Scholen veel gebruikte letterkundige leerboeken wordt hij niet ten onrechte geprezen als „een der grootste Nederlandse dichters“; „maar“ — lezen we dan verder — „hij is moeilijk te begrijpen voor wie niet, zoals hij, in de Klassieke Letteren heeft gestudeerd“. (Onze Letterkunde III van A. Gratama en W. L. Boldingh Goemans).

De schrijfsters stellen hem tegenover Mevr. Roland Holst, die leeft „uit de broederschap der mensen“, die haar vreugde uitspreekt over „haar verwantschap met gelijken en groteren“. Mevr. R. H. de Lyrica van het sociale voelen; Boutens de man, die „zich na veel smart en strijd uit de wereld terugtrekt en zich opsluit in zijn overpeinzingen en in zijn dichterwereld“.

Hoe eenzaam weet hij zich daar:

„Een enkele maar volgt schoonheids roep
Door 't bonte leven heen
D' eenzamen jarenlangen weg
Tot waar aan wand van steen
Hij staat en leest haar heerlijk woord:
„Voor allen of voor geen“.

Een minister van onderwijs hoeft geen litterator te zijn, maar hij hoeft ook niet beneden het inzicht te blijven, dat aan onze H.B.S.-leerlingen wordt bijgebracht. Hij had moeten weten, dat door van Dr. Boutens een volks-, zelfs een kinderdichter te maken, wij poëzie zouden krijgen „voor geen“. Dit is dan ook naar het oordeel van heel Nederland het resultaat geworden van deze opdracht. Op de algemene vergadering van de Vereniging voor Paedagogiek toonde men zich verbaasd over deze droevige mislukking, maar voelde men blijkbaar te loyaal, om te midden van de algemene feestvreugde zijn critiek openbaar te maken. Toch deed Dr. Ritter m.i. juist, door de radio scherpe critiek op deze feestbijdrage te leveren. Staat de Regering zo ver van het volk af, dat zij niet voelt, dat dit geen volkspoëzie is, dat dit gedicht voor den gemiddelden Nederlander orakeltaal moet blijven?

En als wij nu geen tot het volk sprekende dichters hadden! Maar wie Clinge Doorenbos door de radio zijn bruiloftscoupletten heeft horen voordragen over „Bernhard en Juliaan“ en de leut heeft aangevoeld, waarmee een volle zaal geestdriftig meezong, die weet, dat er onder onze populaire dichters nog wel zijn, die uit het hart van het volk weten te spreken. Het kon daarom wel wat pieuser dan C. D. het deed.

Het lied van Boutens — zo heeft men zich van hogerhand menen te excuseren — was wel te moeilijk, maar de kinderen moesten het bewaren en dan zouden ze het later mooi vinden.

Zonderlinge opvatting bruiloftsvreugde, die pas genietbaar wordt, als het feest jarenlang voorbij is. Maar ook met dit vooruitzicht kan niemand

zich laten troosten. Het spreekt van zelf, dat „de eenzelvige, weemoedige, uiterst gevoelige individualist” als hoedanig van Leeuwen Boutens (wederom in een bundel voor het middelbaar onderwijs) kwalificeert, niet de man is, om de blijdschap die een goede bruiloftszang moet kenmerken, tot uitdrukking te brengen. Laat ook de dichter zich bij zijn leest houden en niet de spreektrumpet van de massa willen zijn, als hij individualist is, geen vreugde willen vertolken, als hij op eenzaamheid en overpeinzing is ingesteld.

Ik geef mijn oordeel over de schoonheidswaarde van het gedicht, dat ook nog ongunstig is, voor dat van meer gezaghebbenden, maar moet er toch bijvoegen, dat ik de eerste welbevoegde, die er wat goeds van zei, nog moet ontmoeten.

Een fiasco alsoo voor de Regering en een blamage voor den dichter. Het is tot een schaduw geworden op de feestdagen, juist, omdat de Nederlander bij zijn verzet tegen overgave zo graag wat in zijn hand houdt. En hier had de scepticus houvast!

Feiten en Pogingen

VOORLICHTING INDIE.

Reeds eerder vestigde ik in deze rubriek de aandacht op het werk van twee jonge onderwijzers-op-wachtgeld, bezitters van de acte M.O. Aardrijkskunde. Zij zijn voor mij een typisch voorbeeld, hoe overtuiging en energie alle moeiten en bezwaren baas wordt, zelfs in een tijd als deze, waarin volgens de meesten onzer medestervelingen toch niets meer gelukken wil. De heren Arntz en Mulder waren vervuld van de gedachte, dat de belangstelling in onze koloniën in Nederland best een stootje opwaarts kon velen (in Engeland is die ongetwijfeld veel groter) en vonden het een kolleje naar hun hand daar hun schouders onder te zetten. Ik heb van dichtbij hun bemoeiingen om belangrijke mensen voor hun streven te interesseren mogen volgen en het succes is hun waarlijk niet cadeau gedaan. Maar ze hebben zich door muren van scepsis heen kunnen breken

en het tweede jaarverslag, dat ze uitbrengen getuigt er van, dat ze zelfs naar de hoogste regeerders hun weg hebben weten te banen en wat meer zegt: de beurs van de staat voor hun streven een weinig hebben kunnen doen openen.

Niemand minder dan Dr. Colijn, daarin geadviseerd door prof. J. van Gelderen, heeft van zijn persoonlijke belangstelling in het werk van de heren doen blijken: de Amsterdamse autoriteiten zijn niet achtergebleven (beter gezegd: zijn voorgedaan) en ook professoren der Amsterdamse universiteit steunen thans de heren naar hun vermogen.

De heer Arntz bevindt zich op het ogenblik zelf in Indië, daartoe in staat gesteld door de J. P. Coen-vereniging, om zijn theoretische studiën aan de bron zelf te verfrissen en straks ook uit persoonlijke en directe aanschouwing te kunnen spreken, wat het werk zeer ten goede zal komen.

Wij zullen niet van alle bemoeiingen der heren uit het afgelopen jaar verslag

doen, maar enkele hoofdzaken meemeren.

Hun eerste werk is geweest het arrangeren van schooltentoonstellingen, waar ze voor hoogste leerjaren der lagere school lessen gaven. Die lessen trokken zeer. Maar al spoedig hebben de heren begrepen, dat de efficiency van hun werk groter zou worden, als de onderwijzers zelf de lessen gaven. Daarom was het nodig inplaats van voor kinderen voor onderwijzers te doceren en hun de kennis en het inzicht bij te brengen aan de hand van materiaal, die als blijvend geestelijk bezit van den onderwijzer niet zouden nalaten ook verder zijn lessen gunstig te beïnvloeden. Een geschreven handleiding stelde de onderwijzers mede in staat de les, die ze in het tentoonstellingslokaal gingen geven, eerst in de klasse voor te bereiden, zodat de kinderen met „gerichte aandacht“ ter plaatse kwamen en zich niet door alles en nog wat lieten afleiden.

In het afgelopen jaar hebben niet minder dan 8000 kinderen van de lagere school aldus een bezoek gebracht aan de expositie, die in schoollokalen wordt opgesteld en zo de stad doorwandelt. Reeds wordt aan het toevoegen van twee duplicaat collecties gedacht, zodat op 3 plaatsen tegelijk kan worden geëxposeerd. Als wij nog meedelen, dat van de 239 klassen niet minder dan 103 van bijzondere scholen waren (57 van R.K. en 46 van protestantse), dan mag men zeggen, dat de heren over de hele linie het pleit hebben gewonnen. Men hoort de onderwijzers met grote waardering over hun werk spreken. Het bezoek steeg sedert het vorige jaar met 30%.

Een tweede, niet minder belangrijk initiatief vormen hun practica. De gedachte, die daaraan ten grondslag ligt is, dat oudere leerlingen, die het Koloniaal Museum bezoeken, waar deze practica worden gegeven, uit een passieve in een actieve houding moeten worden gebracht. Deze gedachte hebben wij het eerst horen

verdedigen en zien toepassen door den heer H. Eggink, leraar aan het gemeentelijk meisjeslyceum en het Montessorilyceum, die zijn leerlingen met opdrachten naar het Koloniaal Museum zond en hen daarover verslag liet uitbrengen in de klasse. Deze gedachte is door de heren A. en M. toegepast in het samenstellen van vragenlijsten, die ter beschikking van de leerkrachten worden gesteld. De leerlingen kunnen nu (onder hun leiding) deze lijsten invullen en zijn dus zelf druk bezig. Reeds zijn afzonderlijke lijsten voor Ulo en M.O. samengesteld, die verschillende eisen stellen aan de intelligentie van de jeugdige bezoekers.

Ook op dit punt maken de schrijvers van het jaarverslag dankbaar gewag van de steun, die ze van autoriteiten ondervonden. Reeds beschikken ze in het Koloniaal Instituut over een keurige werkgelegenheid.

Het aantal leerlingen van Uloscholen, dat van deze practica gebruik maakte, was 732, het M.O. kwam met 254 i.l., in totaal alzo 986 i.l., meer dan het dubbele aantal van het vorige jaar.

Een nieuw terrein van bemoeiing is de boekenkeuring. In samenwerking o.a. met de Nutsleeszaal werd door het Kol. Inst. uitgegeven de „Raadgever voor koloniale jeugdlektuur“, waarin met min of meer uitvoerige annotatie vrijwel alle kinderboeken op Indisch gebied verwerkt zijn.

Niet minder belangrijk is, dat aan de heren de keuring van manuscripten wordt toevertrouwd, waardoor ze in de toekomst ook op leerboeken invloed zullen kunnen uitoefenen. Het is bekend, dat van ouds de leerboeken nog wel eens met de levende werkelijkheid op gespannen voet staan.

Wij moeten er van afzien verder alle bemoeiingen te releveren. Op twee belangrijke punten moeten wij nog even aandacht vestigen. In de eerste plaats op een cursus, die gegeven werd voor directgeïnteresseerden (monteurs en kustwachters, die in opleiding zijn) over

„Indië en Omgeving” te Amsterdam onder auspiciën van de mannen en in de tweede plaats op een cursus voor oorlogsmatrozen, die bestemd zijn samen op de vloot te dienen in Indië met inheemsen en die zeer nodig hebben met enig begrip van land en volk derwaarts te gaan. Dat de minister van Defensie zich voor deze cursus interesseert, kan ons nauwelijks verwonderen.

In het verslag komen nog een aantal onvervulde wenssen tot uiting op het gebied van de outillage. Het is nog wel eens nodig zich te behelpen. De heren mogen zich troosten. Het is beter, dat zij met levende geest werken met primitieve middelen, dan dat zij met gebluste geest zich op 't gebied van de outillage baden in overvloed, zoals ook wel eens voorkomt.

Het ga hun goed! Hun werk is het waard.

G. van Veen.

DE RADIO VEROVERT DE WERELD.

Aan een praeadvies, hetwelk Dr. Philip J. Idenburg heeft uitgebracht op het onlangs te Athene gehouden Congres van het Institut International de Statistique, ontleenden wij de navolgende gegevens, welke een duidelijk beeld geven van de grote plaats, die de radio in een betrekkelijk gering aantal jaren in het maatschappelijk leven is gaan innemen.

In 1927 werd het aantal radiostations op 955 en het aantal ontvangtoestellen op 12,5 miljoen geschat; op 't ogenblik taxeert men deze aantallen op resp. 1700 à 1800 en 60 miljoen. Men becijferde, dat ongeveer 240 miljoen mensen rechtstreeks via de radio bereikt kunnen worden ofwel $\frac{1}{4}$ deel der gehele aardbevolking.

Het kapitaal, dat in zendstations en de daarbij behorende studio's en administratiebureaux is geïnvesteerd werd voor het jaar 1930 reeds op 375 à 400 miljoen Zwitserse francs begroot, terwijl in hetzelfde jaar de totaal-ontvangsten (uit

belastingen, reclame, enz.) 690 miljoen Zwitserse francs bedroegen.

Aan een in het praeadvies opgenomen tabel ontleenden wij de navolgende vergelijkende cijfers voor een aantal Europese landen:

	Aantal	Per duizend ontvangtoestellen inwoners
Duitsland	7.192.952	107,6
België	746.395	90,2
Denemarken	609.226	164,3
Spanje	303.983	12,4
Frankrijk	2.625.677	62,6
Groot-Britannië	7.403.109	158,5
Griekenland	6.317	0,9
IJsland	12.183	107,8
Italië	530.000	12,2
Noorwegen	191.378	68,7
Nederland	946.844	111,7
Polen	491.823	14,7
Roemenië	127.041	6,7
Zweden	834.143	133,8
Zwitserland	418.499	101,—
Turkije	6.175	0,4
Europa	24.746.213	61,2

Uit de cijfers blijkt ons, dat in 7 Midden- en West-Europese landen, w.o. ook Nederland, het aantal toestellen per 1000 inwoners meer dan 100 bedraagt: Denemarken en Groot-Britannië gaan daarbij ver voorop met resp. 164,3 en 158,5. In Noord-Europa zijn het Finland en Noorwegen, die achterblijven bij hun omgeving en daar tonen zich de bewoners van IJsland echte radio-liefhebbers. In West-Europa vindt men Frankrijk in de achterhoede, terwijl in de Zuid-Europese landen Spanje, Portugal en Italië een radiotoestel nog een uitzonderlijk huismeubel blijkt te zijn. De bewoners van de Balkan tenslotte blijken vrijwel onbekend te zijn met de radio; het aantal luisteraars is daar uiterst gering.

Een blik buiten de grenzen van Europa leert ons, dat de Ver. Staten, Canada en Japan in radio-opzicht de enige millionairs buiten Europa zijn. Zij tellen resp. 26 miljoen, 1,2 miljoen en 2,3 miljoen ontvangtoestellen.

Tenslotte nog een bijzonderheid, welke wij de vermelding waard achten. Het blijkt nl. dat men in Rusland en Brits-Indië de dorpsradio kent: een radiotoestel, voorzien van een krachtige luidspreker

is geïnstalleerd op het dorpsplein, alwaar de bevolking zich verzamelt om gezamenlijk de uitzending te beluisteren.

v. d. M.

JEUGDBEWEGING

NIEUWE VORM BIJ DE JOZEPHS GEZELLEN.

Ook in de St. Jozeph's Gezellenvereniging — die zowel sociale als godsdienstige vorming geeft aan haar jonge arbeidende leden — is men tot de overtuiging gekomen dat deze tijd nieuwe vormen en acties eist in het jeugdwerk. Op het onlangs gehouden kongres van senioren werd door pater L. D. Oorsprong O.P. een inleiding gehouden over de instelling van „De Paladijnen“ als „een keurkorps van Gezellen, dat in zelfvorming en door de daad een krachtig element wil zijn in het grote werk der „Katholieke Actie“, overeenkomstig de wens van den Bisschop“. De Paladijnen-instelling moet gezien worden als een onderafdeling van iedere Gezellenvereniging en staat onder directe leiding en vorming van den priester-paeres en is gebonden aan de algemene leiding van het Centraal Verband. „Het Centraal Verband der St. Jozeph's Gezellen Verenigingen beoogt aldus met het opwekken van de gezellen tot de Apostolaatsgeest en met de speciale vorming en activiteit van de Paladijnen als keurkorpsen het geloofsfront der Katholieke Actie te steunen in de strijd tegen de anti-christelijke, anti-kerkelijke fronten, door verdediging en uitbreiding van het God's Rijk“.

KERSTLITURGIE N.J.V.

Voor Kerstmis 1936 werd door het Nederlandsch Jongelingsverbond een nieuwe Kerstliturgie samengesteld, ten gebuike van de Kerstviering in de verenigingen. Het stuk heet Kerstliturgie I, daar men hoopt in de volgende jaren

een II en III te kunnen laten volgen, zodat op de duur de leiders een keuze kunnen doen.

De liturgie is verdeeld in vijf afdelingen: Aanbidding, Smeking, Beloften, Vervulling en Dankzegging. Elke groep opent met een lied, gevolgd door vijf gedeelten uit de Bijbel, en wordt gesloten met de voordracht van een gedicht. Het doorwerken van de gehele liturgie duurt ongeveer 30 minuten.

OECUMENISCH JEUGDCOMITE.

Op 23 en 24 Januari zal vanwege het Oecumenisch Jeugdcomit  een conferentie op Woudschoten worden gehouden over het onderwerp: „Christelijke jeugd en Vrede“. De bedoeling van deze bijeenkomst wordt in de Mededelingen van de N.C.S.V. als volgt omschreven „Deze conferentie wil allereerst een tekening geven van de huidige wereldtoestand, daarna de grondslagen van de Christelijke vrede bespreken en ten slotte een overzicht geven van de mogelijkheden op het gebied van het vredeswerk en de positie nagaan, welke het Oecumenisch Jeugdcomit  hier in te nemen heeft.“

Spreekers zijn: Mr. Verkade, Prof. Dr. Ph. Kohnstamm, Ds. J. M. van Veen.

V.C.J.B. EN GEESTELIJKE VRIJHEID.

Op de onlangs gehouden algemene vergadering van de Vrijz. Chr. Jongeren Bond werd besloten in het voorjaar 1937 een actie voor geestelijke vrijheid te ondernemen, door in verschillende plaatsen van ons land een openbare getuigenisavond te beleggen.

NED. BOND VAN ABSTINENT-STUDERENDEN.

De N.B.A.S. hield van 26 tot 29 December een Kerstconferentie in haar bondshuis te Oldebroek. Drs. J. de Voogd hield een vijftal inleidingen over „De levenshouding der jongeren en de invloed der jeugdbeweging daarop.”

NED. JEUGD HERBERG CENTRALE.

De N.J.H.C. heeft een zeer belangrijk besluit genomen, dat met grote vraagde door de trekkers (en ouders) zal zijn ontvangen: te beginnen met het nieuwe jaar, zal de contributie voor individuele trekkers met 50 cents worden verlaagd en dus / 2.50 per jaar bedragen.

Bovendien is er een origineel plan voor het werven van nieuwe leden gemaakt: de aanbrengrer van één of meer nieuwe leden, ontvangt een premie in de vorm van een korting op zijn eigen contributie. Brengt men nieuwe leden aan nadat de eigen contributie is betaald, of heeft men recht op meer premie dan men totaal aan contributie verschuldigd is, dan krijgt men de premie in de vorm van bonnen, waarmee men in de jeugdherbergen overnachtingen, maaltijden enz. kan betalen.

WINTERKURSUS VOOR BOEREN, ARBEIDERS EN STUDENTEN.

Deze cursus werd van 4 tot 16 Januari te Bakkeveen gehouden. Onderwerpen van bespreking waren: De figuur van Karl Barth; De landbouw in West Europa; De boeren in het volksleven; de arbeiders in het volksleven; de intellectuelen in het volksleven; Zuid-Afrika en emigratie; de toekomst van ons volk; de toekomst van onze staat; wereldvraagstukken.

N.J.V. 2 EN JONGE LIBERALEN.

In het December-nummer van „De Jonge Liberaal” komt een artikel voor getiteld „De liberalen en de jeugd”, waarin stelling wordt genomen tegen

de N.R.C., die op 30 November i.l. een hoofdartikel plaatste met dezelfde titel, waarin de Bond van Jonge Liberalen in het geheel niet wordt genoemd als drager van de liberale gedachte onder de jongeren, maar wel het Nationaal Jongeren Verbond.

De schrijver van het genoemde artikel in „De Jonge Liberaal” komt, nadat hij stukken uit „De Trom” heeft aangehaald en het werk der N.J.V. 2-afdeling heeft besproken, tot de konklusie dat er weinig liberaals te vinden is in het werk van het N.J.V. 2 en dat het zich veel te veel met min of meer militaire kwesties bezig houdt. De redactie van „De J.L.” schreef onder het artikel de volgende betuiging van adhesie:

„Ook ons heeft het artikel in de N.R.C. dat den geachten inzender het bovenstaande in de pen gaf, ten zeerste verwonderd door zijn verregaand eenzijdige overdrijving. Aan het betoog van den inzender willen wij slechts dit toevoegen, dat ook wij, met erkentelijkheid voor elk liberaal geluid dat uit die kring wordt vernomen, het een groot gebrek van het N.J.V. achten, dat het zich bijna uitsluitend met militaire vraagstukken en demonstraties bezig houdt. De nationale gedachte heeft vele kanten, waarvan de militaire er slechts één is en zeker niet de meest aantrekkelijke. Het N.J.V. deed o.i. goed met voortaan een deel van de zo grote energie, die het aan deze zaken geeft, te wijden aan de bevordering van het Nederlandse cultuurwezen — onderwijs, kunsten en wetenschappen — die bevordering in hoge mate van node hebben. De weermacht is niet doel, maar middel tot bewaring en bescherming van onze Nederlandse cultuur; deze is primair en wij moeten er voor waken, dat niet het doel om der wille van de middelen wordt verwaarloosd.”

KENNISMAKING.

In Amsterdam worden door de Amsterdamse Maatschappij Voor Jonge Mannen en de Arbeiders Jeugd Centrale,

op verzoek van het A'd Afdelingsbestuur van de laatstgenoemde vereniging, een serie discussieavonden gehouden. In „De Stuwijng", het maandblad van de A.M.V.J. wordt geschreven over de waarde van deze avonden, waarop men zich bezig houdt met grote levensvragen, alles bezien in het licht, dat de bijbel daarop werpt (dit overeenkomstig het van te voren plaats gehad hebbend overleg). Dit laatste had lang niet altijd de instemming van alle deelnemers, al was het overeen gekomen. „Er kwam direct verzet tegen de realistische kijk van de bijbel op de mens en op al zijn doen en laten. Het bleek reeds toen en het herhaalde zich iedere avond weer, hoe de idealistische blik op het leven, hoe het geloof in de mens en zijn uiteindelijke bedoelingen onze jeugd buitengewoon sterk boeit". „Daaraan paarde zich een zeker intellectueel optimisme. Telkens en telkens weer bleek, hoe men allerminst bereid is de grenzen aan het menselijk denken, evenmin als aan zijn doen, als tot het wezen van ons mens-zijn behorend te aanvaarden." Steeds weer werd geuit dat men als jonge mensen in een verwilderde wereld, een besef draagt dat het zo niet langer kan en zo niet langer mag; en dat men het geloof in de mens, zeker in de jonge mens niet heeft verloren". „Wij gevoelen de vonk van een beter leven in ons brandende. Wij willen in tegenstelling met de gang van zaken in de wereld optrekken naar een leven van kameraadschap, een leven van één voor allen en allen voor één. Wij haten de haat, wij haten de strijd om macht, wij voeden in ons dienstbereidheid en streven naar de houding van hen, die terwille van de ander zelf wel op zij willen. Wij zoeken ontplooiing van de vrije persoonlijkheid en streven naar de vrijheid van denken en doen, binnen de grenzen van datgene wat voor de gemeenschap als totaliteit nuttig en nodig is." „Als het christendom, als de bijbel ons daarvoor de grondslag, de bezieling, de toewijding kan geven, of liever, als hij de in ons reeds te dien

opzichte bestaande toewijding kan aanvullen, kan bevestigen, dan accoord, dan zelfs gaarne. Maar dan binnen de grenzen van het menselijk bevattelijke en onder de belofte van het menselijk ook mogelijke."

Van de andere zijde werd steeds weer gewezen op „het bijna met eentonigheid herhaalde uit de bijbel: „Er staat geschreven", en „Zo spreekt God".

Juist als er sprake was van de God waar de bijbel van spreekt, „de Verborgene, Schepper van hemel en aarde", kwam er verzet en tegenspraak, als vanuit het spreken van die God, vanuit de bijbel het licht ging vallen op de mens en op het menselijk leven. „Dat wij, de machtige, de gekroonde, de idealistische mens in het licht van Zijn spreken, genade nodig zouden hebben, dat werd de crux, het struikelblok bij iedere gespreksavond". Maar dat kon ook eigenlijk niet anders konkludeert de verslaggever. Want ook degenen, die dit alles van jongs aan hoorden, zijn niet degenen die nu alles wel begrijpen. „Staan wij, en was dat niet juist het grote van deze gesprekken, voor deze wonderde dingen niet allemaal in, laat ik maar zeggen, afwachtede houding?"

Men is zoveel waarde aan deze gezamenlijke gesprekken gaan hechten, dat men ze hoopt voort te zetten.

BUITENLAND.

DE WET OP DE STAATSJEUGD IN DUITSLAND.

Een paar weken voor Kerstmis werd in Duitschland een zeer belangrijke en ingrijpende wet afgekondigd: de wet op de staatsjeugd. Bij deze wet is bepaald, zoals men reeds uit de dagbladen zal weten, dat jongens en meisjes tussen 10 en 18 jaar verplicht zijn deel uit te maken van de H. J., de „Hitlerjeugd", welke jeugdorganisatie de lichamelijke, de geestelijke en de zedelijke opvoeding der jeugd heeft te verzorgen. Onder

geestelijke opvoeding verstaat men het bijbrengen van de nationaal-socialistische wereldbeschouwing.

Het is begrijpelijk dat er van godsdienstige zijde bezwaar wordt gevoeld. Vooral van R.K. zijde heeft men protest laten horen. Met het gevolg, dat Von Schirach in een radiorede enige weken later verklaard heeft, dat hij aan de kerken over zal laten de jeugd in de zin van haar

godsdienst religieus op te voeden. „Ik moet de gehele Duitse jeugd in nationaal-socialistische geest lichamenlijk, zedelijk en geestelijk opvoeden. Ik heb er echter niets op tegen, wanneer van andere zijde de jeugd godsdienstig wordt opgevoed, wanneer zulks de ouders of de jeugd zelf willen. Des Zondags zal er gedurende kerktijd principieel geen dienst van de H.J. zijn”. W.K.-H.

Boekaankondiging

Feestbundel, aangeboden aan Dr. J. D. Bierens de Haan door vrienden, vereerders en leerlingen ter gelegenheid van zijn 70sten verjaardag 14 October 1936, met bijdragen van H. Aalbers, Dr. D. Bartling, Dr. J. H. Carp, Dr. Jac. van Dael, Dr. T. Goedewaagen, Mej. E. C. Knappert, Dr. H. Oldewelt, Dr. Herman Wolf, bevenens de toespraak van Prof. H. J. Pos ter gelegenheid van de eerepromotie te Amsterdam op 21 Sept. 1936, het antwoord daarop van Dr. J. D. Bierens de Haan en een bibliographie van zijn werken door Nel Ritman en Bertha Woltersen. Assen, Van Gorcum & Comp. N.V.

Was het geen vergissing, dat deze bundel aan onze redactie ter bespreking werd gezonden? Ons tijdschrift pleegt zich immers niet op het gebied der wijsbegeerte te begeven. Of is er eenig verband tusschen den hier gehuldigde, den fijnzinnigen bepeiner van den zin van wereld en menschenleven, en de bij uitstek praktische problemen van opvoeding en onderwijs?

Het grootste deel der hier gebundelde opstellen behandelt inderdaad slechts theoretische vraagstukken. Drie daarvan betreffen uitdrukkelijk het gedachtenstelsel van den jubilaris. De heer Aalbers schetst eenige ontwikkelingslijnen in zijn

denken, Dr. van Dael bespreekt psychologische gezichtspunten in zijn werken, Dr. Wolf schrijft over zijn wijsgeerig idealisme en de beteekenis daarvan voor onzen tijd. Uitnemend is de bijdrage van Dr. Carp: Spinozistische en Hegelsche beschouwingswijze, waarin hij aanwijst, wat Bierens de Haan van Hegel scheidt en juist met Spinoza verbindt. Op een meer afzonderlijke plaats, hoewel niet geheel buiten verband met de bedoeling van het feestgeschrift, staan de opstellen van Dr. Bartling over metaphysische en bijzonder-wetenschappelijke aesthetics, van Dr. Goedewaagen over het humanisme en van Dr. Oldewelt over wijsgeerigheid en wijsbegeerten.

Treffend bovenal zijn echter de weinige bladzijden, waarin de wijsgeer zelf antwoord geeft op de tot hem gerichte toespraak bij gelegenheid van zijn eerepromotie. Zij zijn een samenvatting van zijn levenswerk.

Dat het wijsgeerig denken van Dr. Bierens de Haan ook van groot belang is voor onze volksoontwikkeling, wordt door Mej. Knappert aangetoond in haar met warmte geschreven, van groote bewondering getuigend artikel: „Dr. J. D. Bierens de Haan als docent”. Zij spreekt daarin vooral van zijn cursussen aan de Volksuniversiteiten en aan de School voor Maatschappelijk werk te Amsterdam, waar zij als directrice jaren lang met hem in nauwe aanraking kwam. Zij getuigt

van den grooten invloed, die deze denker op zijn gehoor heeft uitgeoefend. Hij stond daar als een hoog vertegenwoordiger der cultuur in dezen tijd van cultuurverwording. „Wie in de een of andere volksuniversiteit“, schrijft Mej. K., „den cursus gevolgd heeft over „De cultuur en haar werkkrachten“, heeft zeker óf voor goed afgeleerd in technischen vooruitgang het wezen der cultuur te zien óf is versterkt in zijn overtuiging — wat in deze dagen voorwaar niet overbodig is — hoe alleen daar van cultuur sprake kan zijn, waar de geest in zijn gericht zijn op de hoogste geestelijke waarden: waarheid, goedheid, schoonheid, gerechtigheid, triomfeert over de stof“. Buitengewoon veelzijdig zijn de onderwerpen, die Dr. Bierens de Haan in zijn cursussen heeft behandeld, doch bijna alle betroffen de geestgeschiedenis der menscheit. Plato, Augustinus, Dante, Spinoza, Goethe waren lievelingsfiguren, die telkens opnieuw in hun groote betekenis, ook voor onzen tijd, werden geschetst.

Treffende staaltjes uit brieven van jonge menschen, die door het op deze cursussen gehoorde nieuw inzicht en levensverdieping hebben gevonden, worden door Mej. K. medegedeeld. Toekomstige maatschappelijke werksters hebben daardoor „hoogtepunten aanschouwd, van waaruit beziën het eigen leven en het leven van zwoegers en tobbers diepere waarde en hooger zinn ontvingt.“ „Ik herinner me nog,“ schrijft een van hen, „welk een beleving het voor mij was, dat Dr. Bierens reeds in een van zijn eerste lessen allerlei kennis, die ons op de H.B.S. in vakjes wordt toegediend, samenvatte in één groot geheel en hoe daardoor voor het eerst heel wat schotjes wegvielen in de wereld van het denken“. En een tweede behield uit dezen cursus de herinnering „aan iets heel moois en verrijkends Voor ons jong verstand maakte hij het essentiele uit de leer van de groote denkers zoo toegankelijk, dat wij dúcwijls gegrepen werden door

wijsheid, die van alle tijden is. En daarmee heeft hij ons werkelijk een blijvend bezit gegeven en den weg gewezen naar een wereld van denken en beschouwen, waar klaarheid te vinden is voor vele problemen van de realiteit“.

Genoeg, om te doen zien, hoe de wijsbegeerte, althans indien zij wordt beoefend en onderwezen door den eminenten denker, die in den hier besproken feestbundel wordt gehuldigd, van groote betekenis is voor onze volksoontwikkeling.

Ten slotte: Het boek is keurig uitgegeven en met 2 voortreffelijke portretten van den jubilaris verlicht.

C. A. Steenberghe.

The educational role of broadcasting.

International Institute of Intellectual Co-operation. Paris 1935.

In 1933 heeft het Internationaal Instituut voor Intellectuele Samenwerking een uitvoerig rapport over de samenwerking tussen school en radio onder de titel „School Broadcasting“ gepubliceerd. De grote belangstelling, welke dit rapport ondervond, was voor het Instituut aanleiding om de radio in nog ruimer verband te beziën en eens na te gaan wat de radio reeds voor de volksoontwikkeling betekent en wat daarmede in de toekomst bereikt zou kunnen worden. Een aantal specialisten op het gebied van de volksoontwikkeling en van de radio werd aangezocht en bereid gevonden hun medewerking bij het onderzoek te verlenen.

Wanneer wij de inhoud van het rapport in omgekeerde volgorde beziën, dan vallen in de eerste plaats een aantal monografiën over de betekenis van de radio voor meerdere kennis omtrent muziek, beeldende kunsten, wetenschappen en de moderne talen te vermelden, waarbij de verhandeling van den Italiaan Saporin in 't bijzonder de aandacht verdient. De directeur van het Internationaal Instituut en de secretaris-generaal van

de Intern. Radio Unie bespreken de internationale uitwisseling van programma's en de mogelijkheid, welke daarin gelegen is om een betere verstandhouding tussen de volkeren te verkrijgen. Een vijftal studies zijn gewijd aan de betekenis van de radio voor de volksontwikkeling in 't algemeen, terwijl in een algemeen rapport een samenvattend overzicht en enkele conclusies gegeven worden.

Veel nieuwe perspectieven worden den Nederlandsen lezer-luisteraar niet geboden. Ongetwijfeld is de radio in veel gevallen tot een zegen; wij denken b.v. aan de mogelijkheid tot ontsluiting van het geïsoleerde platteland, tot het geven van ontwikkelingswerk, tot het vormen van een nauwere band tussen de onderscheidende volks- en gebiedsdel, enz. Daar staan intussen wel nadelen tegenover en daaraan wordt wellicht in deze rapporten te weinig aandacht geschonken. In 't bijzonder het Amerikaanse rapport is te weinig gefundeerd op de realiteit en zoekt te veel in de radio een remedie tegen alle staatkundige, sociale en persoonlijke kwalen.

Het belangwekkendste gedeelte uit het rapport achten wij de bespreking der onderdelen, waaruit de radioprogramma's worden opgebouwd. De aldaar gemaakte opmerkingen kunnen ook door velen, die buiten het radio-gebied zich met de volksontwikkeling bezig houden, in overweging genomen worden en ongetwijfeld zullen zij er hun voordeel mede doen.

v. d. M.

Mr. G. T. J. de Jongh e.a. Kinderbescherming in kinderopvoeding. Wereldbibliotheek Amsterdam. 1936.

O nlangs herdacht het Tehuis voor Werkende Meisjes aan de Olympiakade te Amsterdam zijn 10-jarig bestaan. Ter

gelegenheid van dit jubileum zag bovengenoemd boekje het licht. Een aantal kindervrienden, sociale werkers en opvoeders greep nl. deze gelegenheid aan om het belang van een liefderijke opvoeding voor het kind in 't algemeen en van het verwaarloosde kind in 't bijzonder nog eens naar voren te brengen.

In een 15-tal opstellen worden de problemen in 't kort van verschillende zijden belicht. Daar zijn in de eerste plaats de opstellen, welke zich uitsluitend bezighouden met de opvoeding in de tehuizen voor werkende meisjes en de gestichts-opvoeding en de daaraan te stellen voorwaarden. Daarnaast vindt men dan nog een aantal opstellen, welke om hun inhoud ook buiten de kring van belangstellenden in deze tehuizen de aandacht ten volle verdienen. Wij noemen b.v. de opstellen van de kinderrechtvaarders de Bie en de Jongh, van prof. Casimir en prof. Bongers, de psychologische studie van prof. Wiersma (geestestoestand der kinderen en hun omgeving), enz. In al deze opstellen weerklinkt de roep om het juiste, liefderijke milieu voor de kinderen. Het warme, veilige nest voor de jonge levens — het gave, gezonde gezin — vindt hier pleisters, die de rampspoeden, welke echtscheiding, twist en tweedracht tussen ouders voor de kinderen met zich slepen maar al te veel in de praktijk ervaren.

Voor al in deze tijd, waarin de belangen der kinderen te dikwijls moeten wijken voor de egoïstische jacht naar het „geluk" (of wat daarvoor wordt aangezien) der individuele ouders, kan het boekje velen ter waarschuwend lezing zijn.

Gaarne bevelen wij deze verzameling opstellen om inhoud, uitvoering en prijs (f 1.25) warm aan.

v. d. M.

NAAR HET VOLLE LEVEN. Een wegwijzer voor ouders en opvoeders, onder redactie van Ds. D. Bakker, Dr. G. Horreüs de Haas, Dora de Jong en H. Ploeg Jr., met bijdragen van H. Boelmans, E. J. van Det, A. H. Gerhard, Hermien van der Heide, G. Horreüs de Haas, E. C. Knappert, J. M. J. Korpershoek, Aafje Schuitemaker, Jeanette Stärcke-Polenaar en Koos Vorrink.

Inhoud: Woord vooraf, door de Commissie van Redactie Ds. D. Bakker, voorzitter; Dr. G. Horreüs de Haas, Dora de Jong en H. Ploeg Jr., secretaris. — In onze verwachting, door Aafje Schuitemaker. — De verzorging van de zuigeling, door Jeanette Stärcke-Polenaar. — Ontwaking, door Hermien van der Heide. — Naar school, door H. Boelmans. — Na de lagere school, door E. J. van Det. — Vervolgonderwijs, door E. J. van Det. — Voorjaarsvormen, door Koos Vorrink. — Religieuze vorming, door Dr. G. Horreüs de Haas. De schamelijke opvoeding, door J. M. J. Korpershoek. — Over het huwelijk, door A. H. Gerhard. — Uitzichten en mogelijkheden, door E. C. Knappert.

MIDDEN IN DE WERELD. Een boek waarin verschillende levensproblemen belicht worden, onder redactie van Dr. G. Horreüs de Haas, Dora de Jong, H. Ploeg Jr. en Dr. R. E. Wieringa.

Inhoud: Voorwoord, door de Commissie van Redactie Dr. G. Horreüs de Haas, Dora de Jong, H. Ploeg Jr., Dr. R. E. Wieringa. — De strijd om het bestaan, door F. S. Noordhoff. — Het sociale ideaal, door Dr. W. Barning. — Maatschappij en cultuur, door H. van Trestlong. — Wereld- en Levensbeschouwing, door Prof. Mr. Dr. Leo Polak. — Geloof en Ongeloof, door Dr. G. Horreüs de Haas. — Individu en Gemeenschap, door Mr. M. J. A. Molter. — Het Huwelijksvraagstuk, door Prof. Dr. M. C. van Mourik Broekman. — Volksknieken en volkszonden, door Dr. A. M. Meerloo. Prijs geb. in heel linnen band f 1.25

JAN PIEREWIET. 'n Bundel van meer dan honderd liedjes, samengesteld door Boy Wolsey met medewerking van Jan Brandt Corstius, Geert Dils, Yvonne de Man, Margot Vos e.a. Uitgegeven in samenwerking met de Nederlandse Jeugtherberg-Centrale en de Nederlandse trekkerbond. Prijs in linnen 95 ct., in kunstleder f 1.45. Tweede druk.

Een bundeltje frisse liedjes voor ieder, die een jong hart heeft.

(Het Schoolblad)

Een keurige Nederlandsbundel, fraai uitgevoerd en spotgoedkoop, die stellig TV weg wil en verdient! Deze bundel schept voor de Hollandse jeugd een prachtige gelegenheid het eigen volkstad te leren kennen en te leren zingen.

(Ons Godsd. Leven.)

Koop dan „Jan Pierewiet“, haal uw hart op aan alle oude bekenden uit dit fleurige boekje en lees de tiendallen nieuwe of oor-oude wijstjes, zing ieder lied tienduizend maal met alle complicité en u zingt uw waaier. (Redactie Het Kind.)

Verkrijgbaar bij de boekhandel en bij

VAN GORCUM & COMP. N.V. — UITGEVERS — ASSEN

In „Van Gorcum's Toneelonds" verschijnen de volgende
zangnummers:

Nr 7-8: 's NACHTS IN HET KORENVELD. Zangspelletje
door G. Bos.

Aantal spelers onbepaald (meisjes). Geschikt voor kinderen van 8—15 jaar.
Zangspelletje in één bedrijf. Wat wij in schooltaal een kinderscène heten,
met 7 nummers muziek (met klavierbegeleiding) en een parlando. Goed
werk van iemand, die 't „val" kent. Opvoeringsrecht vrij bij aanschaf van
10 boekjes. Prijs per exemplaar 60 cent.

Nr 9: BALLONLIEDJE. Zangspelletje in één bedrijf door
G. Bos.

Aantal spelers onbepaald. Geschikt voor kinderen van 6—10 jaar. Schrijver
— schoolman en koördigant — heeft zijn sporen op dit gebied reeds verdiend.
Opvoeringsrecht vrij bij aanschaf van 10 boekjes. Prijs per exemplaar 30 cent.

**Nr 17: HET KWARTET, DE VECHTERSBAZEN, DE
KATTENMOEDERTJES, CHINESE KOOPLUI.** Vier Zang-
stukjes door F. L. Aardema.

a. Het kwartet; 4 meisjes 10—14 jaar. 4 gelijke papieren of andere costuma's.

b. De vechtersbazen; onbepaald aantal jongens, leeftijd onverschillig,
costuum: zeer oude spullen.

c. De kattenmoedertjes; 2 meisjes 10—12 jaar. Deze costuma's eisen iets
meer werk.

d. Chinese kooplui; 2, 3 of 4 jongens 10—14 jaar. Bonte pakjes vervaardigd
van goedkoop katoen of flanel.

Opvoeringsrecht vrij bij aanschaf van 4 boekjes. Prijs per exemplaar 30 cent.

Nr 21: DE SNEEUWKLOKJES LUIDEN DE LENTE IN.
Zangspelletje door G. Bos.

Spelers: Zuidewind, sneeuwman, onbepakt aantal sneuwwinkjes.

Geschikt voor meisjes van 7—12 jaar; de beide eerste personen kunnen
ook jongens zijn. Zangspelletje. Aankleding van het toneel zeer eenvoudig.
Bij de tekst worden hiervoor duidelijke aanwijzingen gegeven. De liedjes zijn
gemakkelijk zingbaar en melodius en voorzien van een eenvoudige piano-
begeleiding. Het geheel is aantrekkelijk en op geestige wijze bewerkt.
Opvoeringsrecht vrij bij aanschaf van 5 boekjes. Prijs per boekje 30 cent.

Nr 26-27: HET HOEDJE, DAT HAAR PAST. Zangspelletje
door Anke Servaes, muziek van Jac. Jansen.

Spelers: 4 of meer dames, 4 heren.

Geschikt voor jonge mensen van 14 jaar en ouder. Zangspel in één bedrijf.
Een alleraardigst gegeven uit het dagelijks leven, de bedrijvigheid in een
hoedenwinkel, dat gelegenheid te over biedt voor vlut spel. Bovendien ver-
wikkelingen, die het welalagen van een uitvoering garanderen. Dit zangspelletje
heeft het voordeel dat het met eenvoudige hulpmiddelen vertoond kan worden,
maar ook gelegenheid laat tot uitbreiding. Een uitgebreide partituur van
Jac. Jansen is voor uitvoering van kinderkoren enz. tegen vergoeding ter
beschikking. Opvoeringsrecht vrij bij aanschaf van 10 boekjes. Prijs per exem-
plaar 60 cent.

Nr 44-45: MAJA EN DE AARDVROUW. Zangspelletje in
drie bedrijven van Jans Bakker, met muziek van D. van
Kreveld-Blog.

Spel van elfen, kabouter en aardgeesten, voor tenminste een aantal kinderen.
Het middelpunt is moeder Aarde, in de persoon van de Aardvrouw. Zij wijst
aan Maja, één uit de darterle, spelme elfenschaar, de weg om de verveling
te verdrijven. Deze weg is: werk te zoeken bij zieken en ongelukkigen, en
zo mens en diest te dienen. Opvoeringsrecht vrij bij aanschaf van 10 boekjes.
Prijs per exemplaar 60 cent.

Verkrijgbaar bij de boekhandel en bij
VAN GORCUM & COMP. N.V. - UITGEVERS - ASSEN

VOLKS 1783867 **ONTWIKKELING**

**MAANDBLAD UITGEGEVEN VOOR DE
MAATSCHAPPIJ TOT NUT VAN 'ALGEMEEN
ONDER REDACTIE VAN :**

Prof. Dr. PH. KOHNSTAMM, L. C. T. BIGOT, Prof. R. CASIMIR, A. H. GERHARD,
Prof. Dr. J. H. GUNNING Wz., Dr. Ph. J. IDENBURG, Dr. K. F. PROOST,
G. VAN VEEN, J. HOVENS GREVE, Secretaris

Jan Nieuwenhuysen
1784

PER
JAAR
F 8.75

VAN GORCUM & COMP. N.V.
UITGEVERS ===== ASSEN

PER
NUMMER
F 0.75

INHOUD VAN AFLEVERING 5.

	Bladz.
De culturele betekenis van de Radio.	
Dr. P. H. Ritter Jr. (A.V.R.O.)	129
Paul de Waart (K.R.O.)	136
K. van Dijk (N.C.R.V.)	138
Dr. K. F. Proost (R.V.U.)	142
A. Pleysier (V.A.R.A.)	145
Ds. E. D. Spelberg (V.P.R.O.)	151
Jeugdbeweging	180

Verschenen:

DE BESTEDING VAN DE VRIJE TIJD DOOR DE NEDERLANDSE ARBEIDERS

uitkomsten van een enquête onder 621 arbeiders
door

Dr. A. BLONK en **Dr. J. P. KRUIJT**

met medewerking van **E. W. HOFSTEE**

doctorandus soc. geogr.

Prijs f 1.50

NUTSUITGEVERIJ CENTRAAL STATION, AMSTERDAM

De culturele betekenis van de Radio

Onze redactie heeft aan een zestal omroepverenigingen in ons land het verzoek gericht om ons in te lichten omtrent „de wijze waarop zij er naar streven de volkscultuur te bevorderen, de verschillende praktische middelen daartoe en de eventuele resultaten en anderzijds over de mogelijke verbetering en intensivering van dit werk in de toekomst”.

Alle uitgenodigde verenigingen t.w. de A.V.R.O., K.R.O., N.C.R.V., R.V.U., V.A.R.A. en V.P.R.O., verklaarden zich tot onze voldoening gaarne hiertoe bereid. Wij laten hun beschouwingen hieronder volgen in de boven aangegeven (alfabetische) volgorde.

DE CULTUREELE BETEKENIS VAN DE RADIO

door Dr. P. H. RITTER Jr. (A.V.R.O.)

I.

Waarin ligt, indien zij werkelijk aan de cultuur deel neemt, de cultureele betekenis van de radio? — Dit is, vrij vertaald, de vraag, welke de Redactie van „Volksontwikkeling” stelt aan verschillende mensen, die aan onderscheiden omroepen regelmatig medewerken.

De redactie wenscht, dat zij hunne ervaringen laten spreken, en die wensch is begrijpelijk. Maar die ervaringen kunnen hoogstens inlichten omtrent de wenschen van het luisterend publiek. Wat wil de luisteraar? Dragen zijn verlangens een cultureel karakter? Blijkt uit het contact, dat de radio-medewerker met zijn publiek heeft, dat de radio cultuur heeft gebracht? — De beantwoording van deze vragen geeft een onvoldoend resultaat om er de hoofdvraag mee te beoordeelen.

Er zijn andere vragen, aan welker drang de radio-medewerker niet ontkomt. Hij acht zich min of meer volksofvoeder, en een opvoeder heeft rekening te houden met zedelijke waarden. Hij heeft zich niet alleen af te vragen: hoe is de radio?, bevredigt zij de mensen?; hij heeft zich ook de vraag te stellen: hoe behoort de radio te zijn?

En dan is er nog de sociaal-psychologische quaestie. Wat hebben wij te verstaan onder „cultuur?” —

Deze laatste quaestie vormt het aanvangspunt van dit artikel. Wil men onder „cultuur” begrijpen kennis, ontwikkeling, of wil men er onder begrijpen karaktervorming, gezins-cement, afleiding van kwaden, die schuldiger zijn dan de radio? —

Ik herinner mij een uitspraak van wijlen mijn Vader, Prof. Ritter: „men moet knielen voor het gewone!” — Die uitspraak had een diepen zin. Want het gewone, hoe laag bij den grond het lijkt, is het vlekkeloze, het is niet boven den norm, maar het is ook niet onder den norm. —

De radio is een instituut voor gewone menschen, en U moet daaronder niet alleen verstaan de figuur die als „Jan met de pet”, betiteld wordt, maar ook de Nobelprijswinnaar, wanneer hij, na een nieuwe theorie over het licht te hebben opgesteld, een kopje thee drinkt bij zijn vrouw.

Het „behooren” van de radio is niet te begrijpen als een beantwoorden aan gespannen verwachtingen, maar aan normale behoeften, aan de behoeften van den mensch die, in den besten zin van het woord „verpoozing” zoekt.

Wij bedoelen hiermee niet, dat de omroep nimmer de „verpoozing” te boven mag gaan. Maar wij bedoelen wel, dat deze nieuwe stem in onze huiskamer van alle verschijnselen in de wereld, onze menscheijkheid het meest nabij komt. De radio is als de mensch, en de radio zij als de mensch. Oppervlakkig soms, jolig en plechtig, verheven en anecdotisch, ontwikkelend, lach-verwekkend en stichtend. En de cultuur, die de radio behoort te brengen, is niet alleen de cultuur van den geest, niet alleen de cultuur van het gemoed, maar die cultuur, welke wij betitelen met: „gezonde menscheijkheid”. —

Wij willen ons afvragen of zij die cultuur brengt, en, zoo neen, of zij ze kan brengen.

Wat is de radio? De radio is de radio-gebruiker. De mensch, die elken dag het geheele programma zou beluisteren, is geen luisteraar meer. Hij verdrinkt in klanken en woorden, waarvan hij zich geen rekenschap geeft. Ieder goed luisteraar krijgt maar een deel van de radio in zijn leven. En over dat deel heeft hij de vrije beschikking. — Tenminste in Nederland, waar het nog geen staatsplicht is, naar politieke redevoeringen te luisteren. De knop van het ontvangtoestel in de hand van den luisteraar vertegenwoordigt iets van de zelftucht, het aesthetisch oordeel, het zedelijk beginsel van dezen mensch. —

Hier zijn wij genaderd bij een belangrijk punt. De beantwoording van de vraag, of de radio cultuur kan brengen, hangt in de eerste plaats af, niet van de radio, maar van den luisteraar. — Zonder ordelijke behandeling mist de radio iedere opvoedende kracht. Het is heelemaal niet schadelijk voor den mensch, het kan zelfs opbouwend zijn voor hem, om veel dansmuziek te hooren en veel comische voordrachten. Het goede humeur is ook een stuk: cultuur. — Maar het is altijd schadelijk voor den mensch, de gewoonte der onderscheiding te verliezen. Het groote gevaar, dat de radio in zich draagt is dit; dat de mensch het vermogen tot: „bepalen” gaat kwijtraken. En Multatuli schreef: „de jeugd oefene zich in het bepalen!” —

Indien er ééne instelling door onze moderne techniek is voortgebracht, die statische aanwending behoeft, dan is dat de radio. Het bewegende klank- en spreekwater van den omroep, zoekt een bedding.

•••
Het misbruiken van de radio geeft dikwijls aanleiding tot pijnlijke oogenblikken. Nadat ik eenmaal het Gebed des Heeren door de radio tot mij hoorde komen, terwijl ik mij bevond in een ongeloovig en oneerbiedig gezin, waar, tusschen de gewijde woorden uit den ether, de friolste anecdoten van den dag werden verteld, heb ik mij afgevraagd, of het niet een grove fout is, dat men, door Godsdienst oefeningen uit te zenden het Gewijde aan de mogelijkheid van ontwijding prijs geeft.

Maar niet alleen de hoogste levenswaarde, de religieuze, heeft er recht op beschermd te worden tegen de slordigheid waarmee een tuchteloos publiek de radio tegemoet treedt, ook het ongewijde geestelijk leven heeft recht op eerbiediging. Een beschaafd mensch zal niet iemand in de rede vallen. Maar onze medemensch, die zich dagenlang heeft voorbereid om ons voor den mikrofoon het beste te geven wat hij kan, vallen wij iederen dag duizend malen in de rede. Wij mishandelen hem. Deze klacht heeft evengoed betrekking op iemand, die een anecdote of een stukje dansmuziek aan den ether toevertrouwt, als op den geleerde, die ons door den ether inlicht over een wetenschappelijk vraagstuk of op den kunstenaar, die een sonate van Bach vertolkt. Zonder tucht bij den luisteraar mist de radio iedere cultuur-waarde.

•••
De radio-pers, en de algemeene pers begrijpen dit. Couranten en radio-gidsen houden zich bezig met de publicatie van keuze-programma's. Zijn die programma's niet naar onze gading, laat ons dan zelf een keuze-programma vaststellen. — Radio-tucht betekent gezinstucht. Vele hoofden, vele zinnen. De onderscheiden leden van een familie moeten met elkaar over het familieprogramma overleggen. Zoo leeren zij eigen behoeften naar die van anderen schikken. —

II.

Een juiste houding bij den luisteraar, die ieder programma-nummer dat hij wenschte te hooren met aandacht en in zijn geheel behoort te ontvangen, is, naar mijn inzien, de eerste voorwaarde om de cultuur-mogelijkheid, die in het werk van den omroep ligt besloten, te herscheppen tot een cultuur-werkelijkheid. Maar nu rijst de vraag: wat is de plicht van den omroep? —

Wij hebben leeren verstaan, dat omroep-cultuur niet beteekent opwekking van geestelijk leven, maar: „ook opwekking van geestelijk

leven". Een vergeestelijkte radio zou beteekenen: een radio, die haar sociale bestemming miste. Opvoeden is niet alleen: onderwijzen. Opvoeden is ook: afleiden. Een groot deel der goedwillende menschheid heeft gebrek aan initiatief. Schaarsch zijn de oorspronkelijke geesten. En de niet-oorspronkelijke geesten vragen er naar, te worden gevuld. Wie goed naar de radio luistert, hij spreekt op dat oogenblik van zijn naaste geen kwaad. Hij is op dat oogenblik niet bezig te knabbelen aan de onverteerbare resten zijner persoonlijke teleurstellingen. Hij komt in gezelschap, ook wanneer hij eenzaam is. — Wie zin heeft voor geestelijk leven, voor zelfontwikkeling, ook hij zal zijn ontvangtoestel wel een enkele maal openzetten, maar hij is niet, zooals helaas zoovele menschen, vies van een boek. — De radio is een instrument voor de velen; voor hem, die het verhevene begeert kan zij een a n leiding zijn, voor de meesten is zij een a f-leiding. En wie de intellectuele rubrieken verzorgt, hij make veel werk van zijn i n lichte, die tot verdere studie maant, en hij zie er niet tegen op, alle brieven van luisteraars, die hem bereiken, nauwkeurig te beantwoorden.

* *

De schrijver van deze regelen meent, dat zelfs indien men de opvatting is toegedaan, welke hierboven formuleering vond, men de Nederlandsche omroepen kan verwijten, dat zij te weinig de ontwikkelingsvelden en te veel de ontspanningsvelden beploegen. Maar hij is, uit hoofde van den aard van eigen omroepfunctie eenzijdig, en.... hij weet misschien iets van toekomst-plannen af, waarvan hij niets mag verraden dan dit ééne, dat zij zijn grief aanmerkelijk zullen verzachten.

Intusschen wil hij de aandacht vestigen op een eigenaardigheid van het gesproken woord, die in het bijzonder geldt ten aanzien van het gesproken woord voor den mikrofoon.

Een redevoering, die niet op zichzelf een kunstwerk is, heeft als redevoering geen waarde. En een spreker, die zijn „onzichtbare toehoorders" niet weet te boeien door zijn voordracht, door zijn persoonlijkheid, ge kunt hem weggagen van het marmeren blokje. — Het is de v o r m die voor de radio in het bijzonder beteekenis heeft. Een radio-rede zonder synthetische, opbouwende waarde mist alle kracht. Maar in de analytische, de ontledende waarde, in het dieper ingaan op de onderwerpen ligt dikwijls de kern der intellectuele vorming. Deze nauwkeuriger arbeid kan men niet „voordragen". En al kòn men het, het publiek is er niet op gericht. Men gaat niet „zitten" voor een radiorede, gelijk men gaat „zitten" om zich open te stellen voor een academische voordracht. Zelfs voor den ernstigen luisteraar naar de radio kan het gehoorde niet anders zijn dan een verschietend moment.

* *

Hoe slecht zelfs de goede luisteraar het gesproken woord in zich opneemt kan blijken uit de klachten, die ik van velen mijner vrienden, die regelmatig voor den mikrofoon spreken vernam, het kan ook blijken uit eigen ervaringen. Ik hield redevoeringen, waarin ik duidelijk het onderscheid tusschen eigen meeningen en citaat had aangegeven. En ik ontving daarna brieven van gestudeerde mensen, die mij aanvielen op... hetgeen ik in het citaat had gezegd, en later zelf had bestreden.

Zooiets zou mij zelf als luisteraar ook kunnen overkomen. Het is psychologisch verklaarbaar. Waar ligt het verschil tusschen het luisteren naar een rede, en het lezen van een boek? Hierin dat men, bij het luisteren naar een rede, de gedachten vastknoopt aan een tastbare, zichtbare persoonlijkheid. Welnu, die persoonlijkheid is voor den radio-luisteraar een persoonlijkheid zijner verbeelding. Hij moet zich een voorstelling vormen, waaraan hij zijn aandachtsoefening verbindt. Het behoort naar mijn inzien tot den plicht van den radio-redenaar, dat hij door zijn voordracht een voorstelling omtrent zijn zichtbare gestalte wekt. Maar niettemin draagt de verhouding tusschen den luisteraar aan den eenen en den spreker aan den anderen oever van de aethergolf een ingewikkeld karakter. Er is een dubbele schakeling noodig om de actieve aandacht van den spreker en de passieve aandacht van den hoorder te vereenigen. —

Het blijft de moeilijkheid bij het gesproken woord voor den mikrofoon, dat er geen controle is omtrent de visuele effecten door een geluid veroorzaakt. Bij muziek heeft men de visuele voorstelling niet noodig, bij het gesproken woord altijd. Iedere redevoering — buiten den mikrofoon — is een kleine tooneelopvoering. Ook al spreekt de soberste redenaar ter wereld, hij ondersteunt zijn effect nog altijd door een gebaar. Bij een radio-redenaar moet dat gebaar vervangen worden door de klank en het accent van de voordracht. Mijn ondervinding is, dat men het meeste resultaat bereikt, wanneer men het zinsaccent en de articulatie der woorden nauwkeurig verzorgt, en vooral de sauspot, waarin „klankschoonheden" liggen te drijven, van den mikrofoon verwijderd houdt.

De moeilijkheden der radio-rede bestaan in verscherpte mate bij het hoorspel. Een hoorspel wil „beelden opwekken door klanken". — Ik geloof, dat men nog nimmer volkomen in deze schepping van visuele waarden door auditieve middelen is geslaagd. Ten aanzien van het gesproken woord staat de omroep nog in zijn kinderschoenen, en dat het publiek, blijkens de registratuur der radio-aansluitingen, radio-muziek boven radio-voordracht verre verkiest, het heeft m.i. vooral zijn oorzaak in de omstandigheid, dat het effect van het gesproken woord voor den mikrofoon, nog te weinig is bestudeerd. —

Toen ik vast stelde, dat de vorm van het radio-woord noodzakelijk den voorrang verdient boven den inhoud van dat woord, heb ik daarmede geenszins willen verdedigen (de lezer vergunne mij een beeldspraak die bij de technische radio-functie past): „gezwam in de ruimte". Men kan door den aether zelden het diepzinnigste verkondigen, maar men zij beducht voor het zinledige. Men vervreemde zich voor den mikrofoon niet van de gemeenschap door een Apollinische verhevenheid, maar men verzinke niet in haar, door zouteloos populair geklets. De radio-rede zij als iedere goede rede: zinvolle dingen zeggen in duidelijke beeldspraak en kernachtige aforismen. Een radio-rede kan een kunstwerk zijn van beperking en afgeslotenheid.

III.

Wat leert ons het contact van den radio-medewerker met zijn publiek? Ik kan hier alleen spreken uit eigen ervaring, welke ik poogde aan te vullen met ervaringen van collegae van andere omroepen. Wij weten niet, of men de boeken, die wij voor onze mikrofoon bespreken leest, maar wij weten wel, dat er groote belangstelling is. Ik voor mij, voor een uitgebreide briefwisseling met mijne luisteraars; ik vind dat werk van even groote betekenis als het optreden voor den mikrofoon. En ik ben er van overtuigd, dat men, wanneer men niet al te cultureel „doet", tot cultuurliefde — en hieronder versta ik thans liefde voor kunst- en gedachtenleven — kan opwekken. Uit mijn contact met mijn publiek bleek inderdaad zin en genegenheid voor literatuur bij hen, die naar mij wilden luisteren. En... de luisteraar leerde niet alleen van den radio-man, maar de radio-man ook van den luisteraar. —

De vraag, of de radio te veel het publiek naloopt, om als een sterk cultuur-wekkend orgaan te kunnen gelden, is m.i. niet een speciale radio-vraag, maar een algemeene publiciteitsvraag. — Ik voor mij geloof, dat het populariseeren van publiciteitsorganen niet verder behoeft te gaan dan noodig is voor de vervulling van een duidelijk bijkende behoefte. Natuurlijk zou een omroep, die de voetbal-verslagen afschafte evenzeer zelfmoord plegen als een courant, die de koppen afschafte, die hulp-planken voor luie lezers.

Het publiciteitsorgaan heeft zich te richten naar datgene wat „in het leven aanwezig" is. Maar bij het voldoen aan sterk bijkende behoeften ligt de grens der populariseering. —

Helaas! het modern publicisme overschrijdt die grens. Het tracht zich bemind te maken door zich te richten naar de vermeende, instinctieve verlangens der menigte. Het is mijn overtuiging, dat het welslagen van

het publiciteitsorgaan deze concessie niet eischt. Er is veel zin voor het eenvoudige, begrijpelijke, ontspannende in de massa, maar vele ondernemers die op de massa-gunst speculeeren, stellen de massa toch te laag, en behelpen zich, omdat zij het vermogen missen het gemiddelde massaverlangen duidelijk voor zich te zien, met een te nederig richt-niveau. De leiders kunnen het m.i. hooger aanleggen dan zij nu doen. —

Het radio-programma is een zaak van continuïteit. Men vindt daar heden ten dage nog publiciteitsfiguren, die in de plannen-zaal van den Omroep reeds zijn overwonnen, maar de radio moet doorspelen. Het is onbillijk, de machten die het programma samenstellen, te beoordeelen naar wat zij geven. De radio is nog steeds in wording. Men volgt gespannen de ontplooiing der televisie. Maar er is iets anders dat zich óók ontplooit, de publicistische begrippen omtrent den omroep. In de vertrekken der kunstzinnige overpeinzing wordt even hard gewerkt als in de laboratoria der technici. En het geeft — ik spreek nu alleen over mijn eigen omroep — een gevoel van aanmoediging, aan de A.V.R.O. verbonden te zijn, waar geen dag voorbijgaat, zonder dat aan de verdere ontwikkeling van het Programma wordt gebouwd.

VOORHOUDEN EN BEHOUDEN door PAUL DE WAART (K.R.O.).

De ontwikkelingsgang van de radio in Nederland heeft bewezen, dat de typisch Nederlandse constellatie van de Omroep volkomen aansluit bij de ontwikkeling van pers en onderwijs. Wanneer in beide laatste de noodzakelijke differentiatie werd voorgestaan, om beweegredenen, die in onze historie verankerd liggen, dan gelden deze — en zij hebben gegolden bij het ontstaan van de Nederlandse Omroep — evenzeer voor de radio. Men kan het aldus formuleren: zoals pers en onderwijs tot taak hebben, de grote levenswaarden aan het volk voor te houden, en deze te helpen behouden, zo ook de radio. De wijze waaróp, is uiteraard bepaald door het eigen karakter van elk. Na deze toelichting kan de doelomschrijving van de K.R.O. niet worden misverstaan. Zij luidt: „Door middel van de radio de Katholieke levensstrooming in al haar breedte tot uiting brengen”. Dat heeft het stempel gedrukt op de uitzendingen van de K.R.O. En deze opzet heeft ook erkenning gevonden in de feitelijke samenstelling van de Nederlandse Omroep, welke immers beoogt, de grote levensstromingen van ons Volk tot uitdrukking te brengen ook in de Radio-programma's. Dit bepaalt de verhouding van de K.R.O. tot de andere organisaties, waarmede hij de Vaderlandse Omroep vormt met een variant op de fijne distinatie

die de politieke emancipator Mgr. Dr. Schaepman eens opzette ten aanzien van de Katholieke Nederlanders: „van de overigen wel onderscheiden, maar niet géscheiden”. Zijn deel leverend in de Nederlandse Nationale Omroep houdt de K.R.O. vast aan het eigen karakter van zijn programma's, die ook een eigen plaats in het bestaan van ons Volk hebben verkregen.

Uiteraard steunt de K.R.O. op een godsdienstige overtuiging, en worden ook de programma's naar de beginselen van deze overtuiging opgebouwd. Dat betekent echter niet, dat er alleen maar godsdienstige uitzendingen worden gegeven, al nemen deze een grote plaats in. Het betekent veeleer, dat het gehele programma of het gesproken woord is of muziek, niet alleen Katholiek verantwoord is, maar ook, op de Katholieke beginselen is getoetst, zodat de doorwerking van de Katholieke levens- en wereldbeschouwing in het gehele program van uitzending is terug te vinden.

Als strikt godsdienstige uitzendingen noemen wij: de ochtendwijding, de epiloog, het godsdienstig halfuurtje, godsdienst-onderricht voor volwassenden, uitzending van kerkelijke plechtigheden, voordrachten over liturgie, Kerkgeschiedenis, Missie, Geloofs- en zedenleer, Lijdensmeditatie. Zelfs deze uitzendingen vinden een groter gehoor, dan alleen het Katholieke volksdeel van Nederland. Heel wat andersdenkenden plegen er regelmatig naar te luisteren, omdat de kerkelijke plechtigheden hun interesse hebben; en wat de voordrachten aangaat, het positief verklarend, en niet-polemische karakter, elke gedachte aan proselieten-makerij uitsluit.

Van de andere voordrachten, die de radio stellen voor de culturele taak van het gesproken woord noemen wij: populair-wetenschappelijke beschouwingen over filosofie, recht, geneeskunde, algemene historie, kortom zoveel verscheidenheid, als er is onder te brengen bij de verschillende faculteiten van de Katholieke Radio-Volksuniversiteit. Voordrachten verder over literatuur en muziek, handel en industrie, architectuur, luchtvaart, scheepvaart, folklore, reisverhalen en onderzoekingstochten. Het wereldgebeuren wordt belicht in een wekelijks journalistieke beschouwing, en een of andere dagelijkse gebeurtenis, op welk terrein dan ook, levert stof voor een „Lichtbaken”, die de „onder de streep rubriek” van het radio-programma is. Met de reportages, die de „faits divers”, belangrijke voorvallen uit het openbare leven, of een Nederlandse tak van bedrijf, of industrie tot voorwerp hebben, dwingen al deze vormen van het gesproken radio-woord tot een korter of langer toeven bij datgene, wat waard is beschouwd te worden. Hoe werkt en hoe denkt ons Volk? Welke gedachten hebben innerlijke waarde, bieden iets voor een levensprogram, stuwen naar een betere opbouw van de samenleving? Wat presteert ons Volk, welke waardering hebben wij voor het werk van anderen? Ziedaar enige uit de vele vragen, die een radio-voordracht of reportage worden voorgehouden, waarop een antwoord wordt gezocht en ook zoveel mogelijk

wordt gegeven. Dat daarbij wordt uitgegaan van een geestelijke instelling en gericht wordt op een hoger een eeuwig doel van de mens, naar de opvatting van de Christelijke levens- en wereldbeschouwing spreekt vanzelf.

De radio heeft tot taak, diep te graven in de Volksziel, te speuren naar het goede en dat aan te wakkeren; en ten andere daar het goede uit te zaaien, het levensbeginsel van het Evangelie, dat vruchtdragend is niet alleen voor de mens afzonderlijk, maar ook voor de maatschappij en de staat. Bij alle streven naar verscheidenheid en actualiteit, bij het interessant houden van radio-programma's mag deze gedachte niet uit het oog worden verloren. Zij bepaalt het verhevene, maar tegelijk ook het moeilijke van de taak die de K.R.O. als Radio-Omroep zich heeft moeten stellen, op straffe van anders te vervlakken, inplaats van te veredelen.

Zoals Prins Bernhard in zijn dankwoord voor de microfoon zeide de voorkeur te geven aan het radiowoord, omdat hem dit de gelegenheid bood, „te gaan van hart tot hart”, zo ook zou men de taak van de radio-omroep in het algemeen kunnen omschrijven: met de programma's gaan van hart tot hart.

Dat geldt voor de gesproken taal, in radio voordracht, reportage en hoorspel, maar ook voor de eigen taal die de muziek spreekt. Hier zijn de praktische moeilijkheden echter het grootst, omdat er zo een wisselende voorkeur is voor het amusementsgenre, of de klassieke muziek. De omroep die zich eenmaal heeft weten te plaatsen op het standpunt, dat radio méér heeft te doen, dan alleen verstrooiing brengen, zal trachten in eerlijke afweging, alle soorten van muziek, — doch ieder op zijn tijd, en met de nodige variatie — tot hun recht te laten komen. Goede amusementsmuziek is even microfoonwaardig als klassieke muziek, maar alles met mate en op de juiste tijd. Het kost de omroepleiding heel wat hoofdbrekens, heel wat geld — aan onderhoud van huiskorsten en andere; het engageren van binnen- en buitenlandse solisten (vocalisten en instrumentalist) — om een programma van goede smaak op de geschikte uren te kunnen bieden. De critiek gevende luisteraar vergeet zogenakkelijk, dat zijn persoonlijke voorkeur en smaak voor bepaalde muziekuitzendingen, diametraal staan tegenover die van anderen. De omroep echter heeft te waken voor de muzikaal-culturele belangen van het volk in het algemeen, waarvoor hij uitzendt. Het in de omroep-praktijk goed werkende „Elck wat wils”-principe, mag nooit verworden tot een programma-dictatuur van critiek-gevende en onbillijk eischende luisteraars, ook al houden deze de „koorden van de beurs”. Daarom geeft de K.R.O. zijn grote symphonieconcerten, zijn muziek-dramatische uitzendingen, muzikale hoorspelen, toelichtingen op belangrijke muziekuitzendingen, kamermuziekconcerten, zo goed als de betere amusementsmuziek; zelfs moderne dansmuziek, zij het dan met uitdrukkelijke vermindering van de hot-jazz excessen. Maar het

streven van de K.R.O. is ook hier er ten alle tijde op gericht, smaakveredelend te werken, meer belangstelling te wekken, en daardoor de kans ook te vergroten, dat werkelijke muziekliefde wordt aangekweekt.

Op muziekgebied, juist als bij het gesproken woord, stelt de K.R.O. zich tot taak: de grote levenswaarden aan het Nederlandse volk voor te houden en deze te helpen behouden.

DE N.C.R.V. EN DE VOLKSCULTUUR

door K. VAN DIJK.

In Art. 3 der Statuten van de N.C.R.V. (Ned. Chr. Radio-Vereeniging) wordt als doel genoemd, „de radiovindingen toe te passen, enerzijds in dienst van den Christelijken arbeid op alle gebied en anderzijds ten behoeve van ons volksleven, voor landbouw, nijverheid en handel.”

Deze doelstelling dateert uit het jaar 1925, dat is dus uit den tijd, dat het radiowezen zich begon te ontwikkelen en slechts vermoed kon worden, welke mogelijkheden zich zouden opdoen. Met groote waarschijnlijkheid kan dan ook verklaard worden, dat de toen geformuleerde omschrijving nu niet meer volledig weergeeft, wat de vereeniging beoogt, anderzijds treft, dat de oprichters met verzienden blik begrepen, dat de radio in het volksleven van groote beteekenis zou worden, m.a.w. dat de volkscultuur den invloed der radio zou ondergaan. De toen gekoesterde verwachtingen zijn ver en ver overtroffen.

Al de arbeid, die de vereeniging zou ontwikkelen, baseerde zich op den in art. 2 geformuleerden grondslag: „de vereeniging heeft tot grondslag de Heilige Schrift, die zij erkent als Gods onfeilbaar Woord. Zij belijdt, dat Jezus Christus is de vleesch geworden Zoon Gods, Redder der Wereld”.

Wie eenigszins op de hoogte is van de geschiedenis van het onderwijs, hoort bekende klanken. Opvoeding is slechts mogelijk, indien zij uitgaat van levenwekkende beginselen, wier doordenking, uitwerking en opvolging een harmonische ontwikkeling waarborgen. Opvoeding en cultuur liggen vlak naast elkaar, men kan spreken van de radio als instituut voor volks-cultuur, maar even goed als instituut voor volksopvoeding. Het eerste omvat meer, in de practijk zal het dikwijls bij het tweede blijven.

Bewijs behoeft de stelling, dat de radio opvoedingsinstituut is, weinig of niet. In Nederland waren er in 1936 ca. 1.000.000 luisteraars, dat wil dus zeggen bezitters van een radio-toestel of aangesloten op de radio-distributie. Het aantal personen, dat door de radio bereikt wordt, is dus stellig 4 of 5 maal zoo groot en ondergaat, of het wil of niet den cultuur-paedagogischen invloed ervan. Aan een wonderboom van Jona behoeft hier niet gedacht te worden. De statistieken wijzen op een regelmatig en groei van ruim

24.000 in 1925 tot het zoo even genoemde aantal en er zijn geen symptomen te bespeuren, die teruggang doen voorspellen. Integendeel.

De vraag is dus niet, of de radio het volksleven beïnvloedt, maar wel, hoe zij dit doet en in verband met de vraag van de redactie van Volksontwikkeling, meer in 't bijzonder hoe de N.C.R.V. haar taak opvat en welke resultaten zij daarmee bereikt.

Vooraf dient echter een opmerking te gaan. De N.C.R.V. leeft uit bepaald beginselen, maar dit beteekent niet, dat zij zich richten wil tot een bepaald deel van ons volk. Integendeel, zij beoogt het geheele volk te bereiken, overtuigd als zij is, dat de waarden, die zij brengt, voor elk onmisbaar zijn. Dat maakt, dat de uitzendingen zoowel werken aan den opbouw van dat deel van het volk, dat haar steunt en in stand houdt, als aan de propageering harer beginselen bij hen, die zich bij de vereeniging niet thuis gevoelen, maar er toch naar luisteren, vaak opzettelijk, soms geheel onopzettelijk. Niet ontkend kan worden, dat er uitzendingen zijn, welke door hun karakter slechts een deel der luisteraars zullen bevredigen, die zich richten tot een bepaalde groep; ook dan echter is het streven, het zoo te leiden, dat ook anderen er iets aan kunnen hebben. Uitzendingen, die slechts voor een zeer kleine groep van beteekenis zijn, behooren niet voor te komen. Zij doen tekort aan de behoeften der massa, waarvoor de radio is.

Bekend is, dat de N.C.R.V. geen klein deel van haar programma afstaat aan uitzending van kerkdiensten, schriftlezing, meditatie, enz. De groote invloed die er van uitgaat, wordt gestaafd door de bewijzen van dankbaarheid ervoor, die mondeling en schriftelijk den Omroep en de sprekers van alle kanten bereiken. De kerk en haar predikers zijn nog voor breede lagen van ons volk de opvoeders bij uitnemendheid en vooral zij, die daarbij het gewone praktische leven met al zijn zorgen en moeiten weten te brengen onder Goddelijke belichting, verspreiden niet alleen den zegen, die de Christelijke godsdienst in zoo ruime mate weet te brengen, maar bovendien of juist daarom oefenen zij op de hoorders uit een verzachtenden en beschavenden, dat is een cultureelen invloed, te meer van beteekenis, omdat voor vele eenvoudigen de beteekenis der radio zich tot onderwerpen van deze soort en het Christelijk lied, waarover straks meer, bepaalt. Natuurlijk zijn hier allerlei vragen. Het opgroeiend geslacht vraagt iets anders dan de ouderen, vooral de vorm, niet het wezen, verschilt en stellig zijn er sprekers, die dit vergeten ten koste van de jongeren. Er is echter een stellige vooruitgang merkbaar, zoowel in de kerken als bij de radio-sprekers.

Nog in ander opzicht moet hier van een cultureelen invloed gesproken worden. Bekend is, hoe de Protestanten zich in verschillende kerkformaties vereenigd hebben, hoe gering het contact tusschen de leden

dier kerken dikwijls is, hoe weinig onderlinge waardeering en hoeveel onderlinge strijd er dikwijls zijn. In de N.C.R.V. werken leden van al deze groepen, voor zoover zij tot de orthodoxe gerekend kunnen worden, samen, sprekers van al die groepen komen ieder op zijn beurt voor de microfoon en, al wordt op deze wijze niet verkregen, dat allen zich plotseling gaan verenigen, 't is zeer de vraag, of dit zelfs gewenscht zou zijn, onderlinge waardeering komt er wel. En is niet waardeering van anderen, onbevooroordeeld het goede kunnen zien van anderen, een der kenmerken van den cultureelen mensch en het cultureele volk? Indien de radio niet afzakt tot een propagandiste van vlakke gelijkheid kan zij over de geheele wereld krachtig meewerken tot onderling beter verstaan van kerken, partijen, landen en volken!

In nauwe aansluiting op het voorgaande volgt nu de beteekenis van het gesproken woord in ruimeren zin. Daarbij moet onderscheid gemaakt worden tusschen cursorische voordrachten en lezingen over meer los naast elkaar staande onderwerpen.

De eerste richten zich tot groepen van hoorders, die hun kennis willen vermeerderen (cursussen in vreemde talen, schooluitzendingen, enz.) dan wel voorlichting op een bepaald gebied behoeven (landbouw-lezingen, vraagstukken op 't gebied van vakverenigingen, enz.) Zij dragen in 't algemeen een leerend karakter en, zonder hun beteekenis ook maar in 't minst te willen onderschatten, komen zij in 't verband van dit artikel, niet allereerst voor bespreking in aanmerking. Vele onderwerpen van deze soort zullen pas volledig tot hun recht komen, zoodra de televisie op ruime schaal toepassing vindt, omdat 't gehoor alleen nooit 't gemis van 't gezicht zal kunnen vergoeden. De overige onderwerpen zijn van de meest uiteenlopende soort; zij behandelen vraagstukken van 't gewone leven tot aan die van de beginselen op allerlei levensterrein toe. Toen de radio in haar beginstadium was, deelden de luisteraars, nog veel kleiner in aantal, hun lof en blaam kwistig uit. De leiders van den Omroep wisten, wat den hoorders wel en wat hun niet interesseerde. In den loop der jaren is dit meeleven, dat ook wel eens in bemoeizucht ontaardde, sterk verminderd. Naast een, als verschijnsel zeker niet toe te juichen, afkeer van „zware onderwerpen", die wijst op een betreurenswaardige matheid en onverschilligheid, valt op een voorliefde voor het vlotte, soms het oppervlakkige. Dat ligt ons oudere Nederlanders niet: de goede causeur is zeldzaam, de „gedegen" redenaar te talrijker. Willen evenwel de radio-toespraken van beteekenis blijven, dan zal de causeur in de meeste gevallen den redenaar moeten verdringen. Lukt dit, dan kan 't gesproken woord zijn plaats behouden. Vele redenaars stellen zich op 't standpunt, dat zij in den hun toegemeten tijd hun onderwerp moeten uitputten; dit is een groote misvatting. Men luistert in zijn huiskamer, 't gewone leven gaat zijn gang en slechts

hij, die zijn hoorders weet te vangen, doet het stilstaan. Aan enkele zeer eminenten mag het beschoren zijn te komen en te overwinnen, regel is dit niet. De spreker over een onderwerp zal dit dienen te bedenken, hij zal er juist zooveel van moeten geven, dat 't verlangen naar bestudeering er door is opgewekt. Verder komt hij niet, maar dat is ook juist ver genoeg. De radio, die weet te bereiken, dat de lust tot studie is opgewekt, doet ontzaglijk veel in 't belang van volkscultuur en -opvoeding. Waar 't beginsel der N.C.R.V. meebrengt, dat 't gesproken woord er een eereplaats inneemt, kan zij het slechts betreuren, indien zoo velen beneden het ideaal blijven. Stellig ligt hier nog een groot terrein braak. Er moeten meer mogelijkheden voor 't gesproken woord zijn, die zich eigenen voor 't geslacht van nu. Ook hier geldt het, dat niet de beginselen veranderd zijn, wel dat de nieuwe vormen nog niet altijd gevonden werden.

De Christelijke Cultuur omvat niet alleen religie en wetenschap, ook de kunst behoort tot haar erf. Toch wordt dit hier het laatst genoemd. De groote plaats, die de muziek in de programma's wel moet opeischen, omdat voortdurend spreken niet aan te hooren zou zijn en omdat de radio toch ook genoeg moet brengen, doet het gevaar ontstaan, dat de betekenis der muziek overschat wordt. Dit is een gevaar, speciaal voor een Christelijken omroep, die kunst wel heeft te aanvaarden als een heerlijke gave Gods, maar die ze slechts aanwenden mag om Hem te verheerlijken. De kunst, hoe belangrijk ook, dient, zij is geen godsdienst. Het moeilijkste probleem is nu misschien wel de vraag, hoe door de kunst God verheerlijkt kan worden, in hoeverre er sprake kan zijn van een Christelijke, dat is een Godverheerlijkende kunst. Het zou de grenzen van dit artikel overschrijden thans op deze vraag in te gaan, maar zeker is, dat een der zwaarste opgaven, die een Christelijke Radio-vereeniging zich te stellen heeft, is, dit probleem nader tot zijn oplossing te brengen.

Een tweede moeilijkheid is het zeer ongelijke peil van ontwikkeling der luisteraars. Kunst, die den kunstzinnige aanspreekt, zegt vele eenvoudigen niets. Omgekeerd kan kunst, die de laatste aanspreekt, mits goed uitgevoerd, ook de kunstzinnigen genot verschaffen. Door dit te aanvaarden heeft de N.C.R.V. als eerste plicht het eenvoudige Christelijke lied, dat in de harten van duizenden leeft, maar helaas zoo dikwijls allerverschrikkelijkst verknoeid wordt, tot ontwikkeling te brengen. Een schat van schoonheid ligt hier voor het grijpen, 't is alleen maar de mooie taak ze onder het stof vandaan te halen en zoo tot vreugde te worden van allen.

Als dit gelukt, zal men ook verder kunnen gaan, zal men niet langer uitzendingen noodig hebben óf voor de eene óf voor de andere groep, de eenvoudige zal langzaam maar zeker op hooger niveau komen, de kunstzinnige zal mee kunnen genieten van 't eenvoudige, maar nu niet langer leelijke.

De kunst floreert niet, bij muziekuitvoeringen zijn de zalen dikwijls leeg, maar naar de radio wordt wel geluisterd. De oorzaken blijven hier onbesproken, 't feit slechts geconstateerd. 't Legt zware verplichtingen op aan de radio, wier leiding voor een niet klein gedeelte de verantwoordelijkheid draagt voor de richting, waarin de kunstzin van 't volk zich ontwikkelen zal. Zeker zou 't interessant zijn, om na te gaan, hoe zij zich in de verschillende landen van haar taak kwijt en of zij meewerkt ter bevordering van alles, wat lieflijk is en welluidt, dan wel of zij ordinair zinnen in de hand werkt. Waarschijnlijk zou geen omroep vrij uitgaan, omdat de wisselwerking tusschen omroep en publiek zoo dikwijls drijft tot toegeven, waar weigering op haar plaats zou zijn.

Indien tenslotte de balans wordt opgemaakt, mag de radio in 't algemeen en de N.C.R.V. in 't bijzonder, wijzen op veel en nuttigen arbeid. 't Ideaal is niet bereikt. Ontzaglijk veel moeilijkheden zijn nog te overwinnen, tal van mogelijkheden bleven ongebruikt, ¹⁾ de televisie is in 't verschiep en zal waarschijnlijk een geheel omkeer te weeg brengen, maar de plaats in 't volksleven werd veroverd, neen, spontaan gegeven. Dat legt verplichtingen op, waaraan met ernst getracht wordt te voldoen. Volksontwikkeling zonder radio is niet meer denkbaar.

¹⁾ Schrijver denkt bijv. aan de radio-reportage, die een zeer bijzondere toekomst kan hebben en in enkele jaren reeds onmisbaar onderdeel werd.

RADIO-VOLKSUNIVERSITEIT HOLLAND

door Dr. K. F. PROOST (R.V.U.).

De Radio-Volksuniversiteit Holland, uitgaande van den Bond van Nederlandsche Volksuniversiteiten stelt het ten eerste op prijs mèt de andere omroepverenigingen uitgenodigd te zijn om in dit tijdschrift te getuigen over de wijze waarop zij er naar streeft „de volkscultuur te bevorderen”. Immers, zij is maar een zeer klein instellinkje dat zich minimaal in de aether kan laten hooren: twee uur per drie weken. Gemakkelijker zou het haast zijn te getuigen van wat wij niet kunnen doen!

Het belang van de Radio voor zijn werk is door de Bond reeds lang gezien; het aantal Volksuniversiteiten in Nederland bedraagt ruim twintig, die uiteraard in de grotere steden zijn gevestigd. Welk een groot deel van ons land was dus eenvoudig onbereikbaar voor voordrachten en cursussen op de gewone wijze in zalen en met sprekers die in zeer nauw contact met hun luisteraars stonden. Maar welk een groot deel van ons land zouden wij met de radio-uitzendingen kunnen bereiken en welk een groot gebied voor a a n v u l l e n d werk lag hier dus voor den Bond te doen. Dit mag misschien meteen wel even op den voorgrond worden gebracht: wij zien

de radio als (belangrijke) aanvulling op ons werk. Wij begrijpen dat radio-uitzendingen niet ideaal zijn, dat men wel op allerlei wijze contact tusschen spreker en luisteraar kon trachten tot stand te brengen (hierover later), maar dat het directe contact toch eigenlijk het eenig ware is.

Een stukje van de historie van de R.V.U. moge hier volgen. In 1930 heeft de Bond eenige malen zoo maar losjes bij de A.V.R.O. uitgezonden, de 27ste Juni van dat jaar is de oprichting van de Radio-Volksuniversiteit gevolgd. Er volgde onmiddellijk een levendige en opgewekte tijd voor onze jonge instelling. Wij richtten tot alle omroepverenigingen het verzoek in hun tijd te mogen uitzenden, waarbij gezamenlijke besprekingen over het programma zouden worden gevoerd. A.V.R.O., V.A.R.A. en V.P.R.O. gingen op onze voorstellen in. Onzerzijds werd een commissie van advies gevormd, die met afgevaardigden der andere verenigingen overleg pleegde. Een anderhalfjaar werkten wij op deze wijze, maar de verhoudingen der omroepverenigingen waren moeilijk en deze relaties moesten worden verbroken. Wat nu? Wij konden de aether moeilijk loslaten — van alle kanten werden onze uitzendingen gewaardeerd — en besloten voor eigen zendtijd te gaan pleiten. Het gelukte ons bij ministerieel besluit van 14 October 1931 — nog altijd gedenken wij dankbaar de steun hierbij ondervonden van Dr. de Visser, die de Volksuniversiteit zeer genegen was — de reeds genoemde twee uren in de drie weken toegemeten te krijgen. Weinig? Inderdaad, maar toch iets om onze arbeid nu zéér aanvullend voort te zetten. Natuurlijk zat in deze luttele uren geen mogelijkheid om rijkgevarieerde programma's, rechtdoende aan alle faculteiten, te geven. In de aether konden wij geen afspiegeling geven van de universiteit. Maar wél konden wij ons werk intenser doen, want nu kwam elke cursus er wel bijzonder op aan. Wegen en wikken wat wij zouden brengen was nu des te meer geboden, de tijd was zeer kostbaar en wij moesten dus zeer nauwkeurig toezien wat in onze lijn lag.

Men verwacht hierover geen uitvoerig exposé van onze beginselen. Een en andermaal is ook in dit tijdschrift over het beginsel der Volksuniversiteit geschreven. Ik wil hiermede niet zeggen dat wij beginselen hebben vastgelegd die algemeen geldend zouden zijn. Wie verschillende artikelen leest, ziet altijd weer varianten. Nog is niet algemeen uitgemaakt of de Volksuniversiteit alleen maar kennis heeft bij te brengen of dat haar taak verder reikt en zij opvoedend, mensch- en karaktervormend moet zijn. Het kennis-ideaal (typisch voor de 19de eeuw) is nog lang niet uitgestorven. Wie iets meer wil zal met instemming luisteren naar woorden als van Dr. J. D. Bierens de Haan, die gewaagt van het humanitaire doel, zelfopvoeding, opvoeding tot meerdere menschenwaarde ¹⁾. De Volksuniversiteit is een humanistische instelling. De Radio-V.U. dus niet

¹⁾ Zie „Volksontwikkeling“, November 1929.

minder. Hebben wij deze beginselen even aangetipt, dan is het ook wel duidelijk hoe wij de volkscultuur trachten te bevorderen. Cursussen die het innerlijke leven verrijken, in lichtere zomertijden ook cursussen die de lichaamscultuur, de ontspanning bestrijken. En door onze doelstelling en door onze weinige tijd is onze taak van zelf aangewezen. De problemen van de grotere verenigingen bestaan voor ons niet. Met de vraag of wij tijd moeten afzonderen voor het „luchtige” behoeven wij ons niet op te houden. Wel met het feit dat wij eenvoudig moeten zijn. In de aether is dit nog meer nodig dan in de cursuszaal. En natuurlijk geeft de aard der onderwerpen moeilijkheden. Wij moeten letten op wat in het gehoor ligt. Alles wat illustratie, lichtbeeld zou vereisen moet vervallen. Korthed en klaarheid zijn geboden. De grenzen zijn hierdoor afgebakend. Wat ons vaak bepaalt in de keuze van sprekers en onderwerpen is de tijd. Wij leven in een periode van grote nood, van veel twijfel, radeloosheid en wanhoop. Velen zijn de weg kwijt en liggen overhoop met zichzelf en anderen. Het is geen wonder dat onze tijd die der psychologie is. En het is dan ook geen wonder dat de R.V.U. in dien nood tracht in te grijpen, meent een ethische taak in dezen te hebben en zich het humanitaire doel nauw voor ogen stelt. Dit soort cursussen is dan ook zeer in trek.

Zonder verbeelding meenen wij, hoe klein ook, er te moeten zijn. Wie het geheel van wat wij geven overziet, bespeurt dat wij als geheel toch anders zijn dan anderen, een eigen geluid geven. Waarin dat eigen geluid dan bestaat? Misschien wel het meest hierin dat wij niets anders te doen hebben dan voor ontwikkelingscursussen te zorgen. Bij de R.V.U. komen zij niet tusschen allerlei andere zaken in, wij geven geen muziek, geen hoorspelen enz. In zijn kleinheid vormt ons programma een totaal, daar wij de verschillende faculteiten tot haar recht moeten laten komen. Wij kunnen docenten van diverse pluimage aan het woord laten komen, die natuurlijk hun standpunt niet verloochenen, maar toch naar grote objectiviteit wachten. Hiermede zetten wij, hoe jong wij ook zijn, een traditie voort. De traditie van de reeds veel oudere Volksuniversiteiten, die een zekere ervaring hebben, programma's in elkander te zetten en de docenten te kiezen, die contact met het publiek tot stand weten te brengen en dit nu, getuige de massa binnen komende brieven, evenzeer door de Radio doen. Onze resultaten zijn niet ontmoedigend. Natuurlijk bereiken wij de tienduizenden niet, wel de duizenden. Het is ons niet onbekend, dat de statistieken, voorzover deze door de centrales te maken zijn, er op wijzen, dat zodra de R.V.U. aan het woord komt (dit geldt voor alle lezingen) er een geweldige vlucht in de muziek intreedt. Men zou echter wel een utopist moeten zijn om te kunnen denken dat dit anders zou kunnen zijn. Wij houden ons liever vast aan de wetenschap dat er een groot publiek is dat niet voor ons vlucht en met veel waardering zit te luisteren.

Intusschen trachten wij het contact met onze luisteraars ook op andere wijze te versterken, onze syllabus is bezig een goede bekende in den lande te worden. Zij bevat uittreksels of volledige verslagen van de gehouden lezingen, ook brieven in antwoord op ingekomen bezwaren of verzoeken om opheldering. En daarnaast is met ingang van 1 Januari 1937 „Leven en Werken" nu geheel het orgaan van de R.V.U. geworden, ook al weer in aanvulling van wat wij door de aether brengen. Een Radio-Volks-universiteit-gemeente is tot stand gekomen. Daarom zal de R.V.U. met opgewektheid haar weg vervolgen, overtuigd als zij is „in een behoefte te voorzien".

Voor de toekomst hebben wij vele verlangens: wij zouden graag cursussen voor werklozen geven (vooral met het oog op het platteland), wij zouden graag geregeld (ongeregeld doen wij het reeds) voor de phohi naar Indië uitzenden, wij zouden graag ons cursuswerk uitbreiden. IJdele wenschen? Och, wij weten het wel, hoe verschrikkelijk moeilijk het is meer zendtijd te krijgen. Het aantal goede uren per dag is niet groot en wij gunnen gaarne ieder het zijne.

Maar toch, wij hopen.....

DE CULTURELE BETEKENIS VAN DE V.A.R.A.

door A. PLEYSIER.

De ontwikkeling van de radio-omroep heeft in Nederland een geheel andere richting ingeslagen dan men in de meeste andere staten gevolgd heeft. In het buitenland ontmoeten we meestal de staatsomroep, georganiseerd in een overheidsbedrijf of een semi-overheidsbedrijf, dat over het gehele zendapparaat beschikt en dat alle radioprogramma's voorbereidt en zowel technisch als artistiek verzorgt. Het wordt gefinancierd uit de opbrengst van een radiobelasting, die door iedere toestelbezitter aan de Staat moet worden betaald. Weliswaar laat deze organisatie in sommige democratische staten (Denemarken, België, Tsjecho-slowakije) de mogelijkheid, dat verenigingen van luisteraars een adviserende taak wordt toebedeeld bij de organisatie van de programma's, maar de praktijk toont aan, dat deze beperkte taak niet bijster animerend is. Alleen daar, waar de medezeggenschap der luisteraars-verenigingen is doorgetrokken tot aan de top van het bestuurslichaam (De Radioraad in Denemarken en het Nationaal Instituut voor Radioomroep (N.I.R.) in België) kunnen bedoelde verenigingen op een betekende omvang wijzen. Doch in het algemeen wordt in het buitenland het contact tussen omroepleiding en luisteraars slechts onderhouden door de critiek, die het publiek in correspondentie en in de pers uit, voorzover ook dit niet onmogelijk is gemaakt. Waar deze weg om invloed op het radio-programma uit te oefenen open

bleef, daar ziet hij er evenwel nog niet aantrekkelijk uit. Ongeorganiseerde luisteraars zijn individualisten: hun critiek heeft in het algemeen weinig waarde, doordat ze deskundigheid mist en geen contact onderhield met deskundigen. Met andere woorden: de omroep moet de luisteraars opvoeden tot kritisch luisteren en kritisch oordelen. Hij kan dat in hoofdzaak op twee manieren: door middel van de omroep zelf en door de bouw van zijn organisatie. Beide middelen, doelbewust in verband met elkaar gebezigd, kunnen een invloed uitoefenen, die in het radioprogram te herkennen is als iets van culturele betekenis.

De mogelijkheid daartoe ligt in de structuur van de Nederlandse radio-omroep, vastgelegd in het zendtijdenbesluit van 1930. Het aanvaardt het particulier karakter van de radio-omroep. Het kent de vier grote uit ons volk opgegroeide organisaties ieder rond vijftig zenduren per week toe en geeft haar tevens de taak om in eigen bedrijf de programma's voor te bereiden en uit te voeren. De daarvoor benodigde financiën moeten de omroepen putten uit de vrijwillige bijdragen der luisteraars. Reeds deze opgave bindt de Nederlandse omroep veel sterker aan zijn publiek dan elders noodzakelijk is. Het verzorgen van vijftig omroep-uren per week is een uiterst-kostbare bezigheid. De grote omroepen moeten derhalve massa-organisaties zijn. De vrijwillige contributies en abonnementen op de omroepgidsen vormen de voornaamste bronnen van inkomsten, die slechts toereikend zijn, indien een zeer groot percentage van de rond 1 miljoen radio-luisteraars in ons land hun morele plicht, hun door de structuur van de Nederlandse omroep opgelegd, tonen te beseffen. Het natuurlijk gevolg van deze omstandigheid is, dat de omroepen alles zullen doen om grote groepen luisteraars zo hecht mogelijk — d.i. in het verband van hun organisatie — aan zich te binden.

Het gevaar dreigt nu, dat zij zich — terwille van hun „populariteit“ — ondergeschikt maken aan „de publieke opinie“ omtrent een aantrekkelijk radio-program. Oppervlakkig beschouwd leidt de omroep-organisatie in Nederland gemakkelijker tot dit bezwaar dan de buitenlandse staatsomroep, wiens inkomsten in veel mindere mate worden beïnvloed door het oordeel der luisteraars omtrent de uitgezonden programma's. In werkelijkheid staat de zaak anders. In de eerste plaats omdat de omroep in ons land georganiseerd is volgens de voornaamste geestesstromingen, die in ons volk tot uiting komen. Vandaar dat de omroepen een hecht contact onderhouden met organisaties, die zich in dienst van die geestesstromingen hebben ontwikkeld en die derhalve reeds een culturele betekenis in het volksleven hadden verworven, toen ze nog niet over de radio konden beschikken. Wat een grote kern van de V.A.R.A.-Jeden aantrekt in het radio-program is te danken aan de opvoeding, die deze leden

in allerlei organisaties van de Nederlandse Arbeidersbeweging hebben genoten. De normen, die zij stellen bij het waarderen van hetgeen de V.A.R.A. uitzendt, hebben dus heel wat meer achtergrond dan het gemopper per ingezonden stuk in de bladen. De V.A.R.A. is gebaseerd op de cultuur-waarden, die de Nederlandse Arbeidersbeweging in een ontwikkeling van omtrent een halve eeuw ten bate van het Nederlandse volk heeft geschapen. Dit contact bepaalt het karakter van de V.A.R.A. Bij de opvoeding van haar leden bouwt zij dus voort op een fundament, dat reeds gelegd was, bij welke werkzaamheid ongeveer een vierde der bevolking meer of minder actief betrokken is. En deze omstandigheid voorkomt het zich dienstbaar maken van de radio-omroep aan een luisteraars-mentaliteit, welke noch door een beginsel is gevoed, noch door opvoeding in gemeenschap veredeld.

Er is nog een andere oorzaak, die de omroepleiding van de V.A.R.A. ervoor behoedt, aan de „verkoopbaarheid” van zijn program eenzijdige aandacht te schenken. De V.A.R.A. is opgebouwd met ruim 480 plaatselijke afdelingen als basis. Ieder dezer afdelingen heeft een bestuur, dat de propaganda leidt en dat contact onderhoudt met de besturen van de districten (meestal een provincie omvattend) of de federatie-besturen der grote steden. Tweemaal per jaar minstens vergadert de districtsraad (federatie-raad), waarin de afdelingsbesturen vertegenwoordigd zijn. Deze vergaderingen worden ambtshalve bijgewoond door de leden van de Verenigingsraad (rechtstreeks door de leden gekozen). En deze Verenigingsraad, die ook minstens tweemaal per jaar wordt bijeengeroepen, stelt de omroepbegroting vast, beoordeelt het omroeprapport (een uitvoerig en gemotiveerd overzicht van hetgeen de V.A.R.A. in het afgelopen jaar heeft uitgezonden) en behandelt het omroepschema (het plan voor de uitzendingen in het volgend jaar). De gang van zaken is dus deze, dat omroep-rapport en omroepschema eerst in de afdelingen, dan in de districten en federaties en tenslotte in de Verenigingsraad worden behandeld. Deze voorbereiding werkt natuurlijk als een steeds fijner wordende zeef op de critiek. Opmerkingen van weinig betekenis halen de districts-vergaderingen niet; zeverdwijnen in de discussie op de afdelingsvergadering. In de bijeenkomsten der districts- en federatie-raden komt tot uiting, wat er overeenkomstig is in de critiek van verschillende afdelingen en is de mogelijkheid om de juistheid van deze critiek te toetsen ruimer. Zodat de Verenigingsraad, die tenslotte de beslissingen heeft te nemen, eerst na grondige voorbereiding zijn oordeel uitspreekt over het gevoerde omroep-beleid.

Deze democratische organisatie-vorm, rechtstreeks invloed uitoefenend op het radio-program, acht de V.A.R.A. van grote betekenis. Opvoeding is een kwestie van zelfwerkzaamheid. Alleen deze biedt geschikte normen

voor de selectie, welke de democratie behoeft om niet door ondeskundige bemoeienis geremd te worden. Met andere woorden: zowel door haar organisatievorm als door haar omroepbeleid wil de V.A.R.A. de cultuurwaarde van het democratisch socialisme tot uitdrukking brengen, het socialisme derhalve, dat de sociale democratie — waarvan de politieke democratie een noodzakelijk onderdeel is — als zijn doel erkent.

De radio-„praktijk“ heeft uitgemaakt, dat ongeveer 80% van de zendtijd besteed moet worden aan uitzending van muziek. Het zou te ver voeren, dit voorschrift te gaan ontleden om de toepassing ervan, wat de meer of minder gunstige zenduren betreft, nader toe te lichten. Regel is, dat na acht uur 's avonds het gesproken woord een ondergeschikte functie heeft te vervullen, behalve dan in verband met liederen, opera's, oratoria of „hoorspelen“. Dat wil zeggen: de muziek heeft in de beste zenduren een overwegende betekenis en een groot deel van die muziek heeft slechts ontspanningskwaliteiten. Heeft de radio dus als cultuurorgaan weinig betekenis en werkt zij vervlakking in de hand, zoals wel eens wordt beweerd? Wie de Nederlandse arbeidersklasse vijf en twintig jaar geleden heeft gekend, weet wel beter. Toen waren de harmonica, het draaiorgel, de speeldoos in de kroeg en het fanfare-corps bij volksfeesten nagenoeg alles op muzikaal gebied, wat de arbeiders interesseerde. Thans stromen de grootste concertzalen vol, als het V.A.R.A.-orkest „populaire programma's“ komt geven, doch op die programma's mogen de „Unvollendete“ van Schubert, Mozart's „Kleine Nachtmusik“, Ravel's befaamde „Bolero“ en ouvertures van Von Weber, Verdi, Rossini, Wagner e.a. gerust voorkomen. Het begrip „populaire muziek“ heeft dus door het opvoedende werk van de radio een belangrijk betere inhoud gekregen.

In de tweede plaats biedt het contact, dat de V.A.R.A. met de culturele organisaties van de Arbeidersbeweging onderhoudt, de mogelijkheid, om het beste, wat in eigen kring wordt gecultiveerd, tot gemeen goed van allen te maken. Daar zijn de grote oratoria, uitgevoerd door de beste Arbeiderszangkoren („Le roi David“ van Milhaud, „La damnation de Faust“ van Berlioz, de „Matthaus Passion“ van Bach, e.a.). De V.A.R.A. zendt er jaarlijks zes à acht uit, waardoor zij er tevens in belangrijke mate toe bijdraagt dat de arbeiderskoren dit cultuurwerk, ook in tijden van grote werkloosheid, kunnen onderhouden.

Dan moge gewezen worden op het systematisch werk dat ten bate van de volkszang wordt verricht. Zolang de V.A.R.A. bestaat, heeft het zangkoor van de A.J.C., de „Wielewaal“, de luisteraars verrijkt met een keur van volksliederen, thans gemeengoed van vrijwel alle jeugdorganisaties, doch door Piet Tiggers, den leider van de „Wielewaal“, opgezocht, bewerkt en verzameld. Een mooi stukje gemeenschapscultuur is daardoor gered, toen het dreigde om in de periode van mechanisatie en grote-stads-

genoegens onder te gaan: onze tegenwoordige jeugd kent niet alleen de schoonheid en de gezondheid van de natuur, zij danst ook weer de oude volksdansen en zingt de oude volksliederen, zij heeft vreugde aan de gemeenschap.

Natuurlijk is een klein, doch belangrijk deel van het muziekprogramma gewijd aan de uitzending van de grote symphonische werken. De V.A.R.A. onderhoudt vrijwel voortdurende overeenkomsten met het „Residentie-orkest” en het Rotterdamse „Philharmonisch Orkest”. Belangrijk is hierbij, dat de programma's uitvoerig in „De Radiogids” worden besproken, zodat de luisteraars zich op het genieten van „moeilijke” muziek kunnen voorbereiden. Aan deze voorbereiding wordt trouwens ook in het algemeen zorg besteed: regelmatig bespreekt Piet Tiggers belangrijke composities voor de microfoon, een serie uitzendingen, getiteld „Hoe de toonkunst groeide” gaf in grote trekken een overzicht van de ontwikkeling der instrumentale muziek in de loop der tijden, een andere serie. „Klanken van eigen bodem”, bracht de hedendaagse Nederlandse componisten met hun meest karakteristieke werken nader tot de luisteraars. Uit al deze voorbeelden moge de conclusie worden getrokken, dat de omroep zich ten volle bewust is van zijn taak: de toegankelijkheid van een steeds groeiende schare voor muziek, die de geest verdiepen kan, te bevorderen.

Ook langs een andere weg wordt het terrein van de ontspanning zonder of met geringe opvoedende kwaliteiten meer en meer beperkt. De V.A.R.A. heeft, van haar ontstaan af, gepoogd om een speciale microfoon-kunst te scheppen, uitgaande van de overweging, dat de microfoon evenmin toneel kan geven als de film, doch dat de radio evenzeer aan eigen uitdrukkingsvorm gebonden is. Daarbij zat tevens voor, sociaal werk te verrichten en wel door de keuze van hoorspelen, die bezielde waren door een sociale gedachte: „De stem van Victor Hugo” (dictatuur en vrijheid zijn onverzoenlijke tegenstanders), „Stormweer” (een hachelijke redding van schipbreukelingen tegenover de barbaarse zeeoorlog), „Willem van Oranje” („weest verdraagzaam, zoals het een nobel volk betaamt”), „Huwelijks-reportage” (bestrijding van de huwelijksmakelarij), „De Moerdijkbrug” (wat deden de naamloze arbeiders aan het grootse bouwwerk), „Le jeu de l'amour et de la mort” (Romain Rolland) (Liefde is sterker dan geweld).

De praktijk heeft geleerd dat dergelijke uitzendingen, die ook volgens de objectieve kunstcritiek op hoog peil stonden, door luisteraars, die in sociale kwesties belang stellen — en de V.A.R.A.-leden doen dat — gretig worden aanvaard, ook als men er zendtijd voor reserveert na 8 uur 's avonds. In dezelfde richting wordt gewerkt met de „maandrevues”. In de vliegelingen van de radio zijn tal van revues uitgezonden, terwijl ze in de schouwburgen werden gespeeld. Dat was een tamelijk luguber bedrijf; de hedendaagse, meest volstrekt inhoudloze „show-revue” is al zeer weinig geschikt om

zonder medewerking van de ogen „genoten“ te worden. De oude revue, die maatschappelijke misstanden hekelde, is — wellicht tijdelijk — niet exploiteerbaar. De radio kan dit wel, aangezien niemand van haar verwachten mag — zolang zij althans niet met televisie werkt — dat zij een groot aantal „girls“ in fantastische costumes zal vertonen. Derhalve hadden de sociaal getinte maandrevues van de V.A.R.A. een groot succes. Liedjes als „de kikkers en de ooievaar“ met de moraal:

„Dus kikkers, weest van zessen klaar,
Hoezee,
Kiest nooit als baas een ooievaar,
Hoezee,
Hij slokt je op met huid en haar,
En snatert dan met veel misbaar,
Hoezee, hoezee, hoezee!“

werden zeer populair. En al is hierbij geen sprake van kunst: het caricaturale met sociale tendenz reikt toch ver uit boven inhoudloze verstrooiing.

Wij nemen daarmee afscheid van de 80% muziek en concluderen dat zij voor een aanzienlijk deel bestemd en geschikt is om den luisteraar op te voeden tot een sociaal denkend mens.

Tenslotte het belangrijkste. Wat het gesproken woord voor de microfoon betreft, gaat de V.A.R.A. zo ver als de omroep-practijk gedooft. In de rubriek „gesproken woord — serieus“ bezet ze één der hoogste percentages van alle omroepen, aangesloten bij de „Union Internationale de Radio-diffusion“ (U.I.R.).

In elk omroepschema heeft de V.A.R.A. een aantal cursusreeksen opgenomen, die in de „beste vóóravonduren“ (tussen 7 en 8) worden gegeven. Ze houden ook onderling verband. Als grondslag zou gegeven kunnen worden het woord van Shaw: „het democratisch levensgevoel is het gevoel van onbepaalde achting voor elke medemens“. Begrip van deze gedachte eist voorlichting op verschillend terrein. Vragen als: „welke waarde heeft de persoonlijkheid en hoe verhoudt zij zich tot de gemeenschap“ moeten behandeld worden. Dit deed G. van Veen in twee achtervolgende cursusreeksen van ieder acht lezingen, „Opvoeding tot Persoonlijkheid“ en „Opvoeding tot gemeenschapszin“ getiteld. In verband met deze lezingen organiseerde het „Instituut voor Arbeidersontwikkeling“ bijeenkomsten in verschillende steden, waar Van Veen's lezingen werden „beluisterd“ om vervolgens onder deskundige leiding te worden besproken. Uit honderden brieven aan den docent bleek, hoezeer opvoedkundige vraagstukken zich tegenwoordig in een ruime belangstelling verheugen, een verschijnsel, dat in deze tijd van verwildering zeer opmerkelijk is.

Dat „democratie“ meer inhoudt dan politieke medezeggenschap werd aangetoond in cursusreeksen als „grote democraten“, die de betekenissen van persoonlijkheden als Gladstone, Carfile, Rathenau, Briand, Jaurès, Lincoln e.a. behandelden; daarbij sloot weer aan een cursus, „problemen der democratie“ genaamd, waarin onder leiding van prof. Bongers de huidige kritiek op de democratie kritisch werd besproken.

In de derde plaats organiseerde de V.A.R.A. reeds een drietal cursusreeksen, die wetenschappelijke voorlichting gaven omtrent het „Plan van de Arbeid“, dat zij beschouwt als een doelmatig middel om één der ernstigste gevaren voor de democratie; de massale, langdurige werkloosheid en de uitzichtloosheid van de nabije toekomst voor de jeugd, een belangrijk eind terug te dringen. Op paedagogisch, op politiek en op economisch terrein zoekt de voorlichting dus dezelfde richting: ons volk te doordringen van de leidende gedachte, dat alleen samenwerking in de geest van onderlinge verdraagzaamheid een beschaafd volk past om zijn moeilijkheden te overwinnen.

We hebben ons hiermee beperkt tot de hoofdzaken. Zij mogen aannemelijk gemaakt hebben, dat de V.A.R.A. een belangrijke culturele betekenis heeft in het Nederlandse volksleven, doordat zij én in haar omroepwerk én in haar organisatorische bouw de cultuurwaarden van het democratisch socialisme erkent en — zij het nog op bescheiden wijze — tot uitdrukking brengt. Dat hier nog veel te bouwen en te ontwikkelen is, niemand kan er dieper van overtuigd zijn, dan de omroepleiding van de V.A.R.A. Maar zij, die geloven, haasten niet.

DE CULTURELE BETEKENIS VAN DE RADIO

door Ds. E. D. SPELBERG.

In vele opzichten zullen latere geslachten, terugziende op datgene, wat het onze moet beleven ons niet benijden. Of misschien ook wel. Als eenmaal de dagen weer rustig geworden zijn en veel wat ons nu verontrust een dwaasheid gebleken is, als ook het leed van deze jaren door den grooter wordenden afstand zal zijn verbleekt, dan zal wellicht deze tijd aangemerkt worden als een tijd, waarin tenminste iets gebeurde. Zooals wij in onze schooljongensromantiek plachten terug te zien naar de Tachtigjarige Oorlog of de Fransche Revolutie.

Enfin, laten wij over de waarde van een dergelijk posterieur oordeel geenszins twisten. Eén ding zal men ons nooit kunnen ontnemen. Wij hebben de geboorte meegemaakt van vijf merkwaardige cultuurproducten, die haar weerga in de ontplooiing van menscheijk vernuft en kunnen eerbijds nauwelijks hadden gevonden.

Ik denk ten eerste aan de auto. De oudsten onder de lezers zullen zich den weg nog even motorloos herinneren als de meésten de lucht. Met verve wist Streuvels, die thans nog leeft, er van te verhalen hoezeer die eerste stalen duivel boer en vrouw in het dorp volkomen verbijsterde, dienzelfden boer wiens zoons thans op de melkford naar de fabriek denderen of de tractor hotsend en knetterend door de kluiten trekken. Zoo is het vanzelf met de vliegmaschine, met het luchtschip, met de film en met de radio.

In mijn gymnasiumtijd liep de halve stad uit naar de hei om, was het niet Koolhoven?, in zijn wrakke tweedekker op een wolken- en windloozen middag van Ede naar Soesterberg te zien vliegen. Toen den volgenden Zondag een flauw briesje de dennentoppen deed wuiven togen de duizenden teleurgesteld naar huis. Met zoo'n weer ging het niet! Wij vlogen onze huizen uit in den vroegen morgen, sommigen nog in nachtgewaad, om de eerste Zepp te aanschouwen, die dreigend-ratelend hoog door de grijze nevels over onze daken vloog. Een verboden Zepp. Dat maakte de zaak nog interessanter. Wie weet verder niet nog hoe hij als kind met zijn vader mee mocht naar de matinee in de Cinematograaf, die ergens in een café-op-de-markt of in een tent-op-de-kermis draaide. De afzichtelijkste bibberende gevallen van brandweerlieden, die in een duizelingwekkende vaart door een straat kwamen suizen, van ondeugende manoeuvres met tuinslangen, een moord in Fontainebleau en wat dies meer zij

Dat alles, auto's, filmen, vliegmachines en Zeppelinen inclusief was óf kermisgedoe, variéténummer of experiment. Wij keken er naar, maar geloofden er niet in. Wij amuseerden ons er mee, beleefden de sensatie der Europeesche rondvluchten, maar wij hingen het niet aan. Totdat dat alles in een ongeloofelijk en nog onbegrijpelijk korten tijd ons in bezit nam. De oorlog heeft er het zijne toe gedaan. Goed. Noem oorzaken. Zij verkleinen de feiten echter geenszins. Nu neem je je tickets en vliegt zelf. Velen, met een lichte, nauw onderdrukte huivering nog, voor een simpel draaitoertje boven Amsterdam, anderen maken met dezelfde regemaat gebruik van een vlieghaven als van een station. Honderden in ons land zijn reeds sport- of zakenvliegers, waarvan onderscheidenen met eigen toestellen, die ze ergens gestald hebben. Terwijl de film, wij behoeven er op deze plaats geenszins van te gewagen, voor brède volksmassa's eenvoudig tot een levensbehoefte is geworden. De film, waaraan in een even ongeloofelijk en onbegrijpelijk korten tijd reeds zeldzame mogelijkheden werden geboden, die zij ten deele zeer zeker gebruikt ten deele zeer zeker misbruikt heeft.

In nog hoogere mate zijn al deze dingen te constateeren ten opzichte van de ontwikkeling der radio. In hoogere mate. Waarom? Auto's, vlieg-machines, luchtschepen zijn tenslotte nog zaken, waarmee de mensch te

maken krijgt boven een zekere welstandsgrens aan den eenen kant, terwijl het gebruik ervan hem altijd centrifugaal beïnvloedt. Het maakt hem los van zijn eigen levenscentrum, het dient juist om hem ervan te verwijderen, zij het dan misschien ook om hem er straks weer terug te voeren! Dit is in mindere, maar toch in even stellige mate het geval met de film. Men moet voor het bezoek aan een bioscoop of cineac toch sowieso zijn huis verlaten; zich dus van zijn levenscentrum verwijderen. Daarom omdat de radio functie geworden is in dat levenscentrum zelve is haar optreden in het twintigste eeuwse cultuurleven nog schokkender geweest dan dat van de partners, die ik noemde.

Als wij ons rekenschap gaan geven van het feit wat de betekenis is van de radio voor onze volkscultuur dan moeten wij beginnen met de erkenning, dat er geen cultuurobject is dat zoozeer ons levenscentrum, zooals wij dat vinden in ons gezin, in ons huis heeft beïnvloed. Evenals de film in den beginne slechts als Spielerei werd beschouwd, zoo haalden wij tien, vijftien jaar geleden de radio in huis. De ernstigen misschien als object van al dan niet succesvol experiment. Maar wij haalden de radio in huis.

Over de vreedzame penetratie van de radio in al onze huiskamers behoef ik op deze plaats niet uit te wijden. De cijfers wijzen uit dat ten minste één miljoen woningen in ons vaderland op een of andere manier radio aan boord hebben. Over eenige jaren is er natuurlijk geen huis meer zonder. Er waren vele weerstanden te overwinnen. Ten eerste economische. In den beginne waren de toestellen duur. Het object radio werd voorshands een kolfje naar de hand van den twintigsten eeuwse amateur-technicus. Het werd een sport om zelf de muziek uit de lucht te halen. Tot de massa-productie en de concurrentiedrift binnen den kortst mogelijken tijd een behoorlijk toestel zelfs voor bescheiden beurzen toegankelijk maakte. Terwijl de radiodistributie, die ten onzent een dichtheid verkreeg als in géén enkel ander land in Europa, alles nóg makkelijker en vaak ook nóg goedkoper maakte.

Een tweede weerstand, die overwonnen moest worden, was de restrictie die intellectuele kringen nog vaak tegen de radio handhaven. Men verklaart met een zeker gevoel van culturele superioriteit, dat men het ding niet in huis wil hebben. Wij hebben zelfs nu nog moeite om sommige sprekers te bewegen om voor de radio te spreken. Ook hier is al vrij gauw ruim baan gemaakt. In één veeg heeft de practijk bij de meesten zelfs de meest scrupuleuze overwegingen weggevaagd.

Zoo staan thans de zaken in den jare 1937. Met opzet memoreerden wij deze dingen nog uitvoeriger dan wellicht zelfs noodig was. Het is echter van het allergrootste belang voor hen, die zich rekenschap gaan geven van de betekenis van de radio voor de cultuur, dat men begint met zijn

beschouwing te grondvesten op het nuchtere feit, dat er geen enkel cultuur-object van gelijke structuur zoo zeer in staat is om zooveel menschen dagelijks te beïnvloeden. Naar redevoeringen van Roosevelt of Hitler, naar de uitzending van het vorstelijk huwelijk luisteren op één tijdstip miljoenen en nog eens miljoenen. In ons land heeft de gezamenlijke opslag der omroeporganen alleen vermoedelijk die der groote dagbladen reeds overtroffen. Is het dan nog noodig te wijzen op de veel grootere invloed van den omroep zelf op de volkscultuur dan die van de pers.

Er is een tweede factor, waarmee men bij het opstellen van meeningen in deze materie niet minder sterk rekening moet houden. Er is niet alleen sprake van een ongehoorde extensieve, maar ook van een zeer merkwaardige intensieve werking, die er van de radio uitgaat. Zulks in tegenstelling met wat vele oppervlakkige bestudeerders van het radiovraagstuk tot dusver nog meenen.

In intellectuele kringen heerscht nog vaak de meening, dat de radio vervlakt. Ik denk alleen maar aan Huizinga's oordeel, dat lang niet malsch is, maar dat slechts blij geeft van een wat oppervlakkige waarneming dier vervlakkings.

Het is, dunkt mij, niet noodig om uitvoerig op de vaak en soms ijverig naar voren gebrachte bezwaren tegen de radio in te gaan. Onderwerpen die nu eenmaal nauwelijks popularisatie verdragen, worden vaak in de meest ordinaire vormen pen-klaar gemaakt voor den volksaandacht, die daardoor alleen maar gevuld en niet verrijkt wordt. Een lezing van drie kwartier houdt men sinds lang al niet meer uit; er zijn omroepverenigingen, die al tot een twintig-minuten-systeem versmald zijn. Ieder weldenkend mensch erkent graag de belangrijke bezwaren van dit soort geestelijke sight-seeing. Allicht. Die bezwaren heeft echter elke krant, elke Volksuniversiteits- of Nutslezing al jaren. Natuurlijk, een symfonie, een oratorium of een hoorspel eischen een andere aandacht, dan die van telkens eens eventjes aandraaien, waar of ze nu zijn of van het zachtjes voort laten pruttelen onder gesprek of arbeid door. Maar men vergeet, dat in tal van gevallen wel goede aandacht gegeven wordt en in nog meer gevallen steeds meer gegeven wordt. Datzelfde geldt voor een kerkdienst, een godsdienst-wijding of een godsdienstige toespraak. De ervaringen binnen de grenzen alleen al van den omroep, dien ikzelf al meer dan tien jaren dienen mag, maken in dit opzicht bewijsvoeringen van andere zijden al overbodig.

De radio heeft, in tegenstelling zelfs met de nog heerschende inzichten van velen een zeer intensiverenden invloed. Ik wil trachten, deze waarheid kort te verduidelijken.

Het kost bij het luisteren naar de uitzending van een of andere gebeurtenis in een zaal meestal nog wel eenige moeite om zichzelf te realiseren, dat

men aan het gebeurende aldaar deel heeft. U draait het Concertgebouw op en luistert. Een applaus daarna brengt U tenslotte wel weer tot die werkelijkheid terug die niets anders is dan dat gij buiten door-de-deur-heen hebt mee mogen luisteren met wat daar binnen gespeeld werd. Dit is ook zoo met het luisteren bijvoorbeeld naar een kerkdienst. Men mag in het voorportaal blijven staan. Het gemeenschappelijk lied, de geruchten uit de kerk zelf, het hoesten, stommelen na het „Amen" realiseren U weer diezelfde werkelijkheid: ik ben er niet bij. Toch werkt ook hier die wonderlijke aanpassings-tendens in het leven, die langzamerhand organen kweekt, waardoor een luisteraar ook deze weerstanden weet te overwinnen. Men suggereert zich een zekere verbondenheid, vooral als deze verbondenheid door den luidspreker gesuggereerd wordt. Ik denk aan Han Hollander's talenten daaromtrent in het stadion. Er zijn ook bepaalde predikanten, die op een eigenaardige wijze een verbinding weten te leggen tusschen zichtbaar en onzichtbaar gehoor, zoodat onzichtbare hoorders als het ware tot de gemeente gaan behooren, die in het kerkgebouw verzameld is. Nog eens: de luisteraar krijgt langzamerhand innerlijke organen om zich deze dingen te realiseren.

Het is echter niet voor niets, dat een omroepvereniging van eenige importentie zich nestelt in een eigen studio, waarin hij vanzelf iets van de eigen sfeer, die de geestelijke of andere bedoeling, waaruit deze omroepvereniging geboren is, symboliseert. In de radio is het contact studio—huiskamer een zeer wezenlijk contact geworden. Op vaak ietwat sentimenteele wijze dienen omroepverenigingen zich niet zelden aan als „huisvriend". Toch is deze term niet onjuist. Zij zegt soms nog te weinig.

De zaak is deze. Als U voor de radio spreekt, alleen gezeten in de spreekstudio van een der omroepverenigingen en ik luister: wat is dan het langzamerhand reëel geworden effect? Mij dunkt dit, dat het mij, bewust of onbewust zóó voorkomt, dat U alleen spreekt voor mij. Ik ben mij er geenszins van bewust of er honderd of honderdduizend medeluisteraars ergens in andere huiskamers mede genieten van Uw toespraak. Toen ik tevoren met veel belangstelling een kerkdienst had gevolgd, was het, hoezeer ik mij wellicht de verbondenheid met de daar aanwezige gemeente had gerealiseerd toch duidelijk, dat ik hoogstens één der misschien vijfhonderd of duizend aanwezigen was, die het woord van den predikant mocht beluisteren. Maar gij spreekt, zingt, declameert alléén voor mij.

Voorals de toespraak er op gericht is om geestelijke en dus vrij diep in het persoonlijk leven ingrijpende contacten te leggen, wordt U de waarheid van het bovenstaande geheel duidelijk. Het is mogelijk, dat een spreker, vooral als hij na meerdere malen achtereen aandacht vraagt een zoo groot vertrouwen begint te wekken, door zijn woord, zijn stem, dat men hem waarlijk als vriend, als raadgever, in geestelijke zaken als levensleider

of als priester of predikant gaat beschouwen. Ook al is men nimmer persoonlijk met hem in aanraking geweest. Het groote vertrouwen, dat er op deze wijze groeien kan tusschen studio en huiskamer is het bewijs voor de waarheid van mijn stelling, dat de radio een groote intensieve werking teweeg kan brengen.

Wij meenden goed te doen om, als wij nu tenslotte trachten te formuleeren wat de taak van de radio ten opzichte van het leven van ons volk is, eerst ons principieel haar mogelijkheden te realiseeren. Extensief zoowel als intensief is de radio geworden tot een der belangrijkste directe middelen tot volksbeïnvloeding, dus ook tot volksoopvoeding en derhalve ook tot volksbederf. Wij achten ons na het voorgaande ontheven van de taak om ook dit laatste nog nadrukkelijk op deze plaats aan te toonen.

Een en ander heeft reeds terstond als vanzelf ten gevolge gehad, dat het inschakelen van de radio omroep in het cultuurleven van een volk een ongekennde verantwoordelijkheid legde op hen, die met de functioneering van deze nieuwe cultuurbeïnvloeding belast waren. Het feit, dat er preventieve regeeringscontrole bestaat op alle uitzendingen en dat deze controle geaccepteerd wordt door betrokken instanties en door het volk is symptomatisch. Zij wijst op een sterker besef van mogelijkheid van volksbeïnvloeding door de radio dan bijvoorbeeld door pers of vergadering. Tevens valt in het oog, dat in tegenstelling met pers of film bijvoorbeeld, er van den beginne af aan een tendens is geweest, onder het besef van boven genoemde verantwoordelijkheid, om die invloed te nationaliseeren. Bij alle erkenning van het zelfbeschikkingsrecht der afzonderlijke volks-groepen van regeeringswege is reeds in den beginne de idee van een nationale omroep in studie genomen. Zoo men weet was de verwerkelijking van de nationale gedachte in de radio een der geliefkoosde denkbeelden van wijlen Dr. J. Th. de Visser, toentijds voorzitter van den Radioraad. Wat er nog leeft van dit ideaal in ons ook in de radio door groepsbelangen zeer verscheurd volk is nog gered in de Algemeene Programma dagen. De bedoeling van deze instelling was om althans op elken zender één dag in de week eigen groepstendenzen ondergeschikt te maken aan nationale.

Dat van den beginne af aan ook van Regeeringszijde rekening is gehouden met het feit, dat waar ons cultureele leven zich nu eenmaal differentieert ook een positieve beïnvloeding en opbouw van dit cultureele leven alleen goed zou kunnen geschieden door hen, die er zelve in differentiatie de dragers van zijn, stemt tot groote dankbaarheid. Het is ten opzichte van de radio de eenig juiste houding geweest. Vergelijkingen met het buitenland dienen slechts ter bevestiging van deze waarheid.

De vraag is nu: op welke wijze laat zich principieel de taak van de radio ten opzichte van ons volksleven omschrijven. Wij kunnen hierover

kort zijn, omdat wij hier zeer zeker bekend terrein betreden en met eenige oriëntering kan worden volstaan.

Vijf gebieden vallen hier te onderscheiden.

1. Als wij beginnen met de verstrooiingstendenz is dat niet omdat wij deze de belangrijkste achten, maar wel omdat zij het omvangrijkste aandeel van den totalen zendtijd vraagt zoowel in binnen- als in buitenland. De grenzen van dit gebied moeten zeer ruim uitgebakend zijn omdat de behoeften veel geschakeerd zijn. Van welk een onschatbare waarde goede verstrooiing voor het leven van massa en enkeling kan zijn behoeven wij hier niet nader uiteen te zetten.

2. Daarnaast herinneren wij aan de groote beteekenis van de radio als informatorische grootheid in het volksleven. Het is niet voor niets, dat er reeds spoedig een vrij belangrijke belangenantithese is ontstaan tusschen pen en omroep, die op een of andere wijze haar oplossing zou moeten vinden. Wij denken echter niet alleen aan penberichten, reportages en dergelijke. Ook aan het inlichtende werk van tal van kortere of langere mededeelingen van algemeenen aard, zooals deze vaak in lezing- of hoorspel worden gegeven.

3. Ten derde is de omroep de verbreider geworden van datgene wat het ontwikkelingspeil van ons volk kan opvoeren. Indien men zich realiseert welk een belangstelling er bestaat voor uitzending van taallessen, schaakcursussen, godsdienstige voorlichting van onderscheiden aard, huishoudelijk onderricht enzovoort, dan wordt men zich zonder meer bewust van de enorme mogelijkheden, die hier nog verborgen liggen tot bevordering der volkscultuur. Niet alleen in populair-wetenschappelijken, maar ook in zuiver wetenschappelijken zin.

4. Ten vierde worden de emotioneele krachten in een volk in hooge mate aangekweekt en gesterkt doordat breede lagen in aanraking gebracht worden met datgene, wat de kunst aan een volk kan geven. Het gaat hier niet alleen om het vertrouwd raken met vroegere of hedendaagsche voortbrengselen van nationale of internationale kunst, maar ook het langzaam en vaak onbewust zich leeren inleven in wat het eigenlijke van de kunst is.

5. Ten slotte: met alle instanties, die daartoe verder in een volk aangewezen zijn heeft de radio groote mogelijkheden ontvangen om de geestelijke krachten in een volk te versterken en te verdiepen. Wat dit in dezen tijd voor een volk en voor den enkeling kan beteekenen valt niet dan bij benadering te schatten.

Op welke wijze nu zal de radio-omroep in een volk het best deze vijf-voudige taak kunnen vervullen?

In de eerste plaats door zich ervan rekenschap te geven, dat er een juiste verhouding in het gansche nationale programma wordt gevonden tusschen de vijf onderdeelen, waarin onze nationale omroep taak uiteenvalt. Dan: door zich te vergewissen welke instanties het best geeigend zijn om de verzorging dezer onderdeelen op zich te nemen. Wij hebben in bovenstaand betoog reeds geconstateerd, dat zich ten onzent de uitermate gelukkige omstandigheid voordoet, dat men de belangrijke volksgroepen zelf tot de verzorging van eigen geestelijke behoeften heeft aangewezen. Wij zouden ons ook moeilijk meer kunnen voorstellen hoe dat anders mogelijk was te meer nu wij reeds over jarenlange ervaring in dit opzicht in binnen- en buitenland zijn gaan beschikken. Het valt echter niet te ontkennen, dat datzelfde omroepsysteem, dat dus eensdeels zoo te prijzen is ons nationaal omroepgeheel in een impasse heeft gebracht, waaruit het nog niet slaagde zich te bevrijden. Doordat meerdere omroepen zich opgeworpen hebben ieder als verzorger van de vijfvoudige omroep taak als geheel is er van een goed-afgestemde verhouding tusschen die vijf omroepgebieden geen sprake. Temeer waar door het ontbreken eener radioretributie, zooals die in vrijwel alle landen van de wereld geheven wordt het absoluut noodig is in voortdurende concurrentie- en bedelpraktijken te vervallen, waardoor een omroepbedrijf soms meer op een winkeltje gaat lijken dan op een culturele volksinstelling. Duidelijk is vaak het motto: wij geven aan die luistergroep in ons volk het meest, die ons het meeste geld stuurt.

Dit gebrek aan het voldoende zich rekenschap geven van wat op een zeker oogenblik het volk als geheel behoeft, heeft van een nationaal programma onzer droomen slechts een paskwil overgelaten. Onder een nationaal programma verstaan wij een programma, waarin elke belangrijke volksgroep, tot zijn recht komt. Maar dan toch zoo, dat vooral de in de radio zoo noodige totaliteitsgedachte van het volk niet te zeer wordt verstoord. In bepaalde kringen is op ongelukkige wijze de radiostrijd wel vergeleken met de schoolstrijd. Men heeft zich ook hier niet kunnen verheffen boven de zienswijze, dat het nationale als het federatieve gezien mag worden en men is niet toegekomen aan de erkenning dat in het nationale ook iets als het organische een rol speelt. Dit alles heeft een wanhopige verbrokkeling in het totaalbeeld onzer nationale uitzending gebracht, die in bovenbedoelde zin dus eigenlijk nog geen nationale uitzending te noemen is.

Tenslotte: het ontbreekt in ons land nog ten eenen male aan een serieuze radiokritiek. Het ware beter dat bijvoorbeeld de groote bladen, in stead een wat ongemotiveerde aandacht te schenken aan lange reeksen muzikale prestaties, waarvoor, blijkens de publieke belangstelling, vrijwel niemand zich interesseert, alle aandacht eens gingen richten op wat kritiekloos in honderdduizenden huiskamers doordringt. Wat juist in ons land

sommige uitzendingen van sommige muzikale prestaties maakten, is eenvoudig ontstellend! En dit geldt waarlijk niet alleen van muzikale prestaties. Een enkel blad waagt zich regelmatig aan deze radiokritiek. Ik denk aan de Haagsche Post. Maar voorloopig komt het kritisch oordeel van dit weekblad nog weinig boven de kleine middelmaat der luistermassa uit.

Summa summarum. Aan het radiosysteem, zooals dat ten onzent werd ingevoerd, zijn zulke groote principieele voordeelen verbonden, dat belangrijke, althans principieele wijzigingen, daarin onze volkscultuur zeker zouden schaden. De fouten die er aan kleven zouden al voor een belangrijk deel kunnen worden opgeheven als ons land de zeer uitzonderlijke positie temidden der andere radiolanden opgaf en elke luisteraar billijkerwijs verplichtte om mee te helpen bekostigen, waarvan hij dagelijks profiteert. De helft van het aantal luisteraars, ruim een half miljoen, doet thans alsof de neus bloedt en parasiteert op de andere helft. Daarmee zou voor een belangrijk deel de onaangename concurrentie- en bedelstrijd zijn gemitigeerd.

Het moet erkend, dat de instelling van het z.g. Algemeene Programma niet in staat is geweest om het bovenvermelde gebrek aan evenwicht in de verhouding en in het nationaal programma te herstellen, ook niet om de dreigende verbrokkeling tegen te gaan. De Algemeene Programmadagen verschillen eigenlijk heel weinig van de andere. Er zou alleen effect te verwachten zijn van een intense samenwerking in de programmaleiding van alle omroepen. Nu werken er reeds omroepen samen, maar juist net niet op dit zoo allerbelangrijkste gebied. Wat er nog een enkele keer samen gedaan wordt draagt een improvisatorisch karakter. Naast en zeer zeker in samenwerking met den Radioraad van regeeringszijde zou er een soort Omroepraad tot stand moeten komen, die zich bezig ging houden met de behartiging van het Nederlandsche Programma in zijn geheel. Met behoud van ieders cultureele zelfstandigheid. In dat milieu zou het misschien mogelijk zijn om zich te bezinnen op de vele fouten, die nu nog worden gemaakt, gedeeltelijk fouten, die onvermijdelijk zijn, gedeeltelijk zeer beslist te herstellen of te voorkomen, omdat zij ontspruiten aan en door het eigen milieu te zeer beperkte blik of aan een gepast of ongepast gevoel van zelfoverschatting, dat zelfs in omroepkringen nog wel voorkomt!

Het is er nog niet te laat voor.

Feiten en Pogingen

JEUGDBEWEGING

KATHOLIEKE ACTIE EN K.J.V.

De Katholieke Jeugd Vereniging voor meisjes in het Bisdome Breda, geeft te beginnen met Januari 1937 een nieuw blad uit, genaamd „De Katholieke Actie“. Het is een vormingsblad van de apostolaatsgroep van de K.J.V.

Het eerste nummer opent met een artikel van de redactie (Mgr. Frencken), waarin er op wordt gewezen dat nu de Katholieke Actie is ingezet, het eerst nodige is, dat er een program komt voor de vrouwelijke jeugd. „Een program, dat concreet genoeg is om tot resultaat te voeren: een program dat levenswaar genoeg is om de jeugd van het ogenblik te grijpen; dat edel genoeg is om er offers voor te brengen en dat breed genoeg is om het gehele meisje te vormen en op te richten.“ De nood van de tijd doet, volgens schr. zulk een program vinden in het herstel en de wederopbouw van het christelijk gezinsleven. Bovendien is dit ideaal een bij uitstek vrouwelijk ideaal.

De taak van de vrouwelijke jeugd bij de verwikkeling van dit ideaal zal een dubbele zijn. De Katholieke jeugdactie zal allereerst „het toekomstig gezin moeten voorbereiden in de kinderen en meisjes van nu“. Met andere woorden, van jongsaf moet het meisje gezien en opgevoed worden als de toekomstige echtgenote en moeder.

Maar naast de vorming van haar eigen leden, zal de Katholieke jeugdactie van de vrouw naar krachten en geschiktheid moeten meehelpen aan het herstel en de opbouw van het huidige gezin. Dit kan zowel door het verspreiden van denkbeelden en geschriften als door het inwerken van de leden zelf op de eigen gezinnen. En tenslotte door actie's van charitatieve en apostolische aard (kinderwerk).

Op de districts-leidersdagen die de K.J.V. in December l.l. hield, werd een commissie belast met de bestudering van

de mogelijkheid van Katholieke Actie voor de studerende jeugd.

JONGENSLEIDERSCONFERENTIE N.J.V.

Op 30 en 31 Januari en 1 Februari l.l. is door het Nederlandsch Jongelings Verbond de twintigste jongensleidersconferentie gehouden. De eerste dag werd een lezing gehouden over „Oostersche zeden en gewoonten in het Heilige Land“. Op de tweede dag werd gesproken over „De achtergrond van Exodus“, en werd er een bewegingsspel opgevoerd. Later op den dag werd een inleiding gehouden over „Goede hulpmiddelen bij de bijbelbespreking“, en werden binnenspeelen beoefend.

DE TAAK VAN EEN JEUGDLEIDER.

In „De Jongeman“ staan regelmatig brieven van een inlands jeugdleider, die in Ned. Indië meewerkt aan de opbouw van het chr. jongenswerk. Uit een der brieven citeren we: „Om 7 uur in den morgen stapte ik op de fiets met bestemming Soekoer, dat 32 K.M. van Tomohon verwijderd lag.

Er was niet al te veel geld voor het werk en fietsen was wel de goedkoopste manier van reizen. (Niet alle afstanden kunnen worden gefietst. Minahassa is een land van bergen en dus hellingen. Bergaf gaat het natuurlijk betrekkelijk gemakkelijk, als men goede remmen heeft). Het ging via Tondano, Tonsea Lama, Tanggari en Airmadid.

Om elf uur kwam ik op Soekoer aan. De vergadering zat reeds een uur te wachten. Het speelt me, dat ik te laat kwam. Ik had gedacht den afstand in twee uren te kunnen afleggen, maar een paar behoorlijke hellingen hadden mijn berekening in de war gestuurd.“

De schrijver woonde de gehele dag de bijeenkomst bij en hield 's middags nog een inleiding. Bewonderenswaardige werkdruk en overgave!

IN DE BRANDING

Nr 1: ARBEIDSORGANISATIE — TECHNOCRATIE — WELVAART, door Dr E. H. F. van der Lely.

Serie „In de Branding“ nr 1. De schrijver heeft deze vraagstukken, arbeidsorganisatie, technocratie, welvaart, op duidelijke wijze behandeld en in hun onderling verband naar voren gebracht. Prijs / 2.25.

Nr 2: HET NATIONALE KABINET. Schets der Nederlandse partijen. Historische ontwikkeling van het parlementarisme en het vertegenwoordigend systeem vanaf de Middeleeuwen tot de huidige fase, door Mr Dr L. W. R. van Deventer.

Serie „In de Branding“ nr 2. Een boek, dat wij aandienen als staatkundig geschrift, studieboek voor den student, naslagboek voor den beschaafden leek, wetenschappelijke verhandeling, met nieuwere opvattingen omtrent sommige bekende staatkundige begrippen en propagandamiddel voor het eenheidsstreven en de nationale gedachte in zuiver democratische geest. — Prijs / 2.25.

Nr 3: HET HUWELIJKSVRAAGSTUK, door Ds R. Riphagen. Ned. Herv. Predikant te Zutphen, met een inleidend woord van Ds D. A. Vorster.

Serie „In de Branding“ nr 3. Dit boek bedoelt, op bevattelijke wijze in het onderwerp in te leiden. De moderne denkwijzen worden kritisch bekeken. Prijs / 2.25.

Nr 4: WERELDCRISIS — IS ER EEN UITWEG? door L. J. Breman, consul der Nederlanden te Genua.

Serie „In de Branding“ nr 4. Wat een ieder van de wereldcrisis begripen kan. Wegwijzer bij de bestudering van onze huidige problemen op grond van kennis van theorieën en ondervinding betreffende de verschillende economische, financiële en politieke verschijnselen in hun historische ontwikkeling voor een ieder, hetzij leek op dit gebied. Prijs / 3.90.

Nr 5: WIJ MOGEN NIET! Bezwaren inzake het oorlogsvraagstuk weerlegt. Een pacifistisch vademecum door Ds J. B. Th. Hugenholz, met een voorwoord van Ds J. J. Buskes Jr.

Serie „In de Branding“ nr 5. Behandelt in afzonderlijke paragraffen die elk een geheel vormen, op bevattelijke en originele wijze de verschillende argumenten die in debat pleigen te worden gebracht. Prijs ing. / 2.75, geb. / 3.25.

Nr 6: DE GODSDIENSTIGE GEDACHTEN IN DE XXe EEUW, door Dr G. Horrevorts de Haas.

Serie „In de Branding“ nr 6. In dit nieuwe boek heeft Dr Horrevorts de Haas zijn gedachten over het moderne wereldbeeld, de godsdienstige idee en de vormgeving daarvan samengevat. Achtereenvolgens beschouwt de auteur de Zwitserse, Zweedse, Engelen en Nederlandse theologie en de noodzaak van nieuwe bezinning, het moderne wereldbeeld (physica - biologie - psychologie - sociologie - filosofie), de godsdienstige gedachte en de godsdienstige vormgeving. Zijn stijl is helder, zijn besnoeiing rustig en zeker; zonder vertoon van geleerdheid, maar boeiend van begin tot eind geeft Dr Horrevorts de Haas zijn gedachten zuiver weer, den lezer dwingend tot eigen bezinning. Prijs ing. / 3.75, geb. / 4.50.

Ter perse:

Nr 7: VAN DESPOTIE TOT VRIJHEID. Voordrachten over de ontwikkeling der gezagsidee als probleem van wereld- en levensbeschouwing, door Dr J. H. Carp. Prijs / 2.—.

Verkrijgbaar bij de boekhandel en bij
VAN GORCUM & COMP. N.V. - UITGEVERS - ASSEN

Lente-spelletjes uit Van Gorcum's Toneelfonds

Ter perse om deze dagen te verschijnen:

Nr 48: LENTE KOMTI! Lente-spelletje door C. P. van Asperen van der Velde.

Aan dit Lente-spelletje kunnen wel 40 of meer jongens en meisjes van ongeveer 6 tot 12 jaar meedoen. Het is bedoeld als blijde viering van de nieuwe lente. Nadat Koning Winter het veld heeft moeten ruimen en vrouwtje Dooi voorjaars-schoonmaak heeft gehouden, komt Lente te voorschijn. De eerste schuchtere viooltjes begeleiden haar, achtereenvolgens roept zij al haar trawanten op: bloemen, eljes, bijtjes, vlinders, kikkers. Dan komen ook de kabouteren haar hun opwachting maken. Als de mensenkinderen naderen, schrikt al het natuurelke, maar gelukkig blijken het kinderen te zijn, die ook vrolijk de lente willen viëren en geen kwaad in de zin hebben. Tot besluit dus: algemene verbodering. — Opvoeringsrecht vrij bij aanschaf van 2 boekjes. Prijs per exemplaar 30 cent.

Nr 49: VOORJAARSWITJE. Lente-spelletje door C. P. van Asperen van der Velde.

Op te voeren door wel 40 of meer kinderen van ongeveer 6 tot 18 jaar. Het wordt in hoofdzaak gedragen door de „Spreekster“, een groot meisje, dat de aam uitroepende lentevrede uit in haar heel eenvoudig en sober te zeggen rol. Haar spreken wordt onderbroken door de uitbeelding van wat zij aankondigt: de geluiden van het vee in de wei; het knedersche van bloemen en vlinders; de vroegedans van heel de natuur op de lolkende tonen van de herderwif; de zingende kinderen; de klepperende jongens; de gang van de jonge meisjes, zelf leven's lentebloei. — Opvoeringsrecht vrij bij aanschaf van 2 boekjes. Prijs per exemplaar 30 cent.

Nr 50: KIKKERBALLADE. Lente-spelletje door C. P. van Asperen van der Velde.

Dit spelletje vereist een flink aantal, b.v. 40 of meer meespeelende kinderen; jongens en meisjes van ongeveer 6 tot 12 jaar. De bedoeling is: uit te beelden de blijde opleving van heel de natuur bij het weerkeren van de lente. De kikkers ontwaaken uit hun winterslaap en luiden de lente in. Koning Mei doet, aangekondigd door zijn herauten, de trompetarcissen, zijn feestelijke intocht met een gevolg van dieren, bloemen, kabouterjes, eljes en meroenkinderen. De feestelijke stemming vindt haar hoogtepunt in een vrolijk dansje van allen met elkaar. — Opvoeringsrecht vrij bij aanschaf van 2 boekjes. Prijs per exemplaar 30 cent.

Eerder verscheen o.m.:

Nr 21: DE SNEEUWKLOKJES LUIDEN DE LENTE IN. Zangspelletje door G. Bos.

Spelen: Zuidewind, sneeuwman, ontsperkt aantal sneeuwklonken. Geschikt voor meisjes van 7—12 jaar; de beide eerste personen kunnen ook jongens zijn. Zangspelletje. Aankleding van het toneel zeer eenvoudig. Bij de tekst worden hiervoor duidelijke aanwijzingen gegeven. De liedjes zijn gemakkelijk zingbaar en melodius en voorzien van een eenvoudige piano-begeleiding. Het gegeven is aantrekkelijk en op geestige wijze bewerkt. Opvoeringsrecht vrij bij aanschaf van 2 boekjes. Prijs per boekje 30 cent.

Van Gorcum's Toneelfonds telt thans 50 nummers. Verdere uitbreiding is in voorbereiding. Zichtzending gratis, portokosten voor rekening van den aanvager.

Verkrijgbaar bij de boekhandel en bij:

VAN GORCUM & COMP. N.V. — UITGEVERS — ASSEN

VOLKS ^{7/8 569} ONTWIKKELING

**MAANDBLAD UITGEGEVEN VOOR DE
MAATSCHAPPIJ TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN
ONDER REDACTIE VAN:**

Prof. Dr. PH. KOHNSTAMM, L. C. T. BIGOT, Prof. R. CASIMIR, A. H. GERHARD,
Prof. Dr. J. H. GUNNING Wz., Dr. Ph. J. IDENBURG, Dr. K. F. PROOST,
G. VAN VEEN, J. HOVENS GREVE. *Secretaris*

Jan Nieuwenhuyzen
1784

PER
JAAR
F 8.75

**VAN GORCUM & COMP. N.V.
UITGEVERS ===== ASSEN**

PER
NUMMER
F 0.75

INHOUD VAN AFLEVERING 6.

	Bladz.
Kinderrechter en School, door G. van Veen	161
Een half jaar Daltonisering van Werklozencursussen, door C. J. J. Wiedhaup	173
Te veel ijver, door H. J. van Wielink	181
Feiten en Pogingen	188
Jeugdbeweging	189
Boekaankondiging	189

Verschenen:

DE BESTEDING VAN DE VRIJE TIJD DOOR DE NEDERLANDSE ARBEIDERS

uitkomsten van een enquête onder 621 arbeiders
door

Dr. A. BLONK en **Dr. J. P. KRUIJT**

met medewerking van **E. W. HOFSTEE**

doctorandus soc. geogr.

Prijs f 1.50

NUTSUITGEVERIJ CENTRAAL STATION, AMSTERDAM

Kinderrechter en School¹⁾

door G. VAN VEEN.

Aangezocht door de Vereniging Pro Juventute om voor haar te spreken over de vraag of nauwere samenwerking mogelijk is tussen kinderrechter en school, heb ik ondanks mijn eigen bedenkingen ten aanzien van mijn competentie in deze gevolg gegeven aan dit verzoek.

Ergens in mijn onderbewuste moet dus een stem geweest zijn, die op deze opdracht gunstig heeft gereageerd en als ik hierover nadenk, dan geloof ik, dat die stem gemakkelijk is thuis te brengen.

In de eerste plaats ben ik zoon en kleinzoon van dorpsveldwachters, die in meer patriarchale verhoudingen zulk uitstekend werk hebben gedaan en van wie ik mogelijk de belangstelling voor deze materie heb meegekregen.

In de tweede plaats heb ik meer dan 25 jaar ervaring als grote-stads-onderwijzer. Scherp staat in mijn bewustzijn gebrand het grote verschil tussen de paedagogische sfeer van het dorp en die van de stad.

In de derde plaats roert zich in mij de overtuiging, dat de paedagogiek met de oude intuïtieve methoden van beoordeling en behandeling van haar vraagstukken niet meer uitkomt en dat deze vraagstukken in de sfeer van het b e w u s t e handelen moeten worden geheven.

En in de vierde plaats voel ik sterk, dat waar oude verhoudingen zijn stuk gebroken, ontwricht door de veranderde maatschappelijke verhoudingen, sociaal-paed. werkers zoveel goede burgerzin zullen moeten ontwikkelen, dat zij naar vormen van samenwerking gaan zoeken, die tegemoet komen aan nieuwe eisen. Dit laatste is in de eerste plaats een eis van mentaliteit, waarin wij allen ernstig te kort schieten. Onze gemeenschapszin kan nog in een klein doosje. Het is onverantwoordelijk, hoe wij de samenleving duperen met onze geborneerdheid en ons groepsegoïsme.

Ik wil mij in elk dezer punten even met U verdiepen en dus allereerst trachten U aan de hand van mijn jeugdherinneringen voor ogen te stellen het verschil in paedagogisch klimaat tussen platteland en stad en de wijze, waarop zich in het goede oude dorp de problemen van zelf oplossen en zo het heimweegevoel verklaren, dat de dorpsjongen, die later zijn werk in de grote stad moest doen, beving, als hij zijn onmacht voelde ten opzichte van grootstedse verhoudingen.

Het dorp — ik moet helaas al weer zeggen: het o u d e d o r p, — want ook in de dorps verhoudingen is veel veranderd — het dorp, zoals het zich aan mij voordeed in mijn jeugd, had wel veel voor. De jeugd leefde er onder de ogen der ouderen in veilige beslotenheid. Die ouderen hadden genoeg t i j d e n a a n d a c h t voor het dagelijks gebeuren en ook genoeg gevoel van verbondenheid met de medebewoners, om een publiek oordeel

¹⁾ Samenvatting van een rede gehouden voor de Vereniging Pro Juventute.

in stand te houden, dat aan de kinderlijke activiteit behoorlijkheidseisen stelde. Als je met een paar kameraden een kwartier buiten het dorp tegen een hooiopper opliep, deed je natuurlijk wat des jongens was en was je niet uitgeravot, voordat je de hooizaadjes overal op je blote lijf voelde en je even moest verpozen, om de jeuk te bestrijden — maar als al niet een of ander voorbijganger je dreigend had bevolen, alles weer keurig op zijn plaats te zetten, dan deed je het wel uit je zelf, want — mij althans had de bittere ervaring geleerd, dat je geen hooiopper kon desorganiseren, geen vermolmd hek bij ongeluk kon doen bezwijken, geen onderwal van een sloot kon uitbouwen, om een sprong te vergemakkelijken, of een onfeilbare berichtendienst bracht het feit ter kennis van een instantie, waarmee ik ook in andere kwaliteit dan schooljongen te maken had. En, als er eens iets gebeurd was, dat de grenzen van het behoorlijke wat te ver overschreed, dan verschenen de gladde knopen in de school, om ten aanhore van meester eens te vertellen, wat voor ongerechtigheid er had plaats gehad. En meester luisterde met ernst toe — want zo legde hij ons uit: het zijn ten slotte mij n kinderen, die zo iets doen en ze kijken er mij op aan en zeggen: dat is ook een mooie meester, die zijn kinderen zo'n opvoeding geeft. En, als meester dan, als de gerechtigheid zich had teruggetrokken, met de vraag kwam: „Wie heeft 't gedaan?” dan was er van klikken geen sprake (stel je voor!) maar de dader meldde zich, misschien uit ontzag voor den meester, maar w a a r s c h i j n l i j k, omdat hij anders zijn prestige onder de kameraden, die op de hoogte waren, van 't geval, in gevaar zou brengen. Het aantal kandidaten, dat in aanmerking kwam voor verdenking, was te gering dan dat ook de onschuldigen door het uitblijven van een bekentenis zich niet gedupeerd zouden voelen.

De publieke opinie woog zeer zwaar, vooral het oordeel van de kameraden. Dikwijls heb ik later in Amsterdam allerlei dingen geobserveerd, waarvan ik dacht: zoiets moest nu eens bij ons zijn voorgevallen, dan zou zo'n jongen toch eenvoudig uitgestoten worden. Ik denk aan een eenvoudig gevalletje, dat ik daar eens meemaakte van een drietal kleine kinderen, die aan het spelen waren met knikkers op een trottoir in een volksbuurt. Er komt een jongen langs van een jaar of twaalf, die tot ontsteltenis van de kleinen al hun knikkers wegpakt en het op een lopen zet. Als ik — meer dan verantwoordigd — hem dreigend aanroep, kijkt hij nog om, maakt hij een lange neus tegen me, rent dan eens zo hard, verdwijnt om een hoek, vermoedelijk naar een andere buurt en er kraait verder geen haan naar 't geval. Stel U voor, dat onder dorpsjongens er een zich schuldig maakte aan zo'n laffe strek — niet alleen zou iedereen het weten, omdat de dader ook bij het kleinste kind bekend zou zijn, maar ieder zou zich opmaken, om de wrekende gerechtigheid te assisteren, de jeugd niet het laatst. Ik herinner me uit mijn jeugd, dat een enkele kameraad bedrog pleegde bij

het spel en betrapte werd. Niet alleen, dat de boosdoener onmiddellijk werd uitgestoten en het in het belang van zijn lichamelijke welstand verstandig vond te verdwijnen — maar ik herinner me, dat we zo overkookten, dat we zelfs 't geval aan de meisjes vertelden — dit was de ergste vorm van afficheren, omdat deze instantie alleen kennis kreeg van delicten, als wij onze verontwaardiging geen meester meer waren — en hoe deze meisjes in de klasse reageerden met: „O, wát gemeen!“ en alsmaar omkeken naar den delinquent en hoe deze in zijn verwarring geen raad meer wist, uit vrees, dat die meiden — op zichzelf al zo'n beetje Vox Dei — ook de meester nog zouden doen merken, dat er iets heel ergs was gebeurd. Als ik me daarnaast herinner, hoe menigmaal een jongen in mijn stadsklasse tegenover zijn eigen klasgenoten zich aan ergerlijke oneerlijkheden schuldig kon maken en, hoe de verontwaardiging ja wel een ogenblik kon opvlammen, maar nog hetzelfde uur, en zeker dezelfde dag was bedaard, dan is er wel een groot verschil. De stadjongens hoeven niet te vergeven, want ze blijken bijna even snel te vergeten, als de feiten zich aan hen voordoen.

En dit is geen wonder. De stad kent niet de gesloten speelkring met zijn eigen strenge en gevoelige erecode. In het dorp lig je er uit, als je niet tot een stijl van gedragingen kunt komen, die harmonieert met de opvattingen van de kameraden. En eenzaamheid is een zware, een ondraaglijke straf voor een jongen op 't dorp. In zijn opschieten met de vrienden ligt zijn enige mogelijkheid. Zijn rechtspositie in de kring is een stuk van zijn levensgeluk en naast solidariteit is betrouwbaarheid een van de deugden, die onmisbaar zijn. De neiging om met gemene streken populariteit te verwerven, loopt op dood spoor, want de groep als geheel kan geen oorlogstoestand scheppen tegenover de sfeer van het dorp, zonder geheel vast te lopen. Gezin en school en politie staan solidair tegenover misdragingen, die moreel ongeoorloofd en sociaal lastig of gevaarlijk zijn.

De speelkring is er in de grote stad niet. Wie zich brouilleert met het ene groepje, heeft tien andere gelegenheden en in de vriendschappen heerst een bestendig *chassez croissez!* De eis tot een stijl van gedragingen te komen, die duurzaam en aannemelijk is, geldt dus voor de wisselende kameraadschap in 't geheel niet. Mijn voorbeeld van zoeven betreffende de knikkerdiefstal bewijst overtuigend, dat van de censuur van een steeds aanwezige en geconsolideerde publieke opinie in 't geheel geen sprake is. In 't voorbijgaan zij opgemerkt, dat het samenbrengen van een geestelijk en sociaal heterogeen publiek op z.g.n. eenheidsscholen hier geen invloed ten goede, maar ten kwade oefent. Men moet het zelfs van dit gezichtspunt uit betreuren, dat ook de protestants-confessionele scholen langzamerhand bevolkt zijn geraakt met een gemêleerd publiek, waarin geen geestelijke binding meer aanwezig is, want ik houd me overtuigd, dat het beginsel

van de school op zichzelf een organische binding als het dorpsmilieu ons te zien gaf, in 't geheel niet kan geven. Homogeniteit van gezinsmilieu is voor de sfeer in de school een waardevolle basis en voor de gevoelsverbondenheid buiten de school eveneens.

En nu de positie van den onderwijzer. Het hoofd uit mijn jeugdjaren, in een dorp aangeland, waar hij voelde te aarden en op zijn plaats te zijn, bleef. Hij had heel vaak het culturele leven van het dorp in handen. Jammer genoeg bestond toen reeds de toestand, dat er spanning was tussen den dominee en den meester. Ze konden samen niet meer praten. Meester vond dominee veel te strak in zijn opvattingen, als academicus te hoogmoedig en lang niet sociaal genoeg. Dominee vond meester te kritisch, pedant, te weinig geestelijk, te veel de man, die een rol wou spelen in 't dorp. Ze hebben in zeer veel gevallen elkaar losgelaten en daardoor aan de dorpszaak ontzaglijk veel kwaad gedaan. En niet alleen aan de dorpszaak, ook aan hun eigen zaak.

Intussen was in de liberale periode meester de man in 't dorp. Hij was voorzitter van de zeilvereniging, van de ijsvereniging, leider van gymnastiek-, zang- en toneelvereniging, omdat meester de enige was met belangstelling voor alle kanten van het dorpsleven, omdat hij organiseren kon en de enige was, die een draaglijke speech kon houden. De dominee stond buiten dit alles. Meesters sociale positie steunde het werk in de school in bijzondere mate. Wat meester deed, was welgedaan en de kinderen (die toen in de nog grotere gezinnen niet veel hadden in te brengen) hoefden zich over meester thuis niet te beklagen. Als meester — wat nog wel eens gebeurde, tot lichamelijke tuchtiging kwam paste het kind wel op vader daarover niets te zeggen. Als moeder al op de hoogte werd gebracht, ging dat gepaard met het verzoek er niets van aan vader te zeggen en moeder antwoordde kort en bondig: „Je zult het er wel naar gemaakt hebben.”

Deze patriarchale toestand had pedagogisch goede uitkomsten. Het is nu al weer 20 jaar geleden, dat een vriend van me, hoofd ten plattelande mij meenam, om mij een nestje met eitjes te laten kijken, waarin een koekoeksei gelegd was. Een hele bijzonderheid. De schoolkinderen hadden 't gerapporteerd en mijn vriend controleerde een paar keer per week. Alle kinderen waren op de hoogte en bezochten beurtelings alleen of bij paren het afgelegen plekje. Niemand, die naar zijn overtuiging, ook maar een ogenblik in de verleiding kwam het nest te verstoren en zich van het zo sterk begeerde koekoeksei meester te maken. Hij kreeg op dezelfde wijze rapport over tal van andere nestjes. Men denke zich even in, hoe de stadsjongen op een dergelijke situatie zou reageren.

Intussen wordt het morele klimaat op het dorp zienderogen slechter. De meester heeft niet meer de sterke positie van voorheen. Om te beginnen

is de dorpsjeugd verdeeld ten gevolge van de breuk tussen dominee en meester. In de nieuwe vormen van sociaal leven staat de eenheid van het dorp niet meer in 't middelpunt. De vraag, of meester geheelonthouder is of niet en aangesloten of niet, bepaalt de sympathie van de fanatieke geheelonthouders. „Meester drinkt” zeggen ze vol minachting, ook al laat deze het bij drie glaasjes wijn per jaar. De vraag, of meester al of niet lid is van „Kerk en Vrede”, beslist over de sympathie van de pacifisten. „Meester is een oorlogsman”, zeggen ze. De politieke partijen hebben het dorp verdeeld. Als hij niet bij de radicaalste is aangesloten, vinden haar aanhangers hem een man „zonder beginselen”, als hij het wel is, vinden de anderen hem een drijver. Op zijn eigen school horen de leden van het personeel tot verschillende vakbonden, die met elkaar in vete liggen. De echte dorpsverenigingen, die ik straks noemde, hebben nu leiders uit het dorp. Meester moet zich niet verbeelden, dat hij hier de baas kan spelen, zegt men, als meester een enkele maal zijn oordeel geeft en alle geheelonthouders, pacifisten en politici zijn het daar roerend mee eens, als zij althans nog meewerken aan dat dorps gedoe en natuurlijk, als meester geen geheelonthouder, geen pacifist, geen politiekier is. Meester heeft uit de toestand in veel gevallen de consequentie getrokken. Hij bemoeit zich — zoals hij dat uitdrukt — met niets meer en leest trouw de lijst van vacatures. Het liefst zou hij naar de stad gaan. Daar ben je vrij.

Ja, meester heeft het vrij zuur. Ik had — zo vertelde mij nog niet zo lang geleden een dorpscollega, voor wiens werk ik het diepste respect heb — twee zieke kinderen in mijn klasse, die beiden in sanatoria verpleegd werden. Het ene enige uren dichterbij dan het andere. Het kind, dat het dichtstbij was, een dochtertje van een boer, bezocht ik per fiets. Aan de andere leerling, een dochter van een arbeider, liet ik door alle kinderen van de klasse een brief schrijven en deed er zelf een brief bij. Het waren alleraardigste en hartelijke brieven en toen ik de grote enveloppe sloot en adresseerde, dacht ik: „Wat zal het kind daar gelukkig mee zijn.” Maar een goede week later kwam er een lid van de familie van het tweede kind op school een scène maken: de kinderen van boeren, daar kon ik wel achteraan lopen, maar de kinderen van arbeiders, daar waren briefjes goed genoeg voor. Begrijp je — vroeg hij — wat dat voor mijn invloed op de kinderen betekent, als de kiekjes op het dorp mijn werk met zo wantrouwende ogen bekijken en in staat blijken het op zo giftige wijze te interpreteren?

De meester komt meer en meer buiten het dorp te staan. De wijze, waarop in de laatste jaren de wachtgeldregeling door de regering is gehanteerd is voor de pädagogische sfeer op het dorp mede funest. Men schijnt in Den Haag te denken, dat het werk van den onderwijzer op een lijn is te stellen met dat van een brugwachter.

In de stad is dit alles nog veel ongunstiger. Ik kreeg op Vrijdagmiddag — zo vertelde mij een onderwijzer, die tot hoofd benoemd was — een met bijna onleesbaar schrift bekrabbeld vodje papier op school bezorgd. Het kwam van een schoolautoriteit en bevatte de mededeling, dat ik de volgende Maandagmorgen de betrekking van hoofd aan een school, die ik niet kende, in een buurt, die ik niet kende, had te aanvaarden. Mijn ambtsaanvaarding bestond hierin, dat ik mij de volgende Maandag kwart voor negen op de mat voorstelde aan het personeel als een uit de lucht gevallen nieuwe chef, dat ik de deur opende, nieuwsgierige kindergezichten zag, die bij hun meester informeerden, wat die nieuwe man daar moest. Waarop zij dan hoorden, dat ik de nieuwe bovenmeester was. Een ander hoofd, die een mensenleeftijd met ere aan 't hoofd van een school had gestaan, kreeg in Januari bezoek van een andere autoriteit, die zei: „Ik heb gehoord, dat U met de grote vacantie heengaat. Ik kom voor die tijd niet meer terug; ik mag dus nu wel afscheid van U nemen." Aldus geschiedde. De wijze, waarop in de grote stad hoofden onderwijzers krijgen toegevoerd zonder daarop ook maar enige invloed te kunnen oefenen, waarop onderwijzers als roerend bezit van het gemeentebestuur door elkaar worden gehusseld, zoals men in een bak met moeren en schroeven pleegt te rommelen, om het nummer te vinden, dat op het op te lossen technisch probleem past, dit alles kan den onderwijzer moeilijk in een sfeer van voelen en denken brengen, waarin zijn paedagogische ambities gedijen.

Voeg daarbij grote klassen, waarin het werk ten gevolge van de chaotische samenstelling, wel uitermate zwaar moet vallen en de moedeloze stemming in het corps der grote-stadsscholen is wel goedgeels verklaard. Men heeft het gevoel, dat men les moet geven, maar van opvoeden kan maar heel weinig sprake zijn. De school is paedagogisch in sterke mate gedevalueerd, sedert de gouden standaard van 't gevoel van organische verbondenheid is losgelaten.

Hoef ik verder nog veel te zeggen over de verhouding tussen personeel en ouders? De meeste onderwijzers — en zeker die der hogere klassen — weten niets van de gezinnen, waaruit de kinderen voortkomen. Een enkele moeder, die klachten heeft, stort haar overkropt gemoed nog wel uit; tegenwoordig is het ook vaak een werkloze vader, die zijn grieven komt luchten. Het contact met ouders bereidt den onderwijzer geen vreugde. Aan huisbezoek wordt practisch niet gedaan. Ouderavonden kunnen goed zijn — daarop heb ik nog mijn enige hoop gevestigd — maar voor de band tussen school en huis betekenen ze vooralsnog weinig. Ik herinner mij uit de dagen van mijn hoofdschap slechts een zeer afwerende houding van het personeel, men probeerde zich op de avond zelf met allerlei uitvluchten te excuseren en dat gelukte maar al te wel.

Veelal zit het personeel achter in de zaal en van een echt contact tussen ouders en onderwijzers is geen sprake, ook al staat een enkele misschien wel een paar ouders te woord. Ik maakte enkele gunstige uitzonderingen mee — maar dit zijn inderdaad uitzonderingen. De ouderavonden, welke een feestelijk karakter dragen, lukken, ook wat 't bezoek betreft, het best. Het gemoed van de moderne mens is nog het meest ontvankelijk voor feesten.

Wie de lijst van onderwerpen nagaat, die op ouderavonden worden behandeld, kan niet anders doen dan constateren, dat zij voor de verhouding school en huis zeer weinig betekenen. Er komen maar een paar sprekers op voor uit het actief werkzame corps. Aan de discussie over inleidingen nemen (de voorzitters uitgezonderd, die wel aan hun functie verplicht zijn nu en dan een opmerking te maken) practisch gesproken geen onderwijzers deel.

De band tussen leden van het personeel in dezelfde school is zeer zwak. Personeelvergaderingen, waarvan men vroeger grote verwachtingen had, bleken een mislukking.

Wat is van dit alles de oorzaak? De onderwijzer verricht nog steeds zijn arbeid op intuïtieve en gewoontebasis. Hij heeft wel wat paedagogiek en psychologie gestudeerd, maar beschouwt het nog immer als hoogste wijsheid 't geleerde zo spoedig mogelijk te vergeten, omdat hij deze kennis niet op de practijk heeft leren betrekken. Hij vergeet, dat, waar de organische verhoudingen zo sterk hebben geleden, men met intuïtieve wijsheid in 't geheel niet meer uitkomt. Wie zou zich nog wijs kunnen maken b.v. de vele vormen van kinderleugens te herkennen en een doeltreffende behandeling te kunnen toepassen, zonder dat men op wetenschappelijk geverifieerde ervaring kan steunen? Al die kinderen, die in een eindeloos va et vient aan de school voorbijgaan; vaak door omstandigheden gedemoraliseerd, die men niet meer kent, zijn geen eenvoudige gevallen meer, die in zuiver persoonlijke binding intuïtief verholpen kunnen worden. Hier moet op een ander veel meer bewust niveau gewerkt worden, wil men zijn opgaven enigermate beheersen.

Maar tot dat niveau reikt de kennis van den onderwijzer in 't geheel niet. En, omdat zijn kennis tot dat niveau niet reikt, is alle vreugde over de moeilijkheden in zijn werk te spreken hem ten enenmale vreemd. Hij voelt zich zelfs sterk geprikkeld, als men hem daartoe zou willen aansporen, juist, omdat hij weet, dat hij het niet kan. De onderwijzer lijdt te dien opzichte aan een minderwaardigheidscomplex en verbergt zich achter hooghartigheid en niet zelden achter eigenwijsheid. Hij kan wel reageren op wat anderen te berde brengen en doet dat gevoelsmatig in de regel ook zeer zuiver — maar eigen inzichten verantwoorden, zodanig, dat een schare van hoorders daar wat aan heeft en daar zijn voordeel mee

kan doen, daartoe is hij nog niet gekomen. Ik had gedurende acht jaar het voorrecht docent te zijn in de paedagogiek aan de School voor Maatschappelijk Werk te Amsterdam, waar de leerlingen door mannen van wetenschappelijke vorming ingeleid werden in psychologische problemen. Ik zou het aantal keren niet weten te tellen, dat oud-leerlingen mij hun verbazing beleden, dat onderwijzers van deze dingen zo weinig weten.

Het is pijnlijk dit te moeten zeggen en het is zo jammer, want — bij alle narigheid om ons heen — is het een hoopvol stemmend feit, dat wie tegenover ouders zich uitsprekt over dingen, die het levensgeluk van hun kinderen raken, nog steeds een dankbaar gehoor vindt, vooral bij moeders.

En — laat ik dit gedeelte van mijn wat triest stemmend betoog mogen besluiten met als mijn overtuiging uit te spreken dat werk voor de geestelijke volksgezondheid het best van de school kan uitgaan, omdat de mens als ouder gevoelig blijft voor levenskwesties, die het heil van de kinderen raken. Ook in de grote stad moet men voor de behandeling van geestelijke problemen steeds zijn weg nemen door het ouderhart — omdat de deur van het ouderhart gelukkig nog steeds het gemakkelijkst is te openen. De onderwijzer echter steunt slechts op intuïtie en routine, hij is niet de deskundige, waarom deze tijd vraagt. Was hij het, dan zou hij in waarheid een onaantastbare positie hebben, omdat hij dichter bij de ouders staat dan enig ander sociale werker. Een betere onderwijzersopleiding is zeer urgent.

Na deze algemene beschouwing heb ik in de voordracht voor de vereniging Pro Juventute een viertal typische gevallen uit mijn onderwijzersloopbaan behandeld, om aan te tonen, hoe telkens weer de onderwijzers alleen met onmacht zijn geslagen om die maatregelen te nemen, welke bij krasse overtredingen of buitengewone afwijkingen van bijzondere leerlingen zouden nodig zijn. Ik zal ze hier niet herhalen, ieder kent dergelijke gevallen uit zijn eigen ervaring.

Noodzakelijk is, dat justitie en politie met de school samenwerken niet om te komen tot toepassing van lichamelijke straffen in het algemeen — deze lijken mij in het algemeen beneden de waardigheid van onderwijzer en leerling beiden — maar wel, om in bijzondere gevallen in overleg met een daartoe bevoegde instantie te kunnen bepalen, dat toepassing van bijzondere en doeltreffende strafmaatregelen kan plaats hebben. Zijn die toegestaan, dan plaatst men een rem op veel tuchteloosheid, die nu als een ziekte kan voortkankeren en geeft de onderwijzers een morele steun, die zij nu te pijnlijk missen.

Over de aard dezer tuchtmaatregelen spreek ik niet. Alleen pleit ik voor de noodzaak van overleg. Zij is een paedagogisch, een politioneel en een justitieel belang van betekenis, juist in tijden als deze.

Er is een instantie nodig van paedagogische, politionele en justitiële

ambtenaren, die de moeilijke gevallen bekijkt en op de middelen zint, om en ter wille van den delinquent zelf en ter wille van zijn schoolomgeving, een verdere ontwikkeling in criminele richting tegen te gaan. Het was vroeger een eenzaak voor de kerk op haar gebied geen staatsgeweld toe te laten en aan de misdadigers een vrijplaats in die kerk te verzekeren. Dat standpunt heeft voor beter inzicht moeten wijken. Het eert de school, dat zij haar eigen terrein beschermt tegen bemoeiingen, die niet door zuiver paedagogische motieven worden ingegeven. Toch zal zij hebben in te zien, dat zij zelf zozeer onder de invloed van omstandigheden staat, die zij geen baas kan, dat zij tot overleg moet komen in de grensgebieden, waar niet enkel paedagogische, maar ook justitiële vraagstukken liggen en dat zij op dit gebied de immuniteit van den leerling, die zich binnen haar muren van criminele aanleg toont, opheft, als zij er van verzekerd is, dat dit voor haar eigen pupillen en den delinquent zelf winst betekent.

Omgekeerd — dit in het voorbijgaan, want ik houd het voor mijn taak van het onderwijzersbewustzijn uit te spreken — leeft in de kringen van justitie en politie de gedachte, dat het de taak van de school zou kunnen zijn correcties toe te passen voor kinderlijke overtredingen, buiten de school bedreven. Ik denk hier aan schoolarrest onder toezicht van onderwijzers naar aanleiding van baldadigheid, op straat uitgehaald.

Men make zich geen illusies, dat de school hierop ooit zal willen ingaan of zal kunnen ingaan. Dat k o n — dat m o e s t zelfs in dorpsverhoudingen, omdat het werk van den onderwijzer organisch verbonden was met het dorpsleven. Ik zei reeds, dat de onderwijzer zich wangedrag van de kinderen buiten de school persoonlijk aantrok. Hij wilde met de ouders samen de volle verantwoordelijkheid voor het kinderlijk gedrag dragen, voelde, dat men recht had hem er op aan te kijken, als zijn invloed niet tot ver buiten de schoolmuren reikte. Zo is het — helaas — in de stad niet meer . . . k a n het niet meer zijn.

Ieder onderwijzer weet, hoe vervelend het is tegen de eigen leerlingen te moeten optreden, als ze zich in de eigen school tegenover een gymnastiek- of godsdienstleraar, die niet sterk staat met orde, hebben misdragen. Men doet het uit collegialiteit, maar men voelt, dat het paedagogisch onjuist is. Want het gedrag van de leerling is een reactie op een persoonlijke betrekking tussen hem en zijn onderwijzer. Als dus een ander reacties ondervindt, die ik niet krijg, weet ik, dat ik de oorzaak daarvan moet zoeken bij den collega, althans in hoofdzaak en niet bij mijn leerling. Ik sta dan ook veel kritischer tegenover zijn optreden dan tegenover de fout van mijn leerling, die ik wel begrijp. En ik moet drommels oppassen, dat ik mijn goede relatie met den eigen leerling niet verknoei ten bate van een ander, die ik fundamenteel toch niet helpen kan. Ik kan hoogstens wat excessen onderdrukken, maar geen andere verhouding scheppen, omdat de

reacties tussen die twee niet binnen mijn bereik liggen en op de oude voet doorgaan.

Bovendien denkt de leerling: ik heb j o u toch niks misdaan; je weet toch, dat ik r e d e l i j k ben, als men mij redelijk behandelt. Laat dien man zelf zijn boontjes doppen. Ik volsta dan ook liefst met een gesprek onder vier ogen, doe een beroep op loyaliteit en ridderlijkheid, omdat ik niet wil straffen voor wat niet goed voor mij is te beoordelen. En het blijft de vraag, of ik met dit beroep niet meer kwaad doe dan goed — want eigenlijk ligt daaraan ten grondslag de overtuiging, dat het gezag van mijn collega zichzelf niet kan handhaven.

Ga ik mij nu bemoeien met baldadigheid op straat, die niet door mijzelf of een van de leden van het personeel van de school is geconstateerd, maar door de politie, dan bega ik tweeërlei fout.

In de eerste plaats vergeet ik, dat ik niet meer in een dorp leef. In de tweede plaats, dat voor de kinderen school en politie machten zijn, die in de stad een gans andere sfeer vertegenwoordigen. De school heeft en moet steunen op een immanent beginsel van verbondenheid, veiligheid en vertrouwdsheid, dat kinderen doet openbloeien. Politie en justitie vertegenwoordigen een transcendent beginsel — door hen spreekt met ontzagwekkende kracht een maatschappij, die recht en orde handhaaft ten koste van alles en zonder pardon. De kinderlijke fantasie moet het in aanrakings komen met politie en justitie voelen als iets heel ergs — familiaar worden met deze machten betekent voor de politie verlies van ontzag. Een onderwijzer en een politie-inspecteur, die dus als twee gewone mensen, zich bewegende op één niveau, een afspraakje maken inzake schoolblijven, waarbij de meester duvelstoeijager van de politie wordt, dit betekent gezagsverlies voor beiden.

De meester kan de fait-accompli-toon van de politieautoriteit niet overnemen en zal in zijn eigen sfeer de kwestie met het kind moeten bespreken, waarbij de zaak al weer spoedig een menselijke kant krijgt. De politieautoriteit zal zijn toon van dictatoriale onherroepelijkheid moeten houden, wil hij de transcendentie van zijn positie redden. Die twee houdingen laten zich niet verenigen en de onderwijzer kan dus pas de leiding aan de transcendentie afstaan, waar zijn paedagogisch zoveel hoger staande immanentie zich machteloos moet verklaren. Een omgekeerde overdracht is niet mogelijk.

Ik ga hier niet in op het feit, dat in de onderwijzers levendig is de overtuiging, dat de grote stad de kinderlijke activiteit zo zeer aan banden legt, dat zo sterk inbreuk wordt gemaakt op de speelgelegenheid onzer kinderen, dat hun natuurlijke rechten zo weinig worden ontzien om redenen van utiliteit, dat deze onderwijzers moeilijk tegenlijkertijd kinderen kunnen beklagen en hen straffen voor dingen, waarvoor die onderwijzers geen

verantwoordelijkheid dragen of wensen te dragen. Ik denk hier aan het vroeger veel komend opbreken van straten door kinderen, om in de bloot komende zandlaag te kunnen spelen. De agenten briesten, ik vond met mijn plattelandsherinneringen, dat een stadskind ook wel een hard lot heeft, als de aanraking met de zachtere omhulling van moeder aarde hem onmogelijk wordt gemaakt. Deze zgn. baldadigheid herinnerde mij er aan, hoezeer de kinderen aan ons te kort kwamen. De politie had alleen met het feit te maken.

Ik wou maar zeggen: onderwijzer en politie naderen zulke gevallen dikwijls uit heel verschillend gezichtspunt, wat niet wil zeggen, dat hier onderdrukken geen eis van noodzakelijkheid is, maar de politie handele hier vanuit haar eigen autoritaire bewustzijn en opene geen conversatie over bepaalde gevallen met onderwijzers.

Indien ik thans wil trachten het bovenstaande beknopt samen te vatten, dan kom ik tot de volgende formulering:

De organische binding tussen onderwijzer en kind, die in een natuurlijk milieu als het oude dorp zo goed functioneerde, is in de grote stad geheel, op het dorp reeds in bedenkelijke mate verbroken.

De invloeden, die bij name in de grote stad op het kind inwerken, vallen niet meer binnen het gezichtsveld van den onderwijzer. Evenmin mag hij er op rekenen, dat de invloed van de school zo groot zou zijn, dat haar werkingssfeer ver reikt.

Onderwijzersintuïtie, hoe belangrijk ook, is niet meer toereikend. Zij veronderstelt naast liefde een in het onderbewuste levende ervaring. Men kan echter geen ervaring hebben van toestanden, waarmee men geen aanraking heeft gehad, noch van zielstoestanden, die daaruit voortvloeien en dat te minder naarmate de maatschappelijke verhoudingen toenemen in complexiteit enerzijds en steeds meer inboeten van hun natuurlijke structuur anderzijds.

De onderwijzer zal dientengevolge ten opzichte van zijn kinderen steeds meer zich moeten laten leiden door wetenschappelijke ervaring, waardoor hij door de ogen van werkers op andere gebieden van sociale arbeid en van geschoolde psychologen en sociologen kan kijken, die zijn inzicht versterken in datgene, wat op geen andere wijze duidelijk kan worden. Hij zal vóór alles uit zijn beroepingsisollement moeten treden, dat een maatschappelijk gevaar begint te worden.

Hij zal met bovengenoemden tot een soort van paedagogische plan-wirtschaft moeten komen, waarmee men gezamenlijk op wetenschappelijk plan de gedisllokeerde verhoudingen weer zal kunnen beheersen.

Die planwirtschaft wordt niet in volmaaktheid geboren als Minerva uit het hoofd van Zeus. Zij moet geleidelijk groeien. De werkers op sociaal-paedagogisch terrein beginnen zich met elkaar te verstaan, deels om van

elkaars ervaringen en inzichten te profiteren, deels om occasioneel medewerking in te roepen, en waar nodig wederdiensten te bewijzen.

Hiervoor is allereerst naast levende belangstelling nodig een nieuwe gezindheid, waarin de jaloerse grensbewaking wordt opgegeven en een vlot gersverkeer wordt ingesteld met alle categorieën, waarmee in het belang van het kind zal moeten worden samengewerkt.

Als uit dit verkeer geleidelijk een samenwerking ontstaat, welke uitgroeit tot een werkgemeenschap zal een program van actie worden opgesteld. In deze werkgemeenschap moeten betrokken worden onderwijzers, predikanten, leden van oudercommissies, sociale werkers, justitiële en politionele ambtenaren en psychiaters. Deze werkgemeenschap verenige zich tot een Centrale commissie van actieve werkers voor de geestelijke volksgezondheid onder auspiciën van Pro Juventute.

Deze centrale commissie wende zich tot de gemeentelijke autoriteiten en pleite voor de aanwijzing van een leerkracht aan elke school, die de verbindungsschakel zal vormen tussen de school en bovengenoemde commissie. Behalve, dat de leerkracht als correspondent zal optreden, wordt deze ook verder actief in het werk der commissie betrokken. in die zin, dat hij aan de informatiedienst meewerkt en voorts de ambitie heeft op de hoogte te komen van inzichten en ervaringen, die de commissie bij haar werk opdoet, welke inzichten hij op zijn school heeft door te geven.

De schoolcorrespondent rapporteert in overleg en samenwerking met hoofd en personeel der school:

- a. gevallen van tuchteloosheid, waarin de gewone tuchtmiddelen geen doelmatige correctie brengen.
- b. gevallen, die wijzen op een ernstige morele ontarding van leerlingen, welke twijfel doen rijzen, of deze leerlingen op een gewone school thuis horen.
- c. gevallen, waarin kinderen bewijs geven van een te kort aan sociaal aanpassingsvermogen tengevolge van remmingen, die later tot ontsporingen zouden kunnen leiden.
- d. gevallen, die wijzen op slapheid en plichtsverzuim bij de ouders, waardoor het karakter van het kind in gevaar wordt gebracht.¹⁾

De centrale commissie stelt deze gevallen in handen van deskundige adviseurs en stelt aan deze behoorlijk geïnstrueerde informatoren uit haar medewerkers ter beschikking, behandelt voorts de adviezen dezer adviseurs en de aanbevolen middelen ter correctie.

Pro Juventute dringe op advies van de centrale commissie aan bij de autoriteiten (zo nodig door wijziging van wet en verordening) op maat-

¹⁾ Van elk van deze gevallen had ik een typisch voorbeeld behandeld, om de moeilijkheden en de gevolgen, die daaruit voortkwamen, mijn hoorders scherp voor ogen te stellen.

regelen, die nodig zullen blijken, om de geëigende correctiemiddelen te kunnen toepassen.

M.i. zullen deze middelen moeten bestaan:

- a. uit een speciale machtiging voor de school, om bij ergerlijke gevallen van tuchteloosheid met daartoe geëigende en precies omschreven middelen den tuchteloze tot rede te brengen.
- b. verwijdering van de ontaarde leerling uit het schoolmilieu en overbrenging naar een geschikter milieu.
- c. Psychiatrische behandeling van de sterk geremde leerling en zijn plaatsing in clubs voor onschools werk onder goede leiding.
- d. huisbezoek bij ouders, die te kort schieten in ordebesef en verantwoordelijkheidsbesef, door vrijwilligers, die voor speciale gevallen zorgvuldig worden uitgezocht.

Voorts trede de commissie in verbinding met de Centrale Ouderraad, om door bekwame sprekers, die zij zo nodig daarvoor moet opleiden, sprekers uit alle takken van sociaal werk, de problemen der geestelijke volksgezondheid voor de oudervergaderingen te doen behandelen. Dit laatste in de overtuiging, dat de sanering van de volksgeest het best geschiedt door de ouders positief te beïnvloeden, omdat deze invloed door ouderlijk inzicht de kinderen rechtstreeks ten goede komt.

De commissie neme voorts te baat alle middelen voor moderne publiciteit als radio, film en pers, om de aandacht op haar werk te vestigen.

De centrale commissie stelde zich op het standpunt, dat overtredingen buiten de school principieel tot het terrein van politie en justitie behoren en vermene deze overtredingen niet met de aangelegenheden der school, wat natuurlijk niet betekent, dat zij zich van adviezen aan politie en justitie zou moeten onthouden. Maar (ook om de publieke opinie niet te veront-rusten) men zondere deze gevallen zodanig af, dat de functie van school en justitie niet worden vereenzelvigd.

Een half jaar Daltonisering van Werklozencursussen

door C. J. J. WIEDHAUP.

Het is nog maar een ruim half jaar geleden, dat de Heer C. Schreuder in dit blad de aandacht vroeg voor het Daltonsysteem (in gewijzigde vorm) als het enig mogelijke onderwijsstelsel voor ontwikkelingscursussen, die te kampen hebben met een groot verloop en een grote heterogeniteit van de leerlingen. En het Daltoniseringsinstituut te Amsterdam, dat onder zijn leiding de Daltonisering van de Nederlandse werklozencursussen ter hand heeft genomen, werkt in de huidige vorm eerst sedert September 1936.

De tijd voor een rustige beschouwing van de invloed, die de Daltongedachte op het culturele onderwijs aan werklozen heeft gehad, is dus stellig nog niet gekomen.

Toch willen wij gaarne gebruik maken van de gastvrijheid, ons verleend door de Redactie, om enkele feiten en nadere bijzonderheden over het Daltoniseringsinstituut mede te delen. Nogmaals, niet min of meer voldaan terugziend, maar tastend en zoekend naar de juiste vorm, waarin de Daltongedachte in het werklozenonderwijs verwezenlijkt moet worden.

MOET worden. Hiermede wijzen wij reeds onmiddellijk op een feit, dat in de praktijk van de laatste jaren wel onweerlegbaar is gebleken: individualisatie is de enige weg, waarlangs deze vorm van onderwijs aan rijpe jeugd mogelijk is. Individualisatie heeft vele didactische en paedagogische voordelen, maar vóór alles maakt de s t r u c t u u r van de werklozen-cursussen individualisatie noodzakelijk. Het Daltoniseringsinstituut heeft onlangs een begin gemaakt met een onderzoek naar de leeftijd, ontwikkeling enz. van de bezoekers der werklozen-cursussen. Het zal nog wel enige tijd duren, voor het daartoe benodigde enquête-materiaal geheel binnen is. Maar reeds wanneer wij de drie ingevulde vragenlijsten bezien, die het eerst werden ontvangen, dan zal ieder — en ook de enthousiaste voorstander van klassikaal onderwijs — moeten toegeven, dat individualisatie hier geboden is, wil men niet tot een versnippering komen, die dit onderwijs binnen korte tijd geheel onmogelijk zou maken. En daarbij komt nog, dat deze enquête zich slechts richt op de samenstelling en niet eens op de allergrootste moeilijkheid, waardoor klassikaal onderwijs aan werklozen steeds weer in de war wordt gestuurd, het geweldige „verloop". Op sommige cursussen komt het voor, dat op iedere les 15 a 20% van de leerlingen van het vorige lesuur door andere vervangen zijn!

En thans de cijfers, die ons reeds ter beschikking staan. In de eerste plaats geven we een overzicht van de bevolking van een der Amsterdamse cursussen voor jongere werklozen en wel van een cursus die — het blijkt uit de cijfers van de tweede kolom — zijn leerlingen voor het grootste deel uit de in intellectueel opzicht „betere" lagen van de werkloze jeugd betreft.

Amsterdam — Cursus Boekhouden.

leeftijd	aantal	opleiding	aantal	vroegere beroepen
14 t/m 17 jaar:	9	alleen L.O.	: 12	kantoorbediende, winkel-
18 21	: 17	MULO etc.	: 17	bed., magazijnbed., slager,
22 25	: 10	M.O. etc.	: 3	stoffeerder, onderwijzer,
		Ambisch. etc.	: 3	monteur, boekbinder,
		Kweekschool	: 1	tuinder, tekenaar.

Amsterdam — Cursus Stenografie.

<i>leeftijd</i>	<i>aantal</i>	<i>opleiding</i>	<i>aantal</i>	<i>vroegere beroepen</i>
14 t/m 17 jaar:	8	alleen L.O.	: 9	kantoorbed., mecaniciën,
18 21	: 28	MULO etc.	: 30	laborant, onderwijzer, ma-
22 25	: 11	M.O. etc.	: 2	gazijnbed., banketbakker,
		Ambsch. etc.	: 2	stoffeerder, monteur,
		Kweekschool	: 3	opticiën, analyst.
		M.T.S.	: 1	

Amsterdam — Cursus Frans.

<i>leeftijd</i>	<i>aantal</i>	<i>opleiding</i>	<i>aantal</i>	<i>vroegere beroepen</i>
14 t/m 17 jaar:	7	alleen L.O.	: 5	kantoorbed., magazijnbed.,
18 21	: 23	MULO etc.	: 15	onderwijzer, tekenaar,
22 25	: 9	M.O. etc.	: 8	monteur, timmerman.
		Ambsch. etc.	: 2	
		Kweekschool	: 9	

Amsterdam — Cursus Duits.

<i>leeftijd</i>	<i>aantal</i>	<i>opleiding</i>	<i>aantal</i>	<i>vroegere beroepen</i>
14 t/m 17 jaar:	9	alleen L.O.	: 13	kantoorbed., timmerman,
18 21	: 16	MULO etc.	: 18	magazijnbediende, etaleur,
22 25	: 14	M.O. etc.	: 3	laborant, drogist, telegra-
		Ambsch. etc.	: 4	fist, loodgieter, electriciën,
		Telegraafsch.	: 1	gymn.leraar, stoffeerder.

Amsterdam — Cursus Engels.

<i>leeftijd</i>	<i>aantal</i>	<i>opleiding</i>	<i>aantal</i>	<i>vroegere beroepen</i>
14 t/m 17 jaar:	14	alleen L.O.	: 28	kantoorbed., winkelbed.,
18 21	: 28	MULO etc.	: 23	magazijnbed., metselaar,
22 25	: 21	M.O. etc.	: 2	typograaf, etaleur, timmer-
		Ambsch. etc.	: 8	man, fabr.arb., tekenaar,
		Kweekschool	: 1	fietsenmaker, chauffeur,
		Drogistopl.	: 1	kapper, tuinman, drogist,
				slager, electriciën.

Nader commentaar op deze cijfers zal wel niet nodig zijn. Duidelijk blijkt er uit welk een geweldige heterogeniteit de werklozencursussen kenmerkt, zowel ten aanzien van leeftijd en vooropleiding als van de beroepsrichting der leerlingen.

Vervolgens geven wij de cijfers van een cursus Engels in een van de grotere provincieplaatsen van Noord-Holland, welke cursus door werklozen van alle leeftijden kan worden bezocht.

Cursus Engels.

<i>leeftijd</i>	<i>aantal</i>	<i>opleiding</i>	<i>aantal</i>	<i>vroegere beroepen</i>
15 t/m 20 jaar:	3	alleen L.O.	: 17	schilder, typograaf, timmerman, meubelmaker, los
21 30	: 9	MULO etc.	: 5	werkm., boekbinder, kan-
31 40	: 8	Ambsch. etc.	: 2	toorbed., draaier, klinker,
41 50	: 4	M.T.S.	: 1	bootwerker, chauffeur,
51 55	: 1			kok, bakker, fabr.arbeider.

En ten slotte de opgave van een werkkamp in het Noorden van ons land:

Verschillende Cursussen naar keuze.

<i>leeftijd</i>	<i>aantal</i>	<i>opleiding</i>	<i>aantal</i>	<i>vroegere beroepen</i>
14 t/m 17 jaar:	1	alleen L.O.	: 21	visser, boekbinder, tuinier,
18 21	: 14	MULO etc.	: 4	kapper, slager, boekhouder,
22 25	: 13	Ambsch. etc.	: 5	ontwerper, typograaf,
26 30	: 3	Kweeksch.	: 1	banketbakker, vrachtrijder,
				schoenmaker, landarbeider
				metaalbew., fietsenmaker,
				schilder, betonwerker.

Buitengewoon interessant is ook de keuze der leerlingen, zoals die in de opgaven van het laatstgenoemde werkkamp naar voren komt. De gegevens, die ons ten aanzien hiervan ten dienste staan, tonen aan, dat er in vele gevallen slechts een zeer lage correlatie bestaat tussen de gekozen leervakken en het beroep, waarin de leerling is werkzaam geweest. Enerzijds wijst dit natuurlijk op de betrekkelijk kleine rol, die de belangstellingsrichting bij de beroepskeuze speelt en op het verlangen naar algemene vorming, anderzijds toont dit feit aan, dat de werkloze cursusbezoeker in zijn vrije studie dikwijls een compensatie zoekt tegen de sleur van zijn alledaags bestaan. Enkele voorbeelden:

C. M., 23 jaar, visser	gekozen vakken:	Rekenen, Geschiedenis
J. W., 18 „ , tuinbouwer	„ „	: Rekenen, Nederlands, Geschiedenis
B. V., 25 „ , banketbakker	„ „	: Geschiedenis
J. S., 23 „ , schoenmaker	„ „	: Economie, Nederlands, Rekenen, Geschiedenis
W. J., 23 „ , vrachtrijder	„ „	: Economie
R. K., 17 „ , fietsenmaker	„ „	: Plantkunde
H. M., 24 „ , betonwerker	„ „	: Engels A
H. H., 16 „ , melkrijder	„ „	: Meetkunde
G. V., 26 „ , boerenknecht	„ „	: Aardrijkskunde
M. E., 24 „ , kweker	„ „	: Dierkunde.

Wie zich uit het bovenstaande een voorstelling tracht te vormen, van het bonte gezelschap, dat onze werklozencursussen bevolkt, zal zich niet dan met verwondering afvragen hoe men het ooit heeft aangedurfd op deze cursussen klassikaal onderwijs te geven. En hij zal bewondering hebben voor de leerkrachten, die toch nog iets van dit klassikale onderwijs hebben weten te maken. Maar..... dit is dan ook uitsluitend aan de zeer goede geluk en daarop mag een onderwijssysteem toch nooit gericht zijn.

Het Amsterdamse Centraal Comité voor jongere Werklozen, dat in 1931 met de organisatie van ontwikkelingscursussen een begin maakte, zag deze moeilijkheden al zeer spoedig. Het pleegde overleg met Prof. Kohnstamm en het resultaat van deze bespreking was het besluit, op de Amsterdamse cursussen als proef het Daltonsysteem in beperkte omvang in te voeren. De Heer Schreuder verklaarde zich bereid met enige helpers de „taken“ voor de algemene-ontwikkelingsvakken en talen samen te stellen, terwijl de verdere afwerking ervan werd opgedragen aan jongere werklozen. Reeds spoedig waren in Amsterdam ca. 40 werklozencursussen gedaltoneerd en het nieuwe stelsel werkte naar volle tevredenheid van leiders, docenten en leerlingen.

Voor de didactische principes, die de grondslag vormen van de methode van het Daltoniseringsinstituut verwijzen wij naar het reeds genoemde artikel van den Heer Schreuder in dit blad. Misschien mogen wij er echter nog even de aandacht op vestigen, dat deze methode met het praedicaat „Dalton“ alléén NIET voldoende getypeerd is. Minstens even belangrijk als de grondgedachte van de individualisering is het feit, dat naar denkscholing meer wordt gestreefd dan naar het aanbrengen van parate kennis, waarbij een dankbaar gebruik wordt gemaakt van de door het Nutsseminarium ontworpen stillees-techniek.

Het goede verloop van de proefneming gaf de Regering aanleiding het Amsterdamse Comité te verzoeken, de taken ook voor andere gemeenten

beschikbaar te stellen. Na ampel overleg werd in September 1936 de werkingssfeer van het Daltoniseringsinstituut in deze zin uitgebreid. In nauwe samenwerking met het Departement van Sociale Zaken (in het bijzonder met den Hoofdcontroleur voor het Culturele werk, den Heer N. H. de Graaf) werd onder vele Nederlandse organisaties en gemeentebesturen propaganda gemaakt voor de nieuwe methode. Het aantal leer-vakken werd aanzienlijk uitgebreid, hetgeen natuurlijk ook een uitbreiding van de „staf" (intellectuele werklozen) en het personeel (jonge werkloze kantoorbedienden en handarbeiders) met zich bracht. De kosten voor lonen en aanschaffing van materiaal werden voorgeschoten door het Amsterdams Centraal Comité; onlangs werden deze door de Regering aan het Comité terugbetaald. Ook de cursussen dragen in de kosten bij: voor iedere taak ontvangt het Daltoniseringsinstituut van de organisatie een bedrag van 1 of 2 ct.

De methode van het Daltoniseringsinstituut is ingevoerd op de werklozen-cursussen van de volgende gemeenten:

Almelo	Eindhoven	Hilversum	Rockanje	Willemstad
Amersfoort	Emmen	Kats	Rotterdam	Zeist
Amsterdam	Enschede	Leeuwarden	Schaarsbergen	Yerseke
Arnhem	Exloërmond	Leiden	Schiedam	Zaandam
Bakkeveen	Etten-Leur	Menaldum	Schijndel	Zoeterwoude
Beekbergen	Geldrop	Middelburg	Stadskanaal	
Bennebroek	Giesendam	Naarden	Stolwijk	
Berlikum	Gravenpolder	Oldenzaal	Tiel	
Boxmeer	Groningen	Oostelbeers	Uitgeest	
Budel	Gouda	Oploo	Utrecht	
Bussum	Haarlem	Oss	Vlaardingenv	
Delft	Hattem	Ossendrecht	Vlissingen	
Dronrijp	Heerenveen	Puttershoek	Wassenaar	
Ede	Hengelo	Renkum	Werkendam	

Een heugelijk feit is het, dat in deze gemeenten zowel door neutrale als door Orthodox Protestantse, Vrijzinnig Protestantse, Katholieke en Joodse organisaties met de taken wordt gewerkt, terwijl ook verschillende politieke richtingen in de lijst der Daltoncursussen zijn vertegenwoordigd.

Het totale aantal taken, dat in de periode van 1 September tot 31 Dec. 1936 door het Daltoniserings-Instituut werd afgeleverd bedroeg 100.000. Uiteraard geeft dit cijfer niet het aantal doorgewerkte taken aan. Cijfers hierover voor het gehele land staan ons niet ter beschikking; ten einde toch enige oriëntatie in deze richting te verkrijgen

hebben wij een onderzoek ingesteld naar het aantal taken dat op de gedaltoniseerde Amsterdamse cursussen is doorgewerkt, in verhouding tot het aantal afgeleverde taken ¹⁾. Het resultaat hiervan is samengevat in onderstaande tabel.

Amsterdamse gedaltoniseerde werklozencursussen
gesubs. door het Amst. Centr. Com. v. Jongere Werklozen.
periode: 1 September 1936—31 December 1936.

leervak	aantal afgeleverde taken	aantal doorgewerkte taken
Frans	1515	1988
Engels	2981	5871
Duits	1837	3129
Esperanto	795	915
Nederlands	499	1500
Boekhouden	1432	3722
Radioleer	355	462
E.H.B.O.	321	885
Stenografie	1361	3091
Economie	135	309
Totaal	11231	21872

Leerzaam is ook de volgende staat, die het aantal afgeleverde taken per leervak aangeeft en waaruit — althans in grote trekken — blijkt, voor welke vakken bij de jongere werklozen in het algemeen de grootste belangstelling bestaat. Wij beperken ons hier tot een overzicht van het aantal afgeleverde taken van de eerste tien nummers van iedere serie, omdat met sommige vakken in de afgelopen periode eerst laat begonnen werd en dus nog niet veel meer dan 10 nummers gereed kwamen.

¹⁾ Rekening moet gehouden worden met een kleine voorraad taken, die reeds op 1 Sept. bij de afdelingen aanwezig was. Daartegenover staat echter, dat vele van deze taken in de loop van de genoemde periode uit het gebruik zijn genomen (omdat een nieuwe druk verscheen) en dat in het cijfer voor „afgeleverde taken” een aantal is opgenomen, dat eerst na 31 December kon worden doorgewerkt.

Van de eerste tien taken werden afgeleverd in de periode
van 1 September—31 December 1936 (afgerond)

Serie	aantal taken
Engels (beginners)	7900
Nederlands	7300
Rekenen	5800
Esperanto (beginners)	4600
Duits (beginners)	3700
Boekhouden	3000
Frans (beginners)	2900
Engels (gevorderden)	2600
Eerste Hulp b. Ong.	1900
Radioleer (beginners)	1900
Engels (Hand.corr.)	1900
Handelsrekenen	1800
Stenografie	1800
Duits (Hand.corr.)	1700
Frans (gevoerd.)	1700
Frans (Hand.corr.)	1500
Meetkunde	1400
Geschiedenis	1400
Duits (gevoerd.)	1400
Aardrijkskunde	1200
Algebra	1200
Handelskennis	1200

terwijl voor de takenseries Tuinbouw, Landbouw, Economie, Plantkunde, Dierkunde, Esperanto (gevorderden), Esperanto (handelscorr.) en Schaken minder dan 1000 ex. werden afgeleverd. Bij sommige dezer vakken wordt dit veroorzaakt door de omstandigheid, dat de eerste tien nummers nog niet geheel gereed kwamen.

Uiteraard hebben deze cijfers een zeer beperkte waarde. Toch kunnen wij er o.i. wel de volgende conclusies uit trekken:

- a. Het Moedertaalonderwijs speelt op de cursussen voor werklozen een belangrijke rol.
- b. Rangschikken we de vreemde talen voor beginners in de volgorde van de interesse, die er door de leerlingen voor aan den dag wordt gelegd, dan blijkt Engels bovenaan te staan, daarna volgt Duits en

vervolgens Frans. Voor Engels alleen bestaat blijkbaar meer belangstelling, dan voor Frans en Duits samen. Dit is verklaarbaar, gezien de grotere praktische waarde van het Engels en de grotere moeilijkheid van het Frans.

- c. Het vak Esperanto mag zich in een grote belangstelling verheugen. Waarschijnlijk zal dit wel in verband staan met de meer consequente en logische opbouw van deze hulptaal, waardoor de leerlingen in staat worden gesteld eerder te lezen en te schrijven. (Al worden de moeilijkheden bij het begin dikwijls sterk onderschat, met als gevolg een zeer groot verloop op de cursussen). Ook de idealistische propaganda voor Esperanto als hulpmiddel tot het bereiken van een volkeren-verbroedering, die vooral in arbeiderskringen wordt gevoerd, zal op het hoge cijfer wel invloed hebben gehad.
- d. De vakken E.H.B.O. en Radioleer zijn, dank zij hun half-theoretisch, half-practisch karakter, geliefde vakken op werklozencursussen.

En hiermede besluiten wij ons overzicht over de werkzaamheid van het Daltoniseringsinstituut. Zoals wij reeds in de aanhef van het artikel schreven, is de tijd voor rustige beschouwing van de resultaten nog niet gekomen. Onze blik moet nog vooruit gericht zijn. Nieuwe wegen moeten nog worden gezocht en gemaakte fouten hersteld. Veel werk wacht nog. Maar wij aanvaarden het met de overtuiging, dat wij op de goede weg zijn en een werkwijze gevonden hebben, die wijde perspectieven opent voor een aan de eisen van de rijpere jeugd aangepast vervolgonderwijs. En misschien kan dat in de toekomst een winstpost worden, die althans enigszins het verlies aan volkskracht vergoedt, dat wij hebben geleden door de ramp van de jeugdwerkloosheid.

Te veel ijver

door H. J. VAN WIELINK.

„Mate es tallen spele goet.”

(van den Vos Reinaerde.)

Onder de titel „Hand in eigen boezem” heeft Dr. A. de Vletter, rector van het bekende Kennemer Lyceum te Bloemendaal, een boekje geschreven, waarin hij de staf breekt over het Middelbaar Onderwijs in ons land. Hij is er zich van bewust dat zijn geschrift „ontstemming en ergernis zal

wekken", maar verontschuldigt zich daarvoor bij voorbaat door zijn beschouwingen aan te kondigen als een „cri de coeur van een schoolman, die het onderwijs en de school liefheeft en in zijn korte leven zo zielsgraag iets zou bijdragen tot vernieuwing en verbetering van beide".

Wé zijn dus al van te voren gewaarschuwd: een objectief, zakelijk en logisch opgebouwd betoog moeten we niet verwachten; wat ons geboden wordt is een hartekeer, een ontboezeming van een met kritiek tot berstens toe geladene. Dat geeft aan het werkje een zekere bekoring, n.l. van het spontane, van de levendige, voortdurend polemiserende betoogtrant, van de puntige formulering ook. Maar daarnaast brengt het ons het ongearticuleerde dat de kreet eigen is, i.c. het onregelmatige van de redenering, het uitweiden over bijkomstigheden, het van de hak op de tak springen, kortom het chaotische van het geheel. En wanneer de schrijver aan het slot niet een korte samenvatting had gegeven van zijn bedoelingen, dan zou men, op één punt na, verlegen hebben gezeten met het antwoord op de vraag „En wat wil Dr. de Vletter nu eigenlijk?"

De schrijver zegt in zijn werkje enige juiste dingen over de hedendaagse middelbare-schooljeugd. Hij oordeelt zeer gunstig over onze spes patriae, prijst in tegenstelling tot de vele „laudatores temporis acti" hun grotere „eerlijkheid, kameraadschappelijkheid, realiteitszin, fatsoen" en is — m.i. terecht — van mening dat er „n'en déplaise vele klachten en stellige tekortkomingen door onze jeugd goed gewerkt wordt". Hij wijst verder op de moeilijke omstandigheden waarin onze kinderen leven, op de talloze afleidende factoren: radio, bioscoop, grammofoon, de sport, de techniek, die het de jeugd uiterst moeilijk maken om zich te concentreren op hun werk.

Een belangrijk punt raakt Dr. De Vletter stellig als hij wijst op de „de-geesten-van-oud-en-jong-bezighoudende-en-vaak-verwarrende critiek op en twijfel aan de school en de schoolse eisen en methoden" als oorzaak van de moeilijkheden van de moderne schooljeugd. Het ware inderdaad te wensen als allerlei scribenten over ons onderwijs, zowel deskundigen als leken, zich wat matigden in hun critiek en als in het bijzonder ook de dagblad-redacties — de goeden niet te na gesproken — er zich wat meer rekenschap van gaven dat de kranten niet het minst nauwkeurig door de middelbare-schooljeugd plegen gelezen te worden. Laat men toch bedenken hoe nodeloos moeilijk men het de kinderen maakt door voortdurend twijfel te wekken aan het nut van „al die studie die hun zoveel mooie uren kost".

Maar ik moet toch even denken aan de bekende vos die de passie preekt als ik Dr. De Vletter tegen deze kritiek hoor waarschuwen. Want, zoals ik reeds in de aanvang constateerde, zijn eigen geschrift mist volkomen de beheertheid, die we van een dergelijk werk mogen eisen. Ik zal de

laatste zijn om te ontkennen dat de schrijver op verschillende ernstige fouten in ons onderwijs de aandacht vestigt. Zijn kritiek op de onvoldoende opleiding van de leraren, op de neiging der leraren om zich op te sluiten in hun vak, op de te geringe samenwerking tussen de leraren in de verschillende vakken, e.d. zaken, is — hoewel niet nieuw — gerechtvaardigd en het is zeker goed als daarop bij herhaling gewezen wordt. Niemand kan er ook bezwaar tegen hebben als hij op de zwakke plekken in ons klassikale onderwijsstelsel — en men moet wel paedagogisch-blind zijn als men die niet ziet — de pijlen van zijn kritiek richt.

Maar hij schiet zijn doel voorbij als hij — zich latende drijven op de stroom zijner gevoelsoverwegingen — met allerlei beweringen, voorstellingen en voorbeelden komt om aan te tonen dat er eigenlijk van ons onderwijsstelsel niets deugt.

Wat b.v. te zeggen van de volgende bewering over het toelatingsexamen: „Bij dit slechts-onder-reserve-te-aanvaarden criterium van bekwaamheid en geschiktheid", aldus de schrijver, „is er verschil van mening: men is het eens over de noodzakelijkheid van rekenvaardigheid en spelling-nauwkeurigheid: de schoolmannen achten de kennis van andere vakken (aardrijkskunde, geschiedenis, natuurkunde) misbaar, ter wijl juist deze laatste, psychologisch beschouwd, van grote waarde voor het kinderleven moet worden geacht." Wie zijn die schoolmannen? Wordt bij het toelatingsexamen niet een respectabele kennis van aardrijkskunde en geschiedenis gevraagd? Men leze de opgaven in de diverse Toetsnaalden maar eens na! Me dunkt het kan er mee door. En natuurkunde. Wil Dr. De Vletter die ook al gaan examineren?

Als bewijs dat wij voorzichtig moeten zijn in ons oordeel bij de toelating omdat de „geschiktheid van zoveel verschillende factoren, psychische, intellectuele, maatschappelijke" — afhangt, voert hij een meisjesleerling ener gemengde school op het toneel die voor de tweede maal in de tweede klas bleef zitten en toen in een andere afdeling werd geplaatst, waar meer persoonlijke zorg aan de leerlingen gegeven kon worden; ze werd allengs toehoorderster in de derde klasse en „... aan het eind van het cursusjaar zonder bezwaar toegelaten als leerlinge van de vierde klasse". Wat bewijst zo'n geval nu? Is daarmee de geschiktheid van die leerling aangetoond? Het enige wat er uit blijkt — iets dat overigens niet onbekend was — is, dat er leerlingen zijn, die wanneer men ze in de watten pakt en op een zeer bijzondere wijze behandelt, een zekere achterstand weten in te halen. Maar — tenzij er in een dergelijke leerlinge door bijzondere omstandigheden een volkomen innerlijke verandering heeft plaatsgegrepen — mag men nu verwachten dat zulk een leerlinge de volgende klassen, zonder hulp, zal kunnen aflopen?

Het klinkt intussen zo afdoende: „het stelsel met zijn oppervlakkige cijfer- en rapportenbeoordeling, zijn onvoorzichtige bevorderings- en doubleringsbeslissingen, met zijn onwetendheid over de leerlingen, is hier de schuldige". Maar Dr. De Vletter zelf kan nog beter dan schrijver dezes weten met hoeveel zorg, met hoeveel ernst, met hoeveel wikken en wegen van voor en tegen in de meeste leraarsvergaderingen de beslissingen worden genomen. Dat er fouten worden gemaakt, niemand kan dat verwonderen, maar bij welk stelsel zijn deze te vermijden? Zolang mensen over mensen moeten oordelen, zolang er dus in zulk een beslissing allerlei onweegbare en onmeetbare elementen van invloed zullen zijn, zo lang kunnen vergissingen niet uitblijven. Trouwens Dr. De Vletter moet dat zelf erkennen, als hij zegt: het zal op die (Dalton)scholen ook nog wel niet ideaal zijn: al ons werk is mensenwerk. Maar waarom dan ons huidige stelsel te karakteriseren als een systeem „dat de leerlingen vaak geheel onnodig ontmoedigt en in verwarring brengt, hen niet goed werken leert, maar hen tot onzelfstandige, volgzaam luisteraars en twijfelmoedigen maakt, tot slechte studenten, als ze aan de universiteiten komen, tot slechte staatsburgers en hoera-hou-zee-roepers als ze later in de maatschappij staan". Dat klinkt wel heel erg en maakt ongetwijfeld indruk op velen die óf persoonlijk óf in hun kinderen door de M.S. zich teleurgesteld voelen, maar is het waar? Is het inderdaad zo treurig gesteld met ons volk? Ik meen wel eens gehoord te hebben dat ons land op wetenschappelijk gebied een uitnemende naam heeft, dat onze ingenieurs een wereldvermaardheid bezitten, dat onze industrie de vergelijking met die van andere landen zeer goed kan doorstaan, dat werken als de drooglegging van de Zuiderzee de internationale bewondering trekken, dat op politiek terrein onze democratische instellingen nog onaangetast zijn, n'en déplaice de „hou-zee-schreeuwers".

Tot welke onbillijkheden men vervalt als men zich tegenover het onderwijs stelt als Dr. De Vletter in zijn boekje doet blijkt uit de suggestie dat er in de negentiende eeuw niets in ons onderwijs is veranderd, welke suggestie ligt opgesloten in de zin: „De roman van Emile is al van 1762 en Goethe veroordeelde het onderwijs al honderd jaar geleden op scherpe wijze". Zouden we dan niet liever tot Erasmus terug gaan, die het middel-eeuwse onderwijs al zo ongenadig onderhanden heeft genomen. Dat maakt nog meer indruk.

Nog erger maakt de schrijver het als hij na een citaat uit „Een Montessori-moeder" van Mevr. Dorothy Canfield-Fisher, waarin wordt verteld hoe een leidster een kleuter liet martelen tot het zelf zijn servet kon voordoen, schrijft: ik hoor nu b.v. al zeggen: „maar die zeer geprezen Montessori-leidster doet toch niets anders dan wat de M.S. doet; aan de kinderen uitleggen, hoe het werk gaat en ze dan, heel opvoedkundig, maar eens laten

tobben en, desnoods met verdriet en deceptie, laten ervaren hoe het moet en niét moet; daarvoor zijn onze proefwerken en onze cijfers, onze lage rapportcijfers, onze bevorderingsbeslissingen ter leraarsvergadering; wij stellen bij ons intellectuele onderwijs scherpe begripsvragen, begripstets, en....". Dit is niet ironisch bedoeld, de schrijver acht de tegenwerping volkomen juist, maar meent dat „wij (leraren) dat niet doen in de dienst van het kind maar ten bate van onze gemakzucht, ons eenmaal vastgestelde leerplan (bestaat zo iets bij het Dalton- en Montessori-onderwijs niet?), onze resultaatsnormen, ons onderwijspeil". Meent de schrijver dat nu werkelijk. Meent hij nu in gemoede dat de leraren individueel — uitzonderingen natuurlijk daargelaten — en collectief een ander doel hebben dan het onderwijs zo goed mogelijk te doen zijn: ten dienste van het kind? Maar waarom dan zulk een grievende tegenstelling te maken, zo de paedagogische integriteit van de Nederlandse leraar aan te tasten. Wat bedoelt de schrijver toch als hij zegt: „Wij durven de autonome ontwikkeling der leerlingen toch eigenlijk niet goed aan, zijn als schoolleider, als lid der leraarsvergadering, die onze-lieve-heer speelt bij beslissingen van overgaan en blijven zitten toch eigenlijk nog steeds vervuld van de heteronome gezagsidee, vervuld van de lust om lessen te geven, beslissingen te nemen, de zaken in orde te maken voor de kinderen, sur eux, sans eux, chez eux!" Moeten we dus niet beslissen? Aan de kinderen zelf vragen wat er met hen moet gebeuren aan 't eind van 't jaar? Wat betekenen toch dergelijke exclamaties? Om maar te zwijgen van de slotzin van deze bewering: „En het zijn vaak niet de besten onder ons, die, gedreven door een pijnlijk minderwaardigheidsgevoel, zich b.v. op overgangs-vergaderingen, laten gelden! 'n „Geltungsbedürfniss" van bedenkelijk soort!" Wat moeten buitenstaanders toch wel denken van de mentaliteit der leraren op overgangsvergaderingen, als ze dergelijke uitingen lezen? En wat heeft dat ten slotte met het onderwijsstelsel te maken? Moeten er bij Montessori- of Dalton-stelsels geen beslissingen genomen worden door de leerkrachten? En is de mentaliteit van de leraren plotseling anders geworden als er een ander stelsel is ingevoerd. Laat men toch uit zucht om 't nu-eens-heel-scherp-te-zeggen niet met zulke de leraarsstand omlaag halende beweringen en voorstellingen komen aandragen.

Wat blijft bij zulk 'n disqualificatie over van uitingen als: „de M.S. is plezieriger geworden, de geest veel beter, het contact tussen leraren en leerlingen groter; het begrip over en weer is verbeterd", of „naar mijn overtuiging vervullen de Nederlandse leraren hun taak zeer naar behoren; ze zijn kundig, wetenschappelijk goed voorbereid, plichtsgetrouw en offervaardig. Ik geloof dat wij, in vergelijking met het buitenland, in vele opzichten trots mogen zijn niet alleen op onze Nederlandse school, maar

ook op onze Nederlandse leraren". Trots op een school, die de leerlingen „onnodig ontmoedigt, en in verwarring brengt..... (zie boven)", op „een slechte school, waar wij de kinderen niet behoorlijk leren werken, de meer-begaafde tekort-doen, de moeilijkerenden aan hun lot overlaten.....", trots op leraren die zich gedragen als benepen gezagsmaniakjes, op gemak-zuchtige lesmachines!

Naast vele vaagomlijnde wensen, die echter nergens concrete vorm aannemen, plaatst Dr. De Vletter in zijn boekje één concreet voorstel. Hij zou „in grote ernst aan onzen Minister van Onderwijs in overweging willen geven om bij de eerste herziening onzer schoolorganisatie van overheidswegen aan alle leraren de verplichting op te leggen om minstens vier dagen van de week gedurende een uur na het einde van de lessen in de school aanwezig te blijven en minstens enige uren per week extra op school aanwezig te zijn. Op de eerstgenoemde uren zou er dan gelegenheid zijn eens na te praten met leerlingen (die over 't algemeen de grootste haast hebben om de school uit te komen, v. W.), eens werk te laten overmaken. Op die na-uren zou geconfereneerd kunnen worden met collega's, met den directeur, zou een muziekclub, toneel-, reciteer- en schaakclub kunnen worden geleid, zou een ouderspreekuur kunnen worden ingesteld. Op de tussenuren zou kunnen worden gehospiteerd, eens een sportles kunnen worden meegemaakt, zou eens een zwakke leerling uit de individuele tekenles kunnen worden weggehaald om nog wat met hem te repeteren".

Ik heb me de ogen even uitgewreven toen ik dit plan las. Met enige schroom zet ik me aan de bestrijding er van, want reeds van te voren stempelt de voorsteller leraren die zich tegen dit plan verzetten tot „ambtenaren in de slechte zin van het woord". Maar toch waag ik hier te betwijfelen of het aantal „leraren-paedagogen-didactici", die het als „een verheffing van hun leraarschap" voelen als ze een dergelijke extra-arbeid zouden mogen verrichten, wel zeer groot zou blijken, wanneer hen verzocht werd het uit vrije wil te doen. En ik ben er van overtuigd dat de „storm van verontwaardiging en hoon" vrijwel algemeen zou zijn als het als een plicht werd opgelegd. Het wil nog al wat zeggen voor een leraar met het tegenwoordig hoog opgevoerde aantal uren in steeds groter wordende klassen een arbeidsvermeerdering van $\pm 25\%$ op te leggen. Want in die extra-uren moet toch gewerkt worden. Dat wil dus zeggen voor talloze leraren minstens 35—38 lesuren per week. En dat terwijl de voorsteller zelf dadelijk aan zijn opmerking: „Het is voor onze M.S.-leerlingen een bittere ontgoocheling dat wij aan hun huiswerk nagenoeg geen aandacht schenken" — een bewering die overigens volkomen voor rekening van den schrijver blijft — toevoegt: „Ik beweer volstrekt niet,

dat wij het in onze bestaande school anders zouden kunnen (30 lesuren in klassen van 30 leerlingen)". Deze verontschuldiging is toch in lijnrechte tegenspraak met zijn voorstel en karakteriseert dit kortweg als een inval, die de toets der kritiek niet kan doorstaan. Het zou goed zijn geweest als Dr. De Vletter zijn idee eens rustig had laten besterven, wellicht had hij ze dan nimmer geuit.

Het ware te wensen geweest dat de heer De Vletter in plaats van een dergelijk onbekookt plan te etaleren, eens scherper had geformuleerd, hoe ons onderwijsstelsel — niet in de verre toekomst, maar binnen afzienbare tijd — zou kunnen worden verbeterd. Hij roept b.v. de leraren wel op tot ernstige medewerking aan pogingen tot afschaffing van het cijfersysteem, van de jaarlijkse bevordering, maar blijft volkomen in gebreke om ons te wijzen hoe dat wel mogelijk zou zijn. Het zou in dit verband ook interessant zijn geweest te vernemen waarom op de school, waar de schrijver rector is, niet b.v. het Dalton-onderwijs is ingevoerd — ik bedoel op het Lyceum zelf, niet in een bijafdeling voor bijzondere leerlingen — waarom hij niet alles in het werk heeft gesteld om aan zijn school met het zo verfoeilijke klassikale stelsel te breken en het te vervangen door een z.i. beter en indien hij dit wel gedaan heeft op welke bezwaren zijn pogingen zijn afgestuit. Zulk een uiteenzetting zou ons wellicht iets geleerd hebben.

De schrijver, ik wees er reeds op, vraagt „bij voorbaat verontschuldiging voor te scherp schijnende kritiek, té grove miskenning van de waarde van het huidige onderwijs van de eerlijke, lofwaardige, goede bedoeling der grotendeels ijverige en toegewijde leerkrachten van het Nederlands M.O.". Het komt mij voor dat een schrijver die zich bewust is van dergelijke ernstige tekortkomingen in zijn werk, tot plicht heeft zijn geschrift grondig te herzien en alles wat naar „miskening" — om van „grove" en „te grove miskenning" maar niet te spreken — te verwijderen alvorens het te publiceren. Dr. De Vletter heeft door dit na te laten het onderwijs, dat hij zo „zielsgraag" wil dienen, geen goed gedaan. De criticasters van ons onderwijs kunnen en zullen in zijn werkje naar hartelust grasduinen.

Feiten en Pogingen

DE N.C.S.V. 1898—1936.

In „Eltheto“, het maandschrift der Nederlandsche Christen Studenten Ver. publiceert de oud-secretaris Dr. H. C. Rutgers een serie van vier herdenkings-artikelen, waar geïnteresseerden veel waardevol materiaal in kunnen vinden. In het nummer van Februari wordt de artikelenreeks beëindigd.

NIEUW WERK VAN DE A.J.C.

Reeds lang waren er plannen in de kringen van de Arbeiders Jeugd Centrale om het jeugdwerk met kinderen van 8 tot 12 jaar te beginnen. In verschillende afdelingen werd reeds dit werk aangepakt, daartoe gedrongen door de praktijk. Het hoofdbestuur heeft nu — gebruik makend van de ervaring die in deze afdelingen is opgedaan — een plan gemaakt voor het kinderwerk, waarvoor men de naam **Trekvogelwerk** heeft gevonden. Het doel van de A.J.C.: de algemene opvoeding en ontwikkeling harer leden met inbegrip hunner lichamelijke opvoeding, geldt ook voor de Trekvogels. Omdat voor deze leeftijd het spel grote betekenis en grote aantrekkingskracht heeft, zal vooral de spelbeoefening op het program staan. In de „Trekvogelwet“ wordt het doel van dit werk aldus weergegeven:

„De Trekvogel is een vriend van alle mensen, dieren en planten.

De Trekvogel doet zijn best en houdt vol.“

In het leidersblad „De Kern“ van December 1936 is een algemene uiteenzetting over het werk opgenomen. Als praktische handleiding zal een „Trekvogelboek“ verschijnen, waarin men behalve algemene wenken over opzet en indeling der bijeenkomsten, praktisch materiaal zal opnemen ten dienste van het clubwerk met de kinderen. Titels van voorleesboeken, liedjes, vertelstof, beschrijving van spelen enz. zullen worden vermeld.

In de loop van dit jaar hoopt men tot de uitgave van een eigen Trekvogelkrant te kunnen komen.

NIEUWE WERKMETHODE BIJ „DE GRAAL“.

In Amsterdam is onder de meisjes van de R.K. jeugdvereniging „De Graal“ sinds 1936 de vraag populair geworden „ben je al aan 't cirkelen?“

Deze vraag heeft betrekking op een nieuwe werkmethode, het z.g. cirkelsysteem, dat hoe langer hoe meer wordt doorgevoerd. Cirkels zijn kleine groepen meisjes, die volgens een eigen program, geheel naar de mentaliteit van leiders en leden ontwikkelen en groeien. Als ze te groot zijn geworden (n.l. meer dan 65 meisjes tellen) worden ze gesplitst. In elke parochie kunnen meerdere cirkels bestaan, die samen een afdeling vormen. Aan het hoofd staat een hoofdleidster uit de eigen parochie, die de zorg heeft voor het programma enz.

Een volledige cirkel (minstens 45 m.) bestaat uit drie groepen: een jongerengroep voor de 13- tot 15-jarigen, een bakvissen-groep voor de meisjes van 15 tot 18 jaar en een „ouderen“-groep voor de boven 18-jarigen.

Bij de jongste groep staat het opvoeden en karaktervormende element nog het meest op de voorgrond. Daarnaast moet het meisje dat in het begin van de puberteit staat, zich leren oriënteren in de maatschappij en ook in de jeugdbeweging. Een inwijdingskursus vormt de overgang naar de tweede groep, die in het teken van het ideaal staat. Al het werk wordt beziel door het Katholieke ideaal, maar de praktische oefening daarvan staat toch steeds op de voorgrond. De z.g. dadenclubs zijn meest voor deze leeftijd, evenals de kursussen op huishoudelijk gebied.

De derde groep staat in het teken der zelfstandigheid. De meisjes die hiertoe behoren hebben mede-verantwoordelijkheid voor de gehele cirkel en hebben een zelfstandige taak bij het praktische apostolaatswerk.

JEUGDBEWEGING

DE PRAKTISCHE UITOEFENING DER KATH. ACTIE.

In het R.K. leidersblad Dux (Februari-nummer) gaat Rector B. H. de Groot nader in op de doorvoering der katholieke actie door de jeugdverenigingen. Spr. wijst er op hoe noodzakelijk het is, vooral bij de jeugd, het onderscheid tussen vorming en apostolaat in het oog te houden. In het algemeen zal bij de jongeren op de apostolische vorming de nadruk moeten vallen. Maar de jeugd boven 16 jaar heeft behoefte aan „doen” en daarom zullen door hen ook apostolaats acties naar buiten gevoerd kunnen worden. Daarbij komt dan nog de overweging, dat deze jongeren in onze tijd een bijzondere roeping hebben te vervullen, immers „door haar organisatie is zij geroepen om onder de jeugdigen van haar leeftijd, sexe en stand de christelijke beginselen weer te doen herleven”.

VRIJZINNIG JEUGDWERK IN INDIE.

In de a.s. zomer zal vanwege de Centrale Commissie voor het Vrijzinnig Protestantisme, onder medewerking van de Oolgaardstichting, de remonstrante predikant ds. F. E. van Leeuwen te Amsterdam, naar Ned. Indië worden uitgezonden.

Ds. van Leeuwen zal ten dienste staan aan de groep Vrijzinnig-godsdienstigen in Ned.-Indië, teneinde aldaar in de komende jaren het vrijz. Protestantisme en het jeugdwerk te bevorderen.

WERKLOOSHEIDSCONFERENTIE.

De Vrijz. Chr. Jeugd Centrale hield 20 en 21 Februari i.l. een conferentie over het werk voor jeugdige werklozen.

Inleidingen werden gehouden over de huidige stand der jeugdwerkloosheid; over de praktijk van het V.C.J.C.-werk op dit gebied; en over de betekenis en het perspectief van deze arbeid.

VOLKSEENHEIDSCONFERENTIE.

Wederom zal door Studentenbonden van allerlei kleur een volkseenheidconferentie worden gehouden in ons land. Ditmaal van 5 tot 7 Mei. Het onderwerp van bespreking zal zijn het probleem der democratie.

INTERNATIONALE LEIDERSCURSUS.

Van 18—25 April a.s. zal door de Socialistische Jeugd Internationale in het Meenthuis te Blaricum een leiderscursus worden georganiseerd. De besprekingen zullen gaan over „Het democratisch socialisme en de wereldproblemen”. Het onderwerp zal in drie gedeelten benaderd worden, n.l. behandeling van het probleem der welvaart, van de organisatie van de wereldvrede en van de opvoedkundige taak van het Socialisme in de tegenwoordige tijd.

W. K.-H.

Boekaankondiging

La formation professionnelle du personnel enseignant secondaire. Bureau International d'Education Genève, 1935.

Op verzoek van de regering van Tjechoslowakije stelde het Internationaal

Bureau te Genève een enquête in naar de vorming der leraren bij het middelbaar onderwijs. Het resultaat van deze enquête is in bovengenoemd rapport neergelegd. Bijna 50 landen zijn in het onderzoek betrokken en hebben de door het Bureau uitgezonden vragenlijsten beantwoord.

De 1e vraag van het formulier informeerde o.m. naar de vereischte vooropleiding en naar duur en aard der eigenlijke opleiding. Uit de antwoorden blijkt, dat meestal een middelbare schoolopleiding vereischt wordt. Naast Nederland blijken ook Panama en Turkije het systeem van universitair en niet-universitair opgeleide leerkrachten te kennen. De duur der studie loopt sterk uiteen; als uitersten worden 1 en 7 jaar opgegeven.

Het antwoord op de 2e vraag moet een inzicht geven in de wijze van benoeming (proeflessen, getuigschriften, enz.)

De vragen 3 t/m 8 houden zich in het bijzonder bezig met de paedagogische en psychologische vorming der a.s. leraren.

Ten slotte wordt door vraag 9 onderzocht of er voor de in functie zijnde leraren „cours de perfectionnement“, studiereizen e.d. georganiseerd worden.

Aan de landelijke overzichten gaat een „aperçu général“ vooraf, waarin de antwoorden der verschillende landen verwerkt zijn.

v. d. M.

Katholieke Jeugdwerkloozenzorg I, II, III en IV (1933—1936).

Jeugdwerkloosheidsproblemen (1935).

Rapport van het Nij-meersch Congres in zake het jeugdwerkloosheidsvraagstuk (1936).

Werklooze Jeugd (1936).

Uitgaven van de Nat. R.K. Commissie voor Jeugdwerkloozenzorg — 's-Hertogenbosch.

Het is niet nodig den lezers van dit tijdschrift de fysieke en psychische ellende te schilderen, die de werkloosheid voor de jeugd in het bijzonder met zich brengt. „Als men de steden, waar het culturele werk voor de werklozen enigszins behartigd wordt, uitzondert, mag men zeggen dat de werkloze jeugd in een staat van verwildering verkeert“. Deze in-

leidende zin tot de eerstgenoemde brochure zegt waarlijk niets teveel. Intussen volstaan deze en de andere uitgaven niet met een gevoelloze en gedocumenteerde beschrijving van jeugdleed. Hier wordt eveneens krachtig naar verzachting en de mogelijke oplossing gezocht.

De brochures laten in 't bijzonder zien wat men van Rooms-Katholieke zijde onder leiding van de Nat. R.K. Commissie voor jeugdwerkloozenzorg ter leniging van de door de jeugdwerkloosheid geschapen noden doet. En vooral daarom brengen wij deze boekjes, die men voor enkele dubbeltjes in zijn bezit kan hebben, onder de welverdiende aandacht van allen, die belangstellen in deze jeugdproblemen. Zij, die praktisch op het gebied der werklozenzorg werkzaam zijn, kunnen er wellicht een gedachte, een voorbeeld aan ontleenen, dat ook bij het eigen werk navolging of tenminste een proefneming verdient.

In het kort moge hier de inhoud der onderscheidene uitgaven samengevat worden.

Katholieke Jeugdwerkloozenzorg I begint met een rapport naar aanleiding van een enquête in zake het vraagstuk der jeugdwerkloosheid en tracht een inzicht te geven in omvang en spreiding van dit maatschappelijk kwaad. Duidelijk blijkt ook daaruit weer hoe betrekkelijk weinig jeugdige werklozen men — vooral op 't platteland — met het z.g. cultureel werk bereikt. Daarnaast vindt men in dit boekje overzichten van het werk, dat voor de werklozen in verschillende plaatsen in 1931—1933 werd verricht.

De brochures II, III en IV geven overzichten van het kamp- en internaatswerk resp. in 1933, 1934 en 1935. In de jaren 1933 en 1934 kon blijkens de verstrekte gegevens aan resp. 2305 en 2053 Katholieke jongeren een zorgenvrije en zegenrijke kampweek geboden worden. De ontwikkeling van het kampwerk moge o.a. blijken uit de aantallen mankampdagen in 1933, 1934 en 1935 toen de

aantallen resp. 14830, 23912 en 43360 bedroegen.

Jeugdwerkloosheidsproblemen en het Rapport zijn gebaseerd op het bekende Congres van de Nat. R.K. Commissie in October 1935 te Nijmegen. Het eerste werk bevat de uitvoerig gedocumenteerde praeadvies, welke men in 3 groepen kan onderscheiden t.w.:

1°. de invloed der crisis op het opgroeiend geslacht;

2°. de inschakeling der werkloze jongeren in het beroepsleven;

3°. de bestrijding der gevolgen der jeugdwerkloosheid.

Het Rapport bevat een overzicht van de op het Congres gehouden besprekingen en van de daaruit voortvloeiende praktische conclusies.

Tenslotte *Werkloze Jeugd*. De subtitel „Gegevens dienstig tot bestrijding der gevolgen van de jeugdwerkloosheid“ wijst reeds nader op de inhoud. Het doel der publicatie is blijkens het voorwoord tweeledig. Ten eerste „de belangstelling van Katholiek Nederland, die nog immer veel en veel te gering is, vergroten ten aanzien van dit probleem“. (Het niet-Katholieke volksdeel wensen wij intussen ook gaarne wat meer belangstelling toe!).

In het bijzonder is het boek echter bedoeld voor „zielszorgers, sociale werkers of overheid, die voor de jongere werklozen te zorgen hebben“ en het bevat voor hen naast een theoretische beschouwing ook een beknopt overzicht van hetgeen in Nederland op dit terrein wordt verricht. Praktische aanwijzingen bij het aanvangen van dit werk worden verstrekt. De oprichting van kampen, centrale werkplaatsen en de aan deze instellingen en vooral aan de leiders daarvan te stellen eisen worden uitvoerig en klaar besproken. De in de ministerieel circulaire vervatte subsidievoorwaarden en andere bepalingen zijn in extenso afgedrukt.

v. d. M.

Les loisirs du travailleur.
Bureau International du Travail.
Genève, 1936.

Het probleem van de besteding van de vrije tijd mocht reeds eerder in Volksontwikkeling de welverdiende belangstelling hebben. Het kan daarom wellicht zijn nut hebben om de aandacht te vestigen op de hierboven aangeduide publicatie, welke een grote hoeveelheid materiaal bevat omtrent hetgeen in verschillende landen op dit terrein verricht wordt.

In overleg met de organisatoren van een in 1935 te Brussel gehouden Congres ter bestudering van de vrije tijd van de arbeiders, heeft het Internationaal Arbeidsbureau een belangrijk deel van het aldaar overgelegde materiaal in een zijner „Etudes et Documents“ (Série G, No. 4) ook voor niet-deelnemers aan het Congres ter beschikking gesteld.

De enorme totale werkloosheid van een groot deel der mensheid, de „Feerschichten“ en overige vormen van gedeeltelijke werkloosheid van andere bevolkingsgroepen en tenslotte de reeds ingevoerde of voorgenomen algehele bekorting van de arbeidsduur hebben de hoeveelheid beschikbare vrije tijd bijna angstwekkend vermeerderd, ja vermenigvuldigd. Ook de daarmede samenhangende vraagstukken hebben de aandacht van de Congres-deelnemers gehad.

De rapporten, welke tot grondslag van de gehouden besprekingen hebben gediend, zijn vrijwel in extenso opgenomen. Een reeks andere, mede aan het Congres overgelegde verslagen en mededelingen zijn eveneens in de publicatie opgenomen.

Mededelingen omtrent het Congres zelf worden in de Inleiding aangetroffen, terwijl een opsomming van de aldaar vertegenwoordigde landen en organisaties en van de uitgebrachte resoluties als bijlage is opgenomen.

Het eerste hoofdstuk bevat gegevens omtrent de vraagstukken, welke zich bij het verschaffen van gelegenheid tot ontspanning en verdere ontwikkeling voordoen en geeft een inzicht in de

organisatie-methoden, welke daarbij gevolgd worden. In dit hoofdstuk treft men o.m. rapporten aan over arbeiders-scholen, de vorming van sociale werkers, de vrije tijd van het arbeidersgezin en van de arbeidersjeugd, kunst en vrije tijd, de betekenis van muziek, bioscoop, radio en bibliotheek voor de besteding van de vrije tijd.

In hoofdstuk II is een beschrijving gegeven van de werkwijze van enige merkwaardige organisaties, w.o. het in 1934 opgerichte Oostenrijkse Filminstituut, de provinciale en andere organisaties voor de besteding van de vrije tijd in België en Frankrijk, ontspanning en ontwikkeling in de openlucht in Groot-Brittannië, de Hongaarse Commissies voor volksoontwikkeling, het Dopolavorowerk in Italië, volksoontwikkeling in Roemenië.

Tenslotte wordt de oprichting van de Internationale Commissie voor de besteding van de vrije tijd der arbeiders en haar programma in hoofdstuk III uitvoerig behandeld. v. d. M.

Annuaire International de l'Education et de l'Enseignement, 1936.
Bureau International d'Education
Genève, 1936.

De jaarlijkse publicatie van het Internationaal Bureau bevat evenals voorgaande edities een overzicht van de belangrijkste gebeurtenissen op onderwijsgebied (in 1934—1935) in 52 bij het Bureau aangesloten landen. De rapporten worden wederom voorafgegaan door een samen-vattend overzicht, waarin de tendenties, welke zich in de verschillende landen openbaren, onderling worden vergeleken.

Van de meest vermeldenswaardige noemen wij o.m. de verhoging der totale onderwijsuitgaven. In 1934—1935 is er in vele landen een einde gekomen aan de in voorafgaande crisisjaren immer straffer toegepaste bezuinigingsmaatregelen. In een aantal landen werden deze maatregelen, w.o. de blijkbaar overal onvermijdelijke salariskortingen, geheel of gedeeltelijk opgeheven, terwijl de ver-

betering van de economische conjunctuur en de betere vooruitzichten enige landen er zelfs toe bracht de onderwijsuitgaven belangrijk te verhogen.

De studie van het schoolwezen heeft blijkbaar overal de belangstelling. Vrijwel alle landen melden ingevoerde of in voorbereiding zijnde schoolhervormingen.

De versnelde toeloop tot middelbaar en hoger onderwijs blijkt een verschijnsel met sterk internationaal karakter te zijn. Beperking van deze toeloop door selectie en andere maatregelen worden reeds in verschillende landen toegepast. In dit verband kan eveneens melding gemaakt worden van de beperking der opleidingen voor leraren en onderwijzers, een gevolg van het groot overcompleet aan beschikbare krachten.

Zoals men zal opmerken is de oplossing van vele problemen, waarvoor men zich in ons land geplaatst ziet in vele landen even urgent en het is daarom interessant eens na te gaan hoe men er aldaar tegenover staat.

Met bijzonder genoegen namen wij deze keer kennis van het aan Nederland gewijde overzicht. Men zal zich misschien herinneren, dat wij reeds enkele malen in deze rubriek moesten opmerken, dat het Nederlandse overzicht volstond met een opsomming van de namen van den minister en van enkele zijner hoofdambtenaren en enkele statistische gegevens. Ditmaal treft men in het *Annuaire* echter eveneens een overzicht aan van het onderwijsleven in ons land in 1934—1935. Van de daarin besproken onderwerpen noemen wij o.a. de invloed van de crisis op het lager onderwijs, de gehuwde onderwijzers, de subsidiëring van het middelbaar onderwijs, de studenten van vreemde nationaliteit, de strijd tegen de werkloosheid der intellectuelen, de aansluiting van l.o.en m.o., het T.b.c.wetj.e.n.z.

Ongetwijfeld zijn hieronder onderwerpen, waarvan men in het buitenland met belangstelling kennis zal nemen en daarom vooral juichen wij het toe, dat ook Nederland in dit overzicht voorkomt.

v. d. M.

**HET NATIONAALSOCIALISME ALS BEDREIGING VAN
DE KERK: DE LES VAN DUITSCHLAND!** door Ds J. J.
Buskes Jr. Prijs 45 cent.

In dit boekje van 64 bladzijden laat De Buskes aan de hand van voor ieder controleerbare feiten en getuigenissen zien, hoe het Nationaal Socialisme naar zijn wezen het leven van de christelijke kerk bedreigt. Heel duidelijk blijkt, dat in Duitsland tussen Kerk en Staat een strijd getreden wordt, die voor de toekomst van geheel de christelijke kerk van West Europa van de allergruotste betekenis is. Het positieve christendom van het Nationaal Socialisme heeft niet het Evangelie van Jezus Christus niets te maken en de bescherming, die het Nationaal Socialisme aan de kerk heeft beloofd en opdringt, betekent de ondergang van de kerk. Het is een vreesdijng ongelukkig, met welke middelen in Duitsland de staat geacht heeft de kerk gelijk te schakelen. Echt een brochure voor „Waakzaamheid". Van des te grooter betekenis, nu de kerkstrijd in Duitsland in een acuut stadium gekomen is.

Van Gorcum's Historische Bibliotheek.

- I. HET STADHUIS TE ENKHUIZEN. Uit de opkomst en val eener Hollandsche
koopstad, door Dr J. H. Theunisse f 2.90, bij in teekening f 2.75
- II. VREDESPOGINGEN TUSSEN DE OUD-BISSCHOPPELIJKE CIERESIE
VAN UTRECHT EN ROME, door Dr F. C. de Vries f 3.90, bij int. f 3.60
- III. DE WORDING VAN DE STATEN VAN STAD EN LANDE TOT 1536, door
Dr W. J. Formosa f 2.90, bij in teekening f 2.75
- IV. HET VERBLIJF VAN LODEWIJK VAN NASSAU IN FRANKRIJK, HUGO-
NOTEN EN GEUZEN (1568—1573) door Dr P. J. van Harwerden f 3.90
bij in teekening f 3.60
- V. DE RAAD VAN DE PRINSEN VAN ORANJE TIJDENS DE MINDERJARIG-
HEID VAN WILLEM III, 1650-1668, door Dr B. J. Vase, f 3.90, bij in-
teekening f 3.60
- VI. HET OLDAMBT EN OMMELANDEN. Rechtshistorische opstellen met bijlagen,
door Prof. Mr A. S. de Blacourt f 7.90, bij in teekening . . . f 6.50
- VII. DE RECHTSPOSITIE VAN DE EIGENEFDEN IN DRENTHE, door Dr
A. F. W. Lunsingh Meijer, f 2.90, bij in teekening f 2.60
- VIII. GESCHIEDENIS DER JOHANNITERORDE IN NEDERLAND TOT 1795.
Historische Schets, door Jhr. Mr Dr. E. A. van Beresteyn. f 2.25, bij
in teekening f 1.90
- IX. DEMOCRATIE EN OLIGARCHIE IN FRIESLAND TIJDENS DE REPUBLIEK,
door Dr C. J. Guibal. f 3.90, bij in teekening f 3.60
- X. UIT DE GESCHIEDENIS VAN DE ZEILVAART. De Groninger zeevaart in
de tweede helft der 19e eeuw, door Dr P. J. van Harwerden . . . f 2.25
- XI. GENEALOGISCHE EN HERALDISCHE GEDENKWAARDIGHEDEN IN EN
UIT DE KERKEN DER PROVINCIE DRENTHE, door Mr J. Belonje en
J. Westra van Holthe. f 7.90
- XII. VARENDE LUYDEN. Studien over de middeleeuwsche groepen van zeevaarders-
lieden in de Nederlanden, door Dr D. Th. Enklaar. f 3.90

Verkrijgbaar bij de boekhandel en bij
VAN GORCUM & COMP. N.V. - UITGEVERS - ASSEN

Een boek van Banning is altijd iets bijzonders, iets dat trekt („Eenheid“.)

**THEOLOGIE EN SOCIOLOGIE, een terreinverkenning en
vereeniging, door Dr W. Banning.**

In de eerste hoofdstukken onderzoekt de schr. het ontstaan der moderne sociologie en haar verband met bepaalde wijsgerige inzichten; haar object en haar methoden, met name ook haar pretentie van grondslag der ethiek te kunnen of moeten zijn. Daarna behandelt hij verschillende sociologische stellingen (Dietrich, Summel, Von Wies, Vierkandt, Mc Dougall, Tönnies) en de verhoudingen van het geestelijke leven. Uitvoerig spreekt hij over de theologie als zelfbesinning des geloofs en de raakpunten daarbij met de sociologie om ten slotte de bestaande sociologie der religie (Max Weber, Wach, Durkheim) te onderzoeken. Het laatste hoofdstuk is een krachtig pleidooi om het religieuze leven, juist nu het bedreigd wordt, met sociale verhoudingen in verband te zien. Serie „Het Handboek“ deel 17. Prijs ing. f. 4.75; geb. f. 5.75; bij intekening ing. f. 3.75; geb. f. 4.50. Men tekent in voor afname drie abonnementen verschromde nummers.

De Leijder en gelezen geschrift verschijnt in de serie „Het Handboek“. Het heeft alreeds een eigen, en eervolle plaats in. Ook belangstellende leken zullen het boek met een dankbaar gevoel ontfangen.
(Vrijz. Godd. Kerkblad.)

Wij zien den schrijver en den wijze dankbaar, dat dit boek mocht verschijnen en we hopen het gaarne aan ter bestudering bij de velen, die belang stellen in geloof en leven.
(Eenheid.)

De Banning is een uitermate vruchtbare schrijver. Dit nieuwe boek draagt een uitzonderlijk karakter en legt getuigenis af van de gelezen studie en spreuken van de Banning. Een belangstellend boek.
(Avondpost.)

De aandachtiging van dit boek mag wel beginnen met een woord van bewondering voor de verrijkt van den schrijver. ... Daarom neemt de Banning den lezer niet mee door het labrynth der sociologische scholen, waarbij wij ons gewild niet te drukken mogen laten brengen van 'schrijvers grote belezenheid, zijn uitzonderlijk scherfeling en -behandeling. ... Het boek wordt aan interesse, waarde en wij vinden hem. ... Het hoofdstuk „theologie als wetenschap“ is een uitzonderlijk gesonderd.
(Nieuwe Rot. Crt.)

„Theologie en Sociologie“ is verschenen in de Serie HET HANDBOEK. Bibliotheek van wetenschappelijke geschriften over de godsdienst, onder redactie van Prof. Dr G. A. van den Bergh van Eysinga, Drs G. van Duyl, Dr G. Horreus de Haas en Prof. Dr J. Lindeboom.

Verhrijgbaar bij de boekhandel en bij
VAN NOORDUM & COMP. N.V. - UITGEVERS - ASSEN

VOLKS *TB 3867* **ONTWIKKELING**

**MAANDBLAD UITGEGEVEN VOOR DE
MAATSCHAPPIJ TOT NUT VAN 'ALGEMEEN
ONDER REDACTIE VAN :**

Prof. Dr. PH. KOHNSTAMM, L. C. T. BIGOT, Prof. R. CASIMIR, A. H. GERHARD,
Prof. Dr. J. H. GUNNING Wz. Dr. Ph. J. IDENBURG, Dr. K. F. PROOST,
G. VAN VEEN, J. HOVENS GREVE, *Secretaris*

Jan Nieuwenhuysen
1784

PER
JAAR
F 8.75

VAN GORCUM & COMP. N.V.
UITGEVERS ——— ASSEN

PER
NUMMER
F 0.75

INHOUD VAN AFLEVERING 7.

	Bladz.
Universiteit en Wereldbeschouwing, door Prof. Dr. Ph. Kohnstamm	193
Een nieuw leerplan voor de lagere school in België, door L. C. T. Bigot	205
De openbare les van Dr. M. J. Langeveld, door A. H. Gerhard	210
Het Handelsavondonderwijs onder wettelijk dak, door H. J. van Wielink	212
Feiten en Pogingen	218
Boekaankondiging	220

Verschenen:

DE BESTEDING VAN DE VRIJE TIJD DOOR DE NEDERLANDSE ARBEIDERS

uitkomsten van een enquête onder 621 arbeiders
door

Dr. A. BLONK en Dr. J. P. KRUIJT
met medewerking van E. W. HOFSTEE
doctorandus soc. geogr.

Prijs f 1.50

NUTSUITGEVERIJ CENTRAAL STATION, AMSTERDAM

Universiteit en Wereldbeschouwing ¹⁾

door Prof. Dr. PH. KOHNSTAMM.

De Centrale Faculteits-commissie aan deze Universiteit heeft mij gevraagd binnen den leergang van een viertal lezingen, dien zij georganiseerd heeft, te spreken over: Universiteit en Wereldbeschouwing. Dat is een moeilijk onderwerp, want het vergt van ons harde, ja pijnlijke waarheden in het gezicht te zien.

Laat mij dat met twee voorbeelden staven. In de eerste lezing van den leergang, die ons samenbrengt, heeft Prof. Clay volgens het verslag in de dagbladen, o.a. het volgende gezegd. „Onze Universiteit is een aggregaat van vakscholen geworden ²⁾, waarin de samenhang bijna geheel is verloren gegaan. Het vertrouwen, dat de wetenschap een basis van wereld- en levensbeschouwing zou geven, toen die van het geloof en van heilstaatsverwachting verloren gingen, is voor een groot deel illusie gebleken, omdat de wetenschap heeft verzuimd, het verband van het geheel des geestes te cultiveeren”.

En bij de jongste aanvaarding van het Rectoraat van het A.S.C. werden de volgende woorden uitgesproken: „Wat er over de Universiteit gezegd wordt, wat wij over de universiteit denken en zeggen willen, past weinig in een feestrede. Zelfs rijst bij ons de vraag: bestaat er nog een universiteit? Wij kunnen dit woord immers niet losmaken van de gedachte aan een groote werkgemeenschap van leerlingen en leermeesters, van waarachtig contact, van waarachtige gemeenschap, waarachtige vorming. Zien doen wij slechts een in talloze stukken uiteengeslagen studentenwereld, vrijwel zonder eenig contact met hun leermeesters, die, ten grooten deele noodgedwongen, zich slechts bezig houden met 't bijbrengen van bepaalde doses gespecialiseerde vak kennis”.

Klaarblijkelijk zijn dus student en hoogleraar het eens over de diagnose. En dat is althans een lichtpunt; want het bewijst, dat we hier niet te doen hebben met een onverbiddelijk conflict van generaties, waardoor de een

¹⁾ Rede, gehouden in de Universiteit van Amsterdam op 18 Nov. '36.

²⁾ Bijkans nog scherper drukte Prof. G. van Rijnkerk sedert in het Nederlandsche Tijdschrift voor Geneeskunde dezelfde gedachte uit. Hij schreef „Ten slotte de vorming Dit doel is geheel uit de universiteit verdwenen. Verdreven is misschien juist: verdreven door het eenige en al-overheerschende doel der zelfstandige afgebakende enge vakopleiding. Wie de juridische, medische, ingenieursstudie gekozen heeft, wordt tot advocaat, arts, ingenieur opgeleid. Dat beoefenaren dier beroepen ook algemeene beschaving behoeven te bezitten, dat laat de Universiteit koud. Zij geeft vakopleiding, brengt kennis bij, leert handgrepen. Zij oefent vaklui, zij propt de hersens vol feiten en begrippen, maar zij vormt de geesten niet, zij kneedt de karakters niet, zij leert kunde en kunst, zij levert min of meer bekwaame beroepsmenschen aan de samenleving af. Vorming, beschaving zijn haar vreemd.”

bewondert wat de ander verfoeit. Er is integendeel kans, dat ouderen en jongeren eendrachtig naar verandering willen streven.

Ik zie twee verdere omstandigheden, die ons moed kunnen geven om te doen wat een goede heelmeeester allereerst behoort te doen: de feiten, ook als zij pijnlijk zijn, niet te verbloemen. En wel enerzijds de tucht van datzelfde positivisme, dat ik met Prof. Clay beschouw als een belangrijke oorzaak van de door hem geschetste kwaal. Immers die tucht heeft toch dit voordeel gehad, dat de in de hedendaagse Universiteit gevormde mens geleerd heeft, feiten als feiten te erkennen, ook als zij bitter zijn. En anderzijds het geloof, dat de wetenschap een zo kostbaar goed is, dat zij, zich opnieuw op zichzelf bezinnende, wel gelouterd uit de crisis zal mogen voortkomen.

* * *

Willen wij van de beschrijving der symptomen doordringen tot het wezen der zaak, dan moeten wij naar de oorzaken vragen, of althans naar enkele hoofdoorzaken. Want ik heb allerm minst de pretentie binnen het kader van deze voordracht alle oorzaken te kunnen blootleggen. Slechts over twee dier oorzaken, een groote en een kleinere wil ik hier spreken, beide met ons onderwerp en met elkaar ten nauwste samenhange, doordat zij uitvloeisels zijn van diezelfde wereldbeschouwing, die in de 19e eeuw onze huidige Nederlandse universitaire toestanden deed geboren worden. Als die wereldbeschouwing zie ik het positivisme en het daarmee onvermijdelijk gepaard gaande individualisme, uit de 18e eeuw herkomstig, in de tweede helft der 19e eeuw zijn toppunt bereikende.

Waarom horen die twee bijeen? Het zou een afzonderlijke voordracht vereisen om dit uitvoerig aan te tonen. Laat mij er hier slechts dit van zeggen: Positivisme is overspanning van het intellectuele, kritische moment in de werkzaamheid van den geest, nadruk leggen op feiten als losse, geïsoleerde feiten, voorbij zien van de betekenis van het geheel. Daardoor onderschat en verkleint het den samenbindenden, emotionelen factor in het geestesleven, doet het ook in zijn theorie en praktijk der gemeenschap het besef van saamhorigheid verslappen.

Wij zien dat voor ons vooreerst in dat, wat ik als de „kleinere” oorzaak zweven op het oog had: de wettelijke organisatie van onze Universiteiten.

Ik vrees geen tegenspraak, als ik zeg, dat er nauwelijks één ander instituut, één ander lichaam in onze maatschappij valt aan te wijzen — met uitzondering wellicht van onze ééncellige O.L.S. — waar ieder medewerker en ieder onderdeel zo specialistisch geïsoleerd, zo atomistisch naast ieder ander is neergezet, als aan onze Universiteiten het geval is. Dat geldt van de afzonderlijke hoogleraren en hun vakken; het geldt veelal zelfs binnen die vakken door de opdrijving van de geïsoleerde kennis, het ver-

waarlozen van de overweging: in welk verband en met welk doel aan die kennis waarde wordt toegekend.

De uiterlijke vorm is ook hier een spiegel van het innerlijke wezen. Ik heb zeer vele en velerlei vergaderingen bijgewoond in mijn leven. Maar ik kan mij nauwelijks één ander voorbeeld herinneren van zo onsamenvangende vergaderingen en daardoor weinig opbouwende discussies als de Senaatsvergaderingen, waar — juist omdat alles wat naar „partijvorming” zweemt, angstvallig vermeden wordt — alle blijvende structuur ontbreekt.

Ook de Faculteiten kunnen die structuur niet geven, want zij passen in hun huidige gedaante veelal niet meer bij de eisen onzer maatschappij. Vooral geldt dit van de jongere, maar zeer uitgebreide Faculteiten van Wis- en Natuurkunde en Letteren en Wijsbegeerte, die veel minder dan hun oudere zusters nog het stempel van een bepaalde doelstelling van opvoeding tot bepaalde beroepen dragen. In de plaats daarvan komt de fictie van de „zuiver wetenschappelijke vorming”, waarvan geen kracht uit kan gaan, omdat zij fictie is en blijven moet. Want slechts een klein percentage der studenten heeft de gaven, onmisbaar voor een zelfstandig-scheppenden wetenschappelijken werkkring, en al ware dat anders, dan zou onze maatschappij zich nog bij lange na niet de weelde kunnen veroorloven hun zulk een werkkring aan te bieden.

Het Academisch Statuut van 1921 heeft weliswaar enkele schuchtere, voorbereidende pogingen gedaan tot een herordening en structurering door zijn voorschriften omtrent de examens en de mogelijkheden van samenwerking van Faculteiten, die het heeft geopend, maar zelfs van dit weinige is nog vrij veel op allerlei traditionele weerstanden gestrand.

* *

Dit alles nu wijst heen naar de veel machtiger, innerlijke oorzaak, die ik boven bedoelde: de opvatting van wat wetenschap is en dus de beoefenaar der wetenschap behoort te zijn, zoals de tweede helft der 19e eeuw haar ten troon heeft verheven. Om niet den schijn op mij te laden, de feiten naar mij toe te trekken en te kleuren, zal ik mij bedienen van enige, betrekkelijk uitvoerige citaten, die ik ontleen niet aan een man van twijfelachtig gezag, maar aan een van de allerbeste vertegenwoordigers der wetenschap in het tijdvak, dat ik noemde. Ik bedoel Max Weber, en de uiteenzettingen, die deze geeft in zijn beroemde rede over: *Wissenschaft als Beruf* ¹⁾.

Ik wijs er dan in de eerste plaats op, dat Weber zich met kracht verzet tegen de opvatting, dat de academische docent in dieper menselijken zin

¹⁾ Afzonderlijke verschenen bij Duncker und Humblot, München, 2e dr. 1921. Ook opgenomen in Weber's *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*, Tübingen, 1922.

de leermeester van zijn studenten zou kunnen en zelfs zou mogen zijn: „Der Professor, der sich zum Berater der Jugend berufen fühlt, und ihr Vertrauen genießt, möge im persönlichen Verkehr von Mensch zu Mensch mit ihr seinen Mann stehen. Und fühlt er sich zum Eingreifen in die Kämpfe der Weltanschauungen und Parteimeinungen berufen, so möge er das draussen auf dem Markt des Lebens tun: in der Presse, in Versammlungen, in Vereinen, wo immer er will. Aber es ist doch etwas allzu bequem, seinen Bekennermut zu zeigen, wo die Anwesenden und vielleicht Andersdenkenden zum Schweigen verurteilt sind“.

Het is dan ook een ernstige dwaling, als studenten denken, dat ze van hun professoren iets diepers zullen kunnen leren, dan het constateren en analyseren van feiten: „Der Irrtum, den ein Teil unserer Jugend begeht, wenn er auf all das antworten würde: „Ja, aber wir kommen nun einmal in die Vorlesung um etwas anderes zu erleben als nur Analyse und Tatsachenfeststellungen“ — der Irrtum ist der, dass sie in dem Professor etwas anderes suchen, als ihnen dort gegenübersteht, — einen Führer und nicht: einen Lehrer. Aber nur als Lehrer sind wir auf das Katheder gestellt“.

En deze afbakening en beperking wordt door Weber niet gezien als een uitvloeisel van persoonlijke overtuiging, laat staan willekeur, maar als noodzakelijk gevolg van het wezen der wetenschap zelf, gelijk de 19e eeuw het heeft leren kennen in tegenstelling van wat nog de 17e eeuw van de wetenschap had verwacht. Immers die 19e eeuw heeft een einde gemaakt aan de vroegere illusie dat de wetenschap den dieperen zin van wereld en leven voor ons zou kunnen onthullen en aldus ook een hulp zou kunnen zijn voor het vinden van onze taak in dit leven. „Wenn Sie sich an den Ausspruch Swammerdams erinnern: „ich bringe Ihnen hier den Nachweis der Vorsehung Gottes in der Anatomie einer Laus“, so sehen Sie, was die (indirekt) protestantisch und puritanisch beeinflusste wissenschaftliche Arbeit damals sich als ihre eigene Aufgabe dachte: den Weg zu Gott. Den fand man damals nicht mehr bei den Philosophen und ihren Begriffen und Deduktionen: — dass Gott auf diesem Weg nicht zu finden sei, auf dem ihn das Mittelalter gesucht hatte, das wusste die ganze pietistische Theologie der damaligen Zeit, Spener vor allem. Gott ist verborgen, seine Wege sind nicht unsere Wege, seine Gedanken nicht unsere Gedanken. In den exakten Naturwissenschaften aber, wo man seine Werke physisch greifen konnte, da hoffte man, seinen Absichten mit der Welt auf die Spur an kommen. Und heute? Wer — ausser einigen grossen Kindern, wie sie sich gerade in den Naturwissenschaften finden — glaubt heute noch, dass Erkenntnisse der Astronomie oder der Biologie oder der Physik oder Chemie uns etwas über den Sinn der Welt, ja auch nur etwas darüber lehren könnten; auf welchem Weg man einem solchen

Sinn — wenn es ihn gibt — auf die Spur kommen könnte? Wenn irgend etwas, so sind sie geeignet, den Glauben daran: dass es so etwas wie einen „Sinn“ der Welt gebe, in der Wurzel absterben zu lassen! Und vollends: die Wissenschaft als Weg zu Gott? Sie, die specifisch Gottfremde Macht? Dass sie dat is, darüber wird — mag er es sich zugestehen oder nicht — in seinem letzten Innern heute niemand in Zweifel sein“. En weinige regels later wordt deze sceptische overtuiging nog eens geuit in de vraag: „Wer glaubt daran? — ausser einigen grossen Kindern auf dem Katheder oder in Redaktionsstuben?“

Laat mij op dit punt Weber's schets van de ideale Universiteit en den idealen hoogleraar even mogen onderbreken. En wel vooreerst om zijn bewering omtrent Swammerdam, die U wellicht vreemd in de oren heeft geklonken, omdat zij zo weinig „modern“ is, nader toe te lichten en te verduidelijken. Inderdaad, niet slechts Swammerdam dacht aldus. Van diens nog groteren tijdgenoot Newton en zijn invloed zegt diens biograaf Rosenberger het volgende: „Veel theologen, vooral veel vrouwen, volgden in dien tijd de ontwikkeling der natuurwetenschappen met grote belangstelling, omdat zij daardoor hoopten te komen tot een natuurlijke theologie naast de theologie der Openbaring en daarmede laatstgenoemde hoopten te steunen. Ook andere en wijdere kringen, vooral veel vrouwen, toonden om die reden groter belangstelling voor de natuurwetenschap, dan zij er anders voor over gehad zouden hebben. Deze aanhangers van een natuurlijke theologie waren vooral in Engeland vijandig aan het Cartesianisme, dat zij in zijn diepsten wortel voor atheïstisch hielden, terwijl ze omgekeerd natuurlijk zeer geneigd waren aan de beschouwing der natuurkrachten als onmiddellijke goddelijke werkingen in de wetenschap de overwinning te verschaffen. Deze kringen hebben het eerst Newton's Principia met geestdrift ontvangen en Newton heeft het voor een groot deel aan hen te danken, dat zijn filosofie onder zijn landgenoten zo vroeg ingang gevonden heeft“ ¹⁾.

En zij handelden aldus volkomen in den geest van Newton zelf, wien het in laatste instantie om een theïstische beschouwing van God en wereld te doen was. In zijn zoeven genoemde hoofdwerk zegt hij daaromtrent: „Dit oneindige Wezen beheerscht alles, niet als een Wereldziel, maar als Heer over alle dingen. Om deze heerschappij plegen wij onzen God pantokrator, d.w.z. Heer over alles te noemen. Want het woord God heeft betrekking op dienaren en de goddelijkheid is de heerschappij van God niet over een lichaam, zoals zij aannemen, die God tot niet meer dan een wereldziel maken, maar over dienaren. De hoogste God is een oneindig, eeuwig en

¹⁾ Isaac Newton und seine physiolischen Prinzipien, Leipzig 1865, p. 264.

volmaakt Wezen; een wezen echter, dat geen heerschappij uitoefent, hoe volmaakt het ook moge zijn, zou niet God zijn. Want wij zeggen wel: mijn God, onze God, de God Israëls, de God der goden, de Heer des Heeren; maar wij zeggen nooit: mijn Eeuwige, Uw Eeuwige, de Eeuwige van Israël of van de goden, en evenmin mijn oneindige, noch mijn volmaakte, omdat deze aanduidingen niet betrekking hebben op wezens, die gehoorzaamheid eisen".

In de tweede plaats wil ik hier opmerken, dat Max Weber ook daarin gelijk heeft, dat nog aan het einde der 19e eeuw op sommige katheders zulke „grote kinderen" voorkwamen, die de opvattingen van Swammerdam en Newton deelden. Ik zelf heb het voorrecht genoten, als student in de natuurkunde aan deze Universiteit op den leerstoel voor mathematische fysica een man te ontmoeten, die tot die grote en die kinderlijke geesten behoorde: J. D. van der Waals Sr. En bij het beëindigen van mijn universitaire studie heb ik getracht hem daarvoor te danken in deze woorden: „Wie het voorrecht heeft, bijna dagelijks U te zien, voor dien betekent die omgang zoo heel veel meer, dan zelfs de mooiste theorie of het vernuftigste experiment ons geven kan. Maar om dat meerdere te schetsen zou het hier niet de plaats zijn, noch zou het mij voegen. Laat mij dan hier volstaan met slechts een enkel woord van dank voor al wat ik heb mogen leeren van heel Uw machtige persoonlijkheid".

En wanneer ik dan ook thans met alle vrijmoedigheid mij durf te verzetten tegen Webers beschouwingen niet alleen, maar tegen de gehele nog gangbare traditie der 19e eeuw, dan is het toch allereerst, omdat ik, zodoende, slechts doorgeef wat ik zelf aan deze Amsterdamse Universiteit heb ontvangen.

„Wanneer ik mij aldus durf te verzetten tegen Webers beschouwingen", zo zei ik zoeven. Inderdaad — en daarmee vatten wij den draad van Webers beschouwingen weer op — deze zijn gebaseerd op de overtuiging, dat er een volledige scheiding kan en moet gemaakt worden tussen de taak der wetenschap: zuivere beschrijving en analyse van feiten en het w a a r d e r e n van feiten, dat niet meer zaak van de wetenschap, maar van subjectieve wereldbeschouwing is. De universitaire docent vergriipt zich aan zijn wezenlijke taak als hij van zijn waarderingen iets laat blijken. En wel niet alleen de docent in de natuurwetenschappen, maar ook die in de geesteswetenschappen. Ook de beoefenaar van schijnbaar waarderende wetenschappen, zoals de kunstwetenschap of de rechtswetenschap mag van zijn diepste overtuigingen niets laten blijken, want deze overtuigingen vallen geheel buiten de wetenschap.

„Die Tatsache, dass es Kunstwerke gibt, ist der Aesthetik gegeben.

Sie sucht zu ergründen, unter welchen Bedingungen dieser Sachverhalt vorliegt. Aber sie wirft die Frage nicht auf, ob das Reich der Kunst nicht vielleicht ein Reich diabolischer Herrlichkeit sei, ein Reich von dieser Welt, deshalb widergöttlich im tiefsten Innern und in seinem tiefinnerlichst aristokratischem Geist widerbrüderlich. Danach also fragt sie nicht: ob es Kunstwerke geben solle. — Oder die Jurisprudenz: — sie stellt fest, was, nach den Regeln des teils zwingend logisch, teils durch konventionell gegebene Schemata gebundenen juristischen Denkens gilt, also: wenn bestimmte Rechtsregeln und bestimmte Methoden ihrer Deutung als verbindlich anerkannt sind. Ob es Recht geben solle, und ob man gerade diese Regeln aufstellen solle, darauf antwortet sie nicht; sondern sie kann nur angeben: wenn man den Erfolg will, so ist diese Rechtsregel nach den Normen unseres Rechtsdenkens das geeignete Mittel, ihn zu erreichen. Oder nehmen Sie die historischen Kulturwissenschaften. Sie lehren politische, künstlerische, literarische und soziale Kulturerscheinungen in den Bedingungen ihres Entstehens verstehen. Weder aber geben sie von sich aus Antwort auf die Frage: ob diese Kulturerscheinungen es wert waren und sind, zu bestehen. Noch antworten sie auf die andere Frage: ob es der Mühe wert ist, sie zu kennen. Sie setzen voraus, dass es ein Interesse habe, durch dies Verfahren teilzuhaben an der Gemeinschaft der „Kulturmenschen“. Aber dass dies der Fall sei, vermögen sie „wissenschaftlich“ niemandem zu beweisen, und dass sie es voraussetzen, beweist durchaus nicht, dass es selbstverständlich sei. Das ist es in der Tat ganz und gar nicht.“

Deze scherpe en tot in de laatste vooronderstellingen doorvoerbare scheiding van feiten en waarderungen beheerst nu de gehele wetenschapsopvatting en metafysica van Weber en de school, waartoe hij behoort. Daaruit vloeit dan ook voort zijn eis aan den beoefenaar der wetenschap dat hij zich — qua talis althans, en dus op den kathedraal — onthoudt van alles wat zweemt naar het uitspreken van een waarderingsoordeel. Dat deze eis zelf in deze opvatting een „waardering“ behoort te heten en zeker niet wetenschappelijk bewijsbaar mag worden genoemd, ziet hij wel in. „Nun kann man niemandem wissenschaftlich vordemonstrieren, was seine Pflicht als akademischer Lehrer sei. Verlangen kann man von ihm nur die intellektuelle Rechtschaffenheit: einzusehen, dass Tatsachenfeststellung, Feststellung mathematischer oder logischer Sachverhalte oder der inneren Struktur von Kulturgütern einerseits, und andererseits die Beantwortung der Frage nach dem Wert des Kultur und ihrer einzelnen Inhalte und danach: wie man innerhalb der Kulturgemeinschaft und der politischen Verände handeln solle — dass dies beides ganz und gar heterogene Probleme sind.“

„Geheel en al heterogeen”, dat is het wezenlijke van deze bewering. Wij zullen haar zo aanstonds nader onderzoeken, en ook de vraag moeten nagaan of het wel consequent van Max Weber is, dat hij als wetenschappelijk man — immers in die qualiteit houdt hij toch zijn rede — aan anderen een e i s stelt, d.w.z. de consequentie trekt uit een bepaalde — en gelijk blijken zal — aanvechtbare waardering.

Maar voordat wij daartoe overgaan, willen wij de opvatting over wetenschap, die hier verdedigd wordt door enkele van haar gevolgen nog wat nader doen kennen.

Het is deze opvatting omtrent een alleen op feiten gerichte, waarde vrije „onbevooroordeelde” wetenschap geweest, die een halve eeuw geleden de verdedigers der wetenschap alle eerbied voor echt wijsgerig denken ontgenomen heeft. Uit den mond van een zo voorzichtig en objectief beoordelaar als wijlen Dr. K. Kuiper heb ik merkwaardige ervaringen gehoord over de bejegening, die een man als Bolland's voorganger Land zich van den grootmeester der positivistische filologie Cobet moest laten welgeval len, in het bijzijn van studenten, ja tot op examens toe, omdat hij maar ten dele filoloog was en in hoofdzaak een zo „onwetenschappelijke” zaak als de wijsbegeerte vertegenwoordigde. En dit wel ondanks het feit, dat die wijsbegeerte van een halve eeuw geleden voor een groot deel gekapituleerd had voor de eisen van het positivisme, alle metafysica en levensbeschouwing had uitgebannen, en zich als op een laatste verdedigingslinie had terug getrokken op kennistheorie en geschiedenis der wijsbegeerte. Zelfs een zo belangrijk vak als de anthropologie, de leer van den mens, had haar wijsgerig karakter geheel ingeboet; van een leer van den mens in zijn geheel was zij geatrofieerd tot een leer van het menselijk lichaam. In de quantificering, het herleiden tot quantitative samenhangen werd het wezen van alle wetenschap gezien, een onmogelijke onderneming, omdat reeds in de zuivere wiskunde naast quantitative andere — n.l. niet-metrische, topologische — eigenschappen een met het quantitative gelijkwaardige rol spelen.

En „onbevooroordeelde” wetenschap, het geliefkoosde ideaal van het positivisme, blijkt bij nadere beschouwing een contradictio in terminis, het produkt van een opvatting, die zichzelf niet begrijpt en zich op haar eigen wezen niet heeft bezonnen.

Dat heeft ook Weber voorzien; hij heeft begrepen, dat er zekere vóór-wetenschappelijke vooronderstellingen zijn, waarvan alle wetenschap uit m o e t gaan, omdat zij anders uit het niets zou moeten verrijzen. „Vorausgesetzt ist bei jeder wissenschaftlichen Arbeit immer die Geltung der Regeln der Logik und Methodik: dieser allgemeinen Grundlagen unserer Orientierung in der Welt.... Vorausgesetzt ist aber ferner: dass das, was bei wissenschaftlicher Arbeit herauskommt, wichtig im Sinn von

„wissenswert“ sei.“ En let wel, het moet belangrijk gevonden worden, ondanks het feit, dat deze wetenschap ons geen enkele aanwijzing geeft of geven kan over den zin van de wereld en het leven. Daarover toch laat Weber ons generlei illusie: „Was ist unter diesen inneren Voraussetzungen der Sinn der Wissenschaft als Beruf, da alle diese früheren Illusionen: „Weg zum wahren Sein“, „Weg zur wahren Kunst“, „Weg zur wahren Natur“, „Weg zum wahren Gott“, „Weg zum wahren Glück“, versunken sind. Die einfachste Antwort hat Tolstoi gegeben mit den Worten: „Sie ist sinnlos, weil sie auf die allein für uns wichtige Frage: Was sollen wir tun? Wie sollen wir leben? keine Antwort gibt.“ Die Tatsache, dass sie diese Antwort nicht gibt, ist schlechthin unbestreitbar“.

Inderdaad voor deze positivistische wetenschap is dit feit onbetwistbaar. Maar het toont tevens dat deze constructie onhoudbaar is, omdat zij haar eigen grondslagen niet kritisch heeft onderzocht.

Had zij dat wel gedaan, dan had zij aanstonds moeten aangrijpen bij de door Weber geconstateerde grond-vooronderstelling, dat er zo iets als oriëntatie in de wereld met behulp van logische regels mogelijk moet zijn. Maar dit is immers reeds een onderstelling, n.l., dat er zin in de wereld is, dat deze niet een zinloze chaos is. Reeds hier blijkt dus, dat de eerste wetenschappelijke stap al op een bepaald waarde-oordeel rust, en dat dus de scheiding tussen waarde-oordelen en constatering van feiten niet zo scherp zijn kan als een aan het positivisme georiënteerde kennistheorie onkritisch aanneemt. Een tweede onderstelling, die althans alle empirische, niet-constructieve wetenschap moet maken is deze, dat de wereld niet door menselijke wetenschap is gemaakt, en dat dus in elk geval als een mogelijkheid ondersteld moet worden, dat die wereld essentieel gecompliceerder zou kunnen blijken te zijn dan enige menselijke redenering. Anders gezegd, dat wij bij alle empirisch-wetenschappelijk onderzoek althans kunnen staan voor een principieel oneindige taak, die wij niet meten kunnen aan enige door ons opgestelde rationele constructie.

Dat wil dus zeggen dat wij bij alle empirisch-wetenschappelijke denken van een andere opvatting moeten uitgaan, dan in het volgende monistische citaat is aangegeven: „De niet-mechanistische opvatting van het leven leidt niet tot dualisme. Dit zou niet te aanvaarden zijn. Immers waar de wetenschap zoekt naar het wezenlijke van alle verschijnselen, dat zichzelf altijd en overal identiek is en blijft, kan zij zich niet vereenigen met een diepste wezen der physische verschijnselen en daarnaast een als het ware uit den hemel gevallen diepste wezen van het leven“.

Het is duidelijk, dat de soort van „wetenschap“, die in dit citaat beschreven wordt, zich niet onderwerpt aan de werkelijkheid; zij gaat niet uit van een Realitätsprinzip buiten zichzelf; zij onderzoekt niet meer,

zij decreteert, omdat zij reeds uit zichzelf weet „was die Welt im innersten zusammen hält“. Terwijl zij los wil zijn van alle metafysica, is zij — zonder zich daar zelf rekenschap van te geven — aan een zeer bepaalde metafysica gebonden: deze, dat deze wereld geschapen is door een soortgelijken geest, als die zich in deze constructies uit.

Dit „positivisme“ is dus voor den echt-empirischen onderzoeker niet te positief, het is integendeel niet positief genoeg. Het is geen realisme, noch kritisch noch naief realisme, het is veeleer een van zijn eigen grondslagen onbewust en dus relatief onkritisch en naief idealisme. In den grond der zaak hebben we hier nog altijd voor ons diezelfde geesteshouding, die zich zo typisch uitte in de opvattingen van de groep, die een halve eeuw geleden zichzelf als het „denkend deel der natie“ placht aan te duiden..... omdat zij over de laatste grondslagen van haar beweringen niet placht na te denken.

De gevolgen van deze verzaking van scherpe logische en kritische consequentie voor onze Universiteiten zijn niet uitgebleven. Ik noem er slechts een viertal. En ik moet mij binnen het kader dezer voordracht ertoe bepalen, ze slechts te noemen.

Het eerste gevolg was een atrofiering van den inhoud der vakken, die aan de Universiteit beoefend werden. Men wendde zich af van alle toepassingen op maatschappelijke vragen, waarop men immers toch geen antwoord had. En men sloot zich af van alle groepen in de maatschappij, die wel nauw verbonden waren met het practische leven. Prof. Kruyt heeft in zijn bekende brochure speciaal op dit punt gewezen.

Een tweede gevolg was de versplintering onzer Universiteiten. Men heeft van uit het „onbevooroordeelde“ standpunt de oprichting van de Vrije Universiteit en van de Keizer Karel Universiteit te Nijmegen scherp veroordeeld. Zeer ten onrechte, naar het mij voorkomt. Bevooroordeeld waren niet zij, die van uit een betrekkelijk nauwkeurig omschreven axiomatisch standpunt trachtten de wereld als geheel te leren kennen en van uit dit standpunt te doorzien, maar zij, die van de onhoudbare mening uitgingen, dat aan hun beschouwingen niet bepaalde axiomatische overtuigingen ten grondslag lagen. Was men in den kring der openbare Universiteiten kritischer geweest, dan had men moeten begrijpen, dat ook de positivistische wetenschap van bepaalde vooronderstellingen uitging, en dus — juist omdat zij dat meestentijds onbewust deed — niet op een zekerder maar op een onzekerder fundament rustte, dan de wetenschap die haar vooronderstellingen expliciete formuleerde. En als men dit bijtijds had gedaan, had vermoedelijk de splitsing onzer Universiteiten achterwege kunnen blijven.

Als derde gevolg van het zich niet rekenschap geven van de supra-

rationele beslissingen, waarop elk wetenschappelijk gebouw moet worden opgetrokken, noem ik de verarming van het universitaire leven tot het zuiver intellectuele. Van hier komt de hypertrofie der geïsoleerde feitenkennis, de verwaarlozing van het opvoedende moment, dat immers eerst mogelijk wordt als men zich ook bewust rekenschap geeft van wat niet is, maar behoort te zijn. Natuurlijk is het waar, dat men van verschillend axiomatisch standpunt uit tot verschillende opvattingen omtrent dat „behoren” kan komen. Maar het is, juist voor een niet eenzijdige belichting, veel beter zich van deze problematiek bewust te worden, dan de ogen ervoor te sluiten in den waan, dat men zonder principiële levenskeuze enige wetenschap zou kunnen opbouwen.

Als vierde gevolg, dat wij in het huidige tijdsgewricht in al zijn dreigende gevaarlijkheid leren kennen, noem ik het kweken van een onvermijdelijke hyper-emotionele reactie op dit eenzijdige intellektualisme, zoals wij die in de massabewegingen van onzen tijd voor ons zien. De „Geest” — men denke aan Nietzsche, Klages en den kring om Stefan George — dien men naar dit intellektualisme meent te mogen beoordelen, heet de vijand van het Leven, dat meer-dan-rationeel is.

En zo ontstaat een geesteshouding — of juister een anti-geesteshouding — die het ware zoekt niet in het supra-rationele, maar in het irrationele of zelfs in het beneden-rationele, het animale en instinktieve Leven.

Wat kunnen wij tot afweer van het voortschrijden dier bedenkelijke consequenties, tot herstel, zo enigszins mogelijk, gaan doen? Die vraag dient ons thans nog bezig te houden, nu wij de kwaal in haar diepte hebben gepeld, althans voor zover ons bestek hier gedoogde.

Al aanstonds moeten wij ons duidelijk maken, dat de Universiteit slechts een betrekkelijk bescheiden rol kan spelen bij die genezing der geesten. Wij hebben gezien, dat de wetenschap partieel is, wortelt in vooronderstellingen, die zelf niet wetenschappelijk demonstreerbaar zijn. Wetenschappelijke redenering, omdat zij zelf partieel is, kan de hernieuwde integratie van onze gedesintegreerde maatschappij tot een totaliteit niet brengen. Maar zij kan ernstige belemmeringen wegnemen en gewichtige diensten bewijzen. En de Universiteit kan verder gaan dan dit, als zij er zich op gaat bezinnen, dat zij meer is dan dienaar van de wetenschap alleen; dat zij een taak heeft in de voorlichting en opvoeding van de aanstaande leiders van Staat en Maatschappij.

Als zij zich van die taak vol bewust wordt, zal zij niet alleen voor de vorming van haar huidige studenten in bredere zin, dan thans geschiedt, gaan zorgen; zij zal dan ook nieuwe groepen tot zich trekken, op wier belangen en behoeften zij verzuimd heeft tijdig te letten en alzo weer de plaats heroveren in ons volksleven, die zij in het belang van Volk en Staat

behoort te vervullen. Daarmede zal zij tevens de schuld kunnen goedmaken die zij heeft voor de opkomst van de zo sterke anti-rationele strevingen van onzen tijd, als reactie op het hyper-intellektualisme van de periode, die bezig is af te lopen.

Maar hoe kan zij dat doen, wanneer het haar — krachtens haar diepste wezen — niet gegeven kan zijn zelf de fundamenteën te leggen van een beschouwing van wereld en leven, die een uitkomst wijst, een perspectief, om de demonen van onzen tijd te weerstaan?

Ik meen, dat zij juist uit die zelfbezinning de kracht moet putten der bescheidenheid. Zij zou dan hetzelfde doen, wat volgens Howald in zijn lezenswaardige beschouwingen in die Ethik des Altertums Socrates als zijn roeping heeft gevoeld ¹⁾. Ook Socrates leefde in een tijd, waarin een overmatig intellektualisme had geleid tot een vervreemding tussen de brede massa en de geestelijke leiders, die zich individualistisch hadden geïsoleerd: „De ervaren psycholoog — zo zegt Howald — zal in Socrates de treffende en indrukwekkende voleinding herkennen van een mensentype, dat men als Individualisme de pur sang zou willen aanduiden. Het zijn mensen, die in zulk een mate dorsten naar de onafhankelijkheid en de autonomie van het individu en van den menselijken geest, dat ze vooronderstellen, dat de Rede geheel van de invloeden van emoties, drijfven, affekten kan worden losgemaakt". Daardoor komen ze dan meestal „zu einem platten Unverständnis für alles Irrationale" en ze verwijderden zich van het diepere gemoedsleven van hun volk. Zo is het voor een goed deel volgens Howald ook met Socrates' leerlingen gegaan. Maar diens blijvende betekenis voor de mensheid ligt er volgens Howald in, dat hij door zijn demoad er voor behoed is zelf dien weg te gaan. Bij hem wordt „het niet-weten bescheidenheid, zelfkennis of wat de beste aanduiding is: demoad. Demoadigen, d.w.z. demoadig maken wil hij hen met wie hij spreekt, omdat hij het zelf is, althans daarnaar streeft, en omdat hij in dien demoad den beslissenden factor voor zijn levenshouding ziet".

Wij weten, dat die houding Socrates noch een conflict met de heersende geestesstroming van zijn omgeving, noch een tijdelijke nederlaag heeft bespaard. Maar ze doet hem voortleven als een van de grote geestelijke leiders der mensheid. Want ware wetenschap is niet bezield door den wil tot heersen; zij kent haar grenzen; daarom weet zij, dat slechts in het dienen haar taak ligt.

Buytendijk heeft dat met grote scherpte en diep inzicht voor een deel der wetenschap geformuleerd toen hij zeide: „dat natuurwetenschap beoefenen, d.w.z. zich niet meester te wanen over de natuur, maar demoadig

¹⁾ Omtrent de vraag, of Howald daarmede den historischen Socrates nauwkeurig weergeeft, bedoel ik met deze verwijzing geen oordeel uit te spreken.

te leren zien naar de feiten en zich te stellen onder hun tucht, betekent God lief te hebben óók met het verstand".

De waarheid van dit woord, heb ik — zelfs in de hoogtij van het positivisme — leren beseffen aan deze Universiteit door het voorbeeld van den groten natuuronderzoeker, die er mijn leermeester is geweest. Maar zij strekt zich, gelukkig, verder uit dan tot de natuurwetenschap alleen. Dat de menselijke geest niet autonoom is, niet de Schepper van de wereld, waarin hij zich beweegt, kan elk terrein van wetenschap ons leren inzien.

En is dat inzicht doorgebroken, dan kunnen wij, wat wij in en door de wetenschap ontvangen, stellen in den dienst van een groter en hoger Rijk dan dat van Wetenschap alleen.

Een nieuw leerplan voor de lagere school in België

door L. C. T. BIGOT.

Het leerplan, dat op de lagere school in België werd gevolgd, was gedagtekend van 1922. Het had volgens de mening van autoriteiten en leerkrachten veel goede eigenschappen, maar het was min of meer verouderd. Er moest een nieuw komen, dat meer rekening hield met de thans geldende mogelijkheden van de school en met de nieuwere resultaten van de kinderpsychologie. Aldus ongeveer schrijft de Minister van Onderwijs F. r. B o v e s s e, in een circulaire van 15 Juni 1935 aan de inspecteurs. We vernemen uit dit stuk, dat in de Vlaamse uitgave een ministeriële „onderrichting" heet, ook, op welke wijze er gewerkt moest worden, om dit nieuwe leerplan tot stand te brengen. Enkele grondslagen werden door den minister opgesteld; deze moesten door de inspecteurs in zgn. conférences met het onderwijzend personeel worden besproken; de resultaten van deze besprekingen moesten worden verwerkt en zo zou dan het nieuwe leerplan er komen.

Aldus is geschied.

De arbeid is neergelegd in een publicatie van het Ministerie van onderwijs, een boekje van 160 blz., dat tot titel voert: Plan d'études et instructions pédagogiques pour les trois premiers degrés des Ecoles primaires et des classes d'application annexées aux écoles normales et pour les sections préparatoires des écoles moyennes. ¹⁾ Daar men in België onder een „degré" een periode van twee jaar verstaat, gaat het dus hier over een

¹⁾ Imprimerie du Moniteur Belge. Rue de Louvain 40. Bruxelles 1936. De Vlaamse uitgave heeft tot titel: Leerplan en leidraad.

leerplan voor kinderen van 6—12 jaar: zes klassen van de lagere school en de met deze klassen gelijk te stellen groepen, die opleiden voor middelbare en kweekscholen. Daar in België de leerverplichting duurt tot 14 jaar zal voor de twee hoogste klassen der lagere school een aanvullend afzonderlijk leerplan verschijnen.

Inderdaad is de Vlaamse naam onderrichting voor het ministeriële stuk veel juistere dan circulaire; het belangrijkste deel ervan is een beschouwing, die „de eerste vereisten van de lagere school in herinnering brengt, zulks tot onmiddellijk nut van het onderwijzend personeel.”

En dan betoogt de minister dat afgezien moet worden van encyclopedische programma's; hij pleit voor soberheid en eenvoud; een basis moet gelegd worden d.w.z. de eerste beginselen moeten stevig worden ingeprent.

Dit wordt in details verder uitgewerkt. De hoofdtak van de lagere school is en blijft lezen, schrijven, rekenen; op de eerste rang, zo zegt de minister, plaatsen wij derhalve de moedertaal en het rekenen.

Bij deze uitwerking blijkt de minister bekend te zijn met de nieuwere ideeën en strevingen. De grote opgave van het onderwijs in de moedertaal is deze te ontwikkelen als uitdrukkingsmiddel. „De school,” aldus de minister, „moet al haar krachten samentrekken op de vorming van de gedachte en haar veruitwendiging door de taal. Het kind leeren vrij en nauwkeurig juiste en persoonlijke gedachten uitdrukken, dat is het doel. De moedertaal moet kern en spil zijn van gansch het onderwijs in de eerste vier jaren. De wereld van het kind moet verruimd en verrijkt worden, want daar zal geen ware vooruitgang van het onderwijs in de moedertaal te boeken vallen, tenzij de meesters de waarneming van de dingen verbinden met de uitdrukkingsoefeningen.”

Bij het lezen is de tweede alinea aan het luidop lezen gewijd, ofschoon de term stil-lezen niet wordt gebruikt, schijnt de eerste alinea daar toch op te doelen. Bij het onderwijs in spelling wordt aanbevolen het gezichts-, gehoor- en spiergeheugen van de kinderen te oefenen en de hulp van het leesboek in te roepen. Afzonderlijke oefeningen zijn nodig en ook het „wel-opgevatte” dictée. Een sober en klaar onderricht in de spraakkunst moet vooral de ontwikkeling van het taalgevoel nastreven.

Bij het rekenonderwijs wordt — zij 't met enig voorbehoud — het mechanische aangeprezen. „Er zijn inderdaad verklaringen en bewijsovoeringen, die buiten het gebied van de lagere school liggen,” zo zegt de minister, blijkbaar bedoelende die, welke in het oude leerplan een belangrijke plaats innamen. „Het nieuw programma zal den nadruk leggen op het concreet en praktisch karakter van het onderwijs in het rekenen en in de vormleer en het zal zonder meer die theorieën en beredeneringen opruimen, die buiten het bereik liggen van de kinderen van de lagere school.”

De overige vakken van de lagere school worden besproken onder de titel: de zogenaamde bijvakken. Van een vast programma voor deze onderdelen wil de minister niets weten. Hij zegt: „De groote menigvuldigheid van de leerstof in vakken ingedeeld (leergang in de gezondheidsleer, in de dierkunde, in de ontleedkunde, enz.), is oorzaak van verbrokkelde lessen, waarbij het kind zijn krachtsinspanningen zoo moet verspreiden, dat het er de kluts bij kwijt geraakt. Deze vaste programma's passen niet in de eerste jaren van de lagere school. Zij zijn volstrekt strijdig met den natuurlijke ontwikkelingsgang van den kindergeest, die aanvankelijk globaal waarneemt.”

De vakken: aardrijkskunde, geschiedenis, en kennis der natuur wil hij samenvatten onder: Waarnemingsoefeningen.

„Het rechtstreeksche milieu, dat aan het kind belang inboezemt en dat langs alle zijden zijn aandacht trekt, zal ruimschoots de noodige stof verschaffen voor dit onderwijs. De keuze van de stof kan dus heelemaal niet bindend zijn en het programma van de waarnemingsoefeningen zal worden vastgesteld volgens de omgeving en de omstandigheden. Aldus heeft dit onderwijs, dat trouwens geen eigenlijke wetenschap beoogt, niets stelselmatigs of stijfs. Het geldt hier immers niets meer dan een eerste kennismaking door een reeks welgekozen lessen, waarbij de kindergeest wel in aanraking komt met de natuurverschijnselen en hun praktische gevolgen, doch zonder te verdwalen bij een verwaand onderzoek naar de oorzaken.”

Aan het milieu wil de minister een grote plaats bij het onderwijs inruimen.

„In al de graden zal het onderwijs een ruim gebruik maken van het milieu en zijn vruchtbaarste lessen putten uit de onmiddellijke omgeving. Wordt het onderwijs aan de streek aangepast, dan leert men onze kinderen hun eerste vaderland kennen, niet enkel materieel, maar ook in zijn geest en zijn verleden. Het oproepen van de plaatselijke herinneringen, het beschouwen van de monumenten, van de eeuwenoude kerken, het verheerlijken der namen van hen, die hun leven schonken voor de verdediging van den geboortegrond, dat alles zal het grootere vaderland door het kleinere doen liefhebben. De concrete en levende geschiedenis van het stukje grond, waarop zij geboren werden en waarop zij leven, zal inzicht geven in de geschiedenis van het heele land. Aldus zal de Belgische lagere school haar nationale en burgerlijke opvoedingstaak uitwerken en al de kinderen van een zelfde volk doordringen van den nationalen gemeenschapszin met ze in één harteklop en in wederzijdsche verstandhouding te vereenigen. Geen afsluiting dus van de horizon van het kind, maar vermindering en vereenvoudiging. Die alles wil onderwijzen, onderwijst slecht.”

Overeenkomstig het voorschrift in bovenbesproken circulaire zijn de Belgische onderwijsinspecteurs aan het werk gegaan; het resultaat dier besprekingen is het leerplan, dat 13 Mei 1936 verscheen en met ingang van het schooljaar 1936-1937 op alle scholen werd ingevoerd.

Het wordt voorafgegaan door een tweetal beschouwingen; de eerste is een woord ter inleiding en de tweede een opstel over het milieu en de actieve waarneming. In de eerste wordt gewezen op de grote betekenis van de kinderpsychologie voor het onderwijs. Dat de opstellers met de resultaten van de kinderpsychologie hebben rekening gehouden, blijkt uit de grotere rol, die ze aan het automatisme toekennen en uit de betekenis, die zij hechten aan de belangstellingssferen voor het onderwijs. Ze zijn zich er van bewust „dat wetenschappelijk vaststellen van een leerprogramma niet mogelijk is zonder talrijke proefnemingen. Uiterst nauwkeurig doorgevoerd, gegrond op de kinderpsychologie en met inachtneming van het sociale belang van de verschillende vakken, zouden deze experimenten met het subjectief oordeelen kunnen afrekenen. Aldus kreeg menige, thans onopgeloste vraag haar beslag: leeftijd voor het lezen-leeren, best geschikte tijdstippen voor de verschillende moeilijkheden van spelling en rekenen, spraakkunstregels die 't meest overtreeden worden, etc.”

„Zoals de wetenschap thans is, beschikken wij niet, en stellig niet voor ons land, over uitslagen en schalen, die een volstrekt oordeel rechtvaardigen. Daar ligt werk voor de toekomst.”

In de tweede beschouwing wordt een pleidooi gehouden voor het gebruiken van het milieu van het kind, om daar de stof van het onderwijs te vinden. Ofschoon de naam van Decroly slechts terloops genoemd wordt, is zijn invloed op dit deel der uiteenzettingen duidelijk zichtbaar. Gezocht moet worden naar de belangstellingscentra bij de kinderen; deze centra vormen de onderwerpen, waaromheen de aan te brengen nuttige kennis wordt gegroepeerd; het beginsel van de concentratie moet dus daarbij worden toegepast. Hieruit volgt, dat het onmogelijk is voor het hele land programma's voor dit deel van het onderwijs vast te stellen. Het is de taak van de leerkrachten met de hulp van het toezicht om dit werk te doen. Alleen enkele algemene richtlijnen kunnen worden getrokken. Daarbij moeten enkele raadgevingen in acht genomen worden. Zo wordt o.a. gezegd:

„1. De keuze der onderwerpen en hun opeenvolging zullen in vele gevallen bepaald worden door de jaargetijden, de werkzaamheden, de plaatselijke bezigheden en gebruiken, het leven van het kind thuis, in de school, bij het spel en in zijn bezigheden.

2. Al blijft het onmiddellijk milieu het gebied bij uitstek van de kinderlijke activiteit, toch moet het terrein der kennis verder reiken dan de

concrete werkelijkheid. Aldus zullen bij het kind, wanneer men uitgaat van het beperkte, het persoonlijke en het spontane, met andere woorden van de oogenblikkelijke en subjectieve interessen, meer objectieve en meer algemeene interessen worden gewekt.

3. Vele dingen moeten ter plaatse gezien en waargenomen worden. De schoolwandelingen zijn een noodzakelijkheid.

4. In elk schoollokaal moet een „levend hoekje” zijn, waar allerlei bloemen en waterplanten worden gekweekt, zaadjes ter kieming worden gelegd; waar goudvissen, kikkervisjes, stekelbaarsjes, insecten, larven enz. steeds kunnen worden waargenomen.

5. Van het eerste leerjaar af oefenen de kinderen zich geregeld in de waarneming van het weder, de windrichting, de temperatuur.

6. Bij onvoorziene feiten, die wegens hun belangrijkheid niet mogen verwaarloosd worden, mag men niet aarzelen te breken met een vooropgestelde volgorde. De handig gebruikte actualiteit is een prikkel, die de inspanning vergemakkelijkt, den geest aanwakkerd en de klasse levendiger maakt.”

Op het tot in details uitgewerkte leerplan zullen we niet nader ingaan; het zou zeker de moeite lonen het te vergelijken met dat van enige goede Nederlandse scholen. Het merkwaardige van dit Belgische leerplan is niet in de eerste plaats gelegen in het nieuwe, dat het brengt. De bijeenvoeging van de vakken geschiedenis, aardrijkskunde en kennis der natuur tot één groep nuttige kennis, — enigszins zonderling aangeduid met de naam: waarnemingsoefening — is ook in ons land wel eens bepleit, ofschoon nooit zo stelselmatig toegepast. De levende natuur in het klaslokaal, de waarneming van thermometer- en barometerstanden, enz. vinden we ook op onze scholen. Wel nieuw is de consequente uitwerking van het gebruik van de omgeving bij het onderwijs; jaren geleden heette dat Heimatkunde, welke denkbeeld het nooit verder gebracht heeft dan een min of meer benutten van de in de omgeving aanwezige gegevens als aanknopingspunten bij het onderwijs in de nuttige kennisvakken. Hier wordt die omgevingskennis stelselmatig ingeschakeld. Ze vormt een van de voornaamste grondslagen van het leerplan. In verband daarmee worden: schoolwandelingen en schoolreisjes, schoolfilms, museumbezoek, enz. noodzakelijk geacht.

Wat ons, als Noordnederlanders, vooral treft, is 't feit, dat hier op initiatief van een minister een leerplan voor het gehele land tot stand komt, — een leerplan, dat zoveel mogelijk rekening houdt met de vorderingen en resultaten van de kinderpsychologie. Niet zonder een hevig gevoel van onrust kan men denken aan de strijd, die zich ontketenen zou, indien een Noordnederlands minister een dergelijke onderneming zou wagen. Ongetwijfeld zijn de toestanden in België anders; het feit, dat daar niemand

bij het schooltoezicht kan worden benoemd dan na een zwaar psychologisch-paedagogisch inspecteursexamen, heeft de totstandkoming van het leerplan zeker vergemakkelijkt. Daartegenover staat, dat er ook veel overeenkomstigs is in de regeling van het onderwijs bij ons en bij onze burens. En dan rijst van zelf de vraag, of zulk een algemene herziening van het leerplan onzer lagere scholen inderdaad een onmogelijkheid zou zijn. Tot nu toe hebben wij in ons land geen algemeen geldend leerplan. Wat er nu in België gebeurd is, mag ons zeker tot nadenken stemmen over de vraag, of zulk een algemeen leerplan wenselijk is en zo ja, op welke wijze het hier in Nederland zou kunnen tot stand komen. Afgescheiden van het resultaat, zou reeds het feit, dat men heel het onderwyzend personeel brengen zou tot nadenken over de paedagogische vragen, die bij 't ontwerpen van een leerplan te pas komen, van de allergrootste betekenis zijn.

De openbare les van Dr. M. J. Langeveld ¹⁾

door A. H. GERHARD.

Deze „openbare les” zou de aanleiding kunnen zijn voor een betoog over de feitelijk dwaze toestand, dat 't zo ontzettend lang heeft geduurd vóór men tot het inzicht kwam, dat wie kinderen wil onderwijzen, niet alleen de nodige kennis moet verkrijgen van 't vak of de vakken, waarin hij onderwijs zal moeten geven, doch ook van de wijze, waarop, wat aangeboden wordt, eigendom dier kinderen kan worden, hoe deze reageren op de manier, waarop dat aanbieden plaats vindt, en hoe deze reacties in de goede banen zijn te leiden en te houden.

Dat de studie der didactiek, der pedagogiek en der psychologie dus een onmisbare factor behoort uit te maken van elke goede voorbereiding voor 't onderwijzersambt vindt, wel beschouwd, nog maar weinig onvoorwaardelijke instemming.

Voor den onderwijzer der lagere school vond 't al wel, tenminste in theorie, erkenning, zij 't ook, dat wat geleerd werd voor de praktijk van weinig waarde bleek. Voor hem, die de rijpere jeugd te onderwijzen kreeg, dacht men er zelfs niet aan, of hij voor die taak ook voorbereiding behoefde op pedagogisch terrein.

't Ware natuurlijk een dwaasheid te willen beweren, dat er dus nooit goede resultaten verkregen konden zijn of dat alle mislukkingen slechts

¹⁾ Dr. M. J. Langeveld: *De Psychologische analyse van de Schoolklasse, aan enkele voorbeelden toegelicht.*

te wijten waren aan gemis aan goede voorbereiding. Doch veel had nog anders kunnen zijn.

Het is daarom een gelukkig verschijnsel dat gaandeweg het besef doordringt, dat ieder onderwijzer er zich rekenschap van moet geven, dat kinderen levende wezens zijn, elk met een eigen complex van karaktertrekken en neigingen, dat op eigen wijze reageert op wat de leraar doet of laat.

Dat „zich rekenschap geven“ vordert vóór-studie. De aangekondigde brochure bevat de openbare les, waarmede de Schrijver zijn privaato-docentschap op het besproken gebied heeft aangevangen, speciaal ten behoeve van de aanstaande leraren der gymnasia en middelbare scholen. De doelstelling wordt pittig omschreven in deze zin: „Hoe zullen wij nu den nog onervaren leraar op het spoor brengen van datgene, wat zijn arbeidsmilieu beheersen zal tot de pensioengerechtigde leeftijd toe? Men is veelal de mening toegedaan, dat men hem daarvoor zonder omwegen voor de klas moet zetten.

„Al doende leert men!“ zo luidt het folkloristisch adagium, dat deze opvatting kenmerkt. Inderdaad leert men al doende allerlei; ook allerlei verkeerde gewoonten en heel veel leert men op die wijze zelfs in het geheel niet.”

Wat een wereldwijze pijnlijke humor zit er in die toevoeging „pensioengerechtigde leeftijd!“ Hoe velen, die vóór de klasse staan, zien die leeftijd als de toekomstige verlossing, óf omdat zij niet geleerd hebben, hoe de dagelijks weerkerende kwellingen te overwinnen zijn, óf omdat zij niet bijtijds begrepen hebben, waarom zij hun taak niet aan kunnen.

Al schijnt nu deze les van speciaal belang voor den „leraar“, ze bevat zoveel waardevolle uitspraken van algemene strekking, dat ze de aandacht verdient van alle onderwijzers.

Inzonderheid het bijzondere onderwerp dezer les. Wie als schrijver dezes, lange jaren voor de klas heeft gestaan en ook met vele moeilijkheden te worstelen heeft gehad en voor vele onbegrijpelijkheden zich zag gesteld, is stellig ook getroffen door de aankondiging der zielkundige gesteldheid van de klasse. Dat 'n kind een psychologisch vraagstuk is, dringt gauw genoeg tot je door. Verwonderlijk is 't dan alleen, dat een kind dikwijls zo heel anders doet tegenover den meester dan tegenover zijn ouders en weer anders op de speelplaats dan in zijn bank. Maar het probleem is altijd dan van dat éne kind tegenover verschillende anderen.

Doch niet spoedig, geloof ik, zo ooit komt men tot het klare inzicht, dat de klasse-zelf, als een gehéel, een afzonderlijk zielkundig aspect biedt.

Ik kan niet tellen de keren, dat ik mij zelf verwonderd afvroeg, waarom een bepaald kind zo heel anders zich voordeed in een kleine klas, dan wel in een grote, op de éne plaats in de klasse dan op een andere.

Veel verder kwam ik aanvankelijk ook niet, dan dat je het zocht in het kind, waar het naast zat; doch dat de klasse en bloc invloed oefent, zo ten goede als ten kwade, — ik geloof niet veel te wagen met te zeggen, dat de overgrote meerderheid er nooit toe komt de psychische inwerking der totaal-klasse op ieder harer leden als een probleem te zien.

Naar mijn oordeel is de grootste verdienste van deze les juist dit vraagstuk tot onderwerp gekozen te hebben en duidelijk te hebben laten zien, dat het een psychologisch probleem is.

Gaarne erken ik, dat de kwestie er heel anders uitziet ten aanzien van de kinderen op oudere leeftijd dan voor die der gewone lagere school. Doch als hij ten opzichte der eerste te recht zegt: „Ik kies een onderwerp uit het tot nog toe zo sterk verwaarloosde gebied der psychologie van de Schoolklasse“ dan geldt dit niets minder voor de lagere School.

Ik weet zeker dat menig onderwijzer, die van deze brochure kennis neemt, tot de verrassende ontdekking zal komen, dat hij voor verscheidene ervaringen in zijn school plotseling de mogelijkheid van een verklaring ziet.

De verwachting mag wel gekoesterd worden, dat deze docent, door zijn voortgaande ervaringen en proefnemingen in zijn dagelijkse praktijk het onderwerp steeds beter zal beheersen en hij dus nog ruimer studies in de toekomst zal doen verschijnen. Het is te hopen, dat op het voetspoor daarvan anderen mogen opgewekt worden dit vraagstuk in de gewone lagere school te bestuderen. Ik houd mij overtuigd, dat honderden dankbaar de vruchten van deze studies zullen benutten.

Het Handelsavondonderwijs onder wettelijk dak

door H. J. VAN WIELINK.

Avondonderwijs is in veel opzichten een correctief op maatschappelijke verhoudingen; de behoefte er aan staat in nauw verband met de sociale onmogelijkheid voor de leerlingen om dagonderwijs te volgen!
Dr. S. Elzinga De grondslagen der
Maatschappij-school.

Bij de voorbereiding van, in de belangstelling van krant en tijdschrift en der organisaties van diverse aard voor en tenslotte bij de parlementaire behandeling van de „Wijziging en aanvulling der Middelbaar-Onderwijswet“, die in Februari van dit jaar door de Tweede Kamer is goedgekeurd, is steeds het accent gevallen op de z.g. H.B.S. A en de Handelsdagsschool, meer dan op het ook in deze wijziging en aanvulling begrepen Handelsavondonderwijs. Wanneer ik in de volgende bladzijden de aandacht vraag

voor deze Assepoester onder de onderwijs-zusters, dan is dat niet om de betekenis van de andere takken van handelsonderwijs, welke in het licht van de dag bloeien, te verkleinen, maar om wat meer ruchtbaarheid te geven aan de omvang, de betekenis en de resultaten van het handelsavondonderwijs, dat uit een oogpunt van Volksontwikkeling van veel groter waarde is dan men in de regel meent. Het is opvallend, hoe velen, die, zo lang ze dit onderwijs niet door de praktijk hebben leren kennen, sceptisch staan tegenover deze vorm van Middelbaar Onderwijs, anders gaan oordelen als zij er kennis mee maken en dan tot het inzicht komen dat daar inderdaad zeer waardevolle resultaten bereikt worden. Onder zeer moeilijke omstandigheden overigens: zowel voor de leerkrachten als de leerlingen. Zo getuigde b.v. de onlangs afgetreden inspecteur van het M.O., de heer G. Bolkestein, in zijn dankwoord aan de hem huldigende autoriteiten en M.O.-mensen van zijn grote waardering voor het Handelsavondonderwijs, dat hij eerst in het laatste deel van zijn loopbaan als inspecteur had leren kennen.

Terecht wordt ook in het onlangs gepubliceerde belangwekkende Rapport van de Commissie, ingesteld door het H.B. van de Vrijzinnig-Democratische Bond tot onderzoek van de wettelijke regeling van het Voorbereidend Hoger en Middelbaar Onderwijs aan dit onderwijs volle aandacht besteed. Deze commissie wijst er terecht op dat het bezoek van scholen voor V.H. en M.O. nog steeds in niet geringe mate beheerst wordt door de sociale positie der ouders. Zelfs als er voor de toelating tot deze scholen geen bezwaren van financiële aard behoeven te zijn, dan nog houden, zoals de praktijk uitwijst, economische omstandigheden menig overigens zeer geschikte leerling der L.S. buiten de poorten van het M.O. Het is voor velen van dezen een zegen dat zij de gelegenheid hebben door avondonderwijs althans een deel van de kennis, die het levenslot hun dreigde te onthouden, te verwerven. Dat dit aantal niet gering is, moge blijken uit het feit dat 14 a 15.000 jonge mensen, na een lange en vermoeiende kantoorarbeid, avond aan avond de lessen der Handelsavondscholen volgen. Alleen de H.B.S. B heeft een groter aantal, in 1936 25048; de Lycea een bijna even groot, 13561, de Gymnasia blijven met 9321 II. er ver beneden. En wat het Handelsonderwijs, in de ruimste zin, betreft, alle variaties: H.B.S. A, Handelsdagscholen met 3-, 4- en 5-j. cursus, Hogere Handelsscholen hebben te zamen slechts 6038 II., d.i. nog niet de helft van het aantal der Handelsavondscholen.

Zoals het Handelsonderwijs in zijn geheel is ook het Handelsavondonderwijs een kind van deze eeuw. Immers eerst in 1901 ontving een Bizonderde Handelsavondschool een subsidie van /1000.—. Snel neemt daarna het aantal van dergelijke scholen toe; in 1907 zijn er reeds 46,

in 1911 83, in 1917 119, in 1922 135 met een totaal aantal van 16711 l.l. „Dat is het hoogste aantal, zowel van scholen als van leerlingen, dat ooit is bereikt. We leefden in die tijden 1921—1922, nog onder de invloed van de oorlogsjaren, toen aan de jongste bedienden op de kantoren hoge gages werden uitbetaald”¹⁾. Het Jaarboekje van de Bond van Directeuren en Leraren bij het Handelsavondonderwijs 1936/37, vermeldt voor het jaar 1933 130 scholen met 14891 l.l. Ze werden deels door gemeenten, deels door verenigingen in stand gehouden, resp. 41 door gemeenten, 3, 27, en 59 door Protestants-Christelijke, Rooms-Katholieke en neutrale schoolverenigingen.

Het mag wonderlijk genoemd worden dat een onderwijs-tak van een dergelijke grootte, eerst nu wettelijk geregeld is; tot nog toe miste hij iedere wettelijke basis en was geheel afhankelijk van de opvattingen van den aan 't bewind zijnden Minister. Hij deelde dit lot met het overige Handelsonderwijs dat evenmin in de wet op het M.O. was opgenomen, maar zijn bestaan was nog onzekerder door de twijfel die er bij vele met dit onderwijs onbekende autoriteiten en onderwijsspecialisten bestond, of het Handelsavondonderwijs middelbaar onderwijs genoemd mocht worden. En zo kon het gebeuren dat in het jaren geleden ingediende ontwerp-Cursuswet, waarin een regeling en subsidiëring van allerlei vormen van vrije jeugd-ontwikkeling was voorgesteld, ook het Handelsavondonderwijs was opgenomen. Gelukkig voor dit onderwijs heeft deze Wet de Tweede Kamer niet bereikt, want ware het Handelsavondonderwijs op deze wijze wettelijk geregeld, dan zou dat, zonder dat ik hiermede iets ten kwade van de vrije jeugd-vorming wil zeggen, een degradatie hebben betekend, die fnuikend zou zijn gebleken voor zijn bloei.

Een der oorzaken van de zo'tvengenoemde twijfel lag in de grote gevarieerdheid van het Handelsavondonderwijs, dat niet volgens een van te voren vastgesteld schema zich heeft ontwikkeld, maar als 't ware in 't wild is opgegroeid en daardoor talloze variaties vertoont al naar de economische gesteldheid van de streek waar het wortel schoot. Er zijn cursussen van 3, 4 en 5 jaar (de enkele van minder jaren, een negental, en van onbepaalde duur, een tien-tal, daargelaten), de cursusjaren kunnen 6, 7, 8, 9, 10 maanden²⁾ tellen, hoewel de meeste scholen 8 of 10 mnd.-se cursussen hebben — resp. 44 en 50 van de 130. Ook de leerplannen der ver-

¹⁾ J. C. Holtzappel — Het Handelsavondonderwijs — in „Het Handels-
onderwijs in Nederland" — Deventer — 1930.

²⁾ Op pijnlijke wijze heeft zich voor enkele jaren het buiten de wet staan van dit
onderwijs gemanifesteerd in een ministerie le beschikking, waarbij uit bezuiniging
met één pennestreek de 12-maands-cursussen voor de subsidiëring in 10 maanden
werden veranderd, wat hier op neer kwam dat het personeel in de maanden Juli—
Augustus geen salaris ontvangt. Iets wat tot dusver enkel bij toneelspelers is vertoond.

schillende scholen tonen een grote verscheidenheid. Aan alle scholen wordt onderwijs gegeven in: Nederlands en Ned. handelscorrespondentie, boekhouden en handelsrekenen. Verder geven 111 scholen Duits, 105 Engels en 60 Frans. Aan 95 scholen vinden wij handelskennis, aan 81 aardrijkskunde, aan 86 handelsrecht, aan 66 scholen stenografie, aan 63 machine-schrijven als leervak vermeld, waarnaast aan diverse scholen nog verschillende andere vakken onderwezen worden.

Bij dit alles komt dan nog dat niet alle scholen hetzelfde systeem volgen bij de keuze der vakken door de leerlingen. Er zijn scholen die 5 jaar lang de leerlingen verplichten — behoudens sporadische uitzonderingen — alle in de verschillende klassen onderwezen vakken te volgen. Andere — een type waarvoor enige jaren geleden Dr. S. Elzinga, toen inspecteur van het Handelsonderwijs, ijverde en dat op zijn instigatie o.a. te Zaandam is ingevoerd — hebben een 3-jarige cursus met verplichting om alle vakken te volgen en daarop een 2-jarige cursus, waarin de I.I. of één of meer der moderne talen of handelswetenschappen volgen, waarnaast dan Nederlands en soms ook handelskennis verplicht is. Weer andere staan van de aanvang af een grote vrijheid toe in de keuze der vakken, sommige, zo o.a. de scholen van de Vereniging Handelonderwijs te Amsterdam, hebben vrijwel uitsluitend cursussen voor één vak, die dan opleiden voor de praktijk-examens (Mercurius-, Vereniging van Leraren, L.I.T.E.H.). Nog andere scholen hebben na de 5-jaren nog speciale cursussen voor de praktijk-diploma's.

Het is duidelijk dat het moeilijk was al deze soorten van Handelsavond-onderwijs onder een dak te brengen. Het principe waarvan men bij de nu onlangs aangenomen wettelijke regeling oorspronkelijk is uitgegaan, is, dat dit onderwijs slechts onder het middelbaar onderwijs kon gerangschikt worden als althans enige vakken voor alle I.I. verplicht werden gesteld. Op deze wijze alleen zal dit onderwijs zich onderscheiden van allerlei cursussen die zich speciaal belasten met de opleiding van kantoor-bedienden voor één vak en zullen de handelsavondcursussen het karakter van scholen dragen. In eerste instantie stelde de Minister dan ook als eis dat aan handelsavondscholen onderwijs zou worden gegeven in:

- a. de handelswetenschappen, daaronder begrepen het handelsrecht;
- b. de Nederlandse taal en handelscorrespondentie;
- c. de Franse taal " ";
- d. de Engelse taal " ";
- e. de Hoogduitse taal " ";

Er zou bovendien onderwijs kunnen worden gegeven in: bedrijfs-huishoudkunde, staathuishoudkunde, aardrijkskunde, geschiedenis, staats-inrichting, stenografie, schrijven en machine-schrijven.

Tegen het verplicht stellen van vijf vakken gedurende de hele cursus

rees van verschillende zijden verzet, dat weerklank vond in het Voorlopig Verslag van de Tweede Kamer en tot gevolg had dat de Minister in zijn gewijzigd ontwerp de bepaling inlaste dat een leerling niet verplicht kan worden meer dan drie der onder a—e genoemde vakken te volgen. Doch hiermee had hij niet alle tegenstanders bevredigd; in 't bijzonder de Vereniging Handelsonderwijs te Amsterdam, die cursussen organiseert welke door $\pm$ 3000 l.l. worden bezocht achtte zich in haar bestaan bedreigd; haar belangen werden door verschillende Kamerleden bepleit, die een amendement indienden om het aantal verplichte vakken tot één te reduceren. Tenslotte is een compromis tot stand gekomen, dat bepaalt dat het gemeentebestuur of het bestuur ener schoolvereniging aan leerlingen kan toestaan slechts één vak te volgen. De bedoeling is het op deze wijze mogelijk te maken dat II. voor het handelsavondonderwijs, die op een dagschool voldoende voorbereidend onderwijs hebben ontvangen (U.L.O., Handelsdagschool, H.B.S.—m. 3-j. cursus) aan handelsavondscholen zich bekwamen voor practijk-examens of voor schoolexamens in een bepaald vak.

De avondscholen zullen verder een 3-, 4- of 5-jarige cursus kunnen hebben; omtrent de duur van de jaar-cursus is echter niets bepaald. De leraren moeten — uitgezonderd de bij overgangsbepalingen daarvan vrijgestelden — in het bezit zijn van een middelbare acte voor de vakken waarin zij onderwijs geven.

Ondanks het feit dat deze regeling voor enige handelsavondscholen moeilijkheden zal meebrengen en verschillende hun inrichting meer of minder belangrijk zullen moeten wijzigen, mag ze toch voor het handelsavondonderwijs als geheel een flinke stap vooruit genoemd worden, doordat

- 1e. dit onderwijs thans wettelijk als middelbaar onderwijs is erkend,
- 2e. er althans enige orde is gekomen in de haast chaotische veelvormigheid van dit onderwijs.

Wat het sub 1 opgemerkte betreft, is het opvallend dat er thans enkel sprake is van Middelbaar Handelsavondonderwijs, terwijl in de Leidraad 1928 voor de bezoldiging van de leerkrachten bij het Handelsonderwijs onderscheid wordt gemaakt in middelbare en lagere handelsavondscholen en slechts middelbaar worden geacht die scholen, waaraan het onderwijs ten minste 5 jaar van tenminste 8 mnd. omvat en moderne talen tot het onderwijsprogramma behoren of waaraan het onderwijs voortbouwt op middelbaar of daarmee gelijk te stellen onderwijs. Alleen aan deze scholen wordt volgens genoemde Leidraad een middelbare bevoegdheid geëist. Hoewel het in bepaalde gevallen voor de eerste klassen misschien de voorkeur zou verdienen aan leerkrachten van het L.O. het onderwijs op te dragen, mag als geheel genomen het zeer in 't belang van het avondonderwijs worden geacht, dat daarvoor thans uitsluitend middelbare

bevoegdheid wordt geëist. De leerlingen, die toch al in zoveel opzichten bij die der dagscholen achterstaan, hebben het recht althans wat de bekwaamheid der leerkrachten betreft met deze op één lijn gesteld te worden.

Ook het begin van uniformiteit dat de wet, zij het in zeer bescheiden vorm brengt, kan het avondonderwijs slechts ten goede komen. Zonder twijfel moet bij dit onderwijs veel meer dan bij het dagonderwijs rekening worden gehouden met de eisen van de praktijk die niet overal dezelfde zijn. Er dient dus een grotere vrijheid van inrichting gelaten te worden, dan aan het dagonderwijs. Maar de regelloosheid die er tot nog toe heerste, heeft toch wel grote bezwaren. Daardoor toch zijn diploma's van handelsavondscholen zulke geheel verschillende grootheden, dat men er slechts een zeer betrekkelijke waarde aan kan toekennen en ze enkel voor de streek of stad waar de scholen gevestigd zijn, betekenis hebben. Het is dus voor de leerlingen nodig een praktijk-diploma naast hun schoolgetuigschrift te halen. Het lijkt mij thans mogelijk op den duur tot een regeling van het handelsavondonderwijs te komen, waardoor de eind-diploma's een uniformer waarde zullen kunnen krijgen en daardoor in wijder kring erkenning zullen vinden.

Het is een maatschappelijk belang van grote betekenis dat aan het handelsavondonderwijs grote zorg wordt besteed. Een handeldrijvend volk als het onze heeft behoefte aan een goed onderlegd, goed ontwikkeld handelspersoneel. Een belangrijk deel daarvan, in 't bijzonder de leidinggevende functionarissen, krijgt op de diverse typen van scholen voor middelbaar dagonderwijs een grondige voorbereiding voor hun taak. Maar voor een succesvolle ontwikkeling van ons economisch leven is, vooral in deze tijd, nodig een behoorlijk ontwikkeld personeel in de lagere rangen. Daarvoor zorgt in 't algemeen het handelsavondonderwijs — al zijn mij verschillende gevallen bekend van mensen die via dit onderwijs een zeer verantwoordelijke positie hebben weten te verwerven.

Maar ook tegenover de jonge mensen die het avondonderwijs volgen, als zodanig is men verplicht dit goed in te richten, zodat het de beste resultaten kan opleveren. Want de energie, die er vereist wordt om avond aan avond na een dikwijls vermoeiende arbeidsdag de school te bezoeken, jaar in jaar uit, moge men toch vooral niet onderschatten. Wie als schrijver dezes een kleine twintig jaar avond aan avond deze jonge mensen heeft zien komen, soms een half uur en meer ver fietsend, met nauwelijks voldoende tijd na de kantoortijd om vlug wat te eten, die heeft voor hun prestaties diep respect. Ik ken er die jaar na jaar weer komen, niet rustend voor zij alle praktijk-diploma's hebben behaald. Hoeveel van de spaarzaam overgeschoten „vrije tijd” nog aan huiswerk moet worden besteed laat zich wel raden.

Het is een verheugend verschijnsel, dat het handelsavondonderwijs ook

in de kringen van de handel steeds groter waardering vindt. Deze uit zich deels in de subsidiën die verschillende Kamers van Koophandel — 23 in totaal — aan handelsavondscholen in hun ressort geven, deels in de aanwijzing van gecommiteerden voor de eindexamens van vele scholen. Ook uit de medewerking die talloze chefs van zaken verlenen, door te zorgen dat de jongelui die een avondschool bezoeken, tijdig hun kantoor kunnen verlaten. Helaas zijn er nog te veel die met het avondonderwijs geen rekening houden. Indien dit opstel er toe zou medewerken dat enigen hunner het goede voorbeeld van hun eerstgenoemde kollega's volgen, dan is het in dit opzicht althans niet tevergeefs geschreven.

Feiten en Pogingen

DE „OVERGANG” IN DE JEUGD-VERENIGING.

Dat leiders van zeer verschillende jeugd-organisaties veelal met dezelfde problemen worstelen, blijkt wel duidelijk uit het feit dat er tegelijkertijd en onafhankelijk van elkaar onlangs in drie leidersbladen ¹⁾ artikelen voorkwamen over het vraagstuk van de overgang van 16, 17 jarige jongeren binnen de jeugdverenigingen zelf.

Overal heeft men gekonstateerd, dat juist op deze leeftijd, waarop in de meeste organisaties een overgang plaats vindt naar een andere groep, het verloop het sterkst is. Natuurlijk hangt dit verschijnsel samen met het feit, dat vooral de jongens juist dan in de moeilijkste jaren zijn. Maar alle genoemde schrijvers zijn er zich van bewust, dat door de leiding veel kan worden gedaan om het verloop te verkleinen. En — begrijpelijk genoeg — men komt tot meer dan één gelijklopende conclusie.

Zo worden er genoemd: de noodzakelijkheid van het bekend maken van het ouderen-werk bij de jongeren die de overgang naderen; kontakt tussen de oudste „jongere leden” en de jongste „ouderen”; zorgen dat de jongeren weten dat hun nog veel aantrekkelijks en nieuws

wacht na de overgang.

Maar van groter belang nog dan deze opmerkingen zijn die in de beide laatstgenoemde tijdschriften over:

1e. de noodzakelijkheid van het geven van zelfstandigheid. In het „Leidersorgaan” wordt b.v. op gewezen van hoeveel belang het is de oudere jongens mee te laten „besturen”; hen zelf clubbestuurders te laten zijn. De volwassen leider blijft de beziezelende motor, maar... op de achtergrond.

In „Dux” wordt eraan herinnerd, hoe de jongen van die leeftijd een „instinctief en hevig verzet tegen alle voogdij” heeft, en daardoor de neiging heeft om zich van de verenigingshand te ontdoen, zodra deze als vrijheidsbeperking wordt gevoeld.

„Waar dan ook als onprettige erfenis van het verleden nog iets is blijven hangen van dit „club geven” en „benaderen” door een volwassen leider, moet het wel moeilijk zijn de jongens op den duur vast te houden.”

2e. Als uiterst noodzakelijk wordt verder genoemd: gevarieerde werkzaamheid. De onverschilligheid die de meeste jongens kenmerkt op deze leeftijd moet doorbroken worden; hun aktiviteit moet geprikkeld worden. „Ontwikkeling” bieden op de voor de jongeren passieve manier, is volstrekt onjuist. De jongere moet zelf kunnen doen, en wel datgene wat past bij

¹⁾ De kern (Arbeiders Jeugd Centrale) Jan. '37. Dux (R.K. Ind. en H. Ind.) Febr. Mrt. '37. Leidersorgaan (Ned. Jongelings Verbond) Febr. '37.

individuele ontwikkeling en aanleg. Daarom is grote gevarieerdheid noodzakelijk. In „Dux” wordt juist voor deze individuele aanpassing gewezen op het prachtige hulpmiddel dat de liefhebberij biedt (event-insigne-werk). „Geen jongen loopt weg uit een vriendengroep, waarin hij persoonlijk tot gelding kan komen.”

3e. Van zeer grote betekenis is het bovendien, dat het gemeenschapsleven van de jongeren interessant is. Het moet veel meer inhoud en diepgang hebben dan voor de kleineren, die het dikwels al heerlijk genoeg vinden als ze met „een stel” bij elkaar zijn. Het gemeenschapsleven moet a.h.w. mee groeien met de jongeren.

4e. Tenslotte wordt er op gewezen, hoe veelal de ideaalvorming veel te weinig individueel is aangepast. De jongere neemt op deze leeftijd ideële waarden langs affectieve weg in zich op. En dit geschiedt individueel zeer verschillend. „Foot is de methode waarbij men datgene, wat de abstracte eind-formulering is van een beschouwing vol diepe wijsheid, zo maar als beginpunt aan een jongen voorlegt, terwijl de resonantie-bodem voor het ideaal in deze abstracte vorm nog ontbreekt.” Prediking is goed, mits er ook beleefd wordt.

Bij het lezen van de aangehaalde artikelen kwam de gedachte bij ons op, dat gemeenschappelijke jeugdleidersconferenties wel sterk zouden kunnen bijdragen tot verheldering en oplossing van deze en dergelijke vraagstukken.

INTERNATIONAAL CONGRES KATH. JONGE VROUWEN.

Van 30 Maart tot 2 April is te Brussel een internationaal congres gehouden door de Section des jeunes des ligues féminines catholiques. Op het programma kwamen o.a. inleidingen voor over: de intellectuele zending van het jonge meisje in de moderne wereld; de apostolische en opbouwende zending van het jonge meisje; opbouw en apostolaat in de stad, in het beroep, in het gezin;

verantwoordelijkheden voor de wereld van de vrouwelijke katholieke jeugd.

De Hollandse Vereniging „De Graal” heeft als haar deel in het programma enkele religieuze dansen uitgevoerd.

VROUWENARBEID.

In „De Jonge Nederlander”, het maandblad van de Fed. van chr.-historische jongerengroepen, heeft men in het Februari-nummer een aanvang gemaakt met een serie artikelen over Vrouwenarbeid. Het ligt in de bedoeling de arbeid te bespreken die vroeger en nu door vrouwen in verenigingsverband, en wel in christelijke verenigingen, is verricht.

VRIENDSCHAPSFEST VAN DE RODE VALKEN.

Met Pasen heeft te Amsterdam voor het eerst een landelijk feest van de Rode Valken (A.J.C.) plaats gehad. Ongeveer 5000 jongens en meisjes tussen 12 en 16 jaar namen er aan deel. Eerste Paasdag werd het Nederlands spel „Wij bouwen een staat” gespeeld, dat bedoelde een vorm van samenwerking tussen alle Rode Valken te zijn.

Tweede Paasdag werd „De Grote Reis” opgevoerd in het Ajax-Stadion. Dit leke-spel, geschreven door Meia Kaas-Albarda, heeft betrekking op de vier jaren van de Rode Valken „ontdekkingsreis”.

OVEREENSTEMMING IN DE PADVINDERSWERELD.

Zoals bekend is, bestonden er sinds een drietal jaren niet één, maar twee padvinderverenigingen in Nederland. De P.V.N. werd geformeerd, ten gevolge van een verschil van opvatting betreffende de padvindersbelofte.

Onlangs bereikten beide organisaties (P.V.N. en N.P.V.) een overeenstemming. Er is besloten tot aaneenschluiting voor een proeftijd van drie jaren. Gedurende die tijd behoudt de P.V.N. haar eigen inwendige formatie. In de P.V.N. kunnen zij die bezwaar hebben tegen de volledige belofte zoals die in de N.P.V. wordt afgelegd (trouw aan God en Vaderland),

gedurende de proeftijd de verkorte belofte afleggen.

De samenwerking tussen beide organisaties zal reeds bij de a. s. Wereld-Jamboree tot uitdrukking komen.

ONTVANGEN BOEKEN, BROCHURES ENZ.

V. C. J. B., Leidersboek, uitgave V.C.J.C. Nw. Gracht 27, Utrecht. Prijs / 1.20.

Het boekje bevat hoofdstukken over geschiedenis en wezen van het vrijz. christendom; over de jeugdbeweging in het algemeen en de V.C.J.B. in het bijzonder; over speciale werkzaamheden en tenslotte een hoofdstuk „inlichtingen”, waarin goede voorleesboeken, toneelstukjes, wijdingsliteratuur enz. enz. worden genoemd.

Vrijheid van Geest, door Prof. R. Casimir. Uitg. V.C.J.C. Nw. Gracht 27, Utrecht. Prijs / 0.10

Een brochure, uitgegeven in denzelfden tijd, waarin de getuigenisavonden voor geestelijke vrijheid werden gehouden; en dan ook bedoeld in het geheel van de actie voor geestelijke vrijheid van de vrijz. chr. jeugdbeweging. W. K.-H.

HET VACANTIE-KINDERFEEST.

De Commissie voor het Vacantie-Kinderfeest te Amsterdam is samengesteld uit de afgevaardigden van de Afd. A'dam v. d. Bond van Ned. Ond., van de Amsterdamse Gymn. Ond. Ver., van de afdelingen A'dam van de Ver. en de Unie van Chr. Onderw. en van het Katholiek Onderw. Gezelschap.

Deze commissie zendt, behalve op een bepaalde dag enige duizenden kinderen, die een zomerse vakantie-dag gaan genieten, regelmatig, iedere drie dagen, van Mei tot October groepen van 60 a 70 kinderen van openbare en bijzondere scholen, naar de Vacantie-Kinderhuizen te Nunspeet, Renkum en Valkeveen. Sinds het voorjaar van 1925 zijn op deze wijze meer dan 60.000 kinderen voor 3 dagen uitgezonden. Al deze kinderen verbleven in de huizen in klasse-verband, ze waren dus onder geleide van de betrokken leerkracht en een onderwijzeres. Zieke kinderen, of zij, die op een of andere wijze gevaar voor besmetting zouden kunnen opleveren, worden niet toegelaten. De groepen komen Maandag- en Donderdagmorgen en vertrekken op Woensdag- en Zaterdagavond. In 1937 zal er nog ruimere gelegenheid zijn, klassen „voor eigen rekening” te herbergen. Ook klassen van Ulo-scholen of van scholen voor V.G.L.O. zouden kunnen deelnemen. De prijs is voor drie dagen / 4.50 per kind en per geleider. Daarbij komt dan natuurlijk de reis. De indeling, de uitzending, de reis, de afrekening, enz. slechts via de Commissie.

Die in 1937 zijn klas een groot en onvergetelijk geluk wil schenken, overlegge nu reeds met de Comm. te Amsterdam en ga, zo nodig, sparen.

De Commissie is tot alle uitvoerige inlichtingen bereid. Haar adres is: Vacantie-Kinderfeest-Comm.- Bond van Ned. Onderw., Heerengracht 56, Amsterdam.

Boekaankondiging

Konrad Heiden: Hitler, de biografie van een diktator. Uit het Duits. Uitgeverij „Contact”, Amsterdam. Prijs f 3.90, f 2.90.
Rudolf Olden. Hitler. Querido-Verlag, Amsterdam 1936. Prijs 13.90, f 2.90.

Hoewel Hitler een figuur is, die zijn plaats krijgt in de wereldgeschiedenis en dus uiteraard velen aantrekt als onderwerp ener bespreking, behoeft het geen betoog, dat een volstrekt objectieve behandeling nog van niemand is te verwachten. Het merendeel der geschriften

over hem zijn door hevige antipathie of mateloze sympathie ingegeven. Bovendien is er te weinig documentair vastgelegd van zijn levensloop en nog minder van zijn innerlijke groei om nu reeds een juist beeld van hem te kunnen ontwerpen, terwijl de toekomst waarschijnlijk nog heel wat verrassingen betreffende zijn verdere levensloop in petto heeft.

Het is echter ook waar, dat 't voor den toekomstigen historicus van groot belang kan zijn te weten, hoe de tijdgenoten hem zagen en op zijn optreden reageerden. Grote waarde zal dan ongetwijfeld gehecht worden aan die schrijvers, welke duidelijk naar zo groot mogelijke objectiviteit gestreefd hebben. Voor zover ik 't durf beoordelen, behoort Heiden daartoe. Hij deelt mede, dat zijn boek berust op 15 jaar studie, waaronder eigen ervaringen en waarbij gebruik is gemaakt van alle bereikbare bronnen, vaak geheime stukken en van getuigenissen van talrijke insiders.

Natuurlijk worden deze niet genoemd en zijn hun verklaringen dus niet te verifiëren.

„Ik kan alleen hopen” zegt de Schrijver „dat de met bewijzen gestaafde deelen van het boek voldoende vertrouwen zullen wekken om de andere, die noodgedrongen een nader bewijs moeten missen, geloofwaardig te maken.”

Hij karakteriseert voorts zichzelf en zijn standpunt in deze zin: „objectiviteit is geen neutraliteit. De „held” van dit boek is noch een übermensch noch een marionet, maar een zeer belangwekkend tijdgenoot. Hij heeft grootser menschenmassa's in beroering gebracht dan ooit iemand voor hem”.

Het doel van den Schrijver nu is te laten zien, waarin het raadselachtige van deze figuur is gelegen, welke eigenschappen en karaktertrekken hem kenmerken en hoe het is te verklaren, dat zulk een figuur op de duizelingwekkende hoogte is gestegen, welke hij thans inneemt.

Het werk is verdeeld in drie delen met

sprekende titels. Het eerste luidt „als mensch ongeschikt”, loopt tot het eind van de wereldoorlog en eindigt: „In het lazaret van Pasewalk is een half blind, overspannen mens door de ontzaglijke gebeurtenis de kluts kwijt geraakt”. Het tweede deel heet „de vlucht in de legende”; omvat de historie tot Hitler kanselier is geworden en het eind-resumé ervan luidt: „De onbegrepen kameraad uit het mannenasyl en uit de loopgraven is er schitterend bovenop gekomen. Zoover kwam geen der anderen. Zoover wilde er ook geen komen. Uit angst voor de menschen vluchtte hij naar het volk; een beklagenswaardig mensch werd een heroische legende.

Vier weken later verlichten de door Goebbels geprofeteerde vlammen van de rijksdagkoepel een duister beeld: Hitler over Duitschland”.

Het derde deel annonceert „een ondoordringelijke figuur” en sluit met de ontzettende slachting op 30 Juni 1934.

In het eerste deel wordt zijn ontwikkelingsgang geschetst als kind en jongeling, die zeer tragisch wordt genoemd. Een slecht leerling op school, die geen zin heeft in de voor hem bestemde toekomst van kleine ambtenaar, zich verbeeldt dat hij kunstschilder wil worden of eigenlijk architect, doch voor geregelde studie en oefening geen aanleg heeft en zodoende geen enkel diploma verwerft, terwijl een liefhebbende moeder zo goed als geen leiding weet te geven, na de dood des vaders in 1903. De moeder sterft in 1908 en dan ziet het beeld er aldus uit: „Adolf Hitler, een verwenste jongen van negentien jaar, die niets heeft geleerd en niets kan, staat voor het niets”.

Drie jaren ruim van de bitterste armoede en wanhopig worstelen volgen in het mannenasyl te Weenen. Hij moet er van alles aanpakken om zijn kostje op te halen, vaak op de hongergrens. In deze omgeving van uitsluitend gedeclasseerden, verlopen intellectuelen, doet hij ervaringen en indrukken op, die hem tot antisemit maken, tot een vijand der

Socialisten, wier organisatie-kracht hij niettemin bewoondert en verzamelt er een chaotische en fel anti-sociaal gekleurde kennis van toestanden en politieke strevingen. Er groeit in hem een vast begeren om, hoe dan ook, er boven op te komen, rekenend op onverwachte gebeurlijkheden. Terzelfder tijd wordt hij echter voortdurend gekweld door een overmatig minderwaardigheids-gevoel.

In het voorjaar van 1912, ruim 23 jaar oud, verlaat hij Weenen voor Munchen, voor het door hem zo begeerde Duitsland. Als technisch tekenaar en met het vervaardigen van aquarellen slaat hij zich zo wat door het leven, zonder enig perspectief. De wereldoorlog wordt voor hem de zo vurig gehoopte verlossing.

Hij neemt dienst als vrijwilliger, blijkt een correct soldaat, die echter nooit promotie maakt. Zijn dienst vervult hij nauwgezet, valt door niets bijzonder op dan dat hij zich bij niemand aansluit en zich door geen bepaald aangenaam karakter onderscheidt.

Wel erlangt hij het ijzeren kruis 1e Kl., doch niemand weet precies waarom en waardoor. Hij wordt een keer gewond, waarvan hij, hersteld, naar 't front terugkeert en 't eind van de oorlog vindt hem, half blind, in het lazaret, volkomen verbijsterd door de hevig teleurstellende loop der dingen.

De Schrijver stelt in de inleiding van het tweede deel zeer scherp het probleem: „hoe komt het, dat de mensch, die vandaag vrijwel de beroemdste man op de wereld is, tot zijn dertigste jaar zelfs niet het kleinste succes heeft behaald? Waarom bleef deze menschenbeheerscher in het burgerlijke leven bedelaar en in de oorlog een onbeduidend soldaat?“

Dit tweede deel is een doorlopend goed gedocumenteerde poging om de oplossing van dit probleem te geven. Een geweldig groot aandeel wordt ter verklaring toegekend aan de toenemende angst voor bestaansonzekerheid bij de overtalrijke middenstand en de klasse der intellectuelen, de crisisgevolgen van de oorlog,

angstwekkend verscherpt door de onoverkomelijke lasten, Duitschland opgelegd bij het vredesverdrag en aan het gemis van bestuurskracht der Sociaal-democratie in Duitschland, die te snel en gans onvoorbereid tot de macht was geklommen. Daarnaast wordt beschreven hoe de eigenschappen en instinctieve talenten bij Hitler zich ontwikkelen, die enerzijds hem als een geschikt werktuig deden zien in de ogen van allen, die hevig gekant waren tegen de rode arbeidersbeweging en anderzijds, volkomen onvoorzien, hem een magische invloed deden krijgen op de ontelbare scharen der vertwijfelenden en op de duizenden en duizenden, wier bestiale instincten een werkingsveld werd geopend. Hij wordt zich bewust diktator te willen zijn en rekent daarvoor alleen op de onbewuste massa.

Het derde deel zou in de historie kunnen heten het begin van het noodlot van het diktatorschap, hoe het onweerstaanbaar voerde tot de afschuwelijke 30e Juni.

Als alles juist is, wat er in wordt verhaald, en men kan zich niet ontrukken aan de indruk van absolute waarheid, dan is die 30 Juni de vertienvoudigde Bartholomeus-nacht.

Hitler zelf, opgeschrikt door de verschrikkelijke conse-quenties van zijn eigen bevelen, blijkt onmachtig om tijdig het krankzinnige moorden te doen staken en....

2 Juli neemt Hitler de verantwoordelijkheid voor alle „rechtsplegingen“ op zich en „ministers die sidderen van ontzetting, onderteekenen de 3e Juli een wet, luidende: deze moorden zijn als staatsnoodweer rechtsgeldig“.

Hoe zwaar zal de historie eenmaal richten!

Men kan 't boek niet uitlezen zonder een gevoel van beklemmend afgrijzen: dat kan toch zo niet voortduren!

Onwillekeurig komt men tot vergelijking met alle andere diktaturen. Er is er geen, die niet tot moord en doodslag wordt geroept, maar ook geen,

die er niet door ten onder is gegaan.

Terwijl Heiden de aandacht concentreert op het zielkundig probleem, dat de persoon oplevert, in het licht der omstandigheden bezien, grijpt Olden dieper en met verder reikend doel. Hij gaat uitvoeriger na de psychologie der massa en de maatschappelijke factoren, die ter verklaring kunnen dienen van Hitler's hoogtevucht.

Twee aanhalingen tonen duidelijk aan, welke trekken in Hitler's beeld de meeste aandacht verdienen.

De eerste Weensche periode ging in doofheid voorbij. Van de twee elkander tegensprekende indrukken, die hij er zelf uit weergeeft, de hevig debatterende Hitler en degeen, die zich afzijdig houdt en in zich zelf broedend „over zijn ellendig leven nadenkt" is de tweede blijkbaar de meest juiste. Hij is een manisch-depressief type, „Ik geloof," zegt hij zelf, „dat mijn toenmalige omgeving mij voor een sonderling hield." (bl. 30).

Toen Hitler lid werd van de kleine duitse arbeiderspartij van zeer eenvoudige lieden, voelde hij zich zekerder dan bij betere standen. Juist daar, waar hij in zijn boek spreekt van die toetreding, klaagt hij over het gevoel van minderwaardigheid dat toenmaals hem in de omgeving van meer ontwikkelde beving. „Dat zogenoemde „intellect" ziet van geweldige hoogte op ieder neer, die niet door de verplichte scholen is heengetrokken en zich zo de nodige wetenschap heeft laten inpompen. Voor deze ontwikkelde geldt het ergste leeghoofd, als hij maar genoeg getuigschriften meesjouwt, meer dan de helderste jongen, wien deze kostbare papertjes ontbreken. Ik kon mij dus gemakkelijk voorstellen, hoe die wereld van ontwikkeling mij tegemoet zou treden."

Wie dit leest kan zich nog minder voorstellen, hoe Hitler zelfs enige invloed zou kunnen krijgen.

Daarvoor was nodig het samenvallen

van drie factoren, de zeldzaam demagogische talenten van Hitler, de zielkundige vatbaarheid der massa voor de inwerking daarvan en de nood der tijden.

„Tot wie moet de propaganda zich richten? Tot het wetenschappelijk intellect of tot de minder ontwikkelde massa? Zij moet zich nooit anders dan tot de massa richten." Sociaal-psychologisch kan ieder tot de massa behoren, onafhankelijk van zijn intellectueel peil. En waarin bestaat nu dat zich richten? „Wie in de politiek iets tot stand wil brengen bij die massa, moet rekening houden met haar zwakke zijden en haar bestialiteit, die bevredigd willen worden; zij kiest altijd de zijde van den sterke, wijl haar wezen is domheid en lafheid" (84). Niet redeneren, niet argumenteren, maar overbluffen, overdonderen en door opeenvolgende herhaling slagwoorden inhameren, ziedaar het systeem, waarin cynische leugens de hoofdrol spelen vermengd met scheef voorgestelde waarheden.

En hoe dat hielp!

„Het Nationaal-Socialisme is een functie van de duitse nood. Zijn vloed stijgt met de vloed der bankroeten, van de werkloosheid, van de honger. Wie het hoofd verliest in de ellende, die kiest Hitler. Dat klopt wel is waar niet met de heroische legende, doch het is niet anders. De chef van de rijkspersdienst, Dietrich schrijft zelf in zijn dagboek over propagandatochten: „Een ervaring hebben wij opgedaan; waar in Duitschland de economische en morele nood het hoogst gestegen is, waar hij het meest ondragelijk scheen, groeide het vertrouwen in den Leider het sterkst, greep het het gehele volk" (238.)

Dit alleen kan nog niet ten volle verklaren hoe de volksverdwazing zo ver kon komen, want 't is bijna niet te geloven, dat allen in Duitschland zo willoos aan de demagogie ten offer vielen. Er zijn groepen, die 't gevaar wel degelijk moeten gezien hebben, doch die door onderlinge naijver werden gekweld, het echt-oud-pruisische militarisme, belichaamd in de rijksweerd, de jonkers, de grootgrond-

bezitters, de zwaar-industrie, voor wie een nieuwe oorlog een steeds vloeiende bron van rijkdommen is, ieder geloofde Hitler met zijn onbegrensde invloed op de massa als werktuig te kunnen benutten om hem weer te laten vallen in 't niet, als het doel bereikt was. Daardoor stroomden hem steeds de geldmiddelen toen, zonder welke hij al lang verloren zou zijn. Men vergiste zich in zijn instinctieve geslepenheid.

Zo kon hij blijven stijgen en zonder tegenstand de terreur laten woeden en de verblinding neemt vormen aan, die ten eeuwigen dagen een raadsel zullen blijven.

Na de 30e Juni telegrafeert Hindenburg aan Hitler „Uit de mij verstrekte mededelingen bespeur ik, dat gij door uw vastbesloten ingrijpen en het dapper in de waagschaal stellen van uw eigen persoon alle pogingen van hoogverraad in de kiem verstikt hebt. Hiervoor zeg ik innig dank." De berichtgevers wisten beter. De Chef van de rijksweer, generaal Blomberg, de man, die nauwkeurig van alles op de hoogte was, verklaarde: „De Leider heeft zich als staatsman en als soldaat van een grootheid doen kennen, die bij de leden der regering en bij het gehele deutsche volk de geloofte van overgave en trouw in deze zware stonde in aller hart op nieuw heeft doen afleggen."

Een protestants bisschop, Coch, predikt „Ons volk en onze Kerk zijn door Gods genade en door het mannelijk optreden van onzen Leider uit een groot gevaar gered. Het is onze plicht openlijk in de Kerk God den Heer voor deze redding te danken wij willen allen achter den Leider staan en God smeken hem verder te behoeden en hem voor zijn grootse taak de kracht en welslagen te schenken!"

En het buitenland? Een der grote bladen, Duitsland het meest welwillend gezind, de Engelse Times schrijft over de nieuwe heerschers in Duitsland: „ze zijn een stank in de neusgaten der wereld geworden!" (bl. 328-329).

Uitvoerig gaat Olden de toestand na, zoals die zich verder heeft ontwikkeld.

Von Papen heeft in de beruchte Marburger rede van 1934 gezegd. „Eens moet de beweging tot een eind komen, eens moet er een vast sociaal gebouw ontstaan, in stand gehouden door een volkomen onafhankelijk rechtspraak en door een algemeen erkend staatsgezag. Met eeuwige dynamiek kan men niet bouwen".

Toen reeds droomden de Konservatieven, de Jonkers, dat men Hitler en het nationaal-socialisme spoedig als benut op zij kon schuiven. En nog geldt als de absolute rechtsbron de strijdkreet uit „Mein Kampf": „de overwinning van de sterke, de vernietiging of onvoorwaardelijke onderwerping van den zwakke."

Toch woelt het overal. Onderlinge vijandschap tussen alle rasgenoten, naijver tussen de belangengroepen.

„Hij heeft de macht verworven; doch kan hij ze gebruiken? Zijn groten bestrijden elkaar. Meermalen wordt de strijd in het openbaar gevoerd. Hoe gaat het in het verborgen toe der beraadslagingen, der partijbureaux, der ministerskamer? De Leider leidt niet." (319).

Verbluffend zijn de talrijke blijken van de angst des Leiders voor alle lagen des volks; er is geen gelegenheid, waar hij zich durft vertonen zonder een sterke, bijzondere lijfwacht. Ettelijke blijken van afkeer met het régime dringen door in de openbaarheid en zijn grootste tegenstander, de Kongsi der generaals van de rijksweer beidt zijn tijd.

En toch schijnt de omkeer nog lang niet nabij.

Niemand zijner belangzuchtige machtsconcurrenten vertrouwt den ander en het meest tragische in Duitslands noodlot schijnt wel dit, dat geen politieke beweging het nationaal-socialisme kan overwinnen, d.w.z. de massa winnen dan met de methoden en middelen van Hitler zelfden, die ze krachtens haar eigen principen en verleden nooit kan toepassen zells al wilde ze.

Ook Olden zoekt in zijn werk oprecht waarheid: ze is niet bemoedigend.

A. H. G.

„THEORIA" een reeks kleinere wijsgeerige geschriften onder redactie van Dr D. Bartling, Dr J. H. Carp, Dr T. Goedewaagen, Dr R. J. Kortmulder en Prof. Dr H. J. Pos.

Deze reeks opende deze dagen met:

„Theoria" nr 1:

PHILOSOPHISCHE PROPAEDEUSE, door Drs P. H. van der Gulden.

Prijs 75 cent; voor intekenaren 60 cent.

In voorbereiding is:

„Theoria" nr 2:

DE ZIN DER WETENSCHAP, door Prof. Dr H. J. Pos.

Behandeld wordt het aspect der wetenschap vanuit het leven en vervolgens de objectieve opvatting der wetenschap, hetzij als historisch proces, hetzij in de anthropologie. Gewezen wordt op de uiteenlopende symmetrie en de opvoeding ervan. Prijs 75 cent; voor intekenaren 60 cent.

„Theoria" nr 3:

DESCARTES' DISCOURS DE LA METHODE, Herdenkingsrede uitgesproken voor de Societas Spinozana, door Dr P. Sterkman.

In deze verhandeling wordt de betekenis van Descartes uiteengezet tegenover verleden en toekomst. Eenzijds is Descartes de ontdekker eener nieuwe methode tegenover de verouderde Scholastiek, anderzijds blijft hij bevangen in den ban van het rationalisme. Prijs 75 cent; voor intekenaren 60 cent.

„Theoria" nr 4:

REVOLUTIE EN SOUVEREINITEIT, door Dr J. H. Carp.

Het geschrift zal behandelen de revolutie als rechtsprobleem, waarbij wordt uitgetoond, dat het rechtspositivisme te kort schiet om dit probleem te begrijpen. De samenhang met een ander probleem, dat de soevereiniteit, hetwelk geen rechtsprobleem in den gebruikelijken zin is, wordt uiteengezet. Prijs 75 cent; voor intekenaren 60 cent.

Wist verschenen:

HET TOEZICHT OP DEN GULDEN door Mr B. W. Kranenburg. „Vragen-van-Nu" nr 25. Prijs 40 cent.

Het geschrift bedoelt een overzicht te geven van de directe en indirecte overheidscontrole op de waarde van de gulden, die zowel uitgebreider is dan men meestal denkt. Wat als nieuw wordt aangeprezen, is soms in sticht reeds aanwezig. (Toezicht op vreemde emissies, op het particuliere bankwezen, etc.).

Zo nodig wordt een vergelijking met het buitenland gemaakt. Met het oog op het grote belang, dat ieder Nederlander bij de waardering van zijn wettig betaalmiddel heeft, werden de nodige gegevens in voor ieder begrijpbare vorm verzameld. ~~Wanneer men~~ daardoor het volgen der persberichten vereenvoudigd. Het geschrift onthoudt zich van iedere geldpolitieke waardering.

„WAT ZULLEN DE JONGENS DAT DOL VINDEN!“ —,
 zo schreef het Clubbericht van de Mij tot Nut van 't Algemeen
 over de nieuwe lentespelletjes in Van Gorcum's Toneelfonds,
 van Mej. C. P. van Asperen van der Velde, n.l.:

Nr 48: LENTE KOMT (Spelers: wel 40 kinderen of meer
 van 6—12 jaar).

Nr 49: VOORJAARSWEITJE (Spelers: wel 40 kinderen of
 meer van 8—18 jaar).

Nr 50: KIKKERBALLADE (Spelers: wel 40 kinderen of
 meer van 6—12 jaar).

Eerder verschenen o.m.:

Nr 21: DE SNEEUWKLOKJES LUIDEN DE LENTE IN.
 Zangspelletje door G. Bos, (onbeperkt aantal spelers van
 7—12 jaar).

Van Gorcum's Toneelfonds telt thans 50 nummers. Prijs per nummer 30 cent.
 Ziezendings gratis, portokosten voor rekening van den aanvrager.

OUDE KAARTEN

NOORD-NEDERLAND in 1558. Her-uitgave van de Tramezinkaart van 1558,
 naar ontwerp van Strandus Leo, geteekend door Jacob van Deventer, gegraveerd door
 Jac. Bosius, en uitgegeven door Michael Tramezini te Rome, in 1558.

Op originele grootte in bruidruk gereproduceerd (39 x 49 c.M.), op Oudhollandsch
 papier Van Gelder met geschepten rand. Los / 1.90
 Op carton geplakt, gereed om op te hangen - 2.50
 Achter glas, in passende eiken lijst - 5.60

PETRUS KAERIUS' ZEER NAUWKEURIGE EN NIEUWE KAART VAN DE
 NEDERLANDEN in 1607 (Germaniae inferioris omnium accuratissima et nova
 descriptio auctore Petro Kaerio. Anno a nato Christo 1607).

Op originele grootte in bruidruk gerepr. (43 x 55 c.M.), op Oudhollandsch papier
 Van Gelder met geschepten rand. Los / 1.90
 Op carton geplakt, gereed om op te hangen - 2.60
 Achter glas, in passende eiken lijst - 5.60

Corn. PYNACKER's KAART VAN DRENTHE VAN 1834 op orig. grootte in bruid-
 druk gerepr. (39 x 49 c.M.), op Oudhollandsch papier Van Gelder met geschepten
 rand, opnieuw uitgegeven. Los / 1.90

Op carton geplakt, gereed om op te hangen - 2.60
 Achter glas, in passende eiken lijst - 5.60

SALLANT, TWENTE EN DRENTHE in 1666. Her-uitgave van de kaart „Ditio Trans-
 iulana“ van 1666, vervaardigd door Joannes Janssonius te Amsterdam.

Op originele grootte in bruidruk gereproduceerd (39 x 49 c.M.), op Oudhollandsch
 papier Van Gelder met geschepten rand. Los / 1.90
 Op carton geplakt, gereed om op te hangen - 2.60
 Achter glas, in passende eiken lijst - 5.60

J. VAN IAGEN's NIEUWE KAART VAN HET VRIJE LANDSCHAP DRENTHE
 VAN 1795.

Op orig. gr. in bruiddruk gerepr. (39 x 35 c.M.) op Oudhollandsch papier Van Gelder
 met geschepten rand. Los / 1.95
 Op carton geplakt, gereed om op te hangen - 1.95
 In passend lijstje, achter glas - 3.90

Verkrijgbaar bij de boekhandel en bij
 VAN GORCUM & COMP. N.V. - UITGEVERS - ASSEN

VOLKS ONTWIKKELING

710 3867

**MAANDBLAD UITGEGEVEN VOOR DE
MAATSCHAPPIJ TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN
ONDER REDACTIE VAN:**

Prof. Dr. PH. KOHNSTAMM, L. C. T. BIGOT, Prof. R. CASIMIR, A. H. GERHARD,
Prof. Dr. J. H. GUNNING Wz. Dr. Ph. J. IDENBURG, Dr. K. F. PROOST,
G. VAN VEEN, J. HOVENS GREVE, *Secretaris*

Jan Nieuwenhuysen
1784

VOLKSUNIVERSITEITSNUMMER

PER
JAAR
F 8.75

**VAN GORCUM & COMP. N.V.
UITGEVERS ===== ASSEN**

PER
NUMMER
F 0.75

INHOUD VAN AFLEVERING 8-9.

	Bladz.
De Volksuniversiteiten in hun ontwikkeling	225
Een paar feiten en cijfers over de Volksuniversiteiten in Nederland, door Dr. Philip J. Idenburg	226
De Volksuniversiteit van Amsterdam, door Mr. R. H. de Boer	232
De Arnhemse Volksuniversiteit, door Mr. H. L. Schade van Westrum-Maarsingh	238
De Volksuniversiteit te Enschede, door W. L. M. E. van Leeuwen	245
Volksuniversiteiten in Nederland en haar toekomst. (Volksuniversiteit 's-Gravenhage), door H. Ch. G. J. v. d. Mandere	250
De Volksuniversiteit te Groningen, door Mr. W. J. M. Weersma	256
Twintig jaar Volksuniversiteit te Rotterdam, door I. M. van Dugteren	260
De Utrechtsche Volksuniversiteit, door J. M. Bolke- stein-Kraft	265
Feiten en Pogingen	271

Verzchenen:

DE BESTEDING VAN DE VRIJE TIJD DOOR DE NEDERLANDSE ARBEIDERS

uitkomsten van een enquête onder 621 arbeiders
door

Dr. A. BLONK en Dr. J. P. KRUIJT
met medewerking van E. W. HOFSTEE
doctorandus soc. geogr.

Prijs f 1.50

NUITSUITGEVERIJ CENTRAAL STATION, AMSTERDAM

De Volksuniversiteiten in hun ontwikkeling.

Onze redactie heeft aan een aantal vooraanstaande figuren in de Volksuniversiteitsbeweging de volgende vragen gesteld:

1. Wat waren de verwachtingen bij de opzet van de Volksuniversiteit en in hoeverre zijn ze vervuld?
2. In hoeverre is in de loop der jaren de werkmethode Uwer Volksuniversiteit gewijzigd?
3. Wat verwacht Gij of zoudt Gij wenssen ten aanzien van de toekomstige ontwikkeling van het Volksuniversiteitswerk?

Naar aanleiding van deze vragen zijn verschillende artikelen geschreven, die de inhoud van dit nummer uitmaken.

Het verheugt ons dat wij aan deze artikelen een samenvatting kunnen laten voorafgaan van een publicatie van het Centraal Bureau voor de Statistiek welke een in cijfers uitgedrukt beeld geeft van de ontwikkeling der Nederlandse Volksuniversiteiten.

De combinatie van dit overzicht met de daarop volgende artikelen zal voor nu en later een waardevol gegeven zijn voor wie zich op de hoogte wil stellen van de stand van dit culturele werk in het jaar 1937 en van de geest die de leiders er van bezielt.

Een paar feiten en cijfers over de Volksuniversiteiten in Nederland

door Dr. PHILIP J. IDENBURG.

Het is een gunstige samenloop van omstandigheden, dat het Centraal Bureau voor de Statistiek, afd. Onderwijsstatistiek, te 's-Gravenhage juist in den tijd, waarin dit Volksuniversiteitsnummer werd voorbereid, een eerste statistische publicatie aan de Nederlandsche Volksuniversiteiten heeft gewijd.

Wij willen enkele gegevens uit deze publicatie samenvatten. Voor meer cijfers wordt de lezer verwezen naar Mededeeling no. 70 van genoemde afdeling, welke op aanvraag bij het Centraal Bureau voor de Statistiek gratis wordt toegezonden.

Ons land telt, blijkens de opgaven van het Bureau, ongeveer 27 volksuniversiteiten. Dat „ongeveer” zal sommigen lezers misschien wat vreemd aandoen. Het geval is n.l. dat het Bureau niet zeker weet of de lijst van 27, welke het geeft, volledig is. Mogelijk is er nog ergens een Volksuniversiteit, waarvan het bestaan aan de Haagsche instantie verborgen bleef. Andererzijds vinden wij onder de 27 genoemde instellingen er een paar, waarvan niet met stelligheid kan worden bepaald of ze nog in leven zijn dan wel of de dood reeds is ingetreden. Dit is het geval met 5 van de 9 Roomsch-Katholieke Volksuniversiteiten van welke ôf bekend is, dat zij geen cursussen of lezingen gaven in het „werk” jaar 1935/36 ôf moest worden medegedeeld, dat zij na herhaald appêl niets van zich lieten hooren.

De lezer weet nu meteen, dat er onder de genoemde 27 Volksuniversiteiten 9 Roomsch-Katholieke instellingen geacht worden te bestaan. De overige Volksuniversiteiten zijn niet aan een bepaalden confessioneelen grondslag gebonden.

De oudste Volksuniversiteit is de Amsterdamsche. Zij dateert nog juist van vóór den oorlog. Haar oprichtingsjaar is 1913. In de oorlogsjaren ontstonden: Groningen in 1914, de R.K. te Tilburg in 1915, Assen en Den Haag in 1916, Rotterdam en Utrecht in 1917, Arnhem en de R.K. te Deventer in 1918. In het jaar 1919 volgde Hilversum. Het jaar 1920 is in de geschiedenis van de Nederlandsche Volksuniversiteiten van bijzondere beteekenis. Er werden toen 7 Volksuniversiteiten geboren nl. Amersfoort, Bussum, Enschede, Haarlem, Hengelo (O.), de R.K. te Hilversum en de R.K. te Nijmegen. Daarmede was de ontwikkeling van deze instituten vrijwel voltooid. In 1924 kwam nog Alkmaar, in 1925 Almelo, in 1926 Eindhoven en dan is het uit tot in 1932 een neutrale volksuniversiteit in Nijmegen wordt gesticht. De oplettende lezer heeft intusschen vastgesteld, dat nog 5 Volksuniversiteiten aan deze opsomming, welke niet verder dan tot 22 klom, moeten ontbreken. Het zijn de R.K. te Arnhem, de R.K. te Haarlem, de R.K. te Heerlen, de R.K. te Rotterdam

en de R.K. te Venlo, waarvoor het Centraal Bureau voor de Statistiek geen oprichtingsjaren kon melden.

Wij zullen ons aanstonds verdiepen in de werkzaamheden van deze instellingen en de belangstelling, welke daarvoor bestaat. Vooraf echter nog een enkel woord omtrent de materiele bestaansmogelijkheid dezer instituten.

Slechts een deel der Volksuniversiteiten ontvangt Overheidssubsidiën. De provincie Noord-Holland steunt die te Alkmaar, Bussum en de neutrale te Haarlem, de provincie Groningen die te Groningen. Verder ontvangen de Volksuniversiteiten te Alkmaar, Bussum, Deventer (R.K.), Enschede, Groningen, de neutrale te Haarlem, Hengelo (O.), Tilburg (R.K.) en Utrecht steun van de gemeente. Dat is in den regel alleen de gemeente, waar zij gevestigd zijn, doch de Volksuniversiteiten te Alkmaar, Bussum en Utrecht genieten ook steun van naburige gemeenten.

Een paar Volksuniversiteiten ontvangen bijstand van andere lichamen. Zoo staat de Amersfoortsche in nauw verband met het Departement van de Maatschappij tot Nut van het Algemeen. Die te Eindhoven is een onderdeel van het Eindhovensche Departement dezer maatschappij.

Eindelijk zijn er dan de leden en de donateurs, meestal tevens de bezoekers van de cursussen en lezingen doch daarmede niet te verwarren, welke den Volksuniversiteiten haar bestaan stoffelijk mogelijk maken. Het zijn er in totaal ± 35.368 .

Op de vraag wat deze Volksuniversiteiten verrichten, antwoorden wij aan de hand van de mededeeling van het Centraal Bureau voor de Statistiek met de gegevens van het werkjaar 1935/1936. Er werden in dat jaar 483 cursussen gegeven, welke in totaal door 33.427 personen werden bezocht. Daarnaevens waren er 39 excursies met 1429 deelnemers. Tenslotte waren er 248 opzichzelf staande lezingen, voordrachten, voorstellingen, enz. met ± 67.797 deelnemers.

Voor de beoordeling van het werk der Volksuniversiteiten zijn de cursussen en hun deelnemers het belangrijkste. Letten wij daarop in 't bijzonder dan zien wij, dat de grootste Volksuniversiteit de Rotterdamsche is met haar filialen te Poortugaal, Gouda, Sliedrecht en Brielle, welke respectievelijk in 1919, 1920, 1923 en 1924 werden gesticht. Deze Volksuniversiteit gaf in 1935/1936 132 cursussen, welke door 12.524 deelnemers werden bezocht. Daarna volgt de Amsterdamsche Volksuniversiteit met 67 cursussen en 5310 deelnemers. De 's-Gravenhaagsche Volksuniversiteit had meer cursussen nl. 90 maar minder deelnemers nl. 4446.

Gelijk men ziet, vertoont het gemiddeld aantal deelnemers per cursus groote verschillen. Er zijn Volksuniversiteiten met een relatief uitgebreid programma doch een zwakke bezetting per cursus. Er zijn andere, welke hun programma beperkt houden doch nu ook op een flink bezoek per

curcus kunnen rekenen. Het is de moeilijke taak der besturen in dezen den juisten weg te vinden. Eenerzijds geldt, dat men de aandacht niet te veel moet verdeelen, anderzijds blijft het streven gericht op een zekere veelzijdigheid, welke door het woord „universiteit” wordt gesuggereerd.

In staatje 1 vindt de lezer een opgave van de aantallen cursussen en deelnemers en het gemiddelde cursusbezoek bij de Volksuniversiteiten, waarvoor deze gegevens door het Centraal Bureau voor de Statistiek kon worden vastgesteld.

Staat 1.

Volksuni- versiteit te	Aantal			Volksuni- versiteit te	Aantal		
	cur- sus- sen	deel- ne- mers	deeln. per cursus		cur- sus- sen	deel- ne- mers	deeln. per cursus
1	2	3	4	5	6	7	8
Albmaar	6	306	51,-	Haarlem, R.K.	—	—	—
Almelo	—	—	—	Heerlen, R.K.	—	—	—
Amersfoort	11	484	44,-	Hengelo (O.)	4	234	58,5
Amsterdam	67	5310	79,2	Hilversum	15	825	55,-
Arnhem	21	2785	132,6	Hilversum, R.K.	—	—	—
Arnhem, R.K.	2	35	17,5	Nijmegen	8	285	35,6
Assen	2	40	20,-	Nijmegen, R.K.	7	66	9,4
Bussum	14	919	65,6	Rotterdam	132	12524	94,8
Deventer, R.K.	6	221	36,8	Rotterdam, R.K.	—	—	—
Eindhoven	13	695	53,4	Tilburg, R.K.	10	867	86,7
Enschede	14	494	35,2	Utrecht	21	1312	62,4
's-Gravenhage	90	4446	49,4	Venlo, R.K.	—	—	—
Groningen	11	375	34,-	Zwolle	7	295	42,1
Haarlem	22	809	41,3				

Bij de beoordeeling van dezen staat moet ermede worden gerekend, dat behalve de Rotterdamsche Volksuniversiteit ook die te Arnhem een filiaal heeft nl. de in 1925 gestichte afdeling te Dieren. De instelling te Bussum strekt haar arbeid ook over de gemeente Naarden uit.

Naast de cursussen zijn vooral in 's-Gravenhage en Amsterdam de excursies van beteekenis.

Tenslotte zijn er dan nog de opzichzelf staande lezingen, voordrachten, enz. Bij sommige Volksuniversiteiten nemen deze een relatief zeer groote, naar onze meening te groote, plaats in. In Almelo had men in het werkjaar 1935/1936 in 't geheel geen cursussen, wel 13 afzonderlijke lezingen enz., in Assen slechts 2 cursussen en daartegenover 14 afzonderlijke lezingen. In Enschede schijnt de verhouding ook niet gezond: 14 cursussen, 32 afzonderlijke lezingen. Natuurlijk kunnen zulke opzichzelf staande gebeurtenissen ook tot de volksontwikkeling bijdragen. Toch schijnt het ons,

dat er voor het karakter van de Volksuniversiteit gevaar dreigt, wanneer niet de cursussen het hoofdbestanddeel van haar werk blijven uitmaken.

De Mededeeling van het Centraal Bureau voor de Statistiek, waaruit wij de voorafgaande gegevens hebben geput, geeft ons ook een blik in het karakter van de geboden leerstof en in de aantrekkingskracht, welke de verschillende onderdeelen van het programma op de bezoekers der Volksuniversiteiten uitoefenen.

Wij vermelden hieronder in Staat 2, het aantal cursussen naar de onderwerpen, het aantal bijeenkomsten per cursus en het aantal deelnemers per cursus.

S t a a t 2.

Onderwerpen	Aantal			Onderwerpen	Aantal		
	cur- sus- sen	bijeenk. per cursus	deeln. per cursus		cur- sus- sen	bijeenk. per cursus	deeln. per cursus
1	2	3	4	5	6	7	8
Geestelijke wetenschappen	31	5,7	85,9	Talen:			
Psychologie, opvoedkunde				Nederlandsch	3	10,7	13,-
en graphologie	48	4,2	113,3	Grieksch	2	12,-	3,-
Letterkunde	41	5,4	91,6	Latijn	8	14,8	10,8
Tooneel, dans- en film- kunst, muziek	40	5,5	135,-	Fransch	19	16,-	26,3
Schilder-, teeken-, beeld- houw- en bouwkunst	42	4,9	75,2	Engelsch	27	16,7	27,-
Toegepaste kunsten.				Duitsch	13	16,9	33,-
Kunststreizen				Spaansch	11	18,-	12,8
Alg. politieke en cultuur- gesch., folklore, soc. wetenschappen	43	4,2	50,2	Italiaansch	26	17,6	16,-
Populaire geneeskunde en hygiëne E.H.B.O.	18	7,1	66,9	Zweedsch	2	12,-	17,5
Scheikunde, natuurk. en warenkennis	15	6,-	56,4	Deensch	5	17,6	9,8
Afstammingsleer, erfelijk- heidsleer, biologie, an- thropologie, microscopie	41	5,-	113,8	Russisch	7	12,-	6,3
land- en volkenkunde, geologie)				Esperanto	4	19,-	20,-
Sterrekunde, seismografie	6	5,-	46,3				
Techniek, wis- en natuurk.	17	5,7	83,5	Andere onder- werpen:			
				Alg. ontwikkel.	2	40,-	42,-
				Gymnastiek	6	26,-	28,6
				Houtbewerking	3	10,-	24,-
				Schaken	3	8,7	156,6

De meeste cursussen werden gegeven in de talen. Daarna volgen die in psychologie, opvoedkunde en graphologie. Met elk ongeveer evenveel cursussen komen daarna de algemeene, politieke en cultuurgeschiedenis c.a.; schilder-, teeken-, beeldhouw- en bouwkunst c.a.; letterkunde; afstammings-, erfelijkheidsleer, biologie c.a. en toneel, dans-, filmkunst en muziek. Vervolgens valt de rubriek geestelijke wetenschappen te vermelden. De lezer zie verder den staat.

Overigens valt op te merken, dat de korte cursussen over 't algemeen een grooter en de langere een kleiner aantal deelnemers hebben, hetgeen begrijpelijk is. Een voorbeeld van het laatste vormen de taalcursussen, welke vele bijeenkomsten houden maar gemiddeld slechts een klein aantal deelnemers tellen.

Tenslotte geven wij in staat 3 het percentage van het totaal aantal deelnemers der cursussen, dat het onderwijs in de verschillende rubrieken volgde. De cijfers van dezen staat zijn gesplitst voor mannen en vrouwen. Over het geheel is het percentage vrouwen onder de deelnemers wat grooter dan dat der mannen. Het Volksuniversiteitspubliek bestaat, althans voorzoover het cursusbezoek betreft, voor 45,5% uit mannen en 54,5% uit vrouwen.

Staat 3.

Onderwerpen.	Deelnemers.		
	ml.	vr.	tot.
1	2	3	4
Geestelijke wetenschappen	7,5	5,3	6,1
Psychologie, opvoedkunde en graphologie	15,-	17,-	16,3
Letterkunde	7,4	13,5	11,2
Toneel, dans- en filmkunst; muziek	11,9	18,8	16,3
Schilder-, teeken-, beeldhouw- en bouwkunst; Toegepaste kunsten, kunststreken,	7,8	10,4	9,5
Alg., politieke en cultuurgeschiedenis, folklore, sociale weten- schappen	9,3	4,7	6,5
Populaire geneeskunde en hygiëne. E.H.B.O.	1,6	4,8	3,6
Scheikunde, natuurkunde en warenkennis	4,5	1,4	2,5
Afstammingsleer, erfelijkheidsleer, biologie, anthropologie,) microscopie, land- en volkenkunde, geologie	15,6	13,-	14,-
Sterrekunde, seismografie	1,5	0,5	0,8
Techniek, wis- en natuurkunde	7,1	1,-	3,2
Talen	7,-	8,-	7,6
Andere onderwerpen	3,8	1,6	2,4
Totaal	100	100	100

In dezen staat treft ons de groote belangstelling, welke er voor de rubrieken psychologie, opvoedkunde en graphologie en tooneel, dans- en filmkunst en muziek aan den dag treedt. Ook afstammingsleer, erfelijkheidsleer c.a. zijn zeer in trek. Daarna volgt letterkunde. Vervolgens komt de schilder-, teeken-, beeldhouw- en bouwkunst c.a. De lezer zie overigens den staat.

Voor de geestelijke wetenschappen, algemeene, politieke en cultuur-geschiedenis, scheikunde, natuurkunde en warenkennis, sterrekunde en seismografie, techniek en wis- en natuurkunde blijkt een voorkeur bij de mannelijke deelnemers. Voor de kunstvakken en de geneeskunde blijkt meer vrouwelijke belangstelling te bestaan. Bij de psychologie met opvoedkunde en graphologie en ook bij de talen zijn de verschillen niet zoo groot, al is hier een zekere preferentie bij de vrouwen vast te stellen. Ook bij de afstammingsleer, erfelijkheidsleer c.a. loopten de cijfers niet ver uiteen, hoewel hier wat meer mannen komen.

Het zal belangrijk zijn cijfers als deze later over een reeks van jaren te bezitten en aan de hand daarvan de wijzigingen in de belangstelling bij het publiek na te gaan.

De Volksuniversiteit van Amsterdam

door Mr. R. H. DE BOER.

Als door de Redactie gevraagd wordt naar de verwachtingen bij de opzet van de Volksuniversiteit, dan meen ik, dat daarmede bedoeld wordt te vertellen, wat de oprichters zich voorstelden te bereiken, toen zij tot de stichting van een Volksuniversiteit besloten, en met welke middelen.

„Het doel der V.U. is wetenschappelijke en algemeene ontwikkeling te bevorderen, onafhankelijk van staatkundige en godsdienstige richting". Zoo luidt art. 2 van de statuten, een artikel, dat sinds de oprichting in 1913 niet is gewijzigd. In het huishoudelijk reglement wordt dan nog gezegd, dat de toehoorders den leeftijd van 18 jaar moeten hebben bereikt.

Dus: beschavingsonderwijs aan volwassenen, dat is de taak die de V.U. op zich nam bij haar oprichting.

Wel bestonden er ook toen reeds een aantal vereenigingen, die elk op eigen terrein lezingen lieten houden, maar van eigenlijk onderwijs was daarbij geen sprake; meestal werd op iederen avond een ander onderwerp behandeld, zonder samenhang achter elkaar, telkens door een anderen spreker en men kon niet meer dan een vluchtigen indruk krijgen; ook miste men hierbij de mogelijkheid een keuze te doen naar zijn eigen belangstelling, trok het aangeboden niet aan, dan moest men deze lezing maar voorbij laten gaan en afwachten of men een volgend maal gelukkiger was. Daarbij kwam dan nog, dat vele dezer vereenigingen een bepaalde richting voorstonden, en dus ook bij de keuze van spreker en onderwerp deze richting wilden naar voren brengen, zoodat anders-denkenenden daar niet vonden wat hun geest kon voldoen.

De V.U. wilde iets geheel anders; zij wilde systematisch en veelzijdig onderwijs, en dit voor alle richtingen. Het ideaal zou zijn om ieder, die zijn kennis over welk onderwerp dan ook, zou willen uitbreiden, op de cursussen der V.U. hiervoor terecht zou kunnen komen.

Beschavingsonderwijs — en wel in den ruimsten zin, niet alleen verstandelijk, maar ook aesthetisch, moreel, sociaal en religieus. De V.U. zou dus heel wat meer „vakken" moeten doceeren, dan de officiële onderwijsinstellingen deden.

Deze formulering bepaalt meteen de grenzen, die de V.U. zich zelf stelde. Vakonderwijs, hoe noodig en nuttig ook, hoorde op de V.U. niet thuis, ook de uitbreiding van het lager onderwijs — niet minder nuttig — viel buiten haar arbeidskring; immers, ook dat kan met niet onder beschavingsonderwijs rekenen. Nog een beperking, die niet in haar doelstelling ligt opgesloten, maar die zij zich zelf oplegde was deze: zij wilde niet op het gebied treden, dat reeds door andere lichamen of personen was bezet, zij wilde niet concurreeren, wel gaarne samenwerken met andere Vereenigingen; zij zou alleen daar optreden waar de behoefte gebleken was.

Om de haar gestelde taak zoo goed mogelijk te vervullen moest een uitvoerig en veelzijdig programma worden opgesteld. Dit programma zou een groot aantal cursussen bevatten, niet alleen verschillend in de keuze van vakken, maar ook alle richtingen moesten zoo veel mogelijk vertegenwoordigd zijn. Het maken van propaganda voor een bepaalde richting was nadrukkelijk uitgesloten, maar natuurlijk zou de docent vrij zijn naar zijn overtuiging te spreken. Waar het onderwerp er aanleiding toe gaf, zou dan de volgende maal een docent van een andere richting over hetzelfde onderwerp worden uitgenoodigd.

Teneinde de grondigheid van het onderwijs te bevorderen werden de leervakken in een uitvoerig voorloopig programma in verschillende groepen ingedeeld; bij deze indeeling werd hoofdzakelijk gevolgd de regeling der faculteiten bij de gewone Universiteit. Ieder jaar kon men nu uit dit volledige programma een keuze doen en men wilde trachten om dan telkens het programma dat werd uitgevoerd zóó te maken, dat men over meerdere jaren een geheele groep van vakken uit dezelfde faculteit zou kunnen volgen, zoodat men na verloop van tijd dan ook in dit bepaalde onderdeel van wetenschap een behoorlijke dosis kennis kon verkrijgen. Teneinde het onderwijs nog te verdiepen zouden de veelomvattende vakken loopen over meerdere jaren, meestal over drie. Men kon dus volgen één vak, als hoofdvak, over meerdere jaren en daarnaast een vak uit dezelfde groep, als bijvak. — Een geheel nieuwe groep van vakken was de „Opvoeding tot kunstgenot", waarmee getracht werd de hoorders een juist begrip van de kunst bij te brengen, zoowel voor beeldende kunsten, als voor muziek en letterkunde. Hiermee wilde men het mogelijk maken de hoorders meer bewust te laten genieten van de kunst, waardoor dit genieten boven het eenvoudige amusement uit kon komen.

Het feit dat de V.U. cursussen geen enkel diploma geven en dat het volgen ervan geen enkel maatschappelijk voordeel met zich brengt — alleen de belangstelling in een onderwerp zou de cursisten er toe kunnen brengen zich op te geven — maakte het noodzakelijk, zich de medewerking van de allerbeste docenten te verzekeren. De docenten moesten niet alleen kundig zijn in hun vak, maar moesten ook goede sprekers zijn, die het publiek bij voortduring zouden kunnen boeien. Vooral voor de populairste cursussen was dit van groot belang; niet wetenschappelijk gevormd publiek blijft weg, als het zich verveelt; voor de meer wetenschappelijken kan nog wel eens de kennis van het onderwerp den doorslag geven boven een boeiende voordracht.

Natuurlijk moest het cursusgeld zoo laag mogelijk zijn; de V.U. behoefde geen winst te maken en met de ruime subsidies die de Volksuniversiteiten in de eerste jaren kregen van Staat, Provincie en Gemeente was het ook mogelijk om zeer lage toegangsgelden te heffen; aan geheel onbemiddelden

werd reductie of vrijen toegang gegeven en aan arbeiders, aangesloten bij vakverenigingen werd de gelegenheid gegeven om door bemiddeling van hun vakbond in gedeelten te betalen. Op deze wijze hoopte men tevens een nauwer contact met de vakverenigingen te krijgen.

In het kort zijn hiermee de plannen der Amsterdamsche V.U. bij haar oprichting geschetst. Uitsluitend voor de Amsterdamsche; want een V.U. is geen bij de wet of ander officieel besluit geregelde instelling, zij is een vereeniging, waarbij het Bestuur en de leden volledig vrijheid genieten. Wel is het doel dat alle V.U. zich stellen ongeveer gelijk, maar in de middelen om dit doel te verwezenlijken loopen de verschillende V.U. nogal uiteen, wat men dadelijk ziet, indien men de programma's der verschillende plaatsen raadpleegt. Zoo ziet men op de programma's der andere V.U. veelmaal concertreksen en tooneel voorstellingen aangekondigd en zelfs uitvoeringen door de leden zelf (orkestklasse, liefhebberij tooneel), Amsterdam heeft dit nooit gedaan, niet omdat men meent dat dit geen nuttig werk is, maar omdat zij van oordeel is, dat het geven van inzicht meer op haar weg ligt dan het laten uitvoeren, een taak die weer andere lichamen zich hebben gesteld. Alleen wanneer ter toelichting van het gesprokene het uitvoeren der werken noodzakelijk is, wordt van deze werkwijze afgeweken. — Zoo komt ook, zooals reeds is vermeld, het vakonderwijs op het programma van Amsterdam niet voor, cursussen als boekhouden en handelsonderwijs worden op haar programma niet gevonden. De leeftijds-grens is ook bij de verschillende V.U. niet gelijk; waar ook jongeren worden toegelaten zal vanzelf het programma met hun eischen en wenschen rekening moeten houden. Amsterdam heeft steeds eraan vastgehouden dat het V.U. onderwijs uitsluitend voor volwassenen zou zijn; jongeren moeten „leeren” en zijn aan het beschavingsonderwijs nog niet toe.

Indien we nu nagaan wat van deze plannen is verwezenlijkt, dan moeten we met voldoening erkennen dat in den loop der jaren de V.U. haar bestaansrecht heeft bewezen en dat door haar een leemte is aangevuld die op onderwijsgebied bestond. Duizenden hebben sedert haar oprichting van haar cursussen gebruik gemaakt en het feit, dat zij zich gedurende de verschillende crises, die ze doormaakte — eerst de oorlog van 1914, toen de malaise omstreeks 1922 en ten slotte de laatste crisis — toch heeft kunnen handhaven en niet aanmerkelijk is achteruitgegaan, bewijst wel dat met de oprichting een nuttig werk is verricht. Van de hooge idealen die ze zich toen stelde heeft ze echter wel wat moeten laten vallen.

Daar was dan in de eerste plaats de algemeenheid; om alle richtingen bij het werk te betrekken, bleek al gauw onmogelijk; katholieke en christelijke kringen hielden zich afzijdig bij de leiding; wel waren er sprekers van die richtingen, die voor de V.U. wilden optreden, maar de cursisten uit die kringen bleven schaarsch. Hetzelfde geldt voor de arbeiders en het is een

grootte teleurstelling geweest voor het bestuur, dat de deelname van de arbeidende bevolking van Amsterdam zoo gering is geweest en gebleven. Zoekt men naar de reden, dan ligt dat waarschijnlijk hieraan, dat deze in hun eigen kringen, vakbonden, Instituut voor Arbeiders ontwikkeling enz. reeds veel vinden, dat aan hun geestelijke behoeften tegemoet komt, zij het dan ook, dat hier de stof natuurlijk vanuit een bepaalde richting wordt bekeken en dat de behandelde onderwerpen meer beperkt zijn; een andere reden is er misschien te vinden in het feit, dat de cursussen der V.U. voor arbeiders toch nog vrij moeilijk zijn te volgen. Het aanhooren van een spreker en het zich eigen maken van het gehoorde eischen een routine die de arbeider vaak niet bezit.

Wat ook beneden de verwachting bleef is de lust van de deelnemers om zich nu eens *grondig* te laten voorlichten. Van het met zoo veel zorg en inzicht opgezette programma kon niet veel worden uitgevoerd. — Het aantal lessen voor een cursus, dat oorspronkelijk op minstens 15 was gesteld, werd al na eenige jaren teruggebracht op 10. Het bleek, dat het verloop op de laatste lessen zoo groot was, dat het uit praktische overwegingen niet wenschelijk was de lange cursussen te handhaven. — Ook van het volgen van meerdere, samenhangende cursussen of het deelnemen over meerdere jaren aan eenzelfde cursus kwam niet veel terecht. Dikwijls moest een tweede jaar worden afgezegd bij gebrek aan deelname, zoodat het goed opgezette, systematische plan niet kon doorgaan.

Dit is en blijft een van de moeilijkste punten van het V.U. werk en het publiek blijkt veel oppervlakkiger, dan de oprichters hadden gehoopt. De beste cursussen, met uitnemende docenten moeten dikwijls bij gebrek aan deelname worden afgelast, terwijl cursussen van veel minder gehalte uitstekend worden bezet. Het ideaal: het allerbeste te geven wordt nog altijd zoo veel mogelijk nagestreefd, maar als het publiek het beste niet wil en het mindere zoekt, moet de V.U. dan dit mindere laten vallen en alleen laten spreken over uitgezochte onderwerpen, door een uitgezochte spreker, voor een uitgezocht publiek? Niet alleen zou dit onmogelijk zijn uit finantieele overwegingen, maar ze zou daarmee ook niet beantwoorden aan haar doel, ze zou de massa niet bereiken en niet zijn een „Volks-Universiteit”; wil ze dit zijn, dan moet ze zeker wat af dalen tot de smaak van het publiek en om de grens te trekken tusschen datgene, dat kan worden toegelaten, en dan zoo, dat de hoorders uit het behandelde nog nut kunnen trekken, zij het dan niet het allerhoogste, — en datgene wat beneden het peil is, is een van de moeilijkste taken van het bestuur. Men zal nooit moeten ophouden om te trachten de smaak van het publiek op te voeren tot het hogere en een cursus die dit niet doet, zal zoo spoedig mogelijk van het programma moeten verdwijnen, hoezeer deze ook „trekt”.

Wat gehandhaafd is in de programma's is de veelzijdigheid. Er werd

begonnen bij de oprichting met $\pm$ 20 cursussen per jaar, thans bevat het programma 70 à 80 cursussen. Door het verkorten van de cursussen tot 10 lessen is de eerste serie vóór de Kerstvacantie afgelopen en was de mogelijkheid geschapen om tusschen Kerstmis en Paschen nog een aantal cursussen te geven; daar de belangstelling in de eerste maanden het grootst is, worden de lange cursussen vóór de Kerstvacantie gegeven, de kortere (meestal 6 lessen) na de Kerstvacantie. Hiervoor worden dan speciale onderwerpen uitgezocht, die in het kleinere aantal avonden voldoende kunnen worden besproken.

In den loop der jaren werden de taalcursussen ingevoerd; ofschoon het bestuur lang aarzelde of deze cursussen wel bij de V.U. thuis hoorden werd er toch ten slotte toe overgegaan, daar de behoefte was gebleken.

De „werkcurssussen“, waarbij dan de deelnemers meer actief meewerken dan bij de „luistercurssussen“ hadden bij de Amsterdamsche V.U. geen groot succes. De deelnemers zijn óf bang zich te uiten, óf praten te veel en vervelen de anderen, die toch liever naar een docent luisteren dan naar een medecursist. Een enkele, zeer tactvolle docent, wist van deze cursussen wel wat te maken, maar over het algemeen blijven de werkcurssussen uitzondering. Voor de taalcursussen geldt dit niet, daar het hier meer op schoolsch onderwijs aankomt, kan hier het werkcurssus-systeem worden gevolgd.

Aan het programma is in den loop van de jaren nog toegevoegd het maken van museum bezoeken en excursies, terwijl elk jaar een reis wordt gemaakt naar een land, waar onder leiding van een bekwaam docent de kunst ter plaatse kan worden bestudeerd, nadat deze eerst op een cursus is besproken.

Ter beantwoording rest thans nog de laatste door de Redactie gestelde vraag: verwachtingen en wenschen in de toekomstige ontwikkeling van het Volksuniversiteitswerk. Deze vraag is wel het moeilijkst te beantwoorden. We leven in een tijd van onzekerheid en verandering en voorstellingen zijn dan ook moeilijker dan ooit. Indien we b.v. zien hoe in Duitschland de Volksuniversiteiten zich hebben ontwikkeld — enorme opbloei na den oorlog, daarna teruggang en thans bijna niets meer dat op een V.U. lijkt — dan is het wel duidelijk, dat de politieke en sociale omstandigheden op het werk van grooten invloed zijn. In Nederland zijn de schommelingen veel minder, maar toch doen ook hier de economische omstandigheden zich gelden, al hebben we reeds kunnen constateeren dat de meeste V.U. de crisis hebben doorstaan. Een voornaam punt is de finantieele kant, vroeger, toen een ruime subsidie werd genoten van Gemeente en Provincie kon men eerder cursussen met een gering aantal deelnemers laten doorgaan; nu moet men meer zoeken naar cursussen die veel deelnemers trekken; komt er geen verandering dan zullen in de

toekomst noodzakelijk de cursusgeldten moeten worden verhoogd, dit zal weer vermindering van het bezoek meebrengen en vrijkaarten voor werkloozen zouden in het geheel niet meer kunnen worden verstrekt. Onmogelijk zal de V.U. zich in de toekomst kunnen blijven handhaven zonder vermeerdering der geldmiddelen, op welke wijze dan ook; uit cursusgeldten alleen kan een V.U. niet bestaan.

Moeten we ons wagen aan voorstellingen wat betreft de belangstelling der hoorders, dan meenen we wel te mogen aannemen, dat zoolang een vrije meeningsuiting hier geoorloofd is, zoodat ieder ook vrij naar eigen inzicht en belangstelling datgene kan bestudeeren, dat zijn liefde heeft, de V.U. haar bestaansmogelijkheid zal houden. Natuurlijk zal zij zich moeten richten naar veranderde en veranderende omstandigheden en daarmee gepaard gaande wijzigingen in de belangstelling; haar algemeenheid en onpartijdigheid zal zij echter nimmer mogen opofferen.

De vermelding van onze wenschen voor de toekomst kan kort zijn: een verruiming van de werkzaamheden, zoowel wat betreft de deelname door alle Nederlanders als wat betreft nog meerdere uitbreiding van het programma, wat alleen mogelijk is bij ruime geldmiddelen.

De richtlijnen die de V.U. zich bij de oprichting stelde, gelden allen ook nu nog.

De Arnhemsche Volksuniversiteit

door Mr. H. L. SCHADE VAN WESTRUM-MAARSINGH

I. Wat waren de verwachtingen bij den opzet van de Volksuniversiteit en in hoeverre zijn deze al dan niet vervuld?

II. In hoeverre is in den loop der jaren de werkmethode uwer Volksuniversiteit gewijzigd?

III. Wat verwacht gij of zoudt gij wenschen ten aanzien van de toekomstige ontwikkeling van het Volksuniversiteitswerk?

Ter inleiding in groote trekken de ontwikkelingsgang.

De oprichting van de Arnhemsche Volksuniversiteit op 19 December 1918 geschiedde onder groote belangstelling van tal van vooraanstaande personen uit verschillende kringen der burgerij. Dit medeleven rechtvaardigde de hoop en de verwachting, dat vele lagen der bevolking door het Volksuniversiteitswerk zouden worden bereikt. Het eerste programma, omvattend een achttal leergangen — gesplitst in A. en B. cursussen van 6 tot 8 lessen — over onderwerpen van wetenschap en kunst was inderdaad een succes. Ruim 500 cursisten uit allerlei kringen en beroepen meldden zich aan, de inschrijving voor de B-cursussen was het grootst. Opmerkelijk laag was het aantal cursisten, dat als lid tot de Vereeniging toetrad, slechts 186.

De belangstelling bleek weinig duurzaam, al ras verflauwde de geestdrift en ook het met de vakverenigingen gezocht en gedeeltelijk verkregen contact leverde niet op wat er van verwacht was; de arbeiders werden op den duur niet bereikt. Financiële bezwaren deden zich gevoelen en in 1921 maakte opheffing der V.U. een punt van ernstige overweging uit. Dank zij een zeer voorzichtig financieel beheer werden de moeilijkheden overwonnen en op bescheiden schaal kon het werk worden voortgezet. Groei zat er echter niet in, het was een kwijnend bestaan. Over de jaren 21/22, 22/23 en 23/24 bedroeg het aantal cursisten resp. 193, 228 en 239, terwijl het ledental aan het einde van die driejarige periode was gedaald tot 104. De onderscheiding in A. en B. cursussen werd opgeheven, men achtte het aantal cursussen voor die indeeling te gering; bovendien leerde de ervaring, dat de cursisten zich niet graag indeelden bij de A. cursussen (bestemd voor hen, die alleen L.O. hebben genoten of zich met deze in ontwikkeling gelijk achten). In 1924 kwam er een gunstige wending. Een programma, rijk aan verscheidenheid met vooraanstaande docenten als cursusleiders, werd samengesteld en op groote schaal verspreid. Bijzondere zorg werd besteed aan het drukwerk, het systeem van inschrijving onderging wijziging, aan de leden der Vereeniging werden bijzondere voordeelen toegekend en het resultaat was verrassend. 500 nieuwe leden traden tot de Vereeniging toe, het aantal inschrijvingen

voor de leergangen 1924/25 bedroeg 1185. Sedert dien beweegt de Volksuniversiteit zich in opgaande lijn, in 5 jaar telde zij 1500 leden, zoodat een kern van belangstellenden in haar werk was gevormd.

I. Wat waren de verwachtingen bij den opzet van de V.U. en in hoeverre zijn deze al dan niet vervuld?

Ten einde in de wijze van behandeling een duidelijker overzicht te verkrijgen, lijkt het mij beter deze vraag te splitsen. Te dezer plaatse eerst een enkel woord over

a) de verwachtingen, die men bij de oprichting der V.U. koesterde.

b) de wijze waarop getracht werd die verwachtingen in vervulling te doen gaan,

om dan na beantwoording der sub II gestelde vraag een beschouwing te vinden aan c) de verkregen resultaten.

Ad a). Welk doel hadden de oprichters der V.U. voor oogen? De statuten omschrijven het in art. 2 als volgt: het bevorderen van wetenschappelijke en algemeene ontwikkeling in den ruimsten zin des woords.

De V.U. beoogt voor volwassenen uit alle klassen van de samenleving de mogelijkheid te openen tot harmonische beschaving en hoogere ontwikkeling; zij wil de belangstelling opwekken, zij wil door verrijking van kennis en door verdieping van inzicht het geluksgevoel verhoogen.

Bestaat aan een instituut als de V.U. behoefte? Ik meen deze vraag volmondig bevestigend te moeten beantwoorden. De samenleving wordt hoe langer hoe ingewikkelder, aan alle kanten vragen en nog eens vragen, problemen van allerlei aard, het geestelijk leven vertoont steeds weer nieuwe richtingen, nieuwe stroomingen, de verschillende takken van wetenschap specialiseeren zich meer en meer. Hoevelen zijn er niet die uitzien naar leiding en voorlichting? Ook hier deed zich de gebruikelijke tegenwerping van 't aankweken van oppervlakkige kennis gelden. Niemand zal zich echter de illusie maken dat hij door een paar voordrachten te volgen een bepaald gebied volkomen zal gaan beheerschen, in elk geval zal de docent, die zijn stof niet oppervlakkig behandelt, hem dat wel duidelijk laten voelen. Juist de man van wetenschap, die zijn speciaal terrein naar alle zijden heeft doorgesocht, is de aangewezen persoon om den leek een bepaald vraagstuk, van alle bijkomstigheden ontdaan, klaar en eenvoudig voor oogen te stellen. Hij zal hem de historische ontwikkeling laten zien, de beteekenis, de samenhang met andere vragen, de richting, waarin de verdere groei zich naar alle waarschijnlijkheid zal ontwikkelen. Zoo wordt veel misverstand weggenomen, de leek is min of meer georiënteerd, staat

niet meer vreemd tegenover het vraagstuk, voelt zich minder hulpeloos, heeft een zekere lijn gekregen, waarlangs hij zijn gedachten kan laten gaan.

Ad b). Op welke wijze heeft men getracht de verwachtingen in vervulling te doen gaan?

Het antwoord kan kort zijn: door het houden van cursussen en lezingen.

Toch valt hierover nog wel het een en ander te zeggen. Hoe moet het programma der Volksuniversiteit worden samengesteld? In art. 3 der Statuten wordt gesproken van „leergangen, zooveel mogelijk in onderling verband, in verschillende takken van wetenschap en kunst.” Er wordt dus in de programma's der V.U. gestreefd naar een zoo groot mogelijke verscheidenheid van onderwerpen, hetgeen een eerste eisch is als men bedenkt dat de deelnemers aan de cursussen en lezingen volwassen menschen zijn, onderscheiden van aard, verschillend in ontwikkeling en streven, zij allen moeten er iets van hun gading kunnen vinden. Naast moeilijker cursussen meer eenvoudige (vooral wenschelijk als de onderscheiding in A. en B. cursussen ontbreekt), naast inspanning ontspanning. Hoofdzak blijve echter inspanning, al zullen alle cursisten 't wel niet eens zijn met de cursiste, die de voorkeur gaf aan onderwerpen „waarbij je je een ongeluk moet denken.”

Voorts moeten de cursussen niet te kort van duur zijn; de stof moet rustig en grondig kunnen worden behandeld. De cursus moet een gesloten geheel vormen. Is dat niet het geval dan geeft dat den toehoorders een onbevredigd gevoel. Een teveel aan tijd moet eveneens worden vermeden. De cursisten mogen nimmer den indruk krijgen, dat de docent zijn tijd vol moet praten en er dus maar van alles en nog wat bijhaalt. — Korte of lange cursussen? De statistiek wijst uit, dat voor de eerste de belangstelling over 't algemeen 't grootst is en waar de V.U. zich richt tot volwassenen, zal met dat verlangen rekening dienen te worden gehouden. Volwassenen laten zich niet dwingen! Men kiese dus, naast enkele langere cursussen, onderwerpen, die zich leenen tot behandeling in een vrij kort tijdsbestek.

En ten slotte het allerbelangrijkste: de keuze der docenten. De taak van den V.U. docent, die zich richt tot een hem onbekend en zeer heterogeen publiek, is wel buitengewoon moeilijk. Van vele zijden is bij herhaling gewezen op de hooge eischen, welke aan den cursusleider worden gesteld. Ik moge in dit verband verwijzen naar de uitspraken in de prae-adviezen van Prof. Dr. G. A. Molengraaff en Prof. Dr. R. H. Woltjer, uitgebracht op het Nationaal Congres voor Ontwikkeling van Volwassenen in 1926 te 's-Gravenhage gehouden, waar zij er den nadruk op leggen, dat als docenten der V.U. de allerbesten moeten worden gekozen, zelfs van de menschen der wetenschap.

En om Prof. Dr. S. R. Steinmetz te citeren: „Van bijzondere beteekenis

om de vrije hoorders te winnen en te behouden is de keuze van de allerbeste docenten, voor deze bijzondere taak speciaal berekend. De ervaring leert, dat zij haast alleen onder de hoogsten in ieder vak worden aange troffen. Wie voor de school goed genoeg is, is het nog lang niet voor de V.U. met haar zoo afwijkende leerlingen."

Dat deze opvatting nog geenszins de algemeene is, blijkt wel uit de vele aanvragen, die jaarlijks bij het secretariaat binnenkomen om eens een cursus of lezing te mogen houden. Ik krijg heel sterk den indruk, dat tal van aspirant-docenten het V.U.-werk onderschatten en dat zij van meening zijn dat de V.U. het Instituut is om mee te „beginnen". —

De Arnhemse Volksuniversiteit mag zich gelukkig prijzen, dat zoo vele vooraanstaande docenten bereid zijn zich voor haar werk beschikbaar te stellen.

II. In hoeverre is in den loop der jaren de werkmethode uwer Volksuniversiteit gewijzigd?

In het cursusjaar 1925/26 werd voor het eerst een werk cursus in het programma opgenomen. De werk cursus — in tegenstelling met den luister cursus, waar de docent hoofdzakelijk aan het woord is — beoogt een meer actief deelnemen van de zijde van den cursist. Deze bereidt zich voor, levert werk in, het onderwerp van den cursus wordt door docent en cursisten gezamenlijk besproken. Het spreekt wel van zelf dat het aantal deelnemers beperkt moet zijn en dat in verband met de meer grondige behandeling de duur van een werk cursus die van een luister cursus verre zal moeten overtreffen. — De eerste werk cursus (over muziek) werd met succes over eenige jaren voortgezet. In volgende jaren werd op bescheiden wijze op den ingeslagen weg voortgegaan door een of twee werk cursussen naast de luister cursussen op te nemen. Behandeld werden onderwerpen uit de geschiedenis, psychologie, letterkunde, kunsthistorie, verder een cursus ter bevordering van goed leeren lezen en duidelijk spreken.

In het cursusjaar 1932/33 werden voor het eerst taalcursussen op het programma opgenomen, achtereenvolgens Russisch, Italiaansch, Latijn, Engelsch, Deensch.

In 1925/26 werd een Afdeling der Arnh. V.U. opgericht te Dieren, waar jaarlijks 1 cursus en 1 lezing wordt gegeven; uitbreiding schijnt daar niet mogelijk te zijn.

Een enkel woord nog over wat m.i. ook onder de werkmethode der V.U. valt: aan de organisatie en administratie moet de meest mogelijke zorg worden besteed, het streven moet er op gericht zijn om het den inschrijvers zoo gemakkelijk mogelijk te maken. Het in 1924 ingevoerd nieuw systeem met *schriftelijke* aanmelding voor de cursussen en lezingen wordt door onze leden over het algemeen zeer op prijs gesteld; men behoeft niet in de

rij te staan om kaarten in ontvangst te nemen, deze worden thuis bezorgd. De V.U. tracht door aan het lidmaatschap verbonden gunstige voorwaarden — bij inschrijving vóór een bepaalden datum kunnen leden 1 cursus gratis volgen en hebben zij reductie op de andere cursussen en lezingen — de cursisten aan zich te binden; de onderlinge band wordt zoo mogelijk ook door 't houden van excursies versterkt. En ten slotte — het is mij meer-malen gebleken dat daaraan door de toehoorders wel aandacht wordt geschonken — op elken cursus (en bij de kleinere V.U. en is dat mogelijk) behoort een curator of bestuurslid aanwezig te zijn. Niet alleen blijft Bestuur en Curatorium daardoor op de hoogte met de wijze van behandel-ing der onderwerpen, maar er ontstaat ook nauwer contact met de do-centen en cursisten, die in de pauze of na afloop nog wel graag eens in-lichtingen over een of ander vragen.

Ad C). De resultaten.

Heeft het V.U.-werk alle klassen van de samenleving bereikt? Het is reeds in den aanvang van dit artikel gezegd, dat de arbeidersklasse op de cursussen vrij wel ontbreekt; zij heeft het ontwikkelingsvraagstuk zelf ter hand genomen. Zij heeft de behoefte gevoeld aan een ontwikkeling, die rechtstreeks ten dienste komt aan haar levensdoel, de versterking der democratie.

En nu hoort men telkens weer de opmerking, dat de V.U. dan toch eigenlijk niet bereikt die mensen, voor wie ze bestemd is. Het is wel goed er hier nog eens op te wijzen, dat deze uitspraak niet juist is, dat de term „volk” in Volksuniversiteit dezelfde beteekenis heeft als bv. in „Volks-vertegenwoordiging”, dat er dus mede bedoeld wordt: het h e e l e volk in al zijn geledingen. Buiten de arbeidersklasse worden echter verschillende kringen bereikt, ik noem bv. de groote groepen kantoorbedienenden, ambte-naren, onderwijzers, die jaarlijks onze cursussen bezoeken, huisvrouwen, academisch gevormden. —

Een overzicht van het cursus- en lezingbezoek over de laatste 10 jaar, alsmede het ledenaantal, laat ik hier volgen.

jaar- cursussen	aantal ingeschreven personen	aantal cursussen	aantal aangevraagde cursuskaarten	aantal lezingen	aantal aangevraagde lezingkaarten	aantal leden	aantal welkocursussen	aantal deelnemers	aantal taalcursussen	aantal deelnemers werkocursussen
1926/27		10	1771	5	2336	1038	1	38		
1927/28	1275	11	2448	4	1166	1350	1	52		
1928/29	1475	12	2638	3	909	1502	-			
1929/30	1350	13	2190	4	1300	1557	-			
1930/31	1324	12	1858	4	1266	1630	1	63		

1931/32	1347	14	2426	4	1063	1527	2	36		
1932/33		12	2106	3	766	1520	1	33	1	23
1933/34	1358	12	2159	3	540	1535	-		3	53
1934/35	1414	12	2101	6	2016	1539	1	9	4	74
1935/36	1490	15	2717	6	2357	1530	-		6	88

De statistiek wijst uit dat Arnhem van de V.U. en het grootst gemiddeld aantal deelnemers per cursus heeft. Verheugend is het dat sinds 1924 (met uitzondering van een enkelen werk cursus) alle cursussen konden doorgaan. Het ledenaantal is in het cursusjaar 1936/37 niet onbelangrijk toegenomen en bedraagt op 't oogenblik ± 1650 . —

Zoeken de cursisten bij de V.U. wat zich bij hun bestaan aanpast? In enkele gevallen is dit wel te bespreken — om eenige voorbeelden te noemen: een cursus over bedrijfsorganisatie en medezeggenschap werd gevolgd door een groote groep werklieden eener fabriek en tal van bedrijfsleiders, op de cursussen over kinderpsychologie en opvoedkunde treffen we vele onderwijzers aan, aan een voordracht over de psychologie van den hond werd deelgenomen door politieagenten en marchausse's, die zich bezig hielden met het africhten van politiehonden. —

Dat een vroegtijdige literatuuropgave in verband met de te behandelen onderwerpen door de cursisten op prijs wordt gesteld, bleek meerdere malen o.a. bij een druk bezochten cursus over letterkunde, waar de inschrijvers maanden tevoren in de Openbare Leeszaal de opgegeven boeken aanvroegen en bestudeerden. (De Leeszaal is ons steeds gaarne behulpzaam met de verspreiding van ons programma).

Meermalen wordt ook van het behandelde een uitvoerig verslag gemaakt door cursisten, gaat men later door zelfstudie in het onderwerp verder. Ook komt het voor dat een V.U. cursus de stoot geeft tot oprichting eener Vereeniging (Ver. voor moderne muziek) en dat uit een werk cursus een particulier studieclubje ontstaat. Wat de werk cursussen betreft — het valt te betreuren, dat deze niet voor uitbreiding vatbaar bleken, met uitzondering dan van de taalcursussen. Een bezwaar van de werk cursussen zijn voor velen natuurlijk ook de hogere kosten. —

Voor de tentoonstelling der Wereld Bibliotheek Vereeniging, die jaarlijks in samenwerking met de V.U. in ons Eigen Gebouw wordt gehouden, bestaat onder onze leden steeds veel belangstelling.

Dat een eigen gebouw voor het V.U. werk van veel belang is, spreekt vanzelf. De Arnh. V.U. beschikt sinds 1929 over een rustig, centraal gelegen Eigen Gebouw (de lasten, die er op drukken zijn echter helaas hoog). —

Speciale cursussen voor werklozen worden door de V.U. niet georganiseerd (dit geschiedt door andere lichamen). Wel wordt voor werklozen een aantal toegangskaarten tot de cursussen en lezingen beschikbaar gesteld.

III. Wat verwacht gij of zoudt gij wenschen ten aanzien van de toekomstige ontwikkeling van het Volksuniversiteitswerk?

Op grond van de statistiek over de laatste jaren kan verwacht worden, dat het werk voorloopig vrijwel stationair zal blijven; indien echter de finantiën toelaten het met meer cursussen te wagen, is er wel kans op uitbreiding van ledental en cursisten, immers hoe meer verscheidenheid van onderwerpen, hoe meer menschen bereikt worden.

Wat de wenschen betreft, ik zal mij tot enkele punten beperken.

1e. Uitbreiding van het aantal luistercursussen.

Er wordt mij nogal eens gevraagd of het niet moeilijk is telkens weer andere cursussen op het programma te brengen en dan is mijn antwoord: moeilijk is juist de beperking, het wikkelen en wegen welke cursussen wél, welke niet moeten worden opgenomen. Hoe graag zouden wij niet het aantal cursussen verdubbelen en meer verband tusschen de leergangen onderling willen leggen.

2e. Meer belangstelling voor de werkcursussen, zoodat het mogelijk zal zijn a) naar aanleiding van luistercursussen, waarvoor veel belangstelling bestond, werkcursussen te vormen.

b) voorbereidende werkcursussen te organiseren (bv. over psychologie, kunstgeschiedenis) opdat de luistercursussen over een speciaal onderdeel op dat gebied met meer vrucht gevolgd kunnen worden.

3e. Een eigen Bibliotheek.

4e. Een eigen Maandblad.

En tot slot zou ik nog kunnen noemen: aanzienlijke vermeerdering van inkomsten, teneinde daarmede vele onzer wenschen te kunnen verwezenlijken.

De Volksuniversiteit te Enschede

door W. L. M. E. VAN LEEUWEN.

Het is thans bijna 25 jaar geleden, dat de eerste Volksuniversiteit werd opgericht (Amsterdam, 1913). Het is niet onmogelijk dat van de aanvang af de naam „volksuniversiteit“ het instituut heeft geschaad. En echter volmaakt ten onrechte. Het tweede der samenstellende delen: „universiteit“ geeft toch immers duidelijk genoeg aan, voor wie begrijpen wil, dat een „algemene school“ als bedoeling voorzat; het woord „volk“ is (ondanks de verkeerde specialisatie door velen er aan gegeven) nog steeds de duidelijkste en beste naam voor „allen“: het gehele volk inderdaad. Wanneer het instituut zijn doel nastreeft, zoals dat in de naam gegeven is, dan zal het trachten allen, dus en de meer en de minder ontwikkelden iets te brengen. Het behoeft zich geenszins te richten alléén tot de arbeiders (aan welke klasse men verkeerdelijk speciaal de naam „volk“ is gaan toekennen — alsof niet allen arbeiders waren!), en evenmin juist tot de meer ontwikkelden. De volksuniversiteit welke zich één dezer beide groepen speciaal tot rechtsnoer kiest zal falen, daar de andere groep zeker afge-stoten wordt, en de beoogde groep bovendien wellicht óók.

Onmiddellijk benaderen we hier een der grootste problemen van het volksuniversiteitswerk. Immers, de vraag, die ons bestuurders telkens weer gesteld wordt, wanneer wij in meer ontwikkelde kringen over ons werk spreken is: „Bereikt de V.U. nu ook werkelijk het volk?“ Zoals reeds opgemerkt: de vraag is op die wijze verkeerd gesteld; bedoeld wordt natuurlijk dan weer: de arbeider. Het eerste antwoord dient dan ook te zijn: de V.U. is er niet speciaal voor de arbeiders maar voor het gehele volk. En echter: inderdaad, de arbeidersklasse wordt te weinig bereikt. Een der idealen is dan ook nog steeds, die groepen meer tot de V.U. te brengen. Hier stuiten we echter op twee „werkelijkheden“. Ten eerste dit: hoe vele malen denkt men niet als leider ener V.U.: „Wanneer ik nu toch slechts de eenvoudigen, de minder ontwikkelden hier kon brengen, hoe zouden ze dan genieten en profiteren: hoe zouden zij merken, dat het gegevene niet boven hun macht gaat!“ Immers, laten wij allereerst vaststellen, dat de werkelijk goede docent, dat is dus die docent, die zijn onderwerp zó beheerst, dat hij niet zijn lezingen behoeft voor te bereiden, en dat hij werkelijk sprèkt en niet léést, steeds in staat zal zijn het gegevene in alle eenvoud aan zijn publiek te brengen. Afgezien van enkele onderwerpen, voor welker goed begrip bepaalde kennis (wiskundige, natuurkundige b.v.) noodzakelijk is, is het belangrijkste en meest ware, tevens het meest eenvoudige en voor ieder zelfdenkend mens te vatten. Het overige, het specialistische, het nog omstredene en dus nog niet klare, behoort aan de V.U. niet thuis. Ik heb persoonlijk ondervonden, hoe voor het beste uit de wereldliteratuur iederéén rijp is; in een werkklasse

sprak ik in een tiental avonden over meesterwerken uit de wereldliteratuur; tot het publiek behoorden een stratenmaker, een dienstmeisje, een naaister; zij genoten evengoed van „Oedipus” als van „Parcival”. Waarom ook niet? Maar: hoe krijgt men den arbeider in de V.U.? De kosten doen 't hem niet: de werkelozen hebben in Enschede gratis toegang; praktisch maken zij er geen gebruik van. Stellig is er een andere oorzaak: de meeste arbeiders zijn verenigd in hun politieke of religieuze arbeidersvereniging; tot die organisaties behoren eveneens ontwikkelingsinstituten en van medewerking dier instituten ten aanzien van de V.U. is geen sprake. Of men hier moet denken aan concurrentievrees (iedere school, iedere vereniging wordt al gauw een angstvallig bewaakte erezaak: méér leden!! méér opkomst!!!), of dat men moet menen, dat de in een of andere richting, politiek of religieus, werkende organisatie de neutraliteit van de V.U. wantrouwt ik waag het niet te beslissen. Soms valt het op, dat een der genoemde instituten in eenzelfde seizoen door een „eigen spreker” precies eenzelfde onderwerp laat behandelen, als de V.U. in dat seizoen doet.

Hier raken we meteen een tweede probleem: de neutraliteit. De V.U. heeft te dienen een *positieve* neutraliteit, zoals ik het gaarne noem. D.w.z. men moet als V.U.-bestuurder weliswaar alle propaganda schuwen, maar men moet niet bevreesd zijn voor „gerichte” overtuigingen. Men dient dan echter in de loop der jaren alle kanten van een zaak recht te doen, en dus stellig wel „gerichte” persoonlijkheden als spreker uit te nodigen, maar dan óók verschillend gericht! Men vreze niet voor verwarring: tenslotte heeft men te maken met volwassenen, die zélf hun overtuiging moeten vinden. Deze „vrije” opvoeding, deze opvoeding tot zelfdenkende mensen is steeds het ideaal van de V.U. geweest; maar daar schuilt dan ook de oorzaak van de tegenstand die men ondervindt uit bepaalde politiek getinte of religieus gebonden milieus. Wie vanuit één bepaalde maatschappelijke of godsdienstige overtuiging zijn toehoorders opgevoed wil zien, kan niet anders dan de V.U. afwijzen. Die door de V.U. zo hoog gestelde positieve neutraliteit (grondslag ook van het goed begrepen openbaar onderwijs) — en wat is zij anders dan een democratisch humanisme — wordt als „kettters” of als „burgerlijk” afgewezen (vanuit een dogma trouwens terecht). Er is in Enschede naar samenwerking gestreefd met socialistische en christelijke ontwikkelingsverenigingen; het heeft tot niet veel meer geleid dan subsidieverdeling. Niet hebben wij bereikt wat wij hoopten: de leden dier verenigingen in de Gehoorzaal van de V.U. te brengen. Deze afgesloten groepen redeneren té veel: „Wij vragen als sprekers alleen „onze mensen””: vroeg men niet zelfs een docent zijn musicologisch onderwerp te behandelen vanuit een socialistisch standpunt!

Het doel van de Volksuniversiteit, zoals dat b.v. geformuleerd werd bij de oprichting van de V.U. te Enschede (in 1920) was en is nog steeds:

„te brengen ontwikkeling in de ruimste zin des woords aan alle lagen der bevolking". Niet natuurlijk het bijbrengen van kennis alleen; doch vooral beoogt „elke cursus den bezoekers een helder inzicht bij te brengen in een beperkt onderdeel van wetenschap, kunst, godsdienst of wijsbegeerte". Verrijking en verruiming van het inzicht immers, redeneerde men, zal den mens het leven lichter maken en hem meer geluk brengen. Daarom ook vervolgt de inleiding van ons eerste programma (1920): „Maar de V.U. beoogt meer. Er is ook een ontwikkeling van ons schoonheidsgevoel, welke meerdere diepte in ons leven zal brengen, inniger genieten, meer geluk. Daarom zullen er cursussen in letterkunde, beeldende kunsten en muziek georganiseerd worden, waarbij zoveel mogelijk de hoorders met de kunstvoortbrengselen zelf in aanraking worden gebracht. Hier zal het meer gaan om luisteren en zien alleen. Hier moet men de kunst op zich laten inwerken, teneinde te geraken tot diepere doorleving, tot reinere ontroering dan het gewone leven ons kan geven". Naast de ontwikkeling van meer verstandelijke aard dus (zielkunde, wijsbegeerte, historie, staatswetenschappen, natuurwetenschappen) (en het nog technischer deel van het werk: taalcursussen, gezondheidsleer, voedingsleer, landbouw, techniek, textiel enz.), werd dus de ontwikkeling van het gevoel nagestreefd. Deze doelstelling bleef geheel ongewijzigd.

In de werkmethode werd stellig enige verandering gebracht; er werd tenslotte tóch een concessie aan het publiek gedaan. Immers, men begon met lange cursussen (vaak 7 of 8, soms 12 avonden). Dat ging op de duur niet meer. Hoe zeer het ook te betreuren is, toch is het te begrijpen, dat men zich node voor zoveel weken bindt. De cursussen werden dus 3 of 4 avonden. Ik acht dit verschijnsel niet ongevaarlijk. Men verwijt de V.U. zo vaak, dat de mensen er oppervlakkig kennis opdoen en dan menen „het te weten". Toch kan men niet vasthouden aan langere cursussen (taal- en dergelijke cursussen blijven nu natuurlijk buiten beschouwing: die zijn nóg lang van duur, allicht!) wanneer de werkelijkheid is dat er dan geen deelnemers komen. Reden te meer dat de leider der V.U. en de docent den cursisten met nadruk attent maken op de uitvoeriger werken over de behandelde stof (welke gemakkelijk door medewerking van een boekhandelaar ter inzage kunnen worden gelegd!); en zeker is het verkeerd de cursisten, door brochure-achtige boekjes aan te prijzen, nóg meer in de richting van het oppervlakkige te leiden (dat heb ik op de monografiëtjes van de Bond tegen) in plaats van een reeks goedkope handboeken aan te bevelen. — Een andere, ook in onze V.U. toegepaste, methode om de oppervlakkigheid te vermijden, is het plaatsen in één seizoen van een aantal verwante cursussen in onderling verband. Wij namen b.v. „De Oudheid" in een viertal cursussen, elk van 3 of 4 avonden. Echter: men kan niemand verplichten alle vier de cursussen te volgen en

dus bezocht ieder weer dat onderdeel alleen waarin hij belang stelde. Waardoor de maatregel geen effect sorteerde.

Hier naderen we nog een probleem: zeer vaak zitten in de zaal net die mensen, die er niet behoeven te zijn; ik herinner me een cursus over verschillende geestelijk-humanitaire stromingen: o.a. vegetarisme, theosofie, parapsychologie, anthroposofie. En wat gebeurde: de avond over vegetarisme werd door vegetariërs bijgewoond; die over theosofie door theosofen (ik veralgemeen nu natuurlijk de situatie) maar dat was nu eigenlijk juist niet de bedoeling. Ook hier weer botsten ideaal en werkelijkheid.

Van de aanvang af werden aan de Volksuniversiteit te Enschede werk-cursussen gegeven (verschillende talen: Frans, Duits, Engels, Spaans, Italiaans; verder Eerste Hulp bij Ongelukken). Ook verenigden zich een enkele keer kleine groepen ter bespreking van een bepaald onderwerp, op litterair of maatschappelijk gebied („Goethe“; Gorters „Mei“; „Arthur-legenden“; „Rousseau“; „Moderne Franse Pianomuziek“; „Ibsen“; „Heyermans“; „Radiobouw“; „Kunstgeschiedenis“); verscheidene jaren achtereenvolgend werd een club Franse conversatie gevormd. Het succes dier werkcurssussen en werkclubs was zeer verschillend; let men op de bevrediging die de cursisten er in vonden, dan is er stellig reden tot tevredenheid; meestal echter lukte het niet, voldoende deelnemers te vinden. Een belangrijke poging, te komen tot een grondige werkk l a s s e, omvattend 90 lesuren, gelukte enige jaren geleden: er werd een groep van 25 deelnemers gevormd, personen van uiteenlopende werkkring. In deze 90 uur werden lessen gegeven in Natuurkunde, Biologie, Letterkunde, Geschiedenis, Staatswetenschappen en Beeldende Kunst. Deze cursus viel zeer in de smaak. Echter is het later niet meer gelukt voldoende deelnemers bijeen te brengen, wat zeer te betreuren valt, daar juist dergelijke werkklassen voor personen die slechts L.O. hebben genoten zeer belangrijk zijn.

Van tijd tot tijd werden excursies ondernomen, ofschoon niet dikwijls (Zuiderzeewerken; Munsterland). Voor Museumbezoek zou alle reden zijn in een stad als Enschede, daar men immers elders moet zien, wat in het Oosten des lands vrijwel ontbreekt; een bezwaar zijn daarbij echter de grote reiskosten.

Voor al in een overigens voor het grootste deel van culturele ontwikkelingsinstellingen voor volwassenen verstoken provincie stad als Enschede, heeft een Volksuniversiteit een belangrijke taak. Zij voorzag dan ook stellig in een behoefte en groeide van 600 leden in 1920 tot 2450 leden in 1931, zakte daarna door de crisis tot 2100 en stijgt thans weer in ledental. Het gemiddeld aantal cursusbezoekers in 16 jaar was 67. De verschillende afzonderlijke avonden worden jaarlijks door gemiddeld 5000 personen bijgewoond.

Door een V.U. wordt het mogelijk ook in de provincie grote gebeurtenissen op het gebied van toneel, muziek, ballet, opera, dans, film te doen plaats hebben; het orgaan der instelling bereikt practisch allen die belangstellen in cultuur, zodat een goed bezette zaal vrijwel verzekerd is, terwijl financiële tegenslag opgevangen kan worden door de reserve. Enige durf is hierbij noodzakelijk; want juist door het beste en grootste te geven wint men de leden en behoudt men ze; en juist de post contributies (en donaties) kan een stoot opvangen.

In de loop der 17 jaar van het bestaan van de Enschedese Volksuniversiteit vallen dan ook talrijke van dergelijke „grote gebeurtenissen” te vermelden: een Indische leergang met tentoonstelling; het Münchener Marionettentheater (meermalen); dansavonden o.a. door Gestrud Leistikov, La Teresina, Yvonne Georgi, Darja Collin, Chaja Goldstein, Raden Mas Jodjana; voordrachtavonden door Charlotte Kohler (vrijwel jaarlijks sinds 1928); tentoonstelling van werken van Vincent van Gogh; Van Schendel-expositie; jeugdconcerten; concerten door de Hollandse Kamermuziekvereniging; een opera-voorstelling door het Stadtheater uit Münster; een grote tentoonstelling van opvoeding en onderwijs in Sowjet-Rusland; demonstratie van Volksdansen; een opvoering van „Medea” door de Amsterdamse Toneelvereniging; vertoning met toelichting van alle zogenaamde „Liga”-films enz. enz. Stellig is ook dit een deel van de taak voor een Volksuniversiteit, dat niet verwaarloosd mag worden.

De meeste V.U.'s hebben de laatste jaren hun financiën zien dalen door sterke verlaging der subsidies, onvermijdelijk wellicht door de crisis. Maar toch valt het te betreuren dat ook hier (zoals bij het gehele onderwijs) de staat allereerst bezuinigde op wat het belangrijkste is: de geestelijke vorming van het Volk.

Volksuniversiteiten in Nederland en haar toekomst. (Volksuniversiteit 's-Gravenhage).

door H. CH. G. J. v. d. MANDERE.

James Stuart, hoogleeraar te Cambridge, die tot de beste geestelijke vaders van de University Extension-beweging behoort, heeft zich — gelijk in het maatschappelijke en sociale leven meer voorkomt — de ontwikkeling dezer beweging ongetwijfeld anders gedacht dan de practijk der verschillende Volksuniversiteiten in Nederland haar heeft verwezenlijkt. Stuart, aldus vertelde Dr. W. W. van der Meulen toen hij op 7 October 1916 het eerste leerjaar van de Haagsche Volksuniversiteit opende, was een merkwaardig man. Hij had de uitnoodiging gekregen om te komen lezen over: De kunst van onderwijs geven. Als echt practisch Engelschman vroeg hij echter of het niet beter zou zijn, indien men hem eens in de gelegenheid stelde die kunst in de practijk te vertoonen. Gevolg was, dat hij in enkele steden als Leeds, Liverpool en Manchester, seriën van lezingen, leergangen genoemd, gaf, gewijd aan de sterrenkunde. Stuart behoorde tot degenen, die bezwaar hadden tegen het stelsel van semi-wetenschappelijke genootschappen, om eens een enkelen keer een voordracht te laten houden over een bepaald onderwerp; hij meende, dat dit hoogstens een soort oppervlakkige nieuwsgierigheid kon bevredigen. Hij ried derhalve zijn hoorders aan om aantekeningen van het gesprokene te maken; bemerkende, dat daarvan dikwerf niet veel terecht kwam, voorzag hij hen van een Syllabus, die bij vele leergangen nog altijd een belangrijke plaats inneemt. Stuart ging zelfs verder en stelde zich beschikbaar om, naar aanleiding van schriftelijke opgaven, die hij tevoren liet drukken en op een volgende lezing behandelde, opstellen na te zien en, met de door hem aangebrachte verbeteringen, aan de hoorders ter hand te stellen. Hij stond niet alleen in dit werk; Cambridge zond in 1873 professoren naar verschillende steden om leergangen te geven en de hoorders zelfs in de gelegenheid te stellen om na afloop een examen af te leggen. Zoo kon in 1898, toen in Engeland het zilveren feest der University Extension werd gevierd, worden geconstateerd, dat in den voorafgaanden winter bijkans 500 leergangen waren gegeven voor een publiek van 50.000 personen. Waarbij intusschen rekening moet worden gehouden met het feit, dat deze cijfers geheel Engeland betreffen.

Dat Cambridge hiertoe overging, was mede te danken aan verzoekschriften, die van verschillende zijde die Universiteit hadden bereikt. In dezelfde boven aangehaalde rede wordt uit een dezer verzoekschriften geciteerd: „Wij weten, dat er in groote steden en in plattelands-districten een groot aantal personen zijn, die verlangen naar meerdere ontwikkeling. Deze personen zijn den schoolleeftijd voorbij, maar zij hebben het geld noch den tijd om drie of vier jaar een Universiteit te bezoeken. Velen van

hen zijn jongelieden uit den middenstand, overdag werkzaam als klerk of winkelbediende. Veel anderen zijn handwerkslieden. Hoe kunnen wij nu voorzien in de geestelijke behoeften van die personen, die alleen 's avonds kunnen studeeren? Wij wenden ons met deze moeilijke vraag tot de oude Universiteiten van Engeland. Zij zijn voor onze natie de brandpunten van de hoogere ontwikkeling. Waarom zouden de Universiteiten niet tot ons komen, nu degenen, voor wie wij pleiten, niet tot haar kunnen gaan? Waarom zouden zij ons geen leermeesters zenden, hoogst kundige menschen op verschillend wetenschappelijk gebied? Zulke menschen zouden een nieuwen en grooten dienst kunnen bewijzen aan het vaderland, indien zij als zendelingen van de Universiteiten, als woordvoerders van een zelfstandig gedachtenleven, avondcursussen zouden willen leiden in onze steden, voor menschen, die daartoe overdag geen gelegenheid hebben." En zelfs gingen sommige dier verzoekschriften nog verder, en spraken ervan om personen, die daartoe hetzij overdag hetzij des avonds vrijen tijd hadden, de gelegenheid te schenken hun geestelijk leven te verdiepen.

Wie aldus de oorsprong van wat wij in Nederland noemen Volksuniversiteit voor zich ziet, kan in het bereikte niet in elk opzicht een spiegelbeeld vinden. Te zeggen, dat er van de oorspronkelijke University Extension niets is terecht gekomen, gaat zeker te ver, al is het verband, dat men oorspronkelijk in Engeland wilde leggen rechtstreeks tusschen de hogeschool en het gewone publiek, ook daar verloren gegaan. Het bestaat niet anders dan daarin dat tal van hoogleeraren zich ook voor Volksuniversiteiten ter beschikking stellen, zoodat de klacht, die wel eens vernomen is, dat in Nederland de wetenschap zich daartoe te deftig en te hoog rekent, geen reden van bestaan meer heeft. Dat deze ontwikkeling dien anderen weg heeft genomen, is niet, omdat men den oorspronkelijk getraceerden weg, dien men ook in Engeland heeft moeten verlaten, niet wenschte te volgen, maar omdat verschillende en uiteenlopende praktische bezwaren dien versperden. Bezwaren, die in de eene plaats des lands geheel anders spreken dan in de andere, waaruit reeds dadelijk volgt, dat de praktijk ook de hand heeft gehad in het lokaal karakter, dat aan den arbeid der Volksuniversiteiten is verbonden. Er is wel eens gezegd, dat het bestempelen met den naam van Volksuniversiteit van vereenigingen of genootschappen, die slechts ten deele in staat zijn zich op uitsluitend wetenschappelijken grondslag te bewegen, een ontwijding van de wetenschap zou zijn. Bekend mag worden verondersteld, dat men te Amsterdam liever den Duitschen naam „Freie Hochschule" zuiver had vertaald, maar met het oog op de aanwezigheid van de Vrije Universiteit dit niet kon doen. Er is tegen den gekozen naam ook wel eens aangevoerd, dat een Universiteit noodzakelijk een inrichting dient te zijn, waar alle wetenschappen

worden beoefend en waar men een universeel wetenschappelijke opleiding krijgt. Van andere zijde wordt dit weersproken, door er op te wijzen, dat de oorspronkelijke opvatting van Universitas niet anders was dan gemeenschap, en wel die van leermeesters en leerlingen, aan wie het vergund was te bestaan buiten de kerkelijke school. Aldus gezien, zou de ideale ontwikkeling van wat een Nederlandsche Volksuniversiteit is, zich zeer wel bij het woord aanpassen.

Het bezwaar lijkt vooral hierin gelegen, dat aan het begrip Universiteit inhaerent is een minder of meer doorgevoerde stelselmatigheid, die bij wetenschappelijke voorlichting niet kan worden gemist en het is juist een der practische moeilijkheden, waartegenover elke Volksuniversiteit zich telkenmale geplaatst ziet, dat zij deze stelselmatigheid slechts zeer ten deele kan doorvoeren. Zij kan van haar achtereenvolgende leerjaren zoodoende moeilijk een aaneensluitend wetenschappelijk geheel maken, wijl zij, wat het doorgaan van leergangen betreft, dikwerf is aangewezen, en in dezen crisistijd meer dan ooit tevoren, op het aantal hoorders, dat zich aanmeldt en de financieele uitkomsten, die dus worden verkregen. Wie van Volksuniversiteiten hoort spreken, schept zich wel verwachtingen, waaraan deze niet kunnen voldoen, en denkt aan verplichtingen, die boven de kracht ervan uitgaan. Legendarisch is het verhaal van het visitekaartje, dat wij eens, na afloop van een der leergangen vonden, blijkens hetwelk een der toehoorders zich betitelde als: „student aan de Volksuniversiteit”. Maar niet legendarisch zijn de telkens weerkerende teleurstellingen, die onderhouden worden bij dat deel van het programma, dat men voor enkele jaren achtereen aansluitend poogt te maken en dat zijn beteekenis verliest, zoodra uit financieele of andere overwegingen een of meer deelen daarvan wegvallen.

De statuten van de Volksuniversiteit van 's-Gravenhage zeggen, dat haar doel is: „het bevorderen van algemeene ontwikkeling in den ruimsten zin, met uitsluiting van vakopleiding, een en ander geheel onafhankelijk van staatkundige en godsdienstige richtingen”. Hier komt men dus binnen de perken, gelijk het Nut deze stelde, toen het in den winter van 1898/1899 cursussen van hooger onderwijs deed geven en ook later in die richting voortwerkte. Maar daaruit volgt, dat wel de Volksuniversiteiten zich ontwikkelden tot de speciale organisaties, met dit werk te belasten, doch dat aanpassing van publiek aan hooger onderwijs en omgekeerd in het wezen der zaak werd losgelaten. Wat niet kan verbazen, wanneer men zich bedenkt, dat zelfs thans, nu lager en middelbaar onderwijs zooveel meer voor een ieder openstaan, toch nog moeilijkheden te over rijzen, wanneer men in stricte zin het oorspronkelijk denkbeeld weer zou willen uitvoeren. In de hofstad heeft men ook, gelijk achtereenvolgens de jaarverslagen getuigen, niet zonder leedwezen geconstateerd, dat ondanks de algemeen-

heid van de taak, die de Volksuniversiteit op zich had genomen, de arbeiders voor het grootste deel van de leergangen wegbleven. Ten deele moet dit worden toegeschreven aan de eigen ontwikkelingscursussen, die nader bij de vakverenigingen staan; ten deele aan het feit, dat velen in Den Haag zich meer als ambtenaar dan als arbeider gevoelen!

Trouwens, het zijn niet alleen de arbeiders, die van de leergangen zijn weggebleven. Wat men gewoon is middenstand te noemen, bezoekt deze ook minder dan verwacht was. In zooverre zijn dus teleurstellingen niet uitgebleven. Daartegenover staat echter, dat, meer dan men bij den opzet hoopte en dacht, het algemeen ontwikkelde publiek den weg naar de Volksuniversiteit heeft gevonden. In den aanvang, in de oorlogsjaren, toen tal van actuele problemen elken dag aandacht vroegen, wellicht wat al te gemakkelijk, omdat daardoor bij de Volksuniversiteit wel de gedachte moest postvatten, dat men een leemte aanvulde en zonder meer kon voortwerken in de eens gekozen richting. Zij het dan niet zonder onderbreking, gelijk de statistieken toonen van geheel gelijksoortige cursussen in verschillende jaren, dit algemeen ontwikkeld publiek is de Volksuniversiteit hier ter stede trouw gebleven. Zij is voor velen geworden de aangewezen mogelijkheid om zich in onderwerpen en vraagstukken, die niet tot het eigen gebied behooren, te verdiepen; zij schenkt velen een aanknooppunt om verwaarloosde kennis van vroeger dagen op te halen en bij te werken, en aan te passen aan den tegenwoordigen tijd. Zeker, zoo in Den Haag als elders zijn er leden en hoorders, die zich bij de Volksuniversiteit aansluiten, omdat deze op gemakkelijke wijze toegang geeft tot tooneelvoorstellingen en concerten, op zichzelf een uitnemend middel om de algemeene ontwikkeling te bevorderen. Er zijn ook hoorders van leergangen, die daarheen gaan, omdat zij overmatig veel vrijen tijd hebben, in welk geval intusschen gezegd mag worden, dat zij dan toch via de Volksuniversiteit dezen vrijen tijd nuttiger besteden dan tevoren het geval was. Maar de kern bestaat uit degenen, die, om welke reden dan ook, zich kennis op een bepaald gebied willen verschaffen; het aangenaam of noodig vinden hun algemeene ontwikkeling en daardoor hun gezichtskring te verruimen, en in dat opzicht sluiten de resultaten zich aan bij de verwachtingen, die men van den opzet koesterde.

Dat de werkmethode zich heeft gewijzigd onder den invloed van de ervaring, spreekt wel vanzelf. Slechts lichamen, die over een bij uitstek sterken financieelen grondslag beschikken, wier wetenschappelijke en praktische hulpmiddelen niet spoedig zijn uitgeput, zouden het kunnen onderstaan om tenminste enkele jaren achtereen tegen een duidelijk merkbaaren stroom van de verlangens van het publiek in te gaan. Dit wil echter niet zeggen, dat geen poging is of wordt gedaan om leiding te geven aan de wenschen van dit publiek. Integendeel, getracht wordt het een met het

ander te vereenigen. Vandaar, dat, teneinde de te verspreiden wetenschap van intenser aard te maken, aan den eenen kant naast de leergangen zijn geschapen zgn. studiekringen en studieklassen, welke niet alleen omvangrijker zijn dan de leergangen, doch ook een anderen opzet toonen, doordat zij minder leerlingen tellen en de gelegenheid van direct contact tusschen docent en leerlingen openlaten. Aan den anderen kant is naast het gewone programma van leergangen opgebouwd een samenstel van voordrachten, filmvoorstellingen, paedagogische muziekavonden e.d., die, de een meer uitgesproken dan de andere, de typische ontwikkelingsgedachte van de Volksuniversiteit dragen. Voor den oppervlakkigen beoordeelaar moet het meermalen wel eens lijken als is bij de verbinding van het nuttige en aangename, aan het laatste den voorrang geschonken; in wezen is dit zelden juist. Om dat te onderkennen, dient men echter elk program in zijn geheel te bestudeeren.

Of een wijziging in de werkmethode mogelijk en gewenscht zou zijn, is een andere vraag. Uiteraard wordt daarbij gedacht aan wijziging, die terugkeer tot het oorspronkelijk denkbeeld zou beoogen. Zou men inderdaad tot dit meer orthodoxe uitgangspunt willen terugkeeren, dan lijkt noodig grooter, ja zelfs vrij sterke centralisatie van de verschillende Volksuniversiteiten in ons land, die zich niet zonder reden plaatselijk hebben georganiseerd en ontwikkeld. Daaraan zouden ongetwijfeld voordeelen verbonden zijn, maar tegelijk nadeelen, voor het wegnemen waarvan meerdere financieele steun zeker een eerste eisch zou zijn. Een andere vraag is natuurlijk of niet een intensiever contact tusschen de Volksuniversiteiten zoowel van de groote plaatsen onderling als van deze met de kleine plaatsen ertoe zou leiden om meer dan tot dusver te ontdekken die krachten in ons volk, die bij uitstek geschikt zijn, om den doceerenden arbeid voor de Volksuniversiteit te verrichten. Dat is niet zoo gemakkelijk als het lijkt, omdat men, om een goed en door velen verlangd docent te zijn, moet beschikken over een complex van uiteenlopende eigenschappen. Men moet niet alleen het onderwerp, dat men behandelt, beheerschen; men moet het ook helder en overzichtelijk kunnen uiteenzetten; men moet zich bovenal kunnen indenken in den gedachtengang van het leekenpubliek en men moet rekening kunnen houden met de zeer verschillende graden van ontwikkeling, waarover de hoorders beschikken. Nauwer contact tusschen de bestaande Volksuniversiteiten zou wellicht ook ertoe kunnen leiden, dat tot kleinere plaatsen, ja tot het platteland het Volksuniversiteitswerk, dat iets geheel anders is dan de voordrachten van uiteenlopenden aard die men wel overal kan genieten, zou worden uitgebreid. Afgescheiden daarvan, is het zeker de vraag of de Volksuniversiteiten niet meer dan tot dusver het geval is, het middenpunt zouden kunnen worden van het geestelijk leven in de plaats harer inwoning. Dat beteekent geens-

zins, dat zij een overheerschende positie moeten innemen; het beteekent alleen, dat, al naarmate op verschillend gebied reeds afzonderlijke organisaties aanwezig zijn, zij met deze en deze met haar in contact moeten treden teneinde te voorkomen, dat gelijke onderwerpen in dezelfde plaats te veelvuldig worden behandeld en tevens zoodanig, dat de stelselmatigheid daarbij verloren gaat.

Zooals de Volksuniversiteiten zich hebben ontwikkeld, lijkt het, dat zij, althans in die plaatsen, waar zij blijkens de ervaring wortel hebben geschoten, niet wel kunnen worden gemist zonder een belangrijke leemte te laten. Een leemte voor dat deel van het publiek, waarvoor door zijn heterogene samenstelling niet zoo gemakkelijk iets kan worden gedaan, in welke richting ook, als voor meer saamgebonden groepen mogelijk is. Een leemte, die zou veroorzaken, dat men voor voorlichting op tal van gebieden, niet het minst die van actueelen aard, weer zou aangewezen zijn op toevallige voordrachten. Het zijn voor het meerendeel de ouderen, die tot dusver van het werk der Volksuniversiteit hebben gebruik gemaakt en voordeel getrokken. Dat doet wel eens de onjuiste gedachte postvatten, dat de Volksuniversiteit uitsluitend voor de ouderen bestemd is. Wat niet waar is, want tal van leergangen zouden eigenlijk beter nog voor jongeren dan voor ouderen passen, en tal van docenten zijn minstens evenzeer op de jongeren als op de ouderen ingesteld. Maar de jongeren weten den weg naar de Volksuniversiteit niet te vinden. Zouden zij, om daartoe te komen, bepaalde wenschen hebben, het meerendeel der Volksuniversiteiten zal ze gaarne vernemen en ongetwijfeld wijzigingen of aanvullingen in de werkmethode brengen, zouden deze noodig blijken. Alleen dan toch, wanneer de Volksuniversiteiten zich gaan verheugen in regelmatige aanvulling met leden en hoorders, die behooren tot de jongeren, zouden haar continuïteit en haar toekomst zijn verzekerd.

De Volksuniversiteit te Groningen

door Mr. W. J. M. WEERSMA.

XX Wanneer ik tracht in kort bestek van eenige bladzijden een antwoord te
VV geven op de hieronder behandelde vragen, door de redactie van „Volksontwikkeling” gesteld, dan stel ik voorop, dat mijn ervaring zich in hoofdzak beperkt tot de Groningsche Volksuniversiteit en voorts, dat — voor zoover hierna aan bepaalde opvattingen uiting wordt gegeven — slechts mijn persoonlijke meening wordt weergegeven, waarvoor het bestuur der Groningsche Volks Universiteit geen verantwoordelijkheid draagt.

Welke waren de verwachtingen, bij de oprichting der Volks Universiteit gekoesterd, en in hoeverre zijn deze al of niet vervuld?

De redactie van deze vraag is wel zeer algemeen. Verwachtingen kan men koesteren met betrekking tot een aantal geheel uiteenlopende zaken, te veel om op te noemen. Ik zou niet durven beweren, dat den oprichters van de Groningsche Volks Universiteit reeds bij den aanvang der werkzaamheden aangaande een aantal concrete zaken een bepaalde voorstelling voor oogen stond.

Wel verwachtte men uit den aard der zaak, dat de Volks Universiteit zou tegemoetkomen aan de door een niet al te gering aantal personen gevoelde geestelijke behoeften, en dat zij ook — zij het voorloopig op bescheiden schaal — zou blijken in staat te zijn, daarin te voorzien. Men stelde zich daarbij op het m.i. juiste standpunt, dat het hoofddoel der instelling niet moest zijn gericht op opstapeling van feitenkennis, maar op verbreding en verheldering van inzicht.

Voorts meende men, dat de Volks Universiteit haar arbeid niet moest beperken tot hen, die de gelegenheid tot verdere ontwikkeling dan de door het gewoon lager onderwijs verworvene hadden gemist (al gingen de gedachten aanvankelijk zeer zeker grootendeels uit naar de zoodanigen), maar dat in haar werkkring ook moesten worden betrokken de meer ontwikkelden, die mochten wenschen door te dringen op eenig gebied van menscheijk weten en kunnen en bij de betreding van dat gebied wijselijk de voorkeur gaven aan de leiding van een levenden gids boven de uitsluitend schriftelijke aanwijzingen van een of anderen geestelijken „reiswijzer” of „Baardeker”.

In verband met deze meening verwachtte men dus ook gunstige resultaten van een splitsing der leergangen in een afdeling A voor beginnelingen en een afdeling B voor hen, die middelbaar of hooger onderwijs hadden genoten of zich daarmede gelijkstelden.

Dat de oprichters van de Volks Universiteit te Groningen slechts heil

verwachten van een volkomen onzijdigheid der nieuwe instelling op kerkelijk, wijsgeerig, staatkundig en maatschappelijk gebied, is wel overbodig te zeggen, al moge hieraan worden toegevoegd, dat van de docenten, die uit den aard der zaak verschillende geestesrichtingen vertegenwoordigen, geenszins werd verwacht, dat zij eigen opvatting over de door hen behandelde geestelijke vragen angstvallig voor de leerlingen verborgen zouden houden, wel natuurlijk, dat zij zich zorgvuldig zouden onthouden van propaganda voor of tegen bepaalde beginselen.

Wat den vorm van het onderwijs betreft, verwachtte men van losse voordrachten zeer weinig nut; daarom werd cursorisch onderwijs op den voorgrond gesteld, waarbij men aanvankelijk zelfs een aantal van 10 tot 12 lessen per cursus noodzakelijk achtte voor vruchtdragend onderwijs.

Op veelzijdigheid was tenslotte het streven der Volks Universiteit gericht.

Heeft nu de praktijk in alle opzichten beantwoord aan datgene, wat men zich bij den aanvang van het werk voor oogen stelde? Deze vraag kan niet in volstrekt bevestigenden zin worden beantwoord.

Zeer zeker heeft de V.U. voorzien en voorziet ze nog in de geestelijke behoeften van een aantal menschen. Maar reeds aanstonds moge worden opgemerkt, dat de belangstelling van degenen, op wie aanvankelijk de eerste plaats het oog was gericht, n.l. van hen, die naar de boven aangegeven onderscheiding in aanmerking behoorden te komen voor de in afdeling A vallende leergangen, verre beneden de verwachtingen is gebleven en zelfs geleidelijk tot bijna het nulpunt is gedaald. De onderscheiding in beide voormelde afdelingen is dan ook op den duur opgeheven, hetgeen voor een niet gering deel is toe te schrijven aan het feit, dat het steeds moeilijker is gebleken belangstelling te blijven wekken bij hen, van wie mag worden aangenomen, dat ze geen of vrijwel geen ander dan lager onderwijs hebben genoten, d.i. dus in hoofdzaak de arbeidende klasse. De oorzaken van dit verschijnsel zijn niet zoo gemakkelijk op te sporen, ook al tengevolge van het feit, dat het contact tusschen bestuur en docenten enerzijds en cursisten anderzijds — althans naar het mij voorkomt — onvoldoende is. Wellicht gevoelen arbeiders zich beter thuis op leergangen of voordrachten, welke vanuit hun eigen kringen worden voorbereid. Misschien ook is het lesgeld, hoe bescheiden ook, vooral de laatste jaren voor velen een bezwaar (hoewel het overdrukke bezoek, vooral van minder goed gesitueerden, aan voetbal-matches en dergelijke wel tot een andere meening zou doen overhellen). Na het wegvallen der afdeling A is mogelijk ook het gehalte der leergangen wat te zwaar geworden voor de door mij bedoelde categorie van personen. Maar ik kan mij helaas niet geheel onttrekken aan de vrees, dat de geestelijke belangstelling der breede schare den laatste tijd niet vooruitgaande is, dat althans een zekere geestelijke

vermoeidheid valt te constateeren. En hierbij heb ik trouwens niet slechts de arbeidende klasse op het oog. Want het valt niet te loochenen, dat althans te Groningen de belangstelling van de zijde van het publiek over het algemeen de laatste jaren is afgenomen. Het bestuur der V.U. heeft al eens de hand in eigen boezem gestoken en zich afgevraagd, of het wel den juiste kijk heeft op de geestelijke behoeften. Maar mocht dit zoo zijn, waarom uitlen de belangstellenden zich dan niet meer? Met hun wenschen wordt immers zooveel mogelijk rekening gehouden. Zijn er misschien te veel andere instellingen op soortgelijk, zij het ook meer afgesloten gebied, werkzaam? Zeker is, dat in Groningen de V.U. niet in die mate een centrum van geestelijk leven is als in sommige andere steden van ongeveer gelijken omvang (ik noem b.v. Arnhem). Misschien is de beperking der keuze van docenten, gevolg van Groningen's excentrische ligging, mede oorzaak van de ietwat tanende belangstelling. Wat meer afwisseling zoo niet van spijs, dan toch van kok, zou wellicht den toeloop tot de cursussen bevorderen, waarmee natuurlijk niets onvriendelijks is bedoeld ten opzichte van de Groningsche docenten, die zich steeds op voorbeeldige wijze van hun taak kweten.

Ook met de *veelzijdigheid*, waarop het streven der V.U. krachtens haar doelstelling was gericht, is het helaas niet zoo gesteld als wel wenschelijk was. Dit is zeer zeker niet te wijten aan het bestuur der instelling, doch geheel aan het publiek, welks belangstelling tamelijk eenzijdig blijkt te liggen op het gebied der letterkundige vakken (het woord „letterkundig” dan in zeer algemeenen zin genomen).

De handhaving van het beginsel der *onzijdigheid* heeft — gelukkig — volstrekt geen moeite gekost en daarbij is gebleken, dat onzijdigheid en beginselloosheid geenszins identiek zijn. Docenten van de meest uiteenlopende richting hebben in volle vrijheid van hun geestelijk bezit uitgedeeld, zonder dat ooit is gebleken, dat aan de wetenschappelijkheid van het onderwijs werd te kort gedaan door zijn voor propaganda in deze of gene richting.

De *omvang der cursussen* is in den loop der jaren belangrijk ingekrompen. Of dan niet meer vrucht valt te verwachten van langere cursussen, gelijk men in den aanvang meende? Met zekerheid valt dit niet te zeggen, maar de ervaring heeft geleerd, dat slechts een betrekkelijk gering aantal cursisten over voldoende „Ausdauer” beschikt om tot het eind toe een cursus van 10 tot 12 lessen te volgen. En stellig is toch meer vrucht te verwachten van een tot het eind toe met belangstelling gevolgden korteren cursus van 5 tot 6 lessen die niettemin een afgesloten geheel vormt, dan van een slechts halverwege gevolgden en dus ontijdig afgebroken langeren cursus.

De cursussen omvatten dan ook de laatste jaren in den regel niet meer

dan ten hoogste 6 lessen. Uit de statistiek van het bezoek der lessen blijkt, dat van „verloop" geen sprake meer is.

In hoeverre is in den loop der jaren de werkmethode der Volks Universiteit gewijzigd?

Deze vraag vindt in het bovenstaande reeds gedeeltelijk beantwoording. De opheffing der verdeeling in A en B cursussen, de inkrimping van den duur der cursussen, ziedaar hetgeen reeds boven is vermeld.

Hieraan moge nog worden toegevoegd, dat men langzamerhand ook is begonnen met het geven van „werk-cursussen", waardoor het contact tusschen docenten en cursisten wordt bevorderd en de laatstgenoemden ook in de gelegenheid worden gesteld, eigen activiteit te ontplooien.

Vermeld worde nog, dat in den aanvang van vrijwel elken cursus een korte schriftelijke samenvatting van het gesprokene — syllabus — werd uitgereikt, doch dat zulks sedert geruimen tijd slechts bij uitzondering op verzoek van den spreker geschiedt. De kosten, aan de uitgifte hiervan verbonden, waren te bezwarend in verhouding tot het daarvan gebleken nut.

Uit het bovenstaande moge blijken, dat dus wel iets is gewijzigd, maar dat de belangrijke principieele wijzigingen in de werkmethode der V.U. toch slechts schaarsch zijn.

Wat verwacht Gij of zoudt Gij wenschen ten aanzien van de toekomstige ontwikkeling van het Volks Universiteitswerk?

Verwachtingen en wenschen zijn niet hetzelfde. Men kan wenschen wat men niet verwacht en verwachten wat men niet wenscht. Ik vat bovengestelde vraag daarom aldus op: Welke wenschen koestert Gij ten aanzien van de ontwikkeling der Volks Universiteit, die naar Uw verwachting in vervulling zouden kunnen gaan.

Over deze vraag zijn misschien bladzijden vol te schrijven. Ik heb de mij beschikbare ruimte echter vrijwel gebruikt en beperk mij derhalve tot het volgende verlanglijstje:

In de eerste plaats schijnt mij meerdere systematisering van het onderwijs mogelijk en wenschelijk. Belangstelling, eenmaal in een bepaalde richting gewekt, behoort blijvend te worden gevoed, b.v. door middel van vervolg-cursussen of althans door het meer met elkaar in verband brengen van verschillende leergangen in opeenvolgende jaren. Op sommige gebied geschiedt dit ook reeds nu; dit beginsel moet echter m.i. meer algemeen worden toegepast. Bij de huidige werkwijze hangen de verschillende leergangen in opeenvolgende jaren wel wat te veel als los zand aan elkaar. Er is verscheidenheid genoeg, maar een vaste lijn is in de programma's der leergangen nog te weinig te vinden.

Voorts schijnt mij nauwer contact tusschen docenten en cursisten dringend gewenscht. Werk-cursussen zijn hiervoor het aangewezen

middel, maar ook op de luister-cursussen bestaat daartoe m.i. wel gelegenheid. Van de zijde der docenten kan dit worden bevorderd door op voorzichtige wijze nu en dan eens een vraag te doen of door de cursisten op te wekken, mondeling of schriftelijk vragen te stellen. Er zijn in den loop der jaren cursussen geweest, waarbij op deze wijze een vruchtbare gedachtenwisseling is ontstaan.

Tenslotte zou het onderling overleg en de onderlinge samenwerking tusschen de verschillende Volks Universiteiten behooren te worden uitgebreid. De Bond verricht ten dezen reeds nuttig werk, maar er kan op dit gebied nog heel wat gebeuren. Ik denk b.v. aan de bevordering van goede dramatische kunst in Nederland, waaraan een betere onderlinge samenwerking der Volks Universiteiten stellig ten goede zou komen.

Op volledigheid wil mijn verlanglijstje geenszins aanspraak maken; ik memoreerde slechts hetgeen mij voor de naaste toekomst het meest gewenscht en voor verwerkelijking vatbaar scheen.

Twintig jaar Volksuniversiteit te Rotterdam.

door I. M. VAN DUGTEREN.

In een tijd van snelle ontwikkeling — en vooral van snelle wijziging in inzichten en gevoelens zooals wij thans doormaken — mag van een jonge Volksuniversiteits-beweging niet meer gesproken worden. Inderdaad is de tijd reeds lang daar, dat aan de Volksuniversiteitsbestuurders de vraag gesteld mag worden: Wat is er van dit werk terecht gekomen en wat zal de verdere ontwikkelingsgang der V.U. zijn in het cultuurleven van dezen tijd?

Dat de redactie van „Volksontwikkeling“, die reeds zoo vaak getoond heeft een fijnen neus te hebben, zich thans met een aantal goed geformuleerde vragen — eigenlijk gewetensvragen — tot enkele menschen richt, die mede verantwoordelijk zijn voor den gang van zaken bij de Volksuniversiteiten, stemt tot nadenken. Want er is inderdaad juist nu reden voor een terugblik en voor een „bestek maken“.

Waarom juist nu? Omdat de V.U.-beweging, die in den oorlogstijd geboren werd, na den kortstondigen opbloei die op 1918 volgde, in de lange jaren van neergang heeft kunnen toonen wat zij waard was, terwijl het van de resultaten van de achter haar liggende perioden af zal hangen welke plaats zij in zal nemen in de gansch nieuwe situatie welke zich thans ongetwijfeld ontwikkelt.

Want laten wij dit wel bedenken: De crisistijd is voor de Volksuniversiteit geen slechte tijd geweest. Een tijdperk van geestelijken en materielen nood is een tijdperk waarin meer dan in een welvaartsperiode de belangstelling

van velen uitgaat naar het geestelijk goed, dat de V.U. voor een billijke bijdrage pleegt aan te bieden. En wanneer weleens de V.U.-beweging wordt voorgeworpen dat zij in een veel te langzaam tempo voortschrijdt, waar dan vergoelijkend aan wordt toegevoegd „dat de tijden er ook niet naar waren,” dan is dat toch maar een doodoener. Een moeilijke, on-evenwichtige tijd, zooals wij dien thans beleven, is de tijd bij uitnemendheid voor cultureel werk. Of meent ge, dat in dagen van bloei en voorspoed de mensch meer geneigd zal zijn zijn schromelijk tekort op geestelijk gebied te erkennen?

De slechte tijdsomstandigheden zijn m.i. niet de oorzaak van den langzamen ontwikkelingsgang der Volksuniversiteitsbeweging. Om dit duidelijk te maken is een terugblik noodig.

In Nederland is, zooals trouwens ook in andere landen, de V.U.-gedachte gepropageerd door intellectueelen. Goedwillende, hoogstaande menschen uit de wetenschappelijke wereld, die zich hun bevoorrechte positie bewust waren, trachtten door het organiseeren van populair-wetenschappelijke leergangen van hun gaven en geestelijk bezit iets af te dragen aan anderen. Zij brachten dus hun kennis en hun visie op het leven naar die anderen, de niet wetenschappelijk geschoolden. Om het kort te zeggen: de V.U.-gedachte werd niet opgestuwd uit de breede lagen der bevolking, maar wij hadden hier te doen met de idealen van een kleinen kring, die iets waardevols wilde uitdragen. Ook in Rotterdam ging het zoo: Enkele enthousiaste jonge intellectueelen verbonden zich met een groep even enthousiaste vertegenwoordigers uit de kringen van industrie en handel en in den kortstmogelijken tijd was een financieel welgefundeerde V.U. op de beenen gezet. Reeds het eerste jaar gaven enkele duizenden cursisten en leden zich op voor het volgen van cursussen.

De Rotterdamsche V.U. pleegt sinds haar oprichting steeds uitvoerige statistieken te houden over de deelnemers aan haar werk, een omstandigheid, die het van den aanvang af niet mogelijk maakte de oogen te sluiten voor de moeilijkheden waarvoor haar docenten gesteld werden. Een V.U.-docent moest — en moet nog altijd — een ware duivelskunstenaar zijn. Hij moet immers de kunst verstaan om tot een gehoor te spreken met een zeer uiteenlopende vóór-ontwikkeling, hij moet rekening houden met leeftijden welke varieeren van 18 tot 80 jaar, met diverse politieke en godsdienstige gezindheden, mitsgaders met enkele tientallen beroepen, om nog maar te zwijgen van de tegenstelling der geslachten, de speciale eischen van ouders en opvoeders, enz., enz.

Maar het moeilijkste waarvoor de V.U.-docent kwam te staan was toch dit: hij moest uit zijn wereld van studeerkamer en wetenschappelijke scholing zich leeren indenken in den gedachtengang van menschen, die

hun kennis in hoofdzaak vergaard hadden in de praktijk van het leven.

Laat ik een typisch voorbeeld geven. Nadat te Rotterdam vrij spoedig na de eerste kinderziekten der beweging bij het V.U.-bestuur het inzicht was ontstaan, dat een zeer sterke differentiatie van het cursusprogramma noodig was, niet alleen naar het genoten vóór-onderwijs, maar vooral naar de levens- en beroepskringen der deelnemers, werden verschillende docenten uitgenoodigd om speciale groepen cursussen te komen geven. Eén van hen, wijlen Dr. Van Leeuwen, Oud-Wethouder van Onderwijs te Utrecht, interesseerde zich in het bijzonder voor arbeidersontwikkeling. Als sociaal-democratisch partijman had hij veel contact met georganiseerde arbeiders gehad. Voor een groep geschoolde arbeiders werd door hem te Rotterdam een cursus gegeven over economische vraagstukken. Dr. Van Leeuwen, die er van uitging bij zijn gehoor geen kennis betreffende het te behandelen onderwerp te mogen veronderstellen, koos, na rijp beraad, den voor hem — universitair geschoolde — meest eenvoudigen weg van een historischen opbouw van zijn onderwerp. En zoo gebeurde het dat in de eerste les, om den economischen ontwikkelingsgang van ons volk duidelijk te maken, begonnen werd met een overzicht van de volksstammen, die aanvankelijk deze lage landen bewoonden, waarbij ook de Gothen en de Katten ter sprake kwamen. Welk een heillooze verwarring dit historisch overzicht gesticht had in de hoofden van deze groep arbeiders bleek den volgenden dag, toen een deputatie uit het gehoor op het Secretariaat verscheen om mij te vragen of het met de geestvermogens van den geachten docent wel heeltemaal in orde was, aangezien hij in een les over economie plotseling was gaan spreken over katten in daggoten.

Ik neem dit humoristische geval uit vele voorbeelden, die aanleiding werden tot een grondige herziening der tot dusver gevolgde onderwijs-methode. Naast den luistercursus de arbeidsgemeenschap werd de leuze. Albert Mansbridge kwam in Nederland om van zijn successen in Engeland met tutorial classes te vertellen. En wij leerden ook in Rotterdam veel van hem. Maar de Nederlandsche mentaliteit verschilt toch wel zeer van de Engelsche. Het is, althans voor Nederland, niet juist gezien, wanneer gemeend wordt dat alleen door de activiteit van vragen en antwoorden en excerpereen, tot de kern van een onderwerp kan worden doorgedrongen. Een groot gehoor dat zich verzamelt om een man of vrouw van betekenis, die uit de volheid van zijn of haar weten en de diepte van het hart weet mee te deelen, kan evenzeer tot de kern van een onderwerp doordringen als het dozijn clubleden van een practicum. Er zijn nu eenmaal de actieven, die iets moeten „doen” om iets te bereiken. Maar — althans in Rotterdam — zijn er veel meer passieven, die het gehoorde in stille wenschen te verwerken, wier doel ook niet is het verzamelen van parate kennis. Zij wenschen niet op een werk cursus naar hun meening gevraagd te worden;

niet omdat zij geen meening hebben, maar omdat zij er geen behoefte aan hebben in het openbaar te getuigen. Een V.U.-programma dat aan redelijke eischen voldoet, zal naast de luistercursussen practica moeten geven. Het is om financiële redenen niet mogelijk, maar het zou gewenscht zijn, dat op iederen luistercursus een werk cursus aansloot, waarop de „actieven" de gelegenheid kregen het gehoorde nader te verwerken.

Maar ook wanneer de geldmiddelen toelieten een dergelijk ideaal programma op te stellen, ook dan nog zou de Volksuniversiteit toch altijd maar een beperkt publiek tot zich trekken. (Rotterdam heeft thans 10.000 V.U.-cursisten op 600.000 inwoners.) Want de populair-wetenschappelijke cursus — zoowel luister- als werk cursus — zal nooit in groten getale de gemiddelde Nederlander kunnen bereiken, omdat de gemiddelde Nederlander niet is een kantoorbediende, een onderwijzer of een opzichter (dus iemand die voortgezet onderwijs genoten heeft), maar iemand met ten hoogste de ontwikkeling van onze lagere school. Wanneer de gemiddelde Nederlander volwassen geworden is, is zijn schoolse kennis voor een groot deel in het vergeetboek geraakt en berust zijn kennis in hoofdzaak op de praktijk van zijn dagelijksch leven.

Zij, die ervaring hebben op het gebied van arbeidersontwikkeling, weten, dat een arbeider in het algemeen veel meer en veel sneller ziet dan b.v. een onderwijzer of een kantoorbediende. Zat deze onderwijzer of kantoorbediende den geheelen dag tusschen machines en bedreigde hem lichamelijk letsel als hij niet goed uitkeek, dan zou zijn „zien" ook beter ontwikkeld zijn. De arbeider, en met hem allen die in praktische beroepen werkzaam zijn, is sterk visueel ontwikkeld en luisteren valt hem zwaar. Men hoort den laatsten tijd veel over „tooneelcrisis" praten en dat alleen de oude garde nog maar belangstelling voor tooneel heeft. De klagers vergeten dat in de ouderwetsche gebouwen, waarin in ons land tooneel gespeeld wordt, slechts van een klein aantal plaatsen iets „gezien" kan worden, terwijl men op de overige plaatsen voornamelijk op luisteren is aangewezen. Hoe komt de film, met zijn close-ups op een doek van zeven meter in het vierkant tegemoet aan de visuele ontwikkeling van de overgrote meerderheid onzer bevolking?

Hebt U wel eens een middag-bioscoopvoorstelling bijgewoond? Doe het eens. U zult er bijna uitsluitend werklozen aantreffen, die de taal van de Fransche, Duitsche of Engelsche geluidsfilm welke gedraaid wordt, niet kunnen verstaan en let U dan eens op hoe deze menschen de film kunnen volgen, ook daar waar geen Nederlandsche tekst in het filmbeeld is gedrukt. Iedere talkie in een vreemde taal is voor hen begrijpelijker dan een Nederlandsche tooneelvoorstelling in een schouwburg waar zij slecht kunnen zien.

Zoolang aan het „zien" een niet veel grootere plaats op de programma's

der Volksuniversiteit zal worden ingeruimd, zoolang zal het aantal inschrijvers op de leergangen onbelangrijk blijven in verhouding tot de geheele bevolking. Ik merk het steeds weer op de vergaderingen van onze programma-commissie, hoe moeilijk het is voor mensen, die den weg langs lagere, middelbare en hoogeschool zijn gegaan, om in te zien, dat „luisteren" niet ver verheven is boven „plaatjes kijken". Tot zelfs in de verordeningen van deze gemeente kan men deze opvatting aantreffen, waar bepaald is, dat een cursusavond, waar naast het gesproken woord meer dan 20 minuten beelden worden vertoond, niet meer thuis behoort in de rubriek „ontwikkeling", maar een „openbare vermakelijkheid" is, waarvoor belasting betaald moet worden.

Maar aan het „zien" zal op het programma der V.U. pas een grootere plaats ingeruimd kunnen worden, wanneer hetgeen op tooneel- en filmgebied in hoofdzaak als openbare vermakelijkheid vertoond wordt, in ruimere mate zal kunnen voldoen aan de eischen welke voor volksontwikkeling moeten worden gesteld. Dat hetgeen op het gebied der vertooningen aangeboden wordt, thans in hoofdzaak amusement is, danken wij aan de kortzichtigheid van onszelf. Wij hebben veel te laat ingezien welk een machtig leermiddel de film kon zijn en wij hebben zonder slag of stoot toegelaten, dat de film — als kermisvermaak begonnen — een laag-bij-de-grondsche ontspanning werd. Gelukkig bevinden wij ons wat de film betreft nu op den goeden weg. Maar over de beteekenis van het tooneel voor de volksontwikkeling wordt in onze kringen nog maar weinig nagedacht en over de juiste plaatsin-deeling in den schouwburg nog veel minder. Dat de Rotterdamsche Volksuniversiteit nu reeds jarenlang tooneelabonnementen op haar programma heeft staan, stelt haar aan veel critiek bloot, en niet alleen van de zijde van zich bedreigd voelende vermakelijkheidsexploitanten, maar ook in den eigen kring, waar men meent dat het doel der V.U. hiermee voorbijgeschoten wordt.

Twintig jaar Volksuniversiteits-ervaring te Rotterdam heeft m.i. bewezen, dat een instelling welke de algemeene volksontwikkeling dienen wil, zich niet kan beperken tot cursussen. Haar taak is een veel bredere.

De laatste gewetensvraag welke de redactie van Volksontwikkeling mij stelt is: Wat verwacht en wat wenscht ge voor de toekomstige ontwikkeling in het volksuniversiteitswerk?

Dat is dus een vraag over de beweging in het algemeen. Welnu: Ik hoop op een krachtige uitbreiding van het volksuniversiteitswerk. Voor de groote bevolkingscentra verwacht ik dit door uitbreiding der werkzaamheden buiten het gebied der cursussen, voor het platteland zullen wij op de radio aangewezen zijn. Maar als op dit gebied de geest vaardig over ons wordt, wanneer de televisie aan bescheiden eischen gaat voldoen, zullen wij er dit keer — vroeg genoeg bij zijn.

De Utrechtsche Volksuniversiteit

door J. M. BOLKESTEIN-KRAFT.

De Utrechtsche Volksuniversiteit werd opgericht op initiatief van het departement Utrecht der Maatschappij tot Nut van het Algemeen.

Zooals uit de inleidende rede van Prof. K o h n s t a m m blijkt, gehouden op de constitueerende vergadering van 3 Mei 1937, heeft men zich goed rekenschap gegeven van den naam van het instituut. Zelfs nu, na zooveel jaren van werkzaamheid, hooren wij nog dikwijls de vraag stellen „Volksuniversiteit?" en het volk komt er niet". De oprichters, aldus Prof. K o h n s t a m m, beoogden niet, of niet uitsluitend, het volk te bereiken, dat volkskoffiehuizen bezoekt, maar het volk, dat bedoeld wordt in het woord volkslied, volksweerbaarheid. De tweede helft van den naam: „universiteit" moet men opvatten in den zin van een inrichting, die streeft naar het verbreiden van kennis ter wille van de waarheid, en ook: een organische eenheid, waarin elk onderdeel in het algemeen verband een plaats krijgt.

Ik geloof niet, dat er onder de oprichters van volksuniversiteiten in ons land geweest zullen zijn, die in haar een universiteit voor het volk zagen, universiteit in den gebruikelijken zin, en volk in de eerste zoo juist aangeduide beteekenis. Tusschen een Universiteit en een Volksuniversiteit zijn veel meer punten van verschil dan van overeenkomst. Het is hier niet de plaats daarop nader in te gaan.

Wat de ontwikkeling der veelzijdigheid onzer Nederlandsche Volksuniversiteiten heeft bevorderd, is misschien vooral de omstandigheid geweest, dat zij aan geen enkel voorschrift van hooger hand gebonden zijn geweest. De eindelooze moeilijkheden waarmee de kleinste hervorming in ons lager, middelbaar en hooger onderwijs gepaard gaat, omdat men aan handen en voeten is gebonden aan voorschriften, heeft de Volksuniversiteit nooit gekend. Zij heeft zich daardoor kunnen ontwikkelen in groote verscheidenheid in de verschillende centra waar zij ontstond. Zij is vooral gericht op de behoeften en de verschijnselen van onzen eigen tijd en is ook niet gebonden aan bepaalde docenten, waardoor gevaar voor verstarring uitgesloten geacht mag worden.

Bij de samenstelling van een programma schommelt het bestuur steeds tusschen twee vragen: Le wat het zelf belangrijk vindt, 2e wat het publiek belangrijk zal vinden. In deze laatste kwestie blijft men zich voortdurend vergissen. Men zou meenen, dat het publiek belangstelling zal hebben voor vragen van recht en rechtsbedeeling. Deze cursussen zijn in de Utrechtsche Volksuniversiteit bijna steeds mislukt, wegens gebrek aan deelneming. „Hoe wordt ons land bestuurd?" luidde de titel van een cursus. Zelfs in maanden voorafgaande aan de kamerverkiezingen krijgt men voor een onderwerp als dit slechts een zeer klein publiek. Er is geen of weinig

belangstelling voor geschiedenis. Misschien speelt daarbij de herinnering aan de doode stof der lagere school een rol.

Er is in den loop der jaren een zekere wijziging in de belangstelling waar te nemen geweest. In de eerste jaren van haar bestaan trok de Volksuniversiteit volle zalen met cursussen over filosofie; deze behooren nu tot de kleine. Thans is men vooral geïnteresseerd in moderne psychologie, maar dan nog vooral in vragen van levensgedrag: „levensproblemen en hunne oplossing" heette een cursus die tot de volste in vele jaren heeft behoord. Op psychologisch gebied is er weinig belangstelling voor vragen van de gemeenschap, maar veel voor wat het persoonlijk leven raakt. De belangen van de gemeenschap bestudeert men vooral op de cursussen over politieke actualiteiten.

Of men bij de oprichting der Volksuniversiteiten verwacht heeft, dat het geestelijk peil van ons Nederlandsche volk door het werk der Volksuniversiteiten merkbaar zou stijgen? Of men gehoopt heeft op groote schaal dieper inzicht te wekken zoodat men, na twintig jaar, zou kunnen zeggen: ziet, een zoo ruime horizon heeft ons Nederlandsche volk zich door middel der Volksuniversiteiten veroverd, vergelijkt ons volk van nu en vroeger? — Ik geloof het niet. Van de bezwaren der Volksuniversiteit is men zich van het begin af heel goed bewust geweest, óók de warmste voorstanders. Wellicht heeft juist dat ertoe bijgedragen, dat zij bestaansrecht hebben getoond in deze twintig a vijfentwintig jaar. Er zijn nu ongeveer 25 Volksuniversiteiten over Nederland verspreid, neutrale en Katholieke, alle tezamen, volgens de mededeelingen van het Centraal Bureau voor de Statistiek, met in 1935/36 33.427 deelnemers, dat is, naar schatting, ongeveer 8 op 1000 volwassen Nederlanders, dus iets minder dan 1 %.

Een der voornaamste bezwaren, die bij de oprichting der Volksuniversiteiten heeft gegolden was deze: dat zij oppervlakkigheid zouden kweken. Een bekende figuur uit de Utrechtsche samenleving van die dagen, de schoolopziener W. Jansen, meende terecht dat dit van alle onderwijs gezegd kan worden. Evengoed als het verdieping in de hand kan werken. Het hangt slechts af van de persoon, die tot het onderwijs komt. Er zijn menschen, die steeds oppervlakkiger worden, hoe meer onderwijs zij ontvangen. Daarnaast zijn er met andere bedoelingen, en als deze goed onderwijs krijgen zijn daarmede de kosten ruimschoots goed gemaakt. Aldus was 20 jaar geleden de uitspraak van wijlen den Heer Jansen.

Wanneer men aan de Volksuniversiteit als opvoedingsinstituut bij de oprichting niet al te ingrijpende eischen heeft gesteld, dan heeft zij zeker de verwachtingen die men van haar koesterde niet beschaamd. Ongetwijfeld heeft de Volksuniversiteit in sommige levens verruiming gebracht:

De dokter met zijn drukke practijk, die enkele avonden in de week heeft kunnen vrijmaken, heeft er in de kunstcursussen zijn behoefte aan schoonheid kunnen bevredigen.

De individualist, vaak in botsing met zijn omgeving, heeft in de cursussen over psychologie een beter inzicht gekregen in de beperkingen en ook in de mogelijkheden van eigen en anderer zieleleven en daardoor zijn plaats tusschen zijn medemenschen leeren zoeken en misschien vinden.

De kantoorklerke met een zeer beperkt inkomen en een ouderpaar dat gesteund moet worden, kan zich op de reiscursussen voorbereiden op de tocht door de Ardennen en Luxemburg, die haar 14daagsche vacantie haar zal geven.

De handarbeider, ja wat biedt de Volksuniversiteit hem? Kwantitatief maakt hij een zeer belangrijk deel uit van ons volk; wat heeft de Volksuniversiteit hem te geven? Werd hij verwacht op de cursussen over theologie, filosofie, psychologie? Ik geloof niet, dat zelfs de meest verblinde voorstanders der Volksuniversiteit gehoopt hebben, dat de handarbeider na zijn dagtaak, die zijn lichaam vermoeid heeft, maar zijn hersens weinig oefening heeft gegeven, zich 's avonds in andere kleeven zou steken om deze cursussen te bezoeken. En hier ligt inderdaad m.i. het zwakke punt der Volksuniversiteiten. Zelfs al beaamt men ten volle dat de V.U. niet in de eerste plaats voor den arbeider is bedoeld, dan nog blijft het een gewetensvraag: hoe kunnen wij den vertegenwoordiger van deze talrijke groepen in ons werk betrekken?

Er zijn allerlei proeven genomen. Filmcursussen werden gegeven over vreemde landen en volken. Maar ook daar kwam hij slechts sporadisch. Hij zat daar in zijn werkpak (welke Hollandsche arbeider verkleedt zich als zijn dagwerk is afgelopen?), en voelde zich niet thuis tusschen de heeren en dames die deze cursussen bezoeken. Toen is getracht cursussen in te richten die uitsluitend voor arbeiders waren bedoeld. Deze hadden eenig succes; maar zijn de scheidingen in politieke en godsdienstige kleur in ons land niet zóó sterk, dat men zich moeilijk begeeft naar het neutrale terrein der Volksuniversiteit?

Langzamerhand werd dit ontwikkelingswerk wel in eigen kring ondernomen door de Vakcentrales in eigen gebouw, en de Utrechtsche Volksuniversiteit gaf het op. Ik meen, dat men dit niet als een mislukking behoeft te beschouwen. Men moet zijn grenzen kennen, en tevrede kunnen zijn met als stimulans op te treden en het eigenlijke werk aan anderen over te laten, indien dit noodzakelijk blijkt.

Wat de Volksuniversiteit te Utrecht betreft, kan ik vaststellen, dat de werkwijze slechts in enkele onderdeelen in den loop der jaren is gewijzigd, aangepast — en dit voor een deel te betreuren — aan de wenschen

van het publiek. De meest ingrijpende, en naar mijn meening de méést te betreuren concessie is geweest het inkrimpen der leergangen. In de eerste jaren waren cursussen van 15 voordrachten goed bezocht, langzamerhand moesten zij bekort worden wegens het groote verloop dat zij vertoonden, en nu zijn wij sinds eenige jaren geheel tot de korte cursussen van acht, zes of zelfs vier voordrachten afgedaald. Dit is inderdaad een in de hand werken van oppervlakkigheid, die de oorspronkelijke opzet der Volksuniversiteiten schaadt.

In de wijze waarop de verschillende onderwerpen worden behandeld, is m.i. in den loop der jaren een merkbare verbetering ingetreden. Intusschen — een veel geopperd bezwaar tegen de V.U. was, zooals ik reeds zei, dat de behandeling der onderwerpen niet anders dan populair kan zijn, en dus oppervlakkig, zoodat van dit onderwijs geen resultaat is te verwachten. De sprekers staan voor de moeilijkheid, dat zij in enkele uren hun onderwerp zoodanig moeten behandelen, dat de hoorder er zooveel mogelijk van meeneemt. Maar hij moet er tegelijkertijd voor zorgen duidelijk en boeiend te blijven, en niet al te zeer zijn lezingen samen te persen, waardoor de stof onverteerbaar zou worden. Meer alledaagsche onderwerpen als reis- en natuurbeschrijvingen met plaatjes, lijden hieronder het minst. Het is misschien prettig in 10 avonden volledig te worden ingelicht omtrent de schoonheden van een land of van een stad, maar men kan met evenveel recht pleiten voor een korten cursus die slechts een indruk geeft en de hoorders aanspoort tot lectuur erover of tot grondiger onderzoek ter plaatse. Ook op het gebied der literatuur heeft de cursist soms meer aan enkele grepen uit het allerbeste dan aan een langen cursus, die systematisch en gedegen een periode in haar geheel behandelt. Maar met onderwerpen uit de zuivere wetenschap is het inderdaad zeer moeilijk de cursus vruchtdragend te maken. Toch is dit mogelijk gebleken indien deze onderwerpen uitsluitend behandeld worden door deskundige docenten, die hun vak grondig beheerschen en die bovendien in staat zijn hun wetenschap in duidelijken vorm aan hun gehoor over te dragen. Deze docent staat voor een zeer veel moeilijker taak dan zijn collega-spreker die bij lichtbeelden vertelt over reizen, vogels, planten, enz.; maar de ondervinding heeft ruimschoots geleerd dat wetenschap allermint een boeiende voordracht uitsluit. Er zijn ontegenzeggelijk een groot aantal onderwerpen, die, hetzij omdat zij in korte tijd onmogelijk bevredigend behandeld kunnen worden, hetzij doordat hun behandeling alleen begrepen kan worden door een geschoold gehoor, uitgesloten moeten blijven van de programma's der Volksuniversiteit.

Maar daartegenover staat, dat er zeer veel is, dat het gedachten- en gevoelsleven der huidige menscheid bezig houdt, en dat zeer wel besproken kan worden voor een gehoor van volwassen menschen, die

(hetgeen hen onderscheidt van de jongelui die het middelbaar en hooger onderwijs volgen) levenservaring hebben opgedaan en tot beter inzicht zijn geraakt van hun eigen geestelijke behoeften en daardoor met inniger belangstelling komen luisteren naar de sprekers van wie zij bevrediging van hun verlangen verwachten.

Een tweede bezwaar dat tegen de Volksuniversiteiten steeds is aangevoerd, vooral van de zijde der intellectuelen, is: „de docenten spreken te veel over de hoofden van hun gehoor heen; dit neemt er niets blijvends van mee. Een hoogleeraar die gewend is aan een min of meer voorbereid studentengehoor, kan zich niet instellen — zeggen zij — op een leekenpubliek, een techniker is onbegrijpelijk door zijn vele vaktermen; in het algemeen bedient de man van wetenschap zich overvloedig van „vreemde woorden“.

Deze bezwaren bestaan zeker nog, maar zij golden in het begin van het werk der Volksuniversiteiten in veel sterker mate dan thans. Inderdaad was het toen voor een spreker veel moeilijker zich in te stellen op een soort hoorders wier voorkennis hem geheel onbekend was. Maar sindsdien hebben de sprekers daarin veel oefening gehad. De vragen uit het publiek hebben er hen attent op gemaakt als zij te hoog grepen of in te beknopte vorm een gedachte ontwikkelden, die henzelf geheel vertrouwd was, maar hun hoorders geheel vreemd en nieuw. Steeds meer hebben de sprekers zich ingesteld op een publiek met normaal verstand en veel belangstelling. Deze twee factoren zijn de voornaamste om het werk te doen slagen; en speciale voorontwikkeling op het gebied van een bepaald onderwerp komt in de tweede plaats. Voor enkele cursussen wordt deze door den docent gewenscht, maar dan wordt dit in het programma vermeld; zij is voor het volgen van een groot aantal cursussen veel minder noodzakelijk dan men soms denkt.

Wat van de Volksuniversiteit in de toekomst verwacht mag worden? Naar mijn meening kan zij rustig voortwerken op dezelfde wijze als zij tot op heden doet. Indien ik daarbij een wensch zou mogen uitspreken, zou het deze zijn: dat zij bij machte werd meer werkcurssussen te organiseeren. Dit zijn cursussen, voortgekomen uit het Engelsche voorbeeld der „Tutorial classes“ van de Workers' Educational Association, waar ten hoogste 30 deelnemers worden toegelaten om de discussie vruchtdragender te maken en waar van de deelnemers zelfwerkzaamheid wordt verwacht. Een voorbeeld: te Utrecht werd een werkcurcus van 8 bijeenkomsten gehouden, geleid door Prof. Dr. Jan de Vries te Leiden, toen nog leeraar te Arnhem, waar de Wilde Eend van Ibsen werd gelezen en behandeld. Er waren 28 deelnemers. Telkens stelden 5 zich beschikbaar om een opstel in te leveren, dat dan besproken werd, en waarin aan de hand van vragen

van den leider, een karakter uit het stuk of een bepaald bedrijf werd geanalyseerd.

Ik meen, dat de V.U. op dit terrein veel meer werkzaam zou moeten zijn. Maar er zijn ernstige moeilijkheden. In de eerste plaats zijn deze cursussen zeer kostbaar, omdat de inkomsten aan cursusgeld door het geringe aantal deelnemers laag zijn. Dan is een bezwaar van anderen aard: de cursisten zijn zóó verschillend van voorontwikkeling, dat het voor den leider uiterst moeilijk is hen allen te blijven boeien door de wijze waarop hij de stof behandelt en laat behandelen. Een moeilijkheid, die, naar ik meen in Utrecht sterker geldt dan misschien in andere steden, is dat de menschen gepijnigd worden door valsche schaamte, zich niet durven uiten uit vrees een gek figuur te maken, zoodat steeds enkelen aan het woord zijn en de groote meerderheid zwijgend toehoort.

Toch meen ik, dat al deze bezwaren ten spijt, de V.U. dit terrein van studieclubs niet onverzorgd mag laten, en weer eens een poging moet doen en op het gebied der letterkunde of der psychologie of misschien ook dat der filosofie en godsdienst op deze wijze werkzaam worden. Het succes dat de praat- en vragenmiddagen in de Volksuniversiteit onder de werklozen hebben, waar sinds eenige jaren regelmatig ééns per week allerlei onderwerpen ter tafel komen, geeft vertrouwen dat ook met een groep uit de deelnemers van de avondcursussen in studieverband iets goeds te bereiken moet zijn. Een groot terrein ligt hier nog braak, en het werk der V.U. zal erdoor aan intensiteit winnen.

Feiten en Pogingen

JEUGDBEWEGING

TOENAME LEDENTAL IN HET R.K. JEUGDWERK.

Jaarlijks worden door het R.K. Centraal J Bureau voor Onderwijs en Opvoeding cijfers gepubliceerd over het jeugdwerk. Op 1 Januari 1936 telde het georganiseerde R.K. jeugdwerk in Nederland 418.047 leden tegen 409.429 op 1 Jan. 1935. Er is dus een toename van 8618 leden te konstaten gedurende het jaar 1935, terwijl het jaar te voren de vermeerdering ruim 24000 leden had bedragen.

De cijfers gespecificeerd naar de bisdommen, waren:

1 Jan. 1936 1 Jan. 1935

Utrecht	76.558	75.303
Haarlem	120.738	125.072
den Bosch	102.688	98.059
Breda	38.249	36.110
Roermond	79.814	74.905

De cijfers gespecificeerd naar de drie grote groeperingen in het R.K. jeugdwerk, waren:

1 Jan. 1936 1 Jan. 1935

Godsd. j. ver.	202.053	197.525
Algemene j. ver.	155.701	153.546
j. ver. met beperkt doel	60.293	58.358

De sterkste toename valt dus waar te nemen bij de godsdienstige verenigingen, die gezamenlijk 4.528 meer leden telden dan op 1 Jan. 1935. De jeugdverenigingen met algemeen doel boekten 2155 meer leden, die met speciaal doel 1935. Merkwaardig is dat de gezamenlijke godsdienstige jeugdorganisaties veel meer vrouwelijke dan manlijke leden tellen (resp. 117.179 en 84.874), terwijl het bij de andere verenigingen juist andersom is (j. ver. alg. doel: 64.548 m., 91.153 j.; j. ver. spec. doel: 12.116 m., 48.177 j.). Wat het verschil met het jaar te voren betreft: bij de godsdienstige verenigingen is de verhouding tussen jongens- en meisjesleden gelijk gebleven, evenzo bij

de verenigingen met speciaal doel. Bij de algemene jeugdverenigingen echter zijn de ledentallen der manlijke jeugd teruggelopen, der vrouwelijke jeugd vooruit gegaan.

BONDS DAGEN GEREFORMEERDE JEUGD.

De traditie getrouw hebben de verschillende Gereformeerde jeugdverenigingen op Hemelvaartsdag hun jaarlijksche „Bonds dag" gehouden.

De Bond van Meisjesver. op G. G. hield hem dit jaar te Zwolle in verschillende kerken tegelijk. Gesproken werd over religieuze onderwerpen.

De Bond van Jongelingsveren. op G. G. kwam te Middelburg bijeen.

Op de morgenvergadering werd gesproken over de betekenis van Dr. A. Kuiper voor de Geref. beginselen; op de middagvergaderingen over: de betekenis van het gereformeerd beginsel voor het maatsch. leven.

JUBILEUM BOND VAN Geref. JEUGDORGANISATIE.

Op 31 Maart herdacht bovengenoemde vereniging haar 25-jarig bestaan in een grote bijeenkomst in de Rotterdamse Dierentuin. Nadat verschillende bevriende organisaties gelukwensen en cadeau's hadden aangeboden, hield Z. Exc. Minister Slotemaker de Bruïne een toespraak, welke hij eindigde met de mededeling dat het H. M. de Koningin behaagd had de Heer Francken, voorz. van de Bond, te benoemen tot Ridder in de Orde van Oranje Nassau.

BONDS DAG NED. JONGELINGS-VERBOND.

Ok deze vereniging houdt jaarlijks op Hemelvaartsdag haar Bonds dag. Dit maal heeft deze te Zwolle plaats gehad.

Het hoofdonderwerp voor dit jaar was:
In Koninklijken Dienst.

De voorzitter van het Verbond, de Heer H. Gordeau, die juist dezer dagen 60 jaar werd, werd een koninklijke onderscheiding verleend.

PINKSTERCONFERENTIE V.C.J.C.

De Vrijzinnig Christelijke jeugdbeweging heeft — in aansluiting op de onlangs gehouden getuigenisavonden voor geestelijke vrijheid — als onderwerp voor de jaarlijkse Pinksterconferenties gekozen: geestelijke leiding. De eerste vraag die in een inleiding aan de orde wordt gesteld is de vraag hoe wij Gods leiding in het persoonlijk leven zien. In een tweede inleiding zal de vraag worden besproken: geestelijke leiding door mensen en mensengroepen in de wereld uit te oefenen. Hierbij zullen vragen van democratische of autoritair-dictatoriale leiding op de verschillende levensgebieden aan de orde komen.

A.M.V.J.-KAMPEN.

In „De Stuwijng“, maandblad van de A'd. Mij. voor Jongemannen, van April 1.1. staat een uitvoerig kampprogramma, waarin we o.a. aantreffen: 3 woudloperskampen voor jongens van 13-17 jaar in de Eifel; 4 meisjeskampen (2 in Duitsland, 2 in Nederland) en verder 3 kampen in Ermelo 12-15 j., voor 15-18 j. en voor 12-17 j. middelbare scholieren.

WIJ EN DE UNIVERSITEIT.

De International Student Service organiseerde van 24-26 April 1.1. een conferentie op Woudschoten voor meisjesstudenten. De verschillende onderwerpen die aan de orde werden gesteld waren: Studie en Maatschappij. Wat hebben wij aan onze studie; De wetenschappelijke waarde van vrouwenstudie; De psychische gesteldheid van de studerende en werkende vrouw.

N.B.A.S.

Ook de Ned. Bond van Abstinente Studerenden zal de traditie getrouw zijn en met Pinksteren een kamp in Oldebroek houden. Al is dit kamp vooral bedoeld als bondsfeest, toch zullen er enkele inleidingen worden gehouden, en wel o.a. door Kees Boeke over zijn „werkplaats“. Verder zal er o.a. een spreekkoor van Dr. J. Brandt Corstius opgevoerd worden „Wij zijn allen“.

In „Jonge Kracht“ de N.B.A.S.-krant, komt een fel stukje tegen de toenemende gewoonte van het roken voor. Al is alleen het alcoholgebruik door N.B.A.S. absoluut afgewezen, sinds het oprichten van de bond was eigenlijk ook het roken taboe. De schrijver zegt o.a.:

Hoofdoorzaak van dit artikel is het feit, dat er onmiskenbaar door N.B.A.S. meer gerookt wordt dan vroeger. Terwijl toch de verhouding, waarin voordelen en bezwaren voor hen gelden nagenoeg gelijk gebleven moet zijn.

De enige en in verband met andere verschijnselen voor de hand liggende conclusie is, dat voornoemde balans (van voor- en nadelen) niet meer getrokken wordt. Wanneer over het goed en kwaad van onze handelingen niet meer wordt gedacht, zal de moraal der gewoonte en van het gemiddelde komen te heersen en is het kostbaarste, de zelfstandige gewetensbeslissing, naar de maan. Het zijn de symptomen van een jeugd, die niet meer denkt, maar vertreedt, die van geen belang acht wat moeilijk zou kunnen worden en die het feit negeert, dat juist en alleen in kleine daden van levenshouding de jongere zich verantwoordelijk kan tonen en zijn beginselen waar maken. Het is de opstand der horden in eigen kring, de opdringende vervlakking door een schrikbarend gebrek aan verantwoordelijkheidsbesef en bewustheidswil.”

Nieuw:

VARENDE LUYDEN. Studien over de middeleeuwse groepen van onmaatschappelijken in de Nederlanden, door Dr D. Th. Enklaar.

„Van Gorcum's Historische Bibliotheek" nr XII. Een boek, geheel op de hoogte van de hedendaagse wetenschap, dat voor het eerst een poging doet om van de veelvoortgevoerde verschijning der „fahrenden Leute", waarvan men tot dusver slechts een verwartende en romantische voorstelling had, een op wetenschappelijke inzichten berustende uiteenzetting te geven. Ruim zal de kring zijn, die van dit boek profijt kan trekken. De *historisch-historicus* zal de verklaring vinden van vele raadselachtige verschijnselen; de *kunst-historicus* zal zijn begrip kunnen verhelderen; de *rechtshistoricus* zal een stuk middeleeuws criminaliteit nader kennen. Niet het minst zullen de *kerkhistoricus* en de beoefenaar van de *geschiedenis der geneeskunde* van hun gading aantreffen; de *socioloog* en de *folklorist* vinden een groot aantal interessante bijzonderheden. Tenslotte zal de *algemeen-onwetende lezer*, die het boek ter verpozing ter hand neemt, het zeker niet teleurgesteld neerleggen. Een aantal illustraties, waaronder nooit eerder gepubliceerde, authentieke afbeeldingen zijn aan het werk toegevoegd. De prijs is gesteld op 3.90.

HET TOEZICHT OP DEN GULDEN door Mr B. W. Kranenburg. „Vragen-van-Nu" nr 25. Prijs 40 cent.

Het geschrift bedoelt een overzicht te geven van de directe en indirecte overheidscontrole op de waarde van de gulden, die zoveel uitgebreider is dan men meestal denkt. Wat als nieuwe wordt aangegrepen, is soms in elite reeds aanwezig. (Toezicht op vreemde emissies, op het particuliere bankwezen, etc.).

Zo nodig wordt een vergelijking met het buitenland gemaakt. Met het oog op het grote belang, dat ieder Nederlander bij de waardering van zijn weinig betaalmiddel heeft, worden de nodige gegevens in voor ieder begrijpelijke vorm verzameld. Welke wordt daardoor het volgen der berichten vereenvoudigd. Het geschrift onthoudt zich van ~~aanmerkingen~~ grondloze waardering.

HET NATIONAALSOCIALISME ALS RANCUNELEER, door Dr Menno ter Braak. „Waakzaamheid" nr 7. Prijs 25 cent.

De schrijver leidt in deze brochure de nationaalsocialistische „leer" af uit een bestanddeel der Europese cultuur, waarmee te zelden voldoende rekening wordt gehouden: de rancune of het ressentiment. Uit de regeestelling van theoretische juistheid en praktische ongelijkheid, die zo typerend is voor onze civilisatie, volgt het ontstaan van onbevredigdheid en wrede, die zich in democratie en socialisme eveneens liefden gelden, maar die zich in het nationaalsocialisme volledig emanciperen. Gevolg daarvan is de specifiek nationaalsocialistische logica, die zich bedient van het simplisme en de leugen, die een leider zonder leiderschapskwaliteiten erkent, die een rasgenieër „uitvindt" dwars tegen de wetenschap in. De bestrijding van het nationaalsocialisme valt samen met de strijd tegen de frase; de schrijver ziet het gevaar van het nationaalsocialisme dan ook in de eerste plaats in de phrasologie, de romantische verhoering van de rancune van allen tegen allen, met als ultieme consequentie de oorlog van allen tegen allen.

Verkrijgbaar bij de boekhandel en bij

VAN GORCUM & COMP. N.V. - UITGEVERS - ASSEN

JAN PIEREWIET. Tweede druk.

'n Bundel van meer dan honderd liedjes, samengesteld door Boy Wolsey met medewerking van Jan Brandt Corstius, Geert Dils, Yvonne de Man, Margot Vos e.a.

Uitgegeven in samenwerking met de Nederlandse Jeugtherberg Centrale en de Nederlandse trekkersbond. Prijs in linen 95 ct., in kunstleder f.1.45.

VAN DESPOTIE TOT VRIJHEID. Voordrachten over de ontwikkeling der gezagsidee als probleem van wereld- en levensbeschouwing door Dr J. H. Carp.

Serie „In de Branding" nr 7. Wij leven in een periode, waarin de mens meer dan anders behoefte gevoelt zich rekenschap te geven van de geestelijke situatie van zijn tijd. Dit is vooral ook het geval waar het betreft de verhouding der mensen tot het Overheidsgezag, de Gezagsidee. Geen inzicht in de geestelijke situatie ener tijdsperiode is echter mogelijk zonder begrip van beginselen, welke de gang der Historie bepalen. Dat hiermede tenalotte een probleem van wereld- en levensbeschouwing gegeven is, wordt in het geschrift van Dr Carp in de eerste plaats betoond. Het probleem van de richting, waarin zich het ontwikkelingsproces der Historie voltrekt, zomede van de beginselen, welke dit proces bepalen, wordt behandeld op de grondslag van de Spinozistische wereld- en levensbeschouwing. In het op deze wijze getrokken schema van ontwikkelingslijnen van het geestesleven, waarin de geestelijke situatie der verschillende tijdsperiodes wordt bepaald, is de Gezagsidee beschouwd, terwijl haar historische ontwikkeling geschetst wordt als een voortschrijden van despotie tot vrijheid. In dit geschrift wordt een poging gedaan de huidige strijd om de Gezagsidee te verstaan. De prijs van het werk is gesteld op f. 2.—.

HEROËN DER LETTEREN. Inleiding tot de Wereldliteratuur, door Dr K. F. Proost.

De bedoeling van dit boekje is in korte schat en heldere wijze werken uit de wereldliteratuur in te leiden. Prijs ing. f. 0.75, geb. f. 1.25.

DER EEUWEN VROOMHEID. Inleiding tot de gewijde literatuur, door Dr K. F. Proost.

Er zijn, de eeuwen door, z.g.n. stichtelijke boeken geschreven, die tot de grote literatuur gerekend kunnen worden. Hovengenoemd boekje bevat inleidingen tot zulke werken, die uitingen zijn van geestelijke stremingen. Prijs ing. f. 0.75, geb. f. 1.25.

HET BOEK DER BOEKEN. Inleiding tot de bijbelse literatuur, door Dr K. F. Proost.

Op velerlei wijze wordt de bijbel bekeken: als een godsdienstig-dogmatisch boek, als een zedelijk-voorbiedend werk enz. Hier wordt de bijbel gezien als inhoudsvolle literatuur, die ook naar de vorm buitengewoon soezend is. Prijs ing. f. 0.75, geb. f. 1.25.

Verkrijgbaar bij de boekhandel en bij

VAN GORCUM & COMP. N.V. - UITGEVERS - ASSEN

VOLKS *713 3863* **ONTWIKKELING**

**MAANDBLAD UITGEGEVEN VOOR DE
MAATSCHAPPIJ TOT NUT VAN 'ALGEMEEN
ONDER REDACTIE VAN :**

Prof. Dr. PH. KOHNSTAMM, L. C. T. BIGOT, Prof. R. CASIMIR, A. H. GERHARD,
Prof. Dr. J. H. GUNNING Wz., Dr. Ph. J. IDENBURG, Dr. K. F. PROOST,
G. VAN VEEN, J. HOVENS GREVE, *Secretaria*

Jan Nieuwenhuysen
1784

PER
JAAR
F 8.75

VAN GORCUM & COMP. N.V.
UITGEVERS ===== ASSEN

PER
NUMMER
F 0.75

INHOUD VAN AFLEVERING 10.

	Bladz.
Onderwijsbeleid, door Prof. Dr. Ph. Kohnstamm	273
Het Muziek-paedagogisch aspect van onzen tijd, door Jan Keyzer	276
Dans en Muziek, door Norbert Loeser	284
Individueel Onderwijs aan het „Amsterdamsch Lyceum", door J. Benders	281
Tekenen des Tijds, Massa of Volk, door Prof. Dr. Ph. Kohnstamm	289
Feiten en Pogingen	302

Veraschen:

**DE BESTEDING VAN DE VRIJE TIJD
DOOR DE NEDERLANDSE ARBEIDERS**
uitkomsten van een enquête onder 621 arbeiders
door

Dr. A. BLONK en Dr. J. P. KRUIJT
met medewerking van E. W. HOFSTEE
doctorandus aoc. geogr.

Prijs f 1.50

NUTSUITGEVERIJ CENTRAAL STATION, AMSTERDAM

Onderwijsbeleid

door Prof. Dr. Ph. KOHNSTAMM.

Wat zal de periode '37/'41 ons brengen op het gebied van ons onderwijs? Daarover valt nog zeer weinig te zeggen met enige zekerheid, terwijl wij deze woorden neerschrijven. Misschien zal straks, als zij gedrukt onder de ogen der lezers komen, de gegronde verwachting zich ietwat omlinder aftekenen. Althans de richting van het kabinet en de persoon van den bewindsman zullen dan ongetwijfeld bekend zijn. Maar juist deze periode van onbekendheid met wat zelfs de naaste toekomst zal brengen is niet ongeschikt voor een bezinning op wat wenselijk en mogelijk schijnt, los van persoonlijke en — krachtens den aard van ons blad — nog verder verwijderd van in engeren zin „politieke“ beschouwingen.

Wenselijk en mogelijk, daarin ligt reeds aangeduid het weinige, dat reeds thans met zekerheid te zeggen valt. Ondanks de heugelijke opleving op economisch gebied is de positie der schatkist nog weinig bevredigend; plannen, die grote kosten met zich zouden meebrengen, zullen zeker in de eerstkomende periode nog geen kans hebben. Het zou irreal zijn, dat feit te verbloemen. En daarmee vervalt de mogelijkheid, zowel van volledig en onmiddellijk herstel van de vroeger geldende maxima van leerlingen per klasse, als die van een dergelijk herstel der oude salarissen. Al blijven we vasthouden aan de hoop, dat niet blijvend culturele verarming, ja verkommering gepaard zal gaan met zo overvloedige technische productiemogelijkheden, als de wereld nog nooit aanschouwde, wij moeten het feit onder 't oog zien, dat klaarblijkelijk de wereldhuishouding in afzienbaren tijd door tal van psychische remmingen nog niet zal komen te staan op het welvaarts-peil, dat technisch bereikbaar ware.

Nog afgezien van het financiële argument, achten wij de constellatie voor elken bewindsman aan het Departement van Onderwijs voor de volgende jaren weinig gunstig voor diepgaande hervorming onzer onderwijs-wetgeving en de daarin vastgelegde organisatie. De aandacht van de Tweede Kamer zal ook in de komende periode vóór alles op economische en sociale zaken gericht zijn; de hervorming van onze parlementaire techniek in de richting van ontlasting der Staten-Generaal door andere lichamen met verordenende bevoegdheid, wordt nauwelijks aan den horizon zichtbaar. En zelfs al ware dat anders, op het speciale gebied, dat ons bezighoudt, kan wettelijke verandering altijd eerst van kracht worden, als er een voldoende aantal mensen is, bereid en in staat om de nieuwe taak uit te voeren. En juist aan dezen ontbreekt het in ons onderwijs nog wel over de gehele lijn.

Een onderwijsbeleid, dat verder wil zien dan naar het in veilige haven brengen van de eerstvolgende onderwijsbegroting, zal dus zijn aandacht allereerst moeten richten op de vraag, hoe die onontbeerlijke medewerkers te winnen.

Wij illustreren onze bedoeling aan het Rapport Bolkestein over de toelating tot de M.S. Ieder, die zich enigszins heeft ingedacht in den gedachten-gang van dat rapport, weet dat het staat en valt met de aanwezigheid van een lerarencorps, dat niet alleen bereid is om parate kennis ten opzichte van denkvaardigheid op het tweede plan te brengen, maar zich ook de niet zo heel eenvoudig aan te leren techniek heeft eigen gemaakt, om over het verschil daartussen met een voldoende mate van zekerheid te kunnen oordelen. Juist daarom is in het ontwerp K.B. der Commissie-Bolkestein de Centrale Commissie van Advies de spil, waarom al het werk draait. Niet om de, technisch trouwens volstrekt onuitvoerbare, taak te vervullen zelf de selectie ter hand te nemen, wordt die commissie voorgesteld — het schijnt ongelooflijk, maar het is helaas een feit, dat tot zelfs in „vak-bladen“ deze enormiteit wordt beweerd — maar om hen, die er mede zullen moeten werken, op gang te helpen met het hanteren van de nieuwe diagnostische hulpmiddelen, die zelf de basis van een nieuw gerichte didactiek moeten worden. Zelfs met een veel minder ver gaande verandering van het geldende K.B., dan de Commissie-Bolkestein voorstelt, zou voorshands reeds veel te bereiken zijn — de heer Van de Water heeft daar terecht op gewezen in het orgaan der directeuren-vereniging — mits de kerngedachte bewaard blijft, die in de voorgaande regels is aangeduid. Daartoe zouden geen diepgaande wetwijzigingen nodig zijn, geen breedvoerige schriftelijke gedachtenwisseling en tijdrovende discussie's in de Tweede Kamer, slechts wat hervormingswil en vooral wat hervormingsmoed op het Departement. Maar zullen die aanwezig blijken?

Dezelfde opmerking geldt omtrent de eindexamenregeling voor Hogere Burgerschool en Gymnasium. Bij velen is de wens aanwezig, dat de vorming meer op zelfstandige studie wordt gericht, minder op het reproduceren van toch spoedig vervluchtigende kennis. Een aantal faculteiten hebben zich daarvoor uitgesproken en zich zelfs tot den minister gewend met een verzoek om maatregelen.

De publieke opinie is er zo van doordrongen, dat zelfs in een zo ernstig en bezadigd blad als het Algemeen Weekblad voor Christendom en Cultuur, van redactie-wege onze huidige examen-methodes vergeleken worden met het africhten van „apporteerende honden, die zorgvuldig met alles komen aandragen, wat van te voren weggeworpen is“.

De grote vraag is echter niet, om vage en vrome wensen over „meer zelfstandigheid“ te uiten, maar concreet aan te geven, hoe die gedachte gerealiseerd zou kunnen worden.

De uitvoering van die realisatie is zeker een kwestie, die veel scherpzinnige werkers enige jaren door zou moeten bezighouden. Maar zij zou op gang kunnen worden gebracht door een heel simpel ministerieel besluit, nauwelijks meer omvattende dan een ministeriële opdracht aan de Inspectie.

Maar wederom, zullen de wil en de moed tot zulk een daad aanwezig blijven?

Wij weten niet, of wij het als een hoopvol, dan wel als een somber stemmend voorteken moeten aanzien, dat op een ander gebied, afhankelijk van een ander Departement, in de laatste twee jaar iets verwezenlijkt is, in de geest van wat wij hier op het oog hebben. Het ontwikkelingswerk voor jeugdige werklozen, dat — althans wat cursussen betreft van algemeen vormende aard — twee jaar geleden in Amsterdam den weg op scheen te gaan van het oude Vervolgonderwijs (Volksontwikkeling V, pag. 353—377), is tot nieuw leven gebracht door een simpel besluit van het Amsterdams Centraal Comité voor Jongere Werklozen en de ondersteuning, door het Departement van Sociale Zaken, aan de uitvoering ervan gegeven. (Volksontwikkeling XVII, pag. 380; XVIII, pag. 173).

Wat meer zegt, dat nieuwe leven is van de hoofdstad uit reeds bevruchtend gebleken op 72 andere Nederlandse gemeenten. Het werk, dat thans aan het Instituut voor Individueel Onderwijs geschiedt, zou dienstbaar te maken zijn aan de belangen van het G.L. en U.L. Onderwijs, maar ook aan de opbouw van een bevredigend vervolgonderwijs ook voor hen, die niet op de werklozen-cursussen thuis horen.

Maar zal in de nieuwe periode, die wij ingaan, het Departement van Onderwijs de breedte van blik en de doortastendheid blijken te bezitten, die krachtens het genoemde voorbeeld aan het Departement van Sociale Zaken blijkbaar aanwezig waren?

De hervorming van de onderwijzers-opleiding, voorgesteld door minister Marchant, die in de plaats van onze huidige hoofdacte-regeling iets wilde stellen, dat althans een eerste stap naar een wetenschappelijk verantwoorde vakopleiding mocht genoemd worden, is door een technisch-legislatieve fout blijven steken bij de voorbereidende afbraak: de omzetting van de vierjarige in de driejarige kweekschool. Om de reden, die wij reeds hierboven aangaven zal het oorspronkelijke plan waarschijnlijk in de volgende vier jaren geen kans hebben. Maar ook zonder aanmerkelijke kosten zou er — al ware het slechts door gewijzigde hoofdacte-examen-reglementen en benoemingen bij hoofdacte-examens — een nieuwe geest in de opleiding kunnen worden gebracht.

En zo zou er nog veel meer te noemen zijn:

De herziening van het Academisch Statuut bijv., toch reeds noodzakelijk geworden, doordat de jongste wijziging van de H.O.-wet nieuwe faculteiten geschapen heeft, die nadere regeling in het statuut vragen en kwesties aan de orde stellen, ook voor de „oude” faculteiten van gewicht; of de kwestie van de spelling, waarvan o.i. vast staat, dat elke regeling, officieel geldende voor alle Departementen, de voorkeur verdient boven den chaotischen toestand van een regeling geldende zelfs niet voor het

Departement van Onderwijs in zijn geheel; of het vraagstuk van den inhoud der „maatschappelijke en christelijke deugden" in onze na-oorlogse wereld, een wereld, waarin het nationaal besef — dat zich in specifiek Nederlandsen zin zo gelukkig geuit heeft bij de jongste verkiezingen — een vroeger ongekende plaats inneemt.

Werk te over is er, ook voor een Minister, die financieel nauw gebonden is, en niet te veel aandacht en tijd van de medewerking der Staten Generaal mag vragen. Als de wil er is, zal de wegaanleg, ook op geestelijk gebied, niet onmogelijk blijken.

Maar zal die wil er zijn?

Of zullen we, met ons steeds verder verouderend onderwijsstelsel blijven doorsukkelen, in de overtuiging, dat wij het reeds zo heerlijk ver hebben gebracht en dat al die nieuwlichterij niets is dan „staatspaedagogiek", het bij onze politici steeds gereed liggende scheldwoord, waarmee iedere onderwijshervorming — ook van zuiver didaktische aard — immers zo gemakkelijk kan worden gediskwalificeerd?

Het Muziek-paedagogisch aspect van onzen tijd

door JAN KEYZER.

Terwijl het Oude Griekenland, met Plato aan het hoofd, de muzikale ¹ vorming van jonge mensen van primair belang achtte; terwijl in de middeleeuwen het muziekonderwijs een centrale plaats innam, bracht de 19e eeuw, niettegenstaande de vooruitgang op velerlei gebied, een scherpe achteruitgang voor deze zijde van de algemeen-menschelijke vorming.

Rond 1880 stond er in Duitschland een man op, die de gevaren van een eenzijdige intellectuele ontwikkeling helder inzag. Het was Hermann Kretzschmar, de groote muziekgeleerde en paedagoog, die zijn beroemde woord neerschreef, „de toekomst van de Deutsche muziek wordt in de scholen beslist". Dat lijkt, oppervlakkig beschouwd, een vreemd woord in dien tijd, want juist toen maakte de „kunstmuziek" een ongekende bloei door. Het is de tijd der groote componisten: Wagner, Liszt, Brahms, Bruckner, Wolff, om maar een paar te noemen. Maar Kretzschmar zag scherp. Doordat men de muziek uit de scholen verdreven had, was het een kunst voor een kleine groep van aesthetisch-muzikaal gevoeligen geworden en ook deze kleine groep muciseerde niet, zooals b.v. in de middeleeuwen gebruikelijk was, door zelf iets voort te brengen, al was het alleen maar om daardoor het werk der grooten beter te kunnen waardeeren, maar deze groep bewonderaars verkeerde eigenlijk onder den druk van een

algemeen minderwaardigheidsgevoel, n.l. dat componeeren alleen het werk was van groote meesters en dat het hun taak was stil neer te zitten en te genieten.

Erger nog was het, dat het groote publiek, door de verdrijving van de muziek uit de scholen, van deze heerlijke levensuiting (want zóó moet men het muciseeren zien) vervreemdde. En met geniale blik zag Kretzschmar in, dat ook de z.g. concertzaal-kunst, in haar geïsoleerd bestaan, op die wijze zou vastloopen.

De eigenlijke problemen gaan echter veel en veel dieper dan alleen of er goede kunstwerken gecomponeerd zullen worden, of dat breede groepen van het volk weer zullen gaan zingen. Kretzschmar wees op het belang dat de groote grieksche denkers hechtten aan een muzikale vorming, omdat deze noodig, broodnoodig is voor de h a r m o n i s c h e vorming van den mensch.

Omstreeks 1905 komt een streven op om „schoonheid in de opvoeding” te brengen. Een eeresaluut aan de fijne geesten, die met een warm idealisme het geheele onderwijs, ja, het geheele leven a.h.w. van schoonheid wilden doordringen. Deze z.g. kunst-paedagogische beweging stond nog sterk onder 19e eeuwse, intellectualistische invloeden. Men sprak van „l e e r e n schilderen zien (Ligtwerk)”, „b e w u s t zingen is mooi zingen”, m.a.w. wanneer de geest in zich opgenomen had wat „des geestes is”, wanneer *begrepen* werd hetgeen er op te merken viel, van bouw, vorm etc., dan was men klaar. Dit is heel mooi, maar door het h a n d w e r k van schilderen of componeeren a.h.w. a a n d e n l i j v e t e v o e l e n, leert men beter verstaan, dan door de beste cursus, waardoor wij alleen met het verstand leeren te onderscheiden. Op dezen vorm (n.l. het leeren kennen van het muzikale handwerk) die uit den nieuwen geest des tijds is voortgekomen, komen wij direct terug.

Wanneer wij het beeld van onzen huidigen tijd bezien dan kunnen wij daaraan een l i c h t e n s c h a d u w -zijde onderscheiden.

Beginnen wij met de

Schaduwzijde.

Het muziekonderwijs in de verschillende in-
richtingen van onderwijs.

a. het voorbereidend onderwijs.

Merkwaardig genoeg is de toestand op de goede voorbereidende scholen, waar volgens de beginselen van Fröbel of Montessori onderwijs gegeven wordt, véél beter dan op de lagere scholen. Mijn ervaringen zijn beperkt tot Rotterdam, maar wat ik daar gezien heb aan eenige scholen voor voorbereidend onderwijs, heeft mij zéér aangenaam getroffen. Er wordt veel gedaan aan de ontwikkeling van het rythmisch gevoel, aan het leeren „verstaan” van hetgeen door een muziekstukje in de taal der tonen wordt

„gezegd” en door bewegingen van het lichaam uitgedrukt kan worden, etc. De kleinen leeren verschillende maatsoorten *v o e l e n*, voordat ze het onderscheid leeren *b e g r i p e n*, daarbij maken ze telkens andere bewegingen „op de streep”: een prachtige combinatie van lichaams oefeningen (evenwichtsoefeningen) en oefeningen voor het ontvankelijk maken voor muzikale invloeden „omdat de kleinen juist door bewegingen de muziek leeren verstaan” ¹⁾. Ze leeren aardige versjes, ze leeren verschillende geluiden onderscheiden, dus scherp waarnemen enz. Hier wordt in praktijk gebracht, wat Fröbel leerde: dat „kunstzin, kunst, een algemeen eigendom, een algemeene aanleg van den mensch is, en daarom al vroeg, (later leerde hij: van den kleuterleeftijd af), verzorgd moet worden” ²⁾. Dr. Montessori heeft een geheel systeem gemaakt om de muzikale aanleg trapsgewijze te ontwikkelen. Naast de rythmische oefeningen: de oefeningen op „de streep”, worden tal van instrumenten voorgeschreven. Het bekendste leermiddel op dit gebied, bestaat uit een aantal bellen, die de kleuters in een dubbele rij moeten plaatsen en waarmee ze dan geleerde, of zelf gevonden wijsjes kunnen spelen. Dat zelf-vinden, de ontwikkeling van het scheppend vermogen, vormt een hoofdbeginsel van de nieuwe richting bij het muziekonderwijs. Reeds Fröbel (die leefde van 1782 tot 1852) legt de volle nadruk op het kostelijkste vermogen van ieder mensch: zijn scheppende functie. Hij vertelt, hoe een onderwijzer en zijn leerlingen, in eenvoudige woorden en liedjes, waarbij hij *e n z i j z e l f w i j s j e s b e d e n k e n*, uitdrukking geven aan de gevoelens, die de dag en het jaargetijde bij hen opwekken. ³⁾

Kunnen wij dus tevreden zijn met het onderwijs op de voorbereidende scholen, al kan ook hier door systematisch onderzoek nog wel het een of ander verbeterd worden, somberder is het aspect dat het muziekonderwijs op de lagere scholen ons biedt.

b. het lager onderwijs.

De *g r o n d g e d a c h t e* van het muziekonderwijs op de lagere scholen is verkeerd, hetgeen de bekende muziekpaedagoog, Willem Gehrels, leider van de Volksmuziekschool, in zijn voortreffelijk boek: *Muziek in opvoeding en onderwijs*, zoo klaar en duidelijk uiteengezet heeft. Er wordt van de gedachte uitgegaan, dat de muzikale ontwikkeling bestaat in het aanleeren van een aantal liederen, inplaats dat men zich er rekening van geeft, dat de muzikale aanleg, die ieder mensch van nature eigen is, a.h.w. uit de windselen gehaald moet worden (werkelijke ont-wikkeling).

Dat voor deze ontwikkeling een doelbewuste leiding en activeering

¹⁾ M. R. G. — v. M. in Montessorioptv. v. Jan. '32.

²⁾ Menschenerziehung.

³⁾ Menschenerziehung.

noodig is, ligt voor de hand. Hiermede hangt samen, dat de muzikale opleiding van de onderwijzers, over het algemeen, zeer onvoldoende is. Wanneer ze de eerste hoofdstukken van b.v. Worp's Algemeene muziekleer kennen, en een eenvoudig lied op het eerste gezicht kunnen zingen, voldoen ze grootendeels aan de exameneischen voor de lagere acte, en wordt hun de muzikale vorming van zooveel-kinderen-in-een-klas toevertrouwd. Muziek is op de lagere school een vak geworden van bijkomstige beteekenis. De hoofdacte geeft, met het groote aantal vakken, waarop echter de muziek zelfs niet voorkomt, van de gezindheid ten opzichte van de waardeering eener muzikale vorming, een juist, dat is in dit geval: treurig, beeld.

Wanneer we ons dan herinneren welk een groot belang de grootste denkers aan de muzikale vorming gehecht hebben, juist omdat deze a.h.w. een natuurlijk tegenwicht vormt van de intellectueele opleiding, dan zal een ieder wel overtuigd zijn, dat op dit terrein een groote taak te vervullen is.

c. het middelbaar onderwijs.

Op de middelbare scholen wordt in 't geheel geen muziekonderwijs gegeven Er valt dus ook niets van te zeggen; het is echter een wel-sprekend zwijgen. Wij willen onze lezers één vraag voorleggen, die zij zelf kunnen beantwoorden: wat doet b.v. de H.B.S. voor de gemoedsvorming der jonge menschen?..... terwijl het gemoedsleven van de jonge mensch, j u i s t in de leeftijd van de middelbare school, in zoo heftige beroering is, en leiding noodig heeft.

d. het hooger onderwijs.

Bij het hoogeronderwijs heeft de muziekwetenschap, sedert eenige jaren, een blijvende plaats gekregen. De opleiding van academisch gevormde musicologen is natuurlijk in de eerste plaats van groot belang voor de opleiding van degelijk gevormde muziekleeraren. De maatschappelijke positie echter van deze wetenschappelijk opgeleide menschen, die een lange studietijd achter zich hebben, hangt, om het zoo maar eens uit te drukken, in de lucht, afgezien dan van de paar lesuren welke aan conservatoria gegeven kunnen worden. ¹⁾ Wanneer evenwel het vak „muzikale ontwikkeling” op de roosters der middelbare scholen een plaats krijgt, wat wij vurig hopen, dan wordt voor hen een onoverzienbaar arbeidsveld ont-sloten.

Het muziekonderwijs op de lagere scholen is dus onvoldoende en op de middelbare scholen bestaat het niet — ziedaar de sombere kern van het muziekpaedagogische beeld van dezen tijd. Ouders, die het kunnen betalen, laten hun kinderen les geven in het bespelen van het een of andere instrument, in vele gevallen volgen de kinderen een solfégeklas, of zijn

¹⁾ Zie Drs. Eduard Reeser's magistrale artikel: Richtlijnen voor het onderwijs in de Muziekgeschiedenis „Caecilia” April '36).

lid van een kinderkoor. Zéér nuttig, maar de groote Kretzschmar heeft het zoo treffend gezegd: de toekomst wordt beslist op de scholen.

De lichtzijde.

Bedroevend is de toestand dus geworden, door den invloed van het z.g. negentiende eeuwsche intellectualisme, waarmede in hoofdzak bedoeld wordt, de daarachter liggende grondgedachte, dat de mensch in de eerste plaats een denkend wezen is, en dat dit denken maar ontwikkeld behoeft te worden, om harmonisch ontwikkelde menschen te krijgen met gemeenschapszin, — terwijl reeds Plato leerde dat, naast de ontwikkeling van het verstand (door b.v. wiskunde en zuiver logisch redeneeren) een vorming van het gemoedsleven, of van de ziel, onverschillig hoe men 't noemen wil, moet gaan — waarvoor hij het ontvankelijkmaken voor muzikale invloeden voorschreef.

Wij begonnen echter ons artikel met te constateeren dat er een goede wind waait voor de muziekpaedagogiek, en dat willen wij nu met argumenten aantoonen.

Drie invloeden bepalen de lichtzijde van het aspect van onzen tijd: de ideeën van de arbeidsschool van Kerschensteiner, de jeugdbeweging, en het streven om door wetenschappelijke onderzoekingen, muziekpaedagogische problemen op te lossen.

1. De grondgedachte van de z.g. arbeidsschool, of doe-school, is, dat de leerlingen door het p r a c t i s c h omgaan met de dingen, „ervaringen” opdoen en zodoende de „zaken” waarvan ze anders alleen maar de n a m e n leeren, werkelijk leeren k e n n e n. Deze vorm van onderwijs is tegengesteld aan onze gewone „leerschool”, waar de kinderen in de bank, keurig met de armen over elkaar, luisteren naar de beschrijvingen welke van de dingen gegeven worden en waarvan ze niet het wezen, maar de namen in hun geheugen prenten. Voor de muzikale opvoeding zijn deze principes, die niet nieuw zijn, maar alleen in een nieuwen vorm werden opgediend, van het grootste belang. De nieuwe richting in de muzikale opvoedkunde, die door de gedachten van de bovengenoemde arbeidsschool beïnvloed werd, gaat van de volgende redeneering uit: ieder mensch bezit van nature een muzikale aanleg, de een meer, de ander minder, maar geheel onontvankelijk voor muzikale invloeden is vrijwel niemand. Nu gaat het er om deze aanleg op natuurlijke wijze te ontwikkelen, n.l. door de kinderen zooveel mogelijk muzikaal te activeeren. Het componeeren, zélf iets muzikaal voortbrengen, is vele menschen ingeschapen, dit vermogen te ontwikkelen, niet om kleine „Beethovens” te kweken (zooals de heer Gehrels het zoo geestig heeft gezegd) maar omdat componeeren eigenlijk de meest natuurlijke vorm van muciseeren is, vormt de hoofdschotel van het moderne muziekonderwijs. Er wordt nogals eens

gevraagd: wat wordt precies verstaan onder „muzikaliteit". Wanneer wij echter trachten hierop een antwoord te geven, dan komen wij geheel buiten het terrein van de praktische muziekpaedagogiek. We kunnen echter wel een voorloopig antwoord geven dat voor de praktijk voldoende is: zooals de muzikale aanleg zich aan ons voordoet, dus, zooals deze naar buiten verschijnt, kunnen we een aantal grondeigenschappen onderscheiden, b.v. het vermogen om verschillende tonen in hun toonhoogteverschillen te onderscheiden of, om verschillende sterktegraden te onderscheiden. Verder nemen we aan een specifiek muzikaalgeheugen, waarbij weer onderscheiden kan worden: een geheugen voor melodien, voor harmonieën enz., het rythmisch gevoel, het vermogen een melodie als „zinhebbend" op te vatten enz. Het gaat er nu om, de verschillende grondeigenschappen, waarvan slechts een deel valt onder het z.g. „muzikale gehoor", te ontwikkelen. Daarbij komt, dat de mensch van nature een scheppend, voortbrengend wezen is, altijd zinnend op nieuwe mogelijkheden. Dat scheppen, zelf willen voortbrengen, is natuurlijk geen speciaal muzikale functie, dat zou men uit de geschriften van schrijvers op dit gebied wel eens ten onrechte kunnen afleiden, maar een algemeen kenmerk van den menschengest. De een scheidt van nature muzikaal, de ander van nature in den vorm van het woord. Maar, en dit is van belang, iets voortbrengen op muzikaal gebied kan, in den klein-kinderleeftijd, bijna iedereen.

Luister maar eens naar kleuters van ongeveer 3 jaar. Vele van hen zingen heele verhaaltjes op een „eigen-wijs". Maar „algemeen verdwijnt dit zelf-muziekvoortbrengen, wanneer de kinderen versjes leeren" vertelden mij eenige leidsters van voorbereidende scholen, toen ik naar dit verschijnsel een onderzoek instelde.

De ideeën, zooals hierboven besproken zijn, worden op een uitnemende wijze in practijk gebracht door Willem Gehrels in zijn bekende Volksmuziekschool. De leidende gedachten zijn dus: ontwikkeling van het muzikale gehoor, van het rythmisch gevoel, van het muzikaal-logisch besef, met nieuwe middelen (die in hooge mate de belangstelling van de kinderen hebben) en daartoe wordt in de eerste plaats een beroep gedaan op de heerlijkste functie van den menschengest: zijn scheppend vermogen, en tevens op zijn aanleg voor imitatie.

We weten het: deze gedachten zijn niet nieuw. We vinden ze reeds terug in de middeleeuwen, bij Rousseau; onder vele anderen: bij Zeller, een beroemde leerling van Pestalozzi, bij Fröbel, maar dat doet er niets toe, de vorm waarin deze principes gegeven worden, is voor dezen tijd geschikt, aantrekkelijk voor de jeugd en blijkt succesrijk te zijn.

Het gaat er hier niet om het onderwijs aan de Volksmuziekschool te beschrijven, daar zit veel meer nog aan vast, en daarvoor is het hier niet

de plaats. Alleen wil ik er nog op wijzen, van hoeveel belang het is, dat ook op muzikaal gebied, het kind weer als kind wordt begrepen (ook alweer niet nieuw, want in het beroemde boek van Rousseau: Emile, vindt U het, ook op muzikaal gebied, reeds aangegeven). Dat in het moderne muziek-onderwijs de kinderen niet meer geplaagd worden met de droevige ervaringen en teedere ontboezemingen van ons groote menschen (die wij in gedichten en muziek hebben neergelegd) is eveneens een verheugend verschijnsel.

Er waait een goede wind, en dit is te bespeuren aan de groote belangstelling die er in ons land bestaat voor een verbetering van het muziek-onderwijs op de scholen. De „Vereeniging voor muzikale ontwikkeling der schooljeugd,” onder voorzitterschap van Jan van Gilse, heeft in de voornaamste plaatsen van ons land reeds afdelingen, waar een levendige actie gevoerd wordt om het onderwijs op de scholen te verbeteren; de animo om lid te worden van deze vereeniging, wijst op een keerpunt in de gezindheid ten aanzien van het belang van een goede muzikale opvoeding.

2. De jeugdbeweging, ontstaan als reactie tegen het zich verliezen in de kleine dingen van het leven, tegen verstarring van wat levend moet blijven, heeft eveneens groote invloed uitgeoefend op de nieuwe richting in de muzikale opvoedkunde. De alombekende naam van Fritz Jöde, de schrijver van het beroemde boek „Das schaffende Kind” is daar onlosmakelijk mee verbonden. Jöde leert de z.g. „levensverbondenheid” van de muziek. Muziek is te beschouwen als een levensuiting van primair belang en tevens een schoon middel om de gezinsschapzin te ontwikkelen. Zooals men ziet, gedachten die overeenkomen met hetgeen hierboven gezegd is.

In de nieuwe richtingen treft men, zooals te begrijpen is, verschillende stroomingen aan. Jöde legt de volle nadruk op de scheppende functie, Wather Kühn (eveneens een bekend muziekpaedagoog) schenkt aan dit vermogen de noodige aandacht, maar wijst op de verschillen in aanleg van ieder individu. Ongetwijfeld, dit leert de wetenschappelijke bestudeering van verschillende muzikale „typen”, is de scheppende functie een der schoonste eigenschappen van den mensch, maar lang niet altijd kan deze zich het gunstigst openbaren in muziek. De verschillen in aanleg vallen, zelfs bij de kleuters, direct in het oog. Het principe, dat wij vonden bij Montessori, en dat ook een voornaam bestanddeel uitmaakt van de nieuwe onderwijsrichting welke beïnvloed werd door de „Arbeidsschool”, n.l. om de kinderen muziek te doen beleven door het maken van bewegingen welke in bepaalde stukken a.h.w. besloten liggen, vindt men ook in het rythmisch-gymnastische systeem van Dalcrose. Deze beroemde methode om het lichaam en de geest door muziek te ontwikkelen, heeft een wereldsucces geogenst.

Met een enkel woord zij hier nog vermeld hoeveel goeds de Radio op

het gebied der muzikale opvoedkunde kan doen, wat een ieder weet, die wel eens naar de voortreffelijke radiogesprekken van Piet Tiggers geluisterd heeft.

3. Wij komen nu tot het punt dat wij als derde kenmerk op muziek-paedagogisch gebied genoemd hebben: de wetenschappelijke bestudeering van den muzikalen aanleg. Wij kunnen hier slechts enkele gegevens meedeelen. Heinz Werner¹⁾ onderzocht kleuters van ongeveer 3-5 jaar, en hij kon in deze periode een *regelmatige* groei van het muzikaal-kunnen constatareen. De onderzoekers: Dr. Meisner²⁾ en Dr. Walker³⁾, om maar eenige namen te noemen, deden hun onderzoekingen bij kinderen van 6-12 jaar. De eerste stelde vast, op grond van een zeer uitgebreid materiaal, dat het muzikaal gehoor bij kinderen in den lagerenschoolleeftijd, zich ontwikkelt *parallel met de algemeene intellectueele vermogens*. De tweede, dat in de muzikale ontvankelijkheid voor b.v. stemmingen (b.v. of een stuk uitgesproken vroolijk of somber is), eveneens *trappen* van ontwikkeling zijn aan te geven. Onderzoekingen, door mij te Rotterdam aan eenige scholen verricht, bevestigden de uitkomsten dezer onderzoekers. Om uit de rijkdom van materiaal één voorbeeld te kiezen: Meisner deelt mee, dat van de kinderen van 7 à 8 jaar, 13,3% kon uitmaken dat een samenklank van een kwint uit 2 tonen bestaat. Deze kinderen hoorden op een harmonium b.v. de tonen c en g tegelijk, ze moesten nu zeggen hoeveel tonen er klonken; verreweg de meesten oordeelden: één toon. Bij kinderen van 12-13 jaar is het percentage echter gestegen tot 77.7%.

Uit het geheel der gegevens kan men nu bepaalde kenmerken van het muzikaal-beleven der kinderen vaststellen. Tot het 12e jaar ongeveer is het kind bijna uitsluitend vatbaar voor de *klank* en de *bewegings-indrukken* welke de muziek kan opwekken. Tegen het 12e jaar vindt een ombuiging plaats: de naderende puberteit doet zich gelden; het kind is dan ontvankelijker voor de *gevoelsinhoud* van een muziekstuk.

We konden slechts even aanstippen hetgeen op grooten schaal verricht wordt, maar het zal een ieder duidelijk zijn, dat dit wel de manier is om er achter te komen waaraan muziek, die de kinderen moeten spelen, of die voor hen geschreven is om naar te luisteren, moet beantwoorden. Daarom: géén gemakkelijkje grootemensen-muziek voor kinderen.

¹⁾ Die melodische Erfindung im frühen Kindesalter.

²⁾ Zur Entwicklung des musikalischen Sinnes beim Kinde während des schulpfl. Alters.

³⁾ Das musikalische Erlebnis und seine Entwicklung.

Zie ook: Handbuch der Musikerziehung, ontstaan onder leiding van prof. Bücken.

De meeste „jeugdalbuns“ die wij van groote componisten kennen, zijn, psychologisch, voor volwassenen, alleen omdat ze minder eischen stellen op technisch gebied achtte men ze goed voor kinderen; naar wat de kinderen zélf verlangden werd niet gevraagd. Zooals er jongens en meisjesboeken zijn, zoo behoort er „muziek voor kinderen“ te komen.

Wanneer we samenvatten wat we hierboven besproken hebben, dan moeten we helaas constateeren, dat op de scholen, en zooals we weten valt hier de beslissing, uiterst weinig aan de ontwikkeling van den muzikalen aanleg wordt gedaan. Aan den anderen kant wordt een levendige actie gevoerd om in dezen toestand verbetering te brengen. In onderwijskringen dringt ook het besef door, dat de opleiding van den onderwijzer, in muzikaal opzicht, dringend verbetering behoeft. Daarom is er geen enkele reden te wanhopen. De hoofdzak is, dat ons geheele volk doordrongen wordt van de gedachte, dat het hier om een werkelijk cultuurbelang gaat en niet om het verwerkelijken van een modegril op onderwijsgebied. Dan zullen, ook van overheidswege, de middelen gevonden worden, opdat een ieder het geluk leert kennen dat in een zuivere muziekbeoefening besloten ligt.

Dans en Muziek

door NORBERT LOESER.

Het is opmerkelijk, dat in dezen tijd, waar de belangstelling voor de tooneelkunst vaak achteruitgaat, waar de radio bij het opgroeiende geslacht de behoefte, zelf muziek te maken, verzwakt, de dans, in zijn primitieve vorm als volksdans en bewegingskoor, maar ook als kunstdans de massa weet te boeien. Het is een verschijnsel, dat te denken geeft en ons toestaat, sommige aspecten van dezen tijd beter te begrijpen. Het is misschien niet overbodig, zich rekenschap te geven van dingen, die de algemeenheid in hooge mate aangaan — het is misschien nuttig te zien, welke motieven den dans tegenwoordig populair maken, welke mogelijkheden de dans in samenwerking met de muziek heeft. Zonder twijfel komt de dans vele elementaire behoeften van den mensch van heden tegemoet. Dat voor de nieuwe levenshouding, die zich hier en daar al aankondigt, de dans een karakteristiek en onmisbaar element zou worden, wisten groote geesten al geruimen tijd. De rol, die het „Tanzerische“ b.v. bij Fr. Nietzsche speelt, (Tanzlied aus Zarathustra, woorden als: „Alles Göttliche kommt auf leichten Füßen“) toont ons, dat enkele vooraanstaande figuren de

vernieuwing en de groote toekomst van den dans al langen tijd voorzien hadden. Het nieuwe levensgevoel, dat uiteindelijk zal moeten triompheeren in een aanvaarding van den mensch als totaliteit, als eenheid van geest, ziel en lichaam, in een grooteren eerbied voor de werkelijkheid van het bestaan, in een ruimere toepassing van Ortega y Gasset's „razon vital" — dit nieuwe levensgevoel begint met een eereherstel van het lichaam. Wij zien het overal: Aan het lichaam wordt doorgaans meer zorg, meer aandacht besteed. Het is niet uitsluitend meer instrument der zonde, gevangenis der ziel, het is één der drie levenselementen geworden. Dat d i e kunst, die zich door middel van het lichaam uitdrukt, groote belangstelling ondervindt in een tijd, die de herleving van het lichaam op haar programma heeft staan, spreekt vanzelf. Maar deze diepgaande en verstrekkende verandering, die op komst is, begint natuurlijk als revolutie, als opstandige beweging, men wil zijn wraak nemen voor de duizendjarige slavernij, die ons de tyran „geest" opgelegd heeft; als een terugglijden in de primitiviteit, als een verzaken der geestelijke plichten, als een aanfluiting op ons intellectueel vermogen en redelijk geweten presenteert zich de herleving van het lichaamsgevoel. Iedere vooruitgang in de geschiedenis van het menschedom begint met een revolutionaire overdrijving, en het was waarschijnlijk, dat een zoo sterke kentering met bijzonder heftige barensweën gepaard zal moeten gaan. Ook aan deze primitiviteit komt de dans in hooge mate tegemoet; de nieuwe dansbeweging, zooals zij zich tegenwoordig vertoont, is qua aard en aanleg primitief. Niet de dans als zoodanig; de gave en de behoefte van den mensch, door middel van het gebaar uiting te geven aan zijn aandoeningen, zijn zoo oud als de mensch zelf. Maar op het gebied der kunst zijn woord en muziek haar op den duur voorbijgestreefd, omdat deze uitingen meer mogelijkheden geven. De dans, aan het door ons lichaam bereikbare gebonden, moet uit den aard der zaak eenvoudiger blijven; wij kunnen de grenzen, die de lichaamsbouw afbakent, nooit overschrijden. De combinatiemogelijkheden van woord of klank zijn daarmee vergeleken haast onbegrensd te noemen. Ook blijft de dans een veel emotioneelere kunst, veel meer rechtstreeks uit onze instinctieve krachten voortspruitend, dan de woordkunst, die met meer of min abstract materiaal werkt, of de muziek, die het instinctieve, die de oerdriften door een techniek van haast wiskundige exactheid te louteren poogt. De dans, uitdrukking gevend aan menselijke gevoelens door het meest reetle van den mensch, komt een houding tegemoet, die het juk van de absolute rede wil ontvluchten. De dans is ook veel dynamischer, bewegelijker dan iedere andere kunst; en de overgang van een statisch-absolute naar een dynamisch-relatieve levenshouding moet zich als kunststuiting vooral in een nieuwe bloei van de danskunst openbaren. Het is verder waarschijnlijk, dat een kunst, die in zoo hooge mate op het rythme

gebaseerd is, in een tijdperk, dat wij „het rhythmische” bij uitstek kunnen noemen, grooten opgang maakt. Het doet niet veel ter zake, wat hier oorzaak en wat gevolg is; tenslotte staan wij op het oogenblik aan het eind van een ontwikkeling, die met de Renaissance begonnen is, en of de nieuwe kunst de mensch van heden zoo gevormd heeft, of de tegenwoordige generatie zich deze kunst geschapen heeft, dat willen wij hier niet nader onderzoeken.

Een ander verschijnsel van dezen tijd is het domineeren van het collectiviteitsgevoel; deze neiging — een zeer bedenkelijke neiging — van den modernen mensch, en masse op te treden, dit verzaken van de rechten en plichten, die op het individu berusten, kan zich — vooral in de primitieve vormen — in den dans veel beter uitleven dan in welke andere kunst ook. Want de gemeenschap, die zich in de kunst b.v. als orkest presenteert, is een gemeenschap van enkelingen, waarin iedereen een zeer speciale taak te vervullen heeft. Maar waar een massa zich in uniforme bewegingen te buiten kan gaan, gewild en opzettelijk primitief, waar het mogelijk is, zich in een roes te verliezen en zichzelf te vergeten, — dat is in het bewegingskoor en den volksdans. Ook zijn de technisch-theoretische eischen in den dans veel geringer — zelfs in den kunstdans. De muzikkliefhebber, die werkelijk van goede muziek wil genieten, door zelf een instrument te bespelen, moet zich voor dit doel veel offers aan tijd en geld, veel inspannende studie getroosten. De gevaarlijke gewoonte van onzen tijd, het leven zoo gemakkelijk mogelijk te maken, vindt ook hier in den dans alles van haar gading.

Het lijdt echter geen twijfel, of de moderne dans wil meer; zij poogt heel het menschelijk bestaan in haar terrein te betrekken, en zij verknogt bij monde van R. v. Laban, dat de danser eigenlijk de meest volmaakte species van den mensch is. De „Vergeistiging” van den dans, de transformering van onze instincten door geestelijke kracht is inderdaad een taak, die voor den dansenden mensch weggelegd is. Maar tusschen theorie en praktijk gaapt helaas ook hier een wijde kloof. Het is vooral aan de verhouding van dans en muziek, dat wij de mogelijkheden en gevaren van den nieuwen dans kunnen toetsen. Want hier, in het streven, haar positie tegenover een andere kunst te bepalen en te handhaven, tegenover een oudere, subtielere, rijpere kunst, worden ons de karakteristieke eigenschappen van deze nieuwe kunstuiting het best duidelijk.

De moderne dans begon als revolutie, als een opstand tegen de verstarrende traditie van het ballet, als een grootsche poging, den dans weer tot een zelfstandige kunst te maken. Iedere revolutie overdrijft, en iedere revolutie brengt het gevaar mede, dat zij juist levendiger en krachtiger maakt, wat zij bestrijdt. Zoo is ook de nieuwe dansbeweging juist het gesmade ballet ten goede gekomen. Het schijnt in de natuur van den

mensch te liggen, zoo te moeten handelen, dat door iederen strijd ook de vijand sterker wordt. Aangezien van een onderwerping onder de heerschappij van de muziek geen sprake kon zijn, — het ging immers daarom, zich uit de banden, waarin de muziek den dans vastgekluiserd hield, te bevrijden, — bleven er twee mogelijkheden: De muziek geheel en al te verwijderen, of de muziek tot dienaar van den dans te maken. Inderdaad heeft men beide wegen bewandeld, en het heeft lang geduurd, voordat men inzag, dat de danswereld voor de zooveelste keer het kind met het badwater weggegooid had. De dans is — ook bij de meest primitieve volkeren — altijd door muziek gesteund; al is het de meest simpele vorm van muziek, de begeleiding van „Gerauschinstrumenten“, zelfs de meest simpele muziek blijft toch muziek. De Europeesche volksdans is onafscheidelijk met de volksmuziek verbonden. Maar men proclameerde den „absoluten“ dans, den dans zonder eenige muzikalsteun, om de zelfstandigheid dezer kunst te onderstrepen; en men zag over het hoofd, dat er een fundamenteel verschil bestaat tusschen een gemengde kunstvorm en een onafhankelijke. Een gemengde kunstvorm kan zeer wel tóch een zelfstandige kunstvorm zijn. De opera, het lied zijn er treffende voorbeelden van. Opera en lied, ontstaan uit een samenwerking, uit een samengroeien van woord en muziek, hebben zich tot zeer bijzondere kunstuitingen, met eigen mogelijkheden, wetten en problemen ontwikkeld; en het is vanzelfsprekend, dat telkens alle twee elementen — woord en muziek — aanwezig moeten zijn. Zoo is de dans een samengaan van beweging en muziek, een gemengde, maar toch zeer zeker zelfstandige kunstvorm. Van den absoluten dans is er dan ook niet veel terecht gekomen; het is gebleken, dat een kunst, die enkel tot één van onze zintuigen spreekt, ons meer of min onbevredigd laat. Tooneel is tenslotte een combinatie van woord en beweging, en zelfs in een concert wil men behalve hooren ook zien; de zwiigende film greep uit dit besef tot de muzikale — veelal gebrekkige en misleidende — illustratie. Het is zeker, dat de ontwikkeling van ons oog door de photographie en de film ook ten goede is gekomen aan een kunst, die vooral door het oog opgenomen wordt. Maar het werd ook hier duidelijk, dat de waarneming, de ontvangst van een kunstwerk door een enkel zintuig een gevoel van onvoldaanheid achterliet.

Zoo heeft men de muziek er weer bijgehaald, maar, zooals wij reeds zeiden, men heeft de muziek nu aan den dans onderworpen op een manier die veelal tot verkrachting van de muziek heeft geleid. Men danste muziek die in het geheel niet voor dans geschreven en geschikt was, men liet heele gedeelten weg, men liet zijn begeleider misplaatste overgangen componeren, men veranderde tempo en dynamiek van een muziekstuk, en het resultaat was voor danser en publiek vaak onbevredigend. Het is moeilijk, principieel vast te leggen, welke muziek er gedanst mag worden

en welke niet, — ook ieder gedicht is niet componeerbaar. Het eenige, wat tot rechtvaardiging voor de keuze van een bepaald muziekstuk kan dienen, is het artistieke resultaat. Is het geheel beter, of tenminste even sterk en overtuigend als de muziek alleen, dan heeft de danser gelijk. Toch is het verre van gemakkelijk, zich naast Mozart, Beethoven, Chopin of Debussy te handhaven, en meestal hebben en dans en muziek onder deze geweldadige pogingen geleden. Dat de klassieke, de „absolute” muziek vaak inspireerend werkt, staat buiten kijf. Maar er is een verschil tusschen het uitgangspunt, tusschen de bron van inspiratie en de nieuwe schepping, die er moet ontstaan. De vijfde symphonie of een Scherzo van Chopin kunnen op den danser zeer suggestief werken; maar hij moet iets anders, iets nieuws uit deze suggestie vormen, en de vraag, of hij daartoe in staat is onder handhaving van de muziek, die hem geïnspireerd heeft, moet in de meeste gevallen ontkennend beantwoord worden.

Iedere gemengde kunstvorm baart voor een volmaakte oplossing bijzondere moeilijkheden; want nooit vallen de aesthetische wetten, die op straffe van mislukking niet overtreden mogen worden, precies samen. De synthese — niet het compromis — die nagestreefd moet worden, is dan ook b.v. in opera of lied lang niet altijd bereikt. Wij moeten, om tot een bevredigend resultaat te komen, eerst vastleggen, welke uiting — bij opera en lied woord of toon — het overwicht moet behouden, en van daaruit de mogelijkheid van samengaan opzoeken. In opera en lied domineert zonder twijfel de muziek. Ware het woord heerscher, dan was het muzikale gedeelte overbodig. Er hebben zich bij gevolg vele opera's alleen door de kracht van de muziek kunnen handhaven, ondanks zeer gebrekkige libretti. Het omgekeerde geval, dat een opera levendig blijft door het drama, het woordgedeelte, ook wanneer de muziek zwak is, komt nergens voor. In de samenwerking van dans en muziek is het anders. Ongetwijfeld moet hier het accent op den dans gelegd worden; ware de muziek de hoofdzaak, wij konden de beweging gevoegelijk weglaten. Vandaar dat sterke, „absolute” muziek zich weinig of niet als helpster voor de bewegingskunst leent. Dat er wel dansmuziek levendig is gebleven, vindt zijn oorzaak gedeeltelijk in het gebrek van een dansnoteering, gedeeltelijk in het feit, dat men den dans veelal niet de volle maat gegeven heeft. Dus de muziek moet zich inderdaad aanpassen, maar de dans moet toch ook met de bijzonderheden van de muziek rekening houden. En hier beginnen de moeilijkheden en complicaties. Want ook hier zijn de vormgevende elementen verschillend of van andere beteekenis voor de eene dan voor de andere kunst. Het rythme b.v. is een gemeenschappelijke factor én van dans en van muziek, maar voor de muziek op een geheel andere wijze dan voor de dans. Voor de muziek is het rythme niet meer dan het geraamte, in adagio's, largo's etc. nauwelijks nog bewust te herkennen; het is onmisbaar voor de

muziek, maar niet van zoo groot belang als melodie of harmonie. Voor de dans is het rythme daarentegen de motorische kracht, de harteklop als het ware van alle bewegingskunst. Het zal de muziek zeer ten goede komen, als zij meer rhythmisch vermogen mocht winnen door de verbinding met den dans. Zij zal gespierder, leniger, veerkrachtiger kunnen worden, zonder iets van haar eigen mogelijkheden op te offeren.

Maar er is een veel wezenlijker, diepergaand verschil tusschen deze twee kunsten: Muziek is van nature breedsprakig, daarop gesteld, één en dezelfde gedachte op honderd wegen te varieeren, hem telkens weer in nieuwe belichting, in een nieuwe gedaante te brengen. Beethoven bouwt vaak juist uit de simpelste gegevens de geweldigste stukken op; dans daarentegen is uiterste comprimeering, een heele reeks van innerlijke en uiterlijke handelingen in één beweging samengeperst. Dans kan herhalingen slecht verdragen, en een heele reeks bewegingen uitsluitend terwille van de muziek te herhalen, zou uit „tanzerisch" oogpunt volkomen verkeerd zijn. En de bewegingskunst is — wij gewaagden er reeds van — primitiever, overzichtelijker, meer op groote lijn gebaseerd; muziek is oneindig veel geschakeerder, subtiler, en heeft daardoor in de samenwerking met den dans een mooie taak te vervullen: Hoorbaar en daardoor verstaanbaar te maken, wat achter de beweging verborgen ligt. Het zal heel goed mogelijk zijn, af en toe de muziek op den voorgrond te plaatsen en de beweging sober te houden, en misschien in het volgende oogenblik weer alles op den dans te concentreren, en de muziek alleen de rol van steun — door een enkel accoord, een enkele toon — te laten vervullen. Het is zelfs mogelijk, overgangen zonder muziek — het recitatief in de opera kan er mee vergeleken worden — in te laten, zonder de eenheid van het geheel te verbreken. De synthese is moeilijk, maar mogelijk, en iets heel nieuws en heel bijzonders zou uit een verbinding dezer twee kunsten kunnen ontstaan.

Maar daarvoor is het noodzakelijk, dat aan de opvoeding van weerskanten meer aandacht en meer zorg besteed wordt. Heden ten dage weten over het algemeen de dansers te weinig van de muziek, de musici te weinig van den dans af, om tot een werkelijk productieve en verrijkende samenwerking te komen. Het is ondoentlijk, alles aan het instinct, aan de gave, muziek of beweging aan te voelen, over te laten. Wij moeten werkelijk iets van den aard, het wezen, de techniek van een kunst weten, wanneer wij haar voortdurend voor het uitbeelden van bepaalde artistieke invallen noodig hebben. De muzikale opvoeding van den danser moet veel grondiger, ernstiger, diepgaander worden, en de musicus, die zich tot den dans aangetrokken voelt, moet de verplichting beseffen, zich in het wezen dezer kunst te verdiepen. Zoo kan er mettertijd iets uit het samenwerken van twee kunstenaars groeien, wat een verrijking van onze cultuur kan worden.

Er is nóg een belangrijk verschil tusschen muziek en dans: Wij hebben

door middel van het notenschrift, de mogelijkheid, muziek te bewaren en ongelimiteerd te reproduceeren, — het dansschrift daarentegen wordt nauwelijks gebruikt. Dat is zeer te betreuren en van meer betekenis dan het misschien op het eerste gezicht lijkt. Ongetwijfeld verandert er iets — soms heel veel — door het werken van generaties aan één en hetzelfde muziekwerk. Er was ook in de muziek een tijd, waar de schepper en de herschepper veel vaker dezelfde persoon waren; tegenwoordig is het een uitzondering, wanneer de componist ook zijn eigen vertolker is. In sommige opzichten is dat niet voordeelig voor de muziek, noch vanuit het standpunt van den componist, noch vanuit het publiek gezien. Toch is het een feit, dat de ontwikkeling, die schepper en herschepper meer en meer van elkaar gescheiden heeft, over het algemeen de groei en betekenis van de muziek zeer bevordert heeft. Het is zeker, dat de muziek veranderingen ondergaat, dat een symphonie van Beethoven, een nocturne van Chopin hedentendage iets anders is dan in den tijd, waarin deze werken geschreven werden; het staat vast, dat iedere generatie deze composities naar eigen inzicht en behoefte interpreteert, maar het staat eveneens vast, dat juist daardoor deze scheppingen levend blijven, een houvast vormen voor latere geslachten. De dans — vooral de solodans — is, dat moet dadelijk toegegeven worden, nog moeilijker misschien vast te leggen, dan de muziek; ofschoon ook het eigenlijke, waarachtige en diepste „achter de noten" verborgen ligt. Het is evengoed vanzelfsprekend, dat ook de dans, door verschillende mensen gedanst, resp. als groepswerk door verschillende choreographen geregisceerd, veranderen moet; het is eveneens een vaststaand feit, dat het dansschrift op het oogenblik onoverzichtelijk, gecompliceerd, moeilijk te ontcijferen is. Maar dat mag geen beletsel vormen; de genoteerde dans zal ons in staat stellen, een traditie te scheppen, zal ons de mogelijkheid geven, ons vrijwel onbeperkt in het bezit van meesterwerken te verheugen, ons in de groote scheppingen van den dans te verdiepen en ons leven daardoor te verrijken. Er zijn mensen, die geniale invallen hebben, maar niet de lichamelijke geschiktheid, om zelf hun invallen te reproduceeren: Hun capaciteit gaat op het oogenblik verloren en verkommert. Aan de andere kant zijn er vele, die zeer geschikte dansers of danseressen uit lichamelijk oogpunt zijn, maar het scheppend vermogen missen. Tegenwoordig — als iemand niet lid van een dansgroep is (die op zich zelf schaarsch zijn) — is de danser of danseres gedwongen, scheppend vermogen ten toon te spreiden. Het resultaat is heel vaak, dat het publiek op onverwerkte puberteitscomplexen vergast wordt, of de wanhopige worsteling tusschen Brahms en een dansend lichaam mee moet maken. Een geschreven dans-repertoire zal deze mensen in staat stellen, veel beter te dansen, en het publiek zal veel gaver kunst te zien krijgen. Want de dans brengt zich op den duur door deze krampachtige pogingen in gevaar: In het gevaar,

uitgeput te geraken, oppervlakkig te worden en het publiek te vervelen. De bewering, dat dans een veel te persoonlijke uiting is in tegenstelling met de muziek, om door een ander overgenomen te worden, houdt geen steek. Mozart heeft zijn pianoconcerten zeker anders gespeeld dan welke groote pianist na hem — en Beethoven heeft zijn symphonieën zeker anders gedirigeerd, authentieker, dan Toscanini, Walter of Mengelberg. Wij moeten alleen even over het vooroordeel heenstappen, ons van de dwangvoorstelling losmaken, dat het niet mogelijk is, dat iemand dansen, die door de een of andere kunstenaar ontworpen zijn, overneemt en op zijn programma plaatst. R. v. Laban wist zeer goed, waarom hij zich zoo intensief met het dansschrift bezig gehouden heeft. Want het noteeren van de muziek alleen is onvoldoende. Wij hebben dansmuziek van Lully en Purcell, van Beethoven en Schubert, maar wij hebben niet de minste voorstelling, wat men toendertijd op deze muziek gedanst heeft. De beschrijving in woorden is, al kan zij ons een klein houvast geven, eveneens ontoereikend. Het dansschrift is een zeer moeilijk, maar geenszins onoplosbaar probleem. Dat de eischen, door het leeren van muziek- en dansschrift, aan de opgroeiende dansgeneratie gesteld, veel hooger zullen worden, dat er meer schifting zal ontstaan, kan alleen de danskunst ten goede komen. Het zal het geheel op een hooger peil brengen, het zal het verantwoordelijkheidsgevoel versterken, het zal den dans uit de primitiviteit verlossen en hem tot een kunst maken, die op den duur zijn plaats zal veroveren naast tooneel en opera.

Maar niet, wanneer hij blijft volharden in een situatie, die te groote gevaren heeft, om ten langen leste niet fnuikend te werken. Dat zou voor onze Europeesche cultuur een zeer gevoelig en onnoodig verlies zijn: Want — zooals in begin gezegd — de nieuwe levenshouding, menschelijker, bewegelijker, „tanzerischer“, heeft den dans noodig. Op ons — dansers, musici en publiek — rust de taak, hem omhoog te heffen, hem te verdiepen en er voor te zorgen, dat alle mogelijkheden, die in hem sluimeren, tot ontplooiing komen.

Individueel Onderwijs aan het „Amsterdamsch Lyceum“

door J. BENDERS.

Onze AVIO (Afdeling voor Individueel Onderwijs) is in September 1935 met zeven leerlingen begonnen en eindigt dus nu haar tweede schooljaar. Bij een behandeling ervan kan ik dus nog niet spreken over resultaten of dergelijke definitieve begrippen. Hoogstens kan er hier en daar de beschrijving af van een kort gevalletje dat nog niet de neiging vertoont tot nieuwe complicaties, of de voorlopige aspecten van een geval

dat nog in bewerking is. Ook algemene gezichtspunten en natuurlijk ook de gevallen die we hebben moeten opgeven (al zou ook daarvan de nageschiedenis voor ons van groot belang zijn). De lezer verwachtte dus geen uiteenzetting waarbij klemmende argumenten en zorgvuldig geïnterpreteerde ervaringen de tegenstanders van het Individueel Onderwijs (I.O.) tot inkeer moeten brengen!

De AVIO dan, op initiatief van onze rector, Dr C. P. Gunning, aan het (gewoon klassikaal) Lyceum toegevoegd, heeft blijkbaar werk te doen dat de school niet (meer) kan verrichten, stelt zich toch ook weer niet tegenover de school maar vormt er een geheel mee; men zou kunnen spreken van symbiose. Door dit I.O. te verdedigen tast men dus geenszins de klassikale school aan; integendeel, door individuele fouten te corrigeren bewijst men zijn gehechtheid aan het geheel. Dat deze opvatting ook de onderwijspraktijk stempelt hoop ik straks aan te tonen wanneer ik onze AVIO vergelijk met de bekende van het Kennemer Lyceum van Dr De Vletter, wiens opvattingen aan de lezer van dit blad bekend kunnen zijn uit zijn brochure „Hand in eigen Boezem“.

Motieven.

Ik mag bekend veronderstellen dat een aantal maatregelen het schoolprogramma der laatste jaren hebben verzwaaard, het aantal wekelijkse lessen van de docenten hebben opgevoerd, vooral de van ouders met „urengarantie“, terwijl de klassen tot lokaalcapaciteit worden vergroot. Hoe het onderwijs als geheel zich hieronder houdt moet hier onbesproken blijven, maar wel moet ik vaststellen dat het persoonlijk contact tussen leraar en leerling zeer heeft geleden. De docent die gewend was zich persoonlijk te bemoeien met de vorderingen van zijn l.l. afzonderlijk, en graag eens hier en daar een stootje gaf in de goede richting, kan aan het ene geval niet meer die tijd besteden en vaak ook niet meer die energie. En nu treden moeilijkheden die misschien niet eens nieuw of bijzonder zijn, veel eerder in een acuut stadium.

Er wordt dan met extra hulp iets gedaan. Het heeft me vaak getroffen hoeveel l.l. van middelbare scholen met hun schoolwerk systematisch geholpen worden. Hoe het zonder dat zou gaan kan niemand zeggen. Maar in menig geval helpt de hulp toch ook niet, de patiënt verdwijnt tijdens de cursus, en onder de docenten hoor men: „Het was maar goed“ of een enkele zegt: „En toch zie ik hem nog eens....“ Deze laatste groep valt op de gewone school door de zeef, maar misschien was er nog iets te doen geweest; wie dit wil proberen is genoodzaakt individuele steun te geven. Zo gaat het op onze school, die ernaar streeft een eenheid, een structuur te vormen en die dus zeer ongaarne een lid van dit geheel ziet vertrekken met twijfelachtige bestemming.

In de voor U moeilijk toegankelijke O.L.O.-adreslijst, derde supplement, heeft Dr Gunning hierover een uiteenzetting gegeven. Na betoogd te hebben om welke redenen een HBS-A-afdeling op het Lyceum afwezig is, hoewel die anders misschien een gunstige plaats had geboden aan thans vertrekkende leerlingen, gaat Dr Gunning voort, de groepen noemend voor wie I.O. gewenst schijnt:

„Op twee groepen had ik daarbij meer in het bijzonder het oog gehad. In de eerste plaats dacht ik aan die leerlingen (voornamelijk jongens), die niet in het gewone school-gareel passen, daardoor steeds meer achterop raken, maar die door een individuele behandeling toch zeer wel de lijn zouden kunnen vinden, die zij moeten volgen, vooral wanneer zij maar eenmaal bevrijd zijn van alle cijfergedoe, proefwerkwee, rapporten, angst voor zitten blijven, enz. In de tweede plaats dacht ik aan een groep leerlingen, voor wie het totale programma te zwaar is, maar die een eenvoudiger leerstof zeer waarschijnlijk met vrucht en ambitie zouden kunnen doorwerken. Voornamelijk meisjes behoren tot deze groep. Menig meisje komt op onze middelbare scholen toch wel veel te kort. Gymnasium of HBS vergen van haar te veel; de bestaande meisjesscholen bieden in menig opzicht te weinig.

De bedoeling is nu, dat zulke leerlingen in de eerste plaats zoveel mogelijk lessen in de gewone klas volgen. De uren die vrijkomen van vakken die te zwaar zijn, worden dan op andere wijze in de AVIO nuttig besteed. Hier kan elke leerling naar lust en aanleg die aanvulling krijgen, die hij wenst. De meisjes van groep 2 kunnen b.v. een aparte leergang in het Latijn volgen, die meer algemeen-vormend, literair-ontwikkeland is, die niet beoogt klaar te maken voor een bepaald eindexamen, doch rekening houdt met andere gerechtigde verlangens. Ook lessen in vakken, die op het gewone schoolprogramma ontbreken, kunnen hier worden gedoceerd.”

De hier genoemde groepen — ze zullen door mij ook 1 en 2 genummerd worden — komen dan ook vooral bij ons voor. De eerste werkt in de richting van de onverminderde eisen van het schoolprogramma, de tweede gaat meer een eigen weg. De eerste groep sluit het dichtste op de school aan. Trouwens — hierdoor onderscheidt zich onze AVIO van de Kennemer — de nadruk blijft voor alle AVIO-discipelen vallen op „Zoveel mogelijk lessen in de gewone klas volgen”.

Verhouding tot de school.

In „Gezin en School” (Juni 1933) heeft Dr A. de Vletter, rector van het Kennemer Lyceum, mededelingen gedaan over de AVIO van zijn school,

toen nog Kennemer Instituut voor Hoofdelyk Onderwijs en zeven jaar oud. Van zijn artikel heb ik hier een overdruk voor me, welks paginering ik gebruik. Het oordeel van Dr De Vletter over de klassikale school, zoals dat uit zijn publicaties blijkt, hoef ik voor de lezer niet uiteen te zetten. Wanneer hij nu de gunstige resultaten van goed gefundeerd, geduldig gegeven I.O. aan de moeilijke gevallen behandelt, volgt de merkwaardige ervaring: „De eenige moeilijkheden en wederzijdse ontstemmingen, die wel eens voorkwamen, waren het gevolg van het bijwonen van sommige lessen in gewone Lyceumklassen.” (t.a.p. blz. 4). Nu, dan zal die AVIO er toe zijn gekomen die lessen ook aan zich te trekken en in het algemeen zoveel mogelijk uren die I.I. bij zich te nemen (vakken met geheel afwijkende didactiek als gymnastiek, tekenen of handenarbeid blijven hier buiten beschouwing). Als ik me niet sterk vergis zijn er in de Kennemer AVIO dan ook tegenwoordig een aantal leerlingen die alleen daar en niet in de Lyceum klassen worden opgeleid. In dat geval wordt de afdeling wel uiterst zelfstandig. Eigenlijk geen cijfers (die zijn trouwens niet goed mogelijk), zo min mogelijk proefwerken, — een kleine moeite om de gehele overgang te ecarteren. Is de I.I. eenmaal bevrijd van de eisen van programma en voorgeschreven tempo, dan wordt hem slechts zijn eigen maatstaf en niet die van de school aangelegd. (Zeer nadrukkelijk Dr De Vl. t.a.p. blz. 2). Het contact met de school langs deze weg is geheel verbroken.

Bij ons is dit niet het geval, misschien nog niet. Wij zouden ons geen geval kunnen denken waarbij een leerling alleen lessen kreeg op de AVIO en toch als Lyceist werd beschouwd. Onze leerlingen zullen toch zeker de helft van de school-leervakken volgen. Voldoen ze niet aan een aantal eisen, dan verlaten ze de school. Ook stelt de school die eisen door middel van de AVIO. Wij verzorgen hen op wie de school prijs stelt, in wie men iets ziet. Vandaar aan de ene kant dat wij ons voortdurend vragen stellen in de geest van: waar is de grens, valt dit ene geval dat we onder ogen hebben te zien, erbinnen of hebben we niet de mogelijkheid als school iets voor hem te zijn? Vandaar verder dat een aantal leerlingen de school door de AVIO verlaten, we probeerden het nog eens en dan kan het mislukken. Vandaar ook dat de AVIO eigenlijk geen leerlingen opneemt van buitenaf, maar alleen Lyceïsten die aan I.O. toe schijnen te zijn.

Vandaar tenslotte ook dat we onder alle omstandigheden de benaming „asyl” van ons werpen en ons eerder vergelijkbaar achten met een sanatorium; het is niet ons werk dat collega Van Wielink kan bedoelen als hij in dit tijdschrift (Maart 1937, blz. 183) eraan herinnert: „dat er leerlingen zijn, die wanneer men ze in de watten pakt en op zeer bijzondere wijze behandelt, een zekere achterstand weten in te halen. Maar — tenzij er in een dergelijke leerlinge door bijzondere omstandigheden een volkomen innerlijke verandering heeft plaatsgegrepen — mag men nu verwachten

dat zulk een leerlinge de volgende klassen, zonder hulp, zal kunnen aflopen?"

Wie zo onze AVIO zou willen kenschetsen, houdt geen rekening met *a.* het bestaan van een „gevoelige leeftijd" waarop de vroegere moeilijkheden met een bepaalde materie of met bepaalde samenhangen spontaan schijnen te verdwijnen en een verruimd inzicht alles makkelijker schijnt te maken, *b.* de wilskwestie en de persoonlijke wisselwerking tussen leerling en docent, *c.* de hulp die een zeer groot aantal leerlingen bij hun schoolwerk krijgen, ook al worden ze niet gewatteerd, en *d.* dat een school met goed verwerkte ervaringen toch niet een hele afdeling zal gaan stichten voor die ene soort van slappe leerlingen, waar niets meer in zit dan wat men er moeizaam in stopt. Ik hoop dit te laten blijken uit de summier beschrijving van enkele geschiedenissen van I.I., zonder al te veel details uit vrees van, bij ons kleine getal Avianen, te doorzichtig te zijn.

W e r k w i j z e.

De rector staat aan het hoofd van de AVIO. De leiders van HBS- en Gymnasiumafdeling der school, alsmede de ouders van de betrokken leerling, behandelen met hem de overplaatsing. Globaal regelt men voor welke vakken de II. uit de klas moet worden genomen en hoe men die vervangt door zelfde stof (groep 1) of door andere vakken (groep 2). In dit laatste geval heeft ook de leerling zelf zijn wensen te kennen te geven. Deze groep vertoont overigens een zekere eenheid (natuurkunde en grieks zijn *a l t i j d* moeilijk!) en het ligt voor de hand dat wij van onze kant ons eindonderwijs ook trachten te standardiseren. Afwijkingen zijn echter van uur tot uur mogelijk. Van het moment dat een II. uit groep 2 zijn beroepskeuze doet, houdt de AVIO-rooster met zijn behoeften rekening. We doen dit erg graag; ieder werkt het liefst voor een gesteld doel en het is opmerkelijk hoe grote ijver en uithoudingsvermogen hierbij soms aan het licht komen. Vertrek van school volgt dan wel vóór het einde van de vijfde klas, het reglementaire einde, en de bestemmingen zijn dan velerlei.

Bij groep 1, waar de AVIO weer in de school moet uitmonden, zijn de kwesties meer van gelijk type en sluit zich de hele didactiek nauwer bij het Lyceum aan; niettemin liggen hier de mogelijkheden ver uiteen, zoals blijken zal. De extra-merkwaardige gevallen kan ik helaas, om hun te grote herkenbaarheid, niet meedelen. Bij wat goede wil schijnen de diensten van de AVIO aan de school toch vele te zijn.

Er is dan een leraar geweest die op een docentenvergadering de aandacht heeft gevestigd op een achterstand, door ziekte, moeilijkheden thuis, of wat dan ook. Is men van mening dat de betrokken leerling niet gewoon hoeft te doubleren of een consilium abundi te krijgen, dan wordt, als tot overplaatsing naar de Avio is besloten, een nieuwe rooster ontworpen door

de AVIO-docenten in onderling overleg, na zoveel mogelijk voorstudie. De ervaringen van de schoolleraren zeggen ons veel, de omstandigheden zijn op onze school als regel zeer goed bekend, en steeds wordt het rapport van de Ned. Stichting voor Psychotechniek geraadpleegd. Vóór de overplaatsing moet het AVIO-programma in orde zijn, anders volgen er voor de patiënt rommelige dagen en lijdt hij schade. Vooral bij het begin van een cursus kost het veel zorg om ieder erg goed te doen weten waar hij aan toe is.

In groep 1 komen zij terecht die, in lagere klassen, „tegenvallen”. Het kan zijn dat hun tempo te langzaam is. Daar kunnen we vrij veel aan doen. Leren kan ook geleerd worden. Langzaamheid is niet altijd gebrek aan snelheid; ze vloeit wel eens voort uit eigenschappen die op zichzelf bruikbaar genoeg zijn: precisie, afkeer van half werk, werkelijke belangstelling voor wat in hoog tempo behandeld wordt. Het kan zijn dat de leerling van een andere school of uit een ander land komt. Duitsland stelt ons nogal zo enkele problemen. Ook in deze gevallen, meestal van vrij korte adem, kunnen we succes hebben. Na een soort van meesterstuk, aan de betrokken vakdocent vertoond, kan de leerling dan in de klas worden opgenomen, voor, midden of achterin de cursus, zoals het uitkomt. Dit is een van de manieren waarop de hele AVIO voor de verachting van schoolwege wordt behoed. Hiervoor moet trouwens vrijwel dagelijks een klein beetje strijd worden gevoerd.

Leerlingen met werkelijk onvoldoende aanleg komen niet meer op school terug. In een enkel tragisch geval hangt dit wel eens met een ziektege-schiedenis samen, die achteruitgang van vermogens met zich sleept. Dan moet de AVIO alsnog voor een geheel ander programma zorgen, of de leerling verdwijnt van school.

Nu ik de behandelde gevallen eens naga, treft het me dat we ook niet zoveel succes hebben bij karakterologische moeilijkheden. Misschien ligt dat aan onze onvoldoende ervaring. Maar veelal schijnen de leerlingen (in protesthouding, met geringe concentratie — m.i. een karakterologische kwestie — en dergelijke) aan veel sterker invloeden dan de onze blootgesteld te zijn en is de strijd vergeefs. Gewone moedeloosheid, kleine conflicten daarentegen schijnen secundaire kwaaltjes en geven weinig moeite. Een merkwaardige soort van protesthouding vertoonden enkelen die onder de invloed van een expansieve politieke beweging waren gekomen en bij gebrek aan weerklank op school zich op een voetstukje stelden, wat een slechte studiehouding bleek te zijn. Misschien dat dit nu wat mindert!

Wat betreft de zorgen voor groep 2, in de practijk vinden we hier meisjes. Voor jongens schijnt een einddiploma onmisbaar. — Zij zullen niet de zesde klas van het Lyceum meer volgen, die zo geheel op het examen is gericht, maar na de vijfde van school gaan met voltooide opleiding en een

getuigschrift. Voor de klassevakkens zijn ze beoordeeld als de andere leerlingen, en bovendien hebben ze in de AVIO of onder onze auspiciën ander werk gedaan. Extra Latijn, Kunstgeschiedenis, extra Nederlands en moderne talen, stenografie en machineschrijven, handenarbeid, daar kan in klasse IV en V toch zeker flinke energie aan worden besteed en de resultaten zijn bevredigend totnogtoe. Het bezwaar van zomaar-wat-leuks-doen voor tijdruiming, en dilettantisme, hebben we vroegtijdig onderkend en bestreden.

De AVIO is ondergebracht in een apart gebouw; de docenten hebben meestal ook lessen op school in de gewone klas te geven. Enerzijds bevordert dit het onderling contact, anderzijds is toch de outillage niet volmaakt wanneer een leerling op een bepaald uur een bepaalde les niet kan krijgen. De leerlingen zelf onderscheiden zich, behalve door hun lesrooster, niet van de anderen. Doordat bij ons de schoolklassen aan het eind van ieder uur naar het lokaal van de vakdocent voor de volgende les gaan, is de verdwijning van een enkele naar de AVIO niet al te opvallend.

Enkele gevallen.

Bij deze beschrijvingen moge ik herhalen dat het laatste woord over nog geen enkele II. gesproken is.

Klasse I. O. A. komt van een dorpsschool, met een smalle ontwikkelingsgrondslag, was steeds zeer goed maar valt op het Lyceum tegen. De meeste prestaties gewoontjes, Frans zeer slecht. Houding schreeuwerig en „winderig“, staat in de klas apart. Hij komt al gauw in de AVIO voor Frans, twee extra-uurtjes per week. Alles wordt van de grond af onder handen genomen en nauwkeurig in tabellen opgeschreven. Onder de echter Franse les aanwezig werkt hij hieraan verder. Afzonderlijk genomen in de AVIO houdt hij zich veel rustiger, hij is helemaal zo slecht niet en ijverig genoeg. Na de kerstvacantie doet hij weer Frans mee in de klas. Moeilijkheden van enig formaat doen zich in de daarop gevolgde 1½ jaar niet meer voor en hij hoort nu tot de goeden van de klas.

A. I. komt met ongeveer gelijke gegevens, maar ontwikkelt in de AVIO geen extra energie, leert de dingen wel maar met moeite. Ook is geen enkele verbetering bij andere lessen te zien. Hij voldoet niet aan de eisen die de school stellen moet en na een moeilijke tijd verlaat hij ons.

A. U. is Nederlandse van geboorte maar enkele jaren lang in Engeland opgevoed. Tegen haar zin teruggekomen verzet ze zich passief tegen de Hollandse omgeving. In de grote vakantie heeft ze Nederlandse lessen gehad, maar door haar aversie heeft ze er niets van onthouden. Tegen haar protest leggen we het hopeloos af. Britons never will be slaves! De AVIO kan als zodanig geen antwoord geven op haar afwijzende houding tegen het geheel. Hier zou alleen een totale ommekeer, op een ander gebied dan het

onze, uitkomst geven. Bij gebrek daaraan zijn de resultaten van een jaar geduldig werken te gering en ook zij verlaat de school.

— De gevallen van A. I. en A. U., zijn, als dat van O. A., elk kenmerkend voor een groep van leerlingen.

Tweede klas. Behalve types als de vorige, O. Y. Aan het eind van de eerste kon hij niet als de anderen overgaan. Voor wiskunde en enkele talen was hij onvoldoende. Hij maakte zich er af, en bij doubleren zou dit nog erger worden. Niettemin scheen hij geen hopeloos geval. Hij is een toonbeeld van gebrek aan concentratie, vergezeld van snelle ontmoedigingen en neiging tot oppervlakkig werken. Voor een aantal vakken in de AVIO geplaatst en later zelfs ook onder flinke discipline gebracht voor het huiswerk, maakt hij toonbare vorderingen en legt stellig de intelligentie aan den dag die men in hem aanwezig geloofde. Echter zijn niet de oorzaken van zijn moeiten grondig weggenomen en er wordt nog steeds aan hem gewerkt. Voor een tweetal vakken kon hij na een jaar weer in de klas terugkeren, voor de andere duurt het AVIO-regime over de derde (HBS-)klas voort. Mogelijkerwijs zal hierna geen AVIO-rooster meer voor hem nodig zijn.

Derde klas. A. I. I. komt uit Duitsland en kan in 't algemeen de klasse 3 HBS volgen. Wiskundevakken zijn achter en Nederlands moet van de grond af tot iets worden opgebouwd. De AVIO maakt het haar mogelijk om zonder een jaar te verliezen, binnen het schoolbestek, voor de vierde klaargemaakt te worden.

Op de gymnasiumafdeeling omstreeks de kerstvacantie enkele meisjes voor wie een geheel nieuwe rooster in werking treedt. Grieks en Natuurkunde worden op de bovenomschreven wijze vervangen. Het is voor menig een niet de leukste tijd. Scènes in de klas kunnen voorkomen. De AVIO begint dan zonder huiswerk en profiteert zelf van de verbeterde toestand die daar het gevolg al van is. De schoolprestaties verbeteren niet merkbaar, de algemene houding echter zeer. In de loop van het jaar wordt het groepje nog iets groter. We houden zo'n groep ongeveer bijeen tot in de vijfde.

Vierde, vijfde klas. Hier treedt de afdeling klassieke talen sterk naar voren. Menig een komt, na ziekte, of door aan het licht gekomen hiaten in de vooropleiding, voor extra-uren Grieks en Latijn. Soms ter vervanging van klasselessen, soms wordt dit aan het programma toegevoegd. Een meisje krijgt voor schooltijd, van acht tot halfnegen, hulp. Soms moeten ook nog andere vakken bijgespijkerd worden. Van lange duur kan dit echter niet zijn. Wie op deze leeftijd de verantwoordelijkheid voor eigen werk niet kan dragen, is bijna zeker op een ander soort werk aangewezen. Ook is hier de diagnose na geruime tijd soms nog moeilijk te stellen.

Een afzonderlijke groep wordt gevormd door diegenen die van HBS naar Gymnasium-afdeling over willen gaan.

Z e s d e k l a s. AVIO-beroeringen zeer schaars. Plaatselijke hulp, o.a. aan enkele Duitsers die moeite met talen hebben.

Het overzicht van deze gevallen geeft U ook een vluchtige kijk op wat er in de AVIO te doen is. Deze werd U voorgezet als maatschappelijk verschijnsel; de fijne puntjes, veel over de didactiek, analyse van genoemde moeilijkheden vallen buiten het bestek van deze opzet.

Tekenen des Tijds

MASSA OF VOLK

door PH. KOHNSTAMM.

M isschien is er een tijd geweest waarin de woorden, die ik boven deze regels plaatste, bij velen gevoelens wakker riepen van verwanten aard. Het mag reeds als een „Teken des Tijds" genoemd worden, dat dit thans zeker niet meer het geval is. Wie dat mocht betwijfelen neme het experiment zijn rechterbuurman te verzekeren, dat hij vreemd is aan de gevoelens van het volk, en aan zijn linkerbuurman, dat hij een echt vertegenwoordiger is van de massa. Beiden zullen gelijkelijk opstuiven, daarmee bewijzende, dat het niet-behoren tot het volk als even pijnlijk en kleinerend wordt beschouwd, als het wel behoren tot de massa.

En toch bestaan de massa en het volk uit dezelfde mensen. Waar ligt eigenlijk het verschil? Laat mij een gissing mogen wagen, want het antwoord durf ik niet met zekerheid te geven. Het verschil schijnt mij te liggen in verschil van verantwoordelijkheidsbesef. Een volk, dat zijn zin voor verantwoordelijkheid verliest, dat zich overgeeft aan zelf niet meer verantwoordelijke „leiders", wordt een massa, valt terug op animaal niveau. De massa is op weg een troep kuddedieren te worden. En omgekeerd naarmate de massa groeit in verantwoordelijkheidsbesef en dus minder prooi wordt van onverantwoordelijke „leiders", is zij weer op weg om „Volk" te worden.

De Meimaand heeft — op twee schijnbaar ver uiteenliggende terreinen — velen in Nederland in een massa-beweging betrokken, die in hun gewone doen er aan hechten, dat hun afstand van de massa duidelijk aan den dag treedt. Inderdaad, wat in de hal der Utrechtse groenten-veiling,

in Tivoli, in het Gebouw van Kunsten en Wetenschappen, tot zelfs op Utrechts straten en pleinen te zien en te horen was, droeg het kenmerk van het massale. Het zou dan ook in 't geheel niet moeilijk zijn een even fel als logisch sluitend requisitoir te schrijven tegen hen, die tot zelfs de hoogste goederen der religie omlaag trekken in die sfeer van het massaal-banale. Nieuw-Nederland loopt van stapel, volgens een program, door mensen opgezet. Welke vermetelheid, om van erger niet te spreken.

Inderdaad, het zou bij uitstek gemakkelijk zijn aan te tonen, dat vrijwel alles wat daar in die door tienduizenden bezochte meetings werd gezegd, theologisch uiterst aanvechtbaar was geformuleerd. Er waren waarlijk na afloop geen protest-vergaderingen nodig geweest om dat den volke te verkondigen. Maar, correct of niet correct geformuleerd, één vraag drong daar plotseling als levensrealiteit door tot tienduizenden, die zich daar al lang overheen waanden of er nog nooit aan toe gekomen waren. Spreekt God ook nu en hier tot mensen om ons heen? Is Hij in staat en bereid vorm en inhoud te geven aan hun leven?

Wat dus voor ontelbaar velen — zelfs onder hen, die in kerkelijken kring zijn opgevoed en daaraan niet onvreemd — slechts een verre, abstracte en onpersoonlijke Macht scheen, werd hier plotseling een Persoon, die spreekt ¹⁾ en naar Wien men luistert. Niet meer een leer over een ver van ons tronende Godheid bleek leiding te geven aan het leven, maar het persoonlijke verkeer met Hem, van Wien wordt gezegd, dat zelfs de geringste van onze dagelijkse noden niet vergeefs vóór Hem wordt gebracht.

Natuurlijk is het evenmin moeilijk met wat daar in Utrecht gebeurde af te rekenen langs den psychologischen, als langs den theologischen weg. Al de middelen der massa-suggestie en der reclame waren in actie gezet: aanplak- en strooibiljetten, fanfare-corpsen en loud-speakers, kleurige klederdrachten uit binnen- en buitenland, extra-treinen en autobussen, spreekkoren en vaandels. En toch! Aan hen, die op dien grond alleen hun oordeel reeds gereed menen te hebben, wil ik nog twee of drie observaties voorleggen, die wellicht deze zaak gecompliceerder maken, dan zij op het eerste gezicht kan schijnen.

Voor 't eerst in de 36 jaren, dat ik in dienst sta van ons Hoger Onderwijs, heb ik universitaire docenten gezien, in die kwaliteit bijeengekomen om na te denken over de vraag, die hen regardeert als elken „man in the street". En ik heb o.a. een hunner horen getuigen — een psycho-therapeut van wereldnaam — van de verandering die er was gekomen, óók in zijn beroepswerk, sedert hij het niet meer deed uit eigen kracht, maar in de

¹⁾ The God, Who Speaks, is de titel van een boek, van de hand van een der leidende Engelse theologen der Oxford-beweging, Cannon B. H. Streeter.

verantwoording aan Hem, dien hij thans als zijn Heer had leren kennen.

Ik heb een vergadering gezien van vele duizenden, urenlang bijeen, in wisselende stemming, van daverend gelach en gejuich tot diepen ernst. Maar ik heb noch in die vergadering zelf, noch daarvoor of daarna één woord gehoord van agressie, van hoon of van haat.

Ik heb in één van de voorvergaderingen mensen, die gewoon zijn niet slechts tot duizenden te spreken, maar tot de weinigen, die de machtigen zijn dezer aarde, met een simpele vriendelijkheid, vrij van alle neerbuigendheid, maar met grote beslistheid instructie zien geven aan stuthaspelige en verlegen beginners; en ik heb gezien hoe in die sfeer gebaar en stem ontdooiden en hoe een mens leerde zich over angst en remmingen heen te zetten, omdat hij niet meer dacht aan het figuur dat hij sloeg, maar aan het getuigenis alleen, dat hem was gegeven.

Zou het dan wellicht toch mogelijk zijn, dat hier meer werkte dan massa-suggestie en sensatie? Dat hier een massa bezig was zich te hervinden als Volk?

* * *

Is het al te optimistisch gezien, wanneer wij ook den uitslag der verkiezingen zien in hetzelfde licht?

De bladen, ook zij die zich over den uitslag verheugden, gaven tal van oorzaken voor dien uitslag. Sommigen zagen er in hoofdzaak in een symptoom van terugkerend economisch vertrouwen. Anderen duidden hem als verminderde beginsel-vastheid en versterkten invloed van persoonlijken aard. Colijn en Oud — zo werd betoogd — hebben de massa geboeid en getrokken, niet de beginselen die zij belijden. En men zag daarin reden tot ongerustheid, ook waar het resultaat als zodanig gaarne werd aanvaard.

Ik deel die overtuiging niet; wat meer zegt, ik heb haar reeds twintig jaar geleden bestreden. Want het heeft mij altijd onjuist geschenen, dat men de kiezers uitsluitend of zelfs maar in de eerste plaats over formules en programma's zou laten beslissen. Concreten inhoud krijgen die zakelijke gegevens alleen door de p e r s o n e n, die er de dragers van zijn. En het heeft mij altijd de grote kracht geschenen van de Engelse politiek boven die van het continent, dat de keuze daar inderdaad ging, en nog gaat, niet over scherp omlijnde beginsel- of werkprogramma's, maar over hen, die zich garant stellen voor de richting van het beleid. Althans in normale tijden is de politieke beslissing een van temperament, van vertrouwen, niet een zaak van onverbiddelek dilemma.

Men verwarre dit niet met wat men thans het „leidersbeginsel” noemt. Want het wezen daarvan is juist zijn o n v e r a n t w o o r d e l i j k h e i d. Verkiezingen, althans in vrijheid gehouden verkiezingen, zijn dan ook uitgesloten als eenmaal de Leider de macht heeft. In de Engelse praktijk is het juist andersom, het gegeven vertrouwen brengt verscherpte verant-

woordelijkheid mede, zo zelfs, dat deze tot aftreden kan nopen, zelfs al is de formele macht in 't geheel niet geschokt.

Daarom zie ik overeenkomst tussen wat hier aan den dag trad en wat in Utrecht de psychische constellatie bleek. In zoverre, dat niet de intellectuele kant in de eerste plaats, maar de persoon die achter elke formulering staat, de samenbindende kracht heeft. Ik ga niet in op den diepen achtergrond van deze overtuiging; daartoe is het hier niet de plaats. Wel, om er op te wijzen, dat ook in een tweede opzicht overeenkomst blijkt: in dezen verkiezingsstrijd werd door de overgrote meerderheid der deelnemers de agressie minder dan vroeger, de mogelijkheid van samenwerking sterker gewaardeerd. Juist zij, die al hun hoop op agressieve emoties hadden gebouwd, bleken — ondanks hun zeer verzorgde techniek — niet alleen niet vooruit te gaan, maar het vroeger gewonnene niet te kunnen vasthouden.

Ik wil daarmee niet zeggen, dat als de crisishood opnieuw zou stijgen, het beeld niet weer zou omslaan. Dan zou het Nieuwe Nederland, dat de Groep hoopt te bereiken, onvergelijkelijk veel hechter moeten zijn, dan wat wij thans, menselijkerwijs, mogen verwachten. Er is zeker geen grond om ons, op de wijze van een thans gelukkig in onbruik geraakt volkslied, te beroemen op het „Nederlandse bloed, van vreemde smetten vrij“, dat ons volk voor alle verzoeking zou vrijwaren.

Maar wel, om dankbaar te erkennen en ons er over te verheugen dat beide symptomen, die ik hier besprak, minder schijnen te wijzen in de richting van verval van volk tot massa, dan naar de opgaande lijn van het zich verdiepend verantwoordelijkheidsbesef: van Massa naar Volk.

Feiten en Pogingen

JEUGDBEWEGING

CHRISTELIJK JEUGDWERK IN INDIË.

Op de in Juni gehouden Bondsbestuurs- en afdelingsbesturen-vergadering van de Bond van Gereformeerde Jongelings Verenigingen, werd een inleiding gehouden over het jeugdwerk in Indië. Daarin werd gewezen op de noodzakelijkheid het werk in Indië niet parallel te doen lopen aan dat in Holland, omdat de inheemse jeugd een geheel andere geestesstructuur heeft. Een van de be-

langrijke dingen, waarmee men b.v. rekening moet houden is, dat de gemeenschap er veel meer op de voorgrond staat dan het individu. In de tweede plaats denkt men er veel meer symbolisch, zoekend naar analogieën. Verder is er de grote beroering in het oosterse niet tot handelen geneigde leven door de aanraking met het Westen.

Toch is er ondanks de grote moeilijkheden vooruitgang te constateren in het christelijk jeugdwerk.

DE STRIJD OM DE GEEST.

De strijd is het onderwerp geweest van de zomerconferentie van de Vrijz. Chr. Studenten Bond welke van 8—13 Juli gehouden werd te Leersum. De onderwerpen van bespreking waren: „De grond van ons geloof“, „Determinisme“, „Modern noodlotsgeloof“, „Tragische schuld“, „De strijd om de geest in het werk van K. v. d. Woestijne“, „Het scheppend beginsel in de vrije mens“, „Recht en geweld“ en tenslotte „Het Vrijz. Christendom als uitdaging tot de strijd om de Geest“. Verschillende professoren en predikanten hebben hier het woord gevoerd.

Als elk jaar organiseerde de V.C.S.B. ook nu weer z.g. novieten conferenties voor de aanstaande studenten.

V.C.J.C. UIT J.V.F.

Op de laatste hoofdbestuursvergadering van de Vrijz. Chr. Studenten Bond is besloten, met de andere daarin vertegenwoordigde groepen der V.C.J.C., uit de Jongeren Vredes Federatie te treden, omdat de J.V.F. in zijn huidige toestand geen reden van bestaan meer heeft en de religieuze groepen in het Oecumenisch Jeugd Comité een veel geschikter gelegenheid tot samenwerking hebben gevonden.

LANDDAG JOODSCHE JEUGDFEDERATIE.

Op 20 Juni werd door de J.J.F. een landdag gehouden in Amersfoort, waar enkele typisch Joodse toneelstukken werden opgevoerd. Verder werden er verschillende kampen georganiseerd, w.o. ook een leiderskamp.

ZOMERWERK VOOR MEISJES EN JONGE VROUWEN.

De jaarlijkse zomerweek op „De Vonk“ te Noordwijkerhout, onder leiding van Mej. H. van der Heide, zal dit jaar

van 21—28 Augustus plaats vinden. Het onderwerp van de week is „Omgang met onze medemensen“.

Er zullen inleidingen gehouden worden over:

De verhouding tussen ouderen en jongeren; Moelijkheden in de Opvoeding; De betekenis van omgangsvormen; Wat de vrouw voor maatschappelijk werk, en wat maatschappelijk werk voor de vrouw betekenen kan“.

WERKLOZEN STUDIEKAMP.

Voor de tweede maal heeft de Jeugdbond voor Onthouding in samenwerking met N.B.A.S. en C.J.B. een werklozenstudiekamp georganiseerd (20 Mei tot 1 Juni). Deze kampen zijn vooral bedoeld als kadervorming voor de beweging. Naast het praktische werk, dat hier minder plaats heeft ingenomen dan in de gewone kampen, werd er studiewerk verricht in een sociaal-psychologische en in een literaire studiegroep. Algemeen leider was Ds. A. Burger uit Noordwijkerhout.

DE JONG LIBERALEN IN ACTIE.

Toewel de Bond van Jong Liberalen zich er tot dusver van onthouden heeft zich te bemoeien met de praktische politiek, heeft zij na de uitslag der verkiezingen het roer omgegooid blijkens een groot hoofdartikel in „De Jong-Liberaal“. Men onderzoekt daarin de oorzaken van de achteruitgang der liberalen en komt ten slotte met praktische voorstellen. Als het belangrijkste wat nu nodig is, wordt genoemd het stellen van iets positiefs tegenover het vele onjuiste dat men afwijst. „Men kan niet de massa meekrijgen door alles wat nieuw is af te wijzen, maar men kan dat alleen door zelf met constructieve denkbeelden te komen.“

Daarom zal er gestudeerd moeten worden; er zullen commissies daartoe moeten worden ingesteld. De resultaten

der studie zullen in ruime kring bekend moeten worden gemaakt. „Alleen wanneer gehandeld wordt in deze geest, wanneer weer gestreden wordt voor eigen geformuleerde wensen, dan kan weer geestdrift, enthousiasme en opofferingsgezindheid, vooral van de jongeren, worden verwacht.“

JAARVERSLAG N.J.H.C.

In Mei verscheen het jaarverslag over 1936 van de Ned. Jeugdherberg Centrale te Amsterdam, waaraan we het volgende ontleen:

Het bezoek aan de jeugdherbergen bleef in verhouding tot 1935 vrijwel stabiel, hoewel een stijging was verwacht. Het ongunstige weer zal hierop zeker van invloed zijn geweest. Het bezoek van buitenlanders bleef gering.

Het totaal aantal overnachtingen bedroeg 158536 (in 1935 160216).

Het aantal ingeschrevenen bedroeg aan het eind van het jaar: Jeugdverenigingen 50 (48).

Verenigingen (scholen) 250 (222).

Hierop afgegeven 1046 (776) leiderskaarten.

Jeugdherbergen 67

Indiv. trekkers 11439 (11153) met 910 (500) gezinskaarten en 15200 (16731) jeugdige indiv. trekkers.

De contributie werd voor 1937 verlaagd tot / 2.50 per jaar.

Voor werklozen werd een speciale regeling getroffen, ingeschrevenen van 21 jaar en ouder, die door werkloosheid niet in staat zijn hun contributie te betalen, kunnen tegen de jongeren-bijdrage worden ingeschreven.

ONTVANGEN BOEKEN, BROCHURES ENZ.

Zomerkampen V.C.J.C.

Een boekje, waarin de a.s. kampen voor jongens en voor meisjes tussen 13 en 20 jaar zijn opgesomd. Uit het voorwoord nemen we over:

„Ge zult er de vervulling van Uw verlangens niet contant toegeschoven krijgen. Gij zult wel weer iets ontmoeten dat u teleurstelt. Maar gij kunt ook tot uw verrassing ontdekken, dat elk kamp een grote kans is — een grootte kans, omdat wij met u, wetende dat ook ons aller leven uit God is, willen trachten dit leven als een blij geschenk Hem weer op te dragen.“

Zomerkampen 1937, Voor Zon en Vrijheid. A.J.C.

Een aardig geïllustreerd gidsje over het zomerwerk van de A.J.C., waarin we o.a. lezen dat er een leiderskamp gehouden zal worden van 24—31 Juli, waar gesproken zal worden over „sociale ontwikkelings-arbeid“, „Het jongerenprobleem in de beweging“ en „Literatuur“.

Wij willen leven, spreekkoor door Jac. v. d. Ster. Uitg. Jeugdbond voor Onthouding.

Een tweede druk van dit spreekkoor, dat groot succes in de Bond had, was nodig. Het beschrijft het contact tussen massajeugd van allerlei soort en de idealistische Jeugd, die zuiver naar hart en geest een nieuwe wereld wil bouwen en daartoe ook de anderen bereid wil maken.

W. K.-H.

Nr 21: DE NOODZAAK DER EENZIJDIGHEID. Een wijsgeerige causerie. Voordracht gehouden voor den Rotterdamschen Kring.

Aan de hand van een aantal aan psychologie en ethiek, het persoonlijke en het maatschappelijke leven ontleende voorbeelden (zoort de schrijver de groote rol van het verschijnsel eener eenzijdige ontwikkeling aan. Veelzijdigheid wordt terecht als ideaal gesteld, maar zou consequent tot een ethische entropie leiden. Eenzijdigheid en veelzijdigheid moeten o.a. begrepen worden als behorende resp. tot het wezen der wereld en tot de werelgrond. 32 pag. — f o.75.

Nr 26: OVER EENIGE MIN OF MEER OCCULTE MOTIEVEN IN DE WERELDLITTERATUUR. Voordracht gehouden voor de Amsterdamsche Afdeling van de Studievereniging voor "Psychical Research".

Welke verhouding bestaat er tusschen de parapsychologie en de schoone letteren? Occulte motieven spelen een zekere rol in een aantal romans en dichtwerken. De schrijver behandelt in dit verband de allegorie en het tragische en onderscheidt, ten einde vast te stellen wat men alzoo min of meer bewust en opzettelijk in hen „hineingeheimruist" heeft, vier aspecten of niveaus: 1. het historisch-empirische; 2. het mythisch-fantastische; 3. het kosmisch-metaphysische; 4. het mysieek-persoonlijke. Het voorkomen dezer aspecten wordt aangetoond — onder verwijzing ook naar de Bijbel — aan werken als de Bhagavad-Gita, de Divina Commedia, Lucifer, de Pelgrimania, Faust, Brand en andere. 26 pag. — f o.50.

Binnenkort zal verschijnen het:

FRYSK JIERBOEK

onder redactie van P. Sipma en J. H. Brouwer.

Het Frysk Jierboek bestrijkt tweeeërlei terrain:

1. De wetenschappelijke beoefening van de Friese taal- en letterkunde, in haar gehele omvang naar ruimte en tijd.
2. De Friese literatuur.

Het Jaarboek zal werk uit en over alle Friese landen bevatten, bijdragen geven in het Fries, Nederlands, Duits en Engels, en daarom de belangstelling van allen die zich op de hoogte wenssen te stellen van de Friese wetenschap, of de Friese literatuur ten volle verdienen. Bovendien zal het Jaarboek een bibliographische afdeling bevatten, waarvan de bewerking is toevertrouwd aan M. K. Scholten, ambtenaar ter Provinciale Bibliotheek van Friesland te Leeuwarden.

Het Frysk Jierboek wordt bij voorintekening verkrijgbaar gesteld voor de prijs van f 2.90.

De intekening staat open bij de boekhandel en bij de uitgevers:
VAN GORCUM & COMP. N.V. - AAN DEN BRINK - ASSEN

Friesch-Saksische Bibliotheek

uitgegeven door

Prof. Dr J. M. N. Kapteyn

Directeur van het Germanistisch Instituut der Rijksuniversiteit te Groningen

HET WERKWOORD BIJ GYSBERT JAPICX, door Dr W. L. Brandsma.

Dit werk behandelt in de eerste plaats de vormen der werkwoorden van Gysbert Japicx, zowel in een historisch overzicht als in alphabetische volgorde. Het Nieuwfries, Oudfries en de Westgermaanse dialecten worden daarbij steeds vergeleken. Van groot belang is dat de betekenissen zijn uitgewerkt, zodat het boek een uitvoerig commentaar op de gedichten van G.J. bevat, — onmisbaar voor iedereen lezer van den groten Friesen dichter.

HET STADSFRIES. Een bijdrage tot de geschiedenis en de grammatica van het dialect van Leeuwarden, door Dr K. Fokkema.

De belangstellende leek die zich wel eens heeft afgevraagd hoe 't toch mogelijk is dat 't Fries in Leeuwarden is verdronken door het „griemank" van taal dat geen Fries en geen Nederlands is, vindt in bovenstaand boek een antwoord op die vraag. De schrijver gaat op onderhouden wijze de politieke en economische toestand in Friesland en Leeuwarden na in de 15de en 16de eeuw, om dan de herkomst van de bevolking van Leeuwarden te bespreken. Vervolgens wendt hij zich tot het eigenlijke doel van zijn studie: het taalgebruik. Dit wordt besproken bij de gezetelijkheid, de adel en de burgerij. Vrijwel zonder verzet aanvaarden de Friezen de taal door de vreemde overheersers gebracht. Dit deel van het werk zal vooral de Nederlandse en Friese historici minnaars, die belangstellen in nationale vraagstukken, interesseren.

Het tweede deel van deze studie bestaat uit een beschrijving van het dialect van Leeuwarden waarbij voorlopend het Nederlands en het Fries worden vergeleken, zodat merkwaardige verschijnselen uit de ontwikkeling van het Fries en het Nederlands de revue passeren.

In het werk is een plattegrond van Leeuwarden uit 1550 opgenomen.

HET RUDOLFSBOEK, door Dr H. S. E. Bos-van der Heide.

Na een samenvattend overzicht over datgene, wat er over inhoud, historische achtergrond en overlevering van dit merkwaardige Oudfries geschrift bekend is, geeft de schrijfter een uitvoerige klank- en vormbeschrijving van de drie Friese redacties van het Rudolfsboek, gevolgd door een beschouwing over datering, localisering en onderlinge afhankelijkheid der Hss. Hierna vindt men de drie versies in hun geheel afgedrukt, voorzien van een volledig kritisch apparaat.

Verkrijgbaar bij de boekhandel en bij

VAN GORCUM & COMP. N.V. — UITGEVERS — ASSEN

VOLKS ONTWIKKELING

TB 3867

**MAANDBLAD UITGEGEVEN VOOR DE
MAATSCHAPPIJ TOT NUT VAN 'ALGEMEEN
ONDER REDACTIE VAN:**

Prof. Dr. PH. KOHNSTAMM, L. C. T. BIGOT, Prof. R. CASIMIR, A. H. GERHARD,
Prof. Dr. J. H. GUNNING Wz., Dr. Ph. J. IDENBURG, Dr. K. F. PROOST,
G. VAN VEEN, J. HOVENS GREVE, Secretaris

Jan Nieuwenhuysen
1784

PER
JAAR
F 8.75

**VAN GORCUM & COMP. N.V.
UITGEVERS ASSEN**

PER
NUMMER
F 0.75

INHOUD VAN AFLEVERING 11-12.

	Bladz.
Ons doodzieke volkslied, door Dr Jop Pollmann . . .	305
De culturele betekenis van de volkszang en zijn ontwikkelingsmogelijkheden, door Piet Tiggers . . .	313
Vernieuwing door het volkslied, door Henri Geraedts	321
De Dalton-methode bij het onderwijs aan werklozen, door J. M. Bolkestein-Kraft	325
Steun het beroepstoneel — ook op het platteland, door H. J. van Wielink	328
Onderwijs in Palestina, door H. G. C. Kreiken	334
Internationale perspectieven op onderwijsgebied, door Dr Philip J. Idenburg	349
Feiten en Fgingen	361

Verschenen:

DE BESTEDING VAN DE VRIJE TIJD DOOR DE NEDERLANDSE ARBEIDERS

uitkomsten van een enquête onder 621 arbeiders
door

Dr. A. BLONK en Dr. J. P. KRUIJT
met medewerking van **E. W. HOFSTEE**
doctorandus soc. geogr.

Prijs f 1.50

NUITSUITGEVERIJ CENTRAAL STATION, AMSTERDAM

Ons doodzieke volkslied

door Dr JOP POLLMANN.

WAAROM DE GENEESMIDDELEN NIET BAATTEN.

Dat in ons volk na een verregaande decadentie van ongeveer drie eeuwen en na de daaropvolgende vergeefsche pogingen tot herstel, ook al weer over meerdere decennia loopend, nog steeds niet iedere zanglust is verstikt, is wel het beste bewijs voor de groote zanglust, die nog steeds het eigendom is van ons volk. En in diezelfde zanglust ligt ook de grond voor een optimistische kijk op den patiënt en op het ziektegeval: die zanglust geeft ons het recht nog eens het herstel te verwachten van onze doodzieke volkszang. Maar dan zal het een absolute noodzakelijkheid zijn te breken met de lapmiddelen en kwakzalverijen, die tot nu toe tot herstel van onze volkszang werden aangewend; dan zal men zich rustig moeten bezinnen op zaak en middelen ter genezing.

Wanneer we de tegenwoordige toestand nader bezien, vinden we het volgende:

1e. het lied heeft, in het algemeen, de plaats verloren, die het eenmaal in het leven van ons volk heeft ingenomen: alleen bij zeer bepaalde gelegenheden wordt er nog gezongen;

2e. wanneer er gezongen wordt, geschiedt dit niet meer om de zang zelf of als begeleiding en regeling van bepaalde lichamelijke bewegingen (arbeid, dans of spel: vgl. Karl Bücher's Arbeit en Rhythmus), maar voor het collectieve uiten eener min of meer algemeene opinie: het politieke en nationale lied, de liederen van provincies en steden, van bonden en vereenigingen. Ook van het lied der familiefeesten moet geconstateerd worden, dat het geen vreugde-uiting meer is, laat staan dan de uiting van een zekere zanglust.

De tijd dat het Nederlandsche volk overal en altijd zong, is voorbij. Den lezer, die zich in het bijzonder interesseert voor de historie der decadentie van ons volkslied, moge ik verwijzen naar mijn „Ons eigen volkslied” (pag. 49-161). In onzen eigen tijd kunnen we nog steeds waarnemen, hoe ons volkslied ten gronde gaat: Jaap Kunst vertelt in de zoo juist verschenen tweede druk van zijn „Terschellinger volksleven” (Noot bij pag. 2 van het voorwoord) hoe de traditioneele avondwandelingen-met-zang van de Terschellinger meisjes voorgoed in discrediet geraakten door het al te hardhandig optreden van een veldwachter: de man kwam van de vaste wal naar Midsland en verbood het onschuldige en sierlijke genoegen als burengerucht! In onze groote steden verdwijnt het kinderlied, omdat de politie op de breede trottoirs geen plaats aanwezig acht voor het kinderspel. De oude gebruiken worden afgeschaft, de traditioneele

kleeding is alleen nog het eigendom der „ouderwetsche mensen“, en met het verdwijnen van dans en spel en van alles wat we onder folklore mogen verstaan, verdwijnt het lied uit het leven van ons volk. De motorische activiteit van het volkslied wordt verdrongen door de luie passiviteit van het luisteren naar grammofoon en radio.

Met de verdwijning van den meiboom raakten de liederen, die bij het planten werden gezongen (zie van Duyse, Het Oude Nederlandsche Lied, deel I pag. 348-389) in de verdrukking. Maar daarbij bleef het nog niet: ook de geestelijke meilieder, waarin het Kruis van Christus met den meiboom werd vergeleken (van Duyse deel III pag. 2175-2204; Knuttel, Het Geestelijk Lied, pag. 162-173), werden niet langer begrepen en prachtige lijdensliederen als „Hoe minnelic is ons des cruce boom ontdaen“ verdwenen met een absoluutheid, die zou doen vermoeden, dat zij nimmer hadden bestaan. Het „schieten, branden en blaken onder het bevestigen vant houwelijk“ werd in 1591 door de Synode van Dordrecht en in 1602 door die van Sneek verboden als „wercken der duysternisse“: het bruiloftslied werd daarmee verdrongen naar de engte der woonkamer of naar den deel. Men denke niet, dat deze of dergelijke dingen bij ons nu niet meer gebeuren: men leze slechts wat H.W. Heuvel op pag. 58 van zijn „Oud-Achterhoeksche Boerenleven“, dat in 1927 verscheen, vertelt. Nog heden ten dage wordt óók de gòede volksdans door sommige dominees en priesters (niet alleen Calvinisten, maar ook met ideeën van Jansenius besmette Katholieken) slechts bij zeer bepaalde gelegenheden geduld: de praktijk van eeuwen her wordt nog steeds voortgezet en het danslied is o.a. het kind van de rekening.

Wie het volkslied uit zijn decadentie wil redden, bedenke allereerst, dat het volkslied een onderdeel is van de algemeene volkscultuur. Zonder de genezing van het heele lichaam zal de genezing van het zieke lichaamsdeel vergeefs worden nagestreefd.

Iedere volksliedactie, die zich alleen tot het volkslied beperkt, is vergeefs. De actie voor het herstel van onze volkszang is slechts een onderdeel van de actie voor het herstel van onze geheele volkscultuur en zoolang die algemeene actie niet met alle kracht ter hand wordt genomen, zal ons volkslied ziek blijven, doodziek. Onze actie strekke zich uit over het geheele terrein der volkscultuur: volksdans, volksmuziek, volkstoneel, decoratieve en plastische volkskunsten etc. etc. Wij moeten allereerst aan ons lied de plaats hergeven, die het in onze bloeiende volkskunst heeft ingenomen en weer innemen moet.

Zelfs de vreemdeling in de stad van onze volkszang zal beseffen, hoe weinig in ons land door de min of meer erkende volkszangbevoorwaarders is gewerkt in de hier aangeduide richting. Alleen door bepaalde Jeugd-

organisaties werd beseft, dat volkszangactie niet los van volkscultuur-actie gevoerd kan worden: het is geen toeval dat een man als Piet Tiggers naast volkszangbundels ook volksdansbundels uitgaf voor de A.J.C., die ook het volkstoneel en de volksche interieurkunst en de volksmuziek zoo sterk bevordert. Naast de A.J.C. mogen nog vermeld worden de V.C.J.C. en de Jonge Werkman en voor de rest nihil.

Het losmaken van het volkslied uit zijn natuurlijke verband met de algemeene volkscultuur is een der voornaamste oorzaken geweest van de decadentie van ons lied. Bezien we echter wat er nog wel gezongen wordt, dan vinden we naast evidente smakeloosheden als „Houd er den moed maar in“, „En bij die moooolen, die mooie moooolen“ en „Jamboree, Jamboree“ een groote hoeveelheid liederen, die met de volkszang als zoodanig nimmer iets uit te staan hebben gehad.

Het volkslied is, door het essentiële element der motorische oorsprong, wel ten allen tijde bereid geweest tot dienen; maar het kan de verknechting, de verslaafsching tot propagandamiddel ook voor het beste en mooiste idee nimmer verdragen zonder er zelf ernstige schade door te lijden.

Het volkslied berust immers op de loutere pret van het zingen en op niets anders dan dat. De zang-op-zich is doel en middel tegelijk, zoodat de volkszanger zich dan ook nimmer richt tot een passieven luisteraar. In alle soorten van volksliederen vinden we zin-looze teksten waarvan het voortbestaan alleen door de actieve zanglust te verklaren is; overal vinden we de zeer lange volksliederen (10 tot 60 coupletten), die duidelijk bewijzen, dat de volkszang voor zich zelf bestaat en er geen rekening mee houdt, dat de voortdurende herhaling van eenzelfde melodie tenslotte irriterend moet werken op een passief auditorium. Zoo komt de volkszang voort uit de pure vreugde van het zingen zelf en aan die pret van het zingen, welks uitingen verschillend zijn naar den aard van den zanger, ontleent de volkszang ook het eigene: door de verschillende gesteldheid der volkeren ontstaan volksliederen met een typisch-Duitsch, typisch-Fransch, typisch-Engelsch karakter: daardoor ook ontstond ons eigen volkslied: strakker dan het meer versierde Duitsch-romantische lied; lossers en minder hoekig dan dat van den flegmatischen Engelschman etc.

De pret van het zingen, overal ter wereld de karakteristiek van de volkszang, maakt ook, dat de volkszang zich in zichzelf opsluit, egoïstisch is, geen rekening houdt met menschen die niet meezingen en dat het alleen luistert naar de eigen wetten, die in de fysieke en in de karaktereigenschappen van het zingende volk ontstaan.

Maar dan zal het ook duidelijk zijn dat we het vrije lied niet mogen verknechten tot een propagandamiddeltje. En toch is het juist als pro-

pagandamiddel dat ons lied wordt misbruikt, ons lied, dat nooit pocht, nooit ijdel doet; ons lied dat wel trotsch kan zijn en fier, maar dat nimmer diende als drager van pochende zelfoverschatting en zelf-aanmoediging. Ik citeer één specimen uit de duizenden exemplaren:

Wij marcheeren achter onze vaan,
 Onze trommel roept ons ten strijd;
 Voor geen hinderpalen blijft het Gilde staan:
 De trekkers zijn steeds bereid.
 Nog eens flink de handen uit de mouwen,
 Want de bezem moet er door:
 Discipline, tucht en vertrouwen
 Houdt ons op het rechte spoor!

} bis.

(Verkiezingsactie 1937).

De lezer gelieve dit stuntelig gerijmel niet als een uitzondering te beschouwen. In mijn bescheiden bibliotheekje heb ik aparte gedrukte liedboeken voor boeren en middenstanders, voor Socialisten en Communisten, voor Roomsche-Katholieken en Christelijken, voor Studenten en Arbeiders, voor tandartsen en brandweerlieden! Wie kent niet de liederen voor roeiers en voetballers, voor atletiekers, voor padvinders en wandelclubs? Wie kent niet de propagandaliederden voor Avro en Kro en Vara en N.C.R.V.? Wie herinnert zich niet hoe iedere vereeniging en ieder clubje een eigen lied had en nog heeft: den dichter en den componist vindt men in ieder samenzijn en het nieuwe volkslied is ontstaan.

Nu zal iedereen, die nog over gezonde smaak beschikt, dit soort liederen als een exces beschouwen! Natuurlijk! Maar vragen we ons dan eens in gemoede af, welke waarde we moeten toekennen aan liederen als „Wij leven vrij“, „Waar de blanke top der duinen“, „'t Is plicht dat iedere jongen“, „Van mannen in oorlog, van mannen in vrêe“, „Ferme jongens, stoere knapen“ etc. etc., zoo ons heele bekende schoolrepertoire door!

Neen, dan zag het nationale lied in de bloeiperiode er gansch anders uit. Daar is vooreerst de bede tot God, om bescherming tegen den vijand en als dank voor verkregen gunsten: zie „Wilhelmus van Nassauwen“, „O Heer die daer“, „Merck toch hoe sterck“, „Wilt heden nu treden“. Daar is fierheid, maar geen pocherij, daar is sterkte, maar geen hol gebral.

Hiermede is onze klachtenlijst omtrent de verknechting van ons volkslied nog geenszins ten einde. Op één gebied-van-misbruik wil ik hier nog speciaal de aandacht vestigen: op het ernstige wangebruik, dat onze paedagogen sinds jaar en dag van het lied maken. Voor een deel werd dat misbruik tevoren reedsesignaleerd onder het schoolrepertoire, dat krampachtige pogingen aanwendt onze jeugd vaderlandslievend te maken door een lied, dat diezelfde jeugd later zoo gauw mogelijk zal trachten

te vergeten. Voor een ander, niet minder ernstig, deel vinden we die verkrachting van ons volkslied vooral in het kinderliedrepertoire.

Het nieuw-gefabriceerde kinderlied gaat sinds 150 jaren gebukt onder de waan-idee, dat een kindje het liefst over kinderen zingt. Van Alphen is daar al mee begonnen, het wordt via Wolff en Deken en de bundeltjes van het Nut en Heye en Catharina van Rennes en de Avro-kinderliedjes doodgemoedereerd voortgezet en in deze laatste liederen tot in de dolste excessen overdreven. Zal men dan nimmer leeren beseffen, dat een kindje in al zijn spelen nimmer kind is, maar dat het altijd „het voorspel van de dagen, die d' eerste vreugde verjagen" in zijn spel beleeft? Het kindje is moeder of vader, het is de dokter etc. En het kinderlied is in wezen nimmer iets anders dan een lied van volwassenen, dat door de betrekkelijk eenvoudige structuur van melodie en tekst door de kleine peuters kan worden nagezongen. Het kindje zingt nimmer uit zichzelf over andere kinderen, laat staan dan in lieverige tekstjes over Hannekes en Jannekes en Marietjes en Liesjes die piano spelen. Het zingt van de zorg der groote menschen in „En als ik wil gaan huishoûn", van de liefde in „Komt hier, mijn proper maagdetje", van de satyre in „'t Mannetje was zoo rijke" enz. enz.

Lijdt aldus de keuze van ons volkszangrepertoire aan een gebrekkig inzicht in het wezen van ons volkslied, doordat men telkens weer vergeet dat het volkslied niets anders is en mag zijn dan de loutere pret van de zang zelf, niet minder ernstig bezondigt men zich aan onze volkszang door de wijze waarop het lied wordt gepropageerd.

Daar is allereerst de fatale waanidee, die de volkszang op één lijn wil stellen met massazang. Deze waanidee, gevoed door etymologische uitleggingen van het woord volks-zang, is vooral hierom zoo noodlottig: omdat zij de keuze der liederen beïnvloedt en ieder lied, dat niet minstens door eenige honderden personen tegelijk gezongen kan worden, verwerpt. De aanhangers dezer idee, leiders van gròòte „volkszang"-demonstraties in Stadion en Vondelpark of in België, komen dan ook altijd tot een liederkeuze, die banaal is en smakeloos. De echte volkszang echter, van binnenuit gegroeid op den bodem der zanglust, is wars van alle massawerking. Massazang berust m.i. haast altijd op een zekere ijdelheid van den dirigent, die hier dè man is en die, gewapend met een stel sub-dirigenten en fameux-groote orkesten, — wellicht onbewust — de massale concertprestaties van een Berlioz poogt te evenaren.

Het begrip massaal was in de bloeiperiode vreemd aan onze volkszang. Als bewijs is daar o.m. de vergelijking der melodieën uit „Een devoot ende profitelyck Boecxken" van 1539 en van de „Souterliedekens" van

Willem van Zuylen van Nijvelt van 1540; beide boeken verschenen te Antwerpen bij denzelfden drukker Simon Cock; dat we daar van een en dezelfde melodie sterk uiteenlopende varianten ontmoeten, bewijst voldoende hoe weinig er van massazang sprake kon zijn, waar immers de eenheid in de melodieën ontbrak.

Och ja, over die eenheid in onze volkszang gesproken! Reeds in 1911 hadden we in ons landje, toen er nog in de verste verte geen sprake was van een werkelijke volkszang, een „Comité voor Eenheid in den Volkszang“. In 1914 kwam er nog een comité van de Tuchtunie en een tweetal paedagogische vereenigingen en nog op 17 December 1936 heeft men in de bladen kunnen lezen hoe de heer J. Veldkamp sprak over „Volkszang en Tucht“ en aan de Tuchtunie aanbeval nogmaals een commissie samen te stellen! De waanidee van het massale is aan al deze commissie- en enquête- en rapport-ideeën allerminst vreemd: de volkszang wordt er in ieder geval al even weinig mee gediend. Men zal eerst naar een herstel van onze volkszang moeten streven, naar de levende zang van een eigen-Nederlandsch en smaakvol lied: daarna zal er aan eenheid geen behoefte meer blijken te bestaan! Wanneer na eenige geslachten ons volkslied hersteld zal zijn, wanneer ons volk weer smaakvol zingt, wanneer de bombast met de lieverige sentimentaliteit zal zijn verdwenen, wanneer aldus het lied weer het eigendom van ons volk zal zijn, zal men overal de varianten zien ontstaan, juist omdat het lied dan het eigendom is van die bepaalde, beperkte volks-gemeenschap, van dat dorp, van dië streek, van dië bepaalde buurt. De lezer gelieve dit slechts te controleeren aan een land waar de volkszang nog waarlijk bloeit: daar is de in ons land zoo sterk begeerde eenheid ver te zoeken; men zie slechts de enorme hoeveelheid varianten in tekst en melodie, die John Meier, leider van het „Deutsches Volksliedarchiv“ in de eerste band van de „Deutsche Volkslieder, Balladen“ bijeenbracht: de varianten behooren tot het essentiele van het volkslied, omdat pas door het aanbrengen — onbewust, natuurlijk — van die varianten het lied het eigendom wordt van het volk. Men bevordere de volkszang en bekommere zich niet om de eenheid.

Sinds de dagen van het Vlaamsche Willemsfonds en zijn uitgave van Fl. van Duyse's Nederlandsch Liederboek in 1891 — weldra nagevolgd door de Mij. tot Nut van 't Algemeen met het Nederlandsch Volksliederenboek — heeft men in ons land steeds maar weer in den waan geleefd, dat de organisaties den eenigen weg vormden, waarlangs het herstel van het volkslied te bereiken zou zijn. Ik noem slechts enkele organisaties die zich na Willemsfonds en Nut met de volkszang hebben beziggehouden:

„Coers' Lied", de Koninklijke Vereeniging „Het Nederlandsche Lied", „Nationale Vereeniging voor den Volkszang", „R.K. Volkszangvereeniging", „Nederlandsche Koorvereeniging", „Algemeen Nederlandsch Verbond", „Tuchtunie", „Schoonheid in Opvoeding en Onderwijs", „Bond ter behartiging van de belangen van het kind", „Algemeene Nederlandsche Wielrijders Bond", etc., etc. Wat was het resultaat? Zal iemand durven zeggen, dat ons volkslied hersteld is of reeds aanmerkelijk is verbeterd?

Het is evenwel een andere vraag of de oorzaak van het voortduren der decadentie bij de Vereenigingen moet worden gezocht. En toch zullen we ook die vraag bevestigend moeten beantwoorden.

Wie klaar en duidelijk beseft, hoe diep het verval is waarin onze volkszang verkeert, zal moeten inzien dat alleen door een zuivere *opvoeding-tot-volkszang* het gestelde doel kan worden bereikt. Het herstellen van ons volkslied is een daad van paedagogie en zal dus ook nimmer de normen van zijn actie kunnen vinden in het op-te-voeden volk. Wel zal men moeten aansluiten bij den natuurlijke aanleg van den mensch, dien men tot het goede wil beïnvloeden, maar in dien mensch zelf zal men voor dat goede de richtlijnen niet kunnen vinden. En dat is het juist wat een vereeniging, waarvan het doen en laten tenslotte door de leden en door het door hen benoemde bestuur wordt bepaald, ongeschikt maakt voor onze actie. Want de leden der vereeniging, ten onrechte ontevreden over de juiste en ter zake volkomen doeltreffende actie van het bestuur, hebben de macht het bestuur te doen kelderen. Iedere vereeniging moet aan haar leden behagen, zij moet doen wat de contribueerenden goed en nuttig vinden, maar wat nog lang niet altijd goed en nuttig behoefte te zijn.

De normen voor de actie moeten van buitenaf en van bovenaf worden gesteld en de natuurlijke constellatie van iedere vereeniging is nu eenmaal deze: dat de leden de baas zijn. Het op te voeden kindje zal zich menigmaal niet kunnen vereenigen met de maatregelen, die de opvoeders in zijn belang moeten nemen; maar het kindje moet er zich tenslotte wel bij neerleggen en gewent zoo aan het goede. Het op te voeden kindje echter van de volkszang is gerechtigd zijn lidmaatschap op te zeggen, het kan zijn contributie weigeren en daaraan helpt, ook wanneer alles eigenlijk in het ware belang van den op te voeden persoon geschiedt, geen lieve vader of moeder.

We zien het nog dagelijks om ons heen, hoe onze Omroepvereenigingen door de, meermalen beslist verkeerde, wenschen van de contribueerende leden worden beheerscht. En dit in des te sterker mate naar gelang de betreffende Omroepvereenigingen voor hun werken minder vaste normen hebben. Een Omroep waarvan de leden de baas zijn, die dus niet de dienaar, maar de slaaf is van den luisteraar, zal in dezen tijd geen waarlijk goed werk kunnen verrichten voor de volkszang.

We zullen het zonder veel moeite hierover eens zijn, dat onze Omroepen den plicht hebben te herstellen wat zij — ongewild, dat zij graag toegegeven — aan waarlijke, want actieve muzikaliteit in ons volk vernietigen. De radio doodt in vele opzichten de ware muzikaliteit en hoeveel Omroepen pogen in vollen ernst te herstellen wat zij vernietigen? De Vara doet het althans ten deele onder Piet Tiggers' Wielewaal en onder „Kun je nog zingen, zing dan mee“, de Kro doet het eveneens ten deele door Jac. de Jong's Kro-nachtegaaltjes. De overige Omroepen gaan in dezen deels gebukt onder een verkeerd begrip van traditie (V.P.R.O. en N.C.R.V.), deels onder de dwingelandij van een publiek, dat nog tot muzikale smaak moet worden opgevoed en daarom net precies het verkeerde vraagt en bewondert (Avro). Mochten deze 3 Omroepen zich toch eens bezinnen, wat al goeds zou er niet kunnen geschieden; nu presteeren zij op het gebied van de volkszang totaal niets: zij helpen zelfs, door een verkeerde keuze van liederen en door totaal verkeerde propagandamethoden voor dat lied, mee aan het verdere verval van ons volkslied.

Niet door vereenigingen, maar door kleine, particuliere hervormingen wordt ons lied gered.

Het wordt hoog tijd, dat wij ons gaan bezinnen op doel en middelen ter herstelling van onze volkszang. We moeten nu eens gaan beseffen, dat alleen het goede, smaakvolle, eigen Nederlandsche lied, berustend op niets anders dan de pure pret van de actieve zang — en daardoor vrij van sentimenteel gedoe, van theatraal gebral, van concertachtige coloratuur en stemmingsschildering en van een melodievoering die niet aan de zang, maar aan het begeleidende instrument werd ontleend —, het herstel nog eens ooit zal kunnen bewerken. We weten niet meer wat een volkslied is, onze dichters en componisten zijn het al evenzeer vergeten als de zangers zelve.

En waar het toch noodzakelijk zal zijn dit wederom te leeren en te doorvoelen, zullen we terug moeten gaan naar dien lang vervlogen tijd, waarin wij een smaakvol en eigen Nederlandsch volkslied bezaten: daar moeten wij het weer leeren; daar aan die zuivere overtroebelde bron, moeten we leeren wat het goede, zuivere water is, wij, die modder en drab en limonade gazeuse op één lijn stellen met het heldere water uit de bron.

Die retrospectie is een overgangsmaatregel, een noodmaatregel, als het zoo wil: bij gebrek aan een smaakvol eigentijdsch lied moeten we het oude lied zingen en dan sal alles reg kom. Zien we toch naar Duitschland, naar de acties van een Jode, Hensel, Neumann, Ameln en zoovele anderen; naar Frankrijk met een Tiersot en een Doncieux; naar Engeland met een Cecil Sharp! Zij allen herstelden de decadentie door te wijzen, door terug te wijzen naar

de onvergankelijke schoonheid en waarachtigheid van het oude lied, en in Duitschland bloeit reeds een nieuw lied op, eigentijdsch en zoo krachtig, dat ook de tegenstander van het regiem er onweerstaanbaar door wordt aangetrokken.

Door retrospectie herstellen we de volkszang, alleen door een voorloopige retrospectie zal het nieuwe, eigene en eigentijdsche lied nog eens ooit kunnen ontstaan.

Maar heb geduld, mijne vrienden, heb geduld!! We staan voor den strijd tegen een decadentie van ongeveer drie eeuwen: zouden we die in enkele jaren kunnen overwinnen? De ongeduldigen zijn het die de brokken maken: zij vragen naar „succes", naar volle zalen en liedboeken met geweldige oplagen. Maar die ongeduldigen, zij zullen in hun verlangen naar dadelijk „succes" in behaagzucht vervallen en niets goeds doen: zij zullen het groote doel, het broodnoodige herstel van onze volkscultuur uit het oog verliezen en het dus ook nooit ofte nimmer bereiken.

Geen half werk meer: recht op het doel af; herstellen wij ons goede, eigen Nederlandsche volkslied: met enthousiasme, zeker, maar vooral met een koele kop en met veel geduld. En vergeten we bij al ons werken nimmer, dat het onmogelijk zal blijken de volkszang te herstellen, zonder ook aan de andere vormen van volkscultuur, aan volksmuziek, volksdans, volkstoneel e.d. te werken met alle goede smaak en alle geduld en alle koele verstand waarover we maar beschikken. Met zoo'n actie zal ons vaderland meer gebaat blijken te zijn dan met alle leelijke „vaderlandsche" liederen die we thans zingen.

In dulci jubilo, singhet ende weset vro!

De culturele betekenis van de Volkszang en zijn ontwikkelingsmogelijkheden

door PIET TIGGERS.

„Omdat ik lezen, noch schrijven kan,
heb ik dit lied gemaakt."

(Uit Bretonse volkspoëzie.)

De volkszang is als een gastmaal: men kan er niet van genieten zonder zelf mee te doen. Een goed volkslied nodigt uit tot méé-zingen; het is aanstekelijk en soms onweerstaanbaar. Er zit drift, beweging, dynamiek in het volkslied; het is een zingend appél.

Al dat gepraat over het nut, het genoeg, de zedelijke waarde en de cultureel-folkloristische betekenis van het volkslied heeft de massa geen

stap nader tot de beoefening er van gebracht. Zelfs de talrijke liederenbundels waren hiertoe slechts een zwakke aansporing, want de volksliederen zingt men niet van een papiertje, die gaan uit het hoofd en in de eerste plaats gezamenlijk. Men leert elkaar, al doende, de woorden en de melodie.

De theorie, de beschrijving en het historisch-musicologisch onderzoek van de volksgezangen hebben ongetwijfeld hun vruchten gedragen. Doch slechts enkele vakmensen hebben hiervan kunnen profiteren. Zolang de studie van het volkslied een wetenschappelijk terrein bestreek, bleef zij beperkt tot enge kringen en men behoeft waarlijk niet met de zoete illusie rond te lopen, dat het zanglustige deel van het volk om dergelijke musicologische primeurs verlegen zit. In het gunstigste geval kunnen beschouwingen over het volkslied een schuchtere belangstelling gaande maken, maar dan moeten deze zich niet verbijzonderen in muziektechnische details. Bovendien acht ik de maatschappelijke zijde van het onderwerp, de verhouding tussen muziek en samenleving dus, van meer directe betekenis dan de muzikale. Want het onderzoek van de muziek-wetenschappelijke structuren van het volkslied is een taak, welke geheel weggelegd is voor musicologen en nog wel voor hen, die zich daarin gespecialiseerd hebben. Het verdient aanbeveling bij de bestudering van het vraagstuk van de volkszang en het volkslied beide wetenschappen — de sociologie en de musicologie — gescheiden te houden, waar zulks enigszins mogelijk is. Het publiek, dat zich aanstonds in de tunnels onder de Maas van de ene oever naar de andere begeeft, breekt zich immers evenmin het hoofd over constructie-problemen, cijfers, studies en berekeningen van de tunnelbouw, als het gezelschap, dat zich verlustigt in het zingen van „t Ros Beyaerd't" of „Angenietje", tobt over muziek-wetenschappelijke strijdpunten!

Verloren cultuur.

Men hoort vrij algemeen de mening verkondigen, dat ons volk het zingen ontwend is: de massa zingt niet graag en hoogstens is de ordinaire „schlager" of „big-hit" populair. Ik geloof, dat deze mening in haar algemeenheid niet juist is. Er is namelijk een tegenstelling of misschien beter uitgedrukt, een kloof tussen verlangen en kunnen. Afgezien van het vrij grote contingent zanglustigen, dat zich georganiseerd heeft in de verschillende verenigingen en bonden, bestaat er een krachtig verlangen bij de bevolkingsgroepen om te zingen. Wat er gezongen zou moeten worden en hoe, dat is bijzaak; maar de behoefte naar een gemeenschappelijke vocale uiting is stellig aanwezig. Ik heb dit feit herhaaldelijk en gedurende zeker twintig jaar kunnen constateren. En juist in de laatste tijd, nu het reizen en trekken zo sterk in zwang is gekomen, kan ieder opmerken, dat het uitgaande publiek graag in treinen, autobussen, plezier-

boten en kampementen wil zingen. Dat de zang en de liederenkeuze weinig verheffend is en stellig geen bemoedigend beeld geeft van de algemene muzikale smaak valt eveneens gemakkelijk vast te stellen. Terwijl er toch zoveel mooie volksliederen bestaan!

Er is dus iets in de samenleving veranderd, er is iets verloren gegaan. Dit verlies is niet het Nederlandse volkslied, althans niet in de eerste plaats. Maar dit verlies manifesteert zich in de twijfel aan de maatschappelijke verhoudingen, waaronder wij leven. Het is de vage, onbewuste angst voor de daling en voor de nedergang der beschaving. Alles schijnt wankel. Wat vroeger schoon en heilig scheen, wat vroeger als een ideaal ons in de jonge jaren toelachte: zelf aandeel te krijgen in het maatschappelijk bestel, zelf mee te mogen werken in de grootse organisatie der samenleving, wijkt voor de dwingende macht van hetgeen men „de harde werkelijkheid” noemt. Het streven naar geluk en schoonheid, dat iedere jonge mens, die op het punt staat in de wereld te gaan werken, bezielde, verzandt en gaat onder in de brandingen van het leven. Het gevoel voor het heil der gemeenschap is afgestompt en schrompelde in tot een onaanzienlijk, verweesd ideaaltje, dat menigeen nog ergens diep in zich zelf stil bewaart. Dat is onze jeugdherinnering!

Met andere woorden: de negentiende eeuw, de eeuw van techniek en vooruitgang, heeft de mens noch de samenleving het geluk gebracht, dat men mocht verwachten. Wij leven in een beschaafde wereld, de cultuur is een voortreffelijk iets. Maar het is er mee, als met een hoge ladder, merkte de Zweedse denker Wikner op: men kan er door tot een hoger standpunt en tot schoon uitzicht geraken, doch ook zijn nek breken. De negentiende eeuw schonk ons een perfect georganiseerde, technisch volmaakte maatschappij, maar versplinterde ten slotte het gemeenschapsgevoel. Eerst ging dit proces onmerkbaar, althans onmerkbaar voor de grote massa, doch thans is het besef in alle kringen van het volk doorgedrongen, dat de cultuur van haar luister is beroofd. dat zij zelfs voor een groot deel platgeslagen ter neder ligt. Ongetwijfeld is de ontgoocheling bitter en de wanhoop groot, maar de sterke volkscultuur zal zich weder oprichten. Er kan veel verwoest worden, veel geestelijke waarden — godsgevoel, levensstijl, natuurverbondenheid, orde, rechtsgevoel, vrijheid, gemeenschapsgevoel en zo meer — kunnen verdrongen worden, nimmer zal de wil tot een schoner persoonlijk en maatschappelijk leven zich geheel laten verpletteren door de rampen van het lot.

Want cultuur is een bijzondere vorm van evenwicht tussen Denken en Zijn. Cultuur is niet een bepaalde niveau-hoogte van intellectuele volwaardigheid, want van het wetenschappelijke forum wordt geen bevrijdend of idealistisch woord gesproken. Immers, cultuur is ook gelijkgerichtheid van geloof in een zeker levensdoel. Maar vooral manifesteert

zich de cultuur krachtig en bemoedigend, indien er wegen gezocht worden, welke leiden tot een harmonie tussen individu en gemeenschap. Een volk kan cultuur hebben zonder vliegmaachines, kanonnen, autorennen, telegraaf en beursnoteringen, indien de voorwaarden ten aanzien van het evenwicht tussen geest en stof*), gelijkgerichtheid en dienstvaardigheid maar aanwezig zijn.

Volk szang en cultuur.

Nu is volks zang, evenels volksdans, le kentoneel — kortom, evenals de volkskunst in het algemeen — een vorm van cultuuruiting. Is bij het volk de cultuur vernietigd of ten dele verloren gegaan, dan is daarmee tevens de volkskunst geheel of ten dele verdwenen. Het verval van de volks zang is een onmiddellijk gevolg van de neder gang der volks cultuur en het zal dus duidelijk zijn, dat alle herstpogingen om het volk zijn eigen lied te laten zingen noodzakelijk moeten falen, tenzij men er in slaagt de oude verbondenheid en het vertrouwen tussen individu en gemeenschap te herstellen.

Men is in Nederland nu ruim honderd jaar bezig met te trachten het volk weer met zijn vergeten muzikale cultuur vertrouwd te maken. De musico-logen, de musici en de uitgevers hebben gezorgd voor een eerbiedwekkend aantal lijvige en kleine geschriften. Er bestaan tientallen zangbundels van uiteenlopende waarde, de Vereniging tot Verbetering van de Volks zang is nog immer actief, men heeft bij het leger en de vloot in de mobilisatie-jaren het zingen als een verplicht onderdeel van de dienst ingevoerd het heeft weinig, misschien zelfs niets mogen baten. En de gevolgtrekking ligt voor de hand: men heeft zijn kaars voor de verkeerde heilige laten branden. Want men vergat, dat er iets in ons volk was prijsgegeven, zij het dan een illusie. Dat was het streven naar eenheid, naar een-elkaar-begrijpen. De cultuur was dood of minstens schijndood en noch met fraaie woorden, noch met krachtige maatregelen heelt men de scherven van een uiteengevallen beschaving.

Bij dit vraagstuk, het verval van de volks zang, doen zich inmiddels enige nevenverschijnselen voor, welke mede oorzaak waren tot het feit, dat het volkslied uit het volksleven verdween en plaats maakte voor een oververhitte belangstelling voor het individuele kunst- en levenslied. Deze nevenverschijnselen zijn, indien men tot op de kern wenst door te dringen, eveneens een gevolg van verzwakte cultuur, hoewel het verband oppervlakkig beschouwd minder innig lijkt.

I n d i v i d u a l i s m e.

De muziek namelijk — het woord drukt een wereld uit — is bestemd om de muzen te dienen. Zij is gehecht aan onverwoestbare tradities,

*) Huizinga: In de Schaduwen van Morgen.

maar zij week er door de ontwikkelingstendenzen der negentiende eeuwse instrumentale en vocale kunst tijdelijk van af. Het muziekleven der laatste honderd jaar was er op gericht om het virtuoze zingen zijn gunstige kansen te geven en dat ging ten koste van het ware wezen der muziek. Muziek toch is „een echo der sferen”, zei Byron; zij heeft stellig een grote zedelijke waarde en een geheimzinnige kracht. Niet ten onrechte wees Combarieu in zijn „La musique et la magie” op het innige verband tussen *enchanter* (betoveren) en *chant* (lied, gezang). En het moet ons toch iets zeggen, dat de oude Latijnen voor lied, geluid, gedicht, bezweringsformule en gebed eenzelfde woord bezigden, namelijk: *carmen*.

De muziek als heilige kunst (daarvoor behoeft zij nog niet religieus te zijn), als bevrijdend medium tussen conflict en verzoening verloor ten dele wel haar macht, maar niet haar oorsprong. De val der muziek van Bach, Mozart en Beethoven tot Liszt en Richard Strauss bleek een ramp met onoverzienbare gevolgen. Slechts genialiteiten als Debussy en Moessorgski openden nieuwe perspectieven en behoedden daardoor de muziek tegen verder verval. De muziek der negentiende eeuw werd — in het algemeen beschouwd — een aparte muziekwereld met een eigen bedrijf, een eigen politiek en een eigen doelstelling. Men zag de orkesten als paddestoelen uit de grond rijzen, waaromheen zich dirigenten, solisten, administrateurs, concertagenten, zaalverhuurders en tal van andere belanghebbenden (de gemakkelijksbelasting!) zich verdrongen. De muziek verbijzonderde zich, zij maakte zich los van de samenleving en werd een zelfstandig milieu, waarin een kleine groep (de musici) voor een grotere groep (de luisterende „kenners” en kunstbeschermers) muziek maakte. De muziek is door deze individualistische opvatting van de taak der toonkunst geruime tijd buiten de gezichtskring van het volk geweest en zo kon zij worden een spel voor een meer bevoorrecht elitedom onder de mensen. De grote massa ging onbewogen langs deze muziekbeoefening heen. Zij beschouwde de concertzaal niet als haar huis; zij voelde zich er ten enemale vreemd en niets kon het volk bewegen om een levendig aandeel in de muziekbeoefening te gaan nemen. De volksman Bach en de vurige ziener Beethoven waren vreemdelingen voor de massa en het grootste deel van het volk vermaakte zich met zijn eigen muziek: de mannenzangvereniging, het gemengde koor, de harmonie- en fanfarecorpsen, de concoursen, het straatorgel en de straatdeun.

Ik zeg niet, dat de gemiddelde man uit het volk zich bij deze verdeling verongelijkt voelt. Integendeel zelfs: hij verlangt niet eens naar een goede symphonie of naar een cantate van Bach, want hij heeft zich wijs gemaakt, dat deze muziek voor hem „te zwaar” is. Een geheide mop, een populaire operafantasia of een effectvol genrenummertje is hem liever. Door deze gang van zaken, doordat er een gesloten concertleven en geen

m u z i e k l e v e n ontstond met een vaste kring goedbetalende luisteraars, die zich in geen enkel opzicht bekommerde om de vraag of de smaak van het volk niet te gronde zou gaan door muzikale armoede, vervreemde de muziek zich hoe langer hoe meer van het volksleven. Het concertleven der negentiende eeuw was een elite-bedrijf met een drama tot slot: de zelfmoord. En wij maken hiervan de laatste taferelen mede. Er bestaat geen koor, geen orkest, geen opera meer zonder ernstige financiële moeilijkheden en slechts door grote bedragen uit de kas van rijk, gewest en gemeente ter beschikking te stellen, worden de instellingen in stand gehouden. Maar met dat al is het duidelijk, dat men ook in deze hier geschetste toestanden op muziekgebied een der oorzaken van het verval der muzikale belangstelling van het volk kan aanwijzen. Om de muziek te kunnen genieten moet men kunnen luisteren en om te leren luisteren, moet men beginnen met de opvoeding tot doelmatige praktische muziekbeoefening. Wij komen pas tot goede verhoudingen en tot een harmonieus muziekleven als het volk langs de wegen der praktische muziekbeoefening, door het zingen dus in de eerste plaats, innerlijk voor de toonkunst rijp is geworden.

O p b o u w.

Het volkslied is met dat al steeds de grondslag geweest van iedere grote muziekstijl. Bach verwerkte in zijn composities de Franse en Duitse volksmuziek. Handels kunst vindt haar grondvormen in Italiaanse en Engelse landseigen liederen. Haydn idealiseerde Hongaarse, Oostenrijkse zelfs Schotse melodieën, Mozart putte uit de schatten der Italiaanse, Oostenrijkse en Slavische volksmuzieken en Beethoven stond sterk onder invloed van Saksische, Schotse, Weense, Rijnlandse en andere volksdansen. Zelfs Mahler en Debussy konden het niet zonder de volksmuziek stellen, zo min als Brahms en Moessorgski.

Doch met deze kennis toegerust kan er geen propaganda voor het volkslied gemaakt worden. Het laat iemand, die z'n eigen mening over de muziek heeft, steenkoud of ge hem vertelt, dat de grote meesters het volkslied in hun werken dikwijls tot uitgangspunt namen. Er is niets, waar het volk meer afkeer van heeft dan van opzettelijke lesgeverij; men kan bij de massa geen geleerdheid ventileren, want ge praat al gauw tegen de ruggen van uw vrienden. Het volk wenst eenvoudige niet beschoolmeesterd te worden; slechts een — naar verhouding — kleine groep verlangt voorlichting en leiding. Wellicht sta ik niet alleen in deze observatie.

Om echter een weg tot verbetering van de volkszang te vinden, lijkt het noodzakelijk om tot de erkenning te komen, dat de eis tot individualistische ontplooiing door de negentiende eeuwse generaties ook aan hen

werd gesteld, die in de ware zin des woords aan deze eis nooit konden voldoen. „Volkomen zelfstandigheid", zegt Victor Engelhardt, „in religieuze, wetenschappelijke, economische of culturele vragen was goed voor hen, die de kracht bezaten eigen waarden op te bouwen." Maar het getal persoonlijkheden is altijd klein gebleven, ook thans, ondanks de roep om krachtige eenheden. Het volgen van een zogenaamde „eigen" artistieke smaak leidde tot een ontstellende, platte smakeloosheid. In het oordeel over bepaalde maatschappelijke, culturele en politieke vraagstukken bleek bij de massa een even ontstellend tekort aan zuivere begripsvorming, omdat men ten enenmale niet tot oordelen in staat was. En het was dus voor hen, die zich door aanleg, opvoeding, omstandigheden en wil boven hun omgeving — boven de massa — wisten te verheffen, gemakkelijk om het volk te verachten. Want het viel niet te loochenen, dat overal de disharmonische opvattingen aan de dag traden.

En toch is het volk, ook voor de toekomst, de drager van een gemeenschap. In het volk is een nieuwe wil tot samenwerking ontstaan; men begrijpt dat er een einde moet komen aan de gespletenheid der tijden. Uitvoerige bewijzen voor deze mening kunnen in deze bladzijden niet gegeven worden, maar wel moet er gewezen worden op het aandeel, dat de Jeugd vrijwillig in deze aangelegenheid op zich heeft genomen.

Je u g d b e w e g i n g .

De jonge generatie (de leeftijdsgrens stelle men vooral niet te laag!) groepeerde zich in verschillende bewegingen: de jong-socialistische, de jong-katholieke, de jong-christelijke en enige niet-confessionele bonden of groepen. De betekenis der jeugdbeweging als volkomen nieuw verschijnsel in de historie der mensheid is moeilijk te schatten. Het staat overigens wel vast, dat zij haar invloed op het maatschappelijk leven nog steeds uitoefent. De ouderen leerden van de jeugd het wandelen en kamperen. Onze kleding is vrijer, doelmatiger en minder conventioneel geworden door het voorbeeld van de jeugd. En zonder kans op wederspraak kan er vastgesteld worden, dat de jeugdbeweging de oude volksmuziek, de volksdans en het volkslied weer tot nieuw leven heeft gewekt. In het spreekkoor en in het massaspel heeft zij voor de kunstenaars nieuwe mogelijkheden geopend, kortom, de wil tot een nieuwe cultuurgemeenschap is in de jeugdbeweging voor het eerst en het krachtigst tot uitdrukking gekomen.

Wij staan op de kentering der tijden, want algemeen komt men tot de erkenning, dat er een einde moet komen aan de geestelijke armoede, waaraan het volk te gronde gaat. Intellectuele kennis kan het geestelijk tekort niet aanvullen. Er openbaart zich echter een wil tot gemeenschap en dit is de oorzaak tot het ontstaan van allerlei groepen van

jongeren en ouderen, die door een zekere geestelijke gelijkgerichtheid onderling verbonden zijn. De behoefte aan een nieuwe gebondenheid en een nieuw vertrouwen begint zich in de verschillende geleidingen van het volk te laten gelden; men zoekt de nieuwe kameraadschap.

Zingen doet men in de vriendenkring, want het gezang is een even vertrouwelijke gemeenschapsuiting als het gezamenlijke gebed. Daardoor ben ik ook van mening, dat de volkszang slechts tot een nieuw leven kan komen in die kringen der bevolking, welke zoeken naar een betere, een schonere levensvorm en levenshouding. „Daar vindt het volkslied een gemeenschap,” zegt Jopp Pollmann in zijn voortreffelijk boek *Ons Eigen Lied*, „die het vroeger nergens vinden kón”.

Dit is, wie de melodieën en de teksten van het Nederlandse volkslied kent, ook volkomen te begrijpen. De volkspoëzie is immers door alle tijden heen de vertrouwelijke uiting geweest van de zuivere geest van een ras en zij is dat nog. Het volk getuigt in de liederen van zijn trots, zijn heldhaftigheid, zijn weemoed, zijn humor en van zijn hartstocht. Maar bovenal getuigt het volkslied van de volks-eenheid en van zijn kracht. Ik meen dus, dat de herleving van het volkslied slechts mogelijk is in bepaalde culturele levensgemeenschappen, hoe deze dan ook georiënteerd mogen zijn. Wij, de ouderen der jeugdbeweging, ontmoeten herhaaldelijk dergelijke groepen, ook uit volwassenen bestaande. Onlangs nog zongen ongeveer twee duizend leden van het Instituut voor Arbeidersontwikkeling in het mooie Openluchttheater te Vierhouten hun gemeenschappelijke liederen. Het was inderdaad een „gastmaal”, waarbij ieder aanzat.

Ik ben geen voorstander van de zogenaamde „wilde” bijeenkomsten, waar men à tout prix aan volkszang wil gaan doen. Want hier ontbreekt het belangrijkste element: het onderlinge vertrouwen en de geestelijke gelijkgerichtheid. Ook de cabaret-artist, die zijn publiek in de zaal tot het meezingen van een of ander refrein weet aan te moedigen, moge niet in de mening verkeren, dat hij de volkszang bevordert. Want hij verricht — misschien onbewust — hand- en spandiensten tot de meest verfoeilijke smaakmisleiding. Want al is het genoeglijk, onderhoudend en dikwijls hoogst amusant om gezamenlijk de mooie en geestige volksliederen te zingen, dat is nog wat anders dan de botte jool, welke stevast het „zingen” van goedkope en soms scabreuze schlagerrefreinen begeleidt.

Dit is in het algemeen, wat ik over het onderwerp heb te zeggen. Er kan nog aan toegevoegd worden, dat ik de grote betekenis van bijzondere maatregelen stellig erken. Deze zijn:

1. betere muzikale opleiding der aanstaande onderwijzers;

2. oprichting en instandhouding van volksmuziekscholen;
3. deskundige overheidscontrole op het zang- en muziekonderwijs aan alle scholen;
4. opleiding van volkszangleiders;
5. doelmatige radio-volkszanglessen;
6. propaganda voor het kleuterlied;
7. propaganda voor het zingen in huiselijke kring;
8. her-scholing der musici tot leiders der volks-musiekbeoefening;
9. oprichting van volkszangkoren;
10. conferenties over doel, werkwijze en liederenkeuze der volkszangbewegingen;
11. bevordering van de uitgave van goede liederen, bij voorkeur met begeleiding van instrumenten (fluit, viool, luit, enz.);
12. belangstelling wekken, naast die voor het Nederlandse volkslied, voor de volksliederen van andere landen.

Vernieuwing door het volkslied

door HENRI GERAEDTS.

Is het niet een gelukkig toeval dat ik mijn gedachten over volkszang **1** en volkslied mag formuleeren vanuit Terschellingerland? Vanuit Skilge, bolwerk van echte volkskunst en volksleven, dat langen tijd heeft stand gehouden tegen invloeden van de nieuwere tijd. Waar het leven nog voor een groot deel doortrokken is van lied en spel. Waar, thans nog, de avonden bestemd zijn voor het zingen van liederen en balladen, voor spel en dans. Wouter van Dieren en Jaap Kunst hebben er ons van verteld. In Terschellinger Volksleven, waarvan onlangs een tweede herziene en vermeerderde druk verscheen, heeft laatstgenoemde, naast 120 melodieën, veel van het waardevolle en echte volksleven voor ons en het nageslacht bewaard en juist in deze tijd van vernieuwde pogingen om het volkslied te doen herleven krijgt dit boek bijzondere betekenis. —

Jammer, ook deze vesting en voorpost van onvervalschte volkskunst wankelt en wijkt. „Had ik dit boekje nu in 1937 nog moeten schrijven,” zegt Jaap Kunst in zijn voorwoord, „het ware nimmer tot stand gekomen. Te veel van het mooie oude, dat in 1914 nog bloeide is sedert verdwenen of ontaard.” Ook hier dringt vervlakking en banaliteit door, stijfloosheid en waardelooze import. Een enkele keer nog hoort men bij avond een groepje jonge mensen voorbij slenteren een frisch liedje zingend. Een enkele hoopvolle flits, een stille hoop dat toch nog iets is gebleven

van de echte volkskunst van weleer. Het brengt je tot nadenken, juist hier op deze plek, die eens zoo bevoorrecht was. — En dan te weten en door ondervinding de zekerheid te hebben, dat het goede lied zijn weg kan vinden, gewaardeerd kan worden, nog altijd blij en gelukkig kan maken. Galm, dreun en enerveerend jazz-rythme viere ook hier hoogtij. Tot de onmisbare attributen van de kampeerende jongens in de duinen behoren thans grammofoon en jazz-plaat; „zjemboree" hoor je in allerlei varianten en meest onverwachte interpretaties.

Doch wij kennen allen dit tijdsverschijnsel, deze golf van futloze, bedwelmende „Ersatz-muziek". Wij weten het allen, pioniers, opvoeders, jeugdleiders, musici.

Wij constateeren, betreuren, en staan min of meer hulpeloos toe te zien.

De laatstgenoemde categorie, de musici, vooral. En toch, wij weten beter. Wij weten feitelijk wel welke dam er dient opgericht te worden tegen deze vloedgolf. Wij kunnen weten wat wij te stellen hebben tegenover de toenemende muzikale zinloosheid. Wij zouden ook de mogelijkheden ter bestrijding kunnen vinden; de mogelijkheden en de middelen. Doch wij zijn niet overtuigd genoeg en missen het vertrouwen.

Laat ik het gastvrije en heerlijke Terschellingerland geen onrecht aandoen. Ook hier is nog in werkelijkheid menige parel van spontane volkskunst te vinden.

Gisteravond nog mochten wij de fijne, kunstige handenarbeid bewonderen van Klaas Knop en zijn jongens, vlecht-, knoop- en naaldwerk, eigendom van generaties, dat op deze wijze niet alleen behouden doch levend bezit blijft. —

Ook Holland, ook ons frissche jonge volk, is nog niet verloren voor het eigen lied. Er zijn teekenen genoeg in de laatste jaren, die wijzen op een wending ten goede. Juist bij die gesmade jeugd van zooeven is toenemende waardeering te vinden voor het lied. Ikzelf heb het mogen ondervinden hoe, vooral in jeugd- en gemeenschapsverband het goede volkslied niet gemist kan worden, dat de vele onvergankelijke volksmelodieën die wij bezitten en daarmede een muzikaal element in ons volk niet kan verdwijnen en een sterke, positieve schakel in onze volks-cultuur zal blijven. — Doch in verband daarmede een enkel woord.

En dit woord zij in hoofdzaak tot de musici gericht. Tot die groep van kunstenaars, die in de eerste plaats geroepen zijn tot helpen en stimuleren. Zij, die krachtens hun talent en levenstaak bestemd zijn er zorg voor te dragen dat een kostbaar bezit gered en beveiligd wordt.

Welke mogelijkheden zijn er voor den musicus?

In de eerste plaats zou hij in zijn praktische arbeid van het volkslied uit moeten gaan; de zuivere en rijke volksmelodie moeten maken tot een punt van uitgang, tot basis, voor zijn onderrichtend en opvoedend werk, tot object van groote beteekenis. De fundamenteele en elementair-muzikale waarden van de volksliedmelodie voor het leeren van melodische bouw, schoone ordening, en volmaakte verhoudingen, voor het verkrijgen van muziekbegrip en het ontwikkelen van de muzikaliteit in 't algemeen, zijn toch waarlijk niet gering.

In de tweede plaats zou de musicus de volksmelodieën bij zijn onderricht, of dit vocaal of instrumentaal onderricht is, moeten laten zingen en dit zingen als uitgangspunt en voorwaarde moeten beschouwen en bij verdere ontwikkeling der leerlingen dit zingen in stand moeten houden.

Men begripe mij goed. Dit zingen is op te vatten als verwezenlijken, als realiseeren van een melodie, meer niet; het doen aanvoelen en beleven van een bescheiden, doch in zijn soort volkomen vorm.

Al te veel is het zingen opgevat als een krachtprestatie en als sport — het zingen „uit volle borst" is bijna een noodzakelijk criterium geworden. — Zingen behoeft niet luid, niet lawaaierig te zijn. Het is een ongeschreven wet dat het stemgebruik bescheiden zij om de nobele gang en motorische wil van een melodie niet te storen en deze zelf te kunnen ondergaan. Het andere zintuig: het gehoor moet tot zijn recht kunnen komen.

Luisteren.

Al zingende luisteren, musicerende blijven luisteren, onderrichtende doen luisteren, dat is het geheim van de muzikale activiteit, het kernpunt van de muzikale opvoedkunde. „Das Ohr steht der Seele am nächsten". — Doch, de mensch heeft het luisteren verleerd en daarmede het fijnere onderscheidingsvermogen.

Op de derde plaats zou de beroepsmusicus aangewezen zijn de volksliedcultuur, en daarmede de muziekbeoefening in 't algemeen, te verbreiden en te bevorderen. Ik denk hierbij aan jeugd- of groepsverband en vereenigingsleven. Daar, waar thans met goeden wil, doch met onvoldoende kennis muzikale leiding wordt gegeven, zou de beroepsmusicus op zijn plaats zijn. Wordt daar in het vereenigingsleven wel aan gedacht? En is de musicus genoegzaam met dit werk vertrouwd?

Veel meer, dan tot nu toe, zal hij zich moeten verdiepen in de kostbare en waardevolle materie die het volkslied is en zich realiseeren welk enorme kracht er kan uitgaan van toegewijd zingen en beoefening van het volkslied. Niet alleen ter verbreiding van het volkslied zelf maar ook ter fundeering van een gezonde muzikale cultuur en ter voorbereiding van elke vorm van muziekbeoefening.

De eenvoudige volksmelodie is grondslag van de geheele muzikale opbouw.

Begrip, muzikaliteit, muzikale smaak, moeten geschoold worden aan het volkslied. Liefde voor de muziek kan niet beter aangekweekt worden dan door het doen beleven van een echte en zuivere volksmelodie.

Ik twijfel er aan of de musicus deze mogelijkheid ziet en zijn plaats als muzikaal opvoeder weet te vinden en te bepalen; doch zeker is het dat hem deze plaats ontzegd of onthouden wordt bij gebrek aan inzicht en critiek, bij volkomen gemis aan oordeelkunde bij leiding en besturen van organisaties. Hoe prijzenswaardig het ook is b.v. jeugdwerk in 't algemeen te laten doen door eigen krachten, de muzikale arbeid behoort in handen te zijn van een ter zake kundig musicus of musicienne.

Doch ook de musicus bereide zich voor op deze taak. De muzikale opvoeding, opbouw en vernieuwing van onzen tijd begint — behalve op school, als allerbelangrijkste en beslissende instantie — in groepsverband en jeugdvereniging. Mijn ondervinding is, dat daar, met geringe uitzondering, vrijwel elke kundige muzikale leiding ontbreekt. Dikwijls ook het gemis van deze daadwerkelijke hulp gevoeld wordt. Jammer, slechts weinigen zijn in staat vanuit het eenvoudige volkslied hun muzikale arbeid op te bouwen. Tot mijn teleurstelling kon een goed en vruchtbaar begonnen werk, waarbij door middel van gemeenschappelijk zingen liefde en begrip voor de muziek was aangekweekt niet voortgezet worden bij gemis aan geschikte leiding. Gelukkig begint de jongere generatie van musici dit te kort in te zien en richt zij hare studie en praktische arbeid naar bovengenoemde eischen. Zij zullen het evenwicht in het huidige muziekleven kunnen herstellen.

Het leven is de beste opvoeder. Het corrigeert zichzelf; herstelt het evenwicht dat verstoord is. De groei der dingen, stoffelijke zoowel als geestelijke, worden geregeld volgens onnaspeurlijke wetten. Doch wij moeten goed toezien bij dit groeiproces. Wij zullen dikwijls zelf moeten uitmaken of onze hulp, zelfs met de inzet van onze beste krachten, noodig is. Of er „gemest” of „gesnoeid” moet worden.

Zonals van Lennep het bedoelde:

„Wat doet in Hollands tuin
„het best de boomen groeien?
„Het mesten of het snoeien?”

Aan de wansmakelijkheid en muzikale vervlakking in dezen tijd kan niet beter „gesnoeid” worden dan door herstel van het volkslied. Werkelijk deze rijke bron is nog niet voldoende aangeboord.

Zou de echte, ware en simpele schoonheid het niet winnen van de leegheid en banaliteit? Het schoone, ongeschonden volkslied. Vooralsnog zullen we dit moeten zoeken bij de oude liederen. Nieuwe zuivere volksliederen zullen eerst kunnen groeien als de cultuur van het volkslied

hersteld is en de kracht en noodzaak aanwezig zijn, waarachtige en in groote schakeeringen van ons volk gevoelde dingen uit te drukken en deze in simpele-muzikale schoonheid om te zetten.

Ik kan het niet anders zien: het pleit van verheffing van de muzikale smaak of voortwoekering van wansmaak en muzikale indolentie wordt voor een groot deel met en door het volkslied beslecht. Het alternatief: jammerlijke verdwazing en onverschilligheid of gezonde muzikale zin en activiteit zal grootendeels bepaald worden door de volksliedcultuur. En daarmee staat een groot en mooi volksbezit op het spel, wellicht het schoonste deel onzer cultuur.

O ja! Het leven corrigeert wel! Doch wij geestelijke werkers, opvoeders, moeten die correcties zien. En wij moeten durven! Wij hebben de dure plicht voor ons kostbaar volksbezit te waken; aan de instandhouding, ook van ons muzikaal bezit, culmineerende in een gezonde en echte volksliedcultuur, mede te werken. Voor ons musici beteekent dit:

Het eenvoudige, volkseigen lied onze volle aandacht en liefde te geven. Dit lied te „bemiddelen” en te brengen tot het volk in al zijn geleidingen. Het zingen en doen zingen, het begrijpen en doen begrijpen van het zuivere volkslied te maken tot grondslag van geheel onze opvoedende muzikale arbeid.

De Dalton-methode bij het onderwijs aan werklozen

door J. M. BOLKESTEIN-KRAFT.

In het Juli-nummer van „Volksontwikkeling” van vorig jaar, deed ik, op verzoek van de Redactie, verslag van het ontwikkelingswerk aan werklozen in de Utrechtsche Volksuniversiteit van 1931—1936. In den afgelopen winter en het daarop volgend voorjaar hebben wij dit werk voortgezet, over het algemeen zonder veel verandering in de werkwijze, maar op het gebied van het talenonderwijs is een belangrijke wijziging gekomen door de invoering van het takensysteem, de z.g.n. Dalton-methode, die door het „Daltoniseeringsinstituut” te Amsterdam, onder leiding van den Heer C. Schreuder, voor het onderwijs aan werklozen geschikt is gemaakt.

Ik meen, dat hiermede een groote verbetering in ons werk is gebracht. Gedurende de jaren, waarin wij in de Utr. Volksuniversiteit talencursussen gaven, hadden wij voortdurend met allerlei moeilijkheden te kampen: de deelnemers waren zeer uiteenlopend wat hun kennis betrof; er waren

er die al eenig talen-onderwijs hadden gehad toen zij hier kwamen, er waren er, die niet een onderwerp van een gezegde konden onderscheiden. Er waren er, die na eenige weken of maanden de lessen gevolgd te hebben tijdelijk werk kregen en die na een verzuim van verschillende weken weer in de talencursussen wenschten te worden opgenomen. In den loop der jaren konden wij aan deze bezwaren eenigermate tegemoet komen door vervolgcursussen in te richten, waardoor een globale indeeling gemaakt kon worden en een groepeerings van hen, die op eenigszins dezelfde hoogte waren, maar het bleef tobben. De klassen leden aan een tweeslachtigheid: door het groote aantal deelnemers (soms 60 of meer per klas) kon niet anders dan klassikaal onderwijs worden gegeven, terwijl slechts individueel onderwijs resultaat kon opleveren. Het laatste was in het groot echter ook onmogelijk door gebrek aan geschikte leerstof.

Het Daltoniseeringsinstituut te Amsterdam begon met t a k e n uit te geven, die ingericht waren op volwassen cursisten, maar op volwassen cursisten, die nog bij het begin moesten beginnen. (Er zijn ook taken-cursussen voor gevorderden). Ik geef een voorbeeld: De eerste zin van de eerste taak Duitsch voor beginners luidt: „Deutschland ist ein Teil von Europa“.

In deze eerste taak maakt de cursist dan in 12 zinnen kennis met de namen van Europeesche landen, van hun bewoners en van de taal die er gesproken wordt. Naar aanleiding van deze oefening wordt men er opmerkzaam op gemaakt, dat „Teil“ met een hoofdletter wordt geschreven in tegenstelling met het Nederlandsch, de cursist wordt verzocht onder „Deutscher“ alle volksnamen op *er* te schrijven, die in het stukje voorkomen, en onder „Franzose“ alle op *e*, enz. Op deze manier wordt hij genoodzaakt aandachtig in de tekst te zoeken, waardoor hij deze zoo vaak overleest, dat de zinnen vanzelf in zijn hoofd blijven hangen. Hij wordt dan verzocht te trachten het stukje in het Nederlandsch te vertalen. Wanneer hij daarmee klaar is, kan hij van den docent een contrôlestrook ter inzage krijgen om te vergelijken en te zien of hij fouten heeft gemaakt. Daarna moet hij probeeren aan de hand van de Nederlandsche tekst het stukje in het Duitsch op te lezen. Wat hij niet weet mag hij opzoeken. Wanneer hij meent het voldoende te kennen, levert hij de Duitsche taak bij den docent in en tracht het Nederlandsch in het Duitsch over te zetten zonder hulp van tekst of aantekeningen.

De grondslag van dit systeem — en één der geheimen van het succes — is dat de cursist steeds aan het zoeken wordt gezet naar onderdeelen in de tekst; hij krijgt bijv. bij deze eerste oefening een kaartje van Europa, waarop de namen der landen in het Duitsch zijn aangegeven. Op deze wijze krijgt hij de Duitsche tekst zoo vaak en steeds weer in andere combinatie onder oogen, dat ze vanzelf in zijn geheugen gaat vastzitten, zonder

dat de vervelende en verouderde methode van het „uit het hoofd leeren” behoeft te worden toegepast.

Aan het begin van iedere les wordt door den docent een minuut of tien gebruikt om het stukje te lezen en te laten lezen, waardoor de cursist met de uitspraak vertrouwd wordt.

Een ander voordeel van deze taken is, dat iedere cursist zijn eigen tempo kan volgen. Controle van den docent blijft hierbij noodig, omdat de oppervlakkigen veel te snel werken, waardoor het verwerkte niet blijft hangen. Bij de toepassing der taken kan men interessante karakterstudies maken. Niemand behoeft zich echter tot de „domme” te rekenen, omdat zelfs het langzaamste tempo de klas (die als zoodanig niet meer bestaat) niet ophoudt. Een moeilijkheid rijst weer met de mondelinge behandeling als de taken die gebruikt worden te zeer uiteen gaan loopen. Daarom is bij dit onderwijs een groote zaal van veel belang; de docent kan daar altijd wel een rustig hoekje vinden om zich met enkelen een kwartier mondeling bezig te houden. Ook is het gewenscht de lessen niet te beperken tot 60 minuten of korter, maar de duur minstens 1½ uur te maken om het rustig voortwerken te bevorderen.

Er zou over deze methode nog meer mee te deelen zijn, b.v. over de afrondingen van 50 en 100 taken tot een geheele cursus, over de wijze waarop de grammatica's erin zijn verwerkt, over het doel dat het Instituut zich stelt met de taken voor Algemeene Geschiedenis, voor Natuurlijke Historie, enz., maar ik mag hen, die zich met onderwijs aan werklozen bezighouden verwijzen, naar het Daltoniseeringsinstituut zelf, Westeinde 13, Amsterdam. Wij hebben ons in Utrecht bepaald tot de talentaken en het onderwijs in andere vakken aan de docenten overgelaten zonder hulp van de taken, omdat wij meenden, dat deze hen te veel aan banden zouden leggen.

Dat het takenonderwijs in de talen ook door de cursisten wordt gewaardeerd, heeft een enquête uitgewezen, die wij zes weken na het begin onder 100 deelnemers hebben gehouden. Toen bleek, dat 32 zonder eenig bezwaar ermede waren ingenomen, 46 meer mondeling onderwijs wenschten, en 22 er afwijzend tegenover stonden, maar hoofdzakelijk om de te geringe aandacht die aan het mondeling onderwijs werd gegeven. Wij zijn toen door de Gemeente, die dit werk financiert, in de gelegenheid gesteld één uur per week aan elke talencursus toe te voegen, uitsluitend voor mondeling onderwijs. In den loop der volgende maanden bleken bijna allen tevreden. Alleen zij, die slechts in staat waren te zitten luisteren, en die heelemaal geen raad wisten met eenig schriftelijk werk, in welken vorm ook, de volkomen concentratieloozen, vielen af. Zij vergenoegden zich met de luistercursussen waar geen weerwerk van hen wordt verwacht.

Nog een algemeene opmerking over het werk in de Utr. Volksuniversiteit.

Wanneer wij de aantallen werklozen die onze cursussen in het afgelopen jaar bezochten vergelijken met vorige jaren, is een belangrijke daling waar te nemen. Deze heeft voor een deel een gunstige oorzaak: er is minder werkloosheid geweest in den winter van 1936/37 dan in die van 1935/36. Bovendien werd het volgen van vakcursussen voor jeugdige werklozen in den afgelopen winter verplicht gesteld, zowel voor de theoretische als voor de praktische cursussen. Hierdoor verloren onze cursussen „van algemeen vormenden aard” veel deelnemers. Ten slotte opende de Gemeente een Centrale Werkplaats, waar ook verschillende van onze vroegere klanten bezigheid vonden.

Het bezoek op de studieklassen in de V.U. liep veel minder sterk terug dan dat op de luistercursussen, een teken, dat zij die het werk in de V.U. bleven bezoeken met ijver alle geboden gelegenheid tot ontwikkeling aangrepen.

Hieronder volgen enkele cijfers.

	1936/37	1935/36
totaal aantal cursisten:	493	669
totaal aantal bezoeken op de cursussen Oct.-Apr.	10114	17449
totaal aantal bezoeken op de studieklassen Oct.-Apr.	5623	6788

Steun het beroepstoneel — ook op het platteland

door H. J. VAN WIELINK.

Het staat er met ons beroepstoneel niet rooskleurig voor. Men behoeft niet in alle „faits et gestes” van de diverse toneel-gezelschappen ingewijd te zijn, om te weten dat vele ervan de grootste moeite hebben om het hoofd boven water te houden. En wie wat meer achter de schermen heeft kunnen kijken, is het niet onbekend, dat slechts heel enkele gezelschappen geregeld aan hun verplichtingen — ook ten opzichte van de geëngageerde acteurs — kunnen voldoen, dat het daarentegen geen uitzondering is als de spelers slechts een deel van hun gage ontvangen, ja dat bij groepen, die „en partage” spelen het dikwijls voorkomt dat men na een voorstelling zo weinig aan batig saldo overhoudt, dat men zich zou schamen het bedrag te noemen dat ieder ontvangt. Dat onder dergelijke omstandigheden het kunstzinnig peil der voorstellingen lijdt, moet lijdén, is niet te verwonderen. Het moet integendeel een ieder verbazen te zien hoe verschillende gezelschappen, ondanks deze droevige economische omstandigheden, nog telkens weer met een onverwoestbare idealisme aan het werk tijken om voorstellingen van een artistiek hoog gehalte voor te

bereiden. Het is eerder te begrijpen dat men de moed laat zinken en door het spelen van stukken, die, hoewel van minder gehalte, het blijkbaar doen, althans het vege bestaan tracht te redden. En toch — wanneer men er — hoe dan ook — niet in slaagt het toneel op een hoog peil te houden, dan is het reddeloos verloren en zullen we de tijd tegemoet kunnen zien, dat het grote publiek de schouwburg definitief de rug toegewend heeft.

Wie daaraan twijfelt, neme kennis van het rapport van de z.g. Schouwburg-commissie, door burgemeester en wethouders van Amsterdam geconstitueerd naar aanleiding van een motie van het raadslid Matthyssen, welke commissie tot taak kreeg „een onderzoek in te stellen op welke wijze te Amsterdam de toestand van het toneel kan worden verbeterd en in hoeverre de Gemeente hiertoe kan bijdragen.” Deze pleno-commissie benoemde al spoedig een sub-commissie, de „Toneelcommissie” genoemd, wier opdracht was „een plan te ontwerpen voor de bespeling van de Stads-schouwburg door een groot artistiek all-round-gezelschap”.

Het ligt niet in onze bedoeling het vraagstuk van de bespeling van de Stadsschouwburg in deze beschouwingen te betrekken, maar wel willen we op enkele opvallende feiten de aandacht vestigen, die we in het in Februari verschenen rapport van deze sub-commissie, bestaande uit de heren E. Boekman, wethouder voor de Kunstzaken, Frits Bouwmeester, A. Defresne, P. Klijnveld en Cor van der Lugt Melsert, vermeld vinden.

Deze commissie concludeert dat de toestand van het toneel in Nederland in het algemeen en in Amsterdam in het bijzonder niet anders dan slecht kan genoemd worden en verwijst daarvoor naar een overzicht van het bezoek aan schouwburgen en bioscopen te Amsterdam van 1929 tot en met 1936. Hieruit blijkt dat het aantal bezoekers van schouwburgen terugliep van 820.000 in 1929 tot 354.000 in 1936. De ontvangsten daalden echter in nog sterker mate. De gezamenlijke entree's bedroegen in 1929 / 1.240.700, terwijl in 1936 het schouwburgpubliek slechts / 402.700 betaalde. Terwijl dus in 1929 per persoon $\pm$ / 1.50 werd betaald, incasseerde men in 1936 per bezoeker $\pm$ / 1.13. Deze achteruitgang is te verklaren 1e door vermindering der entree-prijzen, 2e doordat een deel van het publiek goedkoper rangen zocht.

Bij de bioscopen ligt het geval iets anders. Daar zien we tegenover een stijging van het aantal bezoekers van 7.287.000 tot 9.135.000, resp. in 1929 en 1936 en 1936 een daling der inkomsten over dezelfde jaren van / 4.191.000 tot 3.523.000. Het gemiddelde per bezoeker daalde dus van / 0.57½ tot / 0.39½. Dat in dit veel lager bedrag een felle concurrentiefactor zit t.o.v. het toneel ligt zonder meer voor de hand. En het is dan ook niet te verwonderen dat de commissie in de bioscoop een der voornaamste oorzaken ziet van de toneelmalaise, die overigens geen Nederlands verschijnsel in het bijzonder is, maar ook in andere landen geconstateerd

kan worden. Andere oorzaken acht men o.m. de economische omstandigheden, de radio en de veranderde smaak van het publiek.

Naast deze economische en algemeen culturele oorzaken moet de geestelijke verarming van het toneelrepertoire als oorzaak der toneelmalaise genoemd worden. Onze tijd kent vrijwel geen enkele op de voorgrond tredende toneelschrijver, die als een Ibsen, Strindberg, Schnitzler, Hauptmann, Shaw en onze Herman Heyermans, steeds meer stukken brengt die bij het groote publiek groot succes hebben. Naast het economisch probleem brengt het repertoire-vraagstuk de toneelleiders van thans bijna voortdurend tot wanhoop.

Daarbij mogen we wat ons land betreft, niet uit het oog verliezen dat ons volk, althans voor een zeer groot deel, in afschuw van het toneel is opgevoed. De Calvinistische aversie tegen het toneel, die onzen Vondel o.a. zoveel moeilijkheden heeft berokkend en de ontwikkeling van het Nederlandse toneel in 17e, 18e, en 19e eeuw steeds geremd heeft, werkt nog altijd door en is oorzaak van de bijna volkomen afwezigheid van interesse voor deze tak van kunst bij de overheid. De opeenvolgende regeringen — en daarin hebben de niet-clericale zich niet van de kerkelijke onderscheiden — hebben nimmer een cent subsidie of steun in enigerlei andere vorm aan het toneel geschonken. Terwijl men andere kunstbeoefening: muziek, beeldende kunsten, steunt door subsidies aan concertinstellingen, musea, e.d., laat men het toneel verkommeren zonder een vinger uit te steken om het te helpen. Wel zeer ongunstig steekt ons land in dit opzicht af bij landen als b.v. Duitsland, Frankrijk, België, Italië, Rusland, ja zelfs Turkije — die alle op krachtadige wijze het nationale toneellevens stimuleren door het economisch en geestelijk te steunen.

Zal daarin thans verandering komen?

Het wil ons voorkomen dat de steeds sterker wordende overheveling van publiek van toneel naar bioscoop ook voor de overheid een teken moet zijn dat hier ingegrepen dient te worden. Want zonder de culturele betekenis van de film te willen ontkennen, menen we toch dat wel niemand zal betwisten, dat het toneel voor de geestelijke ontwikkeling van veel groter betekenis is en we zouden het dan ook niet minder dan een ramp voor onze beschaving achten als de neergang van het beroepstoneel, die in het bovengenoemde rapport op zulk een ontstellende wijze wordt getekend, zich zou blijven voortzetten. Het mag, het kan de regering niet onverschillig zijn dat een element van zo grote betekenis in het culturele leven van ons volk verkommt en verarmt. Zelfs een orthodox-protestants gekleurde regering kan het op den duur, dunkt ons, niet onbewogen laten dat de schouwburgen leeg en de bioscopen vol lopen. Al was 't alleen maar om de betekenis die het toneel heeft voor het leven van onze taal, ons kostbaarste nationale bezit. Laten wij dus met de commissie hopen dat de

nieuwe regering zal ingrijpen en het kwijnende toneel een krachtig dosis klinkende sanatogen zal geven en tevens de leiding zal nemen bij de noodzakelijke reorganisatie van ons toneellevens.

Een feit dat grote zorg baart aan de vrienden van het toneel is de afnemende belangstelling van de jeugd. Het regelmatig geven van jeugdvoorstellingen, waarvan de stof te voren op de scholen wordt behandeld, is stellig een middel om deze belangstelling nieuw leven in te blazen. Vooral wanneer dergelijke jeugdvoorstellingen van overheidswege zouden worden georganiseerd of bevorderd, zouden de proeven die in enkele gemeentes te hooi en te gras in deze richting zijn genomen, kunnen worden voortgezet en in omvang en betekenis zo kunnen toenemen dat er een wezenlijk bevruchtende werking van zou uitgaan.

In afwachting daarvan heeft men in enkele plaatsen reeds stappen gedaan om deze tanende interesse bij de jeugd te stimuleren. Zo is er in Amsterdam een juniors-organisatie van de afdeling van het Toneelverbond opgericht, de z.g. Amsterdamse Jeugd-Toneel-centrale. Hiertoe zijn o.a. reeds toegetreden de verschillende studententoneelverenigingen, de Arbeiders Jeugd Centrale, de Jongerenorganisatie der Vrije Gemeente, Ons Huis, de Vrijzinnig Christelijke Jeugd Centrale. De bedoeling is toneelliefhebbers tussen 18 en 25 jaar tegen een betaling van f 1.— per jaar, behalve de voordelen van de leden van het Toneelverbond, op vertoon van hun lidmaatschapskaart een doorlopende reductie te doen genieten op nagenoeg alle toneelvoorstellingen. Daarnaast zal voortdurend leiding worden gegeven aan het schouwburgbezoek door het in eigen kring propagieren van de belangrijkste voorstellingen, door het houden van inleidende lezingen enz. Bovendien zal getracht worden een wisselwerking te doen ontstaan tussen de idealen van de moderne jeugd en het toneel, door het houden van enquêtes, bijeenkomsten, lezingen en speciale jeugdvoorstellingen. Jonge Nederlandse toneelschrijvers zullen in de gelegenheid worden gesteld hun werk en hun ideeën bekend te maken en toe te lichten. Ten slotte zullen avonden worden op het touw gezet, waarop een z.g. „spectacle coupé van het Amsterdamse lekentoneel" zal worden gegeven, waarop het werk en de toneelidealen der „leKentoneel"-verenigingen van de meest uiteenlopende richting zal worden gedemonstreerd.

Het komt ons voor dat op deze wijze, indien het toneel zelf tenminste voldoende weet te boeien door verzorgd spel, maar vooral door een gelukkige keuze van stukken, de jeugd stellig naar de schouwburg kan geleid worden.

Bij dit alles blijft echter de provincie, blijft in het bijzonder het platteland buiten het geding. Het toneel is van oudsher, althans sinds het een beroep, een bedrijf is geworden, in de groote steden gevestigd en de voorstellingen in de provincie-steden zijn tot voor enkele jaren steeds als bijzaak

beschouwd, waarvoor men minder zorg droeg, waarvoor men vaak tweederangs-krachten gebruikte, in 't kort die enkel een welkome vermeerdering der inkomsten tot doel hadden en maar zelden in artistieke aspiraties hun oorsprong vonden. Daarin is echter in de laatste jaren een verandering gekomen. De provincie gaat meespreken, zo zelfs dat de reeds meer geciteerde commissie moet constateren dat „de meeste ensembles bestaan van het z.g. „uitkopen" in de provincie." Dat dit meebrengt dat deze ensembles meer zorg aan hun in de provincie gegeven voorstellingen moeten besteden dan zij vroeger plachten, ligt voor de hand.

Men meent dikwijls dat enkel de grotere en kleinere provincie-steden in aanmerking komen voor dergelijke voorstellingen, dat het platteland, de grotere en kleinere dorpen dus, zich de weelde van een regelmatig bezoek der toneelgezelschappen niet kunnen permitteren, dat men hoogstens bij een heel bijzondere gelegenheid op 't platteland een beroepsgezelschap kan laten optreden. Niets is echter in de tegenwoordige tijd minder waar. Indien men zorgt voor een behoorlijke organisatie is in vrijwel ieder dorp een regelmatig optreden van zeer goede gezelschappen mogelijk. Een overtuigend bewijs daarvan heeft een groepje toneelhousiasten in het slechts enkele duizenden inwoners tellende Epe op de Veluwe geleverd. Deze hebben nu bijna 10 jaar geleden het initiatief genomen tot het oprichten van een toneelkring „De Eper Kunstkring" en zijn er in geslaagd deze organisatie tot durende bloei te brengen. Nu reeds 9 jaren achtereenvolgend worden in dit kleine dorp iedere winter drie goede toneelvoorstellingen gegeven. De eerste jaren telkens tweemaal door een beroepsensemble en ééns door een zeer goede Zwolse Rederijkerskamer, de laatste vijf jaar alleen door beroepsgezelschappen. Om een beeld van de resultaten van deze coöperatie te geven, volg hier het repertoire van de laatste vijf jaar.

1933. Centraal Toneel — Gelukkige Harten,
Rotterdams-Hofstadtoneel — De dienstknecht in het huis.
Gezelschap-Verkade — De moordzaak Yorck.
1934. Rotterdams-Hofstadtoneel — Amor in de Pastorie.
Groot-Nederl. Toneel — De Grote Reis.
Amsterdamse Toneel ver. — Het Chinese Landhuis.
1935. Groot-Nederl. Toneel — De huizen van de Weduwnaar.
Rotterdams-Hofstadtoneel — Op het nippertje.
Amsterdamse Toneel — Circus Knie.
1936. De Boer-van Rijk-ensemble — De medailles van een Oude Vrouw.
Verenigde Schouwspelers — Sonja.
Rotterdams Hofstadtoneel — Overschotje.
1937. Rotterdams Hofstadtoneel — Dokters Geheim.
Nederlandse Toneelgroep — In een smal straatje.
Gezelschap Jan Musch — De Vrek.

Een serie voorstellingen, die er mag wezen, waarop iedere kunstkring in welke stad ook met recht trots zou mogen zijn.

We vermoeden dat bij velen de vraag rijst: maar zijn er dan geen bijzondere omstandigheden, die een dergelijk resultaat in zulk een eenvoudig dorp mogelijk maken? Is er mogelijk een of ander dorpsmaecenas die door een grote geldelijke ondersteuning dit werk bevordert? Het antwoord moet luiden: neen, geen enkele der leden betaalt meer dan de ander. Het aantal leden, oorspronkelijk ± 80 is thans tot ± 130 gestegen, ieder betaalt / 5.—, en heeft daarvoor het recht op drie voorstellingen. Huisgenoten kunnen voor de voorstellingen kaarten a / 1.50 krijgen. Verder hebben alleen toegang niet-inwoners van Epe a / 2.—. Inwoners kunnen dus alleen de voorstellingen bezoeken als ze lid of huisgenoot van een lid zijn. Zoals men ziet blijft de toegansprijs ver beneden die welke men in een stedelijke schouwburg moet betalen, terwijl daarbij nog komt dat men geen reiskosten hoeft te maken.

Natuurlijk is een noodzakelijke voorwaarde dat men de beschikking heeft over een niet al te klein toneel, hoewel dit ook weer niet zo heel groot hoeft te zijn: geroutineerde tonelisten weten wonderen te verrichten op een klein toneel. De decors worden door de gezelschappen zonodig meegebracht en indien er geen behoorlijke toneelverlichting is, die op de meeste dorpsstoneelen vrijwel alles te wensen overlaat, wordt ook daar wel voor gezorgd. Overigens zal men, omdat het dikwijls niet mogelijk is alle requisieten mee te nemen, bij de toneelinrichting soms wat te hulp moeten komen, door het beschikbaar stellen van een enkel meubelstuk e.d.

Wanneer men op deze wijze de gezelschappen behulpzaam is, ontstaat er onwillekeurig een goede verstandhouding die aan de voorstellingen ten goede komt en de sfeer verhoogt.

De toneelzaal hoeft niet overmatig groot te zijn. Die in Epe kan 280 bezoekers bergen. Deze hoeft niet steeds geheel bezet te zijn om te kunnen uitkomen. In den beginne werden de voorstellingen, om het publiek te trekken, door een bal gevolgd, maar dat is, eerst wel enigszins tegen de zin van een deel van 't publiek, de laatste jaren vervallen en thans beschouwt ieder het als een volkomen logische zaak dat men na een goed toneelspel geen bal organiseert.

Het behoeft geen betoog, dat er van zulk een organisatie een uitmuntende opvoedende kracht uitgaat, het brengt iets in een dorp dat vooral in deze tijd van vervlakking door radio, jazz etc. van niet te onderschatten betekenis is.

Maar bovendien: men dient er het toneel mee — de gezelschappen zijn zeker van een behoorlijke uitkoopsom, ze weten waar ze aan toe zijn. Ze komen graag, omdat ze weten dat hun werk op hoge prijs wordt gesteld, dat zij een evenement brengen in het afgeloten dorpsleven, dat anders

dan in het jachtige stadsleven over hun optreden lang te voren en nog lang daarna ook gesproken wordt.

We hebben gemeend in dit tijdschrift van dit voortreffelijke werk melding te moeten maken, om toneelliefhebbers ten plattelande aan te sporen te trachten ook in hun dorpen een poging in deze richting te ondernemen. Hier ligt ook een arbeidsterrein braak voor menig Nutsdepartement, dat in zijn kring de stoot kan geven tot het oprichten van een dergelijke kunstkring. Want dit werk ligt o.i. volkomen in de lijn van de maatschappij, immers het volksgeluk wordt door de verhoging van het culturele peil der plattelandsbevolking door middel van goed toneel stellig krachtig bevorderd.

In de laatste jaargangen van Volksontwikkeling is bij herhaling aandacht geschonken aan het lektoneel in zijn verschillende vormen en zoals bekend mag verondersteld worden is een Nutscommissie bezig om te onderzoeken óf en zo ja, op welke wijze, de aloude maatschappij iets doen kan om het peil van deze toneelbeoefening te verhoogen.

Men zal schrijven dezès die zich in de arbeid van deze commissie een zeer werkzaam aandeel toegewezen zag, een niet van kunnen verdenken de waarde van deze bemoeiingen te onderschatten. Maar deze mogen er niet toe leiden dat de aandacht van het beroepstoneel wordt afgeleid. Ook dat heeft recht op de volle, daadwerkelijke steun van alle Nutsdepartementen. En we zijn er dan ook zeker van dat het Hoofdbestuur, dat reeds op verschillende wijze er blijk van heeft gegeven, dat het beseft van welke een onschatbaar cultureel belang een bloeiend beroepstoneel is, onze aandrang op de departementen ten plattelande om óf zelf het boven geschetste initiatief te volgen óf de stoot tot een nieuwe organisatie, speciaal voor dit doel, te geven — met overtuiging zal steunen.¹⁾

¹⁾ Wij tekenen hierbij aan dat het hoofdbestuur van het Nut sinds meer dan 10 jaren elke winter collectieve contracten sluit met een goed beroepstoneelgezelschap, waardoor tal van departementen tegen billijken prijs een goed stuk kunnen horen. (Red.)

Onderwijs in Palestina

door H. G. C. KREIKEN.

In 1918 aanvaardde Engeland de facto het mandaat over Palestina (de jure 24 Juli 1922), een land van 26158 k.m.² oppervlakte, dus een weinig kleiner dan ons land, en met een totale bevolking van 1000000 inwoners (ruw geschat). Daaronder bevonden zich $\pm$ 100000 Christenen en $\pm$ 80000 Joden; de overigen waren, op weinig uitzonderingen na, Mohammedanen. Van die $\pm$ 100000 Christenen is een gedeelte van

Europeesche afkomst, maar een gedeelte wordt ook gevormd door bekeerde Arabieren. De Mohammedanen zijn allen Arabieren, zoodat dus de overweldigende meerderheid der bevolking Arabisch is. Wel had Balfour op 2 Nov. 1917 zijn bekende verklaring afgelegd en kon men dus op toename van het Joodsche element rekenen, wel was die toename zelfs al eenigen tijd vroeger begonnen, maar toch is Palestina dan (en ook nu nog) een Arabisch land. Toen Engeland dus de volksontwikkeling van Palestina wilde bevorderen, toen het de volksschool ter hand nemen wilde, moest het wel in de eerste plaats zijn aandacht wijden aan het Arabische deel.

Palestina was een deel van het Turksche rijk geweest, en in Turkije bestond al een onderwijswet sinds 1869. Toen het in 1908 een grondwet kreeg, waren de voorschriften nog eens herzien, in 1913 was zelfs in het geheele rijk verplicht kosteloos onderwijs ingevoerd, maar 't papier was, als zoo dikwijls, wel heel geduldig gebleken — in werkelijkheid bestond van dat alles ongeveer niets — in veel streken bestonden alleen scholen uitgaande van Christelijke Missies. Deze gebruikten als voertaal voor hun onderwijs een Europeesche taal (Italiaansch, Fransch, Engelsch, Duitsch) de weinige staatsscholen, die er nog waren, bedienden zich van de Turksche taal (over de Joodsche scholen spreken wij straks nader), zoodat zich het merkwaardig verschijnsel voordeed, dat er bij de komst der Engelschen in Palestina, slechts weinig lager onderwijs bestond en dat weinige n o o i t in de moedertaal der leerlingen gegeven werd. En nog op een tweede bijzonderheid moeten wij wijzen. Op de Missie-scholen gaan ook vrouwelijke leerlingen, maar de andere worden uitsluitend door mannelijke bezocht. De Bedouin, die op de vraag, waarom hij zijn dochter niet naar school zond, antwoordde, dat hij zijn kat toch ook niet stuurde, mag zich wat scherp uitgedrukt hebben, maar hij sprak toch in den geest van de meesten zijner landgenooten buiten de steden. In menig opzicht heeft het Engelsche bestuur al veel veranderd, maar de mentaliteit, die uit dezen man sprak, is ook thans nog niet geweken: in 1935 zaten in de laagste klasse der Arabische volksscholen in de dorpen 6223 jongens tegen 399 meisjes, d.w.z. 15 maal zooveel jongens als meisjes!

Engeland aanvaardde dus in 1922 het mandaat over een land, waar een ontstellend gebrek aan scholen bestond en de weinige, die er dan nog waren, grondig gereorganiseerd moesten worden. Er is sinds dien tijd al heel wat gebeurd, en wel in de allereerste plaats is de voertaal van het onderwijs ook de moedertaal van het kind, dus het Arabisch geworden. (Over de Joodsche scholen later). Maar ook in stichting van nieuwe onderwijsgelegenheden is zóó veel geschied, dat het Department of Education in 1936, dus slechts 14 jaar later, een „sketch map of Palestine” kon uitgeven, waarop 281 „government Arab schools” en 121 „government Hebrew schools” zijn aangegeven — de achterstand is nog lang niet

ingehaald, maar de Regeering zal toch met eenig gevoel van voldoening op deze wijze naar buiten hebben kunnen toonen, hoe hard er gewerkt is. Terloops zij opgemerkt, dat deze kaart een merkwaardige overeenstemming toont met de wijze, waarop de Commissie zich de verdeeling van Palestina voorstelt: de „Hebrew schools" liggen bijna zonder uitzondering in het voorgestelde Joodsche deel.

Hoe is nu die groote verandering tot stand gekomen? In de eerste plaats moest er natuurlijk een bestuurslichaam ingesteld worden, het geheel Engelsche Department of Education. Dit bestuurt en inspecteert alle onderwijs, verdeelt de subsidies aan verschillende scholen, leidt alle examens. Het maakt reglementen; een samenvattend onderwijsreglement werd uitgevaardigd in 1933. Rechtstreeks staan onder dit Department de Public Arab schools; daar stelt het dus de onderwijzers aan en salarieert hen. Het moet dus beschikken over een budget, dat zelfs niet bijzonder groot is (in 1922 £ 114217, in 1936 £ 233521). Het moet onder zich een inspectie hebben, die verdeeld is in een Arabische en een Joodsche inspectie. Volgen wij dus nu eerst het Arabische deel.

De Regeering maakt scherp verschil tusschen dorpsscholen en stadscholen. Zij wil n.l. graag voorkomen, dat een aanmerkelijk gedeelte der landbevolking naar de steden verhuist, waar zij meestal weldra het leger der werkloozen vermeerdert. Zij heeft dus een systeem van onderwijs ingevoerd, waardoor de jonge landman geschikt gemaakt wordt voor zijn toekomstig bedrijf op het land, en hem op die wijze vaster aan zijn bodem verbonden. Daarom krijgt elke school de beschikking over een stuk grond, meestal van 1 tot 5 dunums groot (1 dunum = 920 m.²). Er worden boomplantdagen gehouden en de bedoeling is dat elke school mettertijd een bosch (of boomgaard) krijgt, die door de leerlingen onderhouden wordt. Het leerplan wordt eenvoudig gehouden en omvat slechts 4 jaar; bij ons zou het zijn van 6 tot 11, maar in Palestina is die leeftijd gewoonlijk wat hooger. Er worden jongens en meisjes toegelaten, maar het aantal meisjes, waarvoor toegang gevraagd wordt, is nog gering. Het onderwijs wordt gegeven in lessen van 45 minuten, op Vrijdag en Zondag is er geen school. De leerstof omvat:

Godsdienst	24 lessen
Arabisch	47 „
Rekenen	23 „
Hygiëne	23 „
Geschiedenis en	
Aardrijkskunde	13 „
Nat. Historie	4 „
Lichaamsoef.	4 „
Teekenen	3 „

Landbouw: practisch	8 lessen
theoretisch	4 "
Handenarbeid	2 "

De vacaties worden geregeld in verband met den oogsttijd en zijn dus niet overal gelijk; zij duren 10 weken per jaar.

Om tot nieuwe scholen te komen, noodigt de Regeering het bestuur van een dorp, waar nog geen school bestaat uit, tot de oprichting over te gaan. Het dorp verstrekt dan het gebouw en de schoolmeubelen, waarbij de Regeering nog wel eens met een extra bijdrage moet helpen als het geld anders niet bijelkaar te krijgen is; de Regeering stelt dan den onderwijzer aan en salarieert hem. Blijkt er behoefte aan meer scholen of aan verder gaand onderwijs, dan mag het dorpsbestuur de Regeering daar op wijzen en zou er zelfs een vijfde klasse aan een school kunnen worden toegevoegd. Dit laatste komt nog niet voor. In den geest der overheid zou uitbreiding meer in de richting van verbetering van landbouwonderwijs dan in voortgezet lager te zoeken zijn.

In de steden moeten wij dadelijk weer onderscheid maken tusschen scholen voor jongens en voor meisjes: gemengde scholen bestaan daar niet. Aan de meisjesscholen is een kindergarten (school voor voorbereidend onderwijs) verbonden, en daarop kan ook wel eens een enkele jongen toegelaten worden, want jongensscholen hebben geen kindergarten. Het leerplan omvat zeven jaar (dus 3 jaar meer dan in de dorpen!), in de eerste klasse is geen voorgeschreven rooster van lesuren. In die klasse wordt maar 3 uur per dag onderwijs gegeven, verdeeld over zes lessen van 30 minuten. Het onderwijs bestaat uit allerlei vormen van handenarbeid en in Arabisch. De volgende zes leerjaren hebben wel een voorgeschreven lesrooster, alle lessen duren 45 minuten, voor de zes jaren samen:

Lezen en Schrijven . . .	55 lessen	Teekenen	8 lessen
Rekenen	30 "	Handenarbeid	12 "
Aardr. en Geschiedenis . . .	21 "	Meetkunde	2 "
Nat. Historie	6 "	Engelsch	32 "
Hygiëne	4 "	Godsdienst	24 "
Physica	4 "	Lichaamsoef.	7 "

Bij de meisjesscholen vervalt een gedeelte van dit leerplan, maar wordt veel onderwijs gegeven in nuttige handwerken, in de 5de klasse daarenboven in huishoudkunde, in de 6e in waschhandeling, in de 7e in koken en kinderverzorging.

Van de jongensscholen gaan er 4 één jaar, en 7 twee jaar boven dit eerplan uit en geven dus eigenlijk al middelbaar onderwijs.

Opmerkelijk is nog, dat in geheel Palestina bij het openbaar (Government)

lager onderwijs geen schoolgeld gevraagd wordt, bij het M.O. dikwijls wel.

Vele scholen zijn nog gevestigd in gehuurde gebouwen, die veel te wenschen overlaten, maar de bouw van nieuwe scholen vordert goed. Ik zag een nieuwe meisjesschool eenige dagen voor de opening, een eenvoudig, maar keurig gebouw. Als grondslag was telkens een ruimte van 7 bij 7½ m. als een gewoon leslokaal aangenomen, een bergplaats voor kleeën b.v. was de helft daarvan, een lokaal voor huishoudonderwijs het dubbele enz.: dit heeft bij eventuele latere verandering van bestemming groote voordeelen. De gangen zijn smaller dan bij ons, de wandversiering veel eenvoudiger, het wandbord minder doelmatig dan in onze nieuwe gebouwen, de schoolmeubelen heel eenvoudig, de W.C.'s buiten het gebouw. De ruimte om het schoolgebouw voor speelplaats en schooltuin veel grooter dan bij ons. Al die verschillen houden meestal verband met een andere opvatting van onderwijs dan wij hebben.

't Aantal leerlingen per klasse is stellig niet kleiner dan bij ons en is nog stijgende. Deelt men de 36.005 leerlingen die einde 1935 de Arabische lagere scholen bezochten, door het aantal leerkrachten (1055) dan komt men tot 34.12 per klasse, maar 't gemiddelde aantal is hooger, daar die 1055 niet allen klasse-onderwijzers zijn.

Er is een winter- en een voorjaarsvacantie van twee weken; de abnormaal lange zomervacantie van negen weken zal wel verband houden met de groote hitte.

Er bestaat nog geen openbare middelbare school voor Arabische meisjes en nog slechts één dergelijke school voor jongens. Het leerplan omvat vier jaar. De toestanden aan die school (Government Arab College in Jeruzalem) zijn nog niet geheel gestabiliseerd, zooals ook wel te begrijpen is, want de geheel nieuwe opbouw van het L.O. werkt thans eerst goed door bij het M.O. Het gehalte der leerlingen is stijgende en zal nog wel verder stijgen, ook het gehalte der leeraren kan nog verbeteren. Er worden thans alleen begaafde jongelui der jongensscholen toegelaten, zij betalen LP 24 per jaar en zijn dan inwonend. Hun aantal bedroeg einde 1935, (inclusief 19 aanstaande onderwijzers) 100. Ook hier duren de lessen 45 minuten. Het leerplan omvat:

Godsdienst	6 lessen	Physica	16 lessen
Arabisch	24 „	Scheikunde	8 „
Engelsch	14 „	Plantkunde	1 les
Geschiedenis	13 „	Dierkunde	1 les
Aardrijkskunde	8 „	Handenarbeid	4 lessen
Rekenen en Wiskunde	27 „		

Het eindexamen dezer school staat, of wordt ten minste gebracht, op hetzelfde peil als het Engelsche Matriculation-examen. De Engelsche Administratie gaat zelfs van dit punt uit en noemt de 4 jaar beneden dit

punt M.O. (Secondary Stage) de 2 jaar daar beneden Ulo (Higher Elementary), de 5 jaar daar beneden L.O. (Lower Elementary) en wat daar onder ligt Voorbereidend Onderwijs (Kindergarten of Infant Stage). Naar Nederlandsche toestanden gerekend, zou iemand dus op zijn 13e jaar op het Government Arab College kunnen toegelaten worden; in Palestina is die leeftijd meestal hooger.

Toen de Engelschen met hun opbouw van het onderwijs begonnen, hadden zij een groote behoefte aan goede leerkrachten. Onder de mannen van het oude regime troffen zij wel ervaren menschen aan, maar die zich uitsluitend van het Turksch bediend hadden en onvoldoende Arabisch spraken, en onder hen, die Arabisch spraken, misten velen de noodige wetenschappelijke ontwikkeling. Men moest dus nieuwe leerkrachten opleiden en onderwijs maar roeien met de riemen, die men had. Die overgangstijd is nog niet geheel voorbij, pas sinds 1933 moet ieder onderwijzer zijn staat van bevoegdheden overleggen aan de Regeering, wat natuurlijk wil zeggen, dat nieuw aangestelden bevoegd moeten zijn. Een onvolledig bevoegd onderwijzer ontvangt £ 60 salaris per jaar, een bevoegde begint met £ 108 met vastgestelde verhoogingen en kan zelfs in een gunstig geval tot ruim £ 372 komen, maar in dat geval is een universitair examen vereischt. Men is teruggekomen van de onderwijzersopleiding op een speciale kweekschool (ten minste voor mannen); alleen wie 4 jaar met vrucht het Arab College gevolgd heeft, kan nog in een 5de jaar speciaal opgeleid worden voor onderwijzer. Die opleiding is dus vastgekoppeld aan het M.O., iets, wat ook in ons land door velen verlangd wordt. Dit laatste jaar is voor een groot deel op de practijk gericht; van de 34 lessen betreffen er 2 zielkunde, 1 methodiek, 2 geschiedenis der opvoeding, 1 schoolleiding en 4 zijn „modellessen“.

In 1935 waren 19 leerlingen in opleiding; in 1936, bij de troebelen onder de Arabieren, hadden de leerlingen van deze klasse gestaakt, zoodat in dit jaar niemand eindexamen mocht afleggen.

De opleiding voor onderwijzeres is anders dan voor onderwijzer, ook daarvan zijn in ons land velen voorstanders, onder het motto: „Wel gelijkwaardig, maar niet gelijk“. Er is een kweekschool, waarop meisjes na toelatingsexamen toegelaten kunnen worden, als zij het L.O. met vrucht gevolgd hebben. In 1935 zaten in de hoogste klasse dier school 62 leerlingen, waarvan 19 Christin waren (doch wel Arabisch). De opleiding duurt 4 jaar; het leerplan omvat (in lessen van 45 minuten):

Godsdienst	8 lessen	Hygiëne	3 lessen
Arabisch	23 „	Lichaamsoef. en zingen	7 „
Geschiedenis	8 „	Engelsch	18 „
Aardrijkskunde	8 „	Zielkunde en methodiek	4 „
Natuurkunde	4 „	Practisch onderwijzen	10 „

Wiskunde	19 lessen	Huishoudkunde, waar-
Teekenen	6 „	onder waschbehandeling,
		koken enz. 22 lessen

Consequent met haar onderscheiding in dorps- en stadscholen heeft de Regering in Tulkarm voor jongelui, die 2 jaar de landbouwschool gevolgd hebben, de gelegenheid geopend om in 1 jaar voor dorpsonderwijzer opgeleid te worden. In Ramallah is een dergelijke gelegenheid voor dorps-onderwijzeressen.

Hooger onderwijs voor Arabieren bestaat in Palestina niet; wie daaraan behoefte heeft, gaat naar Beiroet of naar Europa. Wel is er een „Board of Higher Studies", die echter tot nog toe alleen als examineerend lichaam optreedt; ook worden er wel beurzen verstrekt om verder gaande studie buiten Palestina mogelijk te maken.

Wat er aan onderwijs voor Arabieren buiten het „Arab Public System" bestaat, staat niet op hoog peil. Slechts twee Arabische bijzondere scholen gaan iets verder dan elementair lager onderwijs.

Toen Engeland in 1922 het mandaat aanvaardde, moest het het onderwijs aan Arabieren vrijwel geheel nieuw opbouwen, daar kon het dus van den grond af beginnen. Bij het Joodsche onderwijs echter vond het een organisatie, die wel wat geleden had onder de ween van den oorlog, maar die toch te zeer het resultaat was van een historische ontwikkeling, onder veel strijd en veel opoffering tot stand gekomen, om nu maar zonder meer op zijde geschoven te worden. Daar kwam het dus in een geheel andere positie. Laten wij eerst even die ontwikkeling volgen.

Reeds in het midden der 19e eeuw vond men weer een klein aantal Israëlieten in Palestina, die zich zelf het noodige onderwijs voor hun kinderen wisten te verschaffen, al of niet geholpen door Joodsche vereenigingen in het buitenland. De taal van het godsdienstonderwijs was daarbij altijd het Hebreeuwsch; de taal van het andere onderwijs was verschillend, meest een of andere Europeesche taal. Ongeveer 1880 vierden enkele scholen in Jeruzalem, vooral op aansporing van E. Ben Jehuda, het Hebreeuwsch in als voertaal voor al hun onderwijs. Aanvankelijk hadden zij daarmee niet veel succes, de verschillende vereenigingen, die buiten Palestina voor het Jodendom ijverden, zooals de Jewish Colonisation Association, de Alliance Israélite Universelle, en wat later de Hilfsverein der deutschen Juden waren hun streven zelfs vijandig gezind of spotten met deze idealisten. Toch wonnen zij veld, vooral toen in 1903/04 de onderwijzersvereeniging tot stand kwam, die als voertaal van het onderwijs het Hebreeuwsch erkende. Er moest toen echter een geweldige arbeid verricht worden: er moest een leerplan gemaakt worden, een terminologie geschapen worden, leermiddelen worden vervaardigd, schoolboeken

worden geschreven. In 1907 werd het eerste leerplan voor volksscholen door de vereniging aanvaard: acht schooljaren van 34 uur in de week!

Maar nu deed zich een moeilijkheid voor: het Hebreeuwsch was niet de omgangstaal van alle Joodsche kinderen. Die moeilijkheid zou in later jaren nog geweldig stijgen, toen de groote immigratie begon van menschen met allerlei talen (als klein staaltje moge dienen, dat ik begin 1937 op een school 76 leerlingen aantrof van 20 nationaliteiten en dat mij in Jeruzalem in een kindergarten verteld werd, dat de leerlingen 11 talen spraken!) maar was ook toen al van zóó veel beteekenis, dat men moest beginnen met het openen van „kindergarten“, waar kinderen van hun 3e jaar af gebracht werden om in geheel Hebreeuwsch milieu zich die taal geheel eigen te maken. Dit is wel de voornaamste verklaring van het feit, dat in 1935 in Palestina 167 Hebreeuwsche „kindergarten“ waren, met 8750 leerlingen, tegen 1686 leerlingen, waarvan 1585 meisjes, op Arabische scholen, en dan nog wel meest in voorbereidende klassen van lagere scholen.

De Joodsche bevolking is van geheel andere maatschappelijke samenstelling dan de Arabische: nauwelijks was er eenige organisatie in het lager onderwijs, of men begon met een Hebreeuwsch gymnasium: in 1909 werd het Gymnasium in Jeruzalem gesticht en in 1913 de H.B.S. en de Technische Middelbare School in Haifa. De onderwijzers-opleiding werd ter hand genomen, zelfs op meer dan één kweekschool. Toen kwam de oorlog! — Van 1914 tot 1918 raakt alles in verwarring, het is één groote strijd om het bestaan. Als staaltje haal ik aan uit het verslag van het Herzlia Hebrew Gymnasium, hoe de school Jaffa verlaten moest, hoe alle schoolfondsen opteerden en groote schulden gemaakt werden, doordat de leerlingen uit het buitenland geen geld meer kregen, hoe het gebouw eerst een half jaar leeg bleef staan en toen militair hospitaal werd enz. enz. Het „Hebrew Teachers' College weet te vertellen, dat de Directeur en verscheiden leeraars verbannen werden, dat er geen voedsel voor de leerlingen was, dat in 1918 de leerlingen als volontairs in „Jewish Battalions“ de Engelschen gingen helpen! De Zionistische Organisatie hielp, wat zij kon, zelfs werd het saamhoorigheidsgevoel in deze moeilijke tijden versterkt en in 1918 slaagde zij er zelfs in, alle Hebreeuwsche scholen, van hoog tot laag te vereenigen in één systeem, dat onder de Zionistische Executieve stond¹⁾. De Engelschen bemoeiden zich dus voorloopig niet met hen; het Joodsche onderwijs kon voor zich zelf zorgen. En als er maar geen financieele moeilijkheden geweest waren, zou dat ook wel gekund hebben.

De Zionistische Commissie, de Waad Hazirim, benoemde een Departement

¹⁾ De scholen der ICA (Jewish Colonisation Association) traden eerst in 1921 toe.

ment van Opvoeding en een Commissie voor de Opvoeding. Het Lager Onderwijs ontwikkelde zich nu in twee, later in drie richtingen. Ongeveer 60% der scholen volgen het leerplan, zooals dat door de onderwijzers-vereenigingen in 1907 was voorgesteld: dit zijn de „algemeene” scholen. De orthodoxe Joden konden zich daarmee niet vereenigen: zij zochten nadere aansluiting bij de oude Joodsche kultuur en traditie. De scholen der arbeidersvereenigingen legden meer nadruk op handenarbeid, op „doen”; deze scholen ontstonden vooral in de latere jaren bij de grootere toestrooming van immigranten. Maar alle drie richtingen zijn in de Commissie vertegenwoordigd en krijgen haar wenschen bevestigd. Er waren dus verschillen ontstaan, er was strijd, maar niet van een aard, dat de eenheid niet gehandhaafd kon blijven.

Maar bij voorbereidend en lager onderwijs kon men niet blijven staan, het Technisch Onderwijs, het Landbouwonderwijs, het Middelbaar Onderwijs, het Hooger Onderwijs zelfs stelden eischen: allerlei scholen werden opgericht. De geldzorgen drukten hoe langer hoe meer: de Zionistische beweging alleen kon al dit geld niet bijeenbrengen. De Britsche Regeering gaf wat steun, maar onvoldoende. Schoorvoetend ging men er toe over, de hoofdzorg over te dragen aan de Waad Leumi, (het algemeen bestuur der Joodsche gemeenschap in Palestina). In 1932 kwam toen de oplossing in dezen zin, dat er een klein „Executive Education Committee” werd gevormd, waarin vertegenwoordigers zitten van de Jewish Agency (d.w.z. de Zionistische Organisatie), de Waad Leumi, het gemeentebestuur van Tel-Aviv en eenige koloniën in Palestina. Onder dit bestuur staan nu de meeste Hebreeuwsche scholen en deze vat de Engelsche Regeering samen onder den naam „Hebrew Public Schools”. De financieele moeilijkheden zijn daarmee nog niet opgelost; al komt men dan nu rond. Om de ingewikkeldheid van het systeem te illustreeren, diene, dat de uitgaven in 1935 bedroegen £ 249.937, waarvan de Waad Leumi £ 121.288 moest bijeenbrengen, de schoolgelden £ 75.494 opbrachten, de Jewish Agency £ 20 000 bijdroeg en de Engelsche Regeering £ 28.600. De klachten over de onvoldoende bijdrage der Regeering zijn in Joodsche kringen nog geenszins verstornd!

Bezien wij dus nu den tegenwoordigen toestand, dan valt een feit dadelijk heel aangenaam op: vrijwel alle Joodsche kinderen genieten onderwijs. Dit begint voor hen meestal op den leeftijd van 3 of 4 jaar in de „Kindergarten”. De kinderen, die in Palestina geboren zijn, spreken meestal thuis Hebreeuwsch; onder de immigranten zijn er vele, die het in de Kindergarten leeren moeten. De sociale omstandigheden noodzaken vele moeders, buitenshuis werk te zoeken; ook dat drijft de kinderen zoo vroeg naar school. Er worden Joodsche gebeden en gebruiken geleerd; overigens lijken deze scholen sterk op onze Nederlandsche „bewaar”-

scholen, zoowel van Fröbelrichting (maar dan de gemoderniseerde) als van de Montessori-richting. De geneeskundige inspectie oefent er een zegenrijk toezicht uit om de ziekten te bestrijden, die in dit land veel voorkomen. Van het gevreesde trachom b.v. werd mij verzekerd, dat het al uitgeroeid is, maar in Rehovot zag ik nog die arme lijdertjes onder Yemeniten, dat wel de armste der armen zijn. In het Palestina van heden zijn de voorbereidende scholen een factor van beteekenis om van het Joodsche volk één volk te maken met één gemeenschappelijke taal, met goede gewoonten van reinheid en met een flinke gezondheid.

Op zijn zesde jaar komt het kind dan meest op de lagere school. Merkwaardig is, dat de beide laagste klassen een soort overgang van de „speel“-school tot de „leer“-school vormen. Er is nog geen indeeling in vakken, er is geen voorgeschreven lesrooster. Er is veel spel, veel handenarbeid. Eerst in de derde klasse begint de indeeling in lessen van 45 minuten, de 3e en 4e klasse hebben 28 lessen, de hogere klassen (tot en met 8) 34 lessen per week. De vakken zijn:

Hebreeuwsch	35 lessen	Engelsch	16 lessen
Bijbel en Mishna	35 „	Teekenen	10 „
Geschiedenis	7 „	Handenarbeid	9 „
Aardrijkskunde	18 „	Zingen	10 „
Natuurkunde	14 „	Lichaamsoef.	10 „
Rekenen	28 „		

De meeste scholen zijn voor jongens en meisjes gezamenlijk, tusschen dorpsscholen en stadsscholen is weinig verschil; alleen wordt in dorpscholen „handenarbeid“ vervangen door „tuinarbeid“ en vervalt in de kleine dorpen het Engelsch. De klassen zijn groot, in Tel-Aviv misschien gemiddeld 40, de schoolgebouwen heel verschillend — ook de nieuwe gebouwen, als in Tel-Aviv, hebben heel eenvoudig meubilair. Het gewone klassikale onderwijs vindt de meeste toepassing, toch vindt het Dalton-systeem ook wel aanhangers en vooral in de arbeidersscholen, een soort Decroly-methode.

De „Misrachi“-scholen wijden meer uren aan het godsdienstonderwijs, of misschien juister gezegd, zoeken een nader verband te leggen tusschen de gewone onderwijsvakken en Joodsche gebruiken, traditie en oude wijsheid der voorvaderen.

Ik zag twee scholen in landbouw-koloniën. Daar is de instelling geheel anders. Eigenlijk kan men daar moeilijk van klassen spreken: er zijn veel eerder groepen kinderen, die gemeenschappelijk leven onder leiding van een onderwijzeres. Arbeid en onderwijs zijn dooreengestrengeld, 't geheel doet soms aan Decroly denken, maar de arbeid in verband met de maatschappij, waarin zij leven, is nog duidelijker uitgesproken. De groepen zijn kleiner dan gewone klassen, meestal niet grooter dan 20 of 25. Dit

is misschien uit geldelijk oogpunt een bezwaar, maar daar staat tegenover, dat er naar gestreefd wordt de arbeid ook al dienstbaar te maken aan de gemeenschap. — Het is onmogelijk, over zulk een school een meening uit te spreken na een kort bezoek: eenerszijds treft hier bepaald heel aangenaam een zekere arbeidsvreugde, een prettig gemeenschapsgevoel; anderzijds dringen zich allerlei vragen op naar de gevolgen van de verzwakking van het gezinsleven, die hiermee gepaard gaat. — Het is ook moeilijk aan te geven, hoeveel uren hier de school duurt, daar de grens tusschen onderwijs, arbeid en zelfs spel sterk is verflauwd. Zelfs de duur van de vacaties is hier niet nauwkeurig op te geven, daar vooral de oudere leerlingen dan wel minder of geen lesuren hebben, maar meer uren op het land arbeiden.

De overige lagere scholen hebben vakantie in de maanden Juli en Augustus; daarenboven vallen nog vacaties samen met godsdienstige feestdagen — in 't algemeen duren dus de vacaties langer dan bij ons. Maar aan veel scholen, ook lagere, bestaat de gewoonte dat de jeugd gaat kamperen of in vakantie-tehuizen vertoeft, onder leiding van hun onderwijzers.

Opmerking verdient nog, dat men in Palestina niet afkeerig is van groote scholen: waarschijnlijk de grootste van het land is een volksschool in Tel-Aviv met bijna 1600 leerlingen.

De bijzondere lagere scholen sluiten zich hoe langer hoe meer bij de „Public Schools" aan; zij nemen het leerplan van de Waad Leumi scholen over of zoeken op andere wijze contact. Een zeker aantal geeft naast godsdienstonderwijs slechts weinig van de gewone leervakken; ook deze echter beginnen in leerstof en methoden meer de Misrachi-Public-Schools te naderen. Dan blijft er dus alleen verschil in directie, in subsidie, in schoolgeld, dus meest in financiële zaken.

Scholen voor voortgezet onderwijs zijn in Palestina bijzonder talrijk en druk bezocht voor een betrekkelijk toch kleine Joodsche gemeenschap. Nu moet men daarbij niet vergeten, dat de Joden meestal de Duitsche indeeling volgen en dus het Gymnasium laten beginnen na de 4e klasse van de lagere school, het Hebreeuwsche Gymnasium in Jeruzalem begint zelfs met leerlingen van 6 jaar, maar spreekt dan ook van vier voorschoolklassen. De Engelschen houden zich voor de statistieken echter aan hun indeeling en spreken, evenals wij, eerst van „secondary" of M.O. na zes leerjaren L.O. In dit opzicht komen de Joodsche getallen niet met de Regeeringsstatistieken overeen. — Afgezien daarvan is toch echter op te merken, dat ook in Joodsche kringen de aandacht zich wat meer begint te wenden naar andere vormen van voortgezet onderwijs dan H.B.S. of Gymnasium, n.l. naar Landbouwscholen, Middelb. Technische Scholen, Handelsscholen, Ambachtsscholen.

Ik bezocht het Herzlia Gymnasium in Tel Aviv. Dit bevat 12 klassen, waarvan de eerste vier voor ons geen M.O. zijn, doch gewoon L.O. De volgende vier zijn voor allen gelijk, en komen het meest overeen met onze H.B.S., ten minste hun 3e en 4e klasse, want 1 en 2 zouden wij nog L.O. noemen. De volgende vier zijn gesplitst in een meer literair en een meer wiskundig gedeelte, zooiets als onze H.B.S. A en B. Er wordt geen Latijn of Grieksch onderwezen, anders zou men eerder aan een Gymnasium denken. Volgens de Engelsche indeeling gaat het onderwijs één jaar boven Matriculation, het eindexamen geeft dus zonder nieuw examen toelating tot een universiteit in Engeland. De leervakken zijn: Bijbelkennis — Hebreeuwsche taal- en letterkunde — Talmud — Wijsbegeerte — Geschiedenis (waarbij de Joodsche geschiedenis sterk op den voorgrond treedt). Wiskunde (dit omvat rekenen, algebra, planimetrie, stereometrie, trigonometrie en in de hogere klassen van één afdeeling ook beschrijvende meetkunde), Physica, Scheikunde, Biologie of Aardrijkskunde (een van beide, naar keuze, niet beide), Teekenen, Engelsch, — en een der hogere afdeelingen ook Fransch, Italiaansch en Arabisch — Muziek, en Lichaams-oefeningen. — In alle klassen zitten jongens en meisjes, het gebouw is doelmatig, maar zeer eenvoudig, de schoolmeubelen eenvoudig, bijna armoedig, de bibliotheek daarentegen is zeer goed, de Directie der school heeft heel veel moeite om aan de noodige fondsen te komen om in de behoeften der school te voorzien.

Naast een drietal van deze groote scholen (in Jeruzalem, Tel-Aviv en Haifa) bestaan andere, die wel hetzelfde algemeene karakter hebben, maar die zich meer specialiseeren naar den kant van den handel, naar den landbouw, zelfs naar den kant der handenarbeid. Het nieuwste gymnasium in Jeruzalem, dat aan de Hebreeuwsche Universiteit verbonden is, houdt wel heel sterk rekening met het bedrijfsleven en dient tevens nog als leerschool van leeraren (men vreest wel eens, dat zooveel doelstellingen tegelijk toch minder goed is).

Naast, en gedeeltelijk boven deze scholen, die het algemeen vormend Middelbaar en Voorbereidend Hooger onderwijs, al of niet dan met een tendens in een bepaalde richting vertegenwoordigen, staan scholen, die men middelbare of hogere vakscholen zou kunnen noemen, omdat zij voor een bepaald beroep, of in elk geval voor een kleine groep van nauw verwante vakken, opleiden.

De onderwijzers-opleiding geschiedt op vier kweekscholen, waarvan ik er een in Jeruzalem bezocht. Het gebouw dagteekent van den allerlaatsten tijd, is in kleinigheden zelfs nog niet voltooid, maar toch al in vol gebruik. Ofschoon het volstrekt niet luxueus gebouwd is, maakt het door zijn prachtige ligging buiten de stad een imposanten indruk. Maar de geldmiddelen vloeien zoo ruim niet toe, de zuinigheid heeft de oorspronkelijk

vijfjarige kweekschool doen omzetten in een driejarige. 't Beginpunt is opgeschoven: bij toelating moet men een Middelbare School doorloopen hebben. Er is opleiding voor onderwijzer en voor onderwijzeres in gemengde klassen. Het leerplan omvat:

Bijbel	4	lessen	Zielkunde	4	lessen
Talmud	7	"	Opvoedkunde	4	"
Hebreeuwsch	11	"	Methodiek	5	"
Geschiedenis	7	"	Schoolorganisatie	6	"
Aardrijkskunde	4	"	Practijk	7	"
Wiskunde	4	"	Hygiëne	2	"
Scheikunde en Nat. Hist.	9	"	Teekenen	5	"
Physica	5	"	Zingen	6	"
Engelsch	10	"	Lichamelijke Oef.	6	"
			Handenarbeid	6	"

Aan de school is een leerschool verbonden. Verder ligt er omheen een flinke speelplaats, een schooltuin en wat verder een terrein voor landbouw met het oog op de opleiding der aanstaande dorpsonderwijzers(essen).

De oudste landbouwschool is Mikwe Israel bij Tel-Aviv. Zij werd in 1870 door de Alliance Israélite Universelle opgericht. Thans, nu alle boomgroepen tot volle ontwikkeling gekomen zijn, ligt zij prachtig. De eigenlijke boerderij is 2600 dunam groot en omvat korenvelden, wijngaarden, sinaasappel-plantages, gewone boomgaarden, velden voor groenteteelt en voor stalvoeding enz. enz. Er worden koeien gehouden (een kruising van Hollandsch vee met vee van Damascus) een klein aantal paarden, maar meer muilieren, kippen (de hoenderteelt in Palestina neemt sterk toe) bijen enz. enz. De modernste machines worden gebruikt. Daarenboven is er een landbouwproefstation met 250 dunam proefvelden. Op de school worden leerlingen toegelaten, die minstens 16 jaar oud zijn en minstens 8 jaar onderwijs genoten hebben. De cursus is driejarig, de onderwijstaal is Hebreeuwsch. Bij mijn bezoek waren er 245 leerlingen. Opmerkelijk is dat deze school, die geheel ingesloten ligt tusschen de velden der Arabieren, tot nog toe nooit betrokken is geweest in de twisten, die de Joden en zij hebben.

Een dergelijke school voor meisjes is Nahalal, waar het theoretisch onderwijs wel wat minder ver gaat. Weer wat dichter bij de practijk staat b.v. Ajanoth, waar meisjes opgeleid worden voor het leven in de nieuwe landbouwkoloniën. De geestdrift, die men in deze koloniën dikwijls opmerkt; het gevoel, dienstbaar te zijn aan den opbouw van een nieuw volksbestaan, wordt in deze scholen zeker aangewakkerd; daardoor hebben deze scholen iets jongs, dat heel prettig aandoet.

Een school als „Ben-Schemen" is moeilijk te klassificeeren. Misschien is liet nog het best te vergelijken met een „landerziehungsheim", zooals

in Duitschland in de na-oorlogsjaren ontstaan zijn en nu weer alle zijn verdwenen. Bij mijn bezoek waren er 300 leerlingen, de jongste was 4 jaar; er waren er ook, die men gerust volwassenen kon noemen. De meerderheid bestond uit jongens, maar er was ook een klein aantal meisjes. De onderwijstaal was Hebreeuwsch, in enkele groepen echter Duitsch, die laatste waren nieuwelingen, die zich nog aan het land moesten aanpassen. De bedoeling der school is, een opleiding te geven om geschikt te maken voor het leven op het land: landbouwkunde is dus hoofdzaak, maar het klein-ambacht wordt ook beoefend.

Ambachtsscholen bestaan in Jeruzalem, in Tel-Aviv en in Haifa: de laatste bezocht ik. Eigenlijk was het een dubbele inrichting: er was een gedeelte (± 80 leerlingen) waarbij de practijk hoofdzaak was. Die afdeeling omvatte alleen metaalbedrijf, smeden, lassen, draaien, slotenmaken. Voor toelating tot die afdeeling was het doorloopen der gewone volksschool voldoende. Er was een ander gedeelte, ook ± 80 leerlingen, dat dichter bij een M.T.S. stond. Practisch werd daar niet alleen het metaalbedrijf beoefend, maar ook timmeren en meubelmaken; theoretisch werd daar per dag en per klasse vier uur les gegeven. Om toegelaten te worden moest men minstens 8 jaar lager en voortgezet lager onderwijs genoten hebben.

Deze scholen stonden op hetzelfde terrein als de Technische Hoogeschool in Haifa. Hiermee zijn wij gekomen tot het Hooger Onderwijs, dat in Palestina vertegenwoordigd wordt door deze Hoogeschool in Haifa en door de Hebreeuwsche Universiteit in Jeruzalem. Dit zijn de beide inrichtingen die den sluitsteen vormen van den grooten opbouw: het Joodsche onderwijs in Palestina. En omgekeerd werken zij stimulerend en bevruchtend op alle andere onderwijs. Onder de professoren komen al namen voor van wereldvermaardheid: de toestanden in Europa hebben hier wel eens menschen heen gedreven, die reeds Europeesche Universiteiten tot roem strekten. De Technische Hoogeschool bestond in April 1937 vijf en twintig jaar (de High Commissioner zelf kwam daarvoor naar Haifa) in diezelfde maand bestond de Hebreeuwsche Universiteit 12 jaar. Binnen 50 jaar is dit geheele gebouw van het Joodsche onderwijs opgezet en tot den nok toe voltooid. Het is een imposant gebouw geworden. Wel draagt het de sporen, dat het het werk is van meer dan één architect en harmonieert alles nog niet voldoende. Misschien zullen enkele gedeelten te breed opgezet zijn — de vele cursussen waarin volwassen immigranten uit geleerde beroepen geschikt gemaakt worden voor handenarbeid zullen in rustiger tijden kunnen verdwijnen — andere gedeelten zullen nog eens uitgebreid en nagewerkt moeten worden als de geldmiddelen wat meer vrijheid daartoe laten, maar als geheel wekt het bewondering.

Den laatsten Zondagmorgen, dien ik in Jeruzalem doorbracht, toonde de bejaarde Directeur van een groote onderwijsinrichting mij het Blinden-

instituut, vertelde mij van de Doofstommenschool, van de school voor achterlijken en gloeide van trots, dat hij dat alles aan een vreemdeling vertellen kon. Die trots is gerechtvaardigd.

Toen de Engelschen het mandaat over Palestina aanvaardden, werd er reeds onderwijs aan Christen-kinderen gegeven in scholen, uitgaande van Kerkelijke Besturen of van Missies (Zendingsgenootschappen). Van deze scholen waren er wel verscheidene tijdens den oorlog gesloten, maar deze werden nu heropend, terwijl er weldra nieuwe gesticht werden.

Wij doen dit Missie-werk stellig geen onrecht, als wij als typische tegenwoordiger den arbeid der Franciscanen nemen. Natuurlijk is die orde niet naar Palestina getogen in de eerste plaats om scholen te bouwen (Franciscus van Assisi was zelf in 1219 in het Heilige Land en bezocht zelfs Jeruzalem), zij begon met kloosters, b.v. in Acre, in Jaffa, in Ramlah, in Bethlehem en vooral in Jeruzalem. Zij werden steunpunten voor de pelgrims naar het Heilige Land, er werden vaak hospitalen aan verbonden (reeds in 1352 in Jeruzalem) en bij pestepidemieën onderscheidden de broeders zich dikwijls door zelfopoffering, en weldra stichtten zij ook scholen, in 't begin op zeer bescheiden schaal. Ook toen deze zich uitbreidden, streefde men er niet in de eerste plaats naar, het wetenschappelijk peil op te voeren, maar trachtte men vooral menschen te vormen, die later onder bescheiden omstandigheden een goed gezin konden stichten. Bij het onderwijs aan meisjes stonden dus handwerken en andere vrouwelijke bezigheden op den voorgrond, bij de jongens een eenvoudig handwerk of de landbouw. In de kleinere plaatsen is dat nog wel zoo, trouwens in overeenstemming met het onderwijs op de „public" Arabische dorpsscholen. In de grotere steden kwamen naast de weeshuizen (ook al een van hun stichtingen) scholen, die men 't best armenscholen zou kunnen noemen, dikwijls, vooral wanneer er een groep kinderen was, die in ons land onder de bemoeiingen van den Voogdijraad zouden vallen, was de grens tusschen die twee wel heel onduidelijk. Maar daar naast kwam de opleiding van den beteren stand ook in hun handen, de tegenwoordige multi van Acre b.v., een oude Arabier, is op zoo'n school opgeleid. Zoo is er een groot verschil ontstaan tusschen een school als het Terra Santa College in Jeruzalem, dat men beter een school voor M.O. en Voorbereidend Hooger Onderwijs kan noemen, waar de jongelui ook het Matriculation-examen kunnen afleggen, en b.v. een parish-school in een kleine plaats. De leerlingen zijn meestal, maar niet altijd, Christenen, ook zijn die Christenen niet altijd Roomsch-Katholiek. De scholen geven een indruk van goed-verzorgd onderwijs, ook daar, waar de omvang der leerstof niet groot is; — alleen is het vreemd, dat het Italiaansch hier een groter rol speelt, dan men in

Palestina zou verwachten. 't Aantal leerlingen op scholen van het Latijnsch Patriarchaat en van de Custodie di Terra Santa bedroeg in 1935 (de laatste officiële cijfers) 4411, d.w.z. ongeveer 3/5 van alle leerlingen van „internationale organisaties“.

Want daarnaast staan nog scholen, die direct of indirect onder bescherming staan van bepaalde regeeringen. De Franschen staan dan bovenaan met 5173 leerlingen, zelfs de Engelschen staan daarbij in aantal achter. Daarentegen vindt men juist onder de Engelsche scholen veel inrichtingen van naam, die wij onder het M.O. zouden rangschikken, b.v. St. George's school en Bishop Gobat school in Jeruzalem, the English High School for Girls in Jaffa en in Haifa, het Scots College in Safed enz. enz. Ook de Duitschers, de Italianen, de Amerikanen, de Zweden zelfs hebben één of meer scholen, ons land niet, al trof ik bij het Missie-werk wel twee voor-aanstaande Nederlanders aan.

In 't geheel bezochten in Palestina in 1935, naar den godsdienst gerangschikt, 46654 Mohammedaansche, 52328 Joodsche en 19766 Christelijke leerlingen de verschillende scholen. In dat jaar bedroeg de totale bevolking, naar den godsdienst gerangschikt, 845907 Mohammedanen, 337445 Joden en 99164 Christenen. Terwijl de Christenen dus 8% der bevolking uitmaken, vormen hun leerlingen 16% der schoolgaande jeugd. Bij de Joden zijn die cijfers 26% en 44%, bij de Mohammedanen 66% en 40%. Uit deze getallen blijkt wel, dat er in Palestina nog geen leerplicht bestaat — dat die ook niet noodig is voor Christenen en Joden (dat veel Israëlieten hun kinderen te jong van school nemen is het gevolg van nijpende armoede, niet van gebrek aan waardeering voor onderwijs), bij de Mohammedanen zou de leerplicht wel noodig zijn, maar zullen de opvattingen van de groote massa, die al wel den invloed van de nieuwe toestanden ondergaat, zich nog heel wat meer moeten wijzigen, voor een dergelijke wet hun redelijk en aannemelijk zou zijn.

Internationale perspectieven op onderwijsgebied

door Dr PHILIP J. IDENBURG.

Vóór mij ligt als oogst van conferentiebezoek van dezen zomer een omvangrijke stapel paperassen. Ik heb ze uit Parijs en Genève mee naar huis genomen. Ze vormen het tastbaar resultaat van groote hoeveelheden energie, tijd en geld, door Regeeringen van verscheidene landen en mannen van allerlei nationaliteit bijgedragen met de bedoeling daarmede onderwijs en opvoeding in eigen land en elders te dienen. Een deel van de stukken draagt het opschrift International Student Service.

Ze zijn afkomstig van de Conferentie van deskundigen betreffende de werkloosheid der academische gegradueerden in de Fransche hoofdstad, een betrekkelijke kleine samenkomst van personen, die op eenigerlei wijze hadden bijgedragen tot het onderzoek van het vraagstuk van de toenemende bevolking der universiteiten en hogescholen en de werkloosheid der afgestudeerden. De meeste documenten komen van het Bureau International d'Education te Genève. Zij hebben betrekking op de VIde Internationale Onderwijsconferentie, welke daar in het oude Volkenbondspaleis werd gehouden. Dit is de jaarlijksche samenkomst van officieele vertegenwoordigers van ditmaal 45 landen.

Wanneer ik mij nu zet om van deze samenkomsten een en ander mee te deelen, kan ik een zeker gevoel van scepsis niet onderdrukken. De internationale samenwerking, als waarvan hier sprake is, draagt veel in zich, waarover een nuchtere Hollander een spotlachje niet geheel kan onderdrukken. De plichtplegingen, die noodig schijnen te zijn vóór zulk een conferentie aan 't werk kan gaan of kan worden gesloten en waarbij de vertegenwoordigers van de onderscheidene internationale instanties, die elkaar voor en na competenties plegen te betwisten, uitdrukking geven aan hun wederzijdsche waardeering en warme samenwerking, schijnen hem, vooral wanneer ze jaar in jaar uit worden herhaald, eenigermate belachelijk. De zucht om in, zoo mogelijk eenstemmig aangenomen, resoluties uitdrukking te geven aan een veronderstelde harmonie in overtuigingen en inzichten, komt hem vaak minder vruchtbaar voor dan den leiders van de internationale lichamen, die in het getal dezer stukken juist hun glorie zien. Op internationaal terrein zijn allen gelijk en gelijkwaardig. Op zichzelf is dat een lofwaardig beginsel. Maar wanneer de consequentie daarvan is, dat de vergadering in dezelfde mate in beslag wordt genomen door de onderwijsbelangen van Afghanistan, Columbia, Nicaragua en Dominica als van de staten, waarvan wij voor den vooruitgang op dit terrein belangrijk grootere verwachtingen koesteren, is dit moeilijk te verdragen. En wanneer de omzichtigheid, waarmede gevoeligheden moeten worden ontzien, er toe leidt dat afgevaardigden, die zich in hun vertoog al te zeer in de details begeven of met hun, veelal tevoren op schrift gestelde beschouwingen, onderwerpen aansnijden, welke geheel buiten het kader van de gedachtenwisseling van het oogenblik vallen, in deze storende activiteit worden vrij gelaten, dan wordt er een ernstig beroep gedaan op de lijdzaamheid van hem, die een striktere handhaving van orde en tucht op prijs zou hebben gesteld. Trouwens ook het talenprobleem stelt den Hollander voor beproevingen. Het is afmattend een vertoog eerst in 't Fransch, dan in 't Engelsch en soms ook nog in 't Duitsch te moeten beluisteren. Het tempo der besprekingen wordt door deze vertaalt-noodzaak wel sterk vertraagd en het is te hopen, dat de nieuwere technische

vinding, welke men tot dusver slechts hier en daar heeft vermogen te realiseeren en die een vertaling gelijktijdig met het gesproken woord mogelijk maakt, algemeen ingang zal vinden.

Maar ik zou Parijs en Genève dezen zomer hebben gemeden, als ik tegenover dit alles niet een „en toch" kon stellen. Want ondanks deze bedenkingen, geloof ik in het nut van deze samensprekingen. Laat het dan zoo zijn, dat aan dit internationaal contact nog veel gebrekkigs kleeft, dat tijd en kracht niet steeds op de meest economische wijze worden besteed omdat men hier nu eenmaal moet rekenen met factoren, die in een normale Hollandsche samenkomst geen rol spelen, er wordt hier arbeid verricht, waarvan ook wij de vruchten kunnen plukken. Misschien moet ik voor sommigen schrijven: *z e l f s* wij. Er heerscht in breeden kring in ons vaderland de overtuiging, dat wij het op onderwijsgebied in vergelijking met het buitenland toch wel heerlijk ver gebracht hebben. Ik heb althans herhaaldelijk gehoord, dat de Nederlandsche onderwijsorganisatie, die van de landen, waarmede wij ons graag vergelijken, gemakkelijk kon evenaren of overtrof. Dat zijn in haar algemeenheid moeilijk te controleeren beweringen, welke ik, zooals ze gedaan worden, kan bevestigen noch tegenspreken. Er zijn bij ons dingen op onderwijsgebied geschied, waarvan ik de voortreffelijkheid aanstonds erken. Ik denk, om slechts één ding uit verscheidene te noemen, aan de volledige eerbiediging van de onderscheidene levensrichtingen in ons schoolwezen. In alle landen heerscht er politieke strijd om de school. In ons land is deze strijd geëindigd in een regeling, welke aan de vertegenwoordigers van iedere levensbeschouwing recht doet. Ook zijn er bij ons takken van onderwijs, welke aan het buitenland ten voorbeeld kunnen strekken. Daarbij denk ik b.v. aan het buitengewoon lager en aan het nijverheidsonderwijs. Maar na verscheidene jaren aan het internationaal overleg te hebben deelgenomen, heeft zich bij mij de overtuiging gevestigd, dat er tal van punten zijn, waarop wij van anderen, nu eens van dit dan weer van dat land, kunnen leeren. Hoewel ik daarbij niet in de eerste plaats op de genoemde takken van onderwijs doel, wil ik deze daarvan niet uitzonderen. En is het juist het opmerkelijke, dat de leidende figuren, zoowel bij het buitengewoon lager als bij het nijverheidsonderwijs, dat ook niet zouden wenschen. Zij toonen veelmeer de internationale bespreking over de belangen van het hun toe- vertrouwd onderwijs op prijs te stellen.

Ook dezen zomer viel er voor Nederland te leeren. Dat moge blijken uit een nadere bespreking der beide conferenties.

Ter voorbereiding van de conferentie van de International Student Service werden aan de deelnemers de gecorrigeerde proeven toegezonden

van een werk, dat verschijnt bij de Oxford University Press te Londen: Dr. W. M. Kotschnig's studie betreffende *Unemployment in the learned professions*, waarbij een leidraad was gevoegd voor de besprekingen. Het internationaal onderzoek naar de vraagstukken van de overvulling van de universiteiten en hogescholen en de werkloosheid der academisch gegradueerden, is met de verschijning van dit werk tot een voorlooppige afsluiting gekomen. Het onderhavige boekdeel behandelt zijn onderwerp onder aanvoering van een omvangrijk materiaal, zich uitstrekkend over vele landen. Het bespreekt uitvoerig de oorzaken van den grooten toeloop naar het hooger onderwijs, waarbij aandacht wordt geschonken aan demografische, economische, politieke en sociale factoren en aan de fouten, gelegen in de organisatie van het middelbaar onderwijs. Vervolgens worden de gevolgen van dien toeloop besproken. Daarbij gaat het o.m. om de overvulling van de beroepen en wat daarmee samenhangt. Dan komen de mogelijke en hier en daar ook werkelijk toegepaste maatregelen aan de orde: strengere examens, beperkte of algemeene *numerus clausus*, verhooging van de collegegelden, werkverschaffing, bestrijding van buitenlandsche concurrentie, tegen-gaan van vrouwen-arbeid en van cumulatie, verlaging van den pensionneeringsleeftijd, bescherming van titels, voorlichting terzake van beroepskeuze, enz. Natuurlijk geschiedt dat in meer systematische orde dan uit deze snelle opsomming blijkt. Daarna komen de slothoofdstukken, waarop de onder-titel van het werk betrekking heeft. Dr. Kotschnig noemt zijn geschrift „an international study of occupational and educational planning”.

Ik tracht den gedachtengang van den schrijver aldus te vertolken. Zal het onderwijs de plaats kunnen behouden, welke het thans terecht in onze samenleving inneemt, zal het zó⁶ zijn, dat het grootst mogelijk aantal menschen daarvan profiteert en dat het daardoor blijft een van de krachten, welke de ordelijke ontwikkeling der menschelijke samenleving waarborgen, dan mag niet worden toegelaten, dat het zich op goed geluk verder ontwikkelt. Dan is het noodig, dat men zich nauwlettend rekenschap geeft van de richting, waarin het zich verder moet ontplooiën. „In één woord er moet daarvoor een plan worden opgesteld, het moet zich aanpassen aan de veranderende behoeften van een veranderende maatschappij.” (blz. 286). Maar geschiedt deze aanpassing dan niet automatisch? zal men vragen. Leert de geschiedenis ons niet, dat methoden en inhoud van het onderwijs de ontwikkeling der maatschappij steeds volgen? Kotschnig meent, dat dit inderdaad juist is in een statische of niet dan zeer langzaam ontwikkelende maatschappij. Maar in een samenleving, welke een snelle evolutie doormaakt, zooals in den Europeesch-Amerikaanschen cultuurkring het geval is, blijft het onderwijs maar al te vaak een paar stappen achter bij het leven, waartoe het geacht wordt voor te

bereiden. De kennis en de vaardigheden, welke de school aan haar leerlingen pleegt bij te brengen, blijken snel te verouderen. En wat dit nog te bedenkelijker maakt, is dat de school niet opleidt voor de maatschappij van nu maar voor die van straks, wanneer haar leerlingen daarin hun plaats zullen innemen. Dit geldt voor alle takken van onderwijs van de lagere school tot de universiteit toe. Daarom wil Kotschnig komen tot een plan, berustend op een duidelijk inzicht in de tendenties, welke zich op de arbeidsmarkt voordoen, een goed begrip van de veranderingen, welke de technische evolutie brengt in de beroepen en een heldere ontleding van de wijzigingen, welke in economisch en sociaal opzicht voor de deur staan. Zoo moet men komen tot een kijk op de toekomstige behoeften zoowel op het terrein van den geschoolden of ongeschoolden handarbeid als van de intellectuele beroepen.

Maar zal het mogelijk zijn zulk een visie op de toekomst te krijgen? Kotschnig meent van wel. De behoeften van de arbeidsmarkt in een bepaald land worden, zoo zegt hij, in hoofdzaak door vier factoren bepaald: *a.* de graad van technische ontwikkeling, *b.* de materiele welvaart en haar verdeling, *c.* de ontwikkeling der maatschappelijke opvattingen, zich openbarende in nieuwe organisatievormen, *d.* de vraag naar bepaalde typen van goederen en diensten als vrucht van beter onderwijs.

„Binnen zekere grenzen valt de ontwikkeling van deze factoren te voorspellen.” (blz. 302).

Dit alles is wat Kotschnig verstaat onder „occupational planning”. Hij zou deze taak willen zien opgedragen aan een nationale commissie ter bestudeering van de ontwikkeling van het beroepsleven, zooals in Zweden door de Staatscommissie Wicksell is voorgesteld. Het zou een permanente instelling zijn, staande onder staatstoezicht, samengesteld uit vaste leden en leden *a d h o c*. Tot de eersten zouden behooren vertegenwoordigers van de voornaamste vrije beroepen, universitaire docenten, een vertegenwoordiger van de studenten, enz. De leden *a d h o c* zouden dan meewerken voor het instellen van onderzoekingen ten aanzien van bepaalde beroepen. De taak van de commissie zou zijn: 1. de geregelde observatie van de arbeidsmarkt der intellectuelen; het van tijd tot tijd instellen van speciale onderzoekingen naar de wijzigingen, welke zich in bepaalde beroepen voordoen, 2. de publicatie van de uitkomsten van die onderzoekingen en de bekendmaking daarvan aan scholen, ouders en studenten. Het lichaam zou een uitsluitend adviseerend karakter dragen.

In ons land is, zooals Kotschnig terecht vermeldt, door de Commissie-Limburg reeds velerlei arbeid in deze richting gedaan. Alleen: deze commissie droeg een tijdelijk karakter, zij is, na voltooiing van haar onderzoek ontbonden. Bovendien heeft zij zich uitsluitend bezig gehouden met de academisch gevormden. Voor het verkrijgen van een goed inzicht

zal het noodig zijn ook anderen intellectueelen arbeid in het onderzoek te betrekken. Intusschen ben ik, juist in verband met de ervaring van de Commissie-Limburg op dit punt, niet zoo optimistisch als Kotschnig omtrent de mogelijkheden tot het maken van prognoses, gelijk door hem bedoeld.

Met de uitkomsten van dergelijke studiën, welke uiteraard slechts in nationaal verband ondernomen kunnen worden, zal bij de inrichting van het onderwijs rekening moeten worden gehouden. Dat is het „educational planning", dat volgens Kotschnig met het „occupational planning" gepaard moet gaan. Hiermede is niet gedacht aan beperking van de onderwijsgelegenheid. De schrijver is terecht van oordeel, dat het onderwijs in 't algemeen als een zegen voor een volk moet worden beschouwd. Maar binnen het kader van deze grondstelling blijft er ruimte voor tal van maatregelen, welke de strekking hebben de kwalitatieve en quantitative aanpassing van het onderwijs aan de behoeften der maatschappij te bevorderen. Bij de uitwerking van deze gedachten ten aanzien van het voortgezet onderwijs betoogt Kotschnig, dat er behoefte bestaat aan drieërlei schooltype. Het eerste is vooral bestemd om voor universiteit en hogeschool op te leiden. Het tweede dient tot vorming van de hooger gequalificeerde arbeiders en technici. Maar daarnaast ziet de schrijver een derde type opkomen, dat karakteristiek zal worden voor den in sterke mate geïndustrialiseerden staat. Het zal het onderwijs zijn voor de miljoenen, die voortgezet onderwijs begeeren zonder het voornemen ook nog hooger onderwijs te gaan genieten, voor hen, die behoefte hebben eerder aan aanpassingsvermogen dan aan scholing, een vorming breed genoeg om hen niet alleen voor den arbeid voor te bereiden maar ook voor het intelligent en vruchtbaar gebruik van den vrijen tijd, een scholing, welke hen in staat stelt straks actieve leden, goede burgers, te worden van de samenleving.

Ik laat het bij deze zeer beknopte aanduidingen. Gezond lijkt mij in dit alles vooral de nadruk, welke hier valt op de noodzakelijkheid van de intelligente overweging, ja de regelmatige observatie zoowel van de ontwikkeling der maatschappij als van die van het onderwijs en het leggen van verband tusschen deze beide. Wat daaruit voortvloeit voor de inrichting van het schoolwezen in concreto kan ten slotte slechts voor elk land afzonderlijk worden nagegaan. Maar algemeene richtlijnen, zooals in Kotschnig's boek neergelegd, kunnen daarbij bevruchtend werken.

Intusschen zal internationaal worden voortgewerkt. De Parijsche besprekingen leidden tot een afbakening en verdeeling van het terrein voor verder onderzoek. Een door het Internationaal Instituut voor de Intellectuele Samenwerking ingesteld Internationaal Bureau voor de Universitaire Statistiek, waarin ons land is vertegenwoordigd, zal zich

met de statistieken van universiteiten en hogescholen bezig houden. Het Internationaal Arbeidsbureau te Genève ontving het verzoek speciaal aandacht te schenken aan arbeid en werkloosheid der intellectuelen. Zoowel de statistische zijde van dit onderwerp verdient behartiging als de kant, welke boven bij de bespreking van de gedachten van „occupational planning” nader werd aangeduid. Aan het Internationaal Onderwijsbureau te Genève werd gevraagd twee enquêtes in te stellen. Vooreerst een naar de pogingen, welke er in de verschillende landen gedaan worden en de plannen, welke er zijn om in scholen voor middelbaar-, nijverheids- en hoogeronderwijs de algemeene vorming tot haar recht te laten komen. Deze vraag houdt verband met de zoo juist ontwikkelde denkbeelden terzake van het voortgezet onderwijs. Daarnaevens zou een onderzoek moeten worden ingesteld naar hetgeen er bij het middelbaar onderwijs geschiedt in 't belang der beroepskeuze, voorlichting voor aspirant-studenten.

Zoo zijn wij vanzelf terecht gekomen bij het Geneefsche onderwijsbureau. Directeur dezer instelling is de, ook in ons land bekende, kinderpsycholoog Dr. Jean Piaget. Ik ben bij vorige gelegenheden wel eens van oordeel geweest, dat de arbeid van deze instelling van de leiding van een zoo eminenten geleerde in te geringe mate de sporen droeg. Het Bureau volgt bij zijn onderzoekingen de z.g. enquête-methode. Omtrent de onderwerpen, welke door de leiding aan de orde worden gesteld, pleegt een vragenlijst te worden opgesteld, welke aan de officiële instanties in de onderscheidene landen ter beantwoording wordt voorgelegd. De aldus verkregen gegevens worden in een boekdeel verzameld en door het Bureau van een samenvattende inleiding voorzien. Op deze wijze komt men tot een overzicht van den stand van het vraagstuk, voorzover de Regeeringsinstellingen daarmede te maken hebben. Maar de ontwikkeling, welke zich omtrent de verschillende onderwerpen voltrekt in de wereld van studie en onderzoek, vindt op deze wijze in de rapporten van het Bureau geen vertolking. Sterk heeft mij dit getroffen toen voor eenige jaren het probleem van de aansluiting van lager- en middelbaar onderwijs aan de orde was. Juist met betrekking tot dit onderwerp is er thans allerwege een zekere discongruentie tusschen de wetenschappelijke inzichten en de organisatorische regelen en voor den vooruitgang in de onderwijsorganisatie der onderscheidene landen ware het bevruchtend geweest, indien niet slechts werd weergegeven hoe de stand van het probleem op dat oogenblik wettelijk was maar ook hoe deze er uit zag op het terrein van het wetenschappelijk onderzoek. Natuurlijk zou dit laatste aan de leiding van het Bureau veel grooter eischen

hebben gesteld. Ik heb mij toen niettemin veroorloofd de aandacht te vestigen op de mogelijkheid, welke in deze richting gegeven was om het werk van deze instelling op een hooger peil te brengen. In dit opzicht is er intusschen in de werkmethode van het Bureau nog geen definitieve verbetering gekomen. Het bleef in beginsel bij de verzameling van materiaal bij de Ministeries van Onderwijs. Maar bij één van de behandelde onderwerpen viel ditmaal toch duidelijk de hand van den leider op te merken. Het was in het boekdeel Documents officiels sur l'enseignement de la psychologie dans la preparation des maitres primaires et secondaires. Bij dit onderwerp, dat zijn eigen werkzaamheid immers in zoo sterke mate raakt, is Piaget in beweging gekomen en heeft hij in een inleidende beschouwing zijn denkbeelden neergelegd. Daardoor werd dit werkstuk plotseling ver uitgeheven boven het niveau, waarop zich de activiteit van het Bureau overigens pleegt te bewegen. Ik kom daarop aanstonds terug maar noem eerst nog het tweede onderwerp, dat ik nader wil bespreken, de onderwijsinspectie, voorbereid door een rapport: L'inspection de l'enseignement¹⁾, dat meer volgens de traditie werd opgezet. Ik tracht beide studies beknopt weer te geven. Er is één gezichtspunt, dat ze verbindt: de vraag: hoe brengen wij den onderwijzer in aanraking met de uitkomsten der voortschrijdende kinderstudie? Het eerste onderwerp behandelt deze vraag met het oog op de opleiding, het andere met het oog op de onderwijzers, die reeds in de school werkzaam zijn.

In vrijwel alle landen vormt het onderwijs in de psychologie een onderdeel van de onderwijzersopleiding. Het aantal jaren, waarover dit onderwijs zich uitstrekt, verschilt van land tot land. Maar dat is niet van zooveel belang als de vraag, welke plaats het inneemt in de vorming van de aanstaande onderwijzers. Bij de overweging van dit punt is het, gelijk in het rapport van Piaget met nadruk naar voren wordt gebracht, van essentiele beteekenis, dat niet slechts de uitkomsten van de psychologische studie van het kind en van de rijpere jeugd aan de aanstaande docenten worden onderwezen maar vóór alles, dat zij met de werkmethode n deze studie in aanraking worden gebracht. De zegeningen van de psychologische vorming bestaan bovenal in het leeren waarnemen, in de houding van voorzichtigheid en eerbied jegens het kind, welke zij kan bijbrengen, in het inzicht in de manier van aanpakken van de paedagogische problemen, welke zich in de school voordoen. En de vraag wat daarvan terecht komt, weegt zwaarder dan die van het aantal uren aan dit onderwijs besteed.

¹⁾ Verder waren aan de orde: het onderwijs in de levende, vreemde talen, voorbereid door een geschrift: L'enseignement des langues vivantes, terwijl de vertegenwoordigers rapporten uitbrachten omtrent de ontwikkeling op onderwijsgebied in hun land, welke in het Annuaire worden verzameld.

De inrichting van het onderwijs in de psychologie aan a.s. onderwijzers en leeraren is niet gemakkelijk. Daarvoor zijn drie redenen.

Vooreerst zijn de gedeelten van deze wetenschap, welke het best gefundeerd zijn dwz. die waarover tusschen de psychologen de meeste overeenstemming bestaat, juist die, welke voor aanstaande opvoeders de minste waarde hebben. Zoo hebben de problemen van de physiologische psychologie en de ontleding van gevoelens en waarnemingen, aanleiding gegeven tot onderzoekingen van groote nauwkeurigheid maar het heeft voor a.s. docenten weinig nut deze in bijzonderheden te kennen. Daar waar het gaat om onderwerpen, waarvoor dezen in de eerste plaats belangstelling koesteren: wilsvorming, ontwikkeling en werking der verstandelijke vermogens, de vaststelling van de begaafdheid der leerlingen, kunnen de uitkomsten van het psychologische onderzoek aan de kweekelingen en aanstaande leeraren niet als objectief vaststaande waarheden worden voorgezet.

Daarom — en dit is de tweede moeilijkheid — kan de kinderpsychologie niet onderwezen worden, zooals wis- of natuurkunde als een geheel van gelijkwaardige begrippen en inzichten, maar zal het steeds noodig zijn de leerlingen in te leiden in de methoden, waarmede de uitkomsten werden verworven. Een leerling, die zou volstaan met het volgen van colleges en het bestudeeren van boeken, zou een geheel valsch beeld van deze studie ontvangen. Begrippen als intelligentiequotient, ontwikkelingsstadium, vorm van aandacht of geheugen, structuur van het kinderlijk denken e.d. kunnen niet in hun werkelijke beteekenis worden verstaan, wanneer ze alleen maar van hooren zeggen of uit een boek geleerd worden. Voor een goed begrip is eenige oefening in het psychologisch experiment noodig. Eerst daardoor zal de kweekeling tot een juiste waardeering worden opgevoed en zal hij in staat zijn de wezenlijke waarde van psychologische studie te leeren kennen en tevens oog krijgen voor de vele vragen, welke zij oproept.

De derde moeilijkheid komt uit de beide andere voort. Gebleken is, dat onvruchtbaar moet worden geacht de leerlingen een volledig overzicht van de psychologie bij te brengen. Er moet een keus gedaan worden tusschen breedte en diepte. Piaget pleit voor beperking. Zij zal, als het goed is, zóó gezocht worden, dat aan de orde komen onderwerpen voor den a.s. leeraar of onderwijzer van waarde. Maar van grooter beteekenis dan deze keus is, dat de leerling aan de hand van het gekozen onderwerp leert te komen tot eigen waarneming en onderzoek en zodoende een juist beeld verwerft van den geest van een kind in den lageren schoolleeftijd en dien der rijpere jeugd. Door zelfstandige observatie worden vanzelf de vragen opgeroepen, welke tot de studie van andere psychologische gebieden aanleiding geven.

Ik moet volstaan met aldus de richting aan te geven, waarin de gedachten door de beschouwingen van Piaget werden geleid. De uitwerking daarvan moet om der wille van de plaatsruimte onbesproken blijven. Slechts zij melding gemaakt van de aanbevelingen, waartoe de conferentie na gedachtenwisseling over dit onderwerp is gekomen. De conferentie beval dan aan de Ministeries van Onderwijs aan:

1. dat de toekomstige onderwijzers en leeraren een grondige psychologische opleiding ontvangen, welke een essentieel onderdeel vormt van hun algemeene paedagogische voorbereiding en in 't bijzonder van hun didactische opleiding;

2. dat deze opleiding niet alleen omvatte de algemeene psychologie maar ook en bovenal de psychologie van het kind en de rijpere jeugd; en dat zij zich niet beperke tot het vertrouwd maken van de toekomstige onderwijzers met de toepassing van verschillende tests en meetmethoden maar dat zij ook met zich meebrengte een kwalitatieve studie van de ontwikkeling en geestelijke structuur van het kind, zoowel wat betreft de verstandelijke vermogens als de gevoelens, in individueel zoowel als in sociaal opzicht;

3. dat er behalve in de studie van het normale kind en den normalen adolescent ook voorzien worde in die van de moeilijke en abnormale kinderen (zulks in samenwerking met de medisch-paedagogische diensten), van de individuele capaciteiten en karaktereigenschappen (zulks in samenwerking met bureaux voor voorlichting omtrent studie- en beroepskeuze) en van de verschillende milieus (gezin, school), waarin zich de kinderen ontwikkelen;

4. dat op elk van deze terreinen de psychologische vorming in hoofdzaak besta in waarnemingen, experimenten en persoonlijke onderzoekingen betreffende de intellectuele, morele en sociale ontwikkeling der kinderen, dat deze waarnemingen voorsafgaan aan en gepaard gaan met het onderwijs *ex cathedra*, hetwelk niet slechts slecht door de leerlingen kan worden begrepen zonder voorbereiding door eigen onderzoek maar bovendien in hun geest een overdreven eerbied voor formules de plaats van eigen waarneming dreigt te doen innemen;

5. dat deze psychologische vorming aan de a.s. opvoeders worde gegeven op een leeftijd, dat hun geestelijke rijpheid, hun algemeene ontwikkeling en hun biologische voorbereiding voldoende zijn voortschreden om hen in staat te stellen de volle betekenis van de onderzoekingen, waartoe zij zullen moeten meewerken, ten volle te verstaan;

6. dat dit onderwijs gegeven worde door docenten, die daartoe zelf voldoende zijn voorbereid niet slechts door hun goede theoretische fundeering maar ook en bovenal door hun praktische ervaring op het gebied van het wetenschappelijk experiment en de techniek van het psychologisch onderzoek.

Ik heb boven reeds doen uitkomen, dat het onderwerp: de onderwijsinspectie, mijn naar gevoelen, ligt in 't verlengde van het zoo juist besprokene. Zoo heeft ook de conferentie het gezien en dat was, naar mijn meening haar belangrijke bijdrage tot de overweging van dit onderwerp. De taak van de onderwijsinspectie bestaat, naar haar inzicht, niet in de eerste plaats in het toezien of wetten en koninklijke besluiten goed worden nageleefd, evenmin in de verzorging van allerhande administratieve bemoeiingen met het schoolwezen, maar in iets anders. Voor de conferentie was het van het allergrootste belang, dat de ontdekkingen, welke wij danken aan een nauwkeuriger kennis van de psychologie van het kind en aan vernieuwd paedagogisch en didactisch inzicht, zoo spoedig mogelijk haar vertolking vinden in de school, waar zij zich zullen openbaren in meer actieve methoden. Daarvoor is het niet voldoende, dat de a.s. docenten een goede opleiding krijgen in den geest als wij zoo juist hebben aangeduid. Wanneer deze onderwijzers en leeraren in de praktijk staan, moeten zij worden ondersteund, aangemoedigd en geleid. Daarin zag de conferentie bovenal de taak van de onderwijsinspectie in al haar geledingen.

Daarmede was niet bedoeld, dat van de onderwijzers en leeraren een bepaald gezag van buiten af zou worden opgelegd. Van het geven van gedetailleerde paedagogische en didactische instructies verwacht niemand groot resultaat, nog afgezien van de staatsrechtelijke bezwaren, welke daartegen zouden zijn in te brengen. De vrijheid, welke elke opvoeder voor de goede vervulling van zijn roeping behoeft, mag aan den onderwijzer en den leeraar zeker niet worden onzegd. Maar met het volledig behoud daarvan kan er van een goede inspectie een zegenrijken invloed op het onderwijs uitgaan. Daarvoor is noodig, dat de leden van het schooltoezicht, niet alleen personen zijn van hoog zedelijk en intellectueel gehalte, die beschikken over praktische ervaring bij het onderwijs, maar ook, dat zij zich een grondige kennis van paedagogiek en psychologie hebben eigen gemaakt.

Hiervan uitgaande kwam de conferentie tot de volgende aanbevelingen:

1. dat de keuze van de inspecteurs van alle graden worden voorafgegaan door een zeer serieus onderzoek naar hun moreele en intellectuele geschiktheid tot het vervullen van hun uitermate delicatese werkkring;
2. dat niemand tot deze functie geroepen worde, die niet blijk heeft gegeven van zijn belangstelling voor en begrip van paedagogische vraagstukken en wel hetzij in den loop van een stage van voldoende omvang, hetzij ter gelegenheid van een speciale opleiding aan een hoogere instelling voor paedagogische studie, waarbij een plaats is ingeruimd aan de studie der vergelijkende paedagogiek en van de onderwijsstelsels van andere landen;
3. dat het geschiktheidsonderzoek, daar waar het bestaat, niet alleen

betreffe de kennis in engeren zin maar ook, door de behandeling van concrete gevallen, de gave om een administratieve functie met verstand, tact en rechtvaardigheid te bekleeden;

4. dat de roeping van de inspecteurs in wezen zij de docenten te begrijpen en hun raad te geven onder volle eerbiediging van hun vrijheid en hun eigen initiatief op paedagogisch gebied;

5. dat de inspecteurs in het belang van de goede vervulling van hun taak en teneinde hun de mogelijkheid te laten zich van de paedagogische ontwikkeling op de hoogte te houden, niet met al te verstrekkende voorschriften noch met al te veel-omvattende taken voorzien worden, dat, met name bij het voortgezet onderwijs, de administratieve controle door andere ambtenaren worden uitgeoefend en dat daar de paedagogische leiding de eigenlijke taak van de inspecteurs zij;

6. dat de inspecteurs overigens in staat worden gesteld om zich op de hoogte te houden van de ontwikkeling der moderne paedagogiek door reizen in 't buitenland, stages en speciale cursussen, deelneming aan den arbeid van paedagogische studiecommissies, een en ander in samenwerking met de leeraren der paedagogische instituten en kweekscholen;

7. dat onderlinge besprekingen hen in staat stellen onderling tot een zekere overeenstemming van inzichten te geraken natuurlijk onder in achtneming van elks vrijheid van beweging;

8. dat de bijzondere onderwijsinstellingen in 't belang van de leerlingen zoowel als van de instellingen zelf evenals de openbare aan het schooltoezicht worden onderworpen;

9. dat, indien de specialisatie der inspecteurs met name waar het het toezicht op de scholen ten plattelande aangaat wellicht moeilijk door te voeren is, deze specialisatie dan toch geschiede waar dit mogelijk moet worden geacht;

dat b.v. het onderwijs aan de bewaarscholen, de cursussen voor vervolgonderwijs en de scholen voor blinden en doofstommen van de leiding en het advies van speciale inspecteurs dienen te profiteren;

dat, voorzoover het lager onderwijs betreft, althans in de groote steden, speciale inspecteurs de leiding krijgen van het aesthetische onderwijs, de lichamelijke opvoeding, den handenarbeid en de huishoudelijke opleiding;

dat deze inspecteurs dan bovendien de taak zullen krijgen elk voor het terrein, waarop zij deskundig zijn, de inspecteurs in de kleine steden en ten plattelande aanwijzingen te geven en hun enkele bezoeken te brengen tot het geven van leiding en het oefenen van toezicht terzake van het gebied hunner speciale bevoegdheid;

dat voorzoover het algemeen voortgezet onderwijs en het vakonderwijs betreft, waar de omstandigheden gunstiger zijn, de specialisatie de normale stand van zaken vorme.

Mijn verhaal is hiermede ten einde.

Ik veroorloof mij er geen draad aan te verbinden. Er staan in deze aanbevelingen dingen, waarover men van gedachten kan verschillen. In sommige opzichten dragen zij een eenigszins uitheemsch karakter. Zulke resoluties kunnen nu eenmaal niet voor een bepaald land speciaal pasklaar worden gemaakt. Maar het aantrekkelijke van heel dit internationaal bedrijf is, dat het telkens weer perspectieven opent. Ik heb getracht daarvan iets te laten zien in de veronderstelling, dat ons land daarmede zou zijn gebaat. Bij den eersten opzet van ons hedendaagsche schoolwezen in 't laatste kwart der 18de en het eerste der 19de eeuw hebben wij veel van 't buitenland geleerd. Dat kunnen wij nog. Als wij ons maar open stellen. Als wij maar bereid zijn eens wat verder te zien dan onze grenzen en te letten op wat anderen tot stand hebben gebracht; als wij maar genegen zijn te luisteren naar wat van elders tot ons over komt.

Feiten en Pogingen

GRAFISCHE KUNST- EN HANDEN-ARBEID.

Reeds eerder had ik het voorrecht in dit tijdschrift de aandacht te vestigen op het initiatief van jonge mensen, die zich door de ongunst der tijden niet lieten ontmoedigen, en die ondanks het scepticisme, waarmee ze werden overstelp, zich voor een denkbeeld spannen met de overtuiging, dat het levensvatbaar was en die dan ook inderdaad slaagden *).

Opnieuw maakte ik kennis met zulk een geval, dat verdient te worden belicht. Twee jonge leraren, de heren P. van Dokkum en A. Wilbers, in 't bezit van bevoegdheden tekenen M.O., Nijverheids-onderwijs alsmede van diploma's handen-arbeid openden op Zaterdag 26 Juni „Ree's tekeninstituut" op Frederiksplein 47. Zij horen tot de velen, die jarenlang zonder succes als leraar hebben gesolliciteerd en moesten ervaren, dat hun

kansen hoe langer hoe slechter werden. Het tekenonderwijs zit net als het vak Lichamelijke Opvoeding in het hoekje, waar de crisisslagen vallen. Het aantal tekenuren is op vele scholen ingekrompen of staat op het punt ingekrompen te worden en aan ambachtsscholen begint men zelfs lessen, die tot nu toe door een tekenleraar werden gegeven, op te dragen aan andere leraren, die zich tot de toepassing op het eigenlijke vak bepalen.

In een onderhoud, dat ik met een van de oprichters van het nieuwe instituut mocht hebben, bleek mij, dat de leiding in twee richtingen leemten ziet in het officiële onderwijs, die ze hoopt aan te vullen.

In de eerste plaats is gedacht aan de actieve krachten uit het bedrijfsleven. Ze hebben dikwijls behoefte zich verder of in een bepaalde richting te bekwalen, maar zijn op de uren, dat de officiële inrichtingen open zijn, niet vrij of vinden daar niet, wat ze nodig hebben.

Deze personen moeten onderwijs kunnen vinden op tijden en op de wijze, die aan hun persoonlijke behoeften tegemoet

*) Ik denk aan de heren Amix en Mulder, die met tentoonstellingen ten dienste van het aardrijkskundig onderwijs (Ned. Indisch) zoveel succes hadden. De directeur van de Volksmuischool, de heer Gehrels, is een ander voorbeeld, dat er met een sterk geloof in eigen streven, veel te bereiken is.

komt. Dit onderwijs moet dan wel zeer geïndividualiseerd zijn en het is duidelijk, dat van de leiding veel wordt gevraagd. Deze leiding is intussen van mening, dat dit geïndividualiseerde onderwijs veel productiever kan zijn dan aan de officiële instituten vaak het geval is. De tentoonstelling, die aan de opening van het instituut was verbonden, moet de bezoekers wel de indruk hebben gegeven, dat de jonge leraren aan alle markten thuis zijn en in velerlei richting leiding kunnen geven. Ik denk aan reclame-tekenaars, étaleurs, retoucheurs en dergelijke vaklieden, die steeds op de hoogte moeten blijven vanden nieuwste technieken.

In de tweede plaats echter — en persoonlijk vind ik dit nog belangrijker — bleek de heer Van Dokkum een meer algemene sociale opgave te zien. Een instituut als het onze — meende hij — zal alleen reeds in een behoefte moeten voorzien, omdat er zo iets bestaat als „een probleem van de vrije tijd“, dat in de toekomst meer en meer zal beginnen te nijpen. De ontwikkeling van de techniek zal een steeds verdergaande inkorting van de arbeidstijd tengevolge hebben. Wat zullen de mensen in de toekomst met hun vrije tijd doen? Het is een kwestie van geestelijke volksgezondheid, dat men diegenen, die lust en aanleg hebben voor de grafische kunst en voor handenarbeid, tot goede dilettanten maakt, die vreugde vinden in deze arbeid, vreugde ook, om er het eigen levensmilieu mee te vermoeien. Zoals — aldus de heer Van Dokkum — mede van uit het particulier initiatief er een volksmuziekschool is gesticht, die bedoelt de kinderen uit de passieve muziekwaardering tot actieve muziekbeoefening te brengen, zo moeten ook de creatieve krachten op ons terrein worden ontboeid. En daarom is het zo jammer, dat de neiging opkomt, om het tekenonderwijs in het program van de algemene vorming terug te dringen enerzijds en binnen de enge grenzen van het vakonderwijs op te sluiten anderzijds. Wie een open oog op de toekomst

heeft, moet begrijpen, hoezeer men tegen de draad ingaat door alleen de eisen van het ogenblik voor de ogen te houden.

Men mag aannemen, dat, als bovendien nog de vakonderwijzers en de vakleraren het veld moeten ruimen en het tekenen aan halfbevoegden wordt overgelaten, de leerlingen het tekenen nog meer als bijzaak zullen gaan beschouwen en dat er in die leerlingen nog minder wordt wakker gemaakt. Juist, als die vakleraren niet terug komen — en de heer Van D. zag ze niet terug komen — is het des te meer nodig, dat onderwijzers en leraren, die hun werk overnemen, gelegenheid krijgen hun tekort aan speciale opleiding aan te vullen. Hoeveel zou ook niet het onderwijs aan waarde winnen, als de onderwijzers meer aandacht schonken aan illustratief tekenen, dat zulk een prachtige steun is in de lessen. Het ware te wensen, dat autoriteiten wat meer oog hadden voor de betekenis daarvan. Dat zou voor vele onderwijzers een prikkel zijn zich in deze richting te bekwaamen. Het instituut heeft dit illustratief tekenen in zijn program opgenomen. En tenslotte bleek men het oog te hebben op de vele sociale werkers, die op schoolse wijze kinderen bezig houden met handenarbeid en tekenen. Gedacht is, wat Amsterdam betreft, aan het mooie werk, dat door de speeltuinverenigingen wordt gedaan. Vaak zijn het leken met wat aanleg in handenarbeid en tekenen, die hier leiding geven aan het werk van de kinderen. Zulke leken kunnen — aldus de heer Van D. — in korte tijd veel profijt hebben van onze lessen, al zouden ze alleen maar wat methodisch en technisch inzicht voor hun werk opdoen.

Het komt mij inderdaad voor, dat voor een inrichting als hier geopend werd, een taak is weggelegd, de taak de ontwikkeling van de vrije beoefening van grafische kunst en handenarbeid te stimuleren. Ik heb daarop gaarne nog eens in 't bijzonder de aandacht gevestigd.

G. v. V.

HOE ANDEREN HUN ONDERWIJS BOUWEN.

1. Het Internationaal Jaarboek voor het Onderwijs, uitgegeven door het Intern. Onderwijsbureau te Genève ¹⁾ is weer verschenen en het brengt een veelomvattende verzameling statistische gegevens en mededeelingen omtrent de ontwikkeling van het onderwijs in 57 landen in het jaar 1935—36.

De tendenties, welke zich in deze ontwikkeling voordoen, laten zich in een zeven-tal punten samenvatten.

1. Vooreerst kan men zeggen, dat bezuinigingsgolf, in dit jaar landen bereikt heeft, welke er tot dusver aan waren ontkomen, of er althans nog niet sterk door waren geteisterd. Voorbeelden hiervan zijn Frankrijk, Denemarken en Zwitserland. Daartegenover viel een verbetering te constateren in tal van andere landen, die onder de eerste waren, waar de crisis heeft doorgewerkt, zooals Australië, Engeland en Noorwegen. Hier werden de salarissen verbeterd en kon weer geld voor schoolbouw worden uitgetrokken.

2. Als vrucht van een veranderde politieke constellatie werd in verscheidene landen een geheele omvorming van het schoolwezen ter hand genomen. In een groot aantal andere landen ging men — en wel in toenemende mate — voort op den weg van partiele onderwijsvorming, waarbij o.a. de leiding van het onderwijs en de leerplannen en studieprogramma's werden herzien.

3. In verscheidene landen werd de leerplicht verlengd of werden wets-

voorstellen ingediend om daartoe te komen. Dit geldt voor België, Engeland, Zweden, Lithauen, Noorwegen, Ierland en IJsland. Hierbij valt op te merken, dat deze maatregelen vrijwel steeds met een groot aantal uitzonderingen zijn voorzien of niet dan zeer geleidelijk zullen worden ingevoerd.

4. De hervorming der leerplannen en methodes bij het lager onderwijs, waarvan België, Polen, Letland, Noorwegen, Lithauen, de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, Argentinië, Zwitserland en nog tal van andere staten voorbeelden bieden, wijst op een toenemende samenwerking tusschen de administratieve leiders van het onderwijs, het onderwijzend personeel der onderscheidene instellingen en de menschen van paedagogische en psychologische studie.

5. In de veelvuldige hervormingen, welke er in de innerlijke organisatie van het middelbaar onderwijs werden gebracht, valt ditmaal niet een gemeenschappelijke tendentie op te merken. Alom blijkt evenwel de behoefte te bestaan de structuur van dit onderwijs in verband met de tijdsomstandigheden te herzien.

6. De band tusschen het vakonderwijs en het algemeen vormend onderwijs werd in vele landen nauwer aangehaald. In verscheidene landen werden nijverheidsscholen, welke tot dusver onder andere ministeries ressorteerden, naar het Ministerie van Onderwijs overgebracht.

7. De lichamelijke opvoeding verwierf zich, soms ten koste van het verstandelijk onderwijs, een groter plaats. De noodzakelijkheid den vrijen tijd van de jeugd te organiseren en de zorg voor de weer-macht droegen daartoe bij. Ph. J. I.

¹⁾ „Annuaire International de l'Éducation et de l'Enseignement“ 1937, Genève, Bureau International d'Éducation, 1937.

JEUGDBEWEGING

STATISTIEK VAN DE VRIJE JEUGDVORMING 1937.

Voor het eerst is vanwege het Centraal Bureau voor de Statistiek een publicatie over de vrije jeugdvorming ver-

schenen ¹⁾. Het vroeger door het Ned. Jeugd. Inst. uitgegeven Jaarboekje van de Vrije Jeugdvorming kwam voor het laatst in 1934 uit.

We hopen zeer dat de officiële statistiek

van nu af aan jaarlijks zal blijven verschijnen, zodat er continu gegevens bekend worden omtrent de Nederlandsche vrije jeugdvorming. Bovendien zullen daardoor de verkregen gegevens op den duur vollediger kunnen worden, hetgeen nu uiteraard niet mogelijk was. Er wordt dan ook meer dan eens in de publicatie op onnauwkeurigheden gewezen, o.a. op de onvermijdelijke dubbeltellingen. Juist door dit feit b.v. verliezen de gepubliceerde cijfers veel van hun waarde; vergelijkingen b.v. tussen verschillende vormen en richtingen van jeugdwerk is daardoor eigenlijk niet goed mogelijk.

Wanneer de verenigingen die het materiaal moeten leveren echter gewend zijn aan deze plicht, dan zal vooral het cijfermateriaal van grote waarde kunnen worden.

Toch geven, al zijn ze dan niet nauwkeurig, de volgende cijfers wel een aardige globale indruk van het aantal georganiseerde jongeren in ons land.

Prot. Chr.	213.873
R. Kath.	327.873
Socialistisch	20.935
Joods	3.295
Overige jeugdver. aan godsd. of staatk. beginselen gebonden	14.647
Overige jeugdver. niet aan godsd. of staatk. beg. geb.	63.751

631.218

Wanneer men ziet dat ongeveer 600.000 jongeren in ons land lid zijn van een jeugdvereniging, dan blijkt daaruit althans dat het instituut van de vrije jeugdvorming als opvoedingsinstituut de aandacht verdient, zowel van ouders en opvoeders, als van de overheid.

De statistiek van het Centraal Bureau kan aan belangstellenden zeer belangrijk materiaal verschaffen, ook al door de z.g. „beschrijvende“ gedeelten, waarin men doelomschrijvingen aantreft van de jeugdorganisaties zelf, alsmede van verenigingen en instellingen, die ten dienste van de vrije jeugdvorming

werkzaam zijn. De jeugdverenigingen zien blijkens de medewerking die door allen is verleend, het belang van een dergelijke jaarlijkse statistiek, duidelijk in. Hopelijk wordt het hun op den duur mogelijk de gegevens zo te verstrekken (leeftijdsgroeperingen enz.) als het Centraal Bureau ze nodig heeft om nauwkeurig te kunnen zijn.

Wanneer men er enigszins van op de hoogte is, welk een moeilijk en tijdrovend stuk werk het verzamelen en bewerken van gegevens van de vrije jeugdvorming is, dan mag een woord van dank aan de samenstellers zeker niet achterwege blijven.

Uitg. Alg. Landsdrukkerij den Haag. Prijs 45 ct.

GEREF. JONGELINGSBLAD VERBODEN.

Volgens een mededeling in Het Geref. Jongelingsblad van 25-6-'37 is sinds 11 Juni '37 het blad in Duitsland verboden „bis auf weiteres“.

Men vermoedt dat de oorzaak hiervan is het feit, dat in het blad gepleit is voor de vrijheid in de opvoeding der rijpere jeugd; en dat er het nationaal-socialisme om principiële redenen in is afgewezen.

CONFERENTIE C.H. JONGEREN.

Van 17—19 Juli werd te Doorn een conferentie gehouden door de Fed. v. Chr. Historische Jongerengroepen. Na de algemene vergadering, waar hoofdzakelijk organisatorische kwesties aan de orde kwamen, werd een referaat gehouden over *Ordening*.

PROTEST JOODSCHE JEUGD-FEDERATIE.

Dr J.J.F. heeft zich openlijk achter de Executieve der Zionistische Wereldorganisatie geschaard, die geprotesteerd heeft tegen het rapport dat door de Koninklijke Commissie welke een onder-

zoek heeft ingesteld naar de wijze waarop het Engelsche mandaat over Palestina in de toekomst kan worden uitgevoerd, is uitgebracht en waarin wordt voorgesteld: verdeling van Palestina in een Joods en een Arabisch deel.

DE JEUGD EN DE ECONOMISCHE OPLEVING.

In „Het Jonge Volk" van 6 Aug. komt onder deze titel een artikel voor, waarin belangrijke cijfers staan en waarin belangrijke conclusies worden getrokken.

De cijfers betreffen de jeugdige werklozen in Nederland en zijn geput uit gegevens van de Rijksdienst der werkloosheidsverzekering en arbeidsbemiddeling. *Aantallen in alle generanten ingeschreven werklozen.*

	1 Jan. 1936	1 Jan. 1937
14-17 jarigen	18.812	12.699
(waarvan	(waarvan	
7.173 vr.)	5.459 vr.)	
18-24 jarigen	71.667	51.165
(waarvan	(waarvan	
7.146 vr.)	5.645 vr.)	

Uit deze cijfers blijkt duidelijk, dat ook onder de jeugdigen de werkloosheid afnemende is. In genoemd artikel wordt daaruit geconcludeerd, dat in de komende periode door de jeugdorganisaties minder aandacht zal moeten worden besteed aan het werk voor de werkloze jongeren. Er is ook overal reeds verminderde belangstelling voor de werk-

kampen te constateren, omdat velen weer opgenomen worden in het normale arbeidsproces.

Er wordt op gewezen, hoe jongeren na een periode van werkloosheid, begrijpelijkerwijs nu tegen elk aangeboden loon arbeid aanvaarden. Daarin ligt volgens schr. een ernstig gevaar. Hij spoort daarom aan juist in de komende tijden extra aandacht te besteden aan de arbeidende jeugd; voor de A.J.C. betekent dat aan haar eigen jeugdprogram.

JONGEREN EN VOLKENBOND.

Vanwege het Oecumenisch Jeugdcomité is in samenwerking met de Ver. van Volkenbond en Vrede van 2-4 Sept. l.l. een jongeren conferentie georganiseerd op „Woudschoten". Het programma luidde als volgt:

1. Grondgedachte van de Volkenbond, door prof. jhr. mr. W. J. M. van Eysinga.
 2. Ontwikkeling van de vreedzame regeling van geschillen, de maatregelen tot voorkoming van oorlog e.d., en ontwapening, door prof. mr. J. H. W. Verzijl.
 3. Ontwikkeling van de activiteit van de Volkenbond op economisch, sociaal en technisch gebied, 1919-1937, door mr. H. Willemse.
 4. Ontwikkeling van het veiligheidssysteem van 1919-1937, door mr. J. C. Baak.
 5. Vooruitzichten en taak ten aanzien van de Volkenbond, door mr. A. Regout
- S J W.K.-H.

Inhoudsopgave van de achttiende jaargang

VERHANDELINGEN EN BESCHOUWINGEN.

	Bladz.
A. H. Gerhard. Sociale Psychologie	1
Ida Heyermans. Meisjesopvoeding in deze tijd	21
Prof. Dr Ph. Kohnstamm. Gezonde Detective-lectuur	33
Ida Heyermans. Naar aanleiding van een tentoonstelling op het gebied van onderwijs aan zwakzinnigen	45
G. van Veen. De hogere burgerschool met driej. cursus	47
Prof. Dr Ph. Kohnstamm. De toelating tot de Universiteit in het aanhangige voorstel tot wijziging der H.O.-wet	54
Redactie. Ida Heyermans 70 jaar	65
E. C. Knappert. De Vijfde conferentie van de International Association of Settlements	66
A. H. Gerhard. Het onderwijs in 1935	78
W. E. van Wijk. Opmerkingen over den Schoolbioscoop	82
Ida Heyermans. Een gegeven voor een toncelstuk?	84
H. J. van Wielink. Toneelspelen door kinderen	99
Mr W. Verkade. Wat heeft het referendum van „De Groene” ons geleerd	105
Ida Heyermans. Aesthetische waarde?	116
G. van Veen. Een misgreep	117

De culturele betekenis van de radio.

Dr P. H. Ritter Jr. (A.V.R.O.) De culturele betekenis van de Radio	129
Paul de Waart (K.R.O.). Voorhouden en behouden	135
K. van Dijk. De N.C.R.V. en de Volkscultuur	138
Dr K. F. Proost (R.V.U.). Radio-Volksuniversiteit Holland	142
A. Pleysier. De culturele betekenis van de V.A.R.A.	145
Ds E. D. Spelberg. (V.P.R.O.) De culturele betekenis van de radio	151
G. van Veen. Kinderrechter en School	161
C. J. J. Wiedhaup. Een half jaar Daltonisering van Werklozen-cursussen	173
H. J. van Wielink. Te veel ijver	181
Prof. Dr Ph. Kohnstamm. Universiteit en Wereldbeschouwing	193
L. C. T. Bigot. Een nieuw leerplan voor de lagere school in België	205
A. H. Gerhard. De openbare les van Dr M. J. Langeveld	210
H. J. van Wielink. Het Handelsavondonderwijs onder wettelijk dak	212

De volksuniversiteiten in hun ontwikkeling.

Dr Philip J. Idenburg. Een paar feiten en cijfers over de Volksuniversiteiten in Nederland	226
Mr R. H. de Boer. De Volksuniversiteit van Amsterdam	232
Mr H. L. Schade van Westrum-Maarsingh. De Arnhemse Volksuniversiteit	238
W. L. M. E. van Leeuwen. De Volksuniversiteit te Enschede	245
H. Ch. G. J. v. d. Mandere. Volksuniversiteit in Nederland en haar toekomst (Volksuniversiteit 's-Gravenhage)	250
Mr W. J. M. Weersma. De Volksuniversiteit te Groningen	256
I. M. van Dugteren. Twintig jaar Volksuniversiteit te Rotterdam	260
J. M. Bolkestein-Kraft. De Utrechtsche Volksuniversiteit	265
Prof. Dr Ph. Kohnstamm. Onderwijsbeleid	273
Jan Keyzer. Het Muziek-paedagogisch aspect van onzen tijd	276
Norbert Loeser. Dans en Muziek	284
J. Benders. Individueel Onderwijs aan het „Amsterdamsch Lyceum“	291
Dr J. Pollmann. Ons doodzieke volkslied	305
Piet Tiggers. De culturele betekenis van de volkszang en zijn ontwikkelingsmogelijkheden	313
H. Geraedts. Vernieuwing door middel van het volkslied	321
J. M. Bolkestein. De Dalton-methode bij het Onderwijs aan Werkloozen	325
H. J. van Wielink. Steunt het beroepstoneel — ook op het platteland	328
H. G. C. Kreiken. Onderwijs in Palestina	334
Dr Ph. J. Idenburg. Internationale perspectieven op onderwijsgebied	348

TEKENEN DES TIJDS.

A. H. Gerhard. Dwaas optimisme?	23
Ida Heyermans. Het kind als film-acteur	56
Dr K. F. Proost. Naar aanleiding van David de Jong's stenen doolhof	86
Prof. Dr Ph. Kohnstamm. Symbool en intellect	97
Prof. Dr Ph. Kohnstamm. Massa of Volk	299

FEITEN EN POGINGEN.

Het N.O.G. Congres, door G. van Veen	28
Stichting voor het bevolkingsonderzoek in de drooggelegde Zuiderzeepolders, door H. N. ter Veen	59
Het cultureelwerk voor de werklozen, door v. d. M.	90
Voorlichting Indië, door G. van Veen	120
De Radio veroverd de wereld, door v. d. M.	122
Grafische kunst- en handenarbeid, door G. v. V.	361
Hoe anderen hun onderwijs bouwen door, Dr Ph. J. Idenburg	363

JEUGDBEWEGING.

Diversen betreffende Jeugdbeweging verzorgd door Mevr. W. Kuin-
Harttorff . 31, 32, 60, 61, 62, 94, 123, 160, 188, 218, 271, 302, 363

BOEKAANKONDIGINGEN.

Karl Mannheim. Mensch und Gesellschaft im Zeitalter des Umbaus, door Ph. K.	82
Dr F. Holthuizen. Studie over voorlichting bij beroepskeuze in Nederland, door v. d. M.	64
Feestbundel, aangeboden aan Dr J. D. Bierens de Haan, door C. A. Steenbergen	126
The educational role of broadcasting, door v. d. M.	127
Mr G. T. J. de Jongh e.a. Kinderbescherming is Kinderopvoeding, door v. d. M.	128
La formation professionnelle du personnel enseignantsecondaire, door v. d. M.	188
Katholieke Jeugdwerkloozenzorg I, II, III en IV (1933—1936)	190
Jeugdwerkloosheidsproblemen (1935)	190
Rapport van het Nijmeegsch Congres in zake het jeugdwerkloosheids- vraagstuk (1936), door v. d. M.	190
Werklooze Jeugd (1936), door v. d. M.	190
Les loisirs du travailleur, door v. d. M.	191
Annuaire International de l'Education et de l'Enseignement, 1936, door v. d. M.	192
Konrad Heiden. Hitler, de biografie van een diktator, door A. H. G.	220
Rudolf Alden. Hitler, door A. H. G.	220

Juist verschenen:

HET WONDERLAND DER ZIEL, een causerie voor jonge mensen door Hilbrandt Boschma.

Een heel betrekkelijk uiteenzetting van allerlei begrippen omtrent de menselijke ziel en een prachtig boekje om b.v. met de oudste catechisanten en de oudste groepen uit de jeugdbeweging te bespreken. Het is feit en plectig geschreven en zegt in beknopte vorm de belangrijkste dingen omtrent de verhouding van ziel—lichaam, onderbewustzijn, suggestie, handoplegging, magnetisme, psychometrie, helderziendheid en andere para-psychologische verschijnselen. — Prijs 40 ct.

In Van Gorcum's Toneelfonds verschenen:

Nr A 51-52: EEN VACANTIEZWERFTOCHT. Zang- en dansspelletje, door Hendrine Wessénius.

Dit zang- en dansspelletje kan uitgevoerd worden door 15 kinderen, bij voorkeur meisjes, van 6-12 jaar, leerlingen van een musiekschool, van de lagere school of in jeugd-organisatie verband. Ieder der 15 mede deelnemenden krijgt met een 4 regels gedichtje een deel van de handeling in 11 versen voorhand men de moeilijkheden van verbeelding en heeft ieder kind een gelijk werkzaam aandeel in het geheel. De gedichtjes worden steeds door zang of dans gedrustraad en zo trekken alle deelnemers, die de kinderen op een vacanzierwerftocht beleefden, aan het oog van de toeschouwers voorbij. — Opvoeringsrecht vrij bij aanschaffing van 5 boekjes.

Prijs per exemplaar 60 cent.

Nr A 53-54: UIT KAMPEREN. Een spel van jool en avontuur, door P. A. Lankester.

Enige jongens uit de grote stad kamperen op een buitenplaats. Maar 't vrije, vrije leven is niet onbedreigd. Ze worden op een geheimzinnige manier geplaagd door een paar walgelijke neven van de bewoonster, krijgen ten slotte zelfs de schuld van kippendiefstal en worden weggestuurd. De zaak komt, gelukkig, nog meer in orde, doordat een der jongens een boosaardig plan van de twee neven dwarslaat en uitbrengt, en de jongens kunnen hun leuk vroege voortzetten. — Het boekje is heel eenvoudig en voor beide leeftijden geschikt. Aantal personen 9 jongens, 1 meisje. (leeftijd: 12—18 jaar). Opvoeringsrecht vrij bij aanschaffing van 6 boekjes.

Prijs per exemplaar 60 cent.

Nr A 55-57: FRAGMENTEN UIT EEN MIDZOMERNACHT-DROOM van W. Shakespeare, vertaald en bewerkt door Drs J. H. Hoornweg.

De gekozen fragmenten zijn die, waarin de handwerkslieden „De vier droevige comediën van Pyramus en Thisbe“ voorbereiden en ter gelegenheid van Theseus' huwelijks optoeren. Door een berijmde tekst zijn zij met elkander verbonden, waardoor een zelfstandig toneelstuk is ontstaan. Vooral geschikt voor openlucht-toneel. De opvoering is eventueel te illustreren met Mendelssohn's muziek. — Spelers: 9 (of 12) mann., 2 (of 4) vr., 4 kinderen; eventueel figuranten. Voor ouders en volwassenden.

Van 't manuscript opgevoerd door de toneelgroep van de Clubhuisen „De Arend“ te Rotterdam. „Het hoogtepunt van de avond. Een komedie van heerlijke grappigheid“ (Rotterdamisch Nieuwsblad). — een bijzonder geslaagde vertoning...“ (Nieuwe Rotterdamse Courant), „... Vooral met het laatste gedeelte: de opvoering van Pyramus en Thisbe voor Theseus en Hippolyta, hadden zij de lachers op hun hand“ (Dagblad van Rotterdam). — Opvoeringsrecht vrij bij aanschaf van 10 boekjes.

Prijs per exemplaar 90 cent.

Verkrijgbaar bij de boekhandel en bij
VAN GORCUM & COMP. N.V. - UITGEVERS - ASSEN

Twist verschenen:

GENEALOGISCHE EN HERALDISCHE GEDENKWAARDIGHEDEN IN EN UIT DE KERKEN DER PROVINCE DRENTHE, door Mr J. Belonje en J. Westra van Holthe.

Dit werk verschijnt in aansluiting op overeenkomstige delen voor andere provincies, indertijd uitgegeven onder redactie van Mr P. C. Bloys van Treslong Prins. Het samenstellen van het Drentse deel heeft vele jaren van ernstig onderzoek gekost. Helaas is ook in deze provincie veel verdwenen, waardoor een schatkamer van genealogische en godsdienstige bijzonderheden verloren gegaan is. Kerken zijn verbrand en grafsteenen verhuuden naar particuliere erven of werden als bouw materiaal gebruikt. Zoveel mogelijk hebben de schrijvers geïdentificeerd en in dit boek aangebracht, voorzover de gelegenheid zich voordoet van verklarende aantekeningen voorzien. Bovendien is zoveel mogelijk op oude kerkhoven een aantal grafschriften genoteerd van personen, wier geboortedatum viel vóór de invoering van de Burgerlijk Stand Voor velen zal dit een welkome aanvulling betekenen van de rijke bron, die de Burgerlijke Stand-registers reeds boden. Gezien het werk, dat aan dit boek besteed is en de platen, waarmede het versierd werd, waarvan enkele in kleurendruk, en die voor het overgrote deel van de hand van den op dit terrein gespecialiseerden tekenaar A. J. Th. Kok, mag gezegd worden dat het doel Drenthe in de serie een zeer goed figuur maakt. — De tekening op dit werk, dat wordt uitgevoerd op papier Normaal 3 (met watermerk) en voorzien is van een uitvoerig naamregister, is opgesteld. De prijs is gesteld op f. 50

In de reeks „De Oud-Hollandse Poppekast” verscheen:

Nr A 10: HOE JAN KLAASSEN ZIJN KIND WEER KREEG, Poppekastspel door M. Schilthuis-Brugma.

Spelers: 2 meisjes, 3 jongens, een aap, een hond en een aantal kinderen. Het oude poppekastspel in nieuwe vorm, aangepast aan de pedagogische begrippen van onze tijd. Met beschrijving van de inrichting en poppekast door S. van der Hoop, directrice van het Museum voor Ouders en Opvoeders. Voor elke opvoering wordt de schriftelijke toestemming van de uitgever vereist. Prijs per exemplaar 30 cent.

Nr A 40-42: HANDLEIDING VOOR HET POPPEKASTSPEL. Inrichting en bewoners van de Oud-Hollandse poppekast, door J. J. Zuidema.

De belangstelling voor de poppekast is overal in het land groeiende. Velen zouden er gaarne een willen bouwen, maar missen de gegevens, die nodig zijn. In deze handleiding vindt ieder de aanwijzingen om met succes een poppekast samen te stellen. Tot in finesses is de bouw en inrichting duidelijk beschreven, ook voor den voltagelen leek volkomen begrijpelijk. Geen onderdeel, of er is een beschrijving van gegeven, terwijl niet minder dan vijf en vijftig illustraties de tekst verduidelijken. Prijs 90 cent.

Nr A 43: ROODKAPJE. Poppekastspel in drie bedrijven door J. J. Zuidema.

Een der meest geliefde sprookjes voor kinderen, het oude verhaal van Roodkapje en de boze Wolf, verschijnt hiermee in een bewerking voor de poppekast. In drie bedrijven voltrekt zich dit blij eindigend drama voor de ogen der kinderen, waarbij Roodkapje alles sympathie zal weten te wekken, terwijl alachuw gewek wordt tegen de valse streken van de klijke wolf. — Voor elke opvoering wordt de schriftelijke toestemming van de uitgever vereist. — Prijs per exemplaar 30 cent.

Verkrijgbaar bij de boekhandel en bij

VAN GORCUM & COMP. N.V. - UITGEVERS - ASSEN

